

Човешката душа, съдба и смърт

GA 70a

Рудолф Щайнер

1. <u>„Варварите“ на Шилер и Фихте</u>	1 декември
2. <u>Човешката душа, съдба и смърт от гледна точка на духовната наука</u>	2 декември
3. <u>Защо хората на Шилер и Фихте са наричани „варвари“?</u>	15 февруари
4. <u>Какво е безсмъртното в човешкото същество?</u>	16 февруари
5. <u>Подмладяващата сила на германската национална душа</u>	18 февруари
6. <u>Подмладяващата сила на германската национална душа</u>	20 февруари
7. <u>Подмладяващата сила на германската национална душа</u>	6 март
8. <u>Защо наричат хората на Шилер и Фихте „варвари“?</u>	11 март
9. <u>Какво е безсмъртното в човешкото същество?</u>	12 март
10. <u>Корени и цветове на немския интелектуален живот</u>	20 март
11. <u>Какво е безсмъртното в човешкото същество?</u>	21 март
12. <u>Същността на духовната наука и познанието за трансценденталния свят</u>	9 април
13. <u>Стойността на екстрасензорното знание за човешката душа</u>	6 април
14. <u>Съдбата на човека в светлината на познанието за духовните светове</u>	8 април
15. <u>Свръхестествено знание и неговата ободряваща душевна сила в нашето съдбоносно време</u>	14 май
16. <u>Свръхестественото познание и неговата укрепваща душевна сила в нашето съдбоносно време</u>	17 май
17. <u>Фундаменталната сила на немския дух в светлината на духовната наука</u>	16 юни
18. <u>Подмладяващите сили на германската национална душа в светлината на духовната наука</u>	15 август
19. <u>„Варварите“ на Шилер и Фихте</u>	3 ноември

20. Защо наричат хората на Шилер и Фихте „варвари“?

14 юни

1. „Варварите“ на Шилер и Фихте

Уважаеми участници! Всяка зима успявам да изнеса няколко лекции в различни европейски градове, включително и тук, в Мюнхен, по теми от областта на духовната наука. Вярвам, че е основателно лекциите, които изнасям тази зима, да започнат от това, което ни е толкова близо в тези съдбовни дни. Импулсите, които тези дни раздвижват сърцата и душите ни, ще бъдат тема на днешната уводна лекция. Нямаме ли чувството, че в тези наши трудни времена не може да се каже нито една дума, която да не е съпроводена от силно чувство, което гледа към онези полета на изток и запад, където мощни преценки се записват в хода на човешкото развитие не с думи, а с дела? Може да се види как от августовските дни насам това, което живее в най-дълбоките импулси на германския народ, е извлечено като могъщо дихание на духа; може да се види как в наше време смелостта за жертвоготовност, безкористността, предаността и безкрайната любов са израснали от дълбините на душите. Всичко това е породило единно чувство, подобно на което не сме виждали отдавна. Не е моя работа в тези размисли да престъпвам предупреждението на Бисмарк от 1870 г. към онези, които съдбата е оставила зад бойните полета, че не трябва, преди всичко, да изпреварват събитията с думи и размисли, докато не се случи нещо решително. Няма да се занимавам с това, което се крие в импулсите на деня, а с това, което пронизва тези импулси на деня и което може, трябва да занимава по-специално духовния изследовател - макар и в пълна хармония с чувството, обзело всеки.

Уважаеми участници! Напоследък се говори много за наследствеността в школи на мисълта, които са повече или по-малко повлияни от материализма. Под тази наследственост се разбира нещо, което е фундаментално външно за духовното съзерцание на нещата и същностите: оцеляването на качествата на предходните същества в последващите същества. Нямам намерение да обсъждам същността на тази идея за наследяване днес; но бих искал да обърна внимание на това как нещо подобно на това наследяване присъства в по-нисшите сфери в целия процес на духовно развитие на човечеството и по-специално в живота на една нация, като вид духовно наследство, но по-всеобхватно и универсално от това, което обикновено се нарича с това име.

Какво е това, което държи душите на един народ заедно, което може да влее огън в душите на един народ, както сега преминава през духовните вени на народа? Може да се каже: То тече надолу като истински, действителен поток, като поток [от] духовния свят; в този поток живеят импулсите на най-добрите водещи духове, най-добрите водещи гении на един народ. Не само в смисъла на гръцката приказка е реално за духовния изследовател, че силите, които са били свързани във вождовете-гении с един народ, остават с този народ, че същите сили живеят в този народ и че наистина може да се каже, че там, в полетата на изток и запад, същите

сили живеят в онези, които трябва да влязат на сцената на събитията с кръв и душа, същите сили живеят, както са живели в най-добрите лидерски гении на народа. Двама от тези водещи гении ще бъдат открити днес. „По плодовете им ще ги познаете“, казва една важна дума; по плодовете може да се разпознае и това, което се съдържа в най-дълбоките сили на националната душа, и тези плодове, тези най-висши плодове, които израстват от корените и ствола на националната душа, това са делата на водещите гении на една нация. Затова може да се каже: Нека силите духат над нашите полета на изток и запад, които можем да възприемем и в такива духове, като тези, които днес ще бъдат открити от културата на Централна Европа, в Шилер и Фихте.

И нека започнем от момент, който е особено подходящ за тези двама водещи гения, за да ги доближим до нашите чувства. Не искам да предизвиквам сантиментални чувства, като започвам с последните мигове на Шилер и Фихте, с онези моменти, когато те преминават през портата на смъртта, а защото вярвам, че символичното и симптоматично значимото на тези гении наистина са характерно изразени в момента на тяхната смърт.

Тук се обръщаме към Шилер. Наистина е забележително, че сме се привързали до такава степен към духове като Шилер, че литературата, за наше голямо удовлетворение, ни дава средствата да наблюдаваме и най-интимната лична страна на тези гении. И така, от разказите на по-младия Вос, приятел на Шилер, почти можем да застанем пред болничното и умиращото легло на Шилер и да оставим факта, в който победата на душата над външното тяло е изразена в този дух, да окаже влияние върху нас.

Можем да проследим последните дни на този гений, можем да проследим как тялото му е било видимо посветено на смъртта и се е поддържало само чрез огромната сила на душата му. След това го придружаваме в смъртната камера, виждаме как този дух, в часа на смъртта, е насочен към най-висшите неща, виждаме как той поръчва да му донесат най-малкото си дете, как го взема и го гледа дълбоко в очите, как го връща и се отвърща. Можем да предположим, както подсказва по-младият Вос, какви мисли може да са му минали през ума: колко много той, като баща, е могъл и е трябвало да бъде за това дете. И наистина не е сантиментално чувство, когато човек казва: това гледане в очите на детето, човек го усеща като символично гледане в очите на немския народ. Когато човек позволи на цялата личност на Шилер да окаже влияние върху себе си, тогава си казва: Той трябваше да премине през портата на смъртта с чувството колко много е трябвало да се появи от семената, които е посял в културното поле на немския народ. Ето защо ние, с дълбок интерес към развитието на немската култура, се вглеждаме внимателно в живия Шилер, в Шилер, който е все още жив днес, в Шилер, от когото излъчват силите, които все още могат да бъдат действени в душите ни днес.

Подобен момент е моментът на смъртта у Фихте, у Йохан Готлиб Фихте, великият немски философ, може да се каже, най-енергичният философ, който някога е минавал през историята на философията. Когато немският народ е преживял най-дълбокото унижение, Йохан Готлиб Фихте му е казал най-оживяващите думи в своите „Беседи към немската нация“ и когато е дошло времето немският народ да търси освобождение от унижението си, Фихте е проявил най-искрения интерес, интерес с цялата си личност, и ние усещаме този интерес най-силно, когато гледаме последните му дни. Съпругата му е била медицинска сестра. Тя е донесла треската от военната болница у дома. Тя се е възстановила, но я е предала на самия философ. И сега го виждаме: един вид жертва на войната в последните му дни и часове. Философът, който беше намерил най-мощните думи, за да характеризира вътрешния живот на човешката душа в неговата сила, философът, който в своите „Речи към германския народ“ се стреми да разбере и прогласи германската същност, както самият той винаги казваше, от „корените на жизнените вълнения“, къде се намираха мислите му в последните му часове? О, това е много характерно: в трескавия делириум на последните си часове, той усещаше - Йохан Готлиб Фихте - душата си на бойните полета, при преминаването на Рейн, което току-що се случваше под командването на Блюхер. Мислите му бяха погълнати от трескавата фантазия за участие във войната. Когато синът му се приближи до леглото му и му предложи лекарство, Фихте каза, че не би могъл да изпита нищо по-удовлетворяващо от този подем на своя народ. Той отблъсна лекарството и каза: „Знам, че ще оздравея.“ Това бяха последните му мигове. Философ, дами и господа, имайки предвид поговорката: „По плодовете им ще ги познаете.“ Това, което Шилер и Фихте могат да бъдат за своя народ, изразява това, което живее и в този народ днес, за което този народ се бори и кърви. Реалното в света се разкрива външно в най-разнообразни етапи на трансформация; но човек може да разпознае това, което живее в националните инстинкти, в подсъзнателните душевни вълнения на членовете на този народ, по плодовете, където то се изразява в най-високата си точка.

Именно в едно време на големи трудности Фихте произнася своите „Речи към германската нация“ пред потиснатия си народ. Още в началото той повдига три въпроса, три въпроса, за които може да се каже, че имат само ограничено значение днес. Първият въпрос е: Съществува ли германска нация в истината и реалността и застрашено ли е нейното съществуване? Що се отнася до последните думи обаче, въпросът може да бъде зададен и днес. Вторият въпрос е: Струва ли си усилието да се измислят средствата, по които тази германска нация да продължи да съществува, и по какъв начин? Е, мисля, че човек трябва само да погледне Шилер и Фихте и другите, свързани с тях, и ще открие: Деветнадесети век е отговорил на този въпрос чрез фактите за своето германско културно развитие. И третият въпрос, който Фихте повдига, е: какви средства са подходящи, за да се помогне на германския народ да

постигне бъдеще, което му съответства? Днес трябва да се интересуваме особено от това, което Фихте е търсил като източници, от които е говорил по това време за тези средства за своя народ, какво го е занимавало като източници, от които се е опитвал да намекне за същността на германството, както е казал.

Трябва да се признае, че това, което той каза за Германия, това, което посочи като средство за развиване на тази немскост, не намери своя израз през деветнадесети век и днес ние трябва да мислим различно за нещата, отколкото Фихте, различно за значението на езика на нацията, отколкото Фихте е мислил по онова време, различно за ефективността именно на вида образователен метод, който Фихте е посочил, защото в него той виждаше средство за осигуряване на бъдещето на немския народ. Важното не е това, а по-скоро душевните зародиши, от които Фихте е изрекъл своите мощни думи по онова време; защото от тези душевни зародиши немският народ все още живее днес.

И вярвам, че не казвам нищо неоправдано, когато казвам, че по-специално това, което имах предвид оттук като духовна наука, е било често обсъждано и може да се свърже с Йохан Готлиб Фихте, защото дори това, което той е говорил по негово време, да звучи различно от резултатите на духовната наука днес, същите душевни зародиши са дали началото на науката на Фихте по негово време и на духовната наука в наше време, както вярвам. Това може да се покаже подробно. За онези от уважаемите слушатели, които в минали години са чували много от казаното оттук за духовната наука, ще бъде ясно без повече приказки какво искам да предложа накратко и в общи линии за духовната наука.

Каква е същността на духовната наука? По отношение на търсенето на духовни резултати, тя се състои във факта, че духовната наука, за разлика от другите науки, външните науки, не се обръща само към това, което се представя на външните сетива и блести на ума, когато той се посвещава на външния свят, а към това, което възниква в душата, когато тя остава пасивна към нещата, а към това, което може да бъде разпознато и преживяно само когато душата - позволете ми да използвам тази дума на Йохан Готлиб Фихте - се обръща към най-дълбоките корени на своите жизнени импулси, когато активно се стреми да разпознае вътрешно, когато не само позволява на света да се влее в нея, но когато се опитва да прегърне света в най-съкровенията му сърцевина, като призовава най-дълбоките сили, намиращи се в душата.

И така, може да се каже, без да се преструваме на човек по отношение на конвенционалната наука, че духовната наука е вид наука, която разчита на вътрешната смелост на душата, на вътрешното раздвижване, на схващането на света в дейността си. И тук можем да кажем: във всички импулси на развитието на немската култура – това е особено очевидно в улове като Фихте и Шилер – във всички тези импулси на развитието на немската култура се открива, било то в зародишна, било то повече или по-малко изрично внушена форма, че човек намира

познание за света, като търси познание за душата в най-съкровенията си същност. Трябва само да си припомним какво ни е представено толкова епиграматично във „Фауст“ на Гьоте, където Фауст среща духа и му говори:

Възвишен дух, ти ми даде, даде ми всичко, което
поисках. Ти не напразно
обърна лицето Си към мен в огън.

Даде ми славната природа на царство,
силата да го усетя и да му се наслаждавам.

Ти не само допускаш студено, удивително посещение,
но ми даваш и правото да погледна в дълбоките ѝ гръди,
като в гръдите на приятел.

Ти водиш редицата от живите
пред мен и ме учиш да познавам братята си
в тихия храст, във въздуха и водата.

И след това, след това предположение за това как духът – духът, който живее и се движи във всички неща – му разкрива тайните на природата, Фауст обръща внимание на това как това знание е свързано с живото разбиране на собствената душа.

И когато бурята бушува и скърца в гората,
гигантският смърч се преобръща, смачквайки съседни клони
и съседни стволове, понасяйки надолу,
и хълмът гърми кухо с падането си,
тогава ме водиш към безопасната пещера, показваш
ми мен самия и собствените ми гръди

се отварят пред мен, и дълбоките, тайни чудеса на собствената ми гръд ми се разкриват.

Единственият - и това е горе-долу смисълът на цялото духовно-културно развитие на Централна Европа - този, който е способен да разпознае себе си в най-дълбоката си душа като духовно същество, не се занимава с определяне на границите на познанието, защото знае: където и да отиде, духовната част на душата му отива с него. И той ще намери духовна същност навсякъде. И така възниква (днес мога само да загатна за това) от тази духовна наука, живееща в дейността на душата, едно познание за човешкото същество, човешкото същество, което преминава през своето временно съществуване в тялото между раждането и смъртта, но което принадлежи на вечността, което навлиза чрез раждането във физическото съществуване, което през портата на смъртта отново излиза в духовния свят и там преживява по-нататъшната си съдба. И не само в теоретичен смисъл се говори за природата на душата в духовната наука, но духовната наука, в своето активно разпознаване, съживява това, което живее в човека като вечно същество; тя прави това разпознаваемо, като показва, че човек може да гледа от духа, който е свободен от тялото, към това, което се намира между раждането и смъртта в човешкото тяло.

Духовната наука не иска просто да предоставя теории, а по-скоро разширяване на духовния опит. И така се стига до заключението, че е възможно за тези, които прилагат метода на духовно изследване към собствената си душа, да преживеят момента, който човек преживява в естественото развитие, когато преминава през портата на смъртта: да погледнат какво представляват тялото и телесните закони от съществото, което е извън тялото. Ретроспективният поглед върху телесното и усещането за себе си в духовното като реално вътрешно преживяване е една от основите на духовно-научното познание.

Сега се обръщаме към Фихте, към нещо, което той дава още в началото на своите „Речи към германската нация“. И от това, което дава там, може да се види какво е имал предвид с това, което често е подчертавал: да извлече човешка мъдрост от най-съкровениите „корени на вълненията на живота“. Фихте иска – трябва да кажа това, за да могат думите му да бъдат разбрани – да покаже как му се струва, когато някой дойде при него и каже: О, това, което ни казвате за специално образование, за подмладяване на нацията, вече не може да ни направи впечатление; защото всичко това е толкова противно на това, което сме преживели досега, че ни липсва възможността да имаме доверие в това съвсем различно нещо. И тогава Фихте казва, така да се каже, като възражение: Този, който говори по този начин, му се струва човек, когото сега характеризира по следния начин. Фихте казва:

Време

— той има предвид времето си —

Струва ми се като сянка, която стои над труповете си, от които току-що я е прогонила армия от болести, и оплаква и не може да откъсне поглед от някогашната толкова обичана черупка и отчаяно се опитва с всички средства да се върне в обиталището на язвите. Въпреки че ободряващите ветрове на другия свят, в който е влязла починалата, вече са я поели и обгърнали с топъл дъх на любов, въпреки че е посрещната от [радостните, тайни] гласове на сестрите си и е добре дошла, въпреки че вече се раздвижва и разширява [в себе си] във всички посоки, за да развие по-славната форма, в която трябва да узрее, но все още няма чувство за тези [ветрове] или слух за тези гласове, или ако го е имала, е погълната от болка от загубата си, [с която] вярва, че е била изгубена.

Фихте отхвърля едно възражение и характеризира човека, който иска да погледне назад към старото, което е изправено пред новото, както и духовния изследовател, който стига до увереността: Когато душата е преминала през портата на смъртта, тя стои като истински наблюдаващо същество пред трупа си и го гледа като външен обект.

Сега, уважаеми присъстващи, не вярвам, че някой може да се съмнява, че Фихте е могъл да стигне до такъв символ само защото семената на духовната наука вече са били живи в него, точно както са могли да живеят в енергичния философ по негово време. И не беше ли Фихте този, който отново и отново, при всяка възможност, се е опитвал да изясни как цялото същество на външния смисъл е вкоренено в духовното?

Тук ще бъдат споменати само няколко характерни думи от неговите проникновени „Речи към германската нация“:

Времето, вечността и безкрайността съзират

– и той има предвид своята философия –

в неговото възникване от появата и ставането видимо на онова Едно, което е абсолютно невидимо само по себе си, и само в тази невидимост то се схваща, правилно се схваща. (..)

Цялото постоянно съществуване се проявява като недуховен живот

- казва Фихте –

е само празна сянка, изхвърлена от виждането и многократно опосредствана от Нищото. В контраст с това и чрез разпознаването на това като многократно опосредствано Нищо, самото виждане трябва да бъде издигнато до разпознаване на собственото си Нищо и до признаване на Невидимото като единствено истинско нещо.

Човек схваща Фихте, така да се каже, в самия корен на неговото същество, когато чуе такива думи от него, и кога е изрекъл такива думи? Те са му дошли в момент, когато е искал да говори за същността на немското, както е изковал думата. Но какво изразява тази същност? За Фихте тя е това, което не води до философия на смъртта, до философия на материята, до философия на външната чувственост или наблюдение на сетивата, а което води до познанието на онзи свят, в който вечното е вкоренено в човешката душа като във всеобщото космическо вечно. И от енергията на своето същество, от най-дълбоките „корени на жизнените импулси“, Фихте се опитва да схване в неговото космическо значение това, което дава на човешкото същество в него гаранция за неговото вечно битие. Фихте се противопоставя на всичко, което може да бъде сетивно възприето в най-висшите му форми, на всичко, което се изправя срещу човека във външното слънце и планети и в другите външни същества; и той противопоставя на всичко това това, което вярва, че познава като същността на вкорененото в човека „аз“, вечното „аз“, което преминава през раждане и смърт.

И в своето писание, което е бил принуден да напише поради обвинението в атеизъм, той говори по прекрасен начин за това енергично съзнание за вечната природа на човешката душа. Той също така се обръща към външната реалност и в противовес на тази външна реалност поставя духовното, което може да бъде схванато в най-съкровено съзнание на човека. Сякаш се обръща към това, което минава пред нас като слънце и планети, за което Фихте казва:

Ти си променлив, не аз. Всичките ти трансформации са само мое зрелище и аз винаги ще се рея невинен над руините на твоите форми. Това, че силите, които ще разрушат вътрешната сфера на моята дейност [която наричам мое тяло], вече действат сега, не ме изненадва; това тяло принадлежи на Теб и е преходно като всичко, което принадлежи на Теб, но това тяло не съм аз. Аз самият ще се рея над неговите руини и неговото разпадане ще бъде моето зрелище. Това, че силите, които вече действат, ще разрушат външната ми сфера [която едва сега започна да става такава в следващите точки] - които ще унищожат вас, всички вие, блестящи слънца, и хилядите хиляди световни тела [които се въртят около вас], не могат да ме отчуждят; вие сте [по рождение] обречени на смърт. Но [когато сред милионите слънца, които светят над главата

ми, най-младото отдавна е изчерпало последната си искра светлина], тогава аз ще бъда все същият, невредим и непроменен, както съм сега; и когато [от руините ви, нови слънчеви системи ще се слеят толкова пъти, колкото сте вие, всички вие, блестящи над главата ми, и] най-младата от всички нейни [последни] искри светлина [отдавна ще се е изчерпала], тогава аз все още ще бъда, невредим и непроменен, същият, какъвто съм днес.

Уважаеми присъстващи, това са думи, които могат да се кажат – както може да има предвид духовният изследовател – може да се твърди, че душата на Фихте е търсила тялото в централноевропейския народ, за да намери езика с тази телесност, по този начин да се говори за вечността на човешкото аз, за неговия триумф над външния свят на сетивата. Всичко, което Фихте, може да се каже, от това съзнание, е пренесъл и в своите „Беседи към германската нация“ като нейни най-дълбоки вътрешни сили, всичко това е по същество за Фихте винаги основа за отговор на друг въпрос, въпросът, който може да се характеризира като въпрос: Как човек намира това, което трябва да бъде в най-висшия смисъл на думата? И ето ни, може да се каже, пред особеността на това как германската култура всъщност иска да разбере това човечество.

Фихте, с мощни думи, е показал как е в основата на природата на немската идентичност да надхвърля немската идентичност именно чрез немската идентичност, да представя човечеството в неговата всеобщност, да търси в човешката душа това, което е издигнато над всяка националност, над всички ограничения на пространството и времето. Следователно, може да се каже: англичанинът е англичанин, французинът е французин; същото не може да се каже фундаментално за германеца, ако човек иска да схване същността на неговата немска идентичност в духа на гении като Фихте и Шилер. Англичанинът е англичанин, французинът е французин, германецът в най-съкровено си същество има въпроса: Как мога да стана германец? И този германец винаги стои пред него като идеал, към който той иска да се приближи, в който първо иска да стане. И когато повярва, че го е схванал, което се крие в най-съкровения вълнения на човешкия живот, за да стане такъв, тогава, именно чрез своята немска идентичност, той се издига над тесните граници на националността.

В това отношение е характерно твърдението на Фихте:

Принципът, според който тя

- той има предвид немската философия -

В заключение, на нея се представя какво иска духовността и свободата [тази духовност вярва] и вечното развитие на тази духовност чрез свобода, че където и да се роди и на какъвто и език да говори, тя е от нашия вид, тя ни принадлежи и ще се присъедини към нас.

Със сигурност е основателно да се посочи този идеал за превръщането ни в германци в наши дни, когато думата „германско варварство“ се е появила от всички краища на света и когато, както изглежда и както скоро ще покажем, преценките, които се изнасят за германството днес, не се основават единствено на

необходимото недоразумение, което възниква, когато няма представа за това, което Шилер и Фихте например са разбирали като същността на своя народ. Нека сега обърнем поглед от Фихте към Шилер! Можем да цитираме много неща за Шилер; можем да се задълбочим в неговите стихове и произведения! Но за да разберем какво го свързва с Фихте и какво го свързва със същността на немската култура, трябва да посочим едно произведение на Шилер, което за съжаление е оценено много малко и основно, но което, ако бъде оценено правилно, показва как този стремеж да станеш германец, който за Шилер е тъждествен с това да станеш човек, как този стремеж е бил изразен у Шилер. И това е произведението, в което Шилер се изразява по един много общ, човешки, нефилософски начин: „Писма за естетическото възпитание на човека“. Какво иска да представи той на своите събратя в тези писма?

О, Шилер е дълбоко убеден, че външният човек, който стои пред нас, който преминава през раждане и смърт, е само външната обвивка на човека и че стремежът на човека трябва да бъде да търси висшия човек в човека. Шилер го търси по свой начин, според особеностите на своето време, но го търси характерно. От една страна, той си казва: отвън е светът на сетивата, сетивните сили, които въздействат на хората. Шилер обобщава всичко, което се поражда в човека, под понятието за външна природна необходимост, също и в човека. Може ли човекът наистина да бъде човек, ако е подчинен на тази природна необходимост, пита той. Не, е отговорът, тогава той е роб на тази природна необходимост. Има и нещо друго, има твърдото понятие за разум; всичко, което може да се разбере чрез теория, всичко, което разумът може да измисли, може ли човекът, ако се посвети на това, да бъде напълно човек? Не, казва Шилер, защото тогава човекът е подчинен на принудата на необходимостта на разума, той е неин роб. Как да освободиш истинския човек от самия себе си, така да се каже? Тогава го освобождаваме, когато усетим какво ни вдъхновява разумът по същия начин, по който усещаме сладостта на чувственото впечатление, когато с любов усетим какво е висшата духовност по същия смислен начин, по който можем с любов да усетим чрез сетивата какво им прави впечатление. Шилер се стреми да издигне чувственото в сферата на духовността и да схване духовното със свежестта и жизнеността на сетивата. Тогава, в това средно състояние, човек става свободен. Когато тази мисъл бъде внушена, тя не може веднага да направи впечатлението, което прави, когато човешката душа се потопи изцяло в нея. Това е мисъл, която се стреми да отговори на въпроса по какъв път на развитие трябва да поеме човек, ако иска да се издигне над себе си, ако иска да изкупи скритата в него личност и да стигне до по-висша представа за реалността.

Може да се каже, че подобни мисли са възникнали на върха на човешкото развитие. И как Шилер се стреми да вплете мислите си с всичко, което осъзнава като същност на своя народ? В наши дни често се цитират думите на Шилер – красиви думи – в

които той сякаш вижда същността на немския народ, която самият той, като най-висше човешко същество, се стреми да проумее в своите естетически писма.

До

- казва Шилер -

който формира и управлява ума,

в крайна сметка трябва да стане владетел, защото

най-накрая в крайна сметка, ако

светът има план, ако човекът

животът най-накрая има някакъв смисъл

трябва да победи обичая и разума,

грубата сила на формата трябва да се поддаде

и най-бавните хора ще ви настигнат

всички бързи, мимолетни.

[...]

Той е предопределен за най-висшето,

и точно когато е по средата на

Европейските нации,

той е ядрото на човечеството,

те са цветето и листото.

Той е избран от световния дух, по време на

борбата на времето

да работим върху вечното изграждане на човешкото образование

да запазим това, което времето носи,

следователно той е присвоил това, което преди е било чуждо

и го пазеше в себе си.

Всичко, което е било ценно в други времена

и народи, които са възникнали с времето и са изчезнали, той е запазил;

не е загубено за него, съкровищата на

векове.

Да не блестиш в момента и
да играе ролята си, но и да спечели великия
процес на времето. Всеки човек
има своя ден в историята, но
Денят на германеца е денят на жътвата
през цялото време.

И така, когато се гледат тези двама гении, Фихте и Шилер, може да се каже, че най-дълбокото немско търсене и стремеж е да се търси и проумее най-общото човешко, висшият аз в човека - както би казала духовната наука - и как човек може да се изживее в него. В това те стоят, може да се каже, в зората на развитието, за което търсим слънцето, на онова развитие, което една култура е способна да създаде, което, каквито и външни начинания да преследва, до какъвто и разцвет да достигне във външния свят, се стреми само да използва този външен свят, за да намери тялото за душа, за онази душа, която можем най-добре да характеризираме, когато погледнем към такива гении като Шилер и Фихте.

Сега може да се зададе въпросът: дали хората на Шилер и Фихте са живели, след като тези гении са си отишли от физическия свят? Спорно ли е, че духът, който е живял на върха си у Шилер и Фихте, се развива и в равнините на германския интелектуален живот?

Е, уважаеми присъстващи, не исках да говоря по този въпрос, когато по някакъв начин би трябвало да се позова на самата немска преценка. Това много лесно би могло да се приеме като вид самовъзвеличаване, като вид самозаблуда. Затова нека изберем друг начин, за да характеризираме до каква степен може да се оправдае убеждението, че в хода на интелектуалната култура след Фихте и Шилер до наше време нещо от този Фихте и Шилер и всички гении, свързани с тях, преди всичко също и от Гьоте, е оцеляло. Не е нужно да се спираме на това какво могат да мислят германците за това оцеляване на душата у Фихте, Шилер и Гьоте; първо можем да се обърнем към човек, който не е мислил и писал на немски, но е стоял на върховете на културното развитие на деветнадесети век: Емерсън.

Това, което искам да представя като мнение за оцелялото от душата на Шилер, Фихте, Гьоте, е представено с думи, които първоначално са написани на английски от англо-американеца Емерсън. Той – не е германец, а англоговорящ американец – казва:

Едно качество, което Гьоте споделя с целия си народ, го отличава в очите както на френската, така и на английската публика: всичко в творчеството му се основава единствено на вътрешна истина. В Англия и Америка хората уважават таланта, но са доволни само когато той работи за или против някоя от неговите убеждения. Във Франция човек вече е възхитен да види как

блестящи идеи отиват където си поиска. Във всички тези страни обаче талантливите мъже пишат докъдето стигат дарбите им. Ако това, което представят, стимулира проникателния читател и не съдържа нищо, което да нарушава добрите обноски, то се счита за достатъчно. Толкова много колони, толкова приятно и полезно прекарани часове.

Той продължава:

Немският ум няма нито френската жизнерадост, нито практическото разбиране на англичанина, нито накрая американската авантюристичност, но това, което притежава, е известна честност, която никога не спира пред външния вид на нещата, а винаги се връща към главния въпрос: „Докъде води това?“ Немската публика изисква от писателя да стои над нещата и да се изразява по начин, подходящ за тях: интелектуалната дейност е налице, така че какво представлява тя? Какво е мнението на човека? Откъде идва то? Откъде черпи всички тези мисли?

В друг момент той казва:

Англичаните [...] виждат само индивида, те не знаят как да схванат човечеството като цяло според висши закони.

Германците мислят за Европа.

Англичаните не разбират дълбочината на германския ум.

А сега още едно от съжденията на Емерсън за този немски характер:

Поради тази причина,

той казва,

Отличителните термини, използвани във висшата разговорна реч, са от немски произход. Докато англичаните и французите, които са почитани заради своята проникателност и ученост, подхождат към обучението и гледната си точка с известна повърхностност и личният им характер не е твърде дълбоко свързан с това, което са възприели, и с начина, по който се изразяват, Гьоте, главата и съдържанието на германската нация, говори не защото има талант, а защото истината съсредоточава лъчите си в душата му и блести от нея. Той е мъдър в най-висша степен, въпреки че мъдростта му често може да бъде замъглена от таланта му. Колкото и превъзходно да е това, което казва, той има нещо още по-добро наум [...] Той притежава онази страховита независимост, която произтича от работата с истината.

И така, съдии, скъпи дами и господа, един писател от деветнадесети век, пишец на английски, един от най-великите, за онези, които днес се наричат германски „варвари“. Това, което би могло да се характеризира като самовъзвеличаване или нещо друго, ако само можеше да се извади от германските съждения, трябва да се разбира по различен начин, ако произлиза от такова място.

Но сега, уважаеми присъстващи, чува ли се подобна преценка само на такива висоти на човечеството като тази на Емерсън и дали други може би имат различна преценка като цяло? Можем да посочим една съвсем скорошна преценка, така да се каже, съпоставяйки я с тази преценка за немския характер. Тези, които нямат време или възможност да прочетат книгата на госпожица Уайли „Осем години в Германия“, могат също да вземат много хубавите откъси, които Хофмилър е направила от нея, и да намерят важни изказвания от тази книга в тях, получавайки общ преглед на написана на английски преценка за немския характер, написана няколко месеца преди избухването на войната. Но кога и как е написана? Не по начина, по който

много хора пишат днес, когато говорят за немските „варвари“, а по такъв начин, че авторката първо е прекарала осем години в Германия, опознала е всичко, задълбочила се е в същността, която е искала да опише. След като е посетила болници, училища, медицински и други институции, тя е написала за немския характер на английски:

Четем много [...] за новата Германия и нейния нов дух. Но няма нова Германия, нито нов дух. Това, което съществува, е зрялата работа на поколенията, това, което винаги е било. Заслепени от внезапния блясък на просперитета на Германия, ние сме склонни да забравим, че освен просперитета, тя рядко е заемала друго място освен едно от най-добрите сред народите. В религията и философията Германия блестеше във време, когато всичко около нея беше мрачно; в литературата тя даде епохален тласък; в музиката тя винаги е доминирала [...]. Немската литература, немската религия, немската философия са

- за нас, англичаните -

са книги със седем печата. Това, което знаем, е колко дредноута има Германия и колко се е увеличила търговията ѝ. Наистина важен не е дредноутът, а мозъкът на неговия строител, смелостта и умението на неговия командир. Наистина важно не е увеличението на продажбите, а човешките качества, които са го подтикнали. Преди четиридесет години Германия се бореше за съществуването си и все още се бори за него днес. Напълно погрешно е да се смята, че Германия вече е в разцвета си. Тя води тиха, но решителна битка срещу мощни съперници, чиято сила и опит са натрупани преди поколения. [...]

На всяка граница и отвъд водата, противници, търговски и политически, седят и с нетърпение очакват момента, в който Германия ще се отпусне съвсем малко, за да се нахвърлят върху нея и да я смажат. Германия знае това много добре.

Много от решенията, уважаеми присъстващи, които се четат днес, къде се четат? Във вестниците, включително английските вестници. Не толкова отдавна, през 1912 г., редица учени в Манчестър изнасят лекции за германската природа, германската политика, германската история, германското образование, германската икономика, германската литература. В предговора към книгата, която е преведена и на немски и се казва „Германия през деветнадесети век“, издадена от Herford, ни се дава намек защо са изнесени тези лекции. Те са изнесени, както ни се казва, за да научат хората от пресата на донякъде правилни представи за германския характер.

Ще цитираме само няколко от отделните думи на Херфорд, изречени в Англия и на английски език, за немския характер:

Като цяло няма съмнение, че създаването на Германския райх е допринесло за световния мир. Това обяснение ще изглежда странно за онези, които не знаят нищо друго освен събитията от настоящето и за които историята не е нищо повече от постоянно променящ се, ослепителен кинематограф. Но историята трябва да бъде нещо повече. Историята е тази, която трябва да хвърли светлина върху заплетената мрежа на настоящето и в тази по-висша светлина нещата, които изглеждат болезнени, ще придобият естествен вид. Защото, ако погледнем към миналото, ще открием, че нашите предци са гледали на Франция с много по-голям страх, отколкото най-дивите бунтовници днес се страхуват от Германия. И нашите предци са имали основателна причина да се страхуват от тях. [...]

В обобщение, може да се покаже, че основаването на Германската империя е било предимство за Европа и следователно и за Великобритания. Защото събитията от годините 1866-1871 сложиха край веднъж завинаги на възможността за водене на грабителски войни срещу досега незащитения център на Европа и по този начин премахнаха изкушението за война, което толкова често го е изкушавало в грешни канали; те поставиха германския народ в позиция да развие дотогава ограничените си политически способности и помогнаха за установяването на здрава основа на нова европейска система, която е запазила мира в продължение на четиридесет години. Тази благословия произтича от факта, че германското единство постигна с един замах това, което Великобритания, въпреки всичките си разходи за кръв и пари, никога не беше успяла да постигне, а именно, да осигури баланса на силите по такъв решителен начин, че една голяма война се превърна в най-опасното от всички начинания.

През 1912 г. тези думи бяха произнесени на английски в Англия, за пресата, за да бъде тя по-добре информирана за германския характер. Оставям на всеки отделен човек да реши какво са научили тези журналисти от тези лекции. Когато тези лекции бяха отпечатани, човек, чието име може би също е било обсъждано напоследък, написа предговор към тях. В този предговор, написан от лорд Халдейн, са думите:

Източникът на потока от

—на Германия—

духовният и политически живот се крие в Реформацията. Но в края на осемнадесети и началото на деветнадесети век започва да тече уникално в световната история течение, което е толкова непрекъснато, колкото е характерно оттогава насам. От времето на Древна Гърция светът не е виждал такъв спектакъл на най-тясно сливане на живота на държавника с този на мислителя. Духът на съвременна Германия е до голяма степен материален и практичен.

И още:

Само влиянието на истинското знание може да разсее облаците на недоверието и да ни освободи от бремето да се въоръжаваме срещу атаки, за които в действителност никой от нас не се сеща.

Уважаеми присъстващи, в тази книга има нещо друго, което е изключително, изключително забележително, нещо съвсем уникално. Нещо, което беше казано и на английски в Манчестър през 1912 г.: „Няма немски думи, които да са по-дълбоко пропити със сока на националната етика от тези, които описват тези неща: истински, задълбочен, лоялен.“

Не искам да изразявам това като нещо, което звучи само от германската душа, но го чухме отвъд Ламанша: „истински, задълбочен, верен“ са думи, които повече от всички други думи са „пропити със сока на националната етика“.

Нека сега – без, разбира се, да се занимаваме с ежедневна политика или да говорим за събитията неупълномощено – да свържем преживяванията си в наши дни с тези думи. През последните седмици често правилно се посочваше как настоящата война е възникнала в Югоизточна Европа и как мисията на Австрия – може да се каже – по отношение на Босна и Херцеговина е свързана с тези военни събития, чак до Балканите.

Аз, уважаеми присъстващи, живях в Австрия по време на периода след предприемането на тази мисия от страна на Австрия. Тези, които живеяха в Австрия по това време и се опитваха да проучат хода на събитията през 80-те години на миналия век, често чуваха дума, умело и шеговито измислена от Бисмарк, но която, може да се каже, изразяваше нещо, свързано със съдбата. „В Австрия има есенни минзухари“, каза той. Есенни минзухари! Виждате ли, австрийските либерали имаха лидер на име [Едуард] Хербст. Той беше велик, важен човек. Тези либерали, под ръководството на Хербст, се бяха съпротивлявали на това, което Бисмарк смяташе за напредък на Австрия на изток, което беше в съответствие с времето и неговите възгледи. Ето защо Бисмарк ги наричаше „Herbstzeitlose“ (есенен минзухар). Е, не е нужно навсякъде да се цитират човешки преценки, които много лесно възникват от чувства и страсти, които идват от симпатии и антипатии; но историята всъщност е истинският учител на нещата.

Какво тогава направи Австрия, което доведе до събитията, които са тясно свързани с това, което се случва днес, с всичко, което се случва днес? Всичко това се връща към своето крайно начало, към мисията, която беше възложена на Австрия на Берлинския конгрес да напредне на Балканите. Кой беше този, който се противопостави на намеренията на Русия на Берлинския конгрес и защити тази мисия за Австрия? Това беше британската политика. Преди всичко, именно тези, които представляваха британската политика по това време, възложиха тази мисия на Австрия. Това постави Германия в трудно положение по отношение на Русия. Всичко, което се случи след това, до убийството на ерцхерцога, е само следствие от това, което беше дадено на Австрия на Берлинския конгрес, за всеки, който погледне назад в историята с разбиране. Днес Германия и Австрия трябва да заемат сцената за това, което Англия даде на Австрия по онова време, а Англия е сред враговете на Германия и Австрия.

Това, най-скъп подарък, е следствие от историята. Когато човек говори за лоялност, има и лоялност към това, което някога е направил. Когато човек бъде характеризиран от английска гледна точка, не може да не каже: „Няма думи, които да са толкова дълбоко пропити със „сока на националната етика“, колкото тези, които описват тези неща: „истински, старателно, вярно“ – човек не може да не приеме тези думи сериозно и би искал да попита: Вътрешна истинност ли е да действаш през 1914 г. срещу това, което си започнал десетилетия по-рано? Дали е задълбочено и най-вече вярно? Такива въпроси могат да бъдат повдигнати днес.“ И когато обмислите всичко това, тогава да, тогава трябва да кажете: Наистина ли е възможно да се разпознае от най-скорошните събития какъв е германският характер, как е свързан с великите си гении и как този германски характер трябва да се отнася към днешните събития? Това не може наистина да се види от последните, независимо колко компилации се правят за най-скорошните събития. Трябва да се види от това, което е управлявало в по-дълбоките сили на Европа и

което в крайна сметка е довело до днешните събития. Но нещо е управлявало в тези сили на Европа, това е, което е живяло във Фихте, Шилер, Гьоте и другите в германския народ, в народите на Централна Европа.

Един човек, когото винаги бих искал да спомена, е Херман Грим, когото винаги бих искал да нарека управител на Гьоте. Той се е опитвал да изрази с красиви художествени думи това, което е попил от великия немски период, това, което се е превърнало в мироглед. И тези думи на Херман Грим, които изразяват чувство, а не преценка, и следователно могат да бъдат извлечени от самата немска същност – за разлика от преценките на негерманците, цитирани по-горе – са цитирани като свидетелство за това как семената на духовния начин на мислене на Фихте, Шилер и Гьоте са пуснали корени в хората. Колко красиво е изразено това в думите на Херман Грим, които той е написал в книгата си „Омир“:

Солидарността на моралните убеждения на всички хора е днес църквата, която ни обединява всички. Търсим по-страстно от всякога видим израз на тази общност. Всички наистина сериозни стремежи на масите имат само тази една цел. Разделянето на нациите вече не съществува тук. Чувстваме, че пред лицето на етичния светоглед не съществува национално различие. Всички бихме се пожертвали за отечеството си; но сме далеч от това да очакваме или да постигнем момента, в който това може да се случи чрез война. Увереността, че запазването на мира е нашето [на всички] най-свято желание, не е лъжа. „Мир на земята и добра воля между хората“ ни пронизва.

И така, Херман Грим 1895 - от 1901 е мъртъв, а след това как погледът към духовния свят на думите на Херман Грим:

Признавайки хората като цяло, подчинявайки се на невидим съд, въздигнат сякаш в облаците, пред който да не им се позволи да съществуват се счита от тях за нещастие и чиито съдебни производства се стремят да приспособят към вътрешните си спорове. С тревожно нетърпение те търсят правото си тук. Как се стараят днешните французи да представят войната срещу Германия, която планират, като морален императив, изисквайки от други народи, дори от самите германци, да я признаят.

Всеки, който е запознат с немския характер, знае, че тези думи са взети от най-съкровенията същност на немския народ, че те наистина не са били лъжа в настроението на немския характер. Но немците никога не са се придържали към различно мнение, което Херман Грим изразява през 1895 г.:

Как днешните французи се опитват да представят планираната от тях война срещу Германия като морален императив, изисквайки признаването ѝ от други народи, дори от самите германци.

Уважаеми присъстващи, в сравнение с това, което човек би могъл да знае, гледайки движещите сили на Европа с поглед, подсилен от същността, достигнала най-високото си ниво у Шилер, Фихте и Гьоте – гледането на тези сили означава да признаем, че отговорът на това, което наскоро отново се чу отвъд Рейн, трябва да бъде даден по съвсем различен начин: Кой искаше тази война, тези от моите, които искат сами да отговорят на този въпрос? Вярвам, че когато се изправим пред по-дълбоките сили, действащи в европейския живот, може да се каже със сигурност,

ако човек иска да продължи с известна външна софистика: този или онзи не искаше войната. Може да се каже може би: не всеки я искаше – това може да се докаже софистично. Но може да се зададе и различен въпрос, защото дали отговорът е правилен зависи от правилната формулировка на въпроса. Кой би могъл да избегне войната? И тук е възможен само един отговор: само петербургските политици биха могли да избегнат войната. Но и това не е необходимо да се доказва от най-скорошните събития, от Сините и Жълтите книги; Това може да се докаже от действащите сили през последните десетилетия в живота на европейските народи. И ще се опитам, по начин, който може би ще ви се стори особен, да насоча вниманието към това как човек може да открие това, което се е проявило в тази ужасна война днес, като съперничеши си ефективни сили.

Да предположим, че някой се е заел да наблюдава как провокативните репортажи в пресата идват от Русия тази пролет, тъй като те намекуват за определено настроение, което става все по-интензивно през пролетта. Тогава той би проследил събитията от юли, последните дни на юли, и би се опитал да разговаря с някои добронамерени руски приятели, които виждат по-добрите страни на руския народ и биха искали да пренебрегнат случващото се като истинска воля, насочена срещу мира. Какво би могъл да каже някой, който е постъпил по този начин, днес, тоест това лято? Той би могъл да характеризира това лято по следния начин: Можеше да опише как в Санкт Петербург постепенно започва един вид кампания в пресата, атакуваща германската политика. Тези атаки се засилиха до силни искания за натиск, който Германия трябва да окаже върху Австрия по въпроси, по които Германия не може лесно да атакува австрийските права. Човек не може да помогне с това, защото ако човек отчужди Австрия от Германия, тогава непременно ще стане зависим от Русия в Германия. Би ли била такава зависимост поносима? Човек би могъл да повярва в това по-рано, като си каже, че няма конфликт на интереси с Русия, дори би могъл да попита руски приятели, които биха му обяснили това или онова, и не би могъл да им противоречи. Но процесът, предвид всичко, показва, когато човек вземе предвид случващото се в Русия, че дори пълното подчинение на Германия на Русия не може да ни предпази от стремежа ни да не влизаме в конфликт с Русия. С тези думи може да се характеризира това, което се случи между центъра и изтока на Европа; думите отговарят на сегашната ни ситуация. Но сега направих нещо странно; промених само леко думите; защото не съм ги написал сам, не за сегашната ни ситуация; те са променени от думи, които Бисмарк е изрекъл в германския Райхстаг през 1888 г. Бисмарк е казал през 1888 г.:

[...] как постепенно в Санкт Петербург започна своеобразна кампания в пресата, атакуваща германската политика и лично мен подозираща в скрити мотиви. Тези атаки се засилиха през следващата година до 1879 г., със силни искания за оказване на натиск върху Австрия по въпроси, по които не можехме лесно да оспорим австрийското законодателство. Не можех да помогна за това; защото ако се отчуждим от Австрия, непременно щяхме да станем зависими

от Русия, ако не искахме да бъдем напълно изолирани в Европа. Дали такава зависимост би била поносима? Преди вярвах, че е възможно, като си казвах: Нямаме конфликтни интереси, няма причина Русия някога да прекъсне приятелството с нас. Поне не бях противоречил директно на руските си колеги, които ми обясняваха подобни неща. Инцидентът на конгреса ме разочарова и ми показва, че дори пълното подчинение на нашата политика (за известно време) на руската политика не ни предпазва от конфликт с Русия против нашата воля и против нашите стремежи.

Сега, дами и господа, мисля, че ако същите думи могат да се приложат към 1914 г., които бяха уместно приложени от най-великия германски държавник през 1888 г., тогава това е изключително силен индикатор за взривоопасните елементи, които винаги са присъствали; че човек трябва да търси залога в тази война по отношение на нещо различно от просто най-скорошните събития, се доказва от това. И само хора, които са пропити с определена духовност, казват ли, че е в природата на германеца да провъзгласява „мир на земята и добра воля към хората“? Казах, че всеки, който се вглежда в германската същност, не може да възприеме това като лъжа. Но тези, които биха искали да вярват, че подобно нещо съществува само в духовните висоти, на които е стоял Херман Грим, трябва да погледнат думите, с които Бисмарк, в същото заседание на Райхстага през 1888 г., характеризира отношението си към германското чувство, което Херман Грим изрази, когато каза: „Мир на земята и добра воля към хората“. Това е, което е вкоренено в най-дълбоките ни души.

Това са забележителни думи, които Бисмарк е казал по онова време; той е казал приблизително: „В машина като тази, която имаме, не се водят агресивни войни.“ И завършва разсъжденията си в този смисъл, казвайки: Да предположим, че се явя пред вас – тоест в Райхстага – и ви обясня, че е по-добре да атакуваме и да поискам да отпуснете толкова милиони марки, бихте ли имали смелостта да го отпуснете? Бисмарк е казал: „Надявам се, че не.“

Човек трябва да погледне настроенятия, силите, които преобладават в душата, ако иска да разпознае истината, действителността в това отношение. Бисмарк обаче разпозна истината; той знаеше, че тъй като е защитил исканията на Англия към Австрия относно Балканите на Берлинския конгрес, е провокирал антагонизма на Русия към Германия, но също така знаеше, че е направил всичко, което би могло да смекчи този антагонизъм, дотолкова – както самият той казваше – че би могъл да повярва, че щеше да бъде награден с най-високия руски орден за заслугите си към Русия, ако вече не го беше получил. Но именно това беше постоянният стремеж на Бисмарк – да отложи възможно най-дълго това, което заплашваше от изток.

Това са само няколко примера, уважаеми присъстващи, за това какво казва историята, какво казва историята на онези, които се задълбочават в основите, които могат да дадат истински отговори на въпроса кой е искал тази война.

Сега, драги присъстващи, в немския интелектуален живот, такъв какъвто той произлиза от гении като Фихте, Шилер и Гьоте, се крие много, което може, така да се каже, да ни даде представа как да разберем това, което сега толкова често ни се сблъсква като характеристика на така наречените немски „варвари“. Тогава биха могли да се намерят някои много своеобразни тестове.

Съществува европейски дух, който е оказал голямо влияние и в Германия. Веднъж той говори за това в едно от своите писания, в което особено изразява склонността си към духовния живот, към мистицизма; говори за това, което дължи на тримата най-велики мистици, които цитира и като трети от които назовава един немски дух, Новалис; говори за Новалис и за това, което той е бил за него. Новалис, казва той, е като дух, който води до висоти, които са истинските висоти на човечеството. Това е в основата си много, много красива и интимна характеристика на немския дух Новалис. Ако един ангел - така казва той - или гений от космоса слезе на земята и иска да преживее на земята това, което всъщност е особено важно за космоса на земята - човек би искал да му покаже всичко, което Шекспир е написал, какво се случва между Хамлет и Офелия и други - това може да е много важно за Земята, казва той, но дори и да е важно за Земята, не би било необходимо гений, слязъл от друга планета на Земята, да научи нещо специално. Тази характеристика изброява много други неща, които биха били маловажни за някой, слязъл от космоса на Земята. Но това, което живее в душата на Новалис, което – за всеки, който познава Новалис – ясно е извлечено от най-дълбоките дълбини на германския национален дух, се характеризира с тази характеристика с красиви думи:

Но ако му бяха необходими други доказателства, те щяха да го отведат сред онези, чиито произведения почти довеждат до тишина.

Тъй като това, което може да се изрече, не изразява най-дълбоката човешка същност, той открива у Новалис:

Тя би отворила портата на царството, където някои я обичат заради самата нея, без да се тревожат за малките [жестове] на телата си. [Те биха се изкачили заедно до самотните плата, където съзнанието се издига с едно ниво] и където всички, които са неспокойни за себе си, [чувстват] внимателно заобикаляйки огромния пръстен, който свързва света на привидностите с нашите [висши] светове. Те биха отишли с него до границите на човечеството; защото в точката, където човекът сякаш свършва, той вероятно [само] започва [и най-съществените и неизчерпаеми части са само в] невидимото, където той трябва да бъде непрестанно нащрек. Само на тези висоти са мисли, които душата може да одобри, и идеи [които ѝ приличат и са] толкова властни [като тя]. Там човечеството е управлявало за миг и тези слабо осветени върхове са може би единствените светлини, които възвестяват земята в царството на духовете: Тяхното отражение е наистина цветът на нашата душа. Чувстваме, че страстите на ума и тялото биха наподобявали звъна на камбани в очите на чужд разум; но хората, за които говорях, са излезли от малкото село на страстите в своите произведения и са казали неща, които са ценни и за онези, които не принадлежат към земната общност.

Такива са думите на критика на Новалис в „Новалис“. Този, който някога е говорил за Новалис, който някога е характеризирал германската душа като даваща преживявания на гения, слязъл от космически висоти, е Морис Метерлинк. Уважаеми присъстваци, нямам какво да добавя към казаното днес от Морис Метерлинк, към цитираното от мен, но бих искал да кажа, че Новалис е изрекъл едно чудесно красиво слово от една истински немска душа. „Единственият истински храм“ – казва Новалис – „е човешкото тяло. В него се крие уникално небесна форма. Казват, че то докосва небето, когато усетите човешкото тяло.“ Така Новалис е на един може би осезаем момент.

Същото е както казва Гьоте: „Какво биха били всички слънца, всички звезди на небето, целият блясък на звездите, ако всичко това не блестеше в човешкото око, не се вливаше в човешките сърца и човешката душа не би могла да му се наслаждава с възхищение.“

Тези, които са говорили като Гьоте и Новалис, са усещали това от своята духовност: че има върховно произведение на изкуството, по-висше произведение на изкуството от всички човешки произведения на изкуството: човешката форма, произведението на божественото изкуство. Обаче само онези, които знаят, че духовните същества проникват в света и които виждат най-великото произведение на божественото изкуство в човешкото същество, ще говорят за човешката форма, както е говорил Гьоте. Може би това ще се припомни в епоха, когато германецът е обвиняван в особено „варварство“, защото се казва, че се е случило гюлета да паднат и върху катедралата в Реймс. Сега, след като видях тази катедрала през 1906 г., знам със сигурност, че съм равен на всеки друг в възхищението си от това произведение на изкуството – но също така съм придобил впечатлението, че то е крехко, така че няма да издържи дълго, че трябва да е повредено от естествени причини, но в много преценки зависи не само от това как човек се отнася към тази преценка, как възприема нещо, но и дали изобщо прави тази преценка или не. Предвид факта, че на фона на нашите съдбовни събития човешката форма, делото на боговете, бива унищожена в безброй случаи, когато е предизвикана от съдбата, тогава, да, може да се прецени, че и човешко произведение на изкуството може да бъде обстрелвано.

Знам, че има само едно възражение, някой би могъл да каже: една катедрала съществува само веднъж, един човек съществува неограничен брой пъти. Ще оставя на другите да спорят какво представлява „варварство“ в този контекст, но вярвам, че всеки, който разбира начина на мислене на Гьоте, Шилер и Фихте, няма да оспори, че това съждение – има толкова много хора и само една катедрала и следователно катедралата трябва да бъде пощадена, дори ако хората бъдат разстреляни – че това съждение всъщност е най-бруталното „варварство“. Има един много определен характер, който може да се нарече печат на немския дух.

И вярвам, че от това, което само успях да загатна, вече е очевидно, че този немски характер е тясно, тясно свързан с търсенето на човечеството на духовност, на невидимото, и че това търсене, което е намерило израз в немските водачи, е свързано и с това, макар и само несъзнателно, с онези, които с кръв и душа в нашите съдбовни дни трябва да направят жертвите, които трябва да бъдат направени за по-нататъшното развитие на човечеството. И след като веднъж сте се потопили в същността на Централна Европа, изразена в гениите, които споменахме, вече няма да можете да възразите; вече няма да можете да се съмнявате, че тази Централна Европа е тяло за душа, че тя съдържа невидима сила, която невидима сила трябва да има осезаем импулсивност за по-висша цел в собствената си същност.

И когато погледнете на нещата по този начин, тогава можете да почувствате, независимо какво може да се случи: можете да почувствате доверие, сила, увереност, когато за пореден път германският свят е изправен пред въпроса дали да бъде или да не бъде. Не отговор на Хамлет, отговор на Фауст може да даде германската същност: „Който се стреми, ние можем да го изкупим.“ Човек винаги става германец. Когато Германия остарее, тя може да се подмлади отново. Гьоте използва един от символите в своя „Фауст“ като подмладяваща отвара.

И където говори за Гьоте, а не за немец, отново англоговорящият Емерсън, казва по отношение на това, което се е случило с Гьоте, думите:

Светът е млад, велики мъже от миналото ни зоват с приятелски глас. Трябва да пишем свещени писания, за да свържем земния и небесния свят. Тайната на гения е да не толерираме лъжата, да превърнем [всичко, което осъзнаваме] в истина, да вдъхваме сигурност и доверие в книгите и в хората и да почитаме всяка истина, както в началото, така и в края, както за безкрайни времена, като я направим ръководство за нашите действия.

Така Емерсън по отношение на Гьоте, когото той определя като глава и съдържание на нацията. И човек може да си спомни думите на американския англичанин, че може би именно в мисията на хората на Гьоте, Шилер, Фихте се крие нещо от това, което Емерсън посочва: „Трябва да пишем свещени книги, за да свържем отново небето и земния свят. Тайната на гения е да не толерираме лъжата да съществува за нас.“

До каква степен това е свързано с днешната лекция, оставям на вас да прецените. Но вярвам, че поне успях да изрека със заекване единственото нещо, за което тази лекция намекна, а именно за същността на Централна Европа, за тази култура, която, според думите на Шилер, е сърцето на Европа - другата е листът и цветът - какво ни карат да чувстваме „великите мъже от миналото“ за тази култура.

Емерсън казва: „Те ни зоват с приятелски глас“. Искаме да чуем нещо от тези приятелски гласове, защото може би това може да се използва в нашето време. Как можем да стигнем до нещо, което може да бъде предложено за нашето настояще, като наистина се вслушаме в живия дух на тези улове, ще обсъдим утре. Днес, като

въведение, исках да посоча това, не толкова какво беше в моите думи, колкото какво произлиза от определени немски гении и може да се влее в сърцата ни като утеха, надежда, увереност, като подкрепа в нашия умствен и физически живот за настоящето. Защото може, когато човек усети живо какво се влива от духовете, чиято същност живее в немския национален дух, то може, това, което се влива, в душата да доведе до надежда, до увереност, но също и до нещо плътно, което човек може да почувства като най-дълбоката истина в Централна Европа.

И е странно, че сякаш от същия дух, в който са работили Гьоте, Шилер и Фихте, немски мислещият Шлайермахер е искал да изкове думите си за връзката на всички човешки стремежи с невидимото, който също е попаднал върху него, може да се каже, за да внуши най-дълбоката немска същност, като посочи невидимостта на тази немска същност. И тази невидима, тази духовна същност, за която Фихте е говорил толкова енергично във времена, когато немската нация е била в упадък, за да я насърчи, тя и днес ни звучи по правилния начин, дори и не във времена на унижение, а във времена, когато преживяваме нещо върховно, прекрасно, можем просто да посочим това, към което немската нация винаги се е стремяла като към най-ценното си. Днес, сякаш от душата на този немски народ и за наша собствена утеха, можем да кажем със Шлайермахер, казвайки с него, все още изразявайки чувствата си днес в центъра на Европа, в сърцето на Европа: „Германия е все още там и нейната невидима сила е все още неотслабена.“ И днес можем да добавим, след всичко, което се е развило от германската сила, тя с основание може да се надява: тази невидима сила на германския народ е не само несломима днес, но е и неразрушима за неизчислимо време.

2. Човешката душа, съдба и смърт от гледна точка на духовната наука

Скъпи възлюбени! Въпреки че великите загадки, свързани със съдбата и смъртта, винаги трябва да вдъхновяват хората към размисъл, това е особено валидно в нашите съдбовни дни, когато въпросът за съдбата и загадката на смъртта се събуждат пряко или косвено в толкова много души от непосредствените събития на деня. В лекциите, които ми беше позволено да изнеса по тази тема от гледна точка на духовната наука, често съм посочвал, че в наше време, с оглед на всички индикации на нашето време, въпроси като тези, отнасящи се до съдбата и природата на смъртта, трябва постепенно да се променят от стар начин на гледане и чувстване към истински научен начин на гледане и възприемане.

Точно както преди двеста или триста години вълна от човешкото развитие донесе по-новия научен възглед, ние разбираме как в импулсите на времето в настоящето се крие, че духовната наука, науката за въпросите на духовния живот, се насочва към културното развитие на човечеството от наше време нататък. Но сега трябва да се подчертае, че именно когато духовните въпроси и духовните загадки трябва да бъдат разгледани в светлината на науката, научното изследване и работа трябва да придобият съвсем различен характер от научната работа и изследване на външния живот и фактите на природата.

И това, уважаеми присъстващи, е, което все още поражда най-суровите предразсъдъци в толкова много кръгове, може да се каже, като цяло днес, срещу това, което духовната наука има да каже. Не само че съществуват общи предразсъдъци, които се налагат срещу всяко ново културно движение, които са се наложили дори в най-широките кръгове, когато се е появила зората на новата естествена наука, но има и нещо съвсем специално в това, което човечеството ще трябва да пренаучи в много по-висока степен по отношение на духовната наука, както трябва да направи по отношение на естествената наука. И макар че само преди няколко века за човечеството е било немислимо, противно на всички сетивни възгледи, да се приеме, че земята не стои неподвижно и че слънцето не стои неподвижно, а че слънцето стои неподвижно и земята се движи около него, за тези хора е още по-фундаментално немислимо, предвид сегашното им състояние на развитие, да приемат, че животът на духа, резултатите от духовната наука, в най-висшия смисъл, трябва фундаментално да противоречат на всичко, което външните сетива представят, и че самата природа на изследването е да се предположи, според настоящия им ход на развитие, че животът на духа, резултатите от духовната наука в най-висшия смисъл, трябва фундаментално да противоречат на всичко, което външните сетива изглежда предлагат, и че самата природа на изследването на духовните сфери трябва да приеме различна форма от тази на външните научни изследвания.

Нека се опитаме да си припомним най-елементарния, най-примитивния характер на външното научно изследване и наблюдение! Той се състои във факта, че човекът първо насочва сетивата си, а също и ума си, доколкото е свързан с мозъка, с външния свят, получава впечатления от външния свят и формира идеи, мисли, понятия за този външен свят. В тези идеи, мисли и понятия, които формира, той след това трябва да преживее в себе си това, което обикновено се нарича закони на природата. В това външно изследване могат да се посочат две неща, ако човек иска да подчертае разликата между това изследване и това, което иска духовната наука.

От една страна, може да се каже, че това изследване се основава на реалното, разпространено пред него външно; и от тази външна реалност човешкият дух напредва, човешкият поглед върху душата напредва към това, което тя иска, към това, което иска да постигне, така че науката за тази външна природа е, така да се каже, следствие, последица от опита на външната реална реалност в тази област. Другото нещо, което е очевидно за всеки, който отдели малко време, за да помисли за отношението на душата към това външно изследване, е, че в това изследване, в тази прогресия от гледане на външния свят към понятията, идеите и представите, които формираме, създаваме за себе си, ние продължаваме, така да се каже, от напълно сочната реалност, от реалността, пълна със съдържание, към това, което тогава, в нашите мисли, образи, понятия, е в известен смисъл ефирно, тънко в сравнение с пълноценната природа на външната реалност. Ние го усещаме: когато се изправяме пред реалността със сетивата си, ние стоим в нейния пълен живот. Като формираме знания и прозрения за външната реалност, ние се дистанцираме от тази напълно осезаема реалност. Често е било подчертавано: ние се отдалечаваме към един вид сиво вътрешно преживяване, към едно тънко „ефирно“. Сега духовният изследовател трябва да поеме по обратния път на този на изследователя във външната природа по описания начин. Изследователят на външната природа има тази природа пред себе си и накрая стига до съдържанието на своето знание, своята наука, която живее в душата му. Духовният изследовател трябва да започне от това, което живее в душата, и всичко, което може да се нарече знание, наука, вътрешно въображение, вътрешен опит в мисли и понятия, което е резултат и следствие от външното изследване, е подготовката за духовния изследовател. Духовният изследовател не може да започне от нещо, което му е дадено външно; той трябва да започне от вътрешното, мощно преживяване, а това, което иначе е съдържание на науката, е само подготовката за това, което духовният изследовател може да оживи в душата си, когато отвърне погледа си, отвърне вниманието си от всички външни сетивни възприятия, от всичко, което интелектът може да мисли под влиянието на външната реалност.

Подготовката за неговото изследване се състои в това, което духовният изследовател преживява тук, когато изключва външната реалност и насочва погледа

си единствено към вътрешни мисли и въображаеми преживявания, когато обръща вниманието си изцяло към вътрешното си същество. Това, което се случва във вътрешното му същество, е това, за което става дума. Това, което се случва в ума му, обхватът на вътрешните му преживявания, всичко това може да се характеризира с думите: Пътят на духовния изследовател е чрез концентрацията на мисълта. Но тази концентрация на мисълта трябва да се представи като нещо съвсем различно от това, което се нарича концентрирано мислене в обикновения живот. Не че е нещо различно, то е по същество само засилване на това, което иначе наричаме внимание във външния си живот; но това е неограничено засилване на това внимание.

Въпросът е, че човек възприема образи, които първоначално не е необходимо да имат нищо общо с външна реалност, че възприема символични образи, идеи, не за да размишлява върху тези идеи като такива по отношение на тяхното съдържание, а за да концентрира всички вътрешни сили на душата, които иначе биха били разпръснати върху външната реалност, върху една вътрешна точка, точката, която е насочил към центъра на душевния си живот с образ. Тогава човек е напълно в себе си; но не е спокоен в себе си. Тогава човек вътрешно активно преживява. Който продължава такава вътрешна концентрация на мисли за достатъчно дълго време – достатъчно дълго време не означава няколко часа, а седмици, години, в повтаряща се вътрешна дейност – който продължава това за достатъчно дълго време, извървява път в душата си, който в крайна сметка го води до преживяване на реалност. Точно както при обикновеното наблюдение човек започва от реалността и напредва към душевно преживяване, така и в духовното изследване човек започва от концентрирани вътрешни преживявания и стига до нова духовна реалност. Тази нова духовна реалност не може да бъде направена навътре. Това, което може да бъде направено навътре, е просто подготовка за духовно наблюдение. Тази духовна реалност трябва да достигне до човека в края на пътя на подготовката. Докато иначе знанието се придобива в резултат на разглеждане на външната реалност, в духовното изследване реалността се постига въз основа на вътрешно работещо, вътрешно активно познание. Никой не може по някакъв начин вътрешно да направи в духа това, до което тогава стига. Това, което може да направи в духа, е да върви по пътя, който води до там.

Това, което характеризирам тук, се усеща например от ум като този, за когото говорих вчера, Йохан Готлиб Фихте, по отношение на това, което той вече можеше да знае, интуитивно, за познанието на истинската духовна наука. Той каза красиви думи по този въпрос:

Естественият човек не е способен да се издигне до свръхестественото със собствена сила, той трябва да бъде издигнат до него чрез силата на самото свръхестествено.

Тоест, човешкото същество трябва да се доближи до свръхестественото и това свръхестествено трябва да го приеме. За това става въпрос. От ефирното, от

тънкостта на вътрешното душевно преживяване, ние започваме и стигаме до пълното съдържание на духовната реалност.

Разбира се, скъпи присъстващи, възраженията, които могат да бъдат направени от съзнанието за времето срещу подобни духовно-научни изследвания, са естествени, бих казал, самоочевидни; по-специално, самоочевидно е възражението, което ще бъде повдигано отново и отново, че това, което духовният изследовател преживява, не може да има някаква обща обективна стойност, а че това са субективни преживявания, че ако човек иска знание, той по принцип трябва да определи границите на познавателната си способност и да признае, че свръхсетивното се основава на субективни преживявания. Това възражение е много оправдано, защото наистина се отнася до началото на пътя, защото началото на пътя, стига да е тази подготовка, включва вътрешни борби, вътрешни битки, вътрешна душевна трагедия, които са субективни, които основно засягат само човека, който преминава през тях. Но съвсем друг въпрос е, когато човек най-накрая стигне до нещо, което не извиква от собственото си вътрешно същество, а с което се сблъсква и което приема. Точно както човек може да се изкачи на планина по много различни пътища, за да достигне върха, но само от върха може да види всички страни, така е и с духовния изследовател: докато духовният изследовател е на път, нещата го засягат само лично; Но когато се е сблъскал с духовната реалност, тогава той застава пред обектив, пред реалност, която е свръхсетивно толкова пълна със съдържание за духовния изследовател, колкото сетивното е пълно със съдържание за външното наблюдение.

Но сега има едно нещо, което трябва да се вземе предвид като особено характерно, когато духовният изследовател преминава по току-що характеризирания път. Нека си припомним още веднъж в какво се състои този път: той се състои във факта, че с разсейване на вниманието от целия външен сетивен свят, с най-интензивно внимание, увеличено до безграничност, човек живее само във възприятия и понятия, които собствената му душа може да събуди в себе си. По този начин човек постепенно навлиза във вътрешен живот, който е бил засилен и концентриран по този начин. Странното е следното: колкото повече човек успява да доведе тази вътрешна концентрация до определена точка, толкова повече изпитва вътрешно напрежение, при което си казва: „Сега си напълно погълнат от това, което си се заел да направиш, забравил си цялата си физичност и среда, живееш само в концентрираните си мисли, толкова повече забелязваш от определено ниво нататък - защото преди това вътрешният мисловен живот става все по-силен и по-силен - забелязваш, че този вътрешен мисловен живот претърпява угасване в себе си, става все по-малко интензивен. И се случва едно особено преживяване, което може да се опише по следния начин: Сякаш мисълта, върху която човек се е концентрирал, го отнася със себе си с всичките си душевни сили и се разсейва в общия етер на света.

Това е резултат от това напрегнато, засилено, може да се каже технически проведено, увеличение на вътрешната концентрация и внимание.“

Ако искате да използвате образ, бихте могли да кажете, че трябва да доведете вътрешната си концентрация на мисълта дотолкова, за да постигнете духовно изследване, че мисълта първо да става все по-силна и по-силна, а след това, докато разгръща живота си в душата, тя се увеличава до такава степен, че умира и вие, така да се каже, умира с нея в душевното си чувство. Мисълта първо трябва да умре в душата, ако човек иска да бъде пренесен в духовния свят.

Когато човек е достигнал определено ниво на духовно-изследователска дейност, той, така да се каже, е постигнал това, което би могло да се нарече вътрешно духовно чувство и усещане в света. Духовният изследовател знае в този момент, когато мисълта започва да умира, че сега навлиза в сфера на преживяване, на вътрешно силно преживяване, където мисълта спира, но където жизнените сили се преживяват по концентриран начин. Духовният изследовател знае, че в този момент, с това, което преживява вътрешно, той не е в рамките на мозъка си; той знае това чрез директното преживяване. Той знае: Сега преживяваш себе си извън тялото си. И в това преживяване, което става интензивно, съзнанието умира, така да се каже. И в това умиране се случва вътрешно преживяване, вътрешно преживяване, което е изключително значимо, което е разтърсващо, когато се преживява за първи път. Преживяването, което се случва, е следното: човек получава усещането: животът в духовния свят е нещо съвсем различно от живота във външния физически свят.

И тук е необходимо да се подчертае, че е толкова трудно да се разпространяват правилни представи за духовния свят, защото повечето хора, според преобладаващото в момента схващане, всъщност трябва да си представят този свят по различен начин, отколкото е. Докато човек се изправя пред физическо-сетивния свят по такъв начин, че може да каже: Той е там навън, гледаш го, възприемаш го чрез сетивата и ума си, дали е с духовния свят и всичко, което е от такова естество, че стои пред теб, така да се каже, всяко мислене избледнява и се случва нещо друго. Случва се да се чувстваш сякаш си бил обзет от един свят, да се чувстваш към този свят така, както би се чувствал към растението, камъка отвън, в момента, в който би могъл да ги разпознаеш: сега си обзет от знанието, от въображението на едно човешко същество. Точно както нашите мисли, струящи от външния свят, се чувстват приети от нас, така и човекът, който в истинско духовно изследване, с цялото си същество, чувства как въображението в него умира, е погълнат от Новото, се чувства приет от един свят. Това е, което има значение.

Начинът, по който схващаме мислите си, приемаме ги и след това ги имаме в себе си, е начинът, по който преживяваме съдбата на мислите, така да се каже. Ние самите се превръщаме в мисли, можем да кажем, и се чувстваме сякаш сме мисъл и сме обхванати от свръхсетивни същества, тъй като иначе мислите ни са обхванати

от нас и сякаш сега почиваме в тези свръхсетивни същества. Ние сме вътре в тези същества. Когато стигнем до този етап, осъзнаваме, че над нас е невидим свят, но че не можем да го преживеем така, както някои си го представят; по-скоро той трябва да бъде преживян по такъв начин, че всичко [мисловоподобно] да спре и ние да влезем в свръхсетивен свят. За момент е така, както би било за някой, който напъга лицето и слуха си все по-силно и по-силно, и с увеличено лице и слух, става сляп и глух. Така човек става, така да се каже, сляп и глух за представянето на мислите, защото чувства: Сега си приет от духовния свят. Не: човек преживява, а човек чувства, човек бива преживяван. Трябва да се подчертае отново и отново: възходът в духовния свят има характер, противоположен на този на проникването във външния, сетивния свят.

Не става въпрос за проникване в призрачен свят, а за преживяване в различен смисъл от обикновеното преживяване. За това става въпрос. Значи си вътре - това е всичко, което знаеш на този етап - значи си вътре в духовен свят. Значи знаеш: духовни същества се реят над този сетивен свят, така да се каже, и можеш да бъдеш погълнат от тях, както мисълта ти е погълната от теб. Но човек се чувства сякаш е сляп и глух, защото мисленето, знанието, е умряло. Обикновената наука първо трябва да умре, преди да може да проникне в духовния свят. Човек се чувства сякаш е сляп и глух, но опипва в духовния свят. Жизнените сили, които човек чувства вътре, са напрегнати и човек се чувства опипващ.

Но човек знае какво означава да бъдеш извън тялото си. Фактът, че човек осъзнава това, води до промяна в целия човешки опит. И тази промяна може най-добре да се характеризира с обръщане на внимание на нещо, което често е било посочвано от това място, а именно променящото се съзнание на човешкото същество – за всеки нормален човек вероятно в рамките на 24 часа – променящото се съзнание на съня и бодърстването. Преминавайки през описаното, духовният изследовател се научава да разпознава чрез пряк вътрешен опит, че действителното вътрешно същество на човешкото същество може да бъде преживяно само по себе си, преди всички физически аспекти. Той се научава да разпознава – като изпитва силата, която е в себе си, той се научава да разпознава, че може да преживее преживяванията, които иначе биха останали напълно несъзнателни в съня, които несъзнателно се преживяват в човешката душа, със силата, която е придобил по този начин.

Не че духовният изследовател не се нуждае от сън; той наистина се нуждае от него. Но той може изкуствено да предизвика състояния, в които е способен да преживява това, което иначе се случва на човек само от заспиването до събуждането. Защото духовният изследовател знае, чрез преживяването на следното: Ти си извън тялото си, развиваш дейност, която не зависи от мозъка и нервната система, и той разбира чрез действителния опит какво се преживява от заспиването до събуждането. Той осъзнава, че всъщност действителната духовно-душевна същност на човешкото

същество е извън тялото, че когато човек заспи, той напуска тялото си заедно със своята духовно-душевна същност, а когато се събуди, духовно-душевната същност отново влиза в тялото.

Но сега духовният изследовател, чрез опитно познание, може да разпознае какво всъщност е извън тялото по време на сън. Той може също да види от тази духовна душа, която е била осветена, от тази духовна душа, която е, така да се каже, разкрита пред духовните очи, той може да разпознае защо душата е в безсъзнание от заспиването до събуждането, защо тъмнина и мрак се разпростират около нея. От момента на заспиването до събуждането, в душата живее нещо, което, както вече беше споменато, може да бъде възприето от духовния изследовател. Може да се нарече желание, винаги присъстващо в душата през цялото физическо преживяване между раждането и смъртта, да се върне във физическото тяло. Този живот на желание винаги изпълва душата в обикновеното преживяване между заспиването и събуждането. Душата винаги иска да се върне в тялото си и чрез тази воля се чувства с тази воля и това преживяване, това развитие на това желание, замъглява това, което иначе би било там в духовно-душевното преживяване между заспиването и събуждането. И едва когато душата се потопи във физическото тяло, когато това желание е изпълнено, тя може да развие своята свръхсетивна дейност и тогава стимулира физическото тяло, така че то да се превърне в огледало на външния израз.

Чрез това, че духовният изследовател се учи да разпознава какво всъщност може да бъде преживяно в душата, в душата, освободена от тялото, той възприема директно това, което иначе угасва в съня. Но със силата, която е придобил, той е способен да осветли и изясни духовното съдържание на душата. Но ако човек иска да постигне това просветление и изясняване, тогава в духовния изследовател трябва да се случи нещо друго, което го характеризира. Защото видяхме, че основно интензивността на мисленето избледнява, основно човек се чувства психически сляп и глух и сякаш опипва духовния свят. Това, което трябва да се добави, за да може той отново да влезе в духовно виждане и слух, се намира в друга сфера. Нещо, което трябва да се развие, е вторият елемент на духовното изследване, който иначе остава спящ в живота. И за да осъзнае какво трябва да се развие, човек може да насочи духовния си поглед към следното.

Помислете за това, което обикновено се нарича съдба. Как стоим в нейното течение? Стоим в него по такъв начин, че - както често казваме - събитията на съдбата ни подхождат случайно и биват преживявани от нас. Чувстваме се отделени във вътрешността си от това, което ни сполетява като преживявания на съдбата. За да изпълни втория елемент, духовният изследовател трябва да предприеме съвсем различен подход към тези съдбовни преживявания, отколкото обикновеният човек. За да разберете това, просто погледнете назад към това, което сте преживели в младостта си, към превратностите на съдбата, а след това погледнете себе си днес,

към това, което всъщност сте по отношение на истинското си аз. Можете да осъзнаете, че не бихте били това, което сте, не бихте били във всеки детайл, ако вече не бяхте преживели този или онзи удар на съдбата, добър или лош, в този обикновен живот. Това, че ще предприемете този или онзи подход в определен момент, че ще се отнесете към него по този или онзи начин, зависи от факта, че сте преживели това или онова в съдбата си. Ако наистина попитате без предразсъдъци, какво сте всъщност? Тогава трябва да си кажете: вие сте резултат от вашата съдба. Съдържанието на душата, това, което можеш да правиш или искаш, е резултат от своята съдба.

Това, което се крие в тези мисли, сега може да се използва, така да се каже, за друго упражнение за душата. Първото упражнение за душата ни е направило силни в концентрираното мислене; второто е такова, което се отнася до чувствената воля, до вътрешните душевни импулси, до това, което всъщност е човекът като Аз. И може да се нарече това, през което духовният изследовател трябва да премине, като второ упражнение, първоначално медитация върху превратностите, е, да кажем, първоначално на собствената съдба. Не на теория, а в реално вътрешно преживяване човек осъзнава как всъщност е станал това, което е сега, преминавайки през това или онова, той израства в съдбата си, израства заедно с нея. Ти израстваш от обикновеното си аз, което вярва в съвпаденията, вплиташ се в потока на съдбата, отчуждаваш се от собственото си вътрешно аз, сливаш се със съдбата и осъзнаваш, че течеш със съдбата.

Когато тази вътрешна медитация дава плод, тогава в ума на духовния изследовател се случва нещо много специално. А именно, духовният изследовател може да забележи кога е преминал по този път на концентрирано мислене, през отмирането на мисленето, чувството към по-висши, свръхсетивни същности - които, така да се каже, го поглъщат, както ние поглъщаме мисъл. Когато духовният изследовател е преминал през всичко това, тогава той изпитва в себе си, или по-скоро наблюдава в себе си, нещо като вътрешен протест, като вътрешно противопоставяне на това, което самият той е направил с целия си духовно-изследователски път. И този протест може да се изрази по такъв начин, че да се каже: духовният изследовател, чрез концентрираното си мислене, стига до точка, в която чувства, че се е разтворил с душевния си живот. И той се бори срещу това разтваряне. Този вътрешен протест, който отново е мъчително преживяване, намалява, спира, бива преодолян, когато упражнението за овладяване на съдбата е завършено, когато човек се потопи в съдбата. И както може да се каже, че мисълта умира в концентрираното мислене, когато е достигнала най-високата си енергия, така може да се каже: човек възприема, влизайки в потока на съдбата, възприема как самата воля, която иначе е вътре в човека, е обхваната от потока на съдбата. Докато обикновено виждаме външния свят на съдбата като нещо, стоящо срещу нас, а нашата воля като нещо вътре в нас, ние преживяваме собствената си воля в това, което срещаме като

съдба. Учим се да виждаме във волята си това, чрез което се оформяме в живота. Нашата воля се пробужда и постепенно се излива върху цялата ни съдба. Когато човек е претърпял такова упражнение в продължение на дълго време, той преживява напълно какъв е вторият елемент на духовно-изследователското развитие. Вторият елемент е пробуждането на спящата воля в нашата съдба. Събуждаме себе си извън нас в потока на нашата съдба, влизаме с това, което сме, в това, което иначе наричаме външно.

Като излизаме от себе си по този начин, в нас възникват нови душевни сили. Това може да се характеризира с това, че докато преди убивахме мисловния си живот чрез концентрирано мислене и след това се чувствахме слепи и глухи в духовния живот, само опипвайки пътя си, докато навлизахме в свръхсетивните светове, сега започваме да живеем в тези светове като Аз, започваме да чувстваме силно, по-висше съзнание във висшите същества. Сега се чувстваме не само приети, както би се почувствала приета една мисъл в нас, оставайки несъзнателна в нас, но навлизаме в един свят, в свръхсетивни същности, ставаме подобни на техните мисли, но по такъв начин, че сме живи мисловни същества в тях, развивайки самосъзнание в тях.

И с това по-висше съзнание се случва нещо, което вече може да се нарече разширяване на силата на душата, която вече присъства в обикновения живот, но която в обикновения живот се простира само до обикновените преживявания на паметта. Ние си спомняме това, което сме преживели в обикновения живот от определен момент след раждането си; можем да си припомним тези преживявания в душата си, можем също да си кажем: Ако не можехме да си спомняме, нямаше да сме това, което сме. Дължим паметта си на това, което изглеждаме да сме. Трябва да можем да погледнем назад към живота си. Тази способност да погледнем назад към живота си се разширява и засилва чрез медитацията върху съдбата, но тя трябва да се доведе дотам, че наистина да усещаме в делата си съдбата си така, както иначе я усещаме в тялото си. Тогава за нас възниква нова сила на душата извън тялото ни, която датира отвъд нашето раждане. Сега, чрез спомена за събитията от определен момент след раждането, ние си представяме събития, които са преди раждането, които сме преживели в духовен живот, предшестваш нашето раждане, и знаем, че докато правим себе си това, което сме в обикновения живот, чрез това, през което вече сме преминали в този живот, ние сме се превърнали от духовния свят, чрез тези пренатални преживявания, в цялостния човек на съдбата и темперамента, който сме.

С други думи, чрез медитация върху съдбата, ние разширяваме душевната си сила до силата да си спомняме живот, който сме преживели извън тялото. И с това преживяване, което сме имали извън тялото, ние едновременно получаваме прозрение за цялата природа на този живот извън тялото, който сме преживели преди раждането. Това е просто едно от преживяванията, които тази разширена

памет има, през което тя прозира защо е потърсила това земно съществуване чрез раждането. Тя го е потърсила, защото трябва да включи този душевен живот като ефект от по-ранни земни преживявания в това, и това възниква като непосредствено вътрешно преживяване, което от маркираната точка на развитие се преживява по същия начин, както цветът е за чувствения човек, възниква това, което може да се нарече: осъзнаване на повтарящи се земни животи, това осъзнаване на пълния живот на човек, което му позволява да бъде изобразен като преминаващ през повтарящи се земни животи и, между смъртта и прераждането, живее в духовния свят отново и отново, в който се обработват преживяванията на земята.

Не може да се каже, че това духовно преживяване, за което се говори, тази духовна наука, не е винаги дремело в най-добрите умове на човешкото развитие; нашето време сякаш е призвано само да подчертае това, което е дремело в най-добрите умове като истинско знание. Ако искате да бъдете истински просветлен човек, можете да погледнете човек като Лесинг, да му се възхитите и да кажете: Е, той е постигнал изключителни неща, но дори в края на живота си, подобно на духовното си завещание, той също е написал „Образованието на човешкия род“ и в това „Образование на човешкия род“ той също така излага хипотезата, че човек не само живее на физическата земя веднъж, но преминава през този живот в повтарящи се земни животи. Там той е остарял, може да се каже, там вече е отслабнал. Разбира се, човек може да се почувства много просветлен при такава оценка; но колкото и естествена да е подобна оценка в наше време, тя не се различава от прогреса на човечеството, отколкото преценката, която е била изнесена преди Коперник: земята стои неподвижно, слънцето се движи около нея и трябва да се движи, и това е било доведено до Коперник като предразсъдък.

Предразсъдъкът, който многократно се твърди срещу идеята за повтарящи се земни животи, не се различава от този предразсъдък, който е дремел у хората дълго, дълго време. И точно както научният прогрес е победил всички предразсъдъци срещу него, така и духовният научен прогрес ще победи всички предразсъдъци, които се твърдят срещу него. Лесинг ще се окаже прав със своята работа, когато казва: Трябва ли тази хипотеза за повтарящи се животи на земята - за духовната наука тя вече не е хипотеза, а нещо, което може да се преживее в смисъла на днешните дискусии - трябва ли следователно, защото се намира в основата на знанието на най-старите от примитивните народи, защото е възникнала в човешкия ум, преди да бъде помрачен и разсеян от софизма на училището, трябва ли следователно да бъде отхвърлена, защото е против повтарящите се животи на земята днес? - трябва ли да бъде по-малко ценна от друга, защото се намира в основата на знанието на най-старите от примитивните народи, защото е възникнала в човешкия ум, преди да бъде помрачен и разсеян от софизма на училището? Човек ще осъзнае, че това,

което Лесинг каза - всъщност това, което вчера нарекох смела [наука] - че това наистина може да бъде издигнато до ранга на истинска наука.

Тогава, когато това, за което е загатнато тук, бъде наистина схванато от хората, тогава те ще мислят по различен начин за съдбовния въпрос, отколкото днес. Тогава те ще приемат това, което съдбата носи, за тясно свързано със своето същество, тогава ще знаят, че са поставени във висшия духовен свят от съдбата като съзнателни същества. Със съдбата хората ще се слоят в цялостния си мироглед; съдбата ще се възприема като нещо, което е там, за да даде на човека висш аз, точно както тялото ни ни дава обикновеното аз от ежедневието, от което се нуждаем, за да бъдем личност.

И тогава, когато човекът е сраснал със своята съдба, малко по малко вече няма да му се струва неразбираемо какво казва духовната наука за смъртта и нейните загадки. Неслучайно преживяването, което духовният изследовател постига, когато от една страна схваща концентрираното мислене и усеща как то отмира, а от друга страна намира пробуждането на това, което иначе само живее в човека в целия поток на съдбата – преживяването, което той преживява, не е било напразно наречено в истинските мистични светогледи: приближаване до портата на смъртта. Защото всъщност това, което духовният изследовател преживява, дори и да не е пряка реалност, е образ на преживяването на смъртта. Когато духовният изследовател, посредством своите два елементарни подготвителни преживявания, е способен да изясни и осветли духовния и душевен живот в себе си, той го преживява по такъв начин, че трябва да си каже: „Ти си напуснал физическото си тяло, гледаш това физическо тяло, знаеш какво означава да живееш извън тялото“. Това, което духовният изследовател преживява в ума си, когато се приближава до портата на смъртта в разпознаване, е това, което всеки човек преживява, когато преминава през портата на смъртта: тялото се отдалечава от душата и духа, така да се каже. И чрез това преживяване това, което иначе винаги присъства в душата и духа, се угасва.

Защото духовният изследовател разпознава: Когато човешкото същество е извън тялото си от момента, в който заспи, до момента, в който се събуди, то все още има копнеж за тялото си. Същевременно, приближавайки се до портата на смъртта в посочения смисъл, той разпознава как чрез действителното преживяване на преминаването през портата на смъртта, как чрез това действително преживяване на смъртта, чрез това разтваряне, чрез това приемане на тялото, това желание за тялото постепенно се изкоренява в душата. И докато то се угасва, сякаш мъгла, проникваща в тялото, напуска тялото и то се превръща в светлина. Човекът е наистина погълнат от сферата на съществата, които иначе са свръхсетивни и невидими; човекът е приет така, както мислите са приети от човека, а умираването означава да бъдеш приет от духовните същества.

Но този момент на смъртта, такъв, какъвто е преживян, когато човек си спомня за отнемането на тялото, е преживяване, което има последиствие. Точно както духовният изследовател преживява разширяване на паметта си, докато расте в своята съдба, така и човешкото същество като цяло преживява разширяване на паметта си, когато преминава през портата на смъртта, поглеждайки назад към живота, който е живял в тялото. Това, което се появява в момента на смъртта, задейства определени душевни сили в него, когато е приет от висшите същества, които го прегръщат.

И сега се случва нещо специално. За да разберем това, трябва да обърнем внимание на нещо. Как имаме това самосъзнание в обикновения си живот, този вид съзнание, при което се обръщаме към себе си като към Аз? От момента, в който заспим, докато се събудим, ние не се обръщаме към себе си като към Аз; трябва да се потопим в пространственото си тяло, за да се обърнем към себе си като към Аз. По принцип всяка сутрин, когато се потопим в тялото си и използваме очите, ушите и другите си сетива, първо осъзнаваме, че сме Аз. Именно в пространственото си тяло постигаме самосъзнание. Духовният изследовател може да наблюдава това в себе си, като излезе извън тялото си и премине през всички борби за притъпяване и потискане на желанието за тяло; той знае какви висши сили на паметта трябва да използва, за да бъде Аз, как трябва да расте заедно със съдбата си. Това, което той преживява, се преживява иначе чрез гледката на напускането на тялото.

И друга сила влиза в действие: вече не можем да влезем в тяло. Но това, което се случва сега, е споменът, че сме били в тялото. Това е важното. Не бихме стигнали до него [съзнание] във времето между смъртта и новото раждане, ако бяхме просто мисли за висшите същества, така да се каже; само защото винаги можем да погледнем назад към миналия си земен живот, защото имаме времево тяло вместо пространствено тяло в обикновения живот след смъртта, само защото имаме самосъзнание. Като постоянно гледаме назад към нашия временен живот, ние си спомняме този временен живот и по този начин разпалваме нашето самосъзнание. Докато в обикновения живот нашето самосъзнание се разпалва в пространственото тяло, след смъртта то се разпалва от това, което наричаме повишен спомен за това, което сме били във времето между раждането и смъртта. Вместо пространство, времето навлиза в обстоятелствата, описани след смъртта. Така виждаме как смъртта, по самата си природа, има пробуждаща сила за свръхсетивното същество на човека, как това, което преживяваме в смъртта, ни дава способността да развием самосъзнание след смъртта. Точно както мисълта умира в нас и нашето „аз“ трябва да се разпали чрез сливане със съдбата, така и човекът ще разпали самосъзнанието си след смъртта, като погледне назад към живота си на земята.

По този начин ние получаваме съвсем реална представа за това, което иначе се нарича душа и духовен вътрешен живот в човека; по този начин стигаме до усещане за живота, душевно и духовно ядро на човешкото същество, ядрото на съществото,

което Йохан Готлиб Фихте, доколкото е могъл по своето време, е чувствал така [споделих от него вчера]. В допълнение към вчерашния пасаж, днес бих искал да добавя и другия, където той, в писането си за съдбата на учения, говори за това как се чувства душата, когато е наистина способна да схване своята духовно-душевна същност, основана във вечното свръхсетивно. Там Фихте казва: „И ако всички вие, скали и планини, които сте натрупали, паднете върху мен...“ /празнина в текста]. Задачата на духовната наука е да издигне до нивото на научното познание това, което е било усетено от най-добрите умове. Сега може да се каже: Разбира се, не всеки в наше време може да премине през такива преживявания, които да го доведат до непосредствено разбиране на духовния свят, както е описан. Но това изобщо не е необходимо. Тези вътрешни преживявания са необходими, за да може това, което може да се каже за духовния свят, да бъде извадено от бездната, в която иначе би потънало. Тези сили са необходими за извеждането; но когато казаното за връзката между човешката съдба и смъртта се оформи в идеи и се пренесе на езика на човешките представи, тогава тези душевни преживявания не са необходими, а човек разпознава приблизително това, което е било изведено наяве от духовния изследовател, т.е. чрез вътрешната способност да възприема истината като правилна, както възприема математическите преценки, когато те са формулирани и представени пред нас. Защото трябва да се казва отново и отново: Всеки човек, без изключение, е призван да премине през описаното днес, за да види директно духовния свят и да разпознае човека в неговата вечност. Но не всеки човек е длъжен да го прави. Всяко човешко същество обаче може истински да разпознае и правилно да разбере какво казват духовните изследвания, стига да не си създават препятствия и предразсъдъци. Това не противоречи на факта, че днес мнозинството от хората все още казват за резултатите от духовните изследвания: Това е суетна фантазия, чиста глупост, плод на въображението на малцина мислители. Човекът не решава въз основа на причини в действителността, не доказва в действителност, а човекът решава според навика си да мисли. И днешните мисловни навици са резултат от това мислене, от това въображение, което е имало за цел да проникне във външната, сетивна реалност, което е свикнало да се придържа към тази външна чувственост.

Естествено е днес, че мнозинството от хората, именно защото са се издигнали до това естествено мислене, не могат да се доближат до закона за развитието. Но колкото и естествено да е това, идва времето, когато лъкът на материалистическото мислене ще бъде толкова опънат от едната страна, че ще трябва да се счупи от другата. И навсякъде има признаци, че човечеството е на път да схване духовно-научното мислене по същия ентузиазизиран начин, по който е прегърнало естествено-научното мислене. Днес все още се повдигат всякакви възражения срещу духовно-научното мислене; но бих искал да кажа, че най-добрите умове в човешкото развитие също са имали правилно чувство за това. И Йохан Готлиб Фихте, когато се

опитах да представя вчера като образцов ръководен гений, доколкото е могъл по своето време, опроверга едно възражение, което толкова лесно се повдига срещу представянето и разглеждането на духовния свят, със следните думи. Той казва: „Доктрината за дух, в никакъв случай произволно приета, в чиято висша сила всички ние живеем, за която неинтелигентните хора вярват, че е била достатъчно поразена, когато я наричат мистицизъм, в никакъв случай не е ентузиазъм; защото тя отива до корена на въпроса и всъщност до най-съкровения дух, който трябва да оживява всяко действие. Тя би станала ентузиазъм само ако се добави, че тази гледна точка произтича от мистериозен източник на светлина, който е даден само на малцина избрани. В който подход се състои действителният мистицизъм. Ако тази претенция е гордост от чувствеността [празнина в текста].“

Както казах, Фихте все още не е имал духовна наука, но е имал семената и чрез развиването на тези семена се ражда духовната наука – чрез наука, която не се обръща само към пасивно външно наблюдение, а към вътрешно активните сили на душата, чрез наука, която иска да бъде преживяна наука. Но това, което тази духовна наука иска да донесе на човечеството, трябва да бъде и реална сила за бъдещето и прогреса на човечеството, наистина реална сила. Чрез духовната наука съдбата и смъртта ще бъдат поставени в контекста на живота като принадлежащи към цялостния човешки опит. Точно както гледаме процесите на външната природа и виждаме как това, което човекът е в тази външна природа, се формира в най-високия връх на тези процеси, така и човечеството постепенно ще разбере, именно чрез духовната наука, че това, което човекът е в най-съкровената си духовно-душевна сърцевина на битието, това, което е той в това, чрез което е свързан с вечното, че това почива в силите, които иначе ни се изправят външно неразбираемо в съдбата и в загадката на смъртта.

И тогава човек гледа на това духовно-душевно ядро на човешкото същество като на реално такова; човек вижда външния живот не като причина, а като творение на това реално духовно-душевно ядро вътре в човека. Човек вижда как това, което свързва човешкото същество с вечното, формира телесната му външност, оформя всичко, което вижда във външния живот. И тогава, чрез духовната наука, онези загадки на живота, които иначе са толкова трудни за разрешаване, не се появяват като загадки, а като нещо, което поддържа живота, което дава сила в блажените моменти на живота, но и утеха в горчивите моменти на живота. Следователно, тъй като това е така, не искам да се отдръпна в този момент от това да заявя, така да се каже, един специален резултат от духовното изследване, който може да ни интересува особено сега.

Виждаме хора, които умират в разцвета на живота си; виждаме как външното тяло се отделя от човека – компресирано в кратък момент от времето – как външното тяло се отделя от душата, която иначе би трябвало да е имала години сила, за да надделее над този физически живот. И докато размишляваме върху същността на

човешкото същество, както ни се разкрива от това духовно-научно описание, се питаме: Какво е за човек, който полага физическото си тяло в разцвета на живота си, тоест в духовния свят, където преживяването на себе си идва чрез паметта? Какво означава тази ранна смърт за сърцевината на едно човешко същество, което все още би имало силата да прониква във физическия живот в продължение на много години? Как се представя съдбата тук? Вярвам, че можем най-добре да се справим с това, ако сравним онези, които се жертват за отечеството си – което изискват настоящите събития – с онези, които жертват тялото си, с аскет, който също жертва физическото по определен начин.

Често съм посочвал тук, че духовната наука, когато е правилно разбрана, не е враг на живота, не отдалечава от живота, а именно защото схваща пълната реалност, насърчава живота, че духовният изследовател, именно защото посочва духовния свят, иска да каже: В тези духовни източници се крият сили, които обогатяват живота, който би бил по-беден без тях и без насочването на мислите към тях. Духовното изследване не води човек до презиране на живота на тялото, а до одухотворяване, до контрол над тялото. По този начин обаче то е способно да посочи и погрешността на един фалшив аскетизъм, аскетизмът, който вярва, че се издига в духовното чрез убиване или парализа на тялото, причинена от определени сили на духовното и душевното. Разбира се, човек постига всякакви неща, като умъртвява или парализира тялото, точно както всичко, което се случва в света, има последствия. Човек постига много неща; но какво постига човек чрез такъв аскетизъм? Истинският духовен опит се стреми да проникне в духовните светове; Фалшивият аскетизъм обеднява живота, като развива само това, което вече е налично в духовното и душевното ядро на нашето същество, защото не се издига до нови сили, а убива и парализира тялото чрез вече съществуващи сили. Какво постига човек чрез това? Човек постига известно укрепване на вътрешните сили, възможността да преживее душевно-духовното ядро на своето същество по по-богат, по-смислен начин. Но човек постига това в и чрез тялото, дори ако го постига чрез убиване и парализиране на тялото, а именно чрез преодоляване на тези телесни сили в тялото. Но в резултат на това, това, което в известен смисъл постига погрешният аскет, се отнася до неговия личен, индивидуален живот, че когато премине през портата на смъртта, той тогава има по-силно душевно-духовно ядро, че използва всички сили, които е придобил, за да погледне по личен, индивидуален начин на това, какъв е бил животът му на земята. Той придобива засилено чувство за самосъзнание за собствената си личност и, така да се каже, култивира свръхсетивен егоизъм чрез своя аскетизъм.

От друга страна, нека разгледаме - не мога да не кажа, че бих искал да обърна внимание на обективните резултати от духовните изследвания без никаква симпатия или антипатия - нека разгледаме човека, който не е аскет, а жертва тялото си, жертва се за своята страна и народ, жертва се в разцвета на младостта си и носи

в себе си духовно-душевно ядро, което би могло да живее в тялото дълго време; той преживява, чрез всички обстоятелства около смъртта си, а именно чрез обстоятелствата, които правят смъртта му съзнателна смърт на жертвата, укрепване на тези вътрешни сили, които водят до самосъзнание. Но сега, след смъртта, тези засилени сили не са просто засилени, когато човек погледне назад към собственото си тяло, те не са просто засилване на личното самосъзнание, а по-скоро засилване на силите, които са по-малко склонни да бъдат обвързани с телесния живот; засилените сили са, така да се каже, отклонени от телесния живот. Самосъзнанието, което е засилено у аскета повече по отношение на свръхсетивно-егоистичното, се засилва у човека, жертващ себе си на бойното поле за велика кауза по такъв начин, че волевите импулси, течащите импулси на чувството, се засилват. Всичко, което е по-малко егоистично, се засилва. И така се случва, че онези сили, които такъв човек пренася през портата на смъртта, са засилили безкористното в него и те остават с националната общност, за която въпросният човек се е пожертвал, или с каузата, за която въпросният човек се е пожертвал. Аскетът основно изразходва засилените сили, които е придобил, за себе си; този, който се жертва в разцвета на младостта на бойното поле или за по-висше благо, изразходва това, което съдбата изисква от него, в името на човечеството, за човешката общност.

Това е нещо, което ни дава отговори на загадките на съдбата и смъртта в конкретен случай, и това е, което духовната наука ще донесе като цяло: тя ще създаде миоглед в съзнанието на човешките същества, който се справя със събитията, между които човешката душа, излизайки от тъмните мистерии на света, сега трябва да върви. Разбира се, всичко, което човек може да преживее относно загадката на смъртта и съдбата, той преживява през целия си живот. Всички живеят в духовния, в свръхсетивния свят, когато преминат през портата на смъртта; но както всичко се случва и би се случило в природата отвън, дори ако човекът не знае нищо за това, все пак е необходимо за човешкия прогрес това, което се случва отвън в природата, да бъде прието в знание; защото това води човека напред. Процесите, обективните реалности, фактите са всичко, което духовният изследовател изследва, но това, което се случва в духовния свят, трябва да стане знание. И както природата е навлязла в прогреса в момент на развитие, така и духовното познание трябва да навлезе в културното развитие от наше време нататък.

Когато човек асимилира в своето знание това, което съществува без него, той напредва в своята раса. Може да се каже, че всеки, който има усет за такова духовно знание, естествено ще направи своята част за насърчаване на прогреса в смисъла на тази духовна наука. С първите думи на нашето размишление днес казах, че случващото се на Изток и Запад прави особено важно за нас да се запитаме за загадката на съдбата и смъртта. И ако го погледнем по такъв начин, че да можем да кажем това за връзката между съдбата и смъртта с жертвения живот на този, който се жертва, тогава можем да кажем: Живеем във време, в което голям брой духовно-

умствени ядра на битието, които все още биха могли да събудят живот, биха могли да насърчат физическия живот, се издигат в духовния свят. Там те ще бъдат. Във физическата наука се говори за запазване на силите, за факта, че никоя сила не се губи; чрез духовната наука все повече ще се говори за запазване на духовните сили, за това те да не се губят. Тези сили са там, тези сили принадлежат на световната ефективност. Не само душите на онези, които преминават през портата на смъртта в жертвена смърт, живеят в свръхсетивния свят, но това, което живее като сбор от специални сили, е това, което е излязло от телата като душевни ядра и което все още би могло да живее в тези тела. И когато вчера говорихме за оцеляването на гениите-водачи, не само чрез традицията, но в реалния смисъл, сякаш тези гении-водачи са излъчвали нещо в потомците на своя народ, което живее в редиците на този народ, когато този народ е призван да действа, можем да кажем същото и за всички тези духовни и душевни ядра на битието, които е трябвало преждевременно да завършат живота си под изискванията на времето. Не ни се струва ли, че събитията от непосредственото настояще, сякаш тази най-страшна борба, която човечеството е преживяло, не е началото на нещо съвсем ново? Вярвам, че всеки, който усеща силата и насилието на случващото се в момента, ще трябва да си каже: Това е въвеждането на нещо, което трябва да дойде като нещо съвсем ново, в което ще участват онези, които няма да са били принудени да напуснат живота и опита си заради физическия свят, които ще влязат в бъдещето, без да са постигнали смъртта и без болката от раняването. Но това време, което предстои, ще бъде белязано и от всички сили, преминали в духовния свят по току-що описания начин. Ще трябва да се каже: Каквото и да дойде, силите, които са се възнесли от физическия свят в свръхсетивния свят, без да бъдат изтощени, ще говорят в душите на оцелелите и родените по-късно по такъв начин, че ще се явят като предизвикателства. В известен смисъл ще трябва да се каже: Тези, които гледат нагоре към тези сили, ще изискват напълно нов живот, а тези, които гледат на знаците на времето, на това, което може да се каже от чувствата на духовното изследване за знаците на времето, ако човек обмисли това правилно, ще каже: Това, което се изисква от живите и мъртвите, е материалистичният, чисто натуралистичен поглед върху света да се съчетае с живо разбиране на духа и духа, проникващ в човешките дела, и това, което се издига към духовния свят под формата на неизразходвани човешки ядра, да разбере тези сили, какво се случва долу. Само когато това, което се случва долу, почувства задължението да култивира духа, само това ще бъде разбрано от онези, които, така да се каже, са наново оплодили полето, в което оцелелите трябва да работят с кръвта си, са го наново съживили чрез смъртта си. И имам предвид повече от образ, когато казвам: духовната наука [в бъдеще ще бъде конфронтация] с тези жертвени сили, ще може да се усети като задължение към жертвите, които сега се правят и които ще имат смисъл само ако възвестят нова

епоха. Следователно, сякаш всички онези, които сега преминават в другия свят чрез жертвена смърт, изричат словото по много специален начин, като предупреждение към човечеството за духовно пробуждане, което Роберт Пруц някога е говорил на Якоб Грим, може би в много по-редки случаи, по отношение на [празнина в текста] отношения /празнина в текста] – сега сякаш звучи като напомняне за онези сили, които преждевременно са преминали в духовния свят чрез жертвена смърт и на които е позволено да звучат, за да подтикнат към изпълнение на задълженията по отношение на духовния живот, [празнина в текста].

То е за идното поколение,

то е за зората на бъдещето.

То е за свободата и за правото,

то е за живота и за смъртта.

Да, това, което може да се постигне в настоящето чрез духовната наука, е важно за бъдещата зора, и това, което може да се изследва чрез духовната наука относно загадката на съдбата и смъртта, е важно. Не става въпрос само за живота, който може да се възприеме чрез сетивата, а за живота и смъртта, за живота, който възниква от смъртта, и за смъртта, която сама по себе си събужда живота.

3. Защо хората на Шилер и Фихте са наричани „варвари“?

Уважаеми присъстващи, от известно време имам честта да говоря тук, в този град, по теми от хуманитарните науки. Тъй като нашите приятели също поискаха подобни размисли тази година, ще се опитам да предложа такива размисли тук, в тези съдбовни времена. Но ще бъде разбираемо, скъпи присъстващи, че поне днешното уводно размишление е пряко свързано с това, което се случва в нашите съдбовни времена, което толкова дълбоко докосва душата и сърцето ни. В нашето време не искаме да отклоняваме вниманието си от всички огромни жертви, които трябва да бъдат направени, от задълженията и високите изисквания, които това време ни поставя. Не искаме да кажем дума, която не може да бъде изречена с този нюанс на чувството и която може да бъде изречена със сигурност на онези, които се борят на бойните полета, където днес не се говори с думи, където се говори с действия, със страдание и кръв, с отдадеността на целия човек, човек не би искал да каже дума, която не е изречена на онези по дух, които трябва да се изправят на тези полета за великите събития на настоящето!

За днешната лекция, уважаеми присъстващи, избрах един въпрос, който може да възникне, когато човек се остави да бъде повлиян от многото неща, с които се сблъскват централноевропейските народи днес от всички страни, може да се каже не само от Европа, но и от света: Поставя се въпросът: Защо наричат народа на Шилер и Фихте „варварски народ“?

Но – и това е смисълът на моите забележки – моята грижа не е толкова да отговоря подробно на този въпрос пред вас, а по-скоро да покажа как този въпрос възниква в наши дни; или по-скоро как е възможно този въпрос да възникне. Защото от моите забележки може да стане ясно, че не от нас тук, в средата на Европа, зависи да отговорим на този въпрос, а от нас зависи да го почувстваме толкова дълбоко, за идните времена, като предупреждение за историята, да го почувстваме от сърцевината на нашето централноевропейско същество.

За големите битки, водени от предците на централноевропейските народи и народите от древността, се казва, че народите са влизали в битка с песни, предназначени за великите предци, [които] следователно са били предназначени за великите предци, защото тези народи са имали дълбоко вкорененото убеждение, че духът на предците присъства пряко в атмосферата, в която народите са дишали. По този начин, където човешкото чувство първоначално е било включено в светогледа, въпросът за наследствеността, който сега е толкова много обсъждан в материалната наука, винаги е бил разбран в духовен смисъл. Ако се говори за наследственост в материалистическата наука, сякаш само характеристиките на живите същества са наследени от техните физически потомци чрез физически средства, тогава трябва, когато се случват велики морални и духовни събития в хода на човешкото развитие,

да се говори за факта, че не само качествата на предците присъстват в следващите времена, но че духовните и моралните аспекти също са живи и здрави сред потомците и че това, което е било предадено от предците на културата на потомците, е нещо, което следващите поколения трябва да правят.

Разбира се, тук не можем да говорим за всички предци, включително и тези от нашето време, които идват под внимание, когато говорим за германската, централноевропейска природа. Бихме искали да подчертаем двама духовни предци на германското развитие, Шилер и Фихте.

Една от тези личности идва директно от страната, в която се намираме тук; другата свързва оригиналния немски интелектуален живот от по-северните региони, също в лично и човешко приятелство, с това, което великият вюртембергец Шилер е постигнал; другата личност, която искаме да изберем днес, за да позволим на импулсите ѝ да ни повлияят малко по-чувствително, е Йохан Готлиб Фихте. И, скъпи уважаеми присъстващи, не съм избрал тази отправна точка, за да разпаля сантиментални чувства, това е далеч от ума ми, а защото вярвам, че наистина има нещо като духовна магия, която произтича от последните мигове на земния живот на тези двама духовни герои. Поради тази причина, не по сантиментални причини, можем да погледнем назад към последните мигове на земния живот на Шилер и Фихте чрез интимния начин на съзерцание на немския дух, и бих казал с такава фамилиарност, особено с тези две личности, които прекараха душата си във физическото човешко тяло.

По-младият Вос ни разказва какви са били последните дни и последни мигове на Шилер. Ето го пред нас, тази смърт на Шилер, тази смърт, в която се убеждаваме, когато погледнем хода на живота на Шилер, че въпреки че е настъпила рано, тя е настъпила толкова късно само защото силната душа на Шилер, защото мощните му духовни импулси са изтръгнали тази смърт от разлагащото се тяло през годините! И можем да го проследим от описанията, които имаме - този Шилер - за това как той все още присъства в последните дни, дори духовно и емоционално, как тялото му вече носи белезите на смъртта. Ние го следваме в този час на смъртта според описанията на Вос и с дълбоко развълнувани сърца проследяваме как духът на Шилер, борейки се с помрачаващите сили на тялото, многократно гледа през някога толкова огнените очи; как тогава той се оставя да бъде - Шилер - най-малкото си малко дете, как той, от дълбините на душата си, през одухотворените си очи, които сега са умрели в смъртта, обръща последния си поглед към това малко дете, сякаш има нещо важно да му каже; как след това връща детето, обръща се, обръща лице към стената. Ние, уважаемите присъстващи, получаваме чувството, че до известна степен трябва да се идентифицираме с това дете. Човекът, който е описал тази сцена, казва: „Сякаш Шилер все още искаше да каже на това дете: „Не мога да ти бъда достатъчен баща; все още имах толкова много да направя за теб.“

Човек би искал да каже: целият немски народ може да се чувства така, като дете на Шилер, и може да свърже тези думи със себе си. Шилер умря, сякаш все още имаше много, много да каже на своя народ. И чувството произтича от това, от съзерцанието на такава сцена, тъй като е необходимо този немски народ да се потопи в импулсите, произлезли от духовната сила на Шилер и които трябва да бъдат възприети във всяка епоха, за да се постигнат целите на човешката еволюция по начина, по който немският народ е предразположен: да дава все повече и повече от плодовете, които са се съдържали в цветовете, които Шилер някога му е дал.

И когато погледнем към другата личност, към последните дни на Йохан Готлиб Фихте, бихме могли да кажем, че съзерцанието на последните му дни ни прониква също толкова дълбоко, също толкова директно в сърцата и душите ни. Той често се е замислял – Фихте, великият философ на човечеството и едновременно с това великият философ на своя народ – дали трябва да вземе пряко участие във великата борба за свободата на Германия, която трябваше да се води в последните му години, дали трябва да вземе пряко участие в тази велика борба като борец. Тогава той вярвал, че може да постигне повече чрез умствената си сила, отколкото чрез физическата си сила. Но прекрасната и също толкова талантлива съпруга на Фихте се посветила на грижите за болните и му донесла треската от военната болница у дома. Той трябвало да се грижи за жена си. Тя се възстановила, но болестта преминала върху Фихте. И така, в известен смисъл, той станал косвена жертва на германската борба за свобода.

Но сега той стои пред нас, човекът, който от силата на волята си роди свят на духа, какъвто беше в последните си мигове. Мислите му бяха съсредоточени само върху постигнатото от германските армии, сражаващи се на запад. И когато трябваше да легне и трескавите мечти се смесиха с идеите, които бяха толкова енергично ясни през целия му живот, тези трескави мечти бяха изпълнени с образи на битките, за които слушаше; той, философът, се чувстваше сред бойците. Философските мисли, които беше усетил да поникват в душата му, веднага се сляха с тези, може да се каже, толкова реални, по отношение на реалните явления на времето, и философът видя себе си, дори в трескавите си мисли, дълбоко свързан с това, което движеше неговото време.

Синът му се приближил до смъртния му одър и му донесли лекарство. Той се чувствал толкова изоставен в трескавите си мечти, толкова съединен с великата задача на своето време, че казал: „Нямам нужда от лекарство“ и отблъснал лекарството с ръка, „защото чувствам, че ще оздравея“. Той се възстановил – макар и до смърт – но духът му живее сред нас. И, както може да изглежда, човек получава добра представа за природата и същността на народа, който сега наричат „варварски народ“, ако обърне поглед малко към Йохан Готлиб Фихте. По времето, когато германският народ трябвало да се бори за своето признание от дълбините на

своето унижение, именно Йохан Готлиб Фихте, не само от теоретико-философска основа, но и от връзката, която чувствал между собствената си душа и душата на германския народ, се стремил да осигури яснота за себе си и този народ относно самата същност на този германски народ.

И веднага биваме насочени към една черта на характера на този народ в най-дълбоката му същност, когато разгледаме как Фихте, в едно от най-трудните времена за германския дух, е провел своите значими „Речи към германската нация“ и как е направил три въпроса отправна точка на своите размисли. И ние сме странно трогнати от тези три въпроса, които Фихте повдига в своите „Речи към германската нация“ по това време. Първият е: „Вярно ли е или не, че има германска нация и че нейното по-нататъшно съществуване в нейната своеобразна и независима същност сега е застрашено?“

Днес, уважаеми присъстващи, едва ли искаме да повдигаме този въпрос отново, предвид какво се е превърнала германската същност, особено през периода на Шилер-Фихте, но последното изречение все още е дълбоко в сърцата ни; и ние също можем да кажем за нашето настояще: „дали тази нация в своята своеобразна и независима същност е в момента в опасност?“ Вторият въпрос е: „Струва ли си усилието да се запази или не?“ Отговорът се дава от това, което германският дух е постигнал през деветнадесети век за развитието на света. Третият въпрос, който Фихте развива от своя светоглед в частност, е следният: „Съществува ли някакво сигурно и ефикасно средство за това запазване и какво означава това?“ След това Фихте свързва тези три въпроса със съображенията, които формират съдържанието на неговите „Беседи към германската нация“.

Световната история се движи бързо в нашето настояще време и ние също трябва да броим изминалия век като такъв. Невъзможно е, след всичко, което се е появило в интелектуалния живот от семената, посяти от периода на Шилер-Фихте, все още да изповядваме, да изповядваме директно отговорите, които самият Фихте е дал на тези въпроси. Но още повече човек се чувства свързан, когато се остави да бъде пропит от централноевропейската, от германската същност, с начина, по който Фихте по онова време е дал отговора си в своите „Беседи към германската нация“, а именно на тези три въпроса.

Фихте се опита, така да се каже, да състави този свой отговор от две части, първо от размисъл върху същността на немския народ. Защото, все пак, той искаше да говори на немския народ. Фихте се опита – признавам, че днес няма да се опитваме по начина на Фихте, но трябва да отговаряме на такива въпроси [със силите, които от своя страна сме получили от този начин на Фихте] – той се опита да отговори на тези въпроси, като изследва особеностите на немския език. Той вярваше, че може да види как този език се различава в своя фолклор от езиците на онези народи, които тогава са били в конфликт с немските народи. И вярваше, че може да изведе същността на това от факта, че немският народ, от самите корени на своето

развитие, се е свързал с източника на своя език, че е развил този език директно от тези корени на езика в непрекъсната последователност и е останал с този език, и че е вплътил в този език това, което е трябвало да развие от душата си.

Докато романските народи, според Фихте, са претърпели прекъсване в развитието си, те са следвали това чувство и усещане, вплътени в немския език до определен момент от това развитие, но след това са възприели чужд език и сега в чужд езиков корпус живеят с психическите особености, при което е настъпил прекъсване в развитието и това, което Фихте търси в смисъла на немската същност, първоначалната свежест и непосредственост, с която се изразява националната същност, е било загубено.

Това, което можем напълно да признаем днес, не е това, което Йохан Готлиб Фихте смята, че е придобил в познанията си по този път, защото това научно разглеждане го е подминало, въпреки че тези прозрения са верни в основата си, в една посока. Но това не е, до което е стигнал Фихте. По-скоро това, което все още намираме за плодотворно днес, е начинът, по който Фихте подхожда към същността на своя народ.

Защото какво искаше Фихте? Той искаше да разпознае природата на немския народ, като си представи тази природа като извираща от най-съкровения, най-тайните корени на човешката душа без никакво прекъсване в развитието. Той вярваше, че такъв народ е сигурен в бъдещето си, дори във вечността си, че се намира в непрекъснато развитие и във връзка с корените на вътрешния живот, както многократно изразяваше, с най-дълбоката същност на душевния живот. Но това, най-скъп подарък, е по същество и основната нота на всички духовно-научни размисли, които ми беше позволено да представя тук, в тази зала, от години. В това отношение тези духовно-научни размисли са свързани в най-съкровената си същност с природата на Йохан Готлиб Фихте.

До каква степен тези корени на човешката душа водят до духовно познание – за това ще трябва да говорим утре, до каква степен търсенето тук наистина сочи към Фихте в истинския, правилния смисъл – за това сега ще бъдат казани само няколко думи.

От всички съображения, които ми беше позволено да представя тук, стана ясно, че тази духовна наука иска да бъде – за разлика от просто външна наука, която разсъждава върху сетивата и ума, свързани с мозъка – че тази духовна наука иска да бъде наука, която произтича директно от дейността на най-вътрешното човешко ядро, от осъзнаването, че това човешко ядро – което, за разлика от смъртното тяло, е вечната и нетленна част в човека, може да бъде отделено от обичайния поглед на външните сетива и интелекта по време на живота на тялото чрез средства, които ще бъдат обсъдени утре, така че да може да бъде активно, свободно от тялото, и способно да гледа в духовния свят, така че собствената духовна същност да се превърне в непосредствена реалност.

В най-дълбокия смисъл, духовната наука се стреми да се обърне към тази човешка същност, която произтича от източника на духовния живот. В това отношение духовната наука е в пълна противоположност на науката, която просто пасивно се отдава на външни впечатления и просто позволява да бъде докосната чрез това, което външното наблюдение и анализът на интелекта могат да дадат във връзка с това наблюдение. Духовната наука стои в контраст с простото пасивно приемане на науката! Духовната наука иска да бъде - ако думата може да се използва без арогантност - доблестна наука, която не произтича от пасивност, а от дейност, от обръщение към корените на живота, от черпене от този най-съкровен източник на корените на живота.

И когато тези корени бъдат разкрити чрез обръщение към духовното виждане, което се изправя срещу духовния свят по такъв начин, че първо произвежда духовните сетивни органи – както се изразява Гьоте, духовните очи и уши – от себе си, за да ги насочи към духовния свят и да възприеме този духовен свят толкова реален, колкото физическите очи и уши могат да възприемат сетивния свят като реален, толкова истински, тогава духовната наука може да се почувства като ученик на това, което Йохан Готлиб Фихте е усетил, че е пожелал.

И точно когато човек се замисли, уважаеми присъстващи, по начина, по който Фихте е знаел, че е свързан с цялата идиосинкразия и природа на немския характер, тогава може да разбере, че специалните предразположения, позволяващи на духа да се издигне до духовните висоти, наистина съществуват в този немски характер. „Какъв философ е човек“ – Фихте веднъж е измислил фраза – „зависи от това какъв човек е той.“ И той показва, че иска да бъде немско човешко същество. Ето защо той стана немският философ, който беше. И така, какъв философ беше Йохан Готлиб Фихте? Този, който непрестанно се обръщаше от чистия свят на сетивата към духовния свят и подчертаваше това, което беше толкова красиво изразено в лекциите му в Берлинския университет през 1811 г. върху „Фактите на съзнанието“, където каза: „Това, което имам да ви кажа, предполага специално духовно чувство. Тези, които искат да приемат само това, което външните сетива възприемат, няма да ме разберат. За тях говоря като един-единствен ясновидец сред тълпа от слепородени.“

Стремешът на Фихте е насочен към съзерцанието на духа, към преживяването на духовното тъкане и същност в света и в човешката душа, и той чувства, че това блика от най-съкровените вълнения на живота на неговия народ. И така, виждаме не в стремеша към духовното, а в дълбоката насоченост на това духовно изследване и търсене с най-съкровените източници на личността, да се свържат най-съкровените вълнения на човешкия живот; в това виждаме у Фихте ядрото, изразя на централноевропейския народ, немския народ.

Следователно, ние откриваме, че Фихте подчертава това сбито, което като мироглед трябва да се основава на съзерцанието на духа. Достатъчно е да се кажат

само няколко думи, [скъпи присъстващи], за това, което Фихте използва, за да изрази нещо от най-съкровената част на своите изследвания и стремежи, които той знаеше, че са идентични със стремежа на немския национален дух; и човек получава характеристика на това, което всъщност се има предвид под това. Така прекрасните думи на Фихте, изречени от самия него в „Речи към германския народ“, са също толкова характеристика на най-дълбоките човешки стремежи, колкото и на най-дълбоките духовни наклонности на неговия народ, и той характеризира и двете, когато казва:

Времето, вечността и безкрайността ги съзират

– той има предвид философията, която е търсил [от най-съкровените корени на жизнените импулси на своя народ] –

в своя произход от появата и ставането видим на този Един, който сам по себе си е абсолютно невидим и само в тази Негова невидимост се схваща, истински се схваща.

Всяко постоянно съществуване, което се явява като недуховен живот, е само празна сянка, изхвърлена от виждането и многократно опосредствана от нищото. В контраст с това и чрез разпознаването на това като многократно опосредствано нищо, самото виждане трябва да се издигне до разпознаването на собственото си нищо и до признаването на невидимото като единствено истинско.

Но, скъпи уважаеми присъстващи, Фихте не е изразил това, което е чувствал като най-съкровената същност на своето търсене, само с такива абстрактни думи.

Нашите духовно-научни наблюдения често са ни водили до това да покажем как духовната наука може да установи у човека убеждение, основано на добри основи, че вечното ядро на битието може да бъде преживяно в човека, че съзнателно преминава през портата на смъртта, за да влезе в ново съществуване в духовния свят след време на чисто духовно преживяване. И духовната наука, която е активна наука, която иска да бъде смела наука без арогантност, иска да бъде наука, основана на активните сили на душата, не говори по неопределен начин за живота след смъртта, тя се стреми да схване особеността на човешкото същество, за да покаже как то напредва в духовния свят. Там тя също знае как да говори за него, не просто по абстрактен начин, а по конкретен начин, както душата познава себе си като жива, както живото може да познае чрез онези познания, за които ще говорим утре, които душата може да придобие, когато е извън тялото, когато гледа извън тялото към това тяло, сякаш е външен обект, сякаш е нещо външно.

Точно както другата наука говори за нещата от сетивния свят, за нещата, които се виждат чрез сетивата, така и духовната наука говори за онова виждане, което гледа назад от духовния свят към физическия свят и е способно да го въведе във връзка.

Когато Фихте се опитва да подходи към втората част на третия въпрос, който повдига, а именно това средство за развитието на неговия народ, той прави своеобразна забележка. Фихте търси това средство в радикално национално образование, което променя гледната точка, която е пред него. Днес не можем да говорим - [тъй като времето наистина не го позволява] - за подробностите на

идеите на Фихте; но в радикална промяна на всички образователни принципи Фихте се стреми да види това, което според него е най-благоприятно за развитието на неговия народ. Образование, което не се простира само до външните аспекти, а стига до най-дълбоките „корени на вълненията на живота“. И тук Фихте чувства, когато говори за това, че този образователен идеал се различава значително от това, което хората, според предишните възгледи, са смятали за възможно в образованието. Сега той се поставя в такава позиция, сякаш гледа от своя хоризонт, в който неговият идеал наистина блести, и иска да погледне отвисоко върху това, което смята за остаряло [стари образователни принципи]. И сега той описва как му се струва това, което е остаряло. Той го описва отново с характерните думи на своите „Обръщения към германската нация“, думи, които лесно се пренебрегват, но които трябва да докоснат дълбоко всеки, който е усвоил по-новата духовна наука. Фихте казва:

Времето ми се струва

- времето, а именно, в което старите образователни принципи са преобладавали -, Струва ми се като сянка, която стои над трупове си, от които току-що я е изгонила армия от болести, и оплаква и не може да откъсне поглед от някогашната толкова обичана черупка и отчаяно се опитва с всички средства да се върне в обиталището на чумата. Освежаващите повеи на другия свят, в който е влязла починалата, вече са я поели и я обгръщат с топъл дъх на любов; тайните гласове на сестрите ѝ вече радостно я поздравяват и приветстват; тя вече се раздвижва и разширява във всички посоки, за да развие по-величествената форма, в която трябва да израсне; но тя няма чувство за тези въздишки, нито слух за тези гласове, или, ако имаше, е погълната от болка от загубата си, с която вярва, че едновременно с това е загубила и себе си.

Сега, скъпи читатели, ако приемем прозренията на духовната наука такива, каквито могат да бъдат развити в наше време, и ако се опитаме да символизираме, от начина, по който духовната наука го показва, този начин, по който човек гледа назад към тялото си след смъртта, как се чувства към това тяло, ако човек иска да създаде символ за нещо, от което иска да еволюира, тогава не може да се развие по-добър символ от този, който Фихте е развил. Не трябва ли да кажем:

В най-доброто, което търсим, живее това, което е било погълнато от Фихте, което е живяло в неговия велик предшественик. Защото не беше ли той наистина с най-доброто, което търсим, което трябва да се търси в прехода на човешкото развитие към духовен живот? И не означава ли нещо, че Фихте поставя това търсене в тясна връзка с немската същност? Точно това, което е немската същност, става толкова живо, когато човек - не в абстрактна теория, а в човешко, живо чувство - приеме това, което Фихте дава в своите „Обръщения към немската нация“ и се остави да бъде донякъде повлиян от него.

Много е забележително, че във Фихте имаме един от философските представители на германската нация в период от развитието ѝ, [във време], когато тя наистина е била изправена пред тежко изпитание, когато вече е преминала през векове на

развитие, който поставя под въпрос най-съкровената същност на тази нация, задавайки големия вътрешен въпрос за съдбата: „Какво всъщност е германец?“

С това, скъпи присъстващи, имаме нещо, което е наистина характерно за немския характер. Човек е англичанин, французин, италианец чрез това, което е запечатано в него чрез националната му особеност. Човек е англичанин, французин, испански, италиански, руснак в даден момент. Но, както може да се види от думите на Фихте, човек никога не е германец, той става германец непрекъснато; защото германщината стои пред германщината като възвишен идеал. И германецът поглежда смирено към този идеал и се пита: Как да стана германец?

И така, в това превръщане в германец, импулсите за очовечаване основно се събират. Част от развитието на това, което характеризира германския характер, е – човек би искал да каже, ако думата не беше абсурдна – издигането на националното чувство на германеца до общочовечество в смисъла на думата, измислена от Шилер за нещо друго: „Към коя нация се изповядвате?“ И отговорът би могъл да бъде: „Към никоя от съществуващите.“ И защо никоя от съществуващите? „Заради германската националност!“ Защото това е характерната разлика на германската националност и тя произтича именно от толкова досадните думи на Фихте: същността на германството е да се стремиш към същността на общочовешкото, да търсиш неуморно: Как да станеш човек? Как да станеш човешко същество в най-универсалния смисъл на думата? В това има привидно противоречие; но противоречието е във всичко, което е живо; противоречието е характеристика на живота. И това – това, което би могло да се нарече характеристика на германството, която се крие във вечния стремеж към [всеобщо] човечество – това ни става ясно отново толкова красиво в думите на Фихте.

Фихте иска да даде отговор на въпроса кой всъщност може да се счита за германец. И той казва в „Обръщения към германската нация“, които могат да бъдат описани като един от най-германските от германските интелектуални продукти:

[...] който вярва в духовността и свободата на тази духовност и желае вечното по-нататъшно развитие на тази духовност чрез свобода, той, където и да се роди и на какъвто и език да говори, е от нашата раса, принадлежи към нас и ще се присъедини към нас.

В това се проявява и нещо от всеобщия стремеж, който се изразява, когато се разглежда немският стремеж в неговия истински вътрешен смисъл или - за да използваме отново тази дума на Фихте - в „корените на вълненията на живота“.

И по същество, скъпи присъстващи, цялата сила, която може да възникне от такъв поглед върху живота, се крие във всяка дума, изречена от Фихте, но особено в онези думи, които той изрече, за да изрази съзнанието, произтичащо от този поглед върху света, който беше точно съобразен с неговата природа. Човек е изкушен да каже: Точно както душевните сили се изразяват като дух и едновременно с това като воля, и се изразяват като вечно вътрешно ставане, така ни звучи, когато Фихте - не от теоретично съображение, а от контекста на всички човешки душевни сили -

се изразява за безсмъртието на човека, как той сега насочва погледа си към безбройните звезди, които са в космоса, [и слънца] и планетите, които се движат, когато той насочва погледа си към високите планини, към скалите, облаците, които ги заобикалят, към горите и реките, когато насочва погледа си към трите царства на природата и след това се връща към човешката душа и това, което се изразява в неговото съзнание, изрази нещо подобно в реч, която изнесе пред своите ученици от Йена:

И вие, звезди [и вие, облаци, и вие, скали], вие, планини, когато всички се срутите веднъж, когато светкавици проблясват през вас, когато стихийните сили ви смажат, така че да не остане и прашинка от вас, не ми казвате нищо за природата на моята собствена душа. Това противоречи на вашата сила, това е вечно, както вие не сте вечни.

Духовната наука днес трябва да говори по различен начин за тези неща, защото черпи подходящото убеждение от източници на знание. Но в изходните точки на Фихте, предразположението към духовната наука произтича от знание, което е едновременно воля, от воля, която е едновременно знание, волево знание, че вечната човешка душа, която преминава през раждане и смърт, е схваната в непосредственото ставане и в съвместното съществуване с този вечен живот на човешката душа познава личността като свързана с вечността.

И тонът, който произлиза от такова съзнание, прониква като основен тон в беседите, които Фихте е произнесъл, за да осъзнае в съдбовни времена своя народ какво трябва да защитава, какво държи като най-голямо съкровище в дълбините на душите си и какво има и трябва да защитава от целия свят. Това е стремежът към всеобщо човечество – произтичащ от същността на неговия народ.

И сякаш за да потвърди израза на философа Йохан Готлиб Фихте, стои Шилер, великият, нетърпелив поет, който, изхождайки от мистично дълбоката същност на южногерманския, особено на швабския дух, е бил издигнат и от идеите на Гьоте до онзи стремеж, който, произлизайки от стремежа на една единствена нация, се стреми да роди най-универсалния от всички човешки стремежи.

Днес Шилер не е достатъчно оценен за начина, по който е издигнал своя народ до [ниво на образование], когато е създал произведение, което е особено велико заради нивото на образование, благородството на образованието и интелектуалната атмосфера, от която е възникнало произведението. Имам предвид произведението, което най-лесно се пренебрегва, „Писма за естетическото възпитание на човека“. Може да се каже също, че Шилер се е опитал да отговори на въпроса на своя народ чрез това произведение: Как човек постига свобода? И в най-висш стил той подхожда към загадката на човешката свобода. Бих искал да кажа: Няма интелектуална висота, няма изпълнена с човечност, изпълнена с чувства дълбочина, от която Шилер да не иска да черпи средства, за да отговори на въпроса: Какво е човешка свобода?

Шилер си казва, че човешката свобода може да бъде компрометирана по два начина в най-висш стил. Първо, има това, на което човек трябва да се подчини по логическа необходимост, ако иска да следва разума си, което свързва заключение със заключение.

Човек може да се чувства външно свободен в подобна логическа дейност, но вътрешно не е свободен, защото е роб на логическата необходимост; и подчинявайки се на нея, той не е свободен, човек. Нито пък е свободен, когато трябва да се подчини на сетивата, движещи чувството, на естествените потребности на природната необходимост.

Човек може да стане несвободен по тези два начина.

Но как става свободен? О, той става свободен по начина на Шилер, когато успее да отдели от вътрешните си дълбини онова, което е скрито като ядрото на неговото същество, онова, което не се възприема директно между раждането и смъртта, онова, което може да се възприеме само когато е отделено от скритото си съществуване и когато съществото се издигне, от една страна, в духовната област, за да развие там такива вътрешни импулси, чрез които душата става господар в света, където иначе би била роб, когато може да се издигне в сферата на духовността и свободно да взаимодейства в нея, както свободно взаимодейства детето в играта си.

Тогава душата се чувства свободна в духа и когато може да слезе отново в тялото, но не губи духа, а слиза заедно с духа в това, което е необходимо за сетивата, и борави със сетивата по такъв начин, че това, което окото вижда, това, което ухото чува, това, което ръката схваща, че в чувственото духовността се вижда, всичко духовно се преживява чувствено, всичко чувствено се одухотворява, че висшият аз в себе си, към който Шилер се е стремил, като е писал тези писма, се преживява.

Някой може да попита, не означава ли висок разцвет на човешкото развитие, когато от силите на един народ не се дава философско-теоретичен отговор на най-висшите човешки въпроси, а отговор от пълния спектър на човешкото чувство, както го е дал Шилер? Тогава Шилер повдига и важния въпрос: Какви са отклоненията на човечеството и човечността?

От една страна, има „варварин“; „варваринът“, при когото възниква ситуация, в която той е обзет от инстинктите и човешките си импулси, дължащи се на неговите принципи. Човек не може да стане такъв „варварин“, защото трябва да обикне принципите си, за да не бъде поробен, а да пренесе импулсите си нагоре в духовния свят на своите принципи, за да иска да прави това, което трябва да прави, защото го обича. А дивак е човекът – [това е другото отклонение] – когато позволява на инстинктите си да надделеят над принципите му.

Така в най-дълбоката немска чувствителност настъпи момент, в който се повдигна въпросът: Как човек намира истинската човечност между царството на дивото и

„варварското“? Така че това, което в най-висшия смисъл е духовно-идеалистичната съвест на немския народ, е търсило истинското човечество.

Могат ли да нарекат членовете на един народ, търсил истинския човек между скалите на „варварството“ и диващината, могат ли да нарекат този народ „варвари“?! Този въпрос би могъл да възникне от много неща като рефрен и да ни се връща постоянно: Защо наричат този народ [на Шилер и Фихте] „варварски народ“? Зависи ли това какви средства трябва да търси тази война днес? [Всеки можеше да знае това, преди да започне!] Детинско е да се говори за това какви средства трябва да търси войната; достойно е за истински наблюдател на човешкото развитие да се запита: какво трябва да се защитава?

И ние потърсихме малко това, което трябва да бъде защитено, като представихме на съзнанието си, макар и само с няколко щриха, наследството на Шилер и Фихте. И наистина, тези наши велики мъже са чувствали по този начин връзката на германската същност с това, което самите те са искали в смисъл на най-общото човешко стремление. И това, което стана известно дълго след смъртта на Шилер като думи, които могат да се считат за наследство, показва как Шилер, с това, което донякъде беше характеризирано тук, поставя себе си в същността на своя народ. В този момент нека си припомним думите, които той е казал с оглед на това, което германците трябва да направят, за да се изправят срещу един свят от противници. Този, който формира ума, в крайна сметка трябва да надделее, защото

най-накрая, в крайна сметка, ако светът
има план, ако човешкият
живот изобщо има смисъл, най-накрая
трябва да надделеят обичаят и разумът,
грубата сила на формата ще се поддаде
и най-бавните хора ще настигнат всички
бързи бегълци.

Ихм

—дем немски —

ist das Höchste bestimmt,
und so wie er in der Mitte von
Europens Völkern sich befindet,
така че той е сърцевината на човечеството,
цветето и листото са хората.

Той е избран от световния дух, по време
на борбата на времето,
за да работи върху вечното изграждане на човешкото образование,
за да запази това, което времето носи,
затова е присвоил това, което преди е било чуждо
, и го е съхранил в себе си.

Всичко, което е било ценно в други времена

и народи, което е възникнало, развило се и избледняло с времето,
той е съхранил;
съкровищата на
вековете не са загубени за него.
Не за да блести в мига и
да играе своята роля, а за да спечели великия
процес на времето. Всеки народ
има своя ден в историята, но
денят на германеца е жътвата на...
през цялото време.

Шилер е изрекъл такива думи на завещание за своя народ, без съмнение от дълбоко развълнувано сърце, от сърце, което е усещало пулса на неговата нация. Ние, душата зад това, което е, както беше войната, толкова жестоко необходимо, жестоко необходимо за това, което наистина не е възникнало от германския дух, а по-скоро е възникнало до голяма степен от това, което не е от германския дух. Детската поговорка, че германецът има особена склонност към милитаризъм, не е необходимо да се обсъжда специално у нас; но може би - когато многократно се сблъскваме с рефрена: „Защо наричат народа на Шилер и Фихте „варварски народ“?“ - може би този въпрос може до известна степен да се трансформира в другия. Може ли някой да повярва, че когато един воюващ свят настъпва срещу Германия със сила две и половина към едно, сякаш срещу крепост, че германците ще се бият, рецитирайки стиховете на Шилер или философията на Фихте пред оръдията? Само онези, които са очаквали това, могат да говорят за това, за което сега се говори толкова често по света.

Но дали всичко, което се казва, е вярно? Ще намекна само за начина, по който един велик ум, изключителен ум на съвременното, е разсъждавал върху германския характер, върху характера, който се опитваме да извикаме в съзнанието си чрез някои от чертите на фихтеовия и шилеровия начин на мислене. Този начин на мислене е свързан с всичко, което универсалният дух, проявен в Гьоте, е представил пред очите ни и което в края на краищата е центърът на германското развитие засега. Сега това, което Фихте и Шилер са се превърнали, е едновременно и гьотеовската същност. Бих казал, че това, за което говори американецът Емерсън, е не само същността на Гьоте, но и на Шилер и Фихте.

И цитирам негермански критик на германския характер, развил се през деветнадесети век от семената, покълнали от Шилер, Фихте и Гьоте; цитирам думите на мислител, който е бил в разцвета на американския интелектуален живот [и който е казал тези думи не на немски, а на английски] – Емерсън – за да повдигна въпроса: как „варварският народ“ и неговата култура са повлияли на хората от деветнадесети век, които са разбирали нещо от германската култура? Емерсън, великият американец, казва:

Едно качество, което Гьоте споделя с целия си народ, го отличава в очите както на френската, така и на английската публика: че всичко в неговото творчество е основано единствено на вътрешна истина.

Така американецът вижда немската същност, представена от Гьоте, концентрирана в Гьоте, че немската същност е, че всичко е основано на истината!

Емерсън продължава на английски:

В Англия и Америка хората уважават таланта, но са доволни само когато той работи за или против партия, според техните убеждения. Във Франция хората се радват да видят брилянтни идеи, независимо от това, докъде водят те. Във всички тези страни обаче талантливите мъже пишат в рамките на своите таланти. Ако написаното от тях стимулира проникателния читател и не съдържа нищо, което противоречи на добрите обноски, то се счита за достатъчно. Толкова много колони, толкова приятно и полезно прекарани часове.

Нито един германец не казва това, както казах!

Немският ум няма нито френската жизненост, нито практическото разбиране на англичанина, нито накрая американската авантюристичност. Това, което притежава обаче, е известна честност, която никога не спира до външния вид на нещата, а винаги се връща към главния въпрос: „Накъде отива това?“ Немската публика изисква един писател да стои над нещата и просто да се изразява по тях. Има интелектуална дейност, така че какво защитава тя? Какво е мнението на човека? Откъде идва то? Откъде черпи всички тези мисли?

Цитирам англоговорящ човек!

Англичаните [...] виждат само индивида, те не знаят как да схванат човечеството като цяло според висши закони.

Германците мислят за Европа.

Написано на английски!

Англичаните не оценяват дълбочината на немския гений.

Поради тази причина термините, използвани във висшата разговорна среда, са от немски произход. Докато англичаните и французите, които са споменавани с отличие заради своята проникателност и ерудиция, подхождат към своите изследвания и гледни точки с известна повърхностност.

- написано на английски! —

и личният им характер не е твърде дълбоко свързан с това, което са, и с начина, по който се изразяват, казва Гьоте

— когото Емерсън смята за представител на германската нация —

главата и съдържанието на германската нация, не защото има талант, а защото истината съсредоточава лъчите си в душата му и блести от нея. Той е мъдър в най-висша степен, макар че мъдростта му често може да бъде замъглена от таланта му. Колкото и превъзходно да е това, което казва, той има нещо друго наум, което е още по-добро. [...] Той притежава онази страховита независимост, която произтича от работата с истината.

И така, драги присъстващи, в течение на деветнадесети век един от най-просветените умове на деветнадесети век е могъл да мисли и говори за германската природа. Защо наричат народа, за когото трябва да се говори по този начин, „варварски народ“? Звучи ни отново и отново като рефрен. Не е нужно да отговаряме на въпроса, предвид факта, че само трябва да го повдигнем.

Още нещо, дами и господа, много накратко, бихме искали да кажем: месеци преди войната в един от южните градове на Великобритания се провеждаха лекции за германския дух, лекции за германския дух и интелектуалния живот, за да се направи този германски интелектуален живот - лекциите също са преведени и са достъпни като книга на немски език - за да се направи този германски интелектуален живот, както се казва в предговора на книгата, малко по-достъпен за хора, които, както казва английският автор, знаят твърде малко за този интелектуален живот. Той изрично посочва кои хора има предвид - говори за английски журналисти. Не знам колко са научили те, журналистите, от тези лекции след изпитанията, които сега преживяваме в преценката си за германския характер. Но може би думите на един чисто англичанин, а не американец, изречени не много преди войната [в университетски лекции, предназначени да образуват английската журналистика] и предназначени да образуват журналистиката за немската природа, може би на тези думи също може да се обърне малко внимание. Това, което се съобщава тук, не е казано в Америка от Емерсън, а в Англия, на английски, за немската природа, немския интелектуален живот:

Високопоставеният елит сред сънародниците на Декарт и Нютон познавал духа на науката безспорно; но страстният стремеж към знание бил преподаван на съвременна Европа, ако изобщо, предимно от хиляди немски изследователи.

Човек почти се чувства неудобно, но първо беше казано на английски.

Въображението, чувството, волята отстояваха правото си да бъдат чути до или отвъд разума и под техния трансформиращ натиск вселената ставаше по-дълбока, по-широка и по-прекрасна. Ирационалното беше разпознато като източник на просветление; мъдростта беше извлечена от детето и цветето; науката, философията и поезията се сближиха. В Англия това възраждане на въображението роди благородна поезия, но остави науката и философията почти незасегнати. Един от ключовете за разбирането на периода е фактът, че докато в Англия и Франция поетичните, философските и научните движения течаха предимно в отделни канали, в Германия те се докосваха или сливаха напълно. Уърдсуърт пееше, а Бентам изчисляваше; но Хегел улови гения на поезията в мрежата на своята логика; и мисълта, която открива и обяснява, и въображението, което създава, работеха заедно в плодотворна хармония в гения на Гьоте.

Във Фауст, в края на богатия му на събития живот, виждаме отражение на днешна Германия, Германия на неспокойна, смела воля и действие, и можем да разберем още по-добре защо великият гражданин на света, в чиито очи държавата и националността са били подчинени и понякога вредни идеали, въпреки това претендира за своето неприкосновено място като най-висш поет на Германската империя редом с Бисмарк, неговия създател.

И в тези лекции, в които, би се искало да се каже, духът е толкова обстойно обсъждан, включително Хегел, който обобщава германската същност в най-кристално ясните мисловни образи – Хегел, чиято паметна плоча виждаме на къщата отсреща – там намираме и думите.

[Уважаеми присъстващи], да, казвам това само защото не съм забравил напълно поговорката на Гьоте: Хората казват, че самохвалството смърди; но не обичат да

говорят за това как мирише чуждото порицание. Трудно е да се издигнеш над такива думи, но не са ли те, ако думите са казани на английски, може би извинение, ако се повтарят в Германия. Месеци преди войната те са били изречени в същия университет в Манчестър: „Няма немски думи, които да са по-дълбоко пропити със сока на националната етика от тези, които описват тези неща: истински, задълбочен, лоялен.“ „Истински, задълбочен, лоялен.“ Човек би могъл почти да се гордее с тази характеристика от другата страна на Ламанша, [скъпа госпожо присъстваща]. Но в краткото време, с което разполагаме за днешното размишление, нека добавим нещо, което е свързано с тези думи.

Говоря с вас като човек, прекарал младостта си в Австрия, сред група хора, произхождащи от много различни обстоятелства, които копнееха за момента, в който, в едно велико дело или в някакъв по-широк контекст, австрийската култура може да се слее с немската култура – с други думи, група хора, които усетиха нещо от това, което сега толкова вълнува нашите централноевропейски души, [усетиха нещо от пулса на времето]. И си спомням една дума, която някога резонираше много в ушите на онези, които само усещаха нещо от пулса на времето: Спомням си една дума, думата „Herbstzeitlose“ (загуба на билковия период). И откъде произлиза думата „Herbstzeitlose“ (загуба на билковия период)? Ще я загатна съвсем накратко. През 70-те години на миналия век в Австрия [след Парламентарния конгрес] съществува либерална партия, съставена от талантиливи личности, водена от [Едуард] Хербст. Той представляваше определен абстрактен либерализъм, либерализъм, съобразен с модела на английските парламентаристи. На Берлинския конгрес, под преобладаващото влияние на английските държавници от онова време, на Австрия беше възложена мисията да работи на югоизток, което след това намери израз в окупацията и по-късното анексиране на Босна и Херцеговина и всичко, което Австрия разбираше като своя мисия.

По това време Австрия си навлече гнева на руските панслависти, именно заради британското влияние; защото Великобритания изпрати Австрия срещу стремежите за руско влияние на Балканския полуостров. Тези в Австрия, които по това време бяха хербистианци, се противопоставиха на тази мисия. Но Бисмарк знаеше как това е свързано с цялото съвременно развитие, как под влиянието на Англия руското негодование се разпали отново. По това време се появи известен импулс на австрийската политика към югоизток и Бисмарк знаеше, че това трябва да се случи. Той откри, че тези, които не разбират това в Австрия, под влиянието на [Едуард] Хербст, са „Herbstzeitlosen“ (буквално: „есенни минзухари“). И точно както остроумният човек, който разбира, че времето му може да бъде опустошително, така и партията на Хербст разруши диктума на „Herbstzeitlosen“. Думи, образувани от лична сила, които действат като лични сили в света.

И така, какви са били централноевропейските народи? Те са приели факта, че са били „варвари“ по онова време, че в Англия са били разбирани като част от

югоизточна мисия. Те са се придържали към това до 1914 г. Те са направили всичко, което са могли. Те са били щателни и лоялни към това, което английските държавници са инструктирали централноевропейските народи по онова време: те са били истински, щателни и лоялни, тези централноевропейски народи!

Трябва само да заявим това, а след това и факта, [скъпи дами и господа], че Англия сега е на страната на силата, чието негодувание срещу Германия и Австрия я е накарало да ги настрои една срещу друга. [И трябва да попитам]: Дали напускането на земята, на която някога е стояла, също е вярно, цялостно и вярно? Ако днешните събития произтичат от това, което е било решено по този начин, защо наричат хората, които са извършили това, което някога им е изглеждало правилно, „варварски народ“? Въпросът ни звучи отново и отново като рефрен от текущите събития!

Сега, уважаеми присъстващи, не искам да твърдя нищо, а по-скоро да задам въпрос: Не би ли могло да е свързано със самата същност на немския мироглед, че това, което понякога изглежда толкова ужасно важно за другите, се осветява по различен начин в светлината на мирогледа на Шилер, Фихте и Гьоте?

Трябва да се отбележи един момент – знам, че може да се разглежда като доста спорен – но това не е въпросът, а по-скоро да останем „верни, задълбочени и лоялни“, да останем верни, задълбочени и лоялни на светогледа на Гьоте, Фихте и Шилер.

Въпреки че разрушението на катедралата в Реймс не е толкова лошо, колкото може да се предположи – аз самият видях тази катедрала през 1906 г. в доста крехко състояние, аз съм от онези, които не биха признали на никого възхищението си от катедралата – въпреки това, с оглед на това, което е достъпно като скъпо наследство на хората от Шилер, Гьоте и Фихте под формата на мироглед, може да се каже следното:

В известен смисъл е дълбоко вярно за този народ, че красотата пулсира през цялата структура на света, че красотата се крие в строежа на цялата структура на света. И човек дълбоко усеща една дума, която Гьоте е казал, а Новалис [великият поет] е говорил отново по подобен начин, дума, която в стила на Гьоте гласи горе-долу така:

Какво биха представлявали всички еони от звезди, всички слънца, цялата тази красота, ако в крайна сметка не светеха в човешкото око и от човешкото око не изглеждаха одухотворени и одушевени!

И у Новалис: „От такъв мироглед идва мисълта за това как всичко, което се случва в космоса, е интегрирано, комбинирано, организирано и заедно създава душата и духа в това, което в крайна сметка е човешкото същество. Ето защо Новалис нарича тази човешка структура, това, което срещаме в човешкото същество в неговата структура, свещен храм. А самия контакт с този свещен храм той описва като нещо,

което трябва да събуди най-свещените чувства в човешката душа. Храмът на най-висшето е човешкото тяло.“

Човешкото тяло е най-висшият физически израз на духа за такъв мироглед като този на Фихте, Гьоте и Шилер.

И нашето съдбоносно време, както всяко трудно време на война, прави необходимо безмилостното унищожаване на хиляди и хиляди произведения на изкуството, които трябва да бъдат най-висшите произведения на изкуството за мирогледа на Гьоте, Шилер и Фихте: човешки тела! Немският Weltanschauung има усет не само за човешки произведения на изкуството, но и за най-висшето, поне земно-висше божествено произведение на изкуството, за самия човек. И немският Weltanschauung пита: Не може ли човек, пред лицето на най-висшето благоговение, да не извика, когато човешки произведения на изкуството трябва да бъдат повредени във време, когато хиляди от тях биват косени?

Знам, че тази мисъл не е разбираана навсякъде. [Но знам също], че щом узреят всички плодове на светогледите на Гьоте, Шилер и Фихте, тази мисъл ще се утвърди като мисъл не на „варварска култура“, а като мисъл на духовна висока култура.

В наши дни има много омраза и отхвърляне на немския характер! И когато се повдигне въпросът: „Защо наричат народа на Шилер и Фихте „варварски народ“?“, когато погледнете този немски характер, няма да намерите отговора в този немски характер. Тогава този въпрос се превръща в друг въпрос: Дали може би това, което се хвърля върху народа – който е обсаден като хора в крепост, това, което се хвърля върху народа, който трябва да бъде уморен от глад – е... Обидата на „варварството“ се хвърля върху този народ, следователно, за да се прикрие това, което човек се срамува да каже за истинските причини за положението, в което се намира по отношение на обсадения народ, който иска да умори от глад?

Разбира се, уважаеми присъстващи, в това човечество, обсадено от всички страни, има и много, което може да се нарече омраза, което може да се нарече антипатия; но нека бъде казано откровено и свободно: не вярвам, че корените на германския живот са свързани с тази антипатия, с тази национална омраза, в дългосрочен план. Не вярвам в това в нация, която е била способна да обича английския гений на Шекспир повече от самия английски народ, не вярвам в това в нация, която е била способна, в разцвета си и като поет трябва да бъде признат, не вярвам, че един народ би могъл да се обърне към един от английските поети от по-ново време, към Байрон, и във втората част на „Фауст“ да създаде герой, вдъхновен от Гьоте в резултат на изучаването му на Байрон. Байрон му се явява – [Гьоте възприема тази идея] – като Евфорион, детето, което е било дете на Фауст и Елена, появило се от брака на най-висшите културни цветове за Гьоте.

Но [не е ли това нещо, което отеква там и ни предлага чисто съвременно] като характеристика на този Евфорион, не ни ли съответства тя интимно, не усещаме ли

от това, което Байрон-Евфорион е за Гьоте, коя е правилната дума в онова време?
[Гьоте кара Евфорион да казва]:

Не, не съм се явил като дете.

Младежът пристига в броня;

той вече се е присъединил към силните, свободните, смелите
по дух.

И чуваш ли гръмотевиците в морето?

Там, долина след долина се връщат с гърмеж,

армия след армия в прах и вълни,

в порив след порив, към болка и агония.

И смъртта

е заповедта [...]

Това просто се разбира.

Трябва ли да гледам отдалеч?

Не! Споделям мъката и нуждата.

Когато немецът Гьоте искал да изрази нещо, което било толкова близко до сърцето
му, любовта го подтикнала да вземе чуждестранния модел!

Не, човек не може да вярва, не е нужно да вярва, че има нещо друго, което е
немско освен търсенето на най-благородния човешки дух и че само това търсене на
немската душа [на най-благородния човешки дух], за което често се говори в
днешния стил, човек не разбира; и понеже не го разбира, го мрази.

Шилер също никога не се е заблуждавал в това отношение. Той, който не само е
казвал, но и е правил това, което е изразил с думите, които цитирах, който е знаел
как да преобрази цялата човешка природа, където и да я е срещнал, в немска
природа – артистично и духовно – той, Шилер, никога не се е заблуждавал. Думите
му са красиви, показват ни как не е имал илюзии, когато е гледал към Франция и
Англия:

Две могъщи нации се борят

за еднолично владение на света;

за да погълнат свободата на всички страни,

те размахват тризъбеца и мълнията.

Златото трябва да тежи всеки пейзаж за тях

и, подобно на Бренус в трудни времена,

Франкът полага медния си меч

във везните на правосъдието.

Британците разпростират търговските си флоти

алчно като полипи;

и царството на свободната Амфитрита

иска да затвори, като собствената си къща.

Не, Шилер не се е заблуждавал, но в немския стремеж той е виждал общочовешки
стремеж:

Светът обича да почернява сияйното

и да завлича възвишеното в прахта.

Той казва това по-специално за [героичния] дух в Орлеанската девица, която го изразява по такъв епохален начин в човешкото същество. И как се е изправила тя, тази френска национална героиня, [Орлеанската девица], която е трябвало да защитава Франция от претенциите на Англия? Как тя, която е била оплювана и очерняна от Волтер и все още не е третирана добре от Анатол Франс [в наши дни], как е изправила тя пред духа на Шилер и как той я е въплътил в немската поезия, която ни е станала толкова скъпа?

Да бъдеш германец не означава да се бунтуваш срещу нещо национално в света; но тази германска идентичност носи със себе си задължението да въплъщава с всички средства това, което е германската душа, в германското тяло.

Вече беше посочено [скъпи присъстващи], че в края на краищата, човек наистина не е нужно да е германец, за да изрази думи, които подсказват как германската същност е интегрирана в същността на света.

Да, познавам човек, който някога се е опитал да визуализира най-висшето, което земната култура може да създаде, използвайки трима блестящи мислители. Третият от тези блестящи мислители, върху когото се изкачва този човек, е Новалис, дълбокият немски поет. Човекът, когото имам предвид, е съзерцавал Новалис и си е казал следното – изразил е красиви мисли – казал си е – не е нужно да се съгласяваме с това, което е казал – казал е: Да, това, което Софокъл кара героите си да изиграят, е в крайна сметка изцяло човешко действие. И ако един дух слезе от друга планета [и дойде на Земята], може би изобщо няма да се интересува от тези хора, [от това, което правят героите на Софокъл или] какво постигат Офелия, Дездемона или самият Хамлет; [защото] това са земни неща, които не интересуват гений от друга планета. Но има нещо – [така е смятал този човек] – на Земята сред хората, което със сигурност би заинтересувало гениите от други планети, [ако можеха да слязат]. Човешката душа също се е извисила до това, смятал е човекът. И той цитира Новалис, типично немския поет, като пример за такава душа, създала нещо, което би заинтересувало гениите. Той е казал красиви думи по отношение на Новалис и на това, което Новалис може да бъде за човечеството. Чуйте красивите думи, които е казал за типично немския поет Новалис:

Но ако му е нужно друго доказателство, то би го отнело сред онези, чиито произведения почти се раздвижват до тишина. То би отворило портата на царството, където някои го обичаха заради самото него, без да се тревожат за малките жестове на телата си. Те биха се изкачили заедно до самотните плата, където съзнанието се издига [с една стъпка] и където всички, които са неспокойни за себе си [чувстват] внимателно оглеждат огромния пръстен, който свързва света на привидностите с нашите висши светове. Тя би отишла с него до границите на човечеството; защото в точката, където човекът сякаш свършва, той вероятно само започва и най-съществените и неизчерпаеми части са само в невидимото, където той трябва да бъде непрестанно нащрек. Само на тези висоти има мисли, които душата може да одобри, и идеи, които приличат на нея и са толкова властни, колкото е и тя. Там, за миг, човечеството е

управлявало и тези слабо осветени върхове са може би единствените светлини, които възвестяват земята в духовното царство.

Така казва човекът. Казаното от Новалис принадлежи към светлините, чрез които земята се обявява на духовния свят.

Тяхното отражение наистина има цвета на нашата душа. Чувстваме, че страстите на ума и тялото биха наподобявали звън на камбани в очите на [странен] разум; [но хората, за които говоря, са излезли от малкото селце на страстите в своите произведения и са казали неща, които са ценни и за онези, които не принадлежат [към] земната общност.

И така, след този човек е живял един германец, който е създал писания, ценни не само за душите на земята, но и за душите, които не са от тази земя. В Новалис, германеца, е живяла такава душа за човека. Кой е човекът, който е казал такива думи за Новалис? Да, трябва да го кажа: Морис Метерлинк!

Вие, уважаеми присъстващи, знаете какво той – [Метерлинк] – е казал оттогава за германските „варвари“: въпросът отново отеква като рефрен: ако нещата са такива, каквито ги казвате, тогава защо наричате народа на Шилер и Фихте „варварски народ“? Защото, ако погледнем какво е свещено за нас, ако обърнем внимание на това, което Шилер и Фихте са не само за нас, но и какво ни налагат като задължение, на всичко, което трябва да защитаваме в душите им и от душите им, като германска същност, тогава стигаме до убеждението [което е само перифраза на казаното от мен]: човек става непрестанно германец и германщината стои пред душата ни като идеал. Наистина, тогава ние усещаме нещо от факта, че в крайна сметка именно [най-съкровеният] „корени на жизнените импулси“ водят до онези най-висши плодове на духа, които са изразени в доблестната поезия на Шилер, в доблестната мъдрост на Фихте, които сега стоят пред стените на Германия, които сега са защитени от оръдия и мечове [и други неща] около германската територия; така ние уверено чувстваме необходимостта от живот на германския дух, чувстваме се в крак с времето и чувстваме се най-вече с войските на запад и изток, които защитават германския дух със свежата си младост, и се чувстваме оправдани в тази защита на германския дух, за който чувстваме, че е бил не само нещо, но че съдържа потенциала за това, което тепърва ще стане: все по-висше и по-висше търсене на духовното и все по-духовно. И ако днес искат да прекъснат жизнената линия на германския дух и да му отнемат светлината, ако искат да го потиснат до степен да засегнат физическата му субстанция, германецът знае, че германският дух все още не е достигнал завършеност, че това, което е постигнал, е само началото. И когато чуем думата „варвари“, използвана за описание на „остарялата немска култура“ [das alt gewordene Deutsche Kultur], която е трябвало само за известно време да се въплъти в това, в което сега се въплъщава целият свят, но която има най-висшите духовни блага, които да защитава, тогава отново си задаваме въпроса: защо наричат народа на Шилер и Фихте „варварски народ“? И тогава отговаряме, не като се опитваме да дадем директен отговор на този въпрос, историята ще даде

този отговор и ние можем да чакаме този отговор от историята спокойно. Но част от това, което може да се каже по отношение на немските стремежи по отношение на духовната наука, ще бъде казано утре; [също във връзка с нашия Zeitgeist].

Но на повдигнатия въпрос, ние отговаряме с чувството, което ни казва: Този немски дух все още не е напълно реализиран. Той все още има работа за вършене и трябва да запази светлината и въздуха на живота. Затова ние не отговаряме теоретично, не абстрактно, затова отговаряме, мисля, скъпи дами и господа, от дълбините на сърцата си на всичко, което живее в това съдбоносно, съдбоносно време – ние отговаряме с думите:

Немският дух още не е постигнал целта си.

Той живее с надежда за бъдещето,

Той се надява на бъдещи дела, пълни с живот;

В дълбините на своето същество той чувства могъща

Тайна, която все още трябва да узрее, за да бъде ефективна.

Как може желанието за неговия край да се зароди във властта на врага?

Желанието за неговия край може да се зароди без разбиране:

Докато животът му се разкрива,

Който го държи в корените на битието?

4. Какво е безсмъртното в човешкото същество?

Уважаеми присъстващи! Няма съмнение, че винаги е важно хората да се посветят на необходимите размисли върху великия въпрос за душата и човешката съдба. И по същество именно тези въпроси трябва да формират основата на днешното размишление. Но в нашите съдбоносни времена, когато смъртта и самата съдба завладяват света с такава мощна и трагична сила, изглежда особено уместно да насочим човешкото сърце, да насочим възприятията и размислите към тази загадка, която е толкова пронизваща в живота на човешката душа.

Тъй като често ми е било позволено да правя подобни наблюдения от областта на духовната наука, беше посочено, че природата и аспектите на духовната наука все още противоречат на това, което е било признато и смятано за възможно в наше време чрез вековни навици на мислене и чувстване. Духовната наука все още не намира подкрепа в това, което днес е външна наука, и особено не в това, което се е развило от тази наука в най-широките кръгове като вид кредо. Въпреки всички навици на мислене, всички [изследователски практики], които са се развили по посочения начин, изглежда – казвам изрично, изглежда – директно противоречат на това, което духовната наука има да каже за великите загадки на човешкото съществуване.

Обаче, както често е споменавано тук, промяната, която трябва да се случи в човешкото мислене от сегашната гледна точка към тази на духовната наука, няма да бъде по-голяма, относително казано, от тази, която трябваше да се случи, когато се зароди естественонаучният начин на мислене; когато, така да се каже, всички понятия, всички идеи и представи, които хората имаха за структурата и взаимовръзката на света и природата на човешката душа и сплитането на човешките съдби, бяха подложени на трансформация. Точно както със сигурност е изглеждало на много хора по онова време как се е разклатила солидната основа на живота на идеите, върху която те са стояли, така може да се случи и на много хора в нашето настояще време по отношение на духовно-научните идеи. Но човешката душа е променлива, човешката душа е родена за прогрес. И точно както научната гледна точка се е преплела с човешкото развитие, така и духовно-научният миоглед ще се преплете с него.

Сега трябва да се каже, че когато се разглежда въпросът за това какво е безсмъртно в човека, навиците на мислене в днешно време се съпротивляват по най-разнообразни начини на разпознаването на истините, които духовната наука може да даде от своите основи. Преди всичко (и ще намерим допълнително потвърждение за това в хода на днешната лекция), целият характер на тези истини, които се отнасят до безсмъртния човек, е съвсем различен от характера на онези истини, които се отнасят до външни, сетивни неща и до научното обобщение на тези сетивни неща. Човекът е свикнал толкова много да приписва реалността на

това, за което може да каже: въпросът ми е потвърден от нещо извън моя душевен живот. Но духовно-научните истини не могат да бъдат разпознати по този начин. Невъзможно е те да се позовават на нещо, както правят научните истини, което създава впечатление за истина отвън и на което ние само трябва да се отдадем, за да можем да кажем: въпросът е истина, защото ни се представя по този начин в нашето наблюдение, независимо от нашия душевен живот. Това, което се представя като духовно-научни истини, особено като истини за безсмъртната човешка душа, трябва да се схване вътрешно. И за това схващане няма външни опорни точки, няма разчитане на нещо, което се доказва независимо от човешката душа.

Следователно, както вече беше споменато вчера, духовната наука трябва да каже без арогантност: тя трябва да бъде един вид смела наука; наука, която смело се осмелява да преживява импулсите на истината не чрез интуиция, а чрез вътрешен опит. Следователно, духовната наука не може пасивно да се отдава на съзерцание на света, а трябва да възниква, когато душата активно развива скрити сили в себе си, когато изважда от дълбините това, което е скрито в нейните дълбини, това, което силата на истината включва в себе си. Това е една от причините, поради които духовната истина е толкова противоположна на съвременните начини на мислене. Другият, уважаеми участник, е още по-близо до съзерцанието, което ще се предприеме днес. Ще видим, че духовната наука, като нещо безсмъртно в човешката душа, представя нещо толкова коренно различно от всичко, което сетивата ни предават, от всичко, което мислим, чувстваме и искаме в ежедневието, толкова коренно различно от всичко това, че в това ежедневие човек всъщност небрежно подминава това, което е вечно и безсмъртно в него. И го подминава още по-небрежно, поради причината, че е склонен да не приписва реалност на това, което му се изправя, точно както съществото в собственото му вътрешно същество, което намира път през вечностите и през раждания и смърти. Има нещо толкова леко и мимолетно в ежедневието, което е безсмъртно в нас, че ние изобщо не сме склонни да приписваме най-интензивната реалност на живота на тази сама светлина и мимолетност.

Как това безсмъртие се намира в човешката душа е било предмет на моите чести беседи тук. Обаче, това търсене на безсмъртието на човешката душа трябва да се обсъжда отново и отново и от различни гледни точки, по простата причина, че духовно-научните изследвания са по-сложни и разнообразни. И само когато те бъдат характеризирани от най-разнообразни гледни точки, е възможно да се постигне истинско разбиране за тях.

Ако сега се каже, че безсмъртното в човека трябва да се схване чрез развитието на такива душевни сили, които първоначално са скрити в най-дълбоката вътрешност на човека и във вътрешния душевен опит, тогава човекът на настоящето вярва, че по същество може да се постигне само нещо субективно, нещо, което има лична стойност.

Началото на духовното изследване наистина е субективно; то е вътрешно преживяване и вътрешно развитие на иначе скрити сили в душата. Това е процес на преодоляване, вътрешно пътешествие, проправяне на път от тъмнината към светлината, което трябва да бъде преживяно от душите на хората по най-различни начини. Със сигурност е субективно в началото. Но това убеждение може да съществува само защото повечето хора нямат търпението да стигнат достатъчно далеч с духовния изследовател. Защото, дори ако всички начала на духовното изследване са пропити със субективност, така че да се развиват от най-личните лични неща, именно чрез вътрешно завоевание, чрез вътрешна борба, душата е подтикната да преодолее вътрешното си вътре. И чрез вътрешното разработване на обективен елемент, който се намира в нея, тя може да получи достъп до нов свят, който, наред с нашия собствен, възниква сякаш, грубо казано, ново чувство би се събудило в нашата физичност и би се отворила за нас напълно нова област от външния сетивен свят. Но стремежът от субективното към обективното в духовната борба и духовното изследване е интимен; То е такова, че прави необходимо човешкото същество да придобие в себе си душевни навици, които иначе не се срещат в ежедневието. Вече подчертах и онази вътрешна дейност на душата, която така преобразява и трансформира тази душа, че тя може да си проправи път в духовните светове, които винаги ни заобикалят и които остават скрити само за неподготвената душа.

Първото нещо, което душата трябва да практикува, за да опознае истински и научно собствената си природа, не само чрез вяра, е това, което може да се нарече техническа остра концентрация на мисълта, такава концентрация на мисълта, която не просто апелира към вътрешната сила на мисленето, но и към прилагането на вътрешна воля в мисленето и въображението. Тези мисли, които идват при нас в резултат на въздействието на външния свят върху нас и които се фиксират в нас в резултат на навлизането им в нас чрез сетивата, които предизвикват сетивен процес в тялото ни и този сетивен процес ни изпълва във вътрешното ни същество, че реалността е гарантирана от тези мисли, които се носят като реалност чрез ефектите на външния сетивен свят в нашето собствено тяло, така че да вярваме в тяхната реалност. Тези мисли не могат да ни помогнат, ако търсим безсмъртната същност на човешката душа.

Това трябва да са други мисли, мисли, които са по същество доста подобни, поне повърхностно подобни на такива духовни образи, такива вътрешни преживявания, дами и господа, които твърде лесно се поддават на една много специална вътрешна съдба, съдбата да идват и да си отиват толкова бързо, колкото сънищата, които лесно се поддават на съдбата да бъдат забравени. Ние познаваме тази съдба да бъдем забравени в общочовешко преживяване, в преживяването на сънищата. Знаем, че това, което прелита през душата ни като преживяване на сън, бързо се забравя. Защо? Защото сънят обзема цялото ни физическо същество по много по-

малко интензивен начин и по този начин създава много по-малко в тази физичност условията, чрез които ние вътрешно усещаме, усещаме реалността именно във въплъщението на мислите и след това също така трайно запазваме реалността. В известен смисъл мисловното преживяване не преминава във физическото и следователно прелита.

Подобно е и с мислите, които ние, така да се каже, позволяваме да бъдат привлечени от душата като мисли, които сме формирали самостоятелно. Често ги наблюдаваме и ги наричаме блянове; те бързо се забравят и бързо избледняват. И все пак, колкото повече човек напредва, толкова по-старателно се обучава да разгръща именно онези сили в себе си, които могат да приемат оформени мисловни преживявания в душата, тъй като в противен случай се приемат само привидности, основани на външни сетивни впечатления, колкото повече напредва човек в това разгръщане на душевната дейност в душата, толкова по-добре се обучава за духовно изследване. Това е основата на това, което се нарича мисловна концентрация в истинския духовен смисъл на думата.

Мислите, които са най-малко подходящи за тази концентрация, са онези, които са образи на външната, сетивна реалност. Образите, които ние самите формираме, които не изобразяват нищо директно, но които свободно формираме в съзнанието си и на които след това се предаваме, са най-подходящи. Описал съм такива [медитативни вътрешни душевни процеси] в книгата „Как да познаваме висшите светове“, [например]. Ако човек иска да се държи за такива мисловни форми, които са свободно създадени духовно, той трябва да приложи по-силна, по-мощна вътрешна воля, за да се държи за тях, отколкото обикновено има във външния си живот.

Във външния свят ние имаме твърда опора в живота на душата именно защото мислите предизвикват реален материален процес, правят впечатление [и причиняват реални промени в тялото]. Въз основа на тези промени преживяването е толкова силно, че е нужно да съберем малко воля, малко вътрешна душевна воля, за да се задържим за такива мисли. Но за да формираме мисли свободно, без да бъдем принуждавани да го правим, и да ги разпознаваме от гледна точка, че просто им се отдаваме, за да укрепим вътрешната си душевна сила, да се задържим за такива мисловни форми или чувства или дори импулси на волята, изисква силно напрежение на вътрешната сила на душата, изисква много по-силна воля, отколкото за ежедневно мислене. Но именно върху това се основава обучението на духа, което е необходимо за [изследването на духовните светове], за да се освободи, така да се каже, вътрешна сила и вътрешна енергия, които иначе биха останали неизползвани в ежедневно мислене.

Ето защо хората, които се нуждаят от гореспоменатата подкрепа за мисленето си, твърде скоро се уморяват в това съсредоточено мислене, твърде скоро изпадат в състояние, подобно на заспиването. Но само чрез напъгане на вътрешните сили на

волята, които се отнасят само до вътрешното движение на мислите, ние постигаме по-силните сили, от които се нуждаем в душата, за да схванем не само преходното, но и безсмъртното на човешката душа.

И сега става очевидно, когато човек, може да се каже, е развил мислене и чувство чрез вярно вътрешно обучение в продължение на дълго време, че тогава човекът е в състояние да има истински вътрешен опит на въображението, че е напълно погълнат от този вътрешен опит на въображението, че всичките му сили са събрани в този опит на въображението и останалата част от живота му сякаш избледнява.

Духовният изследовател трябва да постигне това, светът да бъде, така да се каже, разсеян от всички страни и душата да стане напълно едно с нещо, което е поставила в центъра на душевния си живот по най-здравословния начин, [както бих искал да подчертая]. Цялата воля трябва да бъде насочена към това, което е в самата сърцевина на живота на душата. Едва тогава човек осъзнава каква е силата на мисълта и как мисълта, ако трябва да ѝ бъде позволено да управлява свободно в живота на човешката душа, трябва да бъде подкрепена от силна воля.

И тогава, [скъпа публика], духовният изследовател прави много специфично откритие, което наистина трябва да имаме предвид. Преживяването идва в много специфичен момент. Упражнението, за което току-що говорих, трябва да се изпълнява в продължение на дълги месеци, в продължение на години. Отново и отново трябва да се връщаме към него, само за да предизвикаме мисли и идеи в съзнанието си чрез вътрешната воля на душата си. И отново и отново трябва да развиваме този директен мисловен живот. След това, след известно време, имаме определено преживяване, основано изцяло на това преживяване. Отначало духовният изследовател е способен да концентрира мисленето си [все по-ярко и ясно], все по-интензивно и все по-интензивно, да бъде в мисловното преживяване в него. И той забелязва, че мисловното преживяване се засилва, става все по-мощно и могъщо. Всъщност, той чувства как цялото му съзнание за битието, в обединяването, в общото обединяване и утъжняване с концентрираното мислене, все повече се разклаща и разклаща.

Но след това идва една много определена критична точка, която се състои във факта, че точно когато сме достигнали до преживяването на силата на мисълта, тази мисъл се разбива сякаш в себе си в душата ни, разтваря се сякаш в душата ни. Би било казано, че критичната точка настъпва, когато мисълта, когато е доведена до най-високата си енергия, помрачава, помрачава, престава да присъства за нас. И ние, които сме следвали мисълта, така да се каже, сме се отъждествили с мисълта, ние усещаме как нещо, как цялото ни същество върви заедно с мисълта. И това е едно значимо, изключително значимо преживяване.

Когато го кажете по този начин, може да изглежда просто; не е просто преживяването, за което говоря. Това е преживяване, което разтърсва всички човешки сили на душата, което поставя под въпрос всичко, което човек е чувствал

дотогава, всичко, което е придобил като ценно за душата в този или онзи смисъл. И това, което особено се съпротивлява да се приближим до това преживяване, което многократно и отново ни пречи, засядайки по-рано, не стигайки дотам, че да възникне това преживяване, което, така да се каже, не ни позволява да се приближим до това последно преживяване, това са силите на човешкия егоизъм, свързани с дълбините на душата.

Това, което се има предвид, уважаеми слушатели, е, че ако не впрегнем всичките си енергии, цялата си вътрешна воля, просто ще зациклим по-рано, няма да стигнем до мястото, където мисълта, така да се каже, се разцепва. Ние не правим това съзнателно, а се случва изцяло чрез несъзнателна воля. Тя не ни пуска, защото се страхуваме, вътрешно се страхуваме, без да го осъзнаваме, че може да ни се случи нещо много по-лошо дори от физическата смърт.

Когато говоря за този страх, разбира се, е малко нещо за някой, който иска да се придържа към материалистични идеи, да каже: Е, преживяването няма да е толкова лошо, колкото физическата смърт. Но това наистина е преживяване, което не навлиза в обикновеното съзнание, но то обхваща живота на душата като сила, като импулс, като импулс, който действа като несъзнателен страх: не само от разрушението на тялото, но и от поглъщането, от изливането на цялото същество на човек в космоса, в цялата околна среда. Не искате да се изливате така. (Не сте го усетили съзнателно в душата си, но не искате да се доближите до преживяването.) Ако преодолеете всички неизразими чувства, които обаче могат да се нарекат чувства на страх, ако преодолеете всичко това, тогава, скъпи присъстващи, идва момент, в който знаете точно, знаете чрез вътрешно преживяване: сега извличате нещо от тялото си чрез онези сили, които сте развили по този начин чрез концентрация на мисълта. Но именно това извличане на духовно същество, което иначе - както сега знаем - прониква в тялото, това извличане винаги изглежда особено опасно: защото това извличане е свързано именно с чувството, че трябва да се разтворим и че нещо е заседнало в нас, което не можем да извлечем по този начин, но което трябва да бъде извлечено от нас, ако не искаме да станем жертва на разтварящото се Нищо, което трябва да бъде извлечено по описания начин. Ние имаме ясното съзнание: Сега нещо друго трябва да бъде извлечено от нас, [ако искаме да извлечем целия вътрешен човек от нас]. Не е достатъчно само с концентрация на мисълта. Това извлича част от нас. Ние имаме ясното съзнание. Сега, скъпа публика, ако искате да разберете защо е толкова трудно за човек да има преживявания като тези, които описах, тогава можете да започнете от ежедневни преживявания, които не се забелязват в началото. Описаното съществува в отношение на привличане, което човек има към себе си. То предполага, че човешкото същество има вътрешната сила да се доближи до собствената си природа, така да се каже. Но нищо не е толкова съмнително в обикновения живот, уважаеми присъстващи, колкото отношението на човек към себе си. В обикновеното

себепознание това отношение на човешкото същество към себе си се изразява само много, много несъвършено, дори в ежедневието.

Бих искал да дам пример, който сякаш е взет от нещо съвсем различно от нещата, за които говоря. Един известен съвременен философ е написал книга за „Анализ на усещанията“. На третата страница той разказва за странно преживяване, което е имал два пъти. Той е бил философ и университетски професор. По свой начин той също се е борил за светоглед: д-р Ернст Мах.

Той казва:

Като много млад мъж, веднъж вървах по улицата, когато видях мъж да идва към мен с лице, което ми се стори изключително непривлекателно, дори отблъскващо. Бях доста шокиран, когато осъзнах, че това е моето собствено лице в профил, което ми се видя, защото бях минал покрай огледала, а огледалата бяха поставени едно срещу друго по такъв начин, че виждах собственото си лице.

Не само човекът, но дори философът познава толкова малко собствената си фигура! Но има и второ, подобно преживяване, което се е случило със съответния човек не като много млад мъж, а в много зряла възраст, казва той. Той казва:

Не толкова отдавна

- през деветдесетте години -

Качих се на автобус след много изтощително пътуване с влак, много уморен, и забелязах, че от другата страна на автобуса се качва и мъж, и си помислих: що за жалък учител се качва там? Едва тогава забелязах голямо огледало на задната стена, което ми показва собствения ми образ!

Той добавя:

Така че хабитусът на моя клас ми беше по-познат от моя собствен личен хабитус.

Той знаеше толкова малко за себе си, че беше изумен от собствения си външен вид. [Е, знаеше как изглежда един окаяно държавен учител, но не знаеше точно как изглежда самият той.]

[Да, скъпи участници], разбира се, много е лесно да се смеем на подобни неща, но те са дълбоко, дълбоко значими, ако искате да добиете представа колко съмнителна е връзката, която човек има със себе си в обикновения си живот. Но това, което ни пречи, уважаеми участници, да влезем във връзка със себе си в обикновения си живот, която води до себепознание, е едновременно сбор от сили, които пречат на хората да доведат концентрацията на мисълта си до такова развитие, както е описано по-горе, до степен да извадят наяве втори човек вътре в човека. Вижда се, че силите, които пречат на човека да се откъсне от вътрешното си аз, от това, с което това вътрешно аз е свързано от раждането до смъртта, са складирани в самото съществуване на човека. Но това откъсване се осъществява чрез описаното. Но по такъв начин, че да не сме толкова далеч от това препятствие, че да извадим цялото си същество от себе си. Към концентрацията на мисълта трябва да се добави и нещо друго. Не само трябва да развием по-енергично отношение към мислите си, отколкото е в ежедневието ни, но и трябва да развием съвсем различно отношение

към съдбата си, към съдбата, в която живеем, отколкото го правим в ежедневието си.

Как се отнасяме към съдбата си в ежедневието си? Виждаме това, което наричаме наши преживявания на съдбата, такива каквито ни се случват, независимо дали ни харесват или не. Те ни засягат като „съвпадения в живота“, както казваме. Ние разглеждаме това, което ни се случва като съдба, като нещо външно, като нещо външно за нашето същество, и ние растем и се развиваме от раждането до смъртта с идеята, че съдбата ни се случва по такъв начин, че е нещо външно за нас. Но дори едно просто размишление, което се простира само върху живота между раждането и смъртта, може да ни научи, че това, което трябва да се нарече съдба, в никакъв случай не е нещо толкова външно за човека.

Ако се вгледаме в себе си във всеки един момент от живота си, в по-късна, по-зряла възраст, и се вгледаме в това какво сме, какво можем да правим в живота, тогава, ако не искаме да се затворим от истинското познание за човешката природа, тогава ще стигнем до заключението, скъпи скъпи присъстващи, бихме си казали: Да, нямаше да мога да направя това или онова сега, ако това или онова не се беше случило в живота ми преди осемнадесет, двадесет, тридесет, тридесет и пет години, ако не беше трябвало да премина през това или онова, за да се сблъскам с това и онова. Аз съм резултат от това, което ми се случи в живота ми като преживяване на съдбата, и ако не се беше случило, нямаше да бъда аз, който съм днес.

И ако вземем целия този пакет от таланти, силни страни, навици и природата на нашия душевен живот, можем да видим как той се развива между раждането и смъртта от съдбоносните преживявания, които са ни засегнали, как щяхме да бъдем съвсем различен човек, ако съдбата не ни беше направила това, което сме. Ние вече сме нашата сплетена, изкривена съдба в обикновения живот. Човек не гледа на себе си абстрактно, а конкретно във всичко, в което се е превърнал като петдесетгодишен човек; и се чуди какво може да направи, какво е, сплетен от преживяванията на съдбата, дали може да проследи целия сплет [който е сплетен там] обратно до преживяванията на съдбата.

[Но какво се случва, когато приемате сериозно такова съзерцание, тази сериозност, която наистина не е чак толкова често срещана в ежедневието, но която, когато се развие, се превръща във второ средство за духовно изследване. Когато човек приема сериозно такова съзерцание, той си казва: да, съдбата изобщо не е нещо външно за мен; аз съм потопен в съдбата. Преживяването, което ме е застигнало, сега е станало моето аз. И когато оглеждам цялата си съдба, моето аз е в нея.

Излизам от себе си, така да се каже, със съзнанието си и се изливам в целия поток на съдбата си. Но това трябва да се разглежда по дълбоко сериозен начин, трябва да стане методично, така да се каже. Тогава, чрез такава дейност на душата, се случва обратното на това, което се е случило чрез концентрацията на мисълта, така да се каже. С нашето мислене ние иначе сме погълнати навътре. Обикновено имаме

мисли, които се основават на външни впечатления и следователно имат своята основа и сила в сложни вътрешни взаимоотношения. Но когато концентрираме мислите си, ние излизаме с мислите си толкова силно, че вътрешното ни същество отива с тях и ние вярваме, че се губим там.] Когато се потопим в съдбата си, ние преминаваме през обратния процес. Тогава излизаме от себе си, но в нещо, в което [иначе] вярваме във външното, което вярваме, че ни тече от външния поток на живота. Излизаме от себе си и в нещо, което едва сега разпознаваме: [това е, което ни поражда и ни прави; ние растем заедно с нещо, в което сме вярвали външно]. Ако правим това с изключителна сериозност, ако излезем от себе си с волята си и знаем как да кажем: това, което съм преживял като съдба, аз вече съм в него, аз сам съм го причинил, защото съм свързан с егото си в него. [Когато направим това обичайна вътрешна дейност], тогава отново излизаме от себе си, но по такъв начин, че извличаме другата част от вътрешното си същество, която е сякаш откъсната, това, което не е било изведено [е] чрез концентрацията на мисълта, че сега проследяваме това и то се свързва с това, което е било изведено първо, и сега от нас се извлича цял, първоначално скрит вътрешен човек, вътрешен човек, в когото тогава познаваме себе си като жив, в когото познаваме себе си като толкова жив, че сега гледаме на този външен, този физически човек, както иначе гледаме на външната среда, масите и столовете.

По този начин ви посочих две средства, които са също толкова технически средства за истинско духовно изследване, колкото работата в лабораторията, кабинета по физика или клиниката са строго различни средства за външно естественонаучно изследване. Единствената разлика е, че когато човек иска да изследва духовното, не може да прави външни [експерименти], а само вътрешни душевни преживявания, които водят до трансформация, така че душата се отдръпва от тялото си в своята същност.

Дори абстрактно, духовната наука днес не е нужно да говори за факта, че духовното същество на човека е нещо реално, което се отделя от тялото; но, бихме искали да кажем, чрез духовно експериментиране, духовната наука днес знае как да раздели физическото и душевното, точно както се отделя кислородът от водорода, за да покаже, че кислородът се съдържа във [водата]. И духовно-душевната субстанция е в нея и може да бъде извлечена чрез стриктно спазвани процедури. Само че, докато експериментираме в лабораторията, ние гледаме на нещата външно с известно безразличие.

Задачите, пред които е изправен духовният изследовател, са такива, че представят, така да се каже, вътрешни душевни трагедии, преодоляване и вътрешна борба, вътрешно блаженство, вътрешно разочарование, вътрешно стоене на твърда земя и отново усещане за бездънност; всичко това в често ужасяваща, често блажена конкретност на вътрешното душевно преживяване. Но след това, когато духовният изследовател е успял да отдели истинското вътрешно „аз“ от физическото тяло, той

знае, че физическото тяло, което сега наблюдава със съществото, което сега е извън тялото, съдържа всички сили, които започват с раждането, или да кажем с раждането, и които се предават на земния елемент при смъртта, и си казва, че това, което е изтеглил, работи върху това земно-физическо тяло, че е схванал вечното душевно ядро в това, което е изтеглил от човешкото същество, и че го е схванал едновременно със съдбата. Сега той знае, че това, което се отделя от физическото тяло, оставащо в леглото всяка нощ, когато заспива, е тази вечна същност, която е в духовния свят от момента на заспиване до събуждането и не може да възприема себе си само защото в обикновения живот човек няма вътрешната сила, за да осъществи това взаимопроникване и преплитане на душата, която е извън тялото, а също и да я накара да блести и да отеква – духовно казано – така че човек да я възприеме сам и да има силата да погледне отново надолу [на външно, телесно ниво].

[Но след това, след като е изследвал какво живее в тялото, човек едновременно с това е схванал това, което преминава през раждането и смъртта. И като схване душата като единна със своята съдба, човек е схванал това, което е присъствало в духовния свят, преди човешкото същество да се роди или зачене, което представлява сбора от силите, които самите първо потъват в това, което е дадено чрез бащата и майката като физическо тяло, и се вграждат в него, за да използват тялото като инструмент, да бъдат вътрешната формираща сила през живота, да работят в материалния свят и също така да износват тялото в процеса, и да стават все по-силни и по-силни вътрешно, за да преминат след това през портата на смъртта обратно в духовния свят, за да се подготвят там за нов телесен живот.]

Нещо друго оживява за духовния изследовател: той е способен да обясни защо това вечно, безсмъртно ядро на битието не е възприемаемо в обикновения живот, защо не знаем нищо за него. Когато живеем между раждането и смъртта, ние наистина влагаме всички преживявания на живота, [всички усещания, чувства и мисли], всичко, което животът предлага, в това безсмъртно ядро на битието. Но тъй като сме свикнали да възприемаме и работим с двете очи на тялото за нашето ежедневие, трудът на физическото тяло непрекъснато замъглява тези вътрешни образователни сили, които са потопени в тялото и когато се работят в тялото, , но вместо да могат да станат силата на познанието, те са вечни формиращи сили на тялото, използвани за нещо друго, подобно на това, което представлява развитието на външното физическо съществуване. Но ние опознаваме тази сила, така че настоящото тяло, което носим между раждането и смъртта, не е нейна причина, както вярва материализмът, а напротив, е негов ефект: [Така, както се представя в живота, то е ефектът на това, което е слязло от духовния свят, всъщност това, което носи в себе си плодовете на предишни земни животи. Това, което произлиза от него, това, което е слязло от духовния свят, всъщност това, което носи в себе си характеристиките на предишни земни животи. Защото веднага щом човек започне

да наблюдава това, което живее в тялото и може да бъде извадено от тялото по описания начин, веднага разбира, че това, което живее в тялото, е такова, каквото е сега, защото не е първият път, когато е живяло в тялото; духовно вижда, че то носи в себе си плодовете, които е придобило в предишни земни животи. И при пряко виждане целият живот се явява на духовния изследовател по такъв начин, че е съставен от постигнатото в духа и това е преобразено по такъв начин, че от своя страна може да образува нов живот.

Така, скъпи участници, духовното изследване не достига до вечната, неразрушима същност на човешкото същество, как то преминава от земен живот в земен живот и формира съдбата си, чрез фантазия или чрез някакви смътни философско-абстрактни разсъждения, а по-скоро чрез духовен експериментален метод, който всъщност е моделиран по естествената наука, така че човек може да каже: Това, което преживявате сега, това, което ви прониква сега, ще се превърне в сила във вашето безсмъртно аз, ще премине през портата на смъртта, ще се трансформира, така че в следващия ви живот да обогати вашето аз, вашето аз, работещо във вашата съдба. Вие самите, в вашата съдба, сте донесли от предишен живот и го пренасяте в сегашния; вие самите сте във вашата безсмъртна същност.

Разбира се, уважаеми присъстващи, ще е нужно много, много време в развитието на човешката духовна култура, преди по-голям брой хора да участват в духовната наука, която тук е описана като нещо положително. Но тази духовна наука ще се превърне в наистина реална част от духовната човешка култура, точно както химията или физиката, или който и да е друг клон на външната естествена наука. И точно както външните естествени науки донесоха прогрес на човека във външната материална сфера, така да се каже, радикално трансформирайки земния живот що се отнася до човека и неговите обстоятелства, така и духовните изследвания ще се намесят в човешкия живот. И духовната наука ще се намеси по трансформиращ начин в това, което е морален импулс, в съзнанието на човека за собствената му същност, в живота в истинската му същност, само когато бъдат преодолените онези предразсъдъци, които днес съвсем разбираемо все още стоят на пътя на тази духовна наука. Тези предразсъдъци ще бъдат преодолените толкова истински, колкото някога бяха преодолените предразсъдъците срещу естествената наука. Всеки, който вярва, че духовната наука, както е описана тук в малка част, е нещо напълно измислено, фантастично, знае, че онези, които са способни да схванат вътрешната същност на тази духовна наука, живеят в същата грешка като онзи, който е принадлежал към онези, които са казали, че този глупак, Коперник, си е въобразил, че Земята се върти около Слънцето, докато всеки със здрави пет сетива може да види, че Земята стои неподвижно и Слънцето се върти около нея! Хората в онези дни са казвали: „Никога със здрави сетива не може да повярва на глупака Коперник, че и двете от външния космически свят противоречат на привидността на здравите пет сетива.“ Така че, разбира се, хората днес също трябва да кажат: всеки,

който притежава правилните си пет сетива, не може наистина да повярва, че човек може да развие мисленето си до такава степен, че първо да извлече нещо като парче от вътрешното човешко същество от себе си и след това да повлече другото след него, като се потапя в съдбата. Но човешката история крачи отвъд подобни предразсъдъци. И ако човечеството вече се е научило да не се доверява на привидностите по отношение на движението на звездите, то ще трябва да се научи да не се доверява на привидностите и по отношение на това, което преминава през човешката душа чрез раждането и смъртта и се отдръпва отново от привидностите, когато напусне царството на привидностите през портата на смъртта.

Съществува, скъпи уважаеми присъстващи, по-силна сила да се смята нещо за истина от тази, на която мнозина все още се позовават днес – и с право, когато се вземе предвид съвременната история и условия – и тази, на която се позовават онези, които се позовават на така наречените здрави пет сетива и на изследвания, признати за валидни днес. Съществува по-силна сила. Но тази сила е свързана с най-дълбокия импулс на целия човешки прогрес към истината. И това трябва да се развие в себе си до известна степен, ако човек иска да изповядва духовната наука днес: това доверие в прогреса на истината на човечеството. Но това доверие е и нещо, което внушава силна морална сила в душата ни. И точно в това се крие печалбата в живота, че човек е способен да се обърне към силите на осъзнаване в себе си, които той трябва смело да изведе наяве чрез силата на душата си и които носят истината през света на собствените си криле, а не просто трябва да я заимстват от това, което се представя на външните сетива. Но именно силните вътрешни преживявания на съдбата трябва да преживее човешката душа, ако иска да се справи с безсмъртното ядро на битието, което, може да се каже, естествено се игнорира в ежедневието. С това може да се каже, че днес сме достигнали точката в развитието на човечеството, в която науката трябва да се превърне в това, което преди не е можело да бъде наука.

Разбира се, скъпи мои присъстващи, това, което духовният изследовател, така да се каже, извлича от човешкото същество и го представя на интелекта, винаги е вътре в човека; то е безсмъртното в човека. Духовният изследовател не го схваща; духовният изследовател само го извиква в хоризонта на познанието.

И разбира се, тук може да се повдигне едно възражение, очевидно възражение, което е особено очевидно, защото е толкова тясно свързано с нашия вътрешен душевен живот, с нашата вътрешна душевна мързел. Може да се каже: Защо да се стараем за това вечно ядро на нашето същество? Ще стигнем до него във вечния живот, когато сме се отървали от тялото си. Защо да се стараем за него? [Вечно е, все пак ще видим след смъртта!] Можем съвсем спокойно да се оставим на живота и за останалото да оставим на световните духове каквото искат да правят с нашето безсмъртно ядро! Две неща трябва да се кажат срещу такова евтино възражение.

Първо, става въпрос за факта, че хората трябва да бъдат активни, не само за да знаят това или онова, да видят това или онова, а да бъдат активни, за да придвижат напред общия процес на еволюция и развитие на човечеството на Земята. Точно както законите и идеите на естествената наука някога са били непознати и е трябвало да бъдат изведени от [неизвестното] мрак в светлината на знанието, така и повечето истини са първо непознати и трябва да бъдат изведени от непознатото в известното. Целият човешки прогрес се основава на това извеждане от това, което преди е било непознато. И всеки, който не иска да участва в този човешки прогрес, така че духовните истини също да бъдат включени в този човешки прогрес в бъдеще, точно както естествената наука е трябвало да бъде включена в миналото, просто трябва да признае, че е по същество безразличен към целия човешки прогрес, в който в края на краищата е замесен. Това е по-абстрактният път, дори и да е важен.

Но другото е, че в развитието на човечеството не се осъществява само такъв абстрактен прогрес, а се осъществява много, много конкретен прогрес. Само повърхностно разглеждане на човешкото развитие на земята е да се вярва, че откакто има хора на земята, те са били по същество еднакви. Те изобщо не са били по същество еднакви. Днес си позволяваме да съдим гръцка душа, римска душа, душа, произхождаща от древноперсийската история, защото нямаме представа колко много душите на хората в древността са били различни от тези на хората в настоящето. Когато погледнем назад към древността, откриваме [в дъното на душата, навсякъде] вътрешно, ясновидско съзнание, което е възникнало в първобитни времена и древни региони, чрез което душите са имали връзка вътре в себе си с божествено-духовните сили на света. Но самият факт, че човешките същества имат способността да се оттеглят към свобода в хода на историята на развитието, да се извлекат от това изначално, подобно на сън, ясновидство, е именно това, което представлява тяхната независимост. Възможността за днешното чисто външно познание също се основава на това, а сега обаче, след като човекът е достигнал етапа на откъсване от духовния живот, той от своя страна трябва да бъде обхванат от духовния живот, субстанциалният духовен живот трябва да бъде излят в душата му чрез духовната наука.

Днес обаче ние, като човешки същества, все още сме до голяма степен на етап, в който можем да кажем, че все още имаме толкова много наследствена сила, че душата ни няма да се помрачи и [разсъмне], когато премине през портата на смъртта. Но човекът, докато напредва от живот в живот, претърпява развитие. Вътрешните духовни сили се изпитват и каляват. И когато човек преминава от настоящия в бъдещия ход на живота, той е зависим от това да развие в себе си, съзнателно и от вътрешна свобода, това, което го изпълва със съзнателна връзка с астралния свят, с такива сили, които могат да бъдат освободени само в самата душа,

така че да не преминава през времето между смъртта и новото раждане в тъпота, а в светло вътрешно чувство и преживяване.

Фактът, че духовната наука в момента навлиза в нашето човешко развитие, е свързан с целия смисъл на земното развитие; той е свързан с факта, че човек би могъл да стане свободен само като по определен начин скъса нишката, която го свързва с духовните светове. Но от свободата, от свободното съзнание, той трябва сега отново да завърже тази връзка, която го държи заедно с духовните светове. Невъзможно е малко по малко, отсега нататък, все повече хора да не осъзнават необходимостта от включване на познанието за духовния свят в съзнанието, познанието за вечната същност на човешкото същество.

Следователно, там, където духовният живот е станал по-интензивен в последно време, където се е почувствал по-зависим от придобиването на сигурност за живота и съдбата отвътре, възниква идеята за повтарящите се земни животи. Тя достига до нас например през осемнадесети век чрез един от водещите духове на немския интелектуален живот, Лесинг. Вече споменах тук, че Лесинг е оставил най-зрялото си произведение „Образованието на човешкия род“ като завещание за човечеството. И основната идея на това най-зряло произведение на Лесинг, това завещание на Лесинг, е идеята за повтарящите се земни животи и междинните чисто духовни животи. Вече споменах, че много умни хора и днес все още се отнасят към духовната наука по такъв начин, че казват: Човек със здравите си пет сетива не може да я разбере, такива хора казват: Е, Лесинг е бил велик човек; през целия си живот той наистина е писал разумно или гениално; в напреднала възраст просто е отслабнал малко и тогава е имал сложната идея за повтарящите се животи на земята.

Възможно е тези много умни хора днес все още да чувстват право да се бунтуват срещу такъв търсач като Лесинг, който е чувствал нещо от времето, което се нуждае от по-силна душевна сила от обикновената пасивност на външната естествена наука. Това, което по този начин е установено в германската интелектуална история от ум като този на Лесинг, от своя страна формира един вид предразположение, което трябва да се развие; и по-специално, то трябва да се усети във всичко, което се намира в сферата на германската национална душа - то ще се усети - и което ще доведе до факта, че по-специално от сферата на германската национална душа, [не] от някаква централноевропейска култура, това, което също е развито от такъв бистър ум като Лесинг, за да се навлезе бавно в потока на духовно-научните изследвания, които хвърлят светлина върху природата, върху истинската природа на безсмъртната човешка душа, както беше загатнато днес.

Тази концепция обаче беше дълбоко вкоренена в казаното вчера, което Йохан Готлиб Фихте възприемаше като действителния източник на немскостта. Днес бихме искали отново да обърнем внимание на нещо, което Фихте подчертаваше многократно и винаги сбито.

Фихте е казал: Не само след като преминем през смъртта, ние ставаме безсмъртни живи същества.

Фихте е имал една чудесно красива идея, мисъл, която е горе-долу така [не буквално], Фихте казва: Не само след като преминем през смъртта, ние ставаме безсмъртни същества в духовния свят. Не, още тук, в тялото, можем да осъзнаем това, което е безсмъртно в нас, това, което създава и действа като безсмъртието на самото наше смъртно тяло и което след това преминава през смъртта. И аз, от своя страна, трябва да кажа, вярва Фихте, че само като схвана това безсмъртие, което триумфира над всяка смъртност в човека, аз разпознавам истинския смисъл на живота, разпознавам това, заради което единствено човек може да живее в това смъртно тяло.

При Фихте виждаме ясно преди познанието какво трябва да разработва духовната наука днес и какво трябва да разработва все повече и повече в бъдеще. За какво говори Фихте? Фихте казва, че в това смъртно човешко тяло, което [расте] и се развива, именно чрез безсмъртната душа между раждането и смъртта, че в това смъртно човешко тяло може да се схване - ако само правилната, подходящата вътрешна сила се освободи от душата - може да се схване дори безсмъртното, това безсмъртно, че човекът в своята смъртност вече може да осъзнае безсмъртното и че не е нужно да чака признаването на безсмъртието в смъртта, а че може да намери в себе си това, което преминава през раждания и смърти, през вечности, със силите на познанието, подходящи за това.

Тази духовна наука е особено присъстваща в онези личности с духовни стремежи, чието време за първи път е трябвало да бъде характеризирано малко, и тя присъства там по такъв начин – и това е съществено, защото естествено нещата се случват на най-разнообразни места в посока към нас – но тя е разположена там така, че можем, така да се каже, да прокараме права линия между това, което започва да дава духовни плодове, и това, което сега трябва да се развие. И бихме искали да кажем, скъпи дами и господа, че никога повече в потока на немския, на централноевропейския интелектуален живот това осъзнаване на безсмъртната сърцевина на човека не е било изгубено по научен начин. То винаги е било там, отново и отново. Бих могъл да изброя много, много неща, които са се появили в хода на деветнадесети век до наши дни. Бих искал само да обърна внимание на едно нещо, което би трябвало да покаже как наистина е имало осъзнаване, макар и деликатно осъзнаване, или по-скоро такова, което само е искало да се появи деликатно, за това, което току-що е било развито тук днес.

Един от тези умове, принадлежащи към втората половина на деветнадесети век, който също стои на почвата на светогледа на Гьоте-Шилер-Фихте, който е развил

този мироглед през живота си в непрекъснато развитие, е покойният, отличен историк на изкуството Херман Грим, когото също неведнъж споменавах тук. Този историк на изкуството Херман Грим също е писал новели. В сборника си с новели една от първите новели е тази, озаглавена: „Певицата“. В нея той описва как се развива определена връзка между двама души - певица и мъж. Той описва как двамата души след това са разделени от житейските обстоятелства и характер. И описва как мъжът се самоубива от мъка, как певицата научава за това и как това ѝ влияе. И сега, през 60-те години на 19-ти век, Херман Грим живописно описва в своята новела „Певицата“ как отделената етерна форма - част от това, което, когато човек преминава през портата на смъртта, преминава в духовния свят - се появява пред певицата, така че след смъртта на мъжа, когото е отхвърлила приживе, може да се каже, че тя гледа олицетворението на неговото безсмъртно същество. Ако можех да ви опиша това подробно, щях да мога и да обясня защо говоря точно за тази новела. Разбира се, може да се възрази, че поетът е способен да преувеличава и да представя всичко погрешно. Не това е въпросът. По-скоро духовният изследовател има прякото впечатление: тук поетът точно [възпроизвежда] това, което е известно като начина, по който се развиват нещата, [той] дава разказ за живота след смъртта.

Херман Грим е написал роман, който трябва да се прочете внимателно и по други причини: „Unüberwindliche Mächte“ (Непреодолими сили). Историята на романа се развива по време на войната, през 1866 г. Взаимодействието между европейските и американските културни отношения е описано в този роман по същия майсторски начин. И от този фон произтича съдбата на различни хора; към края - описанието на смъртта на героинята. В края на романа откриваме, че поетът Херман Грим описва нещо много странно за нас. Той описва смъртта много живо и описва смъртта по такъв начин, че това, което описах днес, как то се откроява, бих казал, чрез духовно изследване, експериментално изкуство от тялото в смъртта. [Пауза в текста]. През 60-те години на миналия век все още не е дошло времето за изучаване на духовната наука, но онези хора, които чрез особената структура на душевния си живот са имали връзка с духовното, са били потопени в това духовно и са чувствали нуждата, дори когато описват сили, да показват не само външния сетивен свят, но и това, което е вечната част на този сетивен свят.

От това духовно начало на културата са се развили хора, които са знаели, че ако човек иска да опише истинската реалност, трябва да опише повече от физическия, външния сетивен вид, които са знаели, че този, който отрича това, говори като някой, който има силно магнитна подкова пред себе си и казва: „Ти си фантастичен глупак. В нея няма невидими сили.“ Целият сетивен свят е такъв, какъвто е тук, в груб вид. Но това са знаели хората, които, особено от задълбочаването на немския идеализъм, са се научили да усещат духовната реалност. Това е пътят на човешкото развитие, скъпи уважаеми присъстващи, от чистия идеализъм, който представлява

величието на една отминала и особено немска епоха, да се развие истински духовно-научен мироглед. Това може ясно да се усети чрез обективно и безпристрастно наблюдение на немския интелектуален живот. Наистина мисия на немския идеализъм е да се конкретизира, да се осъществи вътрешно, за да може да се издигне от идеалното разпознаване на интелектуалния живот, както го имаме с Фихте, с Шелинг, с Хегел, [да може да се издигне] до реалния поглед върху интелектуалния опит с духовни очи и духовни уши, за който е говорил Гьоте. И отново, много е забележително, скъпи уважаеми присъстващи, че просветените умове на деветнадесети век, точно когато насочват погледа си към немския интелектуален живот – [в частност Гьоте] – стигат до заключението, че един вид надежда за човечеството е свързана с развитието именно на този интелектуален живот. Би било искано да се каже, че ако е така, днес в тези наши съдбовни времена, може би именно от това, което се случва между редовете на живота – простите глупавия, но може би уместен израз – ако човек се вгледа [с изострени душевни сили], той усеща нещо от това как чрез по-нататъшното развитие на духовния живот от корените на немския идеализъм, светът може да стигне до разбирането на духовното. Човек може да усети това, без да се изпълва с особена арогантност по отношение на собствения си немски духовен живот. Не е нужно човек да се изпълва с гордост, наистина може да се усети днес в някои явления как това, което се е позиционирало в света като велико нещо в епохата на Гьоте-Шилер-Фихте, е било началото на едно велико духовно развитие, което трябва да бъде защитено [в Централна Европа].

Не бих искал да постъпя по друг начин, освен да представя, ако мога така да се изразя, от „трагично“ чувство, два образа, които лично са ми дошли на ум; бих искал да представя тези два образа не от някаква национална субективност, а защото са свързани с определени чувства на нашето съдбоносно време.

Преживяхме ги в първите дни на август миналата година – 1914 – и ги преживяхме по такъв начин, че получихме сведения за това как са били преживявани в различните европейски страни. Бих искал да представя само два образа. Първият образ: човек е изправен пред велико събитие, чийто мащаб човек дори не може да започне да разбира! Засяда се германският Райхстаг. Не искам да навлизам в подробности, защото, както е казал Бисмарк, не искам да смесвам това, което иска да остане на думи, с това, което трябва да се реши чрез действия. Не искам да навлизам в подробности за непосредствената ежедневна политика или за това, което тази ежедневна политика е свързана с политическите събития. Но един образ се откроява живо в съзнанието ми: ето ги, представителите на различните политически партии, и мълчат, мълчат! И това мълчание прави огромно впечатление; впечатление, уважаеми присъстващи, сякаш е вестител на това, което ще се случи след това. И в това мълчание се крие словото на една велика истина, която е шепнела през цялата световна история.

Човек може да отмести поглед, но всъщност би трябвало да го насоча на друго място, по-на изток. Бих искал да кажа, наистина, не, трябва да го кажа с един вид вътрешен плач, образът, който тогава се представи през същите дни в събранието на Государствената дума. Нямаше тишина, всички говореха. Хората от различните партийни организации. И говореха по такъв начин, че тези речи сякаш създаваха впечатлението, че човек има работа с постановка, световноисторическо театрално представление – човек би простил израза там, където не иска да го прости, защото, както казах, можеше да го гледа само с вътрешен плач. Замайващото опиянение от фалшив ентузиазъм допринесе за това, за което много се говореше в Думата, за разлика от тишината, която цареше по-на запад.

Ако вече не искате просто да изследвате външните проявления, а искате да се потопите във вътрешните настроения на световната история, ще искате да схванете духовно какво шепне развитието на човечеството, да потърсите такива настроения. В това мълчание има нещо, което от своя страна дава увереност във вътрешна сила, което ни дава усещането, че духовната истина и духовната мощ са добре запазени в лоното на централноевропейската култура и че, както почива там, трябва да бъде защитена.

Това е, което издига душата над болката, която ни пронизва от смъртта и тежката съдба, когато оглеждаме Европа и света на настоящето. И тогава осъзнаваш, че тя е все още жива в германския характер днес, което от своя страна е забелязано от един негермански ум, Емерсън, великият американец, когато е искал да опише Гьоте и, започвайки от Гьоте, е искал да посочи мисията, която културата на Гьоте в частност има за бъдещето на човечеството.

Американецът Емерсън го казва от своето време, времето на деветнадесети век, но от времето, което е и наше:

Светът е млад, велики мъже [от минали времена] ни зоват с приятелски гласове.

А това са вече думите на самия Емерсън:

Трябва да пишем [свещени] писания,

- които разказват за вечното -

да съедини отново небето и земния свят. Тайната на гения е да не толерира лъжата

— Емерсън има предвид лъжата, че зад чувственото не се крие духовна реалност — да направим всичко, което осъзнаваме, истина, да вдъхнем вяра, решителност и доверие в усъвършенстването на съвременния живот, в изкуството и науката, в книгите и в хората, и да почитаме всяка истина, не само като я разпознаваме, но и като я превърнем в водещ принцип за нашите действия, както в началото, така и в края, по средата на пътя и за [безкрайни] времена.

Когато духовната наука се доближава до съзерцанието на безсмъртното в човешкото същество, тя не прави нищо друго, освен да превърне в реалност това, което гениите, ръководещи човечеството, са смятали за задача на нашето и на идното време.

И в нашите съдбовни дни, не го ли усещаме толкова ясно от гласовете на смъртта и съдбата, които са толкова близо до нас всеки ден, не чувстваме ли, че ярко слънце изгрява от сумрака на събитията на времето, което ни заобикаля, че от тази ужасна война трябва да се развие мир в името на човечеството? Но не чувстваме ли също, че всички онези, които трябва да издържат, които трябва да рискуват живота и крайниците си за великата съдба на нашето време, че тези, като жертват живота си, са предупреждение за онези, които ще живеят по-късно? Не можем ли днес да усетим повече от всякога какво значение има единението на земния и духовния живот, когато погледнем безсмъртната сърцевина на човешкото същество, когато видим един вид духовно откъсване, както в смъртта то се откъсва от физическото тяло. Тогава си казваме: Ето, ето ги, много от онези човешки същества, които все още носят неизразходвани човешки сили в себе си, които все още биха могли да работят, живеят, работят, разпознават и възприемат тук, на земята, още много десетилетия от живота си. Това е възможно, защото те преминават през портата на смъртта, навън в духовния свят, все още пълни със сили. Човечеството ще осъзнае, че законът за запазване, за неизчезването на силите, царува в духовния свят, точно както и във физическия свят.

Човечеството ще знае, че това, което привидно е неизползвано, през което толкова много хора трябва да преминат в пълен разцвет на живота, няма да изчезне. В бъдеще хората не само ще вярват, но и ще знаят. Този свят е свързан с духовен свят; и в този духовен свят всички сили, които сега е трябвало да напуснат физическото тяло неизползвани, са реални. Те ще излъчват на хоризонта на земната дейност в бъдещи времена; те ще бъдат истински сили за онези хора, които ще осъзнаят връзката между физическия и духовния свят. Ще изчезне пропастта, която кара човек да забрави това, което е само привидно изгубено. Във физическия живот човек ще знае, че е бил проникнат от онези, които са направили жертвата на смъртта в името на човешките цели и човешкия прогрес.

Вдовици, майки, бащи, братя и сестри и всички, които са свързани със скъпи починали, ще осъзнаят, че са наистина конкретно свързани; и човек ще се превърне в света, в който живее човешкото смъртно тяло, но също и в света, в който живее човешката безсмъртна същност. И наистина, човешкото същество няма да стане слабо от гледна точка на физическия свят, а по-скоро от гледна точка на духовния. Точно както откриваме силите, които живеят в желязото, само когато знаем, че то е магнитно, така ще открием истинска човешка сила, издигане, усъвършенстване, обогатяване на живота само когато носим другата част от истинската реалност, когато носим духовната част на реалността в себе си.

Това е, което духовната наука иска постепенно да внесе от безсмъртното ядро на човека в човешката култура. По този начин тя иска да работи конкретно за живота. За да можем сега да обобщим в заключителните думи това, което е било развито. Бих искал да го обобща, като донякъде трансформирам думите на един немски

поет, който просто се опитваше да изрази надеждата си за човешкия мироглед в бъдещето, с такива думи: духовната наука [иска] да проумее познание за човешкото същество, което не се простира само до краткото настояще между раждането и смъртта, а което предвижда това, което преминава от живот в живот през вечностите и издига това, което е открито по този начин, от духовната вечност до трона на истината, където то ще царува за истинското освобождение на човешките същества, душите в човешките същества.

5. Подмладяващата сила на германската национална душа

Уважаеми присъстващи! Всяка година имах привилегията да говоря тук, в този град, по теми, свързани с духовната наука. Нашите приятели от движението за духовна наука тук бяха на мнение, че това трябва да се прави и в тези съдбовни дни. Сега ще изглежда разбираемо, че тези наши дни изискват много специален вид внимание, дори за тези, които се стремят към духовната наука. В края на краищата, всички наши чувства и емоции са тясно свързани с това, което се случва на Изток и Запад в тези съдбовни дни. Трябва да гледаме със сърдечно съчувствие на онези, които вярно изпълняват изискванията на дълга, които дават всичко от себе си, тяло и душа, за това, което е станало толкова дълбоко вкоренено в хода на европейското и всъщност човешкото развитие. Във всички наши мисли, във всички наши размисли трябва да има връзка с голямата арена, на която решения не се вземат и преценки не се издават с думи, с понятия и идеи, а където решенията се вземат и преценките се издават чрез дела, чрез живот, чрез кръв, чрез смърт.

Това, което бих искал да разгледам пред вас тази вечер, скъпи присъстващи, се твърди, че е толкова свързано с великите събития на времето, че въпросът се задава, така да се каже, от самите тези събития: Какви импулси, какви сили, какви възможности в хода на човешкото развитие са довели, биха могли да доведат до факта, че носителите на централноевропейската култура, че носителите на централноевропейския духовен живот сега са затворени като в могъща, разширена крепост от всички страни, трябва да се защитават от всички страни; не само трябва да се защитават, но и са обременени от всички страни с всякакви възможни обиди, да, клевети. Може би духовно-научните концепции, може би възприятията, които произтичат от духовно-научното чувство, са подходящи за характеризиране, поне с някои щрихи, на по-големите връзки, които са довели до нашите съдбоносни събития в развитието на света до нашето време.

Сред нещата, на които материалистическата епоха особено се е присмивала, може да се спомене идеята, концепцията за народната душа, която се опитах да представя в книгата си „Теософия“. За духовния учен тази народна душа не е просто абстрактно, празно понятие, не е просто абстрактно обобщение на характеристиките на някои хора. Тази народна душа е живо, реално нещо.

За духовната наука – както често е подчертавано тук – понятието за реалност, а също и понятието за лична и индивидуална реалност, не завършва с видимото. Зад видимото, навсякъде, царува невидимото. Ако подходим към природата духовно, тогава, зад това, което природата ни разкрива външно, откриваме духовни същности, които са ефективни не само за суеверен, традиционен мироглед, но и за истинско духовно-научно изследване. Зад всичко, което ние самите сме, зад всичко, което се развива в нас между раждането и смъртта, царува онова вечно, безсмъртно

аз, което обаче се представя на човека във форми и същности, които той игнорира в ежедневието. Свръхсетивното аз царува в нас, преминавайки от раждане в раждане и от смърт в смърт на земята. И във всяко историческо развитие, невидимо, свръхсетивно, но толкова реално, колкото външните същества на животинския и растителния свят, има реални, лични, индивидуални същества. Духовният изследовател говори за такива реални, управляващи духовни същества, когато говори за душата на един народ. И той се опитва да схване природата на тези народни души въз основа на своите знания; той се опитва да проникне в това какво представляват тези народни души, за да разбере от това проникване как народните души преобладават в народните души, в чувствата и импулсите на народните души и как народните души се отнасят една към друга чрез това управление.

Преди всичко бих искал да намекна как духовният изследовател стига до това да говори за такива висши духовни същества, включително в смисъла на народни души, което би било твърде сложно, за да се обяснява подробно. В материалния си живот ние се отнасяме към нещата от външния свят, към нещата от минералното, животинското и растителното царство; гледаме какво е около нас в хоризонта на тези царства; формираме си представи и мисли за тях и ги поглъщаме. Знаем, че душата ни живее в нас и когато формираме мисли, образи и идеи, тогава тези мисли, образи и идеи се отнасят към същества извън нас.

Това, което можем да извлечем от съществата, ние го придобиваме, така да се каже; след това го пренасяме по-нататък в себе си от минералния, животинския и растителния свят, който се простира около сетивата ни. Ние формираме образи, мисли и представи за света, който е под нас като човешки същества. Духовното изследване ни показва – днес мога само да загатна за това с едно сравнение; слушателите, които са ме чули тук, често знаят, че това не е просто сравнение, а резултат от духовно изследване – духовното изследване ни показва как ние като човешки души се отнасяме към външната реалност. Така, в невидимото, има духовен свят над нас; и това, което са нещата от минералния, животинския и растителния свят за нас, ние самите сме като души за един духовен свят. Можем да кажем сравнително: както нещата от сетивния свят стават мисли за нас, така и ние ставаме мисли, така и ние ставаме възприятия и представи за духовния свят. А народната душа е едно от съществата в духовния свят, които са най-близо до нас. И както ние, хората, можем да се свържем с външния свят, като просто му се отдадем със сетивата си, като му обръщаме малко внимание и рядко се издигаме до сферата на идеалното, така и народната душа може да се свърже с отделния човек на една нация, като се изживява изцяло в индивидите, изцяло [със своите волеви импулси] – а с народната душа тя зависи от волевите импулси – че се изразява изцяло в индивидите, че тази народна душа се издига малко в духовна сфера, а по-скоро се потапя повече и води живот в самите народни индивиди. От духовно-научна гледна точка, такива народни души откриваме повече сред западните народи на Европа.

Откриваме, че там народните души се издигат малко в духовна сфера; от друга страна, откриваме, че те се намесват решително, тиранично и догматично в индивидуалния душевен живот на членовете на западноевропейските народи. Възможно е и друго нещо, което всъщност е в характера на народните души. Това може да се сравни с това, когато човек е по-скоро мечтател, когато има малки очи и малко усет за външния свят; когато нещата минават покрай него незабелязано, така да се каже, и той живее повече в собствените си представи. Поведението на индивидуалната човешка душа към външните неща може да се сравни с руската народна душа. Тя се носи, така да се каже, мъгливо над отделните членове на народа, не навлиза в индивидуалностите на народа; малко се интересува от тях; само слабо е свързана с тях.

След това има хора, и ние имаме представителна личност от този вид в историята на развитието на Централна Европа, които от една страна с любов съзерцават външния свят с всичките си сетива, но от друга страна не се зациклят в този външен свят, а развиват пълноценен идеален, духовно-душевен живот и с този духовно-душевен живот се потапят в това, което сетивата около тях му предлагат и разкриват. В най-видния смисъл Гьоте е представител на този вид ум. Гьоте, чийто начин на мислене е наречен „конкретно мислене“ от важен психолог на неговото време, защото тази забележителна душа на Гьоте се свързва с любов с всичко външно чрез сетивата и същевременно се издига толкова силно до идеите. Шилер не е могъл да разбере това съвсем в разговор, който е водил с Гьоте, така че Гьоте е трябвало да твърди, че е видял идеите си с очите си. Неговият интелектуален и духовен живот е бил толкова високо развит, както и животът му на сетивата и външния живот. Германската национална душа е вид национална душа, която може да се сравни с това разположение на индивидуалната човешка душа. Германската национална душа се е доказала като такава през вековете и хилядолетията на германското развитие в Централна Европа.

Тази германска национална душа ни се явява, от една страна, като интимно и съкровено свързана с отделния човек. От друга страна, виждаме как тя е успяла да се оттегли в духовните сфери, за да отвори там нови източници на духовен живот, а след това да слезе отново при отделните човешки същества в германската нация. Народна душа, която живее едновременно в духовното и в индивидуалното, която ни се явява в хода на времето сякаш слиза сред хората; [изглежда сякаш слиза ритмично], виждаме я в решенията, в които нашите предци се утвърждават като противници на римското развитие. Виждаме как тази народна душа още тогава е прониквала в отделните човешки личности в Централна Европа, как ги е изпълвала със сила, за да могат да се противопоставят по много специфичен начин на това, което им се е натрапвало като романизъм. След това виждаме как тази народна душа се оттегля, после отново избухва, потапя се в отделните личности, дори създавайки върховна такава по времето на Валтер фон дер Фогелвайде [Волфрам

фон Ешенбах]. Откриваме, както по-късно, когато Германия е смазана отляво и отдясно, от север и юг, по време на Тридесетгодишната война, тази национална душа събира сила в невидимото, а след това, в разцвета на германското духовно развитие в началото на осемнадесети и деветнадесети век, тя от своя страна се потапя в отделните личности.

Ако наблюдаваме историята в нейния ритмичен ход, ще я видим като редуващо се потапяне на националната душа в индивидуалностите и завръщане към духовното. И именно от това завръщане към духовното произтичат подмладяващите сили на германското развитие.

Ако разгледаме фундаменталната характеристика на тази познатост, от една страна, и извисяващия се полет, от друга, на германската национална душа, ще разберем как в рамките на развитието на германската култура това, което се произвежда като най-висше, това, което достига до върховете на изкуството и интелектуалния живот, се корени в най-простите импулси, в примитивното на националната душа; как от незапомнени времена в Германия е било немислимо нейната висока култура да не е едновременно и народна култура.

И така, в тези съдбовни времена, бих искал да призова две личности в техните последни мигове, техните умиращи мигове, така да се каже, и да характеризирам нещо.

Как това, което Шилер можеше да бъде за своя народ, се настани в германските сърца и умове? Какво действаше в самия ум на Шилер? Подмладяващите сили на германската национална душа! Той се чувстваше свързан с тези по-дълбоки сили на германската национална душа. Чрез един от приятелите му, Хайнрих Вос, син на преводача на Омир, Вос, ние биваме въведени в смъртната камера на Шилер, така да се каже, и се запознаваме с последните дни и последните мигове на Шилер. Там го опознаваме, този Шилер, такъв, какъвто той, така да се каже, вече е умрял физически в последните си дни, но както той, събирайки всички сили на душата си, въпреки това е участвал в това, което го е заобикаляло. Там можете да видите как духът е надделял над изтощеното тяло, което при аутопсията е показвало изсъхнало сърце, но в което е имало топъл блясък. Виждаме, че това изтощено тяло е било поддържано единствено от силните душевни сили, които са обитавали в него.

Разказват ни колко трудни са били последните мигове на Шилер. Трогателно е да се види как в тези последни мигове той все пак е полагал усилия да каже това или онова, което е вярвал, че все още трябва да съобщи на околните, за да може да бъде предадено на потомството. Разказват ни как Шилер е довел до леглото си последното си, най-малкото си дете, как е гледал детето в очите дълго, дълго време. Как след това се е обърнал към стената. А младият Вос разказва, че е вярвал – и с право – че Шилер е гледал детето си, сякаш е казвал: Да, ще е необходимо да бъда твой баща още много дълго, защото все още имам толкова много да ти кажа.

И може да се каже, че целият немски народ може да си представи, че чувствата, насочени към детето в тези последни мигове, са били насочени към целия немски народ; сякаш немският народ трябва да почувства това, което Шилер все още е имал да му каже. Защото в Шилер немският народ може да почувства как той е бил носен във всичко от подмладяващите сили на немската национална душа.

Нека си припомним думите, които често се цитират напоследък, които Шилер, така да се каже, е оставил като наследство и които показват как се е чувствал свързан с немския народ. Тези думи излизат наяве едва дълго след смъртта му. Но те ни показват как самият Шилер се е чувствал носен от силите на немския национален дух.

Този, който формира и управлява духа
в крайна сметка трябва да овладее, защото

накрая, в крайна сметка, ако

светът има план, ако човекът

животът най-накрая има някакъв смисъл,

обичаят и разумът трябва да възтържествуват,

грубата сила на формата трябва да се поддаде

и най-бавната нация ще изпревари

всички бързи, мимолетни.

[...]

Него

– германецът –

е предопределен за най-висшето

и точно както е в центъра на

европейските народи,

той е ядрото на човечеството,

това са цветето и листът.

Той е избран от световния дух, по време

на битката на времето,

за да работи върху вечното изграждане на човешкото образование

и да съхрани това, което времето носи,

затова е присвоил това, което преди е било чуждо

, и го е запазил в себе си.

Всичко, което е било ценно в други времена

и народи, което е възникнало, развило се и избледняло с времето,

той е съхранил,

то не е загубено за него, съкровищата на

вековете.

Не за да блести в мига и
да играе своята роля, а за да спечели великия
процес на времето. Всеки народ
има своя ден в историята, но
денят на германеца е жетвата на
всички времена.

Така Шилер осъзнал, че е свързан със силата на германската национална душа. Сега насочваме погледа си към друг германец, към германец, който се е издигнал високо, може да се каже, в често на пръв поглед студените философски области; обръщаме се към Йохан Готлиб Фихте. Но Фихте, който в най-трудните времена за Германия, когато Германия е била потискана от запад, се е опитал - както самият той се е изразил - да изведе своите „Беседи към германската нация“ от най-съкровения „корен на вълненията на живота“ на своя народ. Той, философът, който може би е отправял най-енергично волеви мисли към човечеството, който е оформял най-острите мисли, той е осъзнавал, че е свързан с всички примитивни източници на германския народ и именно от това съзнание е произнесъл своите „Речи към германската нация“ по това време. Но той се е чувствал свързан и с всичко, което е идвало от германския народ и е определяло съдбата на Германия. И отново това ни се показва - можем да го гледаме без сантименталност - то се показва символично в последните му мигове.

Той често размишлявал със себе си, Фихте, дали лично трябва да отиде на война. Тогава си казал, че трябва да действа чрез силата на ума си. Съпругата му работела като медицинска сестра във военна болница в Берлин. Тя донесла треската от военната болница у дома. Тя се възстановила, но Фихте бил заразен от тази треска. И в последните си мигове – и това било странно характерно за този привидно абстрактен и същевременно най-популярен философ – в последните си дни, когато кристално чистите му, жизнерадостни мисли трескави фантазии, той бил навън с германските армии, при преминаването на Рейн от Блюхер, той взел вярно участие в боевете и се чувствал в разгара на битката. Така, дори в трескавите фантазии на умираещия философ, най-силната германска философия го водила до интимно общуване с делата на неговия народ. Синът му му предложил лекарство. Той го отблъснал с ръка и казал, оставяйки мислите си да се реят от най-човешката философия към начина, по който се чувствал на бойните полета, казал: „Нямам нужда от лекарство, защото чувствам, че ще се възстановя.“ Той се възстановил до смърт.

Такива примери, уважаеми присъстващи, ни показват как са действали силите на германската национална душа, където отделните души, принадлежащи към тази нация, проправят пътя, който те трябва да опишат като най-човечен, като този, водещ към най-висшите блага на човечеството.

И навсякъде се показва как тази германска национална душа не властва над индивида по тираничен начин, как не влива никакъв колективен, догматичен мироглед в душите; как той се преживява в отделните души, как индивидуалната душа го чувства като своя собствена сила. И как въпреки това най-висшите развития на свръхсетивния духовен живот се внасят в тези отделни души. И отново и отново виждаме как индивидуалната душа отново е обзета от всичко, което трябва да постигне на земята, носена от духовните висоти от душата на нацията.

Как някога този централноевропейски народ е приел християнството! Така че то се е усещало като най-личен импулс. Четем преразказа на евангелските истории [в „Хелианд“, делото на саксонския монах], четем ги като нещо, което е произлязло директно от най-личния духовен живот, но въпреки това е било откровение на едно върховно същество.

И продължаваме напред. Виждаме как по-късно индивидуалната немска душа е обзета; дотолкова е обзета от това, което обхваща цялата душа на народа, че тази немска душа в немския мистицизъм през дванадесети, тринадесети, четиринадесети век чувства Бога, така че този Бог живее директно във всичко, което индивидът може да желае, чувства и обича, това, което индивидуалната душа чувства директно в себе си като вечноживящо. Как думите на Учителя Екхарт отекват в нас: „Ако обичаш Бога, тогава можеш да правиш каквото си поискаш, [защото тогава ще искаш само вечното и единственото, което и Бог желае. Няма да моля Бог да се даде, ще го моля да ме направи чист, тогава той ще се влее в мен сам по себе си. Бог е чисто благо в себе си и затова не иска да обитава никъде, защото може да се излее изцяло в чиста душа. Когато тя е толкова чиста, че вижда през себе си, тогава не е нужно да търси Бога във формата, а Го вижда в себе си и се наслаждава на всички създания в Бога и на Бога във всички създания, и каквото и да прави, го прави в Бога и] Бог прави във вас.“ Тоест, те поддържат познат диалог не само с това, което са като личности, но и с това, което, като душата на народа, шепне и почива във всички улове на хората.

И помислете за Ангелус Силезий, който е живял през XVII век. Как той съчувства на индивидуалната душа на човешкото същество, на цялата душа на народа. Как четем там - ще цитирам само една поговорка - как Силезий, „Херувимският пътник“, е направил безброй подобни изказвания.

Аз нито живея, нито умирам. Самият Бог умира в мен и това, за което аз живея, е и за което живее.

Това означава да се чувстваш в едно цяло с духа, който живее и диша в света. В същото време означава да носиш в себе си върховно съзнание за безсмъртие.

Когато човек се чувства свързан в душата си с божествения източник на съществуване, той казва: „Аз нито умирам, нито живея. Самият Бог умира в мен.“ Съществува сигурността, че Бог не умира; но че Бог е Този, Който върви с мен през смъртта. Там се чувствам толкова свързан с Бог, че чрез това ми е дарено

безсмъртието. Там виждате особеността, колко тясно живее душата на народа с индивидуалния му ум.

Когато погледнем човешката душа от духовно-научна гледна точка, тогава виждаме – не като я разделяме абстрактно, а като я разглеждаме по истински научен начин, и това не е, което науката прави днес, но е нещо, което науката на бъдещето със сигурност ще прави – виждаме, че можем да различим три душевни елемента, три душевни израза в човешката душа. Точно както човек може да различи различните цветови нюанси в спектъра, така може и трябва да различи съвсем научно в човешката душа: сетивната душа, интелектуалната или емоционалната душа и съзнателната душа. И във всяка от тях има това, което се нарича егото на човешкото същество, действителният аз на човешкото същество. Точно както светлината царува в червеникаво-жълтите, зеленикавите и синьо-виолетовите части на дъгата, така и силата на аз-а, на егото на човека, царува чрез сетивната душа, умствената или емоционалната душа и съзнателната душа.

Особеното в опита да се разберат народите на Европа от духовно-научна гледна точка е, че показва, че душата на една нация, например италианската душа, се отнася предимно до отделния човек по такъв начин, че душата на нацията стимулира сетивната душа и работи чрез сетивната душа. В случая с френската нация душата на нацията работи чрез интелектуалната или умствената душа. В британската нация народната душа работи чрез съзнателната душа. В руската нация народната душа се носи над душевните сили, оставяйки душевните сили в един вид [анархично] състояние. Германската народна душа директно стимулира Аза. Тя не се изразява в определена част от душата, а като обзема цялата душа; оттук и нейната подмладяваща сила. Оттук и възможността за германеца, когато е обзет от силата на своята народна душа. [В определено време то с любов грабна това, което му се предлагаше в Италия, Франция и Англия, но винаги го подмладяваше, издигайки го в себе си до самостоятелно съществуване.] Колко любящо немският дух на своето време възприемаше това, което Екхарт и Таулер предлагаха на човечеството! Но как го подмлади, като стимулираше цялото „аз“ през целия спектър! Как го издигна до най-независимото, лично и вътрешно съществуване! Как той, с вечно подмладяващата си сила на завладяващата „аз“ народна душа, как германецът в настоящето успя да представи това, което обхваща цялото човешко същество, като най-висш представител на човечеството. Никой друг народ не би могъл да създаде литературно произведение като „Фауст“, защото никой друг народ не е толкова дълбоко трогнат в непосредственото си „аз“ от националната душа, чрез всички елементи от спектъра на душата. Но затова и тази немска същност е толкова малко разбирана и толкова неразбрана във всички посоки.

Ако погледнем на Запад, виждаме как всичко, което най-дълбоко произлиза от германската душа, което присъства там по напълно недогматичен начин, винаги стимулиращ стремеж, се изразява грубо чрез езика; как то често не се разбира и се

отхвърля или емоционално, или критично. Човек е изкушен да каже: най-доброто, което централноевропейската народна душа внушава на хората от Централна Европа, се „разбира“ на Запад, дори когато се опитват да го разберат, по такъв начин, че се губи именно непосредственото ободряване. И това се простира дори до съзерцанието на фигурите.

Можем да научим много за особеностите на европейските култури, като разгледаме колко много се разбира на Запад, когато се разбира чрез западноевропейската сила на националната душа. Херман Грим, историкът на изкуството, веднъж съвсем правилно е казал [за книга за Гьоте от англичанина Луис]: „Някой си г-н Луис в Англия е написал книга за човек, роден през август 1749 г. във Франкфурт, починал през март 1832 г. във Ваймар, на когото г-н Луис приписва [„Скърбите на младия Вертер“, „Клавиго“ и т.н.] такива съдби, каквито знаем, че е преживял Гьоте. На когото той приписва и написването на произведенията на Гьоте. Но всичко, което той описва за този човек, е само случайно свързано с човека, роден през 1749 г. и починал през 1832 г. Защото това, което свързва творчеството на Гьоте с живота на централноевропейската народна душа, не е пренесено, дори и най-малко, в книгата, която г-н Луис е написал за някой си Гьоте, който обаче не е създателят на Фауст за централноевропейца в действителност. Човек може да схване външното, грубото, това, през което се проявява другото. Но това, което живее в народа...“ душата, оживяваща индивидуалната душа, се губи, човек не я вижда. Това е може би малко прекалено радикално изразено у Херман Грим. Но показва за какво става въпрос.

И така, трябва да открием, че в начина, по който немската същност се разбира от френската същност, има нещо, което ни доказва, че френската душа на народа е такава, че тя навлиза в душата на ума, определяйки душата на ума, директно тиранизирайки душата на ума, така че душата на народа мисли в индивида и излъчва чрез импулсите на волята на индивида. Докато немската народна душа става довереник на отделния човек.

И ако сега погледнем на Изток, към руския народ. В Русия много внимание е било обърнато на Кант, на Хегел, на Белински. Но всичко това показва една много особена особеност: мислите на Централна Европа стават странно призрачни на Изток. Те се усещат и преживяват не в душевно възвисяващото усещане, а като мисловни призрци, концептуални призрци; като това, което живее в светското на националните групировки, което живее над отделните индивиди.

Казвайки това, аз изразявам нещо, което е също толкова част от строгата система от знания, колкото и физическите, химическите и биологичните истини. Въпреки че е по-трудно да се говори за тези неща, защото хората са безразлични към физическите, химичните и биологичните истини, докато истините, представени тук, са свързани със съдбата и природата на човека. Но ние живеем във време, в което човешката душа трябва да се издигне над това, което уврежда човека [...] и ние

живеем във време, в което такива неща трябва да се говорят, в което трябва да придобием разбиране за импулсите, които преминават през света и които са довели до това, което е сега там.

С право се казва, че двата централноевропейски народа са били обградени и затворени през последните десетилетия, сякаш с железни скоби, централноевропейските държави. Но за духовния изследовател това обкръжение започва много по-рано. А външното, може да се каже материалистическо обкръжение, което е имало свой основен организатор в лицето на Едуард VII, това материалистическо обкръжение е последният [представител] на едно древно обкръжение, започнало през 860 г. от нашата ера. Тези връзки трябва да се имат предвид. През 860 г., от една страна, норманите стоят пред Париж, а от друга страна, варягите слизат [пред Новгород и Киев] и заплашват Константинопол, а след това, когато те нахлуват в славянската област през Русия до Киев, до Константинопол, от друга страна, части от норманите нахлуват [в романската стихия] и имаме свита змия в Централна Европа. Тези, които са останали централноевропейци, е трябвало да бъдат обкръжени и обкръжени. А на Запад имаме нации, които се напъват и биват пропити от народна душа, напъват се в романския елемент, който след това, от юг на северозапад, се превръща в субстанция на природата на народната душа, така че мисленето става догматично, така че от тази страна всичко трябва да се приема догматично, така че да видим как това, което е пряко човешко, това, което произтича от интимния контакт на човешката душа с народната душа, се приема догматично на Запад от душата на интелекта, която е пропита от традиционния романизъм. [По този начин Централна Европа е изолирана. Това трябва да се приема догматично. Ако светът не се приема по този начин, народната душа, която е пропита от стария романизъм, няма да бъде индивидуализирана.]

От друга страна, на Изток виждаме как се заражда народната душа, когато варягите, които са роднини на норманите, се сливат със славяните, проникват се от славяните и се проникват расово от византийците в религиозен план. И виждаме, че това, което възниква там, остава на нивото на расовата личност, като нещо отчуждено и недостъпно, което никога не слиза. Така на Изток се работи с това, което пряко утвърждава расовия елемент. На Запад – с това, което е древно и обновено чувство, което догматизира индивида. Те виждат, че човек може да разбере какво произвеждат човешките души само по този начин.

В центъра виждаме това, което е обградено и затворено от всички страни, което винаги иска да роди нещо ново и иска да принесе на олтара на човешкото развитие това, което може да възникне от интимните връзки на отделните души с народната душа.

Така ние преживяваме забележителния феномен, че и до днес, дори в най-болезнените ни дни, това, което се появява в Централна Европа, се наблюдава от

Запада, но при наблюдението му, то непременно трябва да бъде погрешно разбрано, защото се измерва не с човешкия опит, а със собствената догма; с това, което душата на народа тиранично заповядва от душата на разума. В това отношение преживяваме някои много характерни явления. На пръв поглед хората искат да признаят, че германците са постигнали много, че са достигнали високо ниво на култура в мисълта, във философията, в поезията и в други клонове на изкуството; но след това, когато човек е отпивал малко и дори го е превел доста гениално в сферата на западната популярна култура, както е направил Анри Бергсон, когато човек изследва нещо гениално, то все още е немски, замислен по френски начин, немски, преведен по начина на Запада. И сега той се чувства длъжен – трябваше да прочетем това около Коледа, как той говори в така наречената [Академия за морални и политически науки], трябваше да го прочетем, как се опитва да характеризира немския характер. И тази германска същност му се струва сякаш иска да се въплъти само в оръдия и пушки, в това, което глупавите бърборки наричат „германски милитаризъм“; онзи милитаризъм, към който Германия е била принудена не от самата себе си, а от онези, които са я обграждали. Човек би искал да попита такъв човек какво всъщност е очаквал Германия да противопостави на враговете си, освен пушки и оръдия. Дали си е въобразявал, че Новалис или Шилер или Гьоте ще бъдат рецитирани на германските армии? Въпросът е: Какво трябва да защитава централноевропейецът? Това, което трябва да защитава, може да се види от размисъл за това какво представлява германската национална душа за отделния германец. Но подобни съображения ще станат важни само когато могат да се запечатат и да намерят отзвук у разумните хора по света в рамките на един малко по-широк хоризонт. Днес логиката не е точно това, което се шепне по целия свят. Дори ни се е налагало да чуем, че когато е имало проява от германска страна, отговорът отляво и отдясно в Европа е бил: Ние не искахме тази война. Те не я искаха. Да, от логическа гледна точка; това е съвсем правилно, от логическа гледна точка. Можете да го повярвате. Точно толкова е правилно, колкото когато група хора обграждат къщата на друг човек. Той вижда, че е заключен в къщата си. Излиза и бие тези, които го обграждат. И тогава казват: Не искахме побоя. Логиката е абсолютно една и съща и в двата случая. Логиката не шепне днес чрез това, което се нарича „общуване между народите“, особено чрез вестниците. Това може да се види навсякъде чрез фактите: това, което германската национална душа казва на отделния германец, може да се схване на Запад, може да се чуе, но не може да бъде ефективно поради току-що посочените причини. Наблюдаваме странни явления. Тази сила на германската национална душа - в просветените умове, в умовете, които искат да се справят с нея, нещо от нея все пак е излязло наяве. Не е съвсем приятно да се говори характерно за централноевропейския народ сред тях. И затова ще избира различен подход. Бих искал да повдигна въпроса: Наистина ли този германски характер винаги е бил

неразбран, както е сега, дори извън немскоезичните райони? Има един човек, който със сигурност принадлежи към най-важните умове на деветнадесети век. И бих искал да ви прочета пасаж от книга за Гьоте, който му се струва като представител на германския характер, [Емерсън]. Той казва, човек, който живее далеч от Централна Европа, той казва за Гьоте:

Едно [качество] в частност, което Гьоте споделя с целия си народ, го отличава както в очите на френската, така и на английската публика.

- Споменава се [черта], която Гьоте споделя с целия си народ:

че всичко в творчеството му се основава единствено на вътрешна истина. В Англия и Америка хората уважават таланта, но са доволни само когато той работи за или против дадена партия в съответствие с нейните убеждения. Във Франция човек е възхитен да види брилянтни идеи, независимо от това, докъде водят. Във всички тези страни обаче талантливите мъже пишат в рамките на своите дарби. Ако написаното от тях стимулира проникателния читател и не съдържа нищо, което да нарушава добрите обноски, то се счита за достатъчно. Толкова много колони, толкова много приятно и полезно прекарани часове. Немският ум няма нито френската жизненост, нито разбирането на англичанина, изострено до практичност, нито накрая американската авантюристичност, но това, което притежава, е известна честност, която никога не спира до външния вид на нещата, а винаги се връща към главния въпрос: „Накъде отива това?“ Немската публика изисква от писателя да стои над нещата и просто да се изразява за тях. Има интелектуална дейност, така че какво изразява тя? Какви са мненията на хората? Откъде идват те? Откъде получават всички тези идеи?

Англичаните [...] виждат само индивида, те не знаят как да схванат човечеството като цяло според висши закони.

Германците мислят за Европа.

Англичаните не оценяват дълбочината на немския гений.

Виждаме, че подмладяващият ефект на германската национална душа не винаги е бил признаван.

Поради тази причина, термините за отличие, използвани във висшата разговорна среда, са с немски произход. Докато англичаните и французите, които са споменавани с отличие заради своята проникателност и ерудиция, гледат на своите изследвания и гледна точка с известна повърхностност и личният им характер не е твърде дълбоко свързан с това, което са започнали, и с начина, по който се изразяват, Гьоте, главата и съдържанието на германската нация, не защото има талант, а защото истината концентрира лъчите си в душата му и блести от нея. Той е мъдър в най-висша степен, въпреки че мъдростта му често може да бъде замъглена от таланта му. Колкото и превъзходно да е това, което казва, той има на ум нещо друго, което е още по-добро. [...] Той притежава онази вдъхваща страхопочитание независимост, която произтича от досега с истината.

Така човек усещаше какво може да постигне германецът в досег с истината, тоест в досег с националната си душа, там, където искаше да я усети.

Сега би могло да се каже: Това беше отдавна. И е казано. Германците са се променили оттогава. Вместо поезия, те са направили оръдия. Сега, за да може и това да се опровергае, тук трябва да се спомене думите на друг човек, който по

свой начин сигурно е докоснал - скоро ще видим защо - на запад това, което е германският национален характер.

Източникът на потока от

— на Германия —

духовният и политически живот се крие в Реформацията. Но в края на осемнадесети и началото на деветнадесети век започва да тече уникално в световната история течение, което е толкова непрекъснато, колкото е характерно оттогава насам. От времето на Древна Гърция светът не е виждал такъв спектакъл на най-тясно сливане на живота на държавника с този на мислителя. Духът на Германия днес е до голяма степен практичен и материален.

И другаде същият човек казва:

Само влиянието на истинското знание може да разсее облаците на подозрението и да ни освободи от необходимостта да се подготвяме за атаки, които никой всъщност няма предвид. Кой каза това? Ами, лорд Халдейн го каза. Може би си спомняте как каза и други неща преди няколко месеца! Не толкова отдавна, само няколко месеца преди да избухне тази война, в Манчестър беше изнесена лекция от няколко англичани, които трябваше да образуват английските журналисти за германския характер. От вестниците, които сега излизат, може да се види какви плодове е дало това, каква е била ползата. Но скоро ще видим какво се е говорило в Манчестър, в Англия, за германския характер.

Уудс

- англичанинът -

Есето е предшественик на още по-епохалното Омирово изследване на Волф; а гръцките идеали за изкуството и живота стават за Гьоте и Шилер във Ваймар, както и в случая с Хердер, идеалите на [първобитната] песен, инструментите, върху които немският дух се изявява към музика, която е нова и съвременна, в най-дълбокия смисъл, своя собствена.

А сега няколко забележителни думи:

Високопоставеният елит сред сънародниците на Декарт и Нютон познавал безспорно духа на науката; но страстният стремеж към знания бил преподаван на съвременна Европа, ако изобщо, главно от хиляди немски изследователи.

Изречено в Манчестър, за да просвети английските журналисти; ето защо те са толкова просветени сега!

Въображението, чувството, волята отстояваха правото си да бъдат чути редом или над разума и под техния трансформиращ натиск вселената ставаше по-дълбока, по-широка и по-прекрасна. Ирационалното беше разпознато като източник на просветление; мъдростта се търсеше от детето и цветето; науката, философията и поезията се сближаваха. В Англия това възраждане на въображението ражда благородна поезия, но оставя науката и философията почти недокоснати. Един от ключовете за разбирането на периода е фактът, че докато в Англия и Франция поетичните, философските и научните движения текат предимно в отделни канали, в Германия те се докосват или сливат напълно. Уърдсуърт пее, а Бентам изчислява; но Хегел хваща гения на поезията в мрежата на своята логика; и мисълта, която открива и обяснява, и въображението, което създава, работят заедно в плодотворна хармония в гения на Гьоте. Във „Фауст“, в края на богатия му на събития живот, виждаме образ на днешна Германия, Германия на неспокойна, смела воля и действие, и можем да разберем още по-добре защо

[великият] гражданин на света, в чиито очи държавата и националността са били подчинени и понякога вредни идеали, въпреки това претендира за своето неприкосновено място като най-висш поет на Германската империя редом с Бисмарк, неговия създател.

А сега нещо много любопитно. В същия цикъл лекции в Манчестър малко преди избухването на войната беше казано и следното:

Като цяло няма съмнение, че създаването на Германския райх е допринесло за световния мир. Това обяснение ще изглежда странно за онези, които не знаят нищо друго освен събитията от настоящето и за които историята не е нищо повече от постоянно променящ се, ослепителен кинематограф. Но историята трябва да бъде нещо повече. Историята е тази, която трябва да хвърли светлина върху заплетената мрежа на настоящето и в тази по-висша светлина нещата, които изглеждат болезнени, ще придобият естествен вид. Защото, когато погледнем към миналото, откриваме, че нашите предци са гледали на Франция с много по-голям страх, отколкото най-дивите бунтовници днес се страхуват от Германия. И страхът на нашите предци е имал основателна причина.

Така казва един англичанин!

В обобщение, може да се покаже, че основаването на Германската империя е било предимство за Европа, а следователно и за Великобритания. Защото събитията от годините 1866-1871 веднъж завинаги слагат край на възможността за водене на грабителски войни срещу преди това незащитения център на Европа и по този начин премахват изкушението за война.

- в това обаче той се е объркал -

която в по-ранните векове толкова често е подмамвала Франция по грешен път;

- това е казано, не в Берлин и не в Ханوفر, а в Манчестър. -

Те поставиха германския народ в позиция да развие своите досега закърнели политически способности и помогнаха за изграждането на нова европейска система върху стабилна основа, която запази мира в продължение на четиридесет години. Тази благословия произтича от факта, че германското единство постигна с един замах това, което Великобритания, въпреки всичките си разходи за кръв и пари, никога не беше успяла да постигне, а именно да осигури баланса на силите по такъв решителен начин, че една голяма война се превърна в най-опасното от всички начинания.

Това беше казано в Манчестър, година преди войната. Въпросът говори сам за себе си, едва ли е нужно да добавяме нещо.

Виждаме тогава, че понякога хората са знаели какво може да допринесе централноевропейската нация за цялостната култура на човечеството. Да, понякога дори са го знаели доста добре. Ето още един пример за това колко добре са го знаели. Имало е един човек, също там на Запад, който е бил по-близо до нас от другите, за които току-що говорихме; един човек, когото светът нарича мистик. Човекът несъмнено е написал много блестящи произведения. Веднъж той се е изразил за това откъде идват най-дълбоките мисли на душата му и е цитирал три световноисторически феномена. Третият е немският поет Новалис. Когато чуем неговата поезия, имаме непосредственото усещане, че подмладяващата сила на народната душа говори интимно на неговата душа, така че тя може да изрази това,

което народната душа му казва. А сега, какво чувства този човек към Новалис? Той казва:

Това, което хората описват на земята, това, което казват поетите, един Софокъл, един Шекспир, това, което преживяват тези Дездемона, Офелия, това, което преживяват Хамлет и т.н., всичко това се случва между хората. Но ако дух от друг план слезе на земята, би ли могъл този дух от друг план да намери на земята нещо, което също го интересува, духът, който не е от земята?

И човекът сега открива, че това, което е изразил немският поет Новалис, би могло да заинтересува и дух, който слиза от друга равнина като гений. Той открива, че Новалис е докоснал тайни на човешката душа, за които душата често трябва да мълчи, защото може да намери правилните думи само в тържествените моменти на живота, за да изрази тези тайни, тези свръхсетивни тайни на живота. Така казва човекът. И ние искаме да запишем тези думи много дълбоко в душите си, защото са красиви, тези думи, които той казва във връзка с преживяването си с Новалис. Той казва:

Само на тези висоти има спомени, които душата може да формира, и образи, които наподобяват нея и са толкова завладяващи, колкото самата тя. Там човечеството е управлявало за миг и тези слабо осветени върхове са може би единствените светлини, които възвестяват духовното царство на земята.

- и от тези светлини, казва мъжът, Новалис е запалил много. И продължава – но в своите произведения гореспоменатите хора

- включително Новалис -

напусна малкото селце на страстите и каза неща, които са ценни и за онези, които не са от земната общност.

Така се говори за един от най-немските германци, Новалис. Един човек говори така и бихме могли да предположим, че този човек, който очевидно обича духовното, би поучил всички онези, които сега говорят за германските „варвари“, с думите: Защото тези думи, които сега прочетох, са също от човека, за когото ще прочета нещо друго:

Всъщност е трудно да се усъмниш в душата си и да чуеш нейния слаб, детски глас сред безполезните викове, които я заобикалят.

Да, може да се каже, че сред безполезните викове, които сега говорят за „варварството“ на Германия, думи като тези на човека едва ли могат да се чуят. Но кой каза всичко това? Морис Метерлинк. Е, знаете как самият Метерлинк се държа сред безполезните викачи през последните месеци. Няма нужда да добавяме нищо към това.

Но след това, когато чуем такива гласове, си казваме: Те са доказателство, че това, което блика от германската национална душа в отделните германски души, вече прониква през границите, но не може да влезе в сила. И не може да влезе в сила правилно дори там, където изглежда призрачно. Показах, че то има призрачен ефект на Изток. Да, ако някой попита: Какво чувстват хората от това участие на

германската национална душа в германската култура, дори тези, които говорят за западноевропейска култура на Изток? Често може да се чуе нещо подобно на думите, които бих искал да ви прочета сега. Когато Херман Грим говори за предполагаемия Гьоте на г-н Луис по начина, който споменах, забелязваме едно задебеляване у този г-н Луис; но как това, което човек иска да усвои, но не може да усвои, става призрачно на Изток, ни се показва от думите, които Мерешковски е говорил за Гьоте. Той казва:

Когато Гьоте говори за Френската революция, той внезапно се прекланя пред земята, както гигант може да бъде смачкан и сбръчкан до джудже от зло заклинание; от елински полубог той се превръща в немски бюргер и – ако сянката на олимпийца се смили над мен – в немски филистер, „хер фон Гьоте“, таен съветник на херцога на Ваймар и почтен син на почтения франкфуртски търговец.

Така Мерешковски говори за поета на Фауст. Не бива да се заблуждава човек и от думите, които Мерешковски казва за Гьоте в последното изречение на есето си. Ако човек прочете гореизложеното, което е вдъхновено от същия дух, ще види, че Мерешковски не може да се издигне до Гьоте, че го вижда само като призрак. И много от този род биха могли да се цитират. Но разбира се, когато един от водещите духове на Изтока говори за Чехов, самият Мерешковски трябва да каже: Няма епоха, няма народ, сякаш наред вечността съществуваше само краят на деветнадесети век, а в света само Русия. Безкрайно проникателен и с бистър слух за всичко руско и съвременно, той е почти сляп и глух за чуждото и миналото. Виждаше Русия по-ясно от всеки друг, но пренебрегваше Европа, пренебрегваше света.

Човек може да разбере, трябва да разбере, че Централна Европа в момента е само призрак за Изтока, който се пренася нагоре в националната душа, витаеща над индивида. Няма достатъчно време, за да се докаже това подробно, но би могло да се докаже. От друга страна, наистина може да се каже, че това, което може да се нарече „подмладяващата сила на германската национална душа“, не само ни дава представа за природата на германската национална душа в миналото, но и ни дава сила, вяра и надежда за германската национална душа в бъдещето.

Всъщност, германецът знае как да възприема Гьоте малко по-различно от другите. И за това мога да цитирам една поговорка, която Херман Грим на свой ред е направил за Гьоте. Тази поговорка е правена в лекции за Гьоте, в лекции, които говорят различно от този, когото самият Херман Грим е отхвърлил по посочения начин, Луис. Херман Грим възприема Гьоте като довереник на самия германски народ; но също и като импулс, като сила, която действа и ще продължи да действа в рамките на германската култура, точно както космическите промени на земята трябва да действат във връзка с физическите условия. Херман Грим казва за Гьоте: Гьоте е действал в духовния живот на Германия така, както един мощен природен феномен би действал във физическия. Нашите въглищни залежи разказват за времена на тропическа топлина, когато палмите са растяли в нашата страна. Отварящите се пещери разказват за ледникови епохи, когато северните елени са били местни за нашата страна. В продължение на

огромни периоди от време на германска земя са се случвали драматични катаклизми, които в сегашното си състояние създават впечатление за вечна неизменност. Може да се направи сравнение, че влиянието на Гьоте върху интелектуалната атмосфера на Германия е било приблизително еквивалентно на земно събитие, което е увеличило климатичната ни топлина средно с толкова градуса. Ако нещо подобно се случи, ще се появи различна растителност, различно земеделие и с това нова основа за цялото ни съществуване.

Ето как Херман Грим усеща Гьоте в немския интелектуален живот. Постепенно чрез Гьоте ще се появи различна интелектуална растителност, различен интелектуален климат, казва Херман Грим.

Същият този Херман Грим, по начин, който изважда на преден план целия характер на немския дух, говори за това как немската народна душа е работила в немската култура, за да стигне до възгледи, търсещи универсалното в специфичния национален дух. Така Херман Грим демонстрира подмладяващите сили на немската национална душа, като показва как самият той е бил в синхрон с хода на световния дух в края на деветнадесети век. Защото през 1895 г. са били изречени красивите думи, които изразяват настроението на един германец, който е знаел, че е едно цяло с живата и дишаща немска национална душа. Херман Грим е казал:

Солидарността на моралните убеждения на всички хора днес е църквата, която ни обединява всички. Ние търсим по-страстно от всякога видим израз на тази общност. Всички наистина сериозни начинания на масите имат само тази една цел. Разделянето на нациите вече не съществува тук. Чувстваме, че никакво национално различие не може да се поддържа пред лицето на етичния мироглед.

Херман Грим продължава:

Всички ние бихме се жертвали за родината си,
казва той, а след това следват важните думи:

Но да копнеем за или да ускорим момента, в който това би могло да се случи чрез война, сме далеч. Увереността, че мирът е нашето най-свято желание, не е лъжа. „Мир на земята и добра воля между хората“ ни пронизва.

Но фактът, че Херман Грим е прозрял времето си, че не е бил мечтател, че е успял да схване реалността под ръководството на немската душа, се потвърждава от това, което той сега казва:

Като цяло, хората признават себе си за подчинени на невидим съд, сякаш възседнал в облаците, пред който смятат за нещастие да не им бъде позволено да съществуват и към чиято съдебна процедура се стремят да приведат вътрешните си разногласия. С тревожно нетърпение те търсят правото си тук. Как се стараят днешните французи да представят войната срещу Германия, която планират, като морален императив, изисквайки други народи и дори самите германци да я признаят.

Виждате ли, през 1895 г. Херман Грим е имал ясна представа за това как стоят нещата. Тези, които са свикнали да виждат нещата по този начин, не позволяват да бъдат обвинявани: Кой искаше войната!

Сред стотиците и стотиците свидетелства, които бих могъл да представя, ето още едно. Човек, който не е особено привърженик на германската природа, пише следните думи:

Що се отнася до мен, не се съмнявам нито за миг, че конфликт между германския и славянския свят е неизбежен, че той ще бъде разпален или от Ориента, особено от Турция, или от националния спор в Австрия, може би и от двете, и че Русия ще поеме водещата роля в него от едната страна. Тази сила вече се готви за евентуалността; руската национална преса бълва огън и жупел срещу Германия. [...] Германската преса вече издава предупредителни викове. От Кримската война е минало много време и, изглежда, сега в Санкт Петербург се смята за уместно отново да се повдигне ориенталският въпрос.

Да, скъпи мои присъстващи, тези думи не бяха изречени само няколко месеца преди войната. Те бяха написани през 1870 г., по време на Френско-пруската война. Дори онези, които виждаха нещата ясно, никога не осъзнаваха, че народите, натикани в средата на Европа, ще бъдат затворени като в крепост от онези, които ги разбират погрешно и не ги разбират от всички страни.

Любопитно е, когато, изправен пред подобни думи, човек се опитва да изрази мнението, че германците са искали тази война. Бих искал да използвам малкото оставащи ми минути за тази лекция, за да представя нещо за това „германците са искали тази война“, което може да говори много за всеки, който иска да види ясно. Да предположим, че някой е наблюдавал какво се случва в седмиците преди избухването на войната - през пролетта на 1914 г., когато пресата е била *perhorresziert* на политическия хоризонт - и е искал да изрази това; какво би имал да каже през 1914 г., след събитията, които са се случили? Той би трябвало да каже нещо подобно на следното:

[Човек можеше да види как в Санкт Петербург постепенно започваше кампания в пресата, колко силен натиск се упражняваше върху Австрия, който, ако бъде приет, би довел до зависимост на Австрия и Германия от Русия. И все пак не можеше да се противоречи на руските приятели, когато те казваха, че няма причина за война между Русия и Германия.]

Не е вярно, през юли 1914 г. това би могло да се изрази доста добре и би могло да се приложи към непосредствените събития на настоящето. Да, дами и господа, не съм ви чел нищо от това, което е било казано през юли 1914 г., а с известна промяна думите, които [Бисмарк е произнесъл на 6 февруари 1888 г. в Райхстага], за да оправдае военния закон. А сега чета и неговите собствени думи, така че можете да видите, че съм поправил не само думите, но и времето донякъде:

[...] как постепенно започна един вид кампания в пресата в Санкт Петербург, [чрез която беше атакувана германската политика], аз лично бях заподозрян в намеренията си. Тези атаки се увеличиха през следващата година до 1879 г. до силни искания за натиск, който трябва да окажем върху Австрия по въпроси, по които не можехме лесно да атакуваме австрийското законодателство. Не можех да помогна за това, защото ако се отчуждим от Австрия, тогава непременно щяхме да станем зависими от Русия, ако не искахме да бъдем напълно изолирани

в Европа. Дали такава зависимост би била поносима? По-рано вярвах, че може да бъде, казвайки си: Нямаме конфликтни интереси; няма причина Русия някога да прекъсне приятелството с нас. Поне не бях противоречил директно на руските си колеги, които ми обясняваха подобни неща. Инцидентът на конгреса ме разочарова и ми показва, че дори пълното подчинение на нашата политика (за известно време) на руската политика няма да ни предпази от конфликт с Русия против нашата воля и против нашите стремежи.

Ако обаче нещата са такива, каквито са представени, ако националната душа на Запад и на Изток трябва да се държи съобразно силата на германската национална душа, тогава би било грешка да се смята, че тази война е била желана от Централна Европа през 1914 г. Защото от десетилетия е ясно как всичко е било направено, за да се доведат до настоящите събития.

Не само проникателният Херман Грим е говорил за волята за мир в Централна Европа. Може да се припомни също, че не само там, където, подобно на Херман Грим, като човек етично на върха на своето време, е бил във връзка с германската национална душа, но и където човек е бил политически вдъхновен от германската национална душа, е говорил по подобен начин.

През 1888 г. в Берлин Бисмарк отново говори по начин, който не изразява желание за война. Бисмарк казва:

С мощната машина, каквато обучаваме германската армия, човек не атакува. Ако застана пред вас днес и ви кажа - ако обстоятелствата бяха различни от това, в което съм убеден: Сериозно сме заплашени от Франция и Русия; предвидимо е, че ще бъдем нападнати; вярвам, че като дипломат, след военно разузнаване за това, е по-полезно за нас да използваме настъплението като защита, която сега предстои да започнем; по-изгодно е за нас да водим агресивна война и затова моля Райхстага за заем от един милиард или половин милиард, за да водя война срещу двамата ни съседи днес. Да, господа, не знам дали бихте имали доверието в мен да го дадете. Надявам се, че не!

Един ден, скъпа публика, ще започнем да усещаме, не само разумно, но и инстинктивно, нещо от истинските причини за тази война и движещите сили, довели до нея. Ще усетим нещо от волята, съсредоточена срещу Централна Европа, за да спре вечно подмладяващата се германска национална душа в стихията ѝ.

Образите, които могат да се получат чрез изследване на функционирането и преплитането на европейските национални души през последните десетилетия, показват как бурята се задава. Не можем ли да кажем следното: Ако някой иска да се задълбочи в случващото се и функционирането на германската национална душа, каквито са били те във времената преди избухването на тази война, не би ли могъл да стигне до следните мисли? Позволете ми да ви прочета и това. След малко ще видите, че и аз имам една определена идея:

Немската литература, немската религия, немската философия са за нас книги със седем печата. Това, което знаем, е колко дредноута има Германия и колко се е увеличила търговията ѝ. Наистина важен не е дредноутът, а мозъкът на неговия строител, смелостта и талантът на

неговия командир. Наистина важно не е увеличението на продажбите, а човешките качества, които са го подтикнали. [...]

Преди четиридесет години Германия се бореше за съществуването си и все още се бори за него днес. Напълно погрешно е да се смята, че Германия вече е в разцвета си. Тя води тиха, но решителна борба срещу могъщи съперници, чиято сила и опит са натрупани преди поколения. [...]

Отвъд всяка граница и отвъд водата седят противници, търговски и политически, които чакат с нетърпение момента, в който Германия ще се отпусне поне малко, за да се нахвърли и да я смаже, и Германия го знае.

[Ето как пише г-жа Уайли в книгата си „Осем години в Германия“, която е публикувана около две години преди войната. Доста е хубаво, когато такива хора се опитват да се задълбочат в германската национална душа.]

И така, това са нещата, които се събуждат като ехо, когато човек се опитва да разбере какво търси германецът в интимен диалог с националната си душа. И какво е било това, което германецът винаги се е опитвал да намери в диалога си с националната си душа? Винаги е било това, което би трябвало да даде възможност на отделния човек, на отделната човешка душа, на отделния човешки дух да намери своя път към духовните висоти на света, където всички неща имат своя източник и произход, където вечната част на самата човешка душа също има своя източник и произход.

Духовната наука, именно поради своите източници, трябва да вярва в подмладяващите сили на германската национална душа; вярва, защото е наясно, че в хода на световната история тази германска национална душа винаги се е издигала до духовни висоти, слизала е до човешките аз, за да им предаде истината за тяхната вечност. Духовната наука има своите корени и източник в германския идеализъм и можем да докажем, че духовната наука е тясно свързана с този германски идеализъм.

Какво казва духовната наука, не абстрактно, а конкретно, за бъдещето на човешката душа? Че в това тяло живее безсмъртно „аз“, което преминава през раждания и смърти отново и отново; че когато се постигне духовно посвещение, когато духовното знание и духовната реалност се постигнат чрез изследване, душата се схваща извън тялото; че тя гледа назад към това тяло, сякаш към външен обект, като по този начин предварително усеща това, което човешката душа преживява, когато е преминала през портата на смъртта. Духовната наука не говори общо, че човешката душа е вечна, а по такъв начин, че ясно посочва какво, след смъртта, гледа назад към това, което е живяло в тялото. Духовната наука описва това много конкретно. И само днес може да го направи.

И истинската духовна наука, каквато я смятаме ние в Централна Европа, е наясно, че дължи изследователските си сили единствено на връзката на германската национална душа с германските философи. Ако някой, който днес изповядва духовната наука, иска да използва сравнение в най-истинския смисъл на думата за

нещо, което е отминало и трябва да намери своето бъдеще, ако някой, който е истински вярващ в духовната наука, иска да каже: Мисля, че нещо съвсем ново трябва да бъде въведено в човечеството, нещо, което и днес се среща с много предразсъдъци; но за мен тези предразсъдъци изглеждат като това, което душата на трупа чувства, когато погледне назад към трупа след смъртта.

Човек би си помислил, че само духовен изследовател би могъл да направи подобно сравнение, защото едва наскоро духовните изследвания успяха да потвърдят, че душата наистина прави това след смъртта. Ще ви представя такова сравнение: Времето ми се струва като сянка, която стои над своите мъртви, от които току-що я е изгонила армия от болести, и скърби и не може да откъсне поглед от някогашната толкова обичана черупка и отчаяно се опитва с всички средства да се върне в обиталището на чумата. Освежаващите ветрове на другия свят, в който е влязъл духът на починалия, вече са я поели нагоре и я обгръщат с топъл дъх на любов; тайните гласове на сестрите вече я поздравяват и приветстват; тя вече се раздвижва и разширява в себе си във всички посоки, за да развие по-славната форма, в която трябва да расте; но все още няма чувство за тези ветрове, нито слух за тези гласове, или, ако имаше, е погълната от болка от загубата си, с която вярва, че е била изгубена едновременно с това.

Днес човек наистина вярва, че само духовен изследовател би могъл да говори по този начин. Именно Фихте е говорил по този начин в своите „Речи към германската нация“; обръщайки се към трупа като към труп, той иска да замени старото германско образование с ново.

Така, каквото и да може да се желае днес, се корени в зародишите, които германският идеализъм е търсил от съюза с германската национална душа, от тези подмладяващи сили на германската национална душа.

И ако искаме да имаме увереност, че духовната наука наистина може да се разгърне като нов плод върху дървото на германското развитие, трябва само да погледнем към това, което може да се разглежда като истинската същност на германската национална душа, като подмладяващата сила на германската национална душа. Истинската същност на германската национална душа е именно тази вечно подмладяваща сила.

И когато гледаме съдбоносните събития на днешния ден, ние ги усещаме като здрач. Но ние гледаме в бъдещето и искаме да разберем, че от този здрач трябва да се издигне хоризонт, затоплен и осветен от слънцето; че германската национална душа ще има силата да подмлади германския характер и германския стремеж. И каквото и да се предприеме срещу тази германска същност, срещу този германски стремеж, няма да може да я лиши от дъха ѝ на живот, защото това, което присъства като най-висш живот в германската същност, са вечно подмладяващите се сили на германската национална душа. Ако тя е произвела толкова много стъпала в германската култура, тя трябва да произведе и нови плодове. Това е нашата надежда и това не е нещо неясно, това е нещо добре обосновано! Гледаме с надежда към хоризонта, който ще ни покаже именно един от плодовете на

германското развитие: духовно-научен мироглед, който ще премине през всички сърца и души и ще свърже духа и тялото. Когато хората видят духовното като реалност, когато знаят как духовното преминава през портата на смъртта, когато гледат на духовното така, както науката днес гледа на външните физически сили, когато знаят, че нищо не е загубено, тогава ще знаят, че безбройните духовни части, които сега преминават през портата на смъртта от младите тела, не могат да бъдат загубени. Те, тези душеподобни човешки способности, които биха могли да продължат да служат на тялото десетилетия наред, не само ще бъдат усещани в абстрактния смисъл като нещо вечно в бъдещето, както е било възможно според древните знания, но ще бъдат усещани като нещо, което продължава да живее, което онези, които са следвали задълженията на времето през портата на смъртта или страданието, са включили в духовния поток на съществуване.

И те ще почувстват конкретна връзка, когато от този военен здрач отново настъпят времена на мир. Онези, които са дали най-добрите плодове на германския характер, ще почувстват специална връзка с всички, които са преминали през портите на смъртта.

Така че, може да се каже, обобщавайки това, което се опитам да изразя пред вас днес: Да, този немски дух все още не е изпълнил напълно каква е била неговата мисия в света. Той е свързан с подмладяващата сила на немската национална душа. И ако погледнете истинската природа на немската национална душа, тогава знаете: движещите сили са там, невидимите сили на немския живот са непроменени сред нас. И към всички онези, които днес говорят за слабостта на Германия или за отслабване или разрушение на немския характер, към тях този, който обективно разпознава какво подмладяващата сила на немската национална душа нашепва на отделните германци, към тях той извиква в света смисъла, който той възприема от делото на немската национална душа:

Немският дух не е завършен
какво е да се постигне в хода на света.

Живее в бъдещето, с надежда,

То се надява на бъдещи дела, изпълнени с живот;

В дълбините на съществото си той чувства могъщ

тайна, която все още не е в сила, докато узрява.

Как може един ум, неразбиращ,

Пожелавам си крайт му да дойде:

Докато животът му се разкрива,

Кое го държи в корените на сътворението?

6. Подмладяващите сили на германската национална душа

През всяка зима през последните години ми беше позволено да изнеса тук лекция на духовно-научна тема. Местните приятели също поискаха такава лекция за тази година. И ще изглежда разбираемо, че в тези трудни, съдбоносни и изпълнени с предопределение времена, подобно размишление може да доведе до това, което изпълва всички нас дълбоко, дълбоко в сърцата и душите ни. Мислите и чувствата ни са насочени към Изтока и Запада, където великите събития на нашето време се разгръщат по такъв значим, грандиозен, мощен и болезнен начин; където съдбата на човечеството не се обсъжда с думи, а с дела, които намират израз в смелост, увереност, храброст, в смъртта и страданието, но също и във всички възвишени жертви, които са толкова изобилни във времето, когато нещо толкова значимо се случва и за нашето централноевропейско човечество.

Това, което може да се стимулира в нашето настояще по отношение на връзката между европейските национални души, може да бъде предмет на днешното духовно-научно размишление. То може да бъде предмет на това размишление по начина, по който духовната наука може да осветли точно тези условия. Тази духовна наука, която наистина е намерила малко, наистина малко благосклонност и приемане сред мнозинството съвременни хора, но която за онези, които са пропити с нейния най-съкровен смисъл, с нейния най-съкровен дух, се представя така, че трябва да заеме позиция за цялото движение, за целия живот на човешкия дух в културното движение за настоящето и близкото бъдеще, точно както научното движение в продължение на няколко века е заемало позиция в културния живот. И именно пред лицето на дълбоко вълнуващите въпроси на живота духовната наука трябва да се докаже.

Сред концепциите, които предизвикаха най-много подигравки и опозиция в първата ми фундаментална книга за духовната наука - в моята „Теософия“ - е концепцията за народната душа не като абстракция, като просто идея и сбор от характеристики, които държат група хора заедно, а като реално, активно същество. Вече сме стигнали до точка, в която навиците на мислене, формирани през вековете, вече не искат да вървят ръка за ръка с духовната наука.

Точно както човешките същества, като най-висши земни същества, стоят спрямо съществата на другите природни царства, точно както съществата на минералното, растителното и животинското царство намират своята физическа, сетивна кулминация в човешкото същество, така и духовната наука трябва да покаже - колкото и необичайно да е това за съвременните представи - че царствата на съществата не се ограничават само до видимото, че съществуват други царства над човешкото същество, които не могат да бъдат достигнати с ума, който е свързан с нашия мозък, или с нашите физически, сетивни очи и уши, но които могат да бъдат

достигнати с това, което Гьоте нарича духовно зрение, духовни очи и уши. Това не е казано сравнително, а за да се изрази нещо, което е толкова сигурно за антропософията, колкото например биологичните резултати са за външната наука. Духовната наука казва, че начинът, по който човек, с душата си, се изправя пред нещата и същностите на външната природа и как формира понятия и идеи за тях, показва, че съществуват наистина реални духовни същества, невидими за физическото око, над човешкото същество, и за тези същества човекът с душата си е толкова мисъл, колкото и идея, колкото са обектите на външната природа за човека. Така ние сме проникнати и обхванати от тези духовни същества. И към един от следващите класове на тези същества духовната наука трябва да отнесе това, което за мнозина е само съвпадение на характеристиките на един народ: народните души.

Важното е отношението на народната душа към индивидуалната човешка душа. Духовната наука не разглежда душата като популярната психология. Тя я разглежда не като продукт на външната организация, а като истински създател на външната организация. И не за да прави лесна класификация, а от същността на нещата, духовният научен изследовател разграничава три основни части на душата със същото основание - само че, разбира се, пренесено в друга област - както се разграничава в дъговия спектър червеният цвят от едната страна, зеленият в средата и след това синият цвят. И както човек не може да схване взаимодействието на светлината и цветовете, без да вземе предвид тази структура, която се вижда най-ясно в дъговия спектър, така и човек не може да разбере човешката душа без тройната природа, която описваме като сетивна душа, умствена или емоционална душа и съзнателна душа. Точно както дъгата има червения цвят от едната страна, така и човекът има сетивната душа от едната страна; в средата човекът има умствената или емоционалната душа; и както дъгата има синия цвят, така и човекът има съзнателна душа. Както казах, това не произтича от произвол, от желание за класифициране, а е свързано с най-съкровенията природа на душата. Нека първо вземем сетивната душа: както червената част на спектъра съдържа предимно топлина, така сетивната душа съдържа повече от желанията, страстите, страстните сили на душата, но в същото време, когато душата преминава през портата на смъртта в духовния свят, [се оттегля в] това, което са вечните сили на душата, които мистериозно се крият зад импулсите, страстите, желанията, които едновременно с това са това, което отпечатва на душата вечния характер. Но това, което съществува в душата като посредничество на вечния аз на човешкото същество с времево-пространствения човек, съответства на зеления цвят, който служи предимно на светлината, точно както умът служи на духовното, посредничейки във връзката на човешкото същество с неговото вечно и временно. А съзнателната душа е това, което поглъща вечното между раждането и смъртта, за да работи върху временното; тя е най-обърната към материалния свят. Съзнателната

душа е това, което съдържа душевните сили, които най-малко преминават през портата на смъртта, които са най-малко свързани с вечния аз на човека.

Във всичко, което различаваме като нюанси на душевния живот, действителният Аз на човешкото същество живее така, както светлината живее в нюансите на спектъра. Както има светлина във всеки цвят, така има Аз във всяка част на човешката душа; но в същото време това, което прониква в човешкото същество като невидима същност, преминава през Аза в членовете на душата: душата на народа, към който принадлежи. Връзката между националната душа и индивидуалната човешка душа варира значително, а народите се различават според естеството на връзката между националната душа и индивидуалната човешка душа. Няма достатъчно време на света, ако се опитам да развия изцяло, въз основа на духовно-научно изследване, естеството на връзката между националната душа и човешката душа. Сравнението може да бъде просветляващо тук, но то трябва да е повече от просто сравнение; то трябва да даде истински духовно-научен резултат.

Ако разгледаме човек във връзка с минералния, растителния и животинския свят, можем да различим три типа хора. Първо, има хора, чието цялото същество е насочено само към външния сетивен свят, които не могат рязко да концентрират вниманието си върху нещо, което се отдръпва от сетивния свят, които винаги се нуждаят от впечатлението на външния свят. Те изпадат в безразличие и невнимание, когато се предполага, че имат идеи, които не са свързани с външния свят.

Съществува и друго отношение към околната среда, което срещаме по-скоро при насочените към вътрешността, разумни натури, които преминават през света по такъв начин, че сетивата им са малко привлечени от външната природа, които произвеждат навътре, които извличат от живота на душата това, което преживяват. Те преминават през света на сетивата, бълнувайки и мечтаейки. Това са много различни типове хора, защото душата се отнася към себе си и към външния свят по различни начини.

Трети тип е този, който се е поставил в историята предимно чрез представителя на немския дух, чрез Гьоте. Един велик мислител от неговото време нарича мисленето му „представително мислене“. С това той има предвид, че Гьоте притежава особеността да бъде също толкова ориентиран към сетивните неща, колкото и той, и че може да се потопи в духовното, което е способен да преживява в и с нещата. Идеите за „дух и тяло“ са тясно преплетени в душата му. Мисленето му е обективно и не се отклонява далеч от предметите, а когато се насочва към предметите, не се отклонява от себе си.

Съответстващо на това тройно отношение на човека към заобикалящия го свят, имаме и три вида отношение на народната душа към индивидуалната човешка душа. Защото, както човекът се отнася към природата, така и народната душа се отнася към индивидуалната човешка душа. Има народни души, които се отнасят към

индивидуалните души по такъв начин, че са изцяло отдадени на отделните човешки същества, сякаш се вливат изцяло в тях и ги проникват, че индивидуалната душа е нещо, което е отпечатък на народната душа.

Това е предпочитаната връзка за душите, които обитават западната и южната част на Европа: френския, италианския и британския народ. Различна е връзката за руския народ. Там откриваме, че народната душа остава, така да се каже, над индивидуалните души, че не навлиза в съществото на отделния човек, което се изразява с факта, че руският народ и днес има - като облак, разпростиращ се над целия народ - византийската религия, която не се свързва с индивидуалната душа. Такова е отношението на народната душа към отделния руски човек.

[Където, както в Западна Европа, националната душа завладява индивидуалните души, тя доминира над тях, така че индивидуалната душа е нещо като отпечатък на националната душа. Точно както националната душа на Запад е в индивидуалната душа, така и връзката на руската национална душа е такава, че тя не се спуска надолу.]

Подобно на човека, който живее само в собствената си душа, националната душа не слиза до индивидуалната душа; националната душа сякаш вилнее над народа.

Руските души не са обзети от народната душа, а по-скоро са в анархично объркване. Дори когато човек си помисли за отличните представители на руския народ, за Толстой и т.н., вижда как народната душа се носи над тях като облак и че индивидуалните душевни сили не са обзети от нея, а са в анархично объркване.

Нека сега се обърнем към центъра на Европа: тук откриваме такава връзка между душата на народа и индивидуалната душа, че можем да сравним тази връзка с обективното мислене на Гьоте. Имаме душата на народа, която с любов и интимност прониква в индивидуалните души и същевременно се издига над себе си и се пренася в духовните светове, за да почерпи нова сила и да я отнесе надолу от духовните светове. Тук имаме живот на душата на народа над човека в духовните висини, а след това отново в индивидуалните човешки души.

Може да се каже: Когато погледнете хората от Западна Европа, една особена душевна сила винаги е обхваната и управлявана от народната душа: при италианците - сетивната душа; при французите - разумната или интелектуалната душа; при британците - съзнателната душа. Всички качества, които членовете на тези народи притежават [именно като членове на тези народи], веднага стават ясни и разбираеми, когато се гледат от тази гледна точка на природата на фактите, които могат да бъдат открити чрез духовната наука. Колко силно страстен, колко напълно потопен в инстинкта изглежда целият италиански живот, чак до величието на Данте, който е написал своята „Божествена комедия“ от образите на сетивната душа.

Италианският народ става разбираем, когато човек знае, че тук народната душа е тази, която обгръща сетивната душа.

Френската нация става разбираема, когато човек осъзнае, че народната душа пряко завладява интелектуалната душа. Четох как едно психологическо дружество в един немски град се е опитало да обясни френския национален характер. Резултатът беше: Това е тяхната математическа нагласа. Тази нагласа става веднага разбираема, когато човек знае, че народната душа пряко завладява силите на интелектуалната душа. Всичко в тази западна нация се осветлява, когато човек знае, че тя е склонна да приема нещата по такъв начин, че въпреки всичкия стремеж към лична свобода и национална свобода, тя е вътрешно догматизирана и систематизирана до степента на художествена дейност, до степента на детайлите на художествената дейност. И там намираме и другата страна. Бих искал да кажа отрицателния полюс на догмата: това е критиката, разтварящият елемент. От една страна, рационалната душа иска да види всичко в система от догми, а ако не може, тя се бунтува срещу нея и така имаме или догматизъм, или волтеризъм. Изходната точка на философията на Декарт е съмнението до последния детайл. Можете да разберете какво се случва във френския народ, ако знаете това.

Забелязвам, че тук седят редица видни личности, които знаят, че се занимавам с тези неща от години и че те не са формулирани от настоящето. Но вярвам, че те могат да бъдат поучителни за това, което преживяваме сега, което е толкова велико, толкова смислено и толкова болезнено.

Сега към съзнателната душа. Частта, която е най-силно склонна към външния живот и най-малко се отнася към вечната част на човешкото същество, е съзнателната душа, а в британския народ тя е най-силно обзета от народната душа. Характерът на британския народ като търговска нация, а също и характерът на Шекспир, веднага става ясен. Защото на какво се основава неговото величие? На това, че е изобразил отделния човек по такъв ясен начин, че той стои здраво на физическия план, че го характеризира в това, което не преминава през портата на смъртта. Той е толкова велик, защото е успял да характеризира толкова рязко това, което е човешкото в човека, което не е вечно за него, а това, което той развива за физическия свят между раждането и смъртта.

Сега, германската национална душа, или, както бих могъл да кажа, централноевропейската култура, се характеризира с това, че не обхваща душата директно, а се спуска към душата и я обхваща в нейната цялост, сякаш с това, което извира от източниците на духовния свят, защото тя има дара да се оттегля в духовните светове и да черпи сила оттам. Оттук произтича особеността на германската душа да преживява това, което има силата на вечното, което директно се влива от вечното в отделните души. Индивидуалната душа трябва да може да усети, че нещо в душата ти живее чрез националната душа, което потъва в теб, което се носи в теб и чрез което си пряко свързан с това, което живее в духовни висини. Оттук и идеализмът, оттук и вечно подмладяващата се сила на германската национална душа.

Човек може да прегледа продуктите на германския интелектуален живот и да получи доказателства, че за разлика от другите нации, германецът има това особено отношение към народната душа: не се завладяват индивидуалните душевни елементи, както е при западните и източните нации в Европа, а егото, което германецът изглежда е по-слабо развито. Човек е британец, французин; германец трябва да се превърне в такъв.

Това е идеал, защото не една-единствена сила на душата, а цялата душа е обхваната в най-дълбокия живот в постоянното проявление на различните страни. Нека погледнем назад към времената, когато християнството е проникнало в младата, развиваща се германска нация. Как е било прието? Можем да видим това от старовисокогерманската поема „Хелианда“. Това, което отделният човек – тук поетът на „Хелианда“ – чувства относно събитията, личния си опит, е пряко свързано със силите, които го заобикалят. Това, което е било предадено само на римляните, се преражда от най-младите зародишни сили на поета.

И в други стихотворения откриваме как християнството не само става част от немския народ, но се ражда от отделния човек, тъй като се превръща в личен въпрос за индивида. Именно душата на народа не позволява на това, което идва при народа, да остарее, а го подмладява, така че да живее като растение в душата и да се въздигне отново.

Освен това виждаме как през дванадесети до четиринадесети век се развива един светоглед, наречен немски мистицизъм, например в произведенията на Таулер, Майстер Екхарт, неизвестния автор на „Теология на Дойч“ и т.н. Виждаме как умовете работят по особен начин, как се отнасят към духовния свят. Мистикът Екхарт е убеден, че духовният свят трябва да се преживява директно в душата, че трябва да бъде оставен изцяло на себе си, че не трябва да се движи от собствения си произвол, а трябва да се отдаде на силите, които тъкат и управляват света. Тогава в него се разпалва нещо, което е искра, но в тази искра живее Бог, божественото тъкане и битие.

Мястото, където Бог живее вътре, [където Христос се ражда вътре, което страда] и умира, когато индивидуалната душа поема по пътя на страданието и страстта, /празнина в текста] е мястото, където Майстер Екхарт въвежда думата „Gemüt“. В ума светът е духовно възроден и той осъзнава, че това, което човек мисли, мисли и Божеството, това, което човек чувства, чувства и Божеството, това, което човек желае, желае и Божеството, стига само да се отдаде на своя Бог. Там имаме нещо от интимното съвместно съществуване на индивида с немската народна душа.

И у автора на „Немска теология“ откриваме подмладяване на немския светоглед чрез ритмичен ритъм на живота на немската национална душа с отделните представители на немската национална душа. Това, което в по-ранни времена е довело до възкресението на живота на Исус, сякаш Исус е бродил из германската провинция с учениците си като негови слуги, което така лично е изобразило живота

на Исус, което е подмладило християнството, това подмладява миросгледа в немския мистицизъм. И е чудесно колко дълбоко немската национална душа се намесва в личния живот! Това става ясно, когато погледнем един от учениците на мистицизма, Ангелус Силезиус, когато споделим едно изказване на този мистик, едно от най-дълбоките от многобройните изказвания:

Аз нито умирам, нито живея. Самият Бог умира в мен,

И това, за което Аз трябва да живея, Той също живее и за което живее.

О, какви дълбини, казваме ние, само във връзка с мисълта за безсмъртието! Този, който е направил това, чувства управляващата божественост. Когато умирам, това е също толкова акт на божествеността, колкото и когато живея, божествеността е тази, която живее в мен. Като позволявам на Бог да изпита смъртта в мен, аз осъзнавам своето безсмъртие.

Може да се каже: подобни идеи за безсмъртие, които сочат към безсмъртна сила в човешката душа, която не се схваща чрез размисъл върху това, което лежи отвъд смъртта, а вече е схваната от нея в живота, са демонстрирани от Якоб Бьомер, простият общар от Гьорлиц, дълбокият философ, който е бил изцяло вдъхновен от немския народен дух. Той е насочвал просветления си поглед към това, което е от божествените светове в собствената си душа. Той е виждал смелостта на човешкия стремеж на земята във факта, че индивидуалната човешка душа, която иначе е отдадена на емоционалните впечатления, на тези на интелекта и т.н., винаги се познава свързана със своята безсмъртна сърцевина, с това, което живее в смъртта, което знае как да умре, живеейки от прякото познание.

Целта на Якоб Бьомер е била да преживее смъртта директно в земния живот и че това е семето за преживяванията на живота. Израз, който изглежда е израз на германската национална душа чрез един човек, е следният:

Който не умира, преди да умре,

Той загива, когато умре.

Тези, които не схванат през живота си какво живее в душата като безсмъртно и по този начин преминават през портата на смъртта, тези, които не схванат смъртта като източник на духовен живот, загиват, когато умрат. Виждаме най-висшия философски възглед, но такъв, който е пропит и с елементарна душевна сила, издигаща се до най-високите висоти на духовното.

Когато виждаме пред себе си такива фигури от немска националност, ние осъзнаваме как немската национална душа има подмладяващ ефект отново и отново, така че тя винаги трябва да се хваща за духа и душата като нов зародиш, за да се изкачи по цялата стълба, да стигне до най-високите висоти на духовния плод. И след парещото и пламенно опустошение на Тридесетгодишната война, ние виждаме как силата на германската душа отново се намесва в живота на народа. [Пауза в текста] Колко съзнателно Лесинг посочва, че една истина не е нужно да бъде глупава, защото първоначално се е появила у хора, които все още не са били

покварени от софистиките на школите - той има предвид великата истина за повтарящите се земни животи - че целият земен живот протича по такъв начин, че преминава през различни земни животи. Той изразява това в своето „Образование на човешкия род“. Много умните хора казват: Той е остарял, когато е писал това. Но той е бил наясно, че във „Образование на човешкия род“ е представил цялостното развитие, което е извлечено еднакво от елементарните душевни сили и същевременно води до най-високите висоти на духовния живот. Това, което възниква по този начин, възниква чрез интимното взаимодействие на душата на народа с цялостните душевни сили.

Такъв е и случаят с Хердер, който в своята „История на човечеството“ предлага широк обзор, обхващащ цялата природа на душата, от най-елементарните душевни сили до най-висшите философски сили. Има много, много начини, по които душата на един народ живее в душата на Гьоте. Забележително е, че осъзнаваме, че от своя страна у него може да възникне поетично произведение, което не би могло да възникне в никоя друга култура. Ако немската народна душа има особеността да схваща не отделните душевни сили, а цялата душа, тогава тя схваща безсмъртното в смъртното и личността става носител на вечното. Следователно „Фауст“ на Гьоте може да възникне само в рамките на немската култура. Той съдържа всичко в човешката душа, целия стремеж към самите начала на духовния живот, които се търсят съзнателно отново, след като всяка традиция е отхвърлена. Как е представено това?

Нека сравним как силата на германската душа вдъхновява германския народ по отношение на френския народ. И в двата случая гръцкото се възражда. Но как се възражда то при френските поети? То се изучава, правилата се възприемат и т.н. Но как е при Гьоте? Дори в „Ифигения“ гръцкото не се възприема, а се преражда наново, подмладява. А във „Фауст“ имаме съюз с това, което той е смятал за гръцко: Елена се преражда за Фауст. Той се подмладява, за да се съедини с представителя на гръцката култура. Фауст, който е остарял, отхвърля старото и търси подмладяващата отвара. Това, което е исторически дадено, трябва да се свърже с Фауст в подмладена форма. Това изисква пълната сила, подмладяващата сила на германската национална душа.

Можем да го проследим навсякъде, във всички детайли на германския интелектуален живот! Това е, което идва в съзнанието чрез потапяне в същността на германската национална душа. Човек вижда, усеща и усеща една постоянно обновяваща се сила в нея. Колкото и да се променя настоящата култура, тази обновяваща се сила ще остане, защото нейният магически дъх ще бъде вдъхван отново и отново в различни епохи. Това е особеност на централноевропейската култура. Тази надежда и увереност, които веднага се превръщат в сила, са основата

не на повърхностния, а на дълбокия оптимизъм у германеца, който е свързан и с идеализма във всички философии. Който е наистина способен да се доближи до това, което е създала германската национална душа, не може да се отчайва от човечеството, а винаги стига до вяра в човечеството, и всъщност до духовна вяра в човечеството.

Това става много важно, когато човек погледне духовете, които насочват погледа си към човечеството в търсене на нещо, което може да даде добра надежда за по-нататъшното развитие на човека, и които не могат да намерят нищо, които вярват, че европейската култура е изчезнала. Никой не може да смята европейската култура за остаряла; те могат да разберат връзката между душата на народа и индивидуалната немска душа. Всеки, който смята европейската култура за стара, не разбира това.

Ето защо имаме руски интелектуалец, който е търсил това, което може да направи човечеството щастливо, и не може да намери нищо, което да е израснало от тази култура на националната душа. Той търси навсякъде и не намира нищо. Говоря за Херцен, великия руснак, който стана толкова малък в собствените си очи, когато искаше да разбере централноевропейската култура. Следното изказване на Херцен веднага хвърля светлина върху начина, по който източноевропейската, анархична душа гледа на запустението там, където процъфтяващ живот може да бъде видян от онези, които могат да разберат централноевропейския душевен живот. Той влиза в интелектуален съюз с англичанин, със Стюарт Мил, и казва:

Мил не преувеличава, когато говори за стесняване на ума, за постоянно сплескване на живота, за свеждането на живота до търговска култура. Той казва, че Англия ще стане като Китай, а ние добавяме, че Англия няма да бъде сама.

Това казва Херцен, който няма разбиране за това, което трябва да изпълни централноевропейеца с най-висша жизненост. И по-нататък той казва:

Може би едно съвпадение ще ни спаси от китайското изсушаване.

Ако беше разбрал Гьоте, подобно твърдение би било невъзможно! По-нататък Херцен казва:

Къде е най-висшата мисъл, тоест надеждата, която закоравява сърцата, така че да не чувстват нито болка, нито страдание. Огледайте се около себе си, какво може да възвиси сърцата.

Че същата сила, която е родила най-висшите поетични и философски цветове у Гьоте, е същата сила, която днес ражда безброй жертви, жертви на смърт и страдание, ето какво ни се представя едновременно от целия контекст на немския живот.

И винаги ли немският живот е бил толкова неразбран в света, както е сега, когато от всички страни му се вика, че е живот на „варвари“? Централна Европа не само е обградена като голяма крепост с намерението да бъде уморена от глад, не, тя е и смърряна и порицана от всички страни. Тук-там се издигат приятелски гласове, например от румънец, който възкликва:

Всички, които са учили във Франция и са живели сред френския народ, са се втурнали да пълнят колоните на вестниците с всякакви похвали. Защо вие, които сте се радвали на немско гостоприемство, не отговорите на тези хора, като кажете, че тези варвари имат най-добрите училища, клиники, университети и т.н.? Че сте били посрещнати навсякъде с отворени обятия! Защо не отговорите, като кажете, че тези варвари, които са били ваши учители, са неспособни да извършат подобни престъпления? [Защо не отговаряте?]

Тези гласове не винаги са били толкова редки. За един централноевропейец е неудобно да характеризира германската същност с ценностни преценки. Знам, че казаното от мен е толкова сигурен резултат от духовно-научно изследване, колкото законите на слънчевия спектър са резултат от научно изследване. Но за един германец е неудобно да прави ценностни преценки за германския характер, така че нека първо чуем другите. Първо Емерсън, великият американски учител. В размислите си за Гьоте той пише сякаш има известно осъзнаване за това как германският национален характер се свързва с индивидуалната душа и за разликата между Източна и Западна Европа:

Едно [качество] по-специално, което Гьоте споделя с целия си народ, го отличава в очите както на френската, така и на английската публика: че всичко в творчеството му се основава единствено на вътрешна истина. В Англия и Америка хората уважават таланта, но са доволни само когато той работи за или против партия по своето убеждение. Във Франция човек вече е възхитен да види как блестящи идеи се разпространяват, където и да се наложи. Във всички тези страни обаче талантливите мъже пишат докъдето им стигат даровете им. Ако това, което представят, стимулира проникателния читател и не съдържа нищо, което да нарушава добрите обноски, то се счита за достатъчно. Толкова много колони, толкова много приятно и полезно прекарани часове. Немският ум няма нито френската жизнерадост, нито разбирането на англичанина, усъвършенствано за практичност, нито накрая американския...

— както казах, американец, пишеш на английски —

Всичко, което той притежава, е известна честност, която никога не се спира пред външния вид на нещата, а винаги се връща към основния въпрос: „Накъде отива това?“ Немската публика изисква един писател да стои над нещата и просто да изразява себе си. Интелектуалната пъргавина е налице, добре и хубаво: какво защитава тя? Какво е мнението на човека? Откъде идва то? Откъде черпи всички тези мисли? Англичаните [...] виждат само индивида, те не знаят как да схванат човечеството като цяло според висши закони.

Германците мислят за Европа.

Англичаните не оценяват дълбочината на немския гений.

В тези думи има нещо живо, което може да изглежда като ехо на това, което може да възникне от интимната връзка на душата на народа с отделния човек. И Емерсън продължава:

Ето защо отличителните термини, използвани във висшата разговорна среда, са с немски произход. Докато англичаните и французите, които са споменавани с отличие заради своята проникателност и ерудиция, подхождат към своите изследвания и гледна точка с известна повърхностност, а личният им характер не е твърде дълбоко свързан с това, което са възприели, и с начина, по който се изразяват, Гьоте, главата и съдържанието на германската нация, говори не защото има талант, а защото истината съсредоточава лъчите си в душата му и блести от нея. Той е мъдър в най-висша степен, макар че мъдростта му често може да бъде замъглена от таланта му. Колкото и превъзходно да е това, което казва, той има нещо още по-добро наум. Той ме прави любопитен. Той притежава онази страховита независимост, която идва от работата с истината.

Може да се каже: Е, това е казал Емерсън, който е живял далеч в Америка. Трябвало е да го чуем: германците, които живеят сега, не са същите, каквито са били. Дори френският философ Бергсон е казал как германците са станали механични. Странно е как в днешно време човек, който иска да бъде философ, иска да стигне до собствената си преценка: Той със сигурност

копнее за преценка! Той знае, че германците са имали велики мисли. Изглежда смята, че когато оръдия и пушки са насочени срещу германците от всички страни, те трябва да рецитират стихотворения от Новалис или Гьоте в отговор.

Странна логика вилнее по света днес. Когато хората казват: „Кой искаше тази война?“, а англичаните, французите и руснаците твърдят: „Ние не я искахме?“, човек би могъл да каже: „Да, и ние вярваме в това!“. Но това не зависи от това какво казва човек, а от това дали може да каже съответното нещо. Ако петима души стоят заплашително около една къща и човекът, който живее в нея, види това и им каже да се махнат, а те след това, понеже не си тръгват, бъдат бити от тях, петимата също могат да кажат: „Ние не искахме побоя!“.

Не може да се каже, че преценката на Емерсън за германските „варвари“ е вече остаряла, но би се помислило, че онези, които са се потопили в германската интелектуална същност, могат да преценяват по-добре.

Няколко години преди войната една англичанка публикува книга, озаглавена „Осем години в Германия“. Тя посещава немски училища, клиники и т.н. и, след като опознава немския характер, пише следното:

Четем много за нова Германия и новия немски дух. Дали това, което съществува сега, е зрял труд на поколения? Заслепени от блясъка на богатството на Германия, ние сме склонни да забравим, че тя никога не е заемала друго място освен най-предните редици, освен в просперитета. В литературата тя винаги е давала тласък; в науката тя винаги е блестяла; в музиката тя винаги е доминирала.

А сега следното. Не знам дали би го написала сега, но около две години преди войната го направи:

Преди четиридесет години Германия се бореше за съществуването си и все още се бори за него днес. Напълно погрешно е да се смята, че Германия вече е достигнала своя зенит. Тя води тиха, но решителна битка срещу могъщи съперници, чиято сила и опит са натрупани преди поколения. [...]

На всяка граница и отвъд водата, противници, търговски и политически, седят и с нетърпение очакват момента, в който Германия ще се отпусне поне малко, за да се нахвърлят върху нея и да я свалят.

Причините, поради които германският национален характер е толкова малко разбираем, могат да бъдат схванати. Нещо може да проникне на Запад от германската душа — по-малко на Изток — но то е отблъснато на Запад, защото не иска да знае нищо за догматичния характер на това, което иска да живее активно в цялата душа. Има известно разбиране, но същевременно и нежелание то да се разрасне напълно в душата.

Около година и половина преди избухването на войната в Манчестър са проведени лекции. Те са публикувани и са много интересни, а в предговора учените обясняват защо ги провеждат:

Английските журналисти трябва да бъдат по-добре информирани за германските условия.

Относно непосредственото настояще, ученият Херфорд казва, че като цяло е изключено създаването на Германския райх да е било от полза за мира. [Пауза в текста] Историята трябва да бъде нещо повече от кинематография и да хвърля по-висша светлина върху нещата:

Като цяло и в общата картина, няма съмнение

- казва се -

че установяването на Германския райх е било от полза за световния мир. Това обяснение ще изглежда странно за онези, които не знаят нищо друго освен събитията от настоящето и за които историята не е нищо повече от постоянно променящ се, ослепителен кинематограф. Но историята трябва да бъде нещо повече. Подходящо е за нея да позволи на светлината на миналото да освети настоящото обръкване и в тази по-висша светлина нещата, които изглеждат болезнени, ще придобият естествен вид. Защото, ако погледнем към миналото, ще открием, че нашите предци са гледали на Франция с много по-голям страх, отколкото най-дивите бунтовници днес се страхуват от Германия. И страхът на нашите предци е имал основателна причина. [...] И така, в обобщение, може да се покаже, че основаването на Германската

империя е било предимство за Европа и следователно и за Великобритания. Защото събитията от годините 1866-1871 веднъж завинаги сложиха край на възможността за водене на хищнически войни срещу досега незащитения център на Европа и по този начин премахнаха подтик към война, който в по-ранните векове толкова често е изкушавал в грешни канали; Те поставиха германския народ в позиция да развие досега ограничените си политически способности и помогнаха за установяването на солидна основа на нова европейска система, която е запазила мира в продължение на четиридесет години. Тази благословия произтича от факта, че германското единство постигна с един удар това, което Великобритания, въпреки всичките си разходи за кръв и пари, никога не беше успяла да постигне, а именно, да осигури баланса на силите по такъв решителен начин, че една голяма война се превърна в най-опасното от всички начинания.

Когато човек се сблъска с тези неща и се запита какво се крие в душите на тези, които са ги написали, той трябва да има известно разбиране за особеностите на европейската национална психика, за да схване защо може да я разбере толкова малко извън Германия. Само просветени умове могат да направят това.

Трябва да се спомене и един мистик, написал красиви неща. Той призна, че е имал страхотни преживявания с трима мистици. Един от тях е Новалис, който е спечелил толкова много от интимния си контакт с немската народна душа. Той използва красиви думи, за да го характеризира. Казва: „На земята се случват толкова много неща, които могат да интересуват само земните души, като например това, което правят шекспировите герои. Но ако други същества от други планети можеха да гледат надолу, какво би могло да ги интересува?“ И се чуди дали има нещо, което може да интересува и други духове, и в писанията на Новалис открива нещо, което интересува не само земните души, но и същества, слизащи от небесните висоти. Това, което човешката душа трудно може да изрече с думи, е това, за което той говори, за което човек би предпочел да мълчи, където започва истинската природа. Той казва: Но ако му бяха необходими други доказателства, те биха

— тоест, вероятно, душата —

да го води сред онези, чиито дела почти докарват до тишина. Тя би отворила портата на царството, където някои я обичаха заради самата нея, без да се тревожат за малките жестове на телата си. Те биха се изкачили заедно до самотните плато, където съзнанието се издига с едно ниво и където всички, изпълнени с безпокойство за себе си, внимателно оглеждат огромния пръстен, който свързва света на привидностите с нашите висши светове. Тя би отишла с него до границите на човечеството; защото в точката, където човекът сякаш свършва, той вероятно едва започва и най-съществените и неизчерпаеми части са [само] в невидимото, където той трябва да бъде непрестанно нащрек. Само на тези висоти има мисли, които душата може да одобри, и идеи, които приличат на нея и са толкова властни, колкото е и тя. Там човечеството е управлявало за миг и тези слабо осветени върхове са може би единствените светлини, които възвестяват земята в духовното царство. Тяхното отражение наистина има цвета на нашата душа. Чувстваме, че страстите на ума и тялото биха наподобявали звъна на камбани в очите на странен разум; но [хората, за които говоря] са излезли от малкото село на страстите в своите произведения и са казали неща, които са ценни и за онези, които не принадлежат към земната общност. Ето как този просветен дух е оценил Новалис. Кой говори по този начин? Някой, който призовава за отговорност самодоволните критици, които сега се обявяват срещу германското „варварство“? Някой, който ще се противопостави на думи като: Всъщност е трудно да се усъмниш в душата си и да разпознаеш слабия ѝ, детски глас сред безполезния шум, който я заобикаля.

Думите, написани от просветения човек за Новалис, са от Метерлинк. И думите за ревящия също са от него. Ние сега преживяваме такива неща; те характеризират нашето време директно чрез себе си, без да е необходимо да добавяме нещо конкретно.

Споменатите лекции, които са проведени в Манчестър, са публикувани и преведени на немски език. В предговора има някои думи, които могат да се прочетат и на английски:

Източникът на потока на неговия интелектуален и политически живот се крие в Реформацията. Но в края на осемнадесети и началото на деветнадесети век започва да тече уникално в световната история течение, което е толкова непрекъснато, колкото е характерно оттогава насам. От времето на Древна Гърция светът не е виждал такъв спектакъл на най-тясно сливане на живота на държавника с този на мислителя. Духът на Германия днес е до голяма степен конкретен и практичен.

Тозият, който казва това, е лорд Халдейн.

Ако вземем предвид колко различни трябва да са европейският център и европейският изток по отношение на цялостния характер на хората, можем да разберем, че там е трябвало да възникне мощна конфронтация. Тази конфронтация е била видяна от хора, които са искали да видят ясно. Днес чуваме от всички страни: Германците са искали тази война. Който я е искал, който, поради особения характер на своите национални стремежи, е трябвало да я иска отдавна, винаги е била виждана от сравнително просветени умове. Човек, който не е особено склонен към германската природа, пише:

Що се отнася до мен, не се съмнявам, че конфликтът между германския и славянския свят е неизбежен, че той ще бъде разпален или от Ориента, особено от Турция, или от националния спор в Австрия, може би и от двете, и че Русия ще поеме водещата роля в него от едната страна. Тази сила вече се готви за евентуалността; руската национална преса бълва огън и пламъци срещу Германия. [...] Германската преса вече издава своите предупредителни викове. Мина много време, откакто Русия се събра след Кримската война, и изглежда, че сега в Санкт Петербург се смята за уместно отново да се заеме с ориенталския въпрос.

Ако, според по-помпозния, отколкото истински израз, Средиземно море някога се превърне във „френско езеро“, Русия има още по-позитивното намерение да направи от Черно море руско езеро, а от Мраморно море – руско езеро. Това, че Константинопол трябва да стане руски град, а Гърция – пряка васална държава на Русия, е непоколебима цел на руската политика, която намира своите лостове за подкрепа в общата религия и в панславизма.

Така умовете, които искаха да го видят, видяха как силите, действащи в Европа, постепенно доведоха до това време. Това е написано през 1870 г.!

Антагонизмът между Източна и Централна Европа винаги е съществувал, така че логиката на въпроса „Кой искаше тази война?“ е най-слаба, защото народът, чиято душа се носи като облак над нея, има желание за разширяване и защото няма и най-малко разбиране за постигнатото в Централна Европа. То беше прието в Русия, но начинът, по който се случи, е отново доста характерен.

Вярно е, както казва Херман Грим, че англичанинът г-н Луис е искал да напише важна книга за Гьоте. Но той е разказвал само за човек, който е роден във Франкфурт на Майн и е починал във Ваймар, който е имал това и онова преживяване и е написал тези и онези произведения. Но душата на Гьоте не живее в нея, защото душата му се изплъзва през пръстите му. Той вижда само това, което може да догматизира; вижда само Гьоте, който стои здраво на земята – датите на раждане и смърт и т.н. Той знае заглавията на произведенията и т.н. Но какво всъщност е бил Гьоте, че е бил представител на диалога между отделния германец и германската национална душа, той не усеща.

Точно както феноменът има ефекта на Запад, че вътрешните страсти се бунтуват срещу него и го превръщат в грубо, но в догматично, така и това, което е пряко преживяно от германците, има същия ефект на Изток – както казах, те често са го приемали доброволно – на Изток то се превръща в мрежа от мисли. Тъй като руснакът чувства, че то трябва да бъде пренесено нагоре в облака, който се носи над него, то става призрачно, сенчесто.

Дори великият философ Соловьев се носи в този облак. Той е заимствал щедрата си философия от немската култура – но това, което живее с пълен живот в немската душа, му се струва призрачно и поражда объркано трептящи мисли, които германецът, свикнал с интимната връзка с народната душа, не може да следва като образ на истината. Човек дори трябва да го преживее [че един интелектуалец в Русия превръща Гьоте] в призрак по още един начин, този, който обаче някога е наричал друг народ „варвари“ преди войната: Мерешковски. Той говори за последното видение на Херц за смъртта:

Последното видение на смъртта у Херц е - Русия като „земя на свободния живот“ и руската селска общност като спасител на света. Той замени старата си любов с нова вяра, но изглежда, че в последния час осъзна, че и тази последна вяра е илюзия. Дори вярата да го е измамила, любовта не го е измамила; в любовта му към Русия имаше известна правилна перспектива: не селската общност, а християнската общност може би наистина ще се превърне във вярата, която младите варвари ще донесат в древен Рим. Така казва той от сърце.

Междувременно обаче той умира - без никаква вяра: Сбогом, покварен Рим! ... Сбогом, родна земя! Но нека никой не се заблуждава от това, което казва за Гьоте в последната си книга; целият Гьоте се е превърнал там в призрак. Че той не разбира душата на народа, която е подмладила всичко, че не може да гледа на това, което е Гьоте, като на сила на душата на света, се вижда от факта, че казва, че се осмелява да каже такива думи на Гьоте като:

Когато Гьоте говори за Френската революция, той внезапно се навежда към земята, както гигант може да бъде смазан от зло заклинание и да се свие до размерите на джудже; от елински полубог той се превръща в германски гражданин и – ако сянката на олимпийца се смили над мен – в германски филистер, „гер фон Гьоте“, таен съветник на херцога на Ваймар и почтен син на почтения франкфуртски търговец.

Това за поета от „Фауст“!

Човек разбира какво трябва да се разбере в средата на Европа и степента на разбиране, което се проявява за германската национална душа както отляво, така и отдясно, говори за това. Един ден световната история няма да бъде съдена само по архиви, по отпечатаното и написано, но и по по-фини характеристики! Всъщност с тежко сърце, през сълзи, през вътрешни сълзи, осъзнах нещо като образ пред душата си, начина, по който стоят силите на Европа, защото е толкова далеч от първоначалните сили, чрез които индивидът надрасква космоса.

Именно [това, което този съюз на великото княжество и лъжливия панславизъм е направил] с руския народ, този образ стои пред мен. Видяхме как наближават тези първи августовски дни. Ще спомена само три образа от това време: В Централна Европа, Райхстагът. Нещо характерно предвещава предстоящите дела; това е най-чист израз на нещо безкрайно младо в силите на германската национална душа: народът мълчи! Има нещо чудовищно в това. Нека вместо това погледнем на запад, към френския парламент; вижте речите, които са произнесени там, и как всички тези речи извират от властта на тиранията. И след това се обръщаме към Русия, където сме свикнали да виждаме най-доброто от руския човек в мълчание: в Думата речите се втурват и всички говорят по такъв начин, че думите са фрази и всичко изглежда като аранжирано театрално представление от речи.

И така, европейските сили се изправят една срещу друга и аз осъзнавам обективността, с която болезнено съм им позволил да повлияят на душата ми. Мълчанието по средата е симптом на нещо, свързано с подмладяващите сили на германската национална душа; от епоха на епоха тя е водила диалози с най-изявените представители на германския дух и най-красивите продукти могат да бъдат проследени до това. Стремехът на германския народ към духа се е осъществявал и в случилото се в наше време.

Това винаги е било характерно за германския стремеж. Но ако се вгледате в него и се опитате да разпознаете основния му характер, ще кажете: този германски дух все още не е изчерпал силите и възможностите за развитие, които се крият в него. Душата на германската нация има подмладяваща сила и винаги ще я подмладява отново и отново. Колко подмладяваща е философията на Фихте! Като поток от фолклорни предания, тя се е вляла във времената на „Речи към германската нация“. Това, което съживява идеите му по странен и символичен начин, е това, което едно ново образование иска да даде на хората като реалност. Фихте знае колко неохотно хората приемат новото и се нуждае от своеобразно сравнение. Това е силно характерно за неговия начин на мислене.

Но духовната наука, от която произтичат нагласите, които могат да бъдат използвани за разбиране на душевните състояния на народа, иска да бъде активна наука, която смело и храбро извлича своите резултати. Тя говори за вечното не просто с абстрактни думи, а както говори, когато човешкият дух живее от въплъщение на въплъщение, така говори, както трябва да говори и днес, за подмладяващите сили на германската национална душа.

Фихте казва:

Времето ми се струва като празна сянка, която стои над трупа си, от който току-що я е прогонила армия от болести, и скърби и не може да откъсне поглед от някогашната толкова обичана черупка и отчаяно се опитва с всички средства да се върне в обиталището на чумата. Освежаващите повеи на другия свят, в който е влязла починалата, вече са я поели и обгърнали с топъл дъх на любов; приятелските гласове на сестрите вече я поздравяват и приветстват; тя вече се раздвижва и разширява в себе си във всички посоки, за да развие по-славната форма, в която трябва да се събуди; но тя няма чувство за тези мелодии, нито слух за тези гласове, или, ако имаше, е погълната от болка от загубата си, с която вярва, че е загубила и себе си едновременно.

Можем да имаме увереност в успешния стремеж на немския дух към интелектуален живот, защото виждаме какво е постигнал. Това е в процес на развитие и все още не е завършено. То е едновременно зародиш и плод. Колкото и неразумно да говорят хората за Германия, тя не е завършена и трябва да изнесе вътрешната си сила навън в света. Именно тази сила тя трябва да защити. Времето за това, което немският дух трябва да защити, ще се види да идва. Може да се очаква. Душите, които правят жертвата на смъртта днес, когато родените по-късно разберат какво може да бъде националната душа за немския индивид, те ще могат да гледат надолу в идните дни към време, което ще превърне в [човешко спасение] и прогрес това, което е било изкупено с толкова големи жертви, [със смели, но болезнени жертви]. Наистина разпознавайки движещите сили, може да се каже, че немският дух не е достигнал съвършенство, а ще продължи да се развива:

Немският дух не е достигнал съвършенство

Какво е да твориш в световното ставане.

Той живее с надежда в бъдещи тревоги,

Той се надява на бъдещи дела, пълни с живот; -

В дълбините на съществуването си той чувства могъщо

Скрити неща, които все още трябва да узреят и да работят.

Как може, във властта на врага,

Желанието за неговия край неразбираемо да се съживи:

Докато животът му се разкрива,

Който го държи в корените на битието, творенето?

7. Подкрепящите сили на германския дух

Уважаеми присъстващи! В продължение на много години всяка зима мога да изнасям лекции по духовна наука в този град. Дори в тези съдбовни времена, нашите приятели от движението за духовна наука ме помолиха да изнеса тази лекция днес. Сега ще ви се стори разбираемо, че в това време, в което се случват толкова грандиозни, но и толкова болезнени неща, в което се подготвя нещо толкова неизмеримо значимо за европейската и световната история, в това време искам да свържа тези разсъждения с това, което ни движи всички, с това, което онези, които стоят на Изток и Запад и които трябва да отстояват това, което великият дълг на времето изисква чрез кръв и смърт. В такова време думите също искат да бъдат насочени там, където ги водят чувствата и емоциите, където кръвта и смъртта защитават великите блага на Централна Европа, където трябва да се вземат огромни решения. И затова днес думите ми са посветени на съзерцанието на това, което се защитава в нашето настояще време, което е атакувано, очерняно и хулено от всички страни в това наше време. Бих искал да започна, като се докосна до това, което бих нарекъл основен принцип и стремеж на духовната наука, и след това да покажа как този основен стремеж, този най-съкровен импулс на духовната наука – който иска да бъде мотив, проникващ в духовното културно движение на настоящето и в бъдещето – как тези духовно-научни импулси са здраво закотвени в поддържащите сили на немския дух. И след това ще бъдат хвърлени някои акценти върху начина, по който враговете на Германия днес омаловажават, погрешно разбират и други подобни неща този немски дух, тази немска природа, тази немскост на изток и запад.

Често съм имал възможността да обясня тук как духовната наука иска да бъде истинският наследник на научния мироглед, но че тя от своя страна е противоположният полюс на този научен мироглед, тъй като иска да подхожда към световите на духовния живот с истински научен характер. За духовно-научния мироглед духът не е просто нещо, което може да се схване чрез термини, идеи или абстрактни понятия. По-скоро за духовната наука духът е това, което царува в един свят, който е зад нашия сетивен свят, който съдържа причините и движещите сили за всичко, което нашият сетивен свят и живот, включително историческото развитие, ни предлагат, и което се случва в сетивния свят. Както казах, днес мога само да се спра на това и трябва да ви насоча към четиво.

Духовната наука подготвя човешката душа, ако тя иска да се подготви за това, така че да се осъществи осъзнаване, реално преживяване на тази душа, което не е обвързано със силите на тялото, не е обвързано със сетивата, не е обвързано, както обикновения ум, с мозъка, но духовната наука подготвя душата за безтелесно познание чрез това, което тук е споменавано по-често: медитация, концентрация на живота на мисълта. Можете да намерите по-подробно описание в моите книги „Как

да познаем висшите светове?“ или във втората част на книгата „Тайната наука“ или в книгата „Теософия“. Тези книги описват пътищата, които водят хората, чрез вътрешна дейност и вътрешен опит, към освобождаване на духовната душа от робството ѝ към тялото, за да може тя да пребъдва в живота и дейността, в царуването и делото на духовния свят. Това, което днес все още изглежда на много хора като фантазия, като абсурд, трябва да бъде въведено в днешната култура именно чрез духовната наука. Разбираемо е, че хората казват: духовната наука противоречи на всичко, което петте сетива разбират.

Разбираемо е, че хората, които говорят по този начин, разглеждат духовната наука като форма на сънуване или фантазиране. Но някога хората са разглеждали и коперниковия мироглед като форма на сънуване и фантазиране, което, както се е казвало, би трябвало да противоречи и на петте сетива и техните твърдения. Точно както мислещите навици на хората са свикнали да приемат коперниковия мироглед, така и мислещите навици на хората ще намират за все по-удовлетворяващо за душата, необходимо душевно преживяване, необходима душевна хармония приемането на духовната наука, която показва как душата може наистина да проникне в духовен свят в едно безтелесно познание, духовен свят, който не е просто сбор от понятия и идеи, а нещо много конкретно, реален духовен свят, жив духовен свят. Така, като духовен изследовател, човек гледа към нещо, което трябва да дойде, както коперниковият мироглед някога е навлязъл в човешкото развитие.

Когато разгледаме добре този възглед за живия дух и връзката на човешката душа с него, а след това погледнем върху това, което е било подготвено в продължение на много векове в развитието на немския народ и немския характер, можем да кажем, че всички сили, които немският характер е прилагал в течение на много векове, в крайна сметка са насочени към това да доведат до тази духовна наука. Няма нищо, което духовната наука да не би могла да открие като зародиш на себе си в това, към което немският дух се е стремил през вековете. Нека първо ви представя един характерен пример от по-ново време.

Германската същност, която например през втората половина на осемнадесети век, когато Лесинг, когато Хердер навлиза в хоризонта на тази германска същност, не може да се задоволи с дух, който е само абстракция, само сбор от идеи. Хердер, великият пионер на германския интелектуален свят, веднъж извика към Волтер: „Идеите могат само [да раждат идеи]“.

За Хердер става въпрос за това човек да намери начин в душата си да преживее истински жив, жизнен и витален духовен свят чрез вътрешно развитие, точно както живее в света на сетивата чрез очите и ушите си. И историята не трябва да се разбира по начин, по който може да се говори за доминиране на идеите в историята, а за Хердер историята е такава, че в историческата дейност действат истински духовни същества, към които човек може да гледа нагоре като към

същества от свръхсетивния свят, точно както гледа надолу в сферите под себе си към чувствените същества на трите природни царства. И толкова убеден е бил Хердер, великият предшественик, дори може да се каже, учителят на Гьоте, че истинската наука за духа стига до истински дух и че човечеството се стреми да намери такава духовна наука, че самият той, Хердер, се изразява с красиви думи: [„Човешката раса няма да премине, докато всичко не се случи! Докато геният на просветлението не премине през земята!“]

Под просветление той разбира онова знание, което немският ум винаги е търсил, не чрез външните сетива и интелекта, а чрез вътрешното преживяване на душата, което обаче отвежда човек по-далеч, отколкото се случва в ежедневието. По свой начин Хердер отново подхваща това, което срещаме векове по-рано у немския мистик, стоял в зората на модерното време. В момента, в който Ангелус Силезиус говори в своите образи, в които дава указания за пътя на душата в духовен свят. Той изразява в един от своите образи: „Не аз живея и умирам, а Божествената духовност царува в мен, тя се ражда в мен, тя живее и умира в мен.“

Немската душа винаги е търсела такава връзка с живия дух. И затова интимното търсене на душата за тази връзка с действияния дух е било толкова интензивно, че дори идеята за безсмъртие за Ангелус Силезиус следва директно от духовното вътрешно познание, от духовния вътрешен живот. Защото, тъй като е бил съзнателен, че вечният Бог царува в мен, той е знаел и че този вечен Бог е в душата ми в момента на смъртта, където вечният Бог не може да умре. Тъй като това, което живее в душата, е едновременно преживявано от Бога, идеята за безсмъртие се преживява от духовното. Идеята за безсмъртие, за сливане с духовен свят, е преживяване за Ангелус Силезиус.

Когато душата осъзнае Бога в себе си, тя знае, че този Бог не може да умре, че смъртта води към духовния свят.

И нека си помислим за великия мистик в началото на модерната епоха на немския интелектуален живот, Якоб Бьоме. Не за да проповядвам фалшив алегоричен активизъм, а за да посоча, че животът на сетивата се разбира само когато човек схване това, което е живо не само между раждането и смъртта, но и което преминава през портата на смъртта, бих искал да цитирам Якоб Бьоме. Той осъзна, че човек трябва да проникне в тайните на смъртта още приживе. Че силите му се разпалват, когато знае какво го зове към нов живот в умирането, че тези сили трябва да бъдат разпознати още в този живот. Това означава прекрасната поговорка на Якоб Бьоме:

Този, който не умира, преди да умре;

Той загива, когато умре.

Когато подобни думи отекват от немския духовен живот, човек усеща как най-добрите души на немското развитие са пропити от живите поддържащи сили на духа. Защото именно поддържащата сила на немския дух е тази, чрез която душата,

в най-висшия си стремеж, осъзнава, че е вътрешно и жизнено свързана с духа, така че да преживява, че това, което може да прави като най-висше, самият дух прави в нея. Душата се чувства носена от конкретния дух, а не просто от идеи и понятия, които са абстракция на човешкия ум и разум и които не представят живо духа, който наистина преобладава в живота. Следователно този дух развива своята носеща способност за целия немски интелектуален живот.

И когато погледнем към най-добрите ни интелектуалци, човек може да види как тази поддържаща сила на немския дух действа в техните сърца и души, как те я демонстрират навсякъде в живота си и в интелектуалните си начинания.

Наистина не за да предизвикам сантиментални чувства у вас, уважаеми присъстващи, а за да покажем как поддържащата сила на немския дух действа в най-добрите немски умове чак до най-непосредствения живот, два велики ума са взети за отправна точка на днешното ни размишление. И тези два велики ума, нека бъдат разгледани в момента на смъртта, Шилер е първият.

Можем да надникнем в последните дни на нашия Шилер, директно в неговата смъртна камера, чрез един приятел, син на преводача на Омир, Вос, така наречения по-млад Вос. Там виждате как този Шилер, с приближаването на последните му седмици, може да се каже, вече се разхожда сякаш е почти мъртъв, но все още участва във всичко, което може да се нарече интелектуални интереси в резиденцията му във Ваймар. Можете буквално да видите как силните обединяващи сили в него го носят през последните му седмици и дни с интелектуален живот.

След това биваме въведени в смъртната камера. С описанието на младия Вос преживяваме как Шилер едва може да погледне от очите му, които винаги са изглеждали толкова доброжелателни, толкова любящи, толкова одухотворени. Той поръчва да му доведат най-малкото му дете. Вос описва как очите му, от които от едната страна се вижда смъртта, но все още и могъщата огнена душа, как очите му гледат детето. И можем да повярваме, че Вос е прав, когато казва в описанието си, че нещо подобно на мисълта е прозвучало от тези очи: „Тебе, дете мое, трябва да те оставя толкова малко, трябваше да ти бъда баща по толкова много начини.“ Тогава умиращият Шилер върна детето и се обърна към стената.

Преживявайки отново тези моменти, ние като немска нация чувстваме, че можем да се свържем с Шилер, както това дете го направи. Чувстваме, че поддържащата сила на немския дух, която Шилер отнесе в смъртта си, продължава да живее в немския народ. Но гледайки нагоре към тези велики умове, трябва да кажем: Не само много велико, много могъщо е постигнато от тях, но и много, което е в зародиш и тепърва ще се развива. Мислите на Шилер важат и за немския народ, че той все още можеше да му даде много. Но как Шилер е бил свързан и с това, което може да се нарече фундаментална сила на немския дух? Имаме забележителен документ, който е открит едва дълго, дълго след смъртта на Шилер. В този документ Шилер изразява

следните красиви думи за духа, че този, който го опознае, го усеща като негова поддържаща сила.

Този, който формира и управлява ума,
в крайна сметка трябва да стане господар, защото
най-накрая, в края на краищата, ако
светът има план, ако човешкият
живот изобщо има смисъл, най-накрая
обичаят и разумът трябва да триумфират,
грубата сила на формата да се поддаде
и най-бавните хора ще настигнат всички
бързи, мимолетни.

[...]

Него

– германецът –

е предопределен за най-висшето
и точно както е в средата на
европейските народи,
той е ядрото на човечеството,
те са цветето и листът.

Той е избран от световния дух, по време
на борбата на времето,
за да работи върху вечното изграждане на човешкото образование
, за да запази това, което времето носи,
затова е присвоил това, което преди е било чуждо
, и го е запазил в себе си.

Всичко, което е било ценно в други времена
и народи, което е възникнало, развило се и избледняло с времето,
той е запазил;
съкровищата на
вековете не са загубени за него.

Не за да блести в момента и
да играе своята роля, а за да спечели великия
процес на времето. Всеки народ
има своя ден в историята, но
денят на германците е жетвата на
цялото това време.

Така Шилер се чувствал свързан с това, което може да се нарече движещата сила на немския дух.

И ако сега обърнем погледа си към друг велик ум, към ум, който, така да се каже, е обобщил цялата сила на немския ум, философ, който, от силен хуманитарен характер, е създал философия с драматична яснота, ние се обръщаме към оратора на „Речи към немската нация“, обръщаме се към Йохан Готлиб Фихте.

Нека също така да погледнем към него за движещата сила на германския интелектуален живот, с която Фихте се чувстваше толкова свързан, че знаеше как да

вдъхновява германските сърца по рядък начин чрез речите си по време на едно от най-трудните времена за Германия. Нека видим как движещата сила на ума е оказала влияние върху неговия непосредствен, ежедневен живот. Когато Германия започна големите си борби срещу западното чуждестранно господство, Фихте се консултира със себе си дали е призван да помогне по някакъв начин и в крайна сметка знаеше, че може да постигне най-много чрез интелектуална дейност. Съпругата му обаче се посвети на медицинската сестра. Тя беше тази, която донесе треската у дома от военните болници, но се възстанови. Но Фихте беше заразен от болестта на жена си. И докато лежеше там болен, беше забележително как в последните дни неговите философски мисли, които са сред най-силните от този вид в развитието на човечеството, сред най-светлите, как се сляха с трескавите фантазии на умиращия човек. И странно, Фихте, ясномислещият, блестящ като диаманти философ, той е ръководил в душата си, която е била изцяло заета с духа, царуващ в немското същество, своите философски мисли по такъв начин, че се е чувствал навън на бойните полета, сред армиите, както се е случило преминаването на Рейн от Блюхер.

Така виждаме сливане на най-висшето интелектуално развитие дори в трескавите фантазии на умиращ германец. Синът му донесе лекарство. Фихте се чувстваше сякаш свързан със силата на германския дух, за който твърдо вярваше, че ще доведе германския народ до победа. Той отблъсна лекарството и каза: „Не ми трябва лекарство, защото чувствам, че ще се оправя.“ След това умря. Това бяха, така да се каже, последните му мигове. Това е Фихте, от чиято душа говори поддържащата сила на германския дух по такъв начин, че човек вижда как в неговия случай знанието се схваща директно от волята, която управлява в душата му, така че може да се каже: Във всяка дума на Фихте усещаме тази проникваща сила на германския дух, която не може да не признае, че духът не е абстракция, а нещо, което прониква и тече през света и действа в него, и в което душата познава себе си, може да преживее себе си. Колко красиво изразява Фихте нещо подобно, когато казва:

Няма съмнение в това, това е най-сигурното нещо, [всъщност основата на всички други сигурности, единствената абсолютно валидна цел], че съществува морален световен ред, че на всеки разумен индивид е отредено неговото или нейното специфично място в този ред и се разчита на него за неговата или нейната работа.

Това е изповедта на духовния свят, направена от поддържащата сила на немския дух. И Фихте се чувства толкова тясно свързан с този духовен свят, че веднъж е казал следното на своите ученици с думи, които са едновременно мисли и воля, бликаща от цялата душа: „Вие, звезди, които ходите над мен, вие, планини, ... ако всички се срутите едновременно, когато ви удари мълния, когато стихийните сили ви смажат така, че да не остане и прашичка от вас, не ми казвайте нищо за природата на моята собствена душа. Това противоречи на вашата сила, това не е

вечно, както и вие не сте вечни.“ Така Фихте е говорил от пряката сила на връзката с духовния свят в собствената си душа. Това не е просто философско разсъждение, това не са просто мисли, а това е вътрешен душевен живот, сливане на душата с духа. Това е резултат от поддържащите сили на немския дух.

И като духовен учен днес, човек наистина може да се позовава на Фихте. Един пример сред многото, който може да докаже как човек може да се позовава на Фихте днес с днешната духовна наука: Той е написан в „Обръщенията към германската нация“ и мнозина може би ще го пренебрегнат, но е важен за тези, които не искат да схванат Фихте само повърхностно от думите му, а искат да проникнат в дълбините на неговите възгледи. Фихте е представил „Обръщенията към германската нация“ пред своя народ, за своя народ, чрез които е искал да раздвижи германския дух в германските сърца, така че германската същност да триумфира в Европа. А средствата, които е препоръчал по онова време, са били напълно нов вид образование. Независимо от мнението ни за неговия план днес, трябва да признаем, че това е била грандиозна и смела идея, идея, която наистина е съдържала нещо от фундаменталната сила на германския дух. Но Фихте знаеше, че като изразява това пред публика, която наистина е готова да приеме словото, посветено на служба на човечеството, като изразява това, което характеризира неговия план, той казва нещо, което трябва да проникне във всички идеи за образованието и развитието на човешкото същество. По този начин той изискваше нещо съвсем ново от хората. И затова направи сравнение между това, което смяташе за нещо ново за предишните навици на мислене, и това, което те вече бяха схванали като /Lücke im Text>.

И сега се питаме: Как би могла духовната наука, която е наука за духовния живот, как би могла да използва сравнение, ако иска да характеризира това, което иска, към което се стреми? В края на краищата, духовната наука иска да доведе до истинско вътрешно просветление, така че душата извън тялото да гледа тялото с неговите физически преживявания по същия начин, както се гледа външен обект. По този начин духовният изследовател получава знание за това как тази душа се държи след смъртта, как душата гледа тялото с духовни очи, как го наблюдава като външен елемент. И така днес, стъпвайки здраво на земята на тази духовна наука, духовният учен стига до това да каже: това ново нещо се държи като душа, която напуска тялото и гледа обратно към тялото. Човек би взел символ, който днес обаче хората все още виждат като блян. Но нека се запитаме какъв символ е избрал самият Фихте, когато е искал да характеризира новото на своята образователна система спрямо старото.

[Времето ми се струва като сянка, която стои над трупа си, от който току-що я е прогонила армия от болести, и оплаква и не може да откъсне поглед от някога толкова обичаната черупка и отчаяно се опитва с всички средства да се върне в обиталището на чумата. Освежаващите ветрове на другия свят, в който е влязла починалата, вече са я поели и обгръщат с топъл дъх на

любов; тайните гласове на сестрите ѝ вече я поздравяват радостно и я приветстват; тя вече се раздвижва и разширява във всички посоки, за да развие по-величествената форма, в която трябва да расте; но все още няма чувство за тези ветрове, нито слух за тези гласове, или, ако имаше, е погълната от болка от загубата си, с която вярва, че е била изгубена едновременно.] Това е живият Фихте! Не бива ли да казваме, че това, което днешната духовна наука иска да разкрие и разпознае от истинското познание за духа, ние го срещаме там, където Фихте се отдава на дълбоките намерения на своя дух и избира сравнение, дълбоко вкоренено в опорните сили на немския народ. Това е изповедта на истинския, жив, течащ и тъкащ дух. И така, той е вкоренен в най-доброто от този немски интелектуален живот.

И не виждаме ли как тези поддържащи сили на немския дух действат и у Гьоте? Не е ли видно още от факта, че Гьоте, още в младостта си, е трябвало да обяви неудовлетвореност от всичко, което може да влезе в човешката душа само като понятия и идеи чрез спекулациите на интелекта, като отражение на външния свят на сетивата, че е чувствал нещо като фаустовския порив не само да се отдаде на абстрактни понятия и чувствени възприятия, но и да се съедини с най-съкровените сили на душата с духа, който управлява света. И именно от този порив, който след това се е стремил да се изрази художествено, Гьоте е създал това, което е представил в своя „Фауст“; в този „Фауст“, който в своята цялост представлява произведение на изкуството, каквото никой друг народ не може да има. Защото всичко, към което човек може да се стреми чрез най-дълбоките сили на душата си по пътя към духовния свят, се вижда в този „Фауст“. Не виждаме ли как Фауст, след като се е почувствал неудовлетворен във външния свят на сетивата, иска да достигне до източниците на живота? Как преминава през грешки и преодоляване, през изкушение и съблазняване и как за първи път се изправя и разпознава в духа, който го обзема в най-съкровената му същност, едновременно с това, това, което се издига и влита като дух през света. Така, в първата част на драмата, Фауст разпознава този дух, който царува не само в природата, но и в човешката душа. Той чувства връзка с този дух, който възприема като живо същество, истински вкоренено в немския интелектуален живот, в следните думи, които биха могли да бъдат цитирани отново и отново:

[Възвишен Духу, ти ми даде, даде ми всичко,
затова поисках. Ти не напразно
обърна лицето си към мен в огън.

Даде ми славната природа за царство,
силата да я усещам и да ѝ се наслаждавам.

Ти не само допускаш посетители със студени очи, но
ми позволяваш да погледна в дълбоките ѝ гърди,
като в гърдите на приятел.

Ти водиш редицата от живите
покрай мен и ме учиш на моите братя

в тихия храст, във въздуха и водата.
И когато бурята реве и скърца в гората,
гигантските ели събарят съседни клони
и съседни стволоче се смазват,
а хълмът приглушено гърми,
тогава ме водиш до безопасната пещера, показваш
тогава мен самия и собствените ми гърди.
Тайни дълбоки чудеса се отварят.]

Как тези възвишени думи изразяват как човекът, след като е открил поддържащите сили в себе си, иска да ги намери и във всичко чувствено. И как Фауст след това, след като е разпознал духа, е отведен обратно до властта на духа в собствената си гръд.

После ме водиш към сигурната пещера и ми показваш самия мен, и дълбоко в гърдите ми се разкриват тайни чудеса.

Можем да наречем това: вплитането на духа в духовността на света, в който съществата са от свръхсетивна природа, както в сетивния свят има същества от минералното царство, растителното царство, животинското царство. И така виждаме как този дух царува и действа в най-великите ни и ги поддържа.

Но ние виждаме и как в немската духовна култура се полагат усилия за истинско съединяване с този дух, за живо проникване в него, за сливане с него. Биха могли да се посочат стотици важни исторически събития, за да се покаже как в немския интелектуален живот възниква копнежът за съединяване с духа, който е носил немската същност през вековете; да се търси как той действа не само в настоящето, но и как е действал през всички времена на развитие. И където и да намери един немец нещо, където духът се изправя пред него като фигура, където и да го е срещнал, там може да се види колко пламенно е способен немецът да схване немския дух, който може да го носи. Бих искал да дам пример, събитие от времето на Гьоте, когато е жив.

Появи се един светоглед на германския интелектуален живот, така нареченият романтизъм; възглед, който искаше да се върне към по-ранен етап от германския интелектуален живот, защото се случи нещо, така да се каже, в което германският дух се яви пред германската душа във форма, в която искаше да обхване германския дух с религиозен плам. Такъв беше случаят, когато след републиканските господари на Запада, на този Запад, който днес твърди, че е трябвало да се бори срещу германските „варвари“, когато тези господари, точно както господарите на Запада днес - разбира се, те го направиха според тях тогава и го правят и днес за свободата и за правата на народа - отидоха на война. Тези господа нахлуха в района на Долен Рейн и холандските територии. Можем да видим как тези господа опустошават дворци, църкви, манастири и всичко по пътя си. Както и в онези дни, опустошението беше огромно и неизчислимо, а най-добрите произведения на изкуството в тези региони бяха разпръснати и разграбени

по целия свят. Разбира се, господата казваха по онова време, че се борят за свобода, справедливост и човечност. И тогава можеше да се види как останките от тези опустошени произведения на изкуството се появиха отново, разбира се, само оскъдни останки, фрагменти в рейнските градове. Счупеното, опустошеното, след това попадна в ръцете на редица хора, включително братята Боасере, които изповядваха мирогледа на младата романтична школа. И по това време в тази школа се появи нещо, което може да се нарече [празнина в текста]. Нещо се появи за тези по-млади немски романтици, което те възприемаха като божественото управление на самия немски дух, което се опитваха да въведат в живота. И ако трябваше да изучаваме развитието на изкуството в Централна Европа през деветнадесети век, щяхме да открием как това, което се появи от опустошените руини, от поддържащите сили на немския дух, продължи да действа в поезията и в най-добрите произведения на изкуството. Щяхме да го намерим навсякъде.

Но не само тази сила се е отпечатала върху душата на вече съществуващото, но и душите са били подготвени за подобно завладяване. И дори да не принадлежи към по-младия, а към по-стария романтизъм, един от тези немски поети е - може би ще го повярваме, все повече ще бъде ценен в прекрасния си начин на мислене - имам предвид Новалис. Той е един от онези, в които поддържащата сила на немския дух се разкрива толкова ясно, че в голяма част от това, което ни е оставил, отчасти фрагментарно, виждаме нещо, което изниква от несъзнаваното на душата му, но което само трябва да бъде развито, за да доведе до това, което човечеството един ден ще трябва да схване като духовна наука.

И може да се каже: светът вече до известна степен е схванал това, което Новалис е развил от крепостната сила на германския дух. Това се схваща не само от „варварските германци“, както сега се изразяват враждебните народи, но дори и от някои френски писатели, които разбират нещо от същността му, дори сред онези, които днес така хулят германската същност и я наричат „варварска“. Знаем, разбира се, как не след дълго след избухването на войната Морис Метерлинк не е могъл да намери достатъчно думи, за да хули и обиди германското „варварство“.

Сега бихме искали да посочим на Метерлинк друг, може би различен френски дух, който се е задълбочил в това, което Новалис може да даде от себе си, който е писал за това, което Новалис е вдъхновил в душата му. И този френски поет, философ и художник, какво е открил той в Новалис, в сега толкова презряното, да речем в Морис Метерлинк, толкова презряно немско „варварство“? Той се е почувствал длъжен да каже: Да, това, което Софокъл, дори Шилер и други поети са създали, това, което фигурите на поетите правят, Хамлет и т.н. имат общо помежду си и с обкръжението си, това със сигурност са чувства и усещания, които интересуват земните души. Но, както казва този френски писател, човек трябва да предположи, че ако съществата гледаха надолу от космоса, те не биха могли да се интересуват от това, което Шилер, Софокъл и други са създали, и какво общо имат тези фигури

помежду си. Но Новалис би бил човек – както вярва този френски поет-философ – който има какво да каже от душата си за неща, които биха могли да заинтересуват не само земните хора, но и които би трябвало да заинтересуват дори духовете, посещаващи земята от небесните сфери.

Той казва такива думи във връзка с Новалис, във връзка с това, което е преживял с Новалис. Трябва да наречем тези думи буквално пред душата си:

Но ако му бяха необходими други доказателства, те щяха да го отведат сред онези, чиито произведения почти докосват тишината. Тя би отворила портата на царството, където някои я обичаха заради самата нея, без да се тревожат за малките жестове на тялото ѝ. Те щяха да се изкачат заедно до самотните плато, където съзнанието се издига [с една стъпка] и където всички, които са неспокойни за себе си, [чувстват] внимателно оглеждат огромния пръстен, който свързва света на привидностите с нашите висши светове. Тя би отишла с него до границите на човечеството; защото в точката, където човекът сякаш свършва, той вероятно само започва, а най-съществените и неизчерпаеми негови части са [само] в невидимото, където той трябва да бъде постоянно нащрек.

Той винаги говори за Новалис. Исква да се обърне към области, където обитава Новалис, към светове, за които човешките думи вече не са достатъчни, за да ги характеризират. Ето защо казва, че „творбите им почти граничат с мълчанието“.

След това продължава:

Само на тези висоти има мисли, които душата може да одобри, и образи, които ѝ приличат и са толкова властни, колкото е и тя. Там човечеството е управлявало за миг и тези слабо осветени върхове са може би единствените светлини, които възвестяват земята в духовното царство. Тяхното отражение наистина има цвета на нашата душа. Чувстваме, че страстите на ума и тялото биха наподобявали звън на камбани в очите на [странен] разум; но [хората, за които говоря] са излезли от малкото село на страстите в своите произведения и са казали неща, които са ценни и за онези, които не принадлежат към земната общност.

И така, този френски поет-философ за Новалис, за това, което Новалис е вдъхновил в него. Този Новалис, който е роден изцяло от първичната сила и съдба на немския гений. Не би ли се заядел този поет-философ върху Морис Метерлинк, когато той дойде и говори за „варварство“: Вижте Новалис, чиито произведения са толкова възвишени, че „почти докосват тишината“.

Човек би си помислил, че тези думи, изречени от философския поет, биха били отправени към Морис Метерлинк. Но истината е, че тези думи, които току-що прочетох, всъщност са написани от самия Морис Метерлинк! Вярно е, че от Морис Метерлинк, който е живял преди години и е позволил на немския дух да го повлияе; не от Морис Метерлинк, който сега нарича германците „варварски народ“.

Такива са преживяванията на германизма в европейската култура днес, обсадена сякаш във велика крепост. Може да се каже, че тази германизъм, толкова неразбрана днес, наистина не винаги е била неразбрана по този начин в света.

Светът е усетил поддържащата сила на германския дух. И човек може да представи доказателства за това как този германски дух е бил възприеман в света. Донякъде е

неудобно да се изразяват определени симпатични, бих казал дори емоционални преценки за германския дух на немски език. Така че тогава трябва да се избере друг начин. Нека първо разгледаме какво е казал един водещ английски мислител от деветнадесети век в Америка за германската същност. Емерсън, велика и характерна личност, някога е извел германския характер пред душата си. И за да покаже как е била усетена и усетена поддържащата сила на германския дух, казва Емерсън, говорейки за Гьоте – и ще видим от самите думи как той вижда в Гьоте почти представител на по-новия германски дух – Емерсън казва:

Едно [качество] в частност, което Гьоте споделя с целия си народ, го отличава в очите както на френската, така и на английската публика: че всичко в неговото творчество се основава единствено на вътрешна истина. В Англия и Америка

– моля, не е на немски, а е написано от американец, американски англичанин на английски –

В Англия и Америка талантът е уважаван, но човек е доволен само когато работи за или против партия, основана на неговите убеждения. Във Франция човек вече е във възторг, когато вижда блестящи мисли, независимо къде искат да отидат те.

И не е бил германец, който е казал това; казано е от англо-американец, за да характеризира германците, германския характер!

Във всички тези страни обаче талантливите мъже пишат според възможностите си. Ако това, което представят, стимулира проникателния читател и не съдържа нищо, което да нарушава добрите обноси, то се счита за достатъчно. Толкова много колони, толкова много приятно и полезно прекарани часове. Немският ум няма нито френската жизнерадост, нито разбирането на англичанина, усъвършенствано от практичност, нито накрая американския дух на приключения. Но това, което притежава, е известна честност, която никога не се спира на външния вид на нещата, а винаги се връща към главния въпрос: „Накъде отива това?“

Човек би си помислил, че го е казал германец, би било суетно насочено.

Немската публика изисква от писателя да стои над нещата и просто да се изразява за тях.

Интелектуалната пъргавина е налице, добре: какво представлява тя? Какво е мнението на човека? Откъде черпи всички тези мисли?

Англичаните [...] винаги виждат само индивида, те не знаят как да схванат човечеството като цяло според висши закони.

Германците мислят за Европа.

Помислете, не един германец го казва!

Поради тази причина, термините за отличие, използвани в разговорите на високо ниво, са с немски произход. Докато англичаните и французите, които са споменавани с отличие заради своята проникателност и ерудиция, подхождат към своите изследвания и гледна точка с известна повърхностност и личният им характер не е твърде дълбоко свързан с това, което са възприели, и с начина, по който се изразяват, Гьоте, главата и съдържанието на германската нация, говори не защото има талант, а защото истината съсредоточава лъчите си в душата му и блести от нея. Той е мъдър в най-висша степен, въпреки че мъдростта му често може да бъде замъглена от таланта му. Колкото и превъзходно да е това, което казва, той има нещо още по-добро наум [...] Той притежава онази вдъхваща страхопочитание независимост, която произтича от работата с истината.

Разбира се, може да се каже, че Емерсън е мъртъв отдавна и че това е характеристика, която е била дадена за германския характер още преди десетилетие. В края на краищата, умове като този, който е смятан за най-важния френски философ днес [празнина в текста], след речта му, в която изобразява днешните германци като лишени от всичко, което е живяло в тях през великата им епоха. В него, в този френски философ с име, което звучи толкова красиво френски, поне преди войната, човек открива и акцент върху това как тези германци са станали толкова различни в последно време.

И така, ние отново разглеждаме какво се говори от германска страна, но вместо това слушаме английски глас. И сега дори ще изберем критични гласове, изречени неотдавна, едва две години преди войната; гласове, характеризиращи германската същност. В Манчестър се проведе лекция под заглавие „Германия през деветнадесети век“.

Предговорът подчертава защо тези лекции за немския характер са били изнесени в Манчестър. Казва се, че вестникарските работници в Англия трябва да научат нещо за немския характер. Може би от това въведение, от този предговор могат да се видят две неща: че по онова време онези, които са изнасяли тези лекции като учени англичани, са смятали, че вестникарските работници се нуждаят от такова образование. Но може да се види и другото нещо; мога да оставя на ваша преценка дали казаното на вестникарските работници е било от голяма полза, въз основа на днешния опит. Но какво е било казано на английските вестникарски работници тогава? Както казах, лекциите не са били изнесени на немски в Лайпциг, Берлин или Хамбург, а на английски за английските чужденци. Там е било казано: Високопоставеният елит сред сънародниците на Декарт и Нютон познавал безспорно духа на науката; но страстният стремеж към знания бил преподаван на съвременна Европа, ако изобщо, главно от хиляди немски изследователи.

Както казах, не се говори в Берлин или Лайпциг, а в Манчестър!

Въображението, чувството и волята отстояваха правото си да бъдат чути редом с разума или отвъд него, и под техния трансформиращ натиск вселената ставаше по-дълбока, по-широка и по-прекрасна. Ирационалното беше разпознато като източник на просветление; мъдростта беше търсена от децата и цветята; науката, философията и поезията се сближиха.

Така беше характеризирана немската същност в Манчестър.

Тук, в Англия, това възраждане на въображението ражда благородна поезия, но оставя науките и философията почти незасегнати. Един от ключовете за разбирането на целия период е фактът, че докато в Англия и Франция поетичните, философските и научните движения протичат предимно в отделни канали, в Германия те се докосват или сливат напълно. Уърдсуърт пее, а Бентам пресмята; но Хегел улавя гения на поезията в мрежата на своята логика; и мисълта, която открива и обяснява, и въображението, което създава, работят заедно в плодотворна хармония в гения на Гьоте.

Във „Фауст“, в края на богатия му на събития живот, виждаме образ на днешна Германия, Германия на неспокойна, дръзка воля и действие, и можем да разберем още по-добре защо великият гражданин на света, в чиито очи държавата и националността са били подчинени и

понякога вредни идеали, въпреки това претендира за неприкосновеното си място на най-висшия поет на Германската империя редом с Бисмарк, неговия създател.

Така немският характер е бил характеризирани от английски учени в Манчестър.

Сигурно сте се натъкнали на име, което след избухването на войната не е могло да намери достатъчно думи, за да опише високия морал, ръководещ британското правителство при обявяването на война на Германския райх: Халдейн. Той е написал предговора към събраните лекции, в които можете да намерите това, което току-що прочетох. И че лорд Халдейн е написал следното в предговора, въпреки че е било известно време преди войната:

Източникът на потока от

— на Германия —

духовният и политически живот се крие в Реформацията. Но в края на осемнадесети и началото на деветнадесети век започва да тече уникално в световната история течение по начин, който е толкова непрекъснат, колкото е характерен оттогава насам. От времето на Древна Гърция светът не е виждал такъв спектакъл на най-тясното сливане на живота на държавника с този на мислителя. Духът на Германия днес е до голяма степен практичен и конкретен. [...] Само влиянието на истинското знание може да разсее облаците на недоверието и да ни освободи от бремето да се въоръжаваме срещу атаки, за които в действителност никой от нас не мисли.

Така е говорил този водещ английски интелектуалец. Знаете как е говорил след избухването на войната. Същият учен, който е произнесъл думите, които бяха прочетени, е казал още повече думи тогава в Манчестър, за да просветли вестникарите. Той е казал:

Като цяло няма съмнение, че създаването на Германския райх е било от полза за световния мир.

Говорено в Манчестър.

Това обяснение ще изглежда странно за онези, които не знаят нищо друго освен събитията от настоящето и за които историята не е нищо повече от постоянно променящ се, ослепителен кинематограф. Но историята трябва да бъде нещо повече. Историята е тази, която трябва да хвърля светлина върху заплетената мрежа на настоящето и в тази по-висша светлина нещата, които изглеждат болезнени, ще придобият естествен вид. Защото, ако погледнем към миналото, ще открием, че нашите предци са гледали на Франция с много по-голям страх, отколкото най-дивите бунтовници днес се страхуват от Германия. И нашите предци са имали основателна причина да се страхуват от тях. [...]

В обобщение, може да се покаже, че основаването на Германската империя е било предимство за Европа и следователно и за Великобритания. Защото събитията от годините 1866-1871 сложиха край веднъж завинаги на възможността за водене на грабителски войни срещу досега незащитения център на Европа и по този начин премахнаха изкушението за война, което толкова често го е изкушавало в грешни канали; те поставиха германския народ в позиция да развие дотогава ограничените си политически способности и помогнаха за установяването на здрава основа на нова европейска система, която е запазила мира в продължение на четиридесет години. Тази благословия произтича от факта, че германското единство постигна с един замах това, което Великобритания, въпреки всичките си разходи за кръв и пари, никога не

беше успяла да постигне, а именно, да осигури баланса на силите по такъв решителен начин, че една голяма война се превърна в най-опасното от всички начинания.

Справедливо е да се каже, че тези думи бяха изречени във възхвала на крепостната сила на германския дух, всъщност, може да се каже дори за крепостната сила на германския дух за Европа. Може ли човек да каже повече от това, което този англичанин каза в Манчестър на вестникарите, върху които това тогава имаше такова добро въздействие!

И чак до най-скорошните дни можем да проследим подобни явления. Видяхме как Емерсън изрично подчерта колко малко англичаните всъщност могат да разберат каква е фундаменталната сила на германския характер. Но щом наистина са се изправили на крака и са опознали този германски дух, те са се научили да мислят различно за него. Трябва да се споменат само няколко думи, които една англичанка е записала малко преди избухването на войната, след като е прекарала осем години в Германия. Тя не я е опознала по начина, по който повечето англичани опознават Германия, но е била в училища, клиники, опознала е философията и други лекционни зали. Сега бих могла да цитирам много думи, които са дълбоко характерни, но ще прочета само един пасаж, написан от английски експерт по германския характер. Госпожица Уайли пише следните думи:

Преди четиридесет години Германия се бореше за съществуването си. И все още се бори за него днес. Напълно погрешно е да се смята, че Германия вече е достигнала своя връх. Тя води тиха, но решителна битка срещу могъщи съперници, чиято сила и опит са натрупани преди поколения. (...]

На всяка граница и отвъд водата, противници, както търговски, така и политически, седят и с нетърпение очакват момента, в който Германия се отпусне поне малко, за да могат да се нахвърлят върху нея и да я свалят.

Наистина няма нужда да се хвалим с поддържащата сила на немския дух; човек трябва само да се вслуша в това, което хората имат да кажат, когато говорят съзнателно, а не несъзнателно, ако това се казва от страните, чиято обективност е доказана. Ако се огледате, ще намерите много подобни съждения за немския характер и неговата поддържаща сила. Тази поддържаща сила на немския дух се демонстрира именно от факта, че този немски дух, във всяка душа на немското същество, което търси пътя към духа, има просветляващ ефект върху тези души, така че наистина може да се каже: В това, което се появи като немски идеализъм в началото на осемнадесети и деветнадесети век, се крият семената за едно всепожизнено и жизнено духовно преживяване. И така се случи, че не само в хода на деветнадесети век, чрез духовете, които в по-късни времена ще играят голяма роля, Трокслер и Готилф Хайнрих фон Шуберт, могат да бъдат открити велики начала на днешната духовна наука; на това, което ние самите можем да изведем отново от духовния свят. Тези фундаментални сили на немския дух могат да бъдат открити в цялостното развитие на немския интелектуален живот. И ето отново един

показателен пример, случаят с един от най-добрите, най-дълбоките, най-немските от германците от втората половина на деветнадесети век: Херман Грим.

Херман Грим е изключителен историк на изкуството, писал за много художници и произведения на изкуството с вътрешен опит. Човек често изпитва чувството: откъде Херман Грим черпи това, което има да каже за изкуството и произведенията на изкуството, не от обикновени доказателства, а от пряк опит на естетическа преценка? Тогава човек трябва да се обърне към художествените и поетичните произведения, които е създал. Там, в неговите новели, човек открива, че и в тях е очевидна поддържащата сила на немския дух, която се пренася там, макар и не като духовна наука, а в художественото. Разбира се, не може да се цитират художествени продукти като доказателство за резултатите от духовната наука. Но ако духовният учен може да каже, че изказванията в произведението на изкуството са почти експертно верни за описаните духовни преживявания, тогава е допустимо да се посочи такова събитие, както се прави днес.

Херман Грим винаги иска да посочи, че човек може да разбере света само ако е способен да погледне не само към това [празнина в текста], но и към това, което стърчи от свръхсетивното в сетивното. След това той представя духовни процеси, които показват как се стреми да покаже, че светът е нещо повече от просто сетивния свят. Там той пише новела: „Певицата“. Той описва съдбата на донякъде флиртуваща певица, която въпреки това е надарена с дълбока душа. Има мъж, който обича певицата, но тя го отхвърля. Новелата продължава по изключително смислен начин до смъртта на певицата. Приятел отвежда певицата директно до къщата, където нейният любим, когото тя отхвърля, се самоубива. Самоубийството се случва в момента, в който тя влиза. Тя е обзета от вина и от този час нататък не може да заспи. Приятелят, собственикът на къщата, трябва да я наблюдава. Сега Херман Грим описва как певицата вижда духа на починалия да се издига в леглото и да се приближава към нея. И Херман Грим представя това по такъв начин, че от това описание става ясно, че той не иска да разсъждава върху въображение; по-скоро, в духовно преживяване, което изпитва обзетият от вина певец, той иска да покаже как силите действат отвъд смъртта и иска да посочи съдбата, която действа отвъд смъртта. Певицата умира след любимата си; тя е, така да се каже, взета. Духовната наука би казала: това, което може да се обяви като следващо явление, което се появява на човек, след като е преминал през портата на смъртта, се представя на душата на певеца: появата на етерното тяло, което трябва да понесе съдбата, която ще бъде понесена отвъд смъртта.

Но това не е единственият случай с Херман Грим. Той е написал културно-исторически роман: „Unüberwindliche Mächte“ (Непреодолими сили).

Най-важното е: младата героиня Еми е изобразена. Еми е доведена до точката, в която съдбата на любимия мъртвец засяга живите, не само чрез вътрешните сили на душата, но по такъв начин, че това въздействие се разбира под това, че душата -

след като премине през портата на смъртта - все още има реално въздействие върху живота. Херман Грим описва как Еми, така да се каже, умира след любимия си. И откриваме една прекрасна сцена в края на романа „Unüberwindliche Mächte“ (Непреодолими сили). Еми умира и Херман Грим описва как от умиращата Еми, от физическото тяло, се издига фигура, фигура с ръце, подобни на физическите ръце, с лице, подобно на лицето на Еми, което изчезва в духовния свят. Херман Грим е способен да улови момента на смъртта артистично, точно както духовната наука може да го улови в живо видение.

Вижда се, че в душата на този поет действа и поддържащата сила на немския дух, която идва от немския идеализъм, за да схване живия духовен живот. Фактът, че Херман Грим може да представи материята по романен начин, но в най-пълната реалност, че е способен да го направи, е силата на духовния живот, която преобладава чрез немския дух. Херман Грим е чувствал - все пак е израснал изцяло в това, което е навлязло в немския интелектуален живот от интелектуалния живот на Гюте - че е чувствал с цялата си душа в потока на немския интелектуален живот. Той е познавал този немски духовен живот, защото всяка фаза от този немски духовен живот е била фаза от неговия собствен живот. И как Херман Грим е характеризирал това настроение на немското същество през 1895 г., малко преди смъртта си? Всеки, който познава немския живот, знае, че това описание е вярно; това, което ще прочета от Херман Грим, е вярно като думи, предназначени да представят настроението на немското същество. Той иска да изрази – този, който толкова често е посочвал колко скъпи са му повтарящите се животи на земята – той иска да изрази как германският духовен живот се стреми да разпознае духовния свят, но не да развие националност по едностранчив начин, а да поеме най-общия човешки елемент. Думите са красиви, но и дълбоко значими за характеризирането на германския интелектуален живот, за което Херман Грим говори през 1895 г. Солидарността на моралните убеждения на всички хора днес е църквата, която ни обединява всички. Ние търсим по-страстно от всякога видим израз на тази общност. Всички наистина сериозни начинания на масите имат само тази една цел. Разделянето на нациите вече не съществува тук. Смятаме, че никакво национално различие не се отнася за етичния мироглед. След това той продължава:

Всички ние бихме се жертвали за отечеството си; но далеч сме от това да копнеем или да постигнем момента, в който това би могло да се случи чрез война. Увереността, че запазването на мира е нашето най-свято желание, не е лъжа. „Мир на земята и добра воля между хората“ ни пронизва.

Ето как Херман Грим описва настроението в Централна Европа. Но след това показва, че не е мечтател, а че може добре да прецени ситуацията. Защото продължава:

Признавайки хората като цяло, те виждат себе си като подчинени на невидим съд, въздигнат в облаците, пред който смятат за нещастие да не им се позволи да съществуват и чиито съдебни производства се стремят да приспособят към вътрешните си спорове. С тревожно нетърпение

те търсят правото си тук. Как французите днес се опитват да представят войната срещу Германия, която планират, като морален императив, изисквайки признаването ѝ от други народи, дори от самите германци.

Всеки, който е запознат с настроението в Централна Европа, ще знае, че Херман Грим е говорил истината по онова време. И тогава ще може да прецени какво всъщност се има предвид, когато онези, които днес искат да отстояват тази истина от Централна Европа, биват многократно викани отляво и отдясно, от запад и изток: „Кой искаше войната?“ Трябва да се каже, че това „кой искаше войната“ звучи така, сякаш група хора със заплашителни жестове стоят около къща и стопанинът на къщата вижда, че искат да нападнат къщата, и след това излиза и не може да се сдържи да не ги набие. И тогава въпросът би бил: „Кой искаше този побой?“ Това е същата логика. Да, човек може дори да каже много неща за тази логика, която преобладава в света днес. Човек може дори да каже: тази логика е - човек е почти неудобно да я каже, защото е толкова крехка, когато се казва: „Ние не искахме войната, но в Централна Европа тя беше искана.“ Същата логика е, както когато се казва: „Да, не бихме могли да водим война, ако германците не бяха изобретили барута, защото тогава нямаше да има война; така че кой искаше войната?“ Същата логика би била, ако хората в Централна Европа искаха да ни обвинят, че използваме печатарско мастило, за да обвинят германския народ, че е „варвар“. В края на краищата, германците са изобретили процеса на печатане с печатарско мастило върху хартия. Но с това намерение наистина изглежда странно за онези, които не само гледат какво се е случило през последните няколко месеца преди войната, но и гледат на това, което се е подготвяло от десетилетия, като движещи импулси. Тези, които наистина са могли да погледнат с отворени очи какво се случва в Европа, които са искали да го видят, вече са видели как тази война, така да се каже, в основните си импулси, се е подготвяла от Изток. И този, който би задал правилно въпроса днес: Кой би могъл да предотврати войната?, разбира се, ще трябва да посочи Русия. Но тези, които са виждали ясно, са знаели това. Виждаме това в думите, изречени много преди войната.

Що се отнася до мен, аз нито за миг не се съмнявам, че конфликтът между германския и славянския свят е неизбежен, че той ще се разпали или чрез Ориента, по-специално Турция, или чрез националния спор в Австрия, може би и чрез двете, и че Русия ще поеме водещата роля в него от едната страна. Тази сила вече се готви за евентуалността; руската национална преса бълва огън и жупел срещу Германия. [...] Германската преса вече отправя своите предупредителни викове. Мина много време, откакто Русия се събра след Кримската война, и изглежда, че сега в [Санкт Петербург] се смята за целесъобразно отново да се заеме с ориенталския въпрос. Ако Средиземно море някога е трябвало да се превърне във „френско море“, според израза, който беше по-скоро помпозен, отколкото верен, Русия има още по-позитивното намерение да направи от Черно море руско езеро и от Мраморно море руско езеро. Установена цел на руската политика е Константинопол да стане руски град, а Гърция –

пряка васална държава на Русия, която намира своя лост за подкрепа в общата религия и в панславизма. След това Дунав ще бъде затворен при Железните врата от руската магистрала. Но това не беше казано наскоро, а през 1870 г. по време на Френско-пруската война; и беше казано от онези, които не говореха наум, а знаеха как постепенно се събират сили от изток, как австрийската душа беше пропита с изкривено славянофилство, за да доведе накрая до това, което доведе до войната днес и в което западните сили се хванаха.

Бих искал да ви прочета още един пасаж, който може да ви покаже как връзката с активните сили и импулси се представя за онези, които наистина искат да ги видят. Когато се разглежда какво се е случило през лятото на 1914 г. и какво след това е довело до войната от източната страна, не би ли могло да се използват следните думи - ще прочета думи, които биха могли да се измислят за времето през първата половина на 1914 г.:

[...] в Санкт Петербург постепенно започна един вид кампания в пресата, [...] Лично аз бях заподозрян в намеренията си. Тези атаки се увеличиха през следващата 1879 година, до силни искания за оказване на натиск върху Австрия по въпроси, по които не можехме лесно да атакуваме австрийското законодателство. Не можех да подкрепя това, защото ако отчуждим Австрия, непременно ще станем зависими от Русия, ако не искаме да бъдем напълно изолирани в Европа. Дали такава зависимост би била поносима? Преди вярвах, че може да бъде, казвайки си: Нямаме конфликтни интереси; няма причина Русия някога да прекъсне приятелството с нас. Поне не бях противоречил директно на руските си колеги, които ми обясняваха подобни неща. Инцидентът на конгреса ме разочарова и ми показва, че дори пълното подчинение на нашата политика (за определен период) на руската няма да ни предпази от конфликт с Русия против нашата воля и против нашите стремежи.

Случилото се обаче показва, че европейският център може да се спаси от подобна атака. Думите, които ви прочетох, биха могли да бъдат характеристика на силите, които са играли през 1914 г. Но всъщност промених само няколко думи, които не са били написани или изречени през 1914 г., а са били казани от Бисмарк в германския Райхстаг на 6 февруари 1888 г. И сега ще ви ги прочета в истинския им вид. Ще видите как те съответстват на това, което ви прочетох като подходящо за пролетта на 1914 г. Бисмарк каза тези думи, когато се изказа срещу законопроекта за армията в Райхстага:

[...] в Санкт Петербург постепенно започна един вид прескампания, атакуваща германската политика и лично подозираща мен в скрити мотиви. Тези атаки се засилиха през следващата година, докато през 1879 г. не се появиха силни искания за оказване на натиск върху Австрия по въпроси, по които не можехме лесно да оспорим австрийското законодателство. Не можех да помогна за това; защото ако се отчуждим от Австрия, непременно щяхме да попаднем в зависимост от Русия, ако не искахме да бъдем напълно изолирани в Европа. Дали такава зависимост би била поносима? По-рано вярвах, че може да бъде, казвайки си: Нямаме конфликтни интереси, няма причина Русия някога да прекъсне приятелството с нас. Поне не бях противоречил директно на руските си колеги, които ми бяха обяснили това. Инцидентът на конгреса ме разочарова и ми показва, че дори пълното подчинение на нашата политика (за

определен период) на руската няма да ни предпази от конфликт с Русия против нашата воля и против нашите стремежи.

Така че може да се каже: Балансът на силите между европейския Изток и Центъра трябваше да бъде характеризиран през 1888 г. по абсолютно същия начин, както през 1914 г. Човек може да се осмели да каже отново, че през 1914 г. в Централна Европа са живели хора, които са предизвикали тази война. Всеки със здравословно чувство за фактите няма да може да направи подобно твърдение. Човек обаче трябва да има здравословно чувство за фактите. Как е било подготвено настроението в този европейски Изток, което след това е довело до факта, че тази пламенна главня, чрез връзката на Изтока със Запада, най-накрая е довела до днешната обсада на европейския център - какво е било подготвено там в европейския Изток?

Видяхме, наред с други неща, как се заражда настроението на славянофилството през деветнадесети век. Сред тези славянофили е имало идеалисти, но е имало и хора, които по-късно са превърнали славянофилското чувство в пълно поглъщане и идолизиране на това, което сега присъства в Русия; те не са виждали мисията на Русия в преследването на вътрешните душевни сили на руския народ, а в силата и мощта, които сега царуват там. И тези, които са най-добрите сред тези славянофили, са работили по такъв начин, че убеждението се е разпространило широко, че културата на Западна Европа, и особено на Германия, е култура на упадък и че прераждането на европейския живот трябва да дойде от Изток. Това се е превърнало в догма. И тази догма бавно и постепенно се е утвърдила в това, което може да се нарече руски живот. Някои възприятия за този руски живот са напълно пропити с него. Най-добрите умове, бидейки преплетени с руския живот, са преплетени и с тази идея за славянофилство.

Дори великият Соловьев е имал период в живота си, когато е бил славянофил, когато е вярвал, макар и по различен начин от [Аксаков, Катков и Данилевски], че в руския живот вече може да съществува нещо, което има мисията да обхване цяла Европа, така да се каже, с нова култура. Но след това той все повече се запознава с това, което се е случило със славянофилството в днешна Русия. Научава се да обмисля как това, което се е случило със славянофилството в днешна Русия, би трябвало да се отрази на европейския център, на европейския Запад. И ето го, по времето, когато си казва следното – това са думите на самия Соловьев, руския философ; той казва, че славянофилството се е превърнало в „стока на справедливата търговия“, която „изпълва всички мръсни улици, площади и алеи на руския живот с диви, животински викове“. Това са думите на самия Соловьев. По времето, когато Соловьев е бил изправен пред въпроса на съвестта, който е важно да си задаваме от време на време; този въпрос на съвестта, който гласи така: „Защо Европа не ни обича?“

Той всъщност искаше да повдигне въпроса: Какво трябва да види Европа, когато ни погледне? И Соловьев, великият философ от втората половина на деветнадесети век, отговаря на този въпрос от гледна точка на руския дух:

Европа [...] ни гледа с опасение и с недоволство, [тъй като стихийната сила на руския народ е мрачна и загадъчна, духовните и културните му сили са по-нисши, но изискванията му] са ясни, категорични и велики.

Това не са думи на германец, а на руснак, за силите, които действат от десетилетия и които сега са изразени с пламенната си глава. Соловьев продължава:

[Височината на нашия национализъм може да се чуе силно в Европа, която иска да унищожи Турция и Австрия, да победи германците, да завладее Константинопол и, ако успее, и Индия. Но ако ни питат какво ще направим за човечеството, след като превземем и унищожим всичко това, можем само да мълчим или да бръщолевим безсмислени фрази.]

„По този начин [...] най-същественият, всъщност единственият важен въпрос, който един честен и разумен патриотизъм трябва да разгледа, не е силата и мисията на Русия, а греховете на Русия.]

Така великият руснак за руския характер. Не трябва ли тогава въпросът да бъде зададен от центъра на Европа на изток: „Какво искате?“ Ако можехте по някакъв начин да вземете центъра на Европа в ръцете си, какво искате?“ Най-добрият, най-значимият, най-благотворният руснак на деветнадесети век отговаря:

Ако ни питат [каково ще направим в полза на човечеството, след като завладеем и унищожим всичко, можем само да мълчим или да изричаме безсмислени фрази.

Тогава виждаме какво трябва да се защити, какво трябва да защитават в действителност силите, които са поели защитата на германския характер отляво и отдясно.

Сега, дами и господа, не е чудно, че тази немска същност, тази фундаментална сила на немския дух, е навсякъде погрешно разбрана. Тя произтича, може да се каже, от интимната връзка на отделния германец с немския дух, който отделният германец трябва да чувства като жив такъв. И от това произтичат онези недоразумения, с които се сблъскваме навсякъде, когато питаме хора, които не са толкова просветени, колкото ние ги познаваме днес сред други народи. Понякога чуваме, че това, което Херман Грим, който също е познавал добре Гьоте, е казал за немския характер, позовавайки се на биографията на Гьоте на Луис, е вярно; това, което Херман Грим е казал за тази книга, е вярно: Луис е написал книга за Гьоте, тоест е написал книга за човек, роден във Франкфурт, на когото той приписва произведенията на Гьоте и за когото твърди, че е починал през 1832 г. Но начинът, по който го описва, това, което представя като душата на човека в книгата, няма никаква прилика с чувствата на всеки, който се чувства свързан с Гьоте в немския интелектуален живот.

И така, където и да се опитваме да намерим връзка с немския дух, намираме само недоразумения. Накрая бих искал да спомена нещо, което може би е повече или по-малко незначителен, но може би интересен епизод.

Движението, към което принадлежим, имаше някаква връзка с движението, което започна от Аджар. [Нашите приятели вече не можеха да се съгласят с него поради липсата си на участие в германския интелектуален живот и неговите подкрепящи сили], когато английският материализъм, маскиран като теософия, стигна дотам, че някои повярваха в абсурдността, че духът на Христос се е разкрил в малко хиндуистко момче. Знаем под какви прикрития се е практикувало всичко това. Тогава се зароди германското чувство за истина и германският ум трябваше да се отвърне от онези дейности, които се наричат теософски. Сега обаче президентът на това движение има да каже следното, вдъхновен от английския дух, за връзката между разделянето на германското духовно-научно движение, което е обединено в Антропософското общество. Следното наистина е написано в Англия. Моля да ме извините, че въвеждам моята незначителна личност в целия контекст, но това е написано месеци след избухването на войната.

Сега, поглеждайки назад в светлината на германските методи, разкрити ни от войната, осъзнавам, че дългогодишните усилия за завладяване на Теософското общество и поставяне начело на него на германец, гневът срещу мен, когато осуетих тези усилия, оплакването, че съм говорил за покойния крал Едуард VII като за защитник на европейския мир, вместо да отдам почит на кайзера - че всичко това е било част от широко разпространената кампания срещу Англия и че мисионерите са били инструменти, умело използвани от германските агенти тук, за да осъществят планове си. Ако можеха да превърнат Теософското общество в Индия, с големия му брой служители, в оръжие срещу британското правителство и да го накарат да се обръща към Германия като към свой духовен водач, вместо да се застъпва, както винаги е правил, за равноправния съюз на две свободни нации, тогава то постепенно би могло да се превърне в канал за отрова в Индия. За да се постигне това, първо беше необходимо да се сваля нейният президент, който, както е добре известно, се застъпва за съюза на двата народа през последните двадесет години.

И така, предполага се, че сме били раздразнени, че тя не е представила германския кайзер, а Едуард VII, като крепост на мира и следователно се е откъснала от нея, докато разрывът е станал, защото не сме могли да се съгласим с казаното от онази страна за Христовото присъствие. Но след това тя ни оказва твърде много почит, като споменава всичко, което се твърди, че германското духовно-научно движение е направило, за да започне настоящата война; тоест, онези, които са говорили от другата страна за нашето духовно-научно движение. Сега научаваме за техните планове от английска гледна точка. Забележително е какво се твърди, че сме направили, какво се твърди, че сме възнамерявали. Може да се види как това се гледа от тази страна, което по необходимост е трябвало да се случи в името на германското чувство за истина, германското чувство за истина, в името на това, което се усеща като да си в поддържащата сила на германския дух. Тогава човек трябва да каже: Когато човек види как този немски дух с неговата подкрепяща сила е действал в стотици и хиляди, как е донесъл немски идеализъм, който съдържа семената за схващане и преживяване на живия дух, тогава човек трябва да каже, че

думите на Гьоте, които Фридрих Линхард също цитира в своята брошура „Европейската мисия на Германия“, са дълбоко верни. Гьоте е казал тези думи през 1813 г. в разговор с Луден:

Съдбата на германците все още не е изпълнена. Ако не бяха имали друга задача освен да разбият Римската империя и да създадат и организират нов свят, те щяха да загинат отдавна. Но тъй като продължават да съществуват, и то с такава сила и ефикасност, вярвам, че те все още трябва да имат велика съдба.

Този разговор на Гьоте е валиден и днес. И ако сега живеем в тези съдбовни времена, ние, скъпи присъстващи, чувстваме, че всичко, което е свързано с великото историческо развитие на немския характер, стои пред нас като жив организъм. Ако погледнем какво е живяло в немския дух, какво е живяло в един Волфрам фон Ешенбах, в Хердер, Лесинг, Гьоте, Шилер, Фихте и в Херман Грим, виждаме какво е постигнато от немския дух по отношение на духовната и интелектуалната мощ, сякаш от един източник. Това е движещата сила на немския дух.

Сега германският дух има друга задача. Той трябва да се влее в жертвените дела, които трябва да бъдат извършени чрез смърт и кръв в защита на това, което искаме да съзерцаваме с тези, признато недостатъчни думи днес. Но това, което ни показва, е, че германският дух, такъв какъвто се е появил, все още не е изпълнил задачата си в света, че трябва да бъде защитен, защото има мисия за света, която все още трябва да изпълни, за да схване напълно живия духовен живот. И така, когато обмислим фундаменталната сила на германския дух, можем да черпим надежда и увереност за бъдещето на Германия. Но всичко това говори и за нашите чувства и емоции, които от една страна ни карат да гледаме с тъга, но и утешително, но и с най-голямо възхищение към това, което Германия трябва да направи сега в това съдбовно време. Нашите чувства и настроения са с всички онези, които кървят и страдат, но които също така извършват велики дела на Изток и Запад, когато виждаме във всичко това само още един израз на германския характер. И тези, които като майки и бащи, като братя и сестри, губят скъп роднина, знаят, че го губят за това, което трябва да бъде изградено като немски дух, като немско бъдеще, като цялата немска същност, която все още има какво да прави в света, към която човек трябва да гледа като към същност, която все още не е завършена.

И така, нека обобщим, от гледна точка на чувство и сантимент, импулсите, които произтичат от това съзерцание, с думите: Да, тази немска същност, ние я виждаме да расте и само липсата на разбиране може да говори за упадък на тази немска същност. По-скоро е вярно нещо друго. Вярно е това, което аз, накратко, бих искал да изразя мислите си тази вечер с думи, които изразяват как това, което може да се наблюдава в немския характер, в крайна сметка се слива в умовете ни в надежда, увереност, сигурност за по-нататъшното развитие на немския характер:

Немският дух все още не е постигнал
Онова, което трябва да донесе на света.
Той живее с надежди за бъдещето,
Той се надява на бъдещи дела, пълни с живот; —
В дълбините на своето същество той чувства могъщи
скрити неща, които все още трябва да узреят.
Как може желание за неговия край да се зароди във властта на врага без разбиране, докато
животът му се разкрива, който го държи в корените на неговото същество?

8. Защо наричат хората на Шилер и Фихте „варвари“?

Уважаеми участници! От няколко години насам имам привилегията да изнасям лекции тук, в този град, в областта на духовната наука. Тъй като приятелите на нашето духовно-научно движение също поискаха подобни лекции тук за тези съдбовни времена, бих искал да ви представя размисъл, който днес заема по-скоро духовно-научна позиция като отправна точка; а утре ще се задълбочим във въпроси на духовното познание, които трогват сърцето и душата. Разбираемо е, че тази уводна лекция се провежда днес, тъй като всичко, което може да ни трогне днес, особено когато е близо до сърцето и душата, трябва наистина да се осъществи след съдбовните събития, сред които се намираме.

Може да се каже, че народите на Централна Европа са затворени в крепост, голяма, могъща крепост. А на изток и запад съществуването на тази Централна Европа, така да се каже, е поставено под въпрос. И каква сума от смелост, жертвоготовност и преданост видяхме през месеците след началото на войната; и на колко страдания и болка трябваше да станем свидетели! Как дните на страдание и болка, със своите събития, засягат семействата, как бащите и майките, синовете и дъщерите, братята и сестрите са свързани с тях!

Следователно, за нас е важно да представим нашите размисли върху духовното развитие и духовните надежди на човечеството с няколко мисли и чувства, насочени към трудната ситуация на нашето време. Чуваме как тази централноевропейска култура биде хулена от всички страни. Чуваме всякакви неща днес от изток и запад и от всички страни за тази централноевропейска култура. Несъмнено, скъпи присъстващи, можем да видим значимите дела на нашия народ и да ги видим като свързани с цялата същност на нашия народен организъм. Бих искал да кажа: това, което се случва днес, се случва чрез ръцете на този организъм. Но е подобаващо на самата същност на германския народ да разглежда ръцете, същността на духа, същността на душата на този организъм. И какъв по-добър начин да направим това, отколкото като си спомним в такъв съдбовен и съдбовен момент значимите и важни дела на душата и духа на германския народ и като черпим сили от тях за нашите надежди и цели за бъдещето.

И бих искал да започна с това, което ние, като същност на германския народ, можем да си представим от двама изключителни гении на този народ: Шилер и Фихте. В германската същност, винаги ли е било обичайно в трудни времена да черпим сила от онези, които, като велики предци, могат да ни осигурят тази сила? И бих искал да направя тази връзка днес, наистина не за да разпаля емоционални чувства у вас, а защото вярвам, че такава връзка може да бъде смислена в наши дни, връзката с дните на смъртта на тези два споменати гения. Възможно е за нас – както казах, да не разпалваме емоциите си, но защото вярвам, че тази гледна точка е особено близка до сърцата и душите ни в тези дни – възможно е да погледнем към

последните дни, да, часовете на смъртта на Шилер и Фихте много интимно, много поверително.

Смъртта на Шилер ни е описана от неговия тогавашен млад приятел, син на Йохан Хайнрих Вос, Хайнрих Вос, така нареченият по-млад Вос. И ние можем да го проследим, нашия Шилер, в последните дни от живота му, докато той вече умира, поддържан единствено от силите на духа, които преобладават в него. Да, с Шилер можем да кажем, че по същество тялото отдавна е било обречено на смърт, докато силният, енергичен дух все още е надделявал и просто е влачел тялото. Защото, както това тяло е било толкова напълно порутено, Хайнрих Вос ни показва, така да се каже. Той ни води в смъртната камера на Шилер и ние участваме в последните часове на великия духовен герой. Разказва ни се как Шилер, в тези последни часове, с тяло вече напълно подвластно на смъртта, с пожълтяло лице, с угаснали очи, все още силен духом в тези моменти, как е имал последното си, най-малкото си дете, което е дошло при него в тези последни часове, как е гледал детето дълго в очите и след това е изпращал мисли от тези очи, бихме искали да кажем в очите. По-младият Вос искаше да отгатне тези мисли и можем да кажем, че както ни казва, те ще бъдат правилно отгатнати. Сякаш Шилер искаше да каже на детето – това, което можеше да изрази само с тези дрезгави думи: Трябваше да ти бъда баща много по-дълго, все още имам много да направя за теб. След това върна детето, обърна се и отново погледна стената.

Не чувстваме ли, скъпа публика, сякаш цялата германска нация, душата на цялата германска нация, би могла да се разпознае в това дете? Шилер, който почина млад, също би могъл да каже на нашата нация: Можех да бъда много повече за вас, оставих ви много недоизказано и недовършено. Но той умира напълно пропит с вътрешната енергия на това, което е чувствал като германския дух, онзи дух, който го е носил през живота, вдъхновявал го е за неговите творения, го е поддържал, докато тялото му се е изчерпвало, онзи дух, чиято световноисторическа мисия той самият е описал с толкова трогателни думи, че ние можем да донесем тези думи пред душите си в тези времена. Тези думи стават известни едва дълго след смъртта на Шилер, но те свидетелстват за това как Шилер е мислил за духа на своя народ:

Този, който формира ума, управлява,
в крайна сметка трябва да стане владетел, защото
най-накрая, в края на краищата, ако
животът изобщо има смисъл,
обичаят и разумът трябва да триумфират,
грубата сила на формата да се поддаде
и най-бавните хора ще настигнат всички
бързи, мимолетни.

[...]

Него

– германецът –

е предопределен за най-висшето
и точно както е в центъра на
европейските народи,
той е ядрото на човечеството,
това са цветето и листът.
Той е избран от световния дух, по време
на битката на вековете,
за да работи върху вечното изграждане на човешкото образование,
за да съхрани това, което времето носи,
Затова досега е присвоявал чуждото
и го е съхранявал в себе си.
Всичко, което е било ценно в други времена
и народи, което е възниквало, развивало се и избледнявало с времето, той е съхранил;
не е загубил съкровищата на
вековете;
Не за да блести в мига и
да играе роля, а за да спечели великия
процес на времето. Всеки народ
има своя ден в историята, но
денят на германците е жетвата на
всички времена.

И днес, в тези съдбовни дни, можем спокойно да си спомним духа, който Шилер
вярваше, че трябва да бъде жетвата на всички времена, жетвата на културното
развитие на човечеството.

И ако обърнем вниманието си от Шилер, великия поет, към неговия приятел,
философа Йохан Готлиб Фихте, виждаме не по-малко от немския дух в душата на
човешкото същество, когато погледнем към последните часове на Фихте на земята.
Шилер често успяваше да свърже това, което имаше да каже на своя народ в едно
произведение, което ще бъде обсъдено след малко, със силната, мощна философия
на Фихте. Да, философията на Фихте е енергична и мощна. Сякаш от целия обхват,
от универсалността на гения на философа Фихте, той искаше да извлече всичко,
което този немски ум притежава от товароносимост, да извлече всичко, което може
да утвърди най-силната воля в най-силната мисъл. И така, както Фихте изрече
красивата дума: „Каква философия имате, зависи от това какъв човек сте“, може да
се каже, че виждаме тази дума доказана в истинност именно у Фихте; Тъй като се
чувствал свързан с немския дух, който му бил толкова скъп, Фихте се чувствал
едновременно свързан с управлението и преплитането на целия световен дух,
усещан във всяка дума, която изричал, носен от духа, който прониква и тече през
света. Но този философ не живеел само в абстрактния дух. Когато Германия
преживявала трудните времена в началото на деветнадесети век, Фихте,
философът, често се замислял дали не трябва да участва като воин в съдбоносните
събития на времето. Но след това открил, че може да направи повече за своята

нация чрез интелектуалния си труд. Така се случило, че отначало само съпругата му участвала във военната болнична служба в Берлин. Но тя донесла болест в дома му чрез зараза. Тя се оправила, но самият той, философът, бил отнесен от военнболничната треска.

И сега виждаме как Фихте, който представи на човечеството диамантено-ярките, кристално чисти мисли на най-германската философия, лежеше на болничното си легло в последните дни от живота си, очаквайки новини за преминаването на Рейн от Блюхер и всичко, което хората на запад трябваше да предприемат. Виждаме как той, който беше решил да не бъде физически сред воюващите, защото искаше да служи на своя народ и на човечеството с ума си, виждаме как участваше във военните събития на своето време в своите трескави сънища в последните си часове. И преживяваме чудесното взаимодействие на мирогледа с живота дори в болестта и дори в предсмъртния хрип, когато виждаме как Фихте позволи на всичко, което искаше да даде на германския народ чрез своята мощна философия, да се влее в неговите трескави сънища. Виждаме как се чувства в сънищата си сред борбата и как се чувства едновременно с това, докато почива сигурно с душата си в духовния свят. Умиращият философ Фихте, без страх и пълен с надежда за своя народ, казваше, когато искаха да му дадат лекарство: „Не ми трябват лекарства, защото знам, че ще оздравея.“ Малко преди това той е получил новината за преминаването на Рейн от Блюхер. Така в живота на човека, който е изцяло потопен в германския интелектуален живот, този интелектуален живот и непосредственият живот на заобикалящата го среда си взаимодействат. Защото този германски интелектуален живот не е идеалистичен, мечтателен, а такъв, който винаги се вписва във всички индивидуални постижения на германския народ. И днес можем с основание да твърдим, че всичко постигнато пред лицето на кръв и смърт, болка и страдание, се поддържа от силата, която прониква в нашия интелектуален опит.

И така, виждаме този Фихте, пропит с най-добрата сила на немския дух! Днес можем само да скицираме някои от характеристиките на това, което е живяло в съзнанието на Фихте. В един от най-мрачните часове на Германия, когато Германия е била поставена на колене от западния завоевател, Фихте произнася своите „Речи към немската нация“. Разбира се, не всичко, което Фихте е говорил тогава, може да се приеме днес дума по дума. Но духът, който го е вдъхновявал, трябва да е и наш. Точно както Фихте е приемал тогава, че немският език е първичен език, който се е развил като организъм от началната точка на немската история в Европа, докато романските езици на Запада и Юга са претърпели прекъсване в развитието си, докато първоначално са започнали от нещо германско, но са възприели нещо чуждо, което са поставили върху народната същност в романската същност. Ако Фихте прави нещо заключение от характера на този оригинален език, който се е развил от същността на немския и е израснал като органична сила, то днес това

може да е оспоримо от езикова гледна точка. Но това, което е вдъхновило Фихте, това, което представлява фундаменталния характер на неговата философия на волята и мисълта, е, че Фихте е размишлявал върху най-оригиналното в човека, върху това, което е свързано в човека с всички източници на живот в душата. Фихте вижда разцъфтяващи и наистина автентични надежди за съдбата само там, където душата е способна да извлече от себе си това, което се крие в нейните дълбини. Фихте е видял символ на факта, че немският дух се стреми към това в немския език. Но дори и днес да не можем да навлизаме в подробностите на гледната точка на Фихте, все пак трябва да разгледаме как това, което тогава е изразявал в съответствие с времето си, се е оформило у Фихте.

Към какво се е стремил Фихте в своята философия? Трябва само да си припомним какво всъщност иска да бъде духовната наука. Тя иска да бъде знание, което не се предава пасивно само на явленията на външния свят, което не просто позволява да бъде пасивно стимулирано по отношение на ума, свързан с мозъка, а духовната наука иска да бъде, ако искаме да използваме израза с цялото си смирение, смела наука. Тя иска да бъде наука, която се ражда чрез развитието на висшето човешко същество в човека, както е казал Шилер, действителния духовен човек, чрез развитието на това, което е свързано в собственото същество на човека с великото духовно същество на света, което живее в човека по такъв начин, че когато човекът го разпознае, той едновременно с това знае, че е жив и втъкан в самото божествено-духовно същество на света. Но това е, което Фихте непрекъснато е търсел. И така той се чувства свързан с най-духовната част на света чрез знанието, което се е стремил да придобие от човешката душа. Или как би могло да се изрази по-силно духовната сигурност, която човек може да постигне, отколкото когато Фихте използва думите:

Няма съмнение в това, това е най-сигурното нещо, което съществува, всъщност основата на всички други сигурности, единствената абсолютно валидна цел, че съществува морален световен ред, че на всеки разумен индивид е отредено неговото специфично място в този ред и се разчита на него за работата му.

Така най-германската философия на Фихте доведе до осъзнаването, че за Фихте е най-сигурното да знае, че е една-единствена душа в целия духовен свят, че съществува такъв световен ред, в който е вплетен индивидът.

Фихте просто поднови по начин, подходящ за съвременността, онова, което винаги е преобладавало в немския дух: стремежът към познание, който произтича от силите на човешката душа и не може да завърши със смъртта. И когато чуем думи като току-що цитираните от Фихте, си спомняме думите на великия немски мистик Ангелус Силезиус: „Не аз живея и умирам в себе си, а самият Бог живее и умира в мен.“

Този стремеж към знание не само дава на душата чувство за сигурност в световния дух, но същевременно и сигурност по отношение на нейното безсмъртие. Защото

как би могъл човек, в душата, изпитващ и познаващ Бога в душата, да не осъзнава това безсмъртие? Защото, ако Богът в човешката душа умре, тогава смъртта е именно ново възкресение. Германският дух постоянно се е стремил към такова знание, което побеждава смъртта, към познание за душата, така че тази душа да се познае не само чрез инструментите на тялото си, а чрез чисто духовни инструменти, така че да се изправи пред телесния си опит, пред собственото си тяло, в състояние без тяло, в смела наука, така да се каже, точно както човек се изправя пред външни обекти в тялото. Но от такова знание е възникнала такава прекрасна поговорка като тази на Якоб Бьоме, в която е обобщено, така да се каже, всичко, което германският дух има да каже за великите загадки на живота във връзка с тяхната съдба на човешката душа: „Който не умре, преди да умре, ще загине, когато умре.“

Но това не означава нищо друго освен това, че Якоб Бьоме иска да внуши, че познание за природата на душата може да се придобие в живота, за душата, каквато ще бъде, след като е преминала през портата на смъртта и погледне назад към тялото си. Защото този, който не придобие такова знание преди да умре, според Якоб Бьоме, ще загине, когато умре.

И така, духовната наука днес търси не само познание за духовното, което е, така да се каже, увеличение на обикновеното познание в тялото, но духовната наука търси познание в душата, доколкото тази душа, между раждането и смъртта, може да поеме сили, които ще има и след смъртта, когато ще погледне назад към тялото и телесния живот, където тялото и телесният живот отново ще бъдат не субект, а обект, както в ежедневието. И ако днес един духовен учен иска да използва, така да се каже, това, което немският дух може да ни донесе днес, за да направи сравнение за нещо, което Фихте е искал да каже по своето време, тогава той би могъл да вземе това сравнение за конкретен случай от тази духовна наука. Ще развия този конкретен случай пред вас.

Когато Фихте размишляваше какво иска да каже на своя народ, как да осъществи надеждите си и да намери целите си в тези съдбовни времена, той посочваше едно съвсем ново образование, което отива до източника на жизнените вълнения в душата, до висшето човешко същество в човека. Фихте знаеше по онова време, че това, което иска да представи на своя народ с това образование – днес вече не можем да мислим по този начин, но можем да погледнем към намеренията, възприятията и чувствата на Фихте – вероятно е било ясно за душата на Фихте като спасение за бъдещето, но когато го сравни с това, което дотогава се е смятало за същност на образованието, то можеше да му се стори като нещо съвсем ново, което трябва да се измъкне от старото, така че това ново да няма вече никаква прилика със старото. Тогава по-новият духовен изследовател би могъл да каже, именно въз основа на духовната наука, която Фихте все още не е имал: „Сега сравнявам това ново, това съвсем ново образование с душата, която се е освободила от тялото при смъртта и сега гледа назад към него.“

И духовният изследовател днес би могъл да опише как душата гледа назад към тялото и живота на тялото след смъртта. Има един пасаж в „Обръщения към германския народ“ на Фихте, който е особено важен в това отношение. Това е пасаж, който човек лесно би могъл да пренебрегне, но е добре да си го припомни днес. Самият Фихте е търсил символ за връзката между новото си образование и старото. И той казва: „Това, което предлагам като нов образователен план, изглежда различно от всичко, което се е смятало за правилно, така че няма да е лесно за никого да ме разбере.“ И когато Фихте търси символ за връзката между това ново образование и старото, той използва следния образ:

Времето ми се струва като празна сянка, която стои над трупове си, от които току-що я е прогонила армия от болести, и скърби и не може да откъсне поглед от някога толкова обичаната черупка и отчаяно се опитва с всички средства да се върне в обиталището на чумата. Освежаващите повеи на другия свят, в който е влязла починалата, вече са я приели и я обгръщат с топли, любящи шепоти; тайните гласове на сестрите вече я поздравяват и приветстват; тя вече се раздвижва и разширява във всички посоки, за да развие по-славната форма, в която трябва да се събуди, но все още няма чувство за тези въздишки, нито слух за тези гласове, или ако е имала, е погълната от болка от загубата си, с която вярва, че едновременно с това е загубила и себе си.

От това виждаме, скъпи мои присъстващи, че самият Фихте използва образа, който ние използваме днес, от едно духовно-научно съзнание. Фихте го използва от това, което чувства като дълбочината на немския дух, вплетен в него, и това, което е искал да представи на своя народ по онова време. Колко дълбоко е свързано това осъзнаване за преплитането на душата с Всеобщия Дух с немския духовен живот, когато виждаме, че това, което се търси и постига днес в духовната наука, си проправя път от великия философ на немския народ като енергично предчувствие. И ако се върнем от него към Шилер, можем да видим как търсенето на най-духовната част на душата преминава през едно от най-интимните, най-красивите, най-величествените му прозаични произведения, едно от онези прозаични произведения, в които човек възприема това, което вижда с очите си и чува с ушите си, не само по отношение на външната чувственост, а преживява духовното в него чрез задълбочаването на душата в себе си и това е толкова пълно с живот в него, че той го преживява образно художествено или, както би се казало днес, духовно-научно като реалност. Там човешкото същество е свободно, там човешкото същество ражда своето висше аз.

Най-висшият стремеж на Шилер е да търси висшето човешко същество в себе си. И тук, дами и господа, можем да видим как в основата си всичко, което немският ум е постигнал на най-висшите си нива, е свързано с неговия универсален стремеж към духовност, към интимното съвместно съществуване на душата с духа. При Шилер, при Фихте, при Гюте, същият стремеж се среща навсякъде. И за тези умове най-характерното е, че да бъдеш немец съвпада с това да бъдеш човек в правилния

смисъл, в стремежа към най-висшия човешки идеал. И с ум като този на Гьоте, по-специално, виждаме това отново и най-красивият израз на това е неговият „Фауст“. Именно в тези улове виждаме как да си германец е нещо различно от това да си италианец, французин, британец или руснак. Тук трябва да използваме думата: можеш да си италианец, можеш да си французин, британец или руснак, но ставаш германец. Постоянно се превръщаш в германец. Тогава човек е най-добрият от всички германци, когато германщината се носи пред него като висш идеал или, може да се каже, като жива духовна цел в далечината, към която трябва да се приближава все повече и повече. Следователно, думата, която Лагард е изрекла в по-ново време: „Да си германец не е в кръвта, а в ума“ - е изключително вярна именно за тези улове.

Следователно е трудно да се накарат да разберат онези, които живеят около тази немскост и върху които тази немскост на Централна Европа трябва да изпраща лъчите си на влияние. И от устата на Фихте чуваме една важна и значима дума за това да си немец, и отново в „Речи към немската нация“:

[...] който вярва в духовността и свободата на тази духовност и иска вечното развитие на тази духовност чрез свобода, че където и да се роди и на какъвто и език да говори, тя е от нашия вид, тя ни принадлежи и ще се присъедини към нас.

Това е универсалната позиция на най-великите германци по отношение на това, което те чувстваха като германскост, като германство. Така е говорил великият германски философ Йохан Готлиб Фихте в своите „Речи към германската нация“, които той, както казва в една от първите си речи, иска да представи чрез германците сами по себе си на германците сами по себе си.

Казах: Всичко, което се е утвърждавало като стремеж към духовност, като същност на немския дух, е концентрирано, така да се каже, в това, което Гьоте е бил за своя народ. И сега можем да се запитаем: Някой по света опитвал ли се е да си състави правилна представа за тази същност и този стремеж на немския народ? Имаше времена, когато можеше да се чуе как една или друга европейска нация възхвалява немската същност и я подчертава по един или друг начин. Но в много случаи трябва да се каже: преживяванията на днешния ден, по-специално, ни показват колко малко разум, колко малко вътрешна истина е имало в това, което се е чувствало за немския характер в света. Наистина има хора като френския философ Бергсон – не се знае дали той все още ще се нарича Бергсон сега, когато Санкт Петербург вече не се нарича Санкт Петербург, а Петроград – този френски философ Бергсон, той е открил, че това, което трябва да даде на философията в наше време, по същество я е заимствал изцяло от философията на немския идеализъм. В немския идеализъм тя изглежда всеобхватна и универсална, но в творчеството на Бергсон изглежда оскъдна и изтъркана. Но той, който би трябвало да познава германския характер, посочи в шовинистична реч, която изнесе миналата Коледа, как германците са забравили всичко, което са постигнали по отношение на духовността. Как

германците някога са имали нещо подобно на духовност, а сега се показват само като чисто механистични. Достатъчно е само да се посочи какво произвеждат сега германците: механистични оръдия, пушки, машини, всичко е превърнато в механизъм.

Човек наистина трябва да бъде изумен от логиката, която шири по света днес. В края на краищата, логично ли е да се говори така, както говори Бергсон? Дори да се признае, че германците някога са имали Гьоте, Шилер, Фихте, какво, може да се запита човек, е очаквал Бергсон с френската си логика? Очаквал ли е, че когато централноевропейските народи са заплашени от всички страни, заплашени от два пъти и половина по-силна превъзхождаща сила, те след това ще се изправят срещу враговете си, рецитирайки Гьоте и Шилер или декламирайки философията на Фихте? Тъй като не правят това, философът Бергсон установява, че германците са се превърнали в механистичен народ, защото се изправят срещу враговете си с пушки и оръдия. Е, и от този френски философ до онзи господин Ришепен, това е права линия между това, което всички тиради и бълнувания за германския народ, може да се чуе германската същност. Всички нюанси на тирадите могат да се открият. Ришепен не можа да избегне да каже, че германците са диви, луди, мръсни зверове, които трябва да бъдат удушени като диви прасета, всичките. Съществува скала от философа Бергсон до подобни очерняния на немския народ, която днес вибрира в цяла Европа. Но тогава можем да се запитаме: Винаги ли се е мислило така за немската същност? За онази немска същност, която при днешните условия естествено не може да покаже нищо друго освен своите армии, но за онази немска същност, която със сигурност трябва да се защитава само със своите армии, но която има основата си само в духа и душата. Интересно е да се противопостави това, което пулсира в света днес, на тази немска същност по отношение на нейното световно положение и нейната мисия в света. И тук със сигурност не е приятна задача да се хвалиш, така да се каже, за това, към което си привързан. Затова нека изберем друг път, пътя на оглеждането, за да видим дали тази немска същност винаги е изглеждала „варварска“ за онези, които я наричат „варварска“ днес, за онези, които са се опитали да я разберат.

Има един мислител, велик мислител на деветнадесети век, американски мислител, който е говорил и писал на английски, Емерсън. Тъй като не искаме сами да съдим за германския характер, нека чуем какво има да каже един негерманец, говорещ английски, Емерсън в Америка, за природата на германеца и неговата мисия. Емерсън се свързва с Гьоте, който за него е представител на германския характер, Гьоте, в когото е обобщено това, което трябва да ни се струва като съществено и у Фихте и Шилер.

Един феномен, който Гьоте споделя с целия си народ, го отличава в очите както на френската, така и на английската публика: всичко в творчеството му се основава единствено на вътрешна истина. В Англия и Америка хората уважават таланта, но са доволни само когато той работи за

или против някоя от своите убеждения. Във Франция хората са възхитени да видят как брилянтни идеи отиват където пожелаят. Във всички тези страни обаче талантливите мъже пишат докъдето стигат дарбите им. Ако това, което представят, стимулира проникателния читател и не съдържа нищо, което да нарушава добрите обноски, то се счита за достатъчно. Толкова много колони, толкова много приятно и полезно прекарани часове. Немският ум не притежава нито френската жизненост, нито разбирането на англичанина, изострено до практичност, нито накрая американската авантюристичност. Но това, което притежава, е известна честност, която никога не спира до външния вид на нещата, а винаги се връща към главния въпрос: „Накъде отива това?“ Немската публика изисква от писателя да стои над нещата и просто да се изразява за тях. Има интелектуална дейност, добре и добре: в какво е тя? Какво е мнението на този човек? Откъде му хрумват всички тези мисли? Англичаните [...] виждат само индивида, те не знаят как да схванат човечеството като цяло според висши закони.

Германците мислят за Европа.

Англичаните не оценяват дълбочината на немския гений.

Вярно е, че човек би бил предпазлив, ако трябваше сам да измисли подобни думи, но те бяха произнесени за първи път от англо-американец на английски. След това той продължава, разглеждайки какво може да даде немският ум на световното развитие:

Поради тази причина, термините за отличие, използвани във висшия разговор, са с немски произход. Докато англичаните и французите, които са хвалени за своята проникателност и ерудиция, подхождат към своите изследвания и гледни точки с известна повърхностност и личният им характер не е твърде дълбоко свързан с това, което са възприели, и с начина, по който се изразяват, Гьоте, главата и съдържанието на германската нация, говори не защото има талант, а защото истината съсредоточава лъчите си в душата му и блести от нея. Той е мъдър в най-висша степен, макар че мъдростта му често може да бъде замъглена от таланта му. Колкото и превъзходно да е това, което казва, той има нещо още по-добро наум. [...] Той притежава онази вдъхваща страхопочитание независимост, която произтича от работата с истината. Сега, може да се каже, че това са стари истории. Емерсън е мъртъв отдавна, а германците са се променили според онези, които ги съдят сега, поради липсата на размисъл, причинена от изминалото време. Може би можем да погледнем нещо друго, което е било казано не преди десетилетия, не няколко месеца преди избухването на войната, не от германец, не в Германия, а от англичанин в Манчестър. Тези думи също са преведени на немски и публикувани под заглавието „Германия през деветнадесети век“.

В предговора се казва, че лекциите са били изнесени, за да се даде на журналистите и други хора малка представа за германския характер. Можете сами да прецените колко добре е било прието това от това, което сега четете в английските вестници за германския характер и как се възприема той в Англия. Но по това време е било казано следното, и то не на немски, а на английски и в Манчестър, на самите Британски острови:

Високо предпочитаният елит сред сънародниците на Декарт и Нютон

- тоест, английският [и френският] —

Духът на науката е бил безспорно известен; но страстният стремеж към знания е бил преподаван на съвременна Европа, ако изобщо е бил преподаван, главно от хиляди немски изследователи.

Въображението, чувството, волята отстояваха правото си да бъдат чути освен или над разума, и под техния трансформиращ натиск вселената ставаше по-дълбока, по-широка и по-прекрасна.

Странно е какво знаят тези англичани в Манчестър за германския характер.

Ирационалното е било разпознавано като източник на просветление; мъдростта е била търсена от детето и цветето; науката, философията и поезията са се сближили. При нас в Англия това възраждане на въображението е създавало благородна поезия, но е оставило науките и философията почти незасегнати. Един от ключовете за разбиране на целия период...

- моля, обърнете внимание, че един англичанин казва това –

е фактът, че докато в Англия и Франция поетичните, философските и научните движения са протичали предимно в отделни канали, в Германия те са се докосвали или сливали напълно.

Уърдсуърт е пъл, а Бентам е изчислявал; но Хегел е уловил гения на поезията в мрежата на своята логика; и мисълта, която открива и обяснява, и въображението, което създава, са работили заедно в плодотворна хармония в гения на Гьоте.

Във „Фауст“, в края на богатия му на събития живот, виждаме образ на днешна Германия, Германия на неспокойна, смела воля и действие, и можем да разберем още по-добре защо [великият] космополит, в чиито очи държавата и националността са били подчинени и понякога вредни идеали, въпреки това претендира за своето неприкосновено място като най-висш поет на Германската империя редом с Бисмарк, неговия създател.

Да, скъпи мои присъстващи, може само да се каже: Да, защо вашите сънародници сега наричат народа на Шилер и Гьоте „варварски народ“? Този въпрос ще бъде задаван от историята за развитието на тези народи още дълго, дълго време, тъй като те биха могли да знаят по-добре. Защото аз не започнах това разсъждение, за да отговоря на въпроса: Защо наричат народа на Фихте и Шилер „варварски народ“, а по-скоро, за да покажа, че този въпрос ще бъде задаван още дълго, дълго време [в историите на враговете на Германия] и те, тези други народи, ще трябва да отговорят на него.

В тези лекции, които тези англичани изнасяха на англичани, има нещо, което един германец наистина не би казал в Германия; но то не е предназначено да се казва тук, а само да се цитира: „Няма немски думи, които да са по-дълбоко пропити със сока на националната етика от тези, които описват тези неща: истински, задълбочен, верен.“

Защо тогава наричаме германския народ „варварски народ“? А за Германския райх в същите лекции беше казано следното:

Като цяло няма съмнение, че установяването на Германския райх е било от полза за световния мир. Това обяснение ще изглежда странно за онези, които не знаят нищо друго освен събитията от настоящето и за които историята не е нищо повече от постоянно променящ се, ослепителен кинематограф. Но историята трябва да бъде нещо повече. Подходящо е тя да позволи на светлината на миналото да освети объркването на настоящето и в тази по-висша светлина нещата, които изглеждат болезнени, ще придобият естествен вид. Защото, когато погледнем към миналото, откриваме, че нашите предци...

- той, разбира се, има предвид своите английски предци -
че нашите предци са гледали на Франция с много по-голям страх, отколкото най-дивите шумници се страхуват от Германия днес. И страхът на нашите предци е имал основателна причина. [...]

В обобщение, основаването на Германската империя беше придобивка за Европа, а следователно и за Великобритания. Защото събитията от годините 1866-1871 сложиха край веднъж завинаги на възможността за водене на грабителски войни срещу досега незащитения център на Европа и по този начин премахнаха изкушението за война, което толкова често го е изкушавало в грешни канали, те позволиха на германския народ да развие досега ограничените си политически способности и помогнаха за установяването на здрава основа на нова европейска система, която е запазила мира в продължение на четиридесет години. Тази благословия произтича от факта, че германското единство постигна с един замах това, което Великобритания, въпреки всичките си разходи за кръв и пари, никога не беше успяла да постигне, а именно да осигури баланса на силите по такъв решителен начин, че една голяма война се превърна в най-опасното от всички начинания.

Сега, дами и господа, ако случаят е такъв, защо наричат хората от Централна Европа „варварски народ“? Има странен преамбюл към лекциите, от които цитирах. Сигурно сте чували името на лорд Халдейн да се споменава по неприятен начин в първите седмици на войната. Но именно този лорд Халдейн – който също говореше за факта, че англичаните, поради излишък от морал, не могат да направят нищо друго, освен да се присъединят към другите врагове на Германия, за да атакуват германците – е, същият този лорд Халдейн е написал предговор към лекциите, от който бих искал да споделя с вас пример. В този предговор лордът, който сега твърди, че Англия не е могла да не накаже Германия, казва:

Източникът на потока му

- тоест, на Германия -

Интелектуалният и политически живот се крие в Реформацията. Но в края на осемнадесети и началото на деветнадесети век започва да тече уникално в световната история течение, което е толкова непрекъснато, колкото е характерно оттогава насам. От времето на древна [Гърция] светът не е виждал такъв спектакъл на най-тясното сливане на живота на държавника с този на мислителя. Духът на Германия днес е до голяма степен конкретно-практичен.

Да, почти е срамно да се чуе подобно нещо. Но аз не го казвам, просто го цитирам.

След това лорд Халдейн казва:

Само влиянието на истинското знание може да разсее облаците на недоверие и да ни освободи от необходимостта да се подготвяме за атаки, които никой от нас всъщност няма предвид.

И една жена, прекарала осем години в Германия, една англичанка, която посещавала болници и лекционни зали, изучавала училища и всичко, до което можела да се докопа в Германия в продължение на осем години, тя се различава от другите англичанки по отношение на знанията си, тъй като наистина е опознала германците и техните институции. Тя публикува книга, наречена „Осем години в Германия“ от госпожица Уайли. Тази книга се появи съвсем наскоро, само няколко седмици преди избухването на войната. Госпожица Уайли е описала някои от

нещата, които е научила за германския характер тук, в Германия. Ще споделя с вас само няколко думи от нейната книга и ще видите как трябва да се постави въпросът, който е предмет на днешното ни обсъждане.

Преди четиридесет години Германия се бореше за съществуването си. И все още се бори за него днес. Напълно погрешно е да се смята, че Германия вече е в разцвета си. Тя води тиха, но решителна борба срещу могъщи съперници, чиято сила и опит са натрупани преди поколения.

[...]

На всяка граница и през водата

- тоест, над Ламанша –

Нейните опоненти, както търговски, така и политически, седят и чакат с нетърпение момента, в който Германия ще се отпусне малко, за да могат да се нахвърлят върху нея и да я смазат.

Германия знае това твърде добре.

Виждаме, че германският характер не е бил напълно непознат за другите народи.

Следователно, трябва да разгледаме въпроса на днешното разглеждане като въпроса, който ще бъде зададен на тези народи от по-късната история.

Но в същото време има пълна липса на разбиране за това какво е най-дълбоко вкоренено в немския характер, кое е най-духовното в него! Херман Грим, великият историк на изкуството, беше този, който произнесе една прекрасна дума. Той, този Херман Грим – човек почти може да го усети като управител на Гьоте през втората половина на деветнадесети век – той, който беше изцяло потопен в немската същност и беше духовно и емоционално свързан с нея, той каза една много важна дума за биографията на Гьоте, написана от англичанина Луис. Луис се опита да отслаби старите предразсъдъци на англичаните по отношение на Гьоте. Защото до Луис всеки англичанин вярваше, че германците почитат един човек, Гьоте, който всъщност е напълно неморален човек, въпреки че е създал някои красиви неща. По отношение на етичната природа на Гьоте, г-н Луис е постигнал нещо. Но Херман Грим е прав: когато четете биографията на Луис, озаглавена „Гьоте: Неговият живот и творчество“, получавате усещането, че Луис пише за човек, роден във Франкфурт през 1749 г., човек, на когото се приписва житейската история на Гьоте, на когото се приписват произведенията на Гьоте и който е починал през март 1832 г. Но това, което германецът има в своя Гьоте, дори не е загатнато в биографията на г-н Луис. Именно това е толкова дълбоко вкоренено в немската душа: универсалността, желанието да се слееш с тази течаща духовност и да превърнеш потока на духовността в собственото си същество. Това е, което липсва на народите около Германия и което те по същество все още са възприели много малко до ден днешен. И затова може да се каже: Това, което Херман Грим някога е казал по отношение на хората от Изтока, е вярно и правилно. Там, каза той, имало един руснак, който също написал биография, биографията на Бетовен. Нищо от това, което Бетовен всъщност е, не живее в биографията.

Само сравнете безкористния, всеотдаен начин, по който германският ум, винаги желаещ да се развива, иска да се задълбочи в разпространеното по света, как той,

пренебрегвайки собствените си черти на характера, знае как да намери пътя си към тези на другите. Как германският дух е обединил духа на Шекспир със своя собствен. Когато нещо подобно се преживее в една нация, тогава един Херман Грим е оправдан да каже това, позовавайки се на предполагаемата биография на Гьоте от г-н Луис. И когато човек види колко малко сърце и ум всъщност са присъствали в онези, които често са се наричали водачи на други нации, човек разбира много. Човек разбира много, когато наистина се задълбочи в това, което може да преживее заедно с германския дух. Човек може да каже: Наистина има нещо в този германски дух от онова фаустовско настроение, което от една страна е скрило голямата загадка на живота: „Всичко преходно е само притча“, но от друга страна казва: „Който се стреми, може да бъде изкупен.“ И в германския дух живее нещо, което трябва да води отвъд всеки песимизъм, нещо, което установява истинска основа за бъдеща сигурност и бъдеща надежда. Но колко малко това е проникнало в сърцата и душите на онези, които с известна искреност търсят в други народи това, което може да освободи духа и да донесе хармония на освободената човешка душа.

Бих искал да ви опиша как един от най-важните руснаци, Александър Херцен, е установил своеобразен духовен съюз с англичанина Стюарт Мил; как един от най-добрите руски умове, Херцен, се е потопи във философията на англичанина Стюарт Мил, в този изцяло материалистически мироглед, че, оглеждайки Европа, той е открил, че по същество тази европейска култура не може да даде никаква утеха, никаква надежда за бъдещето на човечеството. Именно характерните думи на този руснак наистина осветяват за миг това, което се е противопоставяло в Европа от дълго време и което сега е трябвало да се изрази в тези ужасни пламъци на войната. Херцен казва за Стюарт Мил:

[Той не преувеличаваше, когато говореше за стесняване на ума, на енергията, за изпианата природа на личностите, за постоянното сплескване на живота, за постоянното изключване на общочовешките интереси от живота, за свеждането на същия до интересите на търговската кантора и на буржоазния просперитет. Мил говори открито за това, че по този начин Англия ще се превърне в Китай – и ние добавяме: и не само Англия.

И добавяме: Не само Англия! Защото Стюарт Мил вярва, че с Англия цяла Европа трябва да стане Китай. Получаваме отговора на въпроса: Как би могло подобно мнение да възникне дори в сърцето на един амбициозен човек? Получаваме отговора, когато видим как той подминава онова стремеж, за който Гьоте казва в своя „Фауст“: „Който се стреми, ние можем да го изкупим.“ Той подминава и това, което Фихте, Гьоте и Шилер могат да означават за цялото съвременно развитие. Тези, които говорят така, не познават немския дух, онзи немски дух, за който ще кажем в нашите съдбовни дни: в него живее силата, която, макар и не, както си мисли руснакът, до ешафода и кладата, но до натиск и смърт, до безкрайна болка и страдание, отива да защити това, което е немската душа и нейната мисия в света.

Ако обаче Емерсън вижда в Гьоте самия представител на немския дух, а един от съвременните интелектуалци на Русия намира следните думи за Гьоте, Мерешковски, който дори твърди, че почита Гьоте - човек не бива да се заблуждава, не бива да се заблуждава в неговите „Водещи духове“, които сега са преведени на немски, защото всеки, който наистина признава Гьоте, не може да изрече такива думи за Гьоте, представителя на съвременния интелектуален живот, както е направил руснакът Мерешковски. Той казва:

Когато Гьоте говори за Френската революция, той внезапно се навежда към земята, както гигант може да бъде смазан от зло заклинание и да се свие до размерите на джудже; от елински полубог той се превръща в немски буржоа и – ако сянката на олимпийеца се смили над мен – в немски филистер, „хер фон Гьоте“, таен съветник на херцога на Ваймар и почтен син на почтения франкфуртски търговец.

Да предположим, че Гьоте би се яви на Мерешковски в определени ситуации от живота му; но всеки, който разпознава Гьоте и какво е той за човечеството, не би казал подобно нещо. Защото не зависи само от това дали човек смята нещо за правилно, а дали има достатъчно духовност, за да го каже или не. В тези думи има нещо, което светът все още не е научил от немския дух.

Но когато сега виждаме как това, което е германският духовен живот, бива потъпквано от изток, как този германски духовен живот, в съюз със западните народи, бива потъпкван от изток, тогава можем да се запитаем: А какво да кажем за разбирането и възможността за разбиране от страна на това, което е на изток, по отношение на германската същност?

Сега, уважаеми присъстващи, отново не говори немец, отново не искам да говоря самият аз, а оставям един представител на руския народ да говори от свое име, философът Соловьов, който по същество не е просто философ, а провидец, който е смятан от самите най-отлични руснаци за представител на Русия. Нека го попитаме. Как той, който е бил очернян в продължение на десетилетия от руски интелектуалци и други съблазнители на руския народ, как съди за това обожествяване на расовия принцип с изключение на образователния, как съди за тази груба сила по отношение на Европа? Нека го чуем, а не себе си; нека чуем руснаците за руснаците, не за вътрешните сили на руския народ, а за силите, които са се появили чрез конспирациите на лъжливия панславизъм и лъжливите велики княжества. Нека чуем руснаците да говорят за всичко, което се подготвя отдавна. Той казва: „Защо Европа не ни обича?“ И отговаря:

Европа [...] ни гледа с опасение и неприязън, защото стихийната сила на руския народ е мрачна и загадъчна, духовните и културните му сили са по-нисши, но исканията му са ясни, решителни и велики.

Шумът на нашия рационализъм, който се стреми да унищожи Турция и Австрия, да победи германците, да завладее Константинопол и, ако е възможно, Индия, се чува силно в Европа. Но ако ни питат какво ще направим за човечеството, след като превземем и унищожим всичко това, можем само да мълчим или да изричаме безсмислени фрази. [...] По този начин [...] най-

същественият, всъщност единственият важен въпрос, на който честният и разумен патриотизъм трябва да отговори, не е силата и мисията на Русия, а нейните грехове.

Защото темата, която самите руснаци трябва да обсъждат, е била въведена от силите, които току-що споменах, от десетилетия се е правила подготовка за това, което сега опустошава Европа с такива ужасни бури, идващи от изток. Защото, ако въпросът се повдига от толкова много страни: „Кой искаше войната?“, тогава въпросът трябва само да се трансформира в друг: „Кой би могъл да предотврати войната?“ И на този въпрос има ясен отговор, който историята също трябва да даде: само Русия би могла да предотврати войната. Разбира се, западните сили също ще трябва да понесат последствията, защото без тях Русия би избегнала войната, поне засега. Но за това могат да се дадат само намеци. За германеца, който позволява на това, което успях да скицирам с въглен, да окаже влияние в душата му, това, за което сега трябва да се бори на Изток и Запад, на такава неописуема цена, трябва да бъде нещо, което ни отваря очите, което ни показва колко много трябва да се замислим върху себе си, да се замислим върху това, което ни позволява да открием силните сили на германския характер. По броя на враговете си германецът може да прецени необходимостта от това търсене на собствена сила, която зависи от самия него. В това отношение много неща могат да бъдат поучителни за нас.

Вярвахме, че ще се появи разбиране, особено сред французите, за германския начин на съществуване. Колкото и да е странно, дори малко преди войната имаше хора, които вярваха, че в млада Франция може да се намери разбиране за германския начин на съществуване. В заключение трябва да хвърля малко светлина върху този въпрос. Някои от най-добрите ни германци бяха изумени, че един французин, Ромен Ролан, който беше един от първите, които се присъединиха към Верхарн и други, за да отправят най-горчивата инвектива срещу германското „варварство“, откри в Ромен Ролан ум, който разбира германската същност, който разбира Германия. Защо откриха това? Да, въпросът е труден за отговор, много труден. Този Ромен Ролан е написал роман. В този роман един германец, Жан-Кристоф, играе роля. Добре осъзнавам, че съдя и че моята преценка може да издържи на всяка естетика, и съм подготвен за онези, които намират преценката, която произнасям, за „варварска“.

И така, Ромен Ролан написа романа си „Жан-Кристоф“. Героят е германец, но е изкован по такъв начин, че се получава див хаос. Този персонаж е изкован от младостта на Бетовен, съдбите на Рихард Вагнер, Рихард Щраус и Густав Малер. Всичко това е изковано в хаос в този персонаж. От това се оформя персонаж, който в художествено-естетически смисъл е по същество отблъскващ за всеки, който наистина цени характеризацията. И този Жан-Кристоф – на немски, този Йохан Кристоф Крафт – ни е представен така, сякаш е поставен в ужасните немски обстоятелства. Той прекарва младостта си като германец сред германци, но не може да понесе тези германски обстоятелства. Трябва да се измъкне от тези

германски обстоятелства; не е признат в Германия. Намира някои почитатели, но просто не може да понесе германския начин на действие. След това отива във Франция. Едва в Париж открива това, което го прави пълноценен човек. Това е описано, заедно с други неща, които са по същество доста хаотични, точно както самият Жан-Кристоф.

И дори критиците ни казваха, че този роман е едно от най-значимите постижения в помирението на германските и френските умове след 1870 г. И някой каза следното за този роман:

Чудя се колко пъти всъщност трябва да ви благодаря. Човекът, бонвиванът, художникът, германецът, [светската] страна на мен, всеки иска да излезе и да каже дума. Но друг път художникът трябва да говори за този роман, друг път бонвиванът, а човекът иска да изчака, докато може отново да ви стисне ръката. Днес само германецът трябва да каже благодаря; защото имам чувството, че френската младеж се е сближила с нас чрез тази книга, която е направила повече от всички дипломати, банкети и сдружения.

Някой отпечата тази рецензия като писмо до Ромен Ролан.

В тази книга – простете ми, че акцентирам върху този пасаж, но мога да го акцентирам, без да нарушавам никакъв художествен принцип, просто защото в произведението на Ромен Ролан, което е слаб роман, можете да чуete самия Ромен Ролан чрез неговите герои. Когато той придава на героите си черти, които са му приятни, защото иска да говори за тази немска същност, която „познава толкова добре“. Зависи какви нюанси са очевидни за този млад французин, тъй като се предполага, че той разбира немската същност толкова добре. Така четем следното, което се получава по време на разговор с посетител:

След германските победи, германците направиха всичко възможно, за да направят компромис, да създадат отвратителна смесица от нова сила и стари принципи. Те не искаха да се откажат от стария идеализъм: това би било акт на откровеност, на който човек не беше способен; за да го подчини на германските интереси, човек се задоволи с фалшифицирането му. Следваше се примерът на Хегел, весело двуличния швабец, който беше чакал Лайпциг и Ватерло да адаптират основната идея на неговата философия към пруската държава.

— През 1806 г., под гърмежите на оръдията в битката при Йена, Хегел написва своя фундаментален труд, който съдържа основните насоки на всички негови по-късни трудове. Французинът, който също не е чел Хегел, или ако го е чел, то без да го е разбрал, казва, че Хегел „чакал Лайпциг и Ватерло“. И още.

и сега, след като интересите се бяха променили, тя промени и принципите си. Когато някой беше победен, се казваше, че идеалът на Германия е човечеството. Сега, когато някой побеждаваше другите, се казваше, че Германия е идеалът на човечеството. Докато другите страни бяха по-могъщи, човек казваше заедно с Лесинг, че любовта към родината е героична слабост, без която човек можеше да се справи, и се наричаше гражданин на света. Сега, след като победата беше постигната, не липсваше презрение към „френските“ утопии: световен мир, братство, мирен прогрес, човешки права, естествено равенство; казваше се, че най-силната нация има абсолютно право над останалите, докато останалите, като по-слаби, нямат никакви

права над нея. Изглеждаше сякаш живият Бог и въплътеният дух, чийто прогрес се постига чрез война, насилие и потисничество.

Ето колко добре французинът е разбирал германците!

Властта, сега, когато беше на негова страна, беше канонизирана. Властта вече се беше превърнала в олицетворение на целия идеализъм и на всякакъв разум.

За да отдадем почит на истината, трябва да кажем, че Германия е страдала толкова много в продължение на векове от идеализъм без власт, че след толкова много изпитания сега е напълно извинена да направи тъжното признание, че се нуждае преди всичко от власт, независимо каква е тя. Но колко скрита горчивина се криеше в подобно признание на народа на един Хердер и един Гьоте! И какво отричане, какво унижение на германския идеал се криеше в тази германска победа! - И о, това отричане намери твърде много съгласие в плачевната склонност на всички най-добри германци да се подчиняват.

„Това, което характеризира германците“, каза Мьозер преди повече от век, „е послушанието“. И фрау фон Щал: „Те се подчиняват както трябва. Използват философски причини, за да обяснят най-нефилософското нещо на света: уважението към властта и привикването към страх, което превръща уважението във възхищение.“

Кристоф откри това чувство и в най-големия, и в най-малкия в Германия

- ето защо той трябва да напусне Германия -

от Вилхелм Тел нататък, замисленият, дребен буржоа с мускулите на портиер, който, както казва свободният евреин Бьорне: „за да помири честта и страха, ходи с наведени очи пред поста на тираничния господин Геслер, за да може да се позове на факта, че не е проявил непослушание, който не е видял шапката“, до почтения седемдесетгодишен професор Вайсе, един от най-уважаваните учени в града, който, когато един лейтенант го подминаваше, бързо му оставяше пътеката и слизаше на пътя.

Германия

— така казва на друго място този добър немски познавач на Франция,

Германия наистина носи основната тежест на греха в Европа. Ако си спечелил победата, ти си отговорен за нея: ти си натрупал дълг към победените; ти си поел мълчаливата отговорност да излезеш напред и да им покажеш пътя. Победоносният Луи XIV донесе на света блясъка на френския разум. Каква светлина донесе на света Германия от Седан?

Е, скъпа публика, може би няма да ви се стори чудно, когато чуете, че този французин е бил сред първите, които са плакали с останалите в „Matin“ заради германското „варварство“. Но ще ви се стори чудно, че тази книга, този роман на Ромен Ролан, е смятан за едно от най-значимите дела от 1870 г. насам за постигане на мир. Тя е бързо преведена на немски. Първите три тома са публикувани малко преди войната. Но този французин иска да опознае германците, той иска и да ги опише, където открива характерни моменти у тези германци. Както казах, той практикува техниката на лошите романисти, които винаги са чути, когато оставят героите си да говорят. Така че този французин, който е особено изненадващ, когато духа в рога на „Matin“ и т.н., описва нещо, което наистина харесва в германците. Той описва как един почитател е намерил Жан-Кристоф за професор в Улм. Той го посещава. След това французинът описва това, което нарича „германска храна“. Беше толкова вкусно, това немско ястие, че дори готвачката Саломе наднича през

вратата, за да види как го харесват господата, седнали с Жан-Кристоф. Тогава французинът открива „величието“ на Германия.

Това беше изложба на незабравима, честна, неподправена немска кухня с нейните аромати на всякакви билки, гъсти сосове, питателни супи, образцови месни ястия, монументален шаран, кисело зеле, гъски, домашни сладкиши, хляб с анасон и кимион.

Той описва нещо, което иска да представи като хубаво у германците. Но сега, сред онези, които са дошли да видят немския професор тогава, има един човек, който може да пее добре и който наистина не е описан по изключително красив начин от французина, който разбира германците толкова добре. А Ромен Ролан обича музиката. Критиците му казват, че романът му е „романът на съвременната музика“. А самият той е обикнал Германия именно заради музиката. Така че той описва някой, който може да пее. И го описва по такъв начин, че можете да видите, че той, Жан-Кристоф, се чуди защо един германец може да пее.

Това е така, защото германците не знаят как да пеят. Те са обзети от силата на песента и песента действа чрез тях, сякаш чрез инструмент. Духът на песните ги обзема и те му се подчиняват. Защото душата на германеца трябва да прави това. Тази душа се подчинява на песента, както войникът се подчинява на генерала. Приблизително така французинът, който толкова добре разбира германците, описва [германското] пеещо изкуство.

И след това той ни дава и някои прозрения за това как е изглеждал човекът, който пее така. И за да имате и вие нещо добро от книгата на французина в тази област, ще ви кажа също, че той описва този певец, за когото признава, че пее отлично, поради причините, които посочих, като дебел човек, който винаги се поти, когато прави стъпки, но особено когато издава звуци. Той описва неговата природа, цялата му фигура. След това казва: Приличаше на баварец, особен вид германец. Той смята, че има доста такива баварци, защото те притежават тайната за запазване на тази човешка раса, която „се е получила чрез система от юфка, подобна на тази, използвана за угояване на птици“.

Е, дами и господа, бих могъл да ви разкажа още много неща за характеристиките на това, което стои зад това, което сега е физически изразено. Особено когато човек вземе предвид контраста между френско и германско, изразен толкова ясно във факта, че, подлудени от вечното желание за отмъщение, французите са направили нещо, което ще осъзнаят едва в бъдеще: те са позволили да бъдат завлечени на изток, за което дори чухме един руснак да говори. Когато човек вземе предвид този антагонизъм между Централна Европа и непосредствения Запад, тогава може да му дойдат на ум думи като тези – наистина, когато човек погледне всичко, което е произведено от другата страна на Рейн, когато обобщи всичко – може да му дойдат на ум думи като тази:

Доколкото ми е известно, няма естествен закон и небесен парламентарен акт, въз основа на който единствено Франция, измежду всички земни същества, да не е длъжна да върне част от

плячката си, ако собственикът на плячката може да я вземе обратно. Никой освен самата Франция в този момент не може да повярва, че има такъв естествен закон. Елзас и Лотарингия не са дошли във Франция по такъв providenциален начин, че да не могат да ѝ бъдат отнети. Хитростта на Ришельо, грандиозната сабя на Луи XIV; това са единствените законни права на Франция върху германските земи. Ришельо ги е отвъртял. И генерал Тюрен се е случило да бъде отвъртян по същото време. Защото Тюрен е бил истински германец по кръв и природа. Но Франциск I е насочил своя прародител, малкия херцог на Буйон, по пътя, който видяхме по-горе, и той постепенно го е направил французин.

И така нататък. И още:

За мен най-тъжният симптом във Франция в момента е образът, който нейните гении сега създават, най-висшите ѝ литературни гласове, които би трябвало да бъдат нейните пророци и пророци и които тази фигура всъщност създава от цяло поколение. Тези гласове очевидно вярват, че нова небесна мъдрост се излъчва от Франция над всички останали народи, които седят в дълбока сянка. Франция е новият Сион на вселената. И всички тъжни, мръсни, полулуди и до голяма степен напълно адски неща, които френската литература ни е проповядвала през последните петдесет години, са истинско евангелие от небето, пълно с благословии за всички човешки деца. Ах, човек разбира, че Франция направи своята велика революция; че тя издигна ужасния си глас на съдбата срещу един свят на човешки илюзии, провъзгласявайки с тръбата на Страшния съд: Няма да има повече илюзии!

Тези думи не са измислени от германци! По-скоро думите, които току-що прочетох, са преведени от професора по психиатрия от Вюрцбург, Ригер, от писмо, което наистина е публикувано в „Таймс“ на 18 ноември 1870 г. и е написано от Томас Карлайл за Франция и френския начин на живот, френската алчност и претенциите към Елзас-Лотарингия. Доста хубав симптом е, че психиатър е намерил това писмо и го е превел, защото ще има много психиатрични глави в световната история, когато всичко, което сега се внася в света от изток и запад за германския характер, трябва да бъде преценявано.

Но ако, от друга страна, се оставим да бъдем повлияни от тази немска същност по начина, по който не гордостта, а смиреното самосъзнание е направило това, ако видим какво са постигнали най-добрите умове на Германия в немския дух, ако видим как интуиции на духовната наука, духовни прозрения са се появили у Шилер и Фихте, така че да трябва да си кажем: В тази немска същност се крият семена, които ни задължават да ги развием по-нататък в цветове и плодове, тогава трябва да изпълним душата си с правилните бъдещи сигурности и бъдещи възможности. И ще знаем, че когато нашите съдбовни и натоварени със съдба дни отново бъдат заменени от такива дни, в които историята отново говори обективно, тогава въпросът ще виси над вражеските народи като един от най-страшните въпроси: Защо наричат народа на Шилер и Фихте „варварски народ“?

И отговаряйки на този въпрос, човек ще усети как немският дух не е изпълнил задачите си в света като цяло, в развитието на човечеството. Човек ще усети колко прав е бил Гьоте, когато е казал на Луден, дори в едно съдбоносно време:

Съдбата на германците все още не е изпълнена. Ако не бяха имали друга задача освен да разбият Римската империя и да създадат и организират нов свят, те щяха да загинат отдавна. Но тъй като продължават да съществуват, и то с такава сила и ефикасност, вярвам, че те все още трябва да имат велика съдба.

Когато човек усети германската същност, ще почувства как тя трябва да се защитава днес, сякаш е заключена във велика крепост – дори от враговете, които не я разбират и искат да я стъпчат – и ще открие, че тази германска същност все още не е достигнала завършеност, че този германски дух трябва да се бори за съществуването си не само за свое собствено благо, но и за доброто на развитието на земята. И днес можем да обобщим това, което това размишление би могло да съдържа само в намеци, можем да го обобщим с думи, които посочват как, дори ако германският дух вече е постигнал велики неща, това, което е постигнал, трябва да се появи в настоящето като зародиш на бъдещи цветове и плодове. И бихме искали да се обърнем към онези, над които въпросът ще витае като историческа съдба: Защо наричат народа на Фихте и Шилер „варварски народ“? В отговор трябва да им се обърнем към това, с което искаме да завършим днешното си размишление:

Немският дух не е завършил

това, което трябва да донесе на света.

Той живее с надежда в бъдещи грижи,

надява се на бъдещи дела] пълни с живот; -

В дълбините на съществото си той чувства могъщо

Скрити неща, които трябва да имат своето въздействие, когато узреят.

Как може един безмозъчен враг

да желае края му:

Стига животът да му се разкрива,

Който го държи в корените на съществото му?

9. Какво е безсмъртното в човешкото същество?

Уважаеми присъстващи! Ако за човешката душа и човешки ум винаги трябва да е очевидно и да принадлежи към най-съкровениите им грижи, да се повдига въпросът, който ще бъде предмет на днешното ни размишление в нашето време, когато толкова много, много хора в разцвета на силите си трябва да преминат през портата на смъртта в млада възраст, то за душата трябва да е още по-важно да насочи чувствата и мислите си към това, което е безсмъртно в човешкото същество. Разбира се, в наше време, подобно разсъждение е посрещнато с предразсъдъци, особено с предразсъдъци, идващи от онези, които, от твърдата си основа, както казват, на научния мироглед, могат да разглеждат този въпрос от гледна точка на научния мироглед, било като нещо, което надхвърля границите на човешкото познание, било като нещо, което е толкова неразбираемо, че всичко, което може да се каже за него, трябва да е в явно противоречие с постиженията на научния начин на мислене. Ако тази вечер, скъпи присъстващи, трябваше да се произнесе едно изречение, което не би издържало най-строгата критика на научния мироглед, бих предпочел да оставя това разсъждение неизказано.

Защото това, което естествената наука има да каже по този въпрос от нейна гледна точка, не само трябва да бъде предвидено от говорещия от гледна точка на хуманитарните науки, но и трябва да бъде признато за напълно оправдано, ако се окаже такова от гледна точка на съвременната наука. Но онези, които възразяват срещу следния вид представяне от привидно научна гледна точка, винаги предполагат, че дори в наше време човек все още може да се справи с мислите и идеите, с прозренията или по-добре казано, с мисловните модели на един мироглед, който е към своя край пред лицето на напредналата духовна наука. И все още е изключително трудно за хората днес да разберат, че всеки, който иска да говори за такива въпроси на духовния мироглед, трябва да се обръща към прозрения на човешкото сърце, човешката душа, човешкия дух, които надхвърлят това, което естествената наука е способна да произведе, които, така да се каже, навлизат в терена на една съвсем различна област на познание, но които могат да съществуват редом с и над естествената наука също толкова пълноценно, колкото и естествената наука. Целта на духовната наука е да позволи на своите прозрения да се влеят в духовното развитие на човечеството, точно както прозренията, които днес наричаме научен мироглед, са се влили в това развитие преди три до четири века. И точно както този научен мироглед по онова време е противоречил на мисленето и предразсъдъците на широк кръг и въпреки това е намерил пътя си към човешкото чувство за истина, така и духовната наука ще поеме по този път към човешкото чувство за истина, дори ако днес все още трябва да срещне възражения и ако нещо подобно на това, което трябва да се каже днес, съвсем разбираемо трябва да се възприема от мнозина като полет на фантазията, като фантазия.

Защото това, което може да ни даде отговор на въпроса „Какво е безсмъртното в човека?“, трябва първо да бъде извлечено от скритите дълбини на човешката душа. Необходим е изследователски метод, който се основава на интимна вътрешна душевна работа, който почива дълбоко в човешката душа, който не се стреми към нищо друго освен към това, което присъства във всяка човешка душа, но което се изплъзва на наблюдението и вниманието на тази човешка душа в ежедневието на тази човешка душа. Това, което човек пренася през портата на смъртта, това, което пренася в духовния свят, в който се намира, когато е оставил тялото си, не може да бъде схванато с ежедневните сили, не може да бъде схванато със силите на познанието, които човек има за ежедневието като начин за наблюдение на света. За това е необходима по-интимна вътрешна работа на душата. Вече многократно ми е било позволено да говоря тук, в този град, за този интимен вътрешен път, чисто духовно-душевния път, който човек трябва да извърви, ако иска да влезе в полето на духовните същества и духовните реалности. От определена гледна точка, този път на душата към духовното ще бъде осветен отново тази вечер.

Не можем да разпознаем от ежедневието на човека пред нас какво принадлежи на духовния свят. Нито пък можем да разпознаем това, както виждаме от водата, че водородът, който е съвсем различен от водата, се съдържа в тази вода. Първо трябва да дойде химията и да отдели водорода от водата чрез своя лабораторен метод; след това се получава нещо, което може да излезе от водата и което показва съвсем различни свойства от тези на водата. Докато водата е течна, водородът е газообразен; докато водата гаси огън, водородът гори. Но никой не може да знае какви са свойствата, характеристиките, същността на водорода, само като гледа водата. Първо трябва да дойде химията и да отдели водорода от водата. По същия начин, не може да се разпознае от човека, който стои пред нас в ежедневието, какво живее в него за вечността, за безсмъртието. Духовно-научният метод трябва, може да се каже, да дойде като духовна химия и да отдели от тялото това, което не може да се появи във връзка с тялото. И колкото и фантастично, мечтателно и може би дори глупаво да изглежда на някои днес, ще има наука на бъдещето, която ще е наясно с факта, че съществуват духовно-душевные методи, които изваждат духовната душа на човека, безсмъртната част на човека, от връзката с тялото, така че човекът наистина да може да знае: „Сега живея с душата си извън тялото си, преживявам себе си в душата извън тялото!“

И само чрез това изследване, което води до прозрение, чрез което душата преживява себе си когнитивно извън тялото, човек може да навлезе в сферата, в която душата има своите безсмъртни членове. Но не външни методи, не осезаеми методи, каквито се използват от външната естествена наука, могат да послужат, така да се каже, за химическо отделяне на душата от смъртното тяло, ако може да се използва грубият израз. По-скоро това са интимни, душевни методи, вътрешни

душевно преживявания. От тези душевни методи, тези вътрешни душевни преживявания, ние искаме да представим два по-специално на нашата душа днес. Първото, то се нарича, бих искал да кажа с технически термин на духовната наука: концентрацията на живота на мисълта, на чувството, на живота на волевите импулси. Когато се описва по този начин, тази концентрация на живота на мисълта, на чувството, на живота на волевите импулси изглежда лесна; но човек би искал да каже с „Фауст“ на Гьоте: „Но лесното е трудно.“ И това, което трябва да опиша, се отнася до преживяванията на душата, които са разтърсващи и имат огромен вътрешен ефект. Пред тези преживявания на душата ние стоим в разпознаване с много по-голяма вътрешна трагедия, бих казал, отколкото човек може да издържи някога пред външната физическа смърт. Ето защо онези, които са били близо до духовната наука през цялото време, винаги са подчертавали, че пътят към духовните светове, пътят към духовното познание, води до портата на смъртта. Просто - но тази простота трябва да се подхожда с цялата интензивност, с цялата енергия - просто това, което човек трябва да направи, за да освободи душата от преживяването с тялото заедно. Една мисъл, чувство или поредица от мисли, поредица от чувства, човек първо трябва напълно да ги обгърне с душата, да ги направи напълно присъстващи в душата, след това да ги постави в центъра на съзнанието, така че нищо друго освен тези мисли и чувства, произволно поставени от нашата душа в центъра на съзнанието, така че, така да се каже, целият свят да бъде забравен и погълнат около нас, с всички сетивни впечатления, с всички други чувства и мисли. И само това, което поставяме в центъра на нашето съзнание чрез свободната си воля, трябва да се слее напълно, бих казал напълно, с душата и нейните сили; душата трябва да познава себе си като напълно едно с това, което по този начин поставя в центъра на съзнанието.

Това е задача за дълго, дълго време. В зависимост от способността на човека за нея, може да отнеме седмици, месеци, години. Отново и отново, дори ако отнема само минути през деня, е нужно много време, за да се предизвика в душата онази вътрешна способност да отхвърля всички други мисли и чувства, всички други чувства и желания и да поставя само определен вид мисъл в центъра на съзнанието. Няма толкова значение какво е съдържанието на мислите, а по-скоро те да поставят ясно разбираемо усещане или мисъл в центъра на нашето съзнание по такъв начин, че всъщност да живеем само в това, което мислим или чувстваме, че забравяме себе си при това, че осъзнаваме, че сме напълно едно с него. По този начин ние концентрираме всички сили на душата си върху това единствено усещане, тази единствена мисъл. В началото обаче трябва да сме наясно, че, както казах, това изглежда лесно; „но лесното е трудно“. Много неща са включени, когато практикуваме концентрация на мисълта. Преди всичко е от съществено значение мисълта, която поставяме в центъра на съзнанието си, да е такава, която можем напълно да разберем. При повечето мисли, които имаме, всякакви вътрешни

симпатии и антипатии, всякакви чувства и спомени играят роля. Те оцветяват мислите ни така, че обикновено дори не знаем какво се случва в душата ни, когато имаме мисъл в ежедневието и се концентрираме върху нея.

Разбира се, всеки, който работи в областта на психиатрията, психологията или съвременната наука днес, има евтино възражение срещу всичко това. Той ще каже: Значи, ако духовният изследовател се концентрира върху една мисъл, той не може да знае всичко, което се появява в тази мисъл от подсъзнателните дълбини на душата му, и как след това се потапя в самовнушение и фантазии. Разбира се, напълно е разбираемо, че подобни възражения се повдигат от научна гледна точка; и те изглеждат напълно оправдани по определен начин, тези възражения, и духовният изследовател може добре да види, че трябва да бъдат повдигнати. Но обикновено това, което трябва да се наблюдава във всички тези неща, не се наблюдава. Ще намерите внимателно съставяне на подробностите в двете книги: „Как да познаваме висшите светове?“ и в моята „Окултна наука“. Човек пропуска това, което се изисква там, да му обърне пълно внимание. Важното е да постави в центъра на целия си душевен живот мисъл, чувство, което може лесно да се наблюдава, което не може да ни напомня за нищо, което не може да предизвика нищо от подсъзнателните дълбини на душата. Затова е още по-добре да не поставяме в центъра на съзнанието си идея, взета от някаква външна реалност, идея, която изобразява нещо, а по-скоро идея, която е чисто алегорична, чисто символична, където е важно само да концентрираме душевните сили, да съсредоточим цялата работа на душевните сили върху това да се откъснем от всичко останало, за да се концентрираме чисто върху тази една точка.

Ще дам един много прост пример: когато някой се погълне от мисълта:

„В ярката светлина ясната истина на света проявява сила“ или: „В ярката светлина ясната истина на света живее.“ Когато някой формулира такова изречение, всеки, който е заземен във външния, чувствен материализъм, може, разбира се, да каже: Да, такова изречение е чиста мечта, то не означава нищо, не отразява реалността. Но това не е въпросът. Важното е какво прави човек, когато мисли и чувства такова изречение, какво прави душата. И тогава, когато човек или медитира дълго време върху такова изречение, или когато редува такова изречение с други, тогава той има много значимо вътрешно преживяване, преживяване, за което този, който го е преживял, напълно знае, че то представлява нещо толкова реално по отношение на човешката душа, както само всеки химичен или физически метод представлява нещо реално по отношение на външните, чувствени неща. Човек стига до преживяване, като се концентрира върху определено съдържание на съзнанието, човек започва да усеща все по-силно онези душевни сили, които може да нарече имажинерни, мислещи душевни сили. В известен смисъл, като се идентифицира с него, човек се чувства все по-силен вътрешно и по-силен, и докато външно е в покой по отношение на целия свят със сетивата си, с външния ум, вътрешно се

чувства укрепен. В дълбоките недра човек усеща да блика нещо, което е скрито в душата, което не е наблюдавал, но за което сега осъзнава в пряк опит.

И като усещаме това преживяване все по-силно и все по-ярко, човек стига до определена точка. Ще видим след малко, че тази точка всъщност не би трябвало да бъде напълно достигната чрез редовно духовно развитие, както ще опиша след малко, а трябва да бъде модифицирана от нещо друго. Но ако се концентрирате все повече и повече, ако изпълнявате все повече и повече всичко, което е в душата, върху избрания, тогава накрая, като усещате как вътрешната ви активност нараства все повече и повече, бихте започнали да усещате тази сила сякаш парализира себе си, сякаш изчезва. Това е моментно преживяване, до което човек стига, преживяване, което представлява безкрайно незабравимо вътрешно преживяване за този, който го преживява. Защото той има много специфично вътрешно преживяване в процеса, преживяването, което чувства: Сега е моментът, в който, след като сте концентрирали всички сили на душата, след като сте събрали всичко, което иначе е скрито в душата, където сте му позволили да се влее в силата на вашата мисъл, в силата на вашето въображение и където то изтича от вас - но това, което сте извадили от дълбините на душата си, изтича навън в света. То се отдръпва от теб, напуска тялото ти, бяга от теб!

И човек не би се появил сега, щеше да се чувства сякаш душата е извадена от тялото му и тази душа се е съединила с общия дух, който духа и действа през света. Човек би се чувствал отчужден от себе си. Следователно, упражнението, което се подразбира от това, трябва да бъде модифицирано от друго, което трябва да протича едновременно с него. И всеки, който следва пътя на духовното изследване, както го описах в книгата си „Как да познаваме висшите светове“, получава отделните правила по такъв начин, че това, което току-що описах, всъщност е модифицирано, така че да не се чувстваме сякаш най-добрата част от нас е била отнета от нас. Така че трябва да се случи нещо друго. Първото нещо, което отделя душата от тялото, е концентрацията на мисълта, засилването на живота на мисълта. Чрез това засилване на живота на мисълта ние сякаш сме откъснати от себе си. Второто нещо е противоречие на това; това е нещо противоположно, другият полюс, но животът протича полярно, протича по такъв начин, че преминава през противоположности. Следователно, ако човек притежава знание, знание, което не би трябвало да е знание в абстрактни термини, а знание за законите на природата, на живота, тогава той трябва да се движи през противоречия. Второто е това, което би могло да се нарече пълно предаване на волята на управляващите, настоящи и активни световни сили. Така че, така да се каже, точно както довеждаме сетивното си възприятие до застой в първото, трябва да доведем всяка вътрешна упорита воля до застой във второто. Сега има определено средство, чрез което човек може да развие силата в себе си, за да направи собствената си воля наистина радикално подчинена на общото тъкане на света. Това е, когато

човек придобива съвсем ново отношение към това, което наричаме наша съдба. Как преживяваме съдбата си в обикновеното си съществуване? Ами, ние преживяваме съдбата си по такъв начин, че гледаме на това, което ни се случва като съдба в добро и зло, като на нещо, което ни се случва, че я посрещаме със симпатия или антипатия, така че наистина да видим това, което е, така да се каже, това, което ни се случва, това, което си навличаме, виждаме като нещо, което ни идва; стоим извън него, виждаме себе си като Аз-а, самобитието, върху което съдбата има въздействие, до което тя идва.

Дори в обикновения живот, чрез наистина рационално размишление човек може да види, че ние по принцип изобщо не можем да се отнесем към съдбата. Ако се замислите какво сте в даден момент от по-късния си опит, ще си кажете: това, което сте там, това, което преживявате във вътрешното си същество, какво можете да правите и на което сте способни, е немислимо без обикновената съдба на живота между раждането и смъртта. Просто помислете внимателно. Всичко, което сме способни да правим в настоящия момент, ако го проследим до обикновения ни живот между раждането и смъртта, трябва да признаем: това, което сме способни да правим сега, е свързано с нещо, през което сме преминали по-рано. Фактът, че съм способен да правя нещо сега, може да е свързан с факта, че човекът, който е бил отговорен за моето образование, някога ме е довел в тази или онази сфера. Това, което ми се случи тогава, се е обединило с мен, е станало сила в мен; сега е моята способност. Винаги, когато наистина се замислите дълбоко: „Какво всъщност съм аз, какво има в мен?“, ще видите, че това, което е в мен или в други хора в настоящия момент, е във всеки човек, изтъкано от съдбата. И ако следвате тази мисъл правилно, може да се каже по душевно-емоционален начин, ще разберете как трябва, така да се каже, да растете все повече заедно със съдбата си, как трябва да разпознаете това, което наричате свое аз, като мрежа от съдба. Това, за което иначе говорите като за съвпадение, сега се намира в самия вас, преплетено в самия вас; човек се озовава в резултат на съдбата. Човек расте заедно със съдбата и по този начин расте до степен, до която се идентифицира с нея.

Както трябва да се каже за по-ранния път, по-ранните средства за духовно изследване: вие се идентифицирате с мисъл, с чувство, така че сега трябва да разпознаете себе си като тъждествен със съдбата си чрез самото нещо, чрез самите обстоятелства. Това, което казвам сега, не трябва да остане само теоретично, не трябва да бъде само абстрактно разсъждение, а трябва да бъде преживяно вътрешно, емоционално; трябва да проникне във всички влакна на душата ни. Тогава усещаме как постепенно виждаме как нашата воля се влива в нашата съдба и виждаме как си казваме: „Досега си смятал нещо за обрат на съдбата, но това беше ти самият. Това, което е в теб, ти е донесло този обрат на съдбата, иначе не би бил това същество, този Аз.“

По същество, когато медитирате върху съдбата си в продължение на седмици, месеци или години, в зависимост от вашето разположение, ще изпитате емоционално предаване на съдбата си. Научавате се да разпознавате, че трябва да излезете от себе си, от малката стая, в която сте се чувствали затворени. Човек се научава да се носи по течението на съдбата си. Когато по този начин осъзнае как аз-ът, всъщност живее навън, как в това, което наричаме „случай“, всъщност почива нашата воля, как аз-ът тече в съдбата, тогава тази воля отново се изтръгва от нас, докато се предаваме на съдбата си. И това е второто нещо. Но то трябва да се постигне, трябва да се постигне във вътрешно емоционално и психическо преживяване. То трябва да изпълни целия човек, тоест, трябва да се предаде емоционално на съдбата. Тогава човек усеща как расте заедно със съдбата и едновременно с това с духовно действащите световни сили, които проникват и преплитат външния свят. Това, което сякаш ни бяга в концентрацията на мисълта, това, което сякаш ни отнема индивидуалността, е последвано от - тоест, мисълта е последвана от - елемент на волята, емоционален елемент на волята. Докато усещаме как мисълта изтича от главата ни по начина, посочен по-рано, тогава усещаме нещо, което следва от цялото ни същество. Жертваме волята на мисълта. И тогава душата, мисленето, чувството, усещането, волята излизат от мисълта и ние вървим с нея.

Това, което описох, е реален процес, реално излизане на душата от физическата обвивка. Това е нещо, което може да се преживее експериментално също толкова истински, интензивно и реално, може да се каже, както излизането на водорода от водата, отделянето на водорода от водата. Това е като отделянето на душата от физическото, което след това остава, така че физическото с всичките си външни преживявания се превръща във външен обект; душата е излязла от тялото. След това тя гледа тялото си, което е напуснала, както човек иначе гледа масата или стола в сетивния свят.

И важното е, че тя не просто преживява себе си абстрактно, а както наистина развива вътрешно преживяване в тялото, така наистина развива вътрешно преживяване извън тялото, което знае, че е духовно-душевно преживяване. Душата преживява себе си напълно във вътрешното преживяване. И наистина, както хората дълго време не са знаели, че кислородът може да бъде отделен от водорода, а е трябвало да се научат как да го правят, така и духовната култура на човечеството ще научи, че духовната душа може да бъде отделена от физическото, колкото и бароково, глупаво и нелепо да изглежда това все още на днешното човечество. Истинската духовна наука е това, което бъдещето ще има - и чрез което бъдещето на човешката душа ще донесе онова знание, от което човешката душа се нуждае, когато силите, които са били там от незапомнени времена, са узрели в нея за такива неща. Ние очакваме такова време. Само онзи може да го отрече, който погрешно преценява знаците на времето, който не познава най-дълбоките копнежи, които

вече живеят съзнателно в много души днес, несъзнателно в други, и които ще обземат цялото човечество: копнежа да знае за духовното. Но тогава, когато душата схване себе си в истинско безтелесно преживяване, тогава тя се запознава със сили в себе си, които човек няма в ежедневието, които човек не може да разгърне в тялото. Една сила ще бъде описана по следния начин.

Когато живеем ежедневието си, ние стигаме, както душата развива силата на въображението, чувството и волята - ние стигаме в ежедневието си опит до това, което в крайна сметка се нарича памет. И всеки, който размишлява малко върху паметта, знае какво означава тази памет за цялото сплотено същество на човешкото същество. Не бихме могли да развием самосъзнание, ако не помним преживяванията, през които сме преминали от определен момент след раждането. Само защото потокът от спомени не се прекъсва, защото знаем, че ние сме преживели този поток, че ние сме аз, аз. Дори светогледите могат да работят само със спомени, които душата съхранява, и след това могат да приведат тези спомени в хармоничен или логичен контекст, така че да можем да разберем какво има душата пред себе си в ежедневието като свое последно преживяване, като спомен. И така, на какво се основава паметта? Ами, от външна гледна точка можем да кажем, че когато преминаваме през преживявания, ние формираме идеи, чувстваме това или онова за преживяванията. Тогава в нас остава един образ, който се съхранява в душата, и когато отдавна сме преминали отвъд преживяването, знаем, че можем да погледнем назад към образа във вътрешното си преживяване; преживяването не е там, там е само вътрешният образ, там е нещо, което душата ни просто търчи. За да се доближим до този образ, да се доближим до същността на паметта като цяло, сега можем да разгледаме следното, което мога да очертая само с груби щрихи, сякаш с въглен, и което след това можете да проследите подробно в литературата по духовна наука.

Ако искаме да се доближим до този спомен, ще открием, че в първия период от живота след раждането, след влизането в света, този спомен все още не е жив. Този спомен се появява само в най-ранното детство; до определен момент от най-ранното детство ние си спомняме по-късно. Това, което е преди това, трябва да ни бъде съобщено от обкръжението ни, но ние не си спомняме обратно. Каква е основата за спомнянето обратно? То се основава на определени сили, които душата може да използва, за да запачи образи, сили, които ѝ позволяват да съхранява тези образи в себе си. Тези сили вече са били там, преди да се появи паметта; те вече са били налице непосредствено след раждането, но тогава са имали различна задача. Те са имали задачата все още да работят върху деликатните органи на човешкото същество, върху нервната система и мозъка на човешкото същество; върху нервната система и мозъка те трябва да работят пластично. Те все още са били формиращи сили на човешкия организъм, на това, което е все още меко, така да се каже - грубо казано, но това означава реалност - която първо трябва да се формира, така че

човешкото същество да бъде това конкретно човешко същество. Като формиращи сили, те все още се натъкват на телесната организация в ранното детство.

И когато тази организация се е втвърдила – отново, това е образно казано – дотолкова, че тези формиращи сили вече не могат да се влеят във физическото, тогава физическото работи по такъв начин, че тези формиращи сили не се вливат в него, а се отразяват обратно от физическото в душата. Тялото действа като огледало. И това, което тогава преживяваме в душата си, особено това, което се съхранява в спомените ни, са огледални образи, отразени обратно от телесния ни живот. Всъщност ние помним, защото тялото ни е огледален апарат. Науката ще разбере това напълно, когато продължи по пътищата, за които е загатнато всичко това. Тогава тя ще прозре и през противоречията, които повдига, когато се представят подобни неща. Точно както ако на стената висят едно огледало след друго и ние минаваме покрай тях, щяхме да виждаме само себе си, когато стоим пред огледалата. Огледалото отразява нашия собствен образ. Така е и с нашето вътрешно душевно преживяване. Тялото е огледален апарат; то отразява това, което душата преживява. Чрез това самата душа преживява онова, което преди това е било формиращо в най-нежното детство, онова, което е било използвано, така да се каже, за изграждането на огледалото.

Следваща стъпка е следната: Представете си следното – представям ви го като сравнение, но то означава нещо много реално. Представете си, че стоите пред огледало, което ви позволява да видите себе си, да видите това, което самите вие изпращате към огледалото като лъч светлина. Виждате себе си, защото огледалото отразява вашия физически образ. По същия начин тялото ви отразява това, което е в душата. Но сега си представете, че придобивате силата – и това се случва в душата – да не се нуждаете от огледало. Бихте развили толкова голяма сила, че сякаш бихте гледали в пространството това, което огледалото иначе отразява като ваш собствен образ. Но това се случва чрез душевните упражнения, които споменах: концентрация на мисълта, потапяне във волята, предаване на световния ред, може да се каже още.

По този начин силите на душата се укрепват дотолкова, че това, което иначе би се отразило обратно от тялото, което е само огледален образ, се проявява като собствено вътрешно, душевно преживяване, че то става вътрешно живо чрез собствената сила на душата. Следователно, това, което духовният изследовател преживява вътрешно, когато е отделил душата си от тялото си, е по-силно развит, активен акт на спомняне. Докато в обикновения живот стигаме само до паметта, чрез която сме зависими от отражението на тялото, посочените сега упражнения ни дават способността да развиваме вътрешните душевни сили, за да ангажираме активно вътрешния живот на душата си, така че той да излъчва вътрешна реалност. Когато душата достигне точката, в която създава вътрешните си сили, така да се каже, но всъщност ги черпи от най-дълбоката част на своето същество, тогава тя ще

забележи, че не само разгръща тези сили, но че с разгръщането на тези сили, с придобиването на вътрешния огледален образ, така да се каже, се случва и нещо друго: това, което можем да наречем възприятие, директно схващане на духовния свят. Това възприятие обаче е съвсем различно от възприятието на външната, сетивна реалност. Когато възприемаме външно-сетивната реалност, ние гледаме обектите с очите си, слушаме звуците с ушите си и докосваме външните обекти с ръцете си. Има обект, към който се приближаваме, който ни въздейства отвън. Но когато развием това, което описах като вътрешни сили на душата, тогава нещо наистина оживява, така че душата познава себе си извън тялото в система от вътрешни сили. Тогава това, което е духовна същност, духовна реалност, се влива в тези сили.

Ще използвам друго сравнение: когато хвана този ъгъл тук с ръката си, чрез сетивното възприятие, ъгълът е извън мен; ъгълът докосва ръката ми отвън. Не е така в духовното възприятие. По-скоро, ако това беше душевна сила, както е ръката сега, когато не ѝ позволявам да работи, духовното се влива в ръката отзад, така да се каже. Докато физическото докосва нещата отвън, духовното не докосва отвън; духовното се влива в душевните сили, така че трябва да придобием напълно нови понятия, ако искаме да говорим за това духовно разпознаване и възприятие. Ние възприемаме външни неща; за да влезем във връзка с духовното, е необходимо да развием сили, в които този духовен свят се влива. Тоест, трябва да кажем: Ние преживяваме великото и могъщото чрез развитието на душата, че духовният свят ни възприема, че ние се превръщаме в нещо като мисъл, като волеви импулс на висши духовни същества, които невидимо и свръхсетивно стоят над нас. Духовният изследовател трябва да говори за тези духовни същества, които са невидими и свръхсетивни за току-що обсъдените сили на познанието на душата, по същия начин, както естественият учен говори за минералното, растителното и животинското царство, и за физическото човешко царство като за четирите природни царства, които са извън нас. И както казваме, когато се сблъскваме с тези същества от четирите царства: ние възприемаме, размишляваме върху тези същества, те са отвън и ние формиране сетивни образи за тях, така трябва да кажем: като излизаме от тялото си с душата си, ние самите се превръщаме - но в много по-висш, във вътрешна жизненост и същност - ние самите се превръщаме в мисли, чувства и волеви импулси на висшите духовни същества; ние биваме възприемани, ние преживяваме как биваме възприемани от висшите духовни същества.

От това, скъпи читателю, можете да видите, че всеки, който подхожда към въпроса „Какво е безсмъртното в човешкото същество?“, не може да подходи към въпроса така, както хората все още толкова често правят днес. Те подхождат към такъв въпрос и казват: „Ами, аз съм придобил тази или онази концепция. Как може някой да ми докаже безсмъртието на душата?“

Да, с тези понятия, които човек е придобил във външния живот и в науката, която нарича днес, човек не може да го докаже; защото тези понятия се отнасят до това, което душата преживява в ежедневието и което е само вътрешно отражение. Точно както отражението не остава, когато огледалото вече го няма, така и това, което душата мисли, чувства и желае в ежедневието, не остава, защото е само отражение на тялото; дори паметта, в която е съхранено, е отражение на душата. Всеки, който иска да докаже безсмъртието на душата чрез мислене, чувство и воля, е на същия път като някой, който иска да докаже трайността на огледалния образ от картината в огледалото. Всичко, което е огледалният образ, трябва да бъде признато на естественика и нищо друго не му се представя. Всичко, което се нарича „душа“ в обикновения живот, не преминава през портата на смъртта, но съдържа нещо, душата съдържа нещо – защото това, което духовната наука извежда на преден план, е душата – което преминава през портата на смъртта по такъв начин, че може да бъде схванато само чрез идеи, които човек няма, ако първо не ги развие. Докато за обикновеното преживяване трябва да се каже, че човешката душа възприема, за духовното преживяване трябва да се каже: душата се възприема от висши същества. Докато в сетивното преживяване човек възприема себе си, за духовното преживяване трябва да се каже: след смъртта човешкото същество се приема от висшите духовни същества. Когато човек включи мисли за външни природни неща в душата си, тогава съществото, което го управлява свръхсетивно, се включва в него; той бива запомнен, той бива отнесен в духовния свят. Ето защо е толкова трудно да се отговори на въпроса „Какво е безсмъртното в човешкото същество?“, ако искате да му отговорите с обикновените понятия на деня, които изобщо не се отнасят за него.

И всички философи, които са се опитвали да се доближат до безсмъртието на човешката душа, да отговорят на въпроса за безсмъртието на душата, винаги са се връщали към твърдението: трябва да има нещо фино и субстанциално, което надхвърля смъртта. Видяхме, скъпи присъстващи, че нищо от субстанциалното не остава, а че самите сили на душата са силно развит паметен живот, че тя е възприемано същество, чувство за сигурност в духовния свят. Всички знаят, че подобни процеси в сетивния живот дори имат своите символи, своите аналогии. Когато бутате билиардна топка в друга, физикът казва: състоянието на движение на първата топка преминава във втората. Какво е преминало от едната топка в другата? Не субстанцията на първата е преминала във втората, а само силата преминава.

Тези, които са мислили за безсмъртието на душата, винаги са я смятали за нещо, което е в обикновения живот и преминава през портата на смъртта; докато това, което преминава през портата на смъртта, трябва първо да се търси, защото лежи толкова дълбоко скрито в душата, че изобщо не се забелязва, че вниманието не е насочено към него в обикновения живот; но все пак е там. И когато някой, който

така истински, химически, така да се каже, е отделил душата и духа от тялото, тогава преживява тази душа и дух като подслонени в свръхсетивния свят на духовните същества, който стои над нея, тогава той също знае, че в това на душата - както водородът е скрит във водата - че в това той има нещо, което действа тайно, така да се каже, между линиите на живота; което поглъща най-фините сили на душата, на опита, на моралните способности на човешкото същество, както малкият растителен зародиш поглъща силите от цялото растение, за да ги концентрира. И след като увехне, след като листата увехнат и цветът умре, растението като малък зародиш пренася това, което е живяло в предишното растение, пренася в следващото растение това, което растението е съхранило като зародиш - така е и в човешката душа. Ако го дестилирате по този начин, осъзнавате, че във всеки момент от живота, будност и сън, тази човешка душа работи в дълбините на ежедневието, изработвайки всичко, което придобиваме по отношение на способностите, е проникната, дълбоко проникната от това, което е направила по отношение на правилното и грешното, красотата и грозотата. Тя носи това в себе си, точно както зародишът на растението носи в себе си зародиша на цялото ново растение. И тогава знаем, че това, което живее толкова скрито в душата, преминава през живот между смъртта и новото раждане и след това се завръща към земния живот. В този живот между смъртта и новото раждане човекът събира духовни сили от духовния свят, но те се превръщат във формиращи сили, така че чрез ново раждане той да може да се съедини с това, което му е било дадено от баща си, майка си и от рода си на предците, за да си даде нов вътрешен душевен живот, когато той се е втвърдил до степен, че може да отразява. Така човешката душа не живее през един земен живот, а през последователни земни животи.

Така пълният живот на земята се състои от поредица от животи, протичащи между раждането и смъртта, и от животи между смъртта и ново раждане, които са по-дълги от животите на земята, в които душата пребивава в чисто духовни сфери, където е активна и ангажирана, където е също толкова едно с духовния свят, колкото и с физическия свят тук. Че човешката душа преживява повтарящи се животи на земята в своето универсално съществуване и че всеки следващ живот на земята е резултат от предишни животи на земята, е това, което духовната наука постепенно ще включи в духовната култура на човечеството, точно както коперниковият мироглед е бил включен във външната култура. Разбира се, и днес хората често казват: Да, това, което ми казвате, противоречи на това, което петте сетива считат за истина! Да, сега човек дори е трябвало да преживее съвсем различни неща, които противоречат на петте му сетива. В продължение на хиляди години човекът е вярвал според петте си сетива, че слънцето и звездното небе се движат около земята. Че е обратното, че земята се движи около слънцето, той е трябвало да вярва въпреки противоречието на петте си сетива. Така че това, което сега трябва да противоречи на петте сетива, че човекът преминава през повтарящи се земни

животи, ще навлезе и в мисловните навици на хората. Но тогава човекът ще говори от истинска наука за това, което е безсмъртно в човешкото същество. Той ще търси това безсмъртно, така да се каже, между редовете на обикновените преживявания, ще познае в себе си едно вътрешно работещо същество, което е подслонено в духовен свят, точно както мислещият ум приютава сетивния външен свят в нашите идеи, мисли и чувства. Тогава човешкото същество ще познае себе си свързано със своята вечност, своето безсмъртно, свързано с духовния свят. Такава е съдбата на човешкото развитие. И ние наистина можем да си спомним това в нашето време, в това време на трудни, но и славни изпитания; можем да си спомним как немският интелектуален живот в частност – няма да ви се стори неуместно, ако спомена това в последната част на моето обсъждане – как немският интелектуален живот в частност работи от дълго време, за да постигне такава наука.

Достатъчно е да си спомним Лесинг, великия знаменосец на съвременния немски интелектуален живот, и съкровищницата от просветляващи идеи за него и за човечеството, които е събрал в душата си. Той ги обобщи, сякаш в завещание, в прекрасното си есе „Образованието на човешката раса“. Разбира се, много хора, особено най-умните, казват днес: Е, Лесинг! Той е писал и казвал много през целия си живот, после е остарял, умствените му сили са отслабнали, а после е писал и такива сложни неща, където е борил и за нещо като доктрината за повтарящите се животи на земята, за междинни животи между смъртта и ново раждане в духовния свят! Хората го смятат за безумна идея и прощават на великите умове, ако и те стигат до такива сложни идеи, които човек не вижда като такива в обикновения живот, които човек може да схване с петте сетива. Но Лесинг казва нещо много важно в края на своята работа: „Винаги е имало хора в най-древни времена, които чрез древното ясновидство, чрез древните способности на човешката душа, които са още по-близо до определени сили на духовния свят, са знаели нещо за повтарящите се земни животи в първобитни времена. И Лесинг казва: „Трябва ли това, до което човешката душа е стигнала чрез изначалните сили, това, което е постигнала, преди да бъде покварена от софистиките на училището, трябва ли това, точно това, да е невярно?“

Лесинг беше прав. Духовната наука ще покаже на човечеството, че това, което е било, така да се каже, на примитивен етап на развитие, ще стигне на най-висок етап до истински развито научно познание, ако, тоест, науката е толкова напреднала, че не само тя, но и методите за духовно-душевно експериментирание, както току-що беше описано като вид духовна химия. И именно германският духовен живот винаги е сочил към тази интимност на душевния живот, чрез която душата излиза отвъд себе си в по-висш живот на чувствата, който не е просто живот на спомените, а потапяне в духовната реалност. По-висш живот на мисълта, по-висш живот на чувствата, по-висш живот на волята. Да се постигне това, да се укрепят силите на душата, за да може тя да излезе от тялото си, винаги е била целта на германския

духовен живот; и това е едно от семената на германския духовен живот, за които говорих вчера, които все още трябва да разцъфнат и да дадат плод в този германски духовен живот.

Виждаме например как забележително обърнатите навътре немски умове, като например прекрасния Новалис, как тези немски умове, чрез своето вътрешно, живо съзерцание, съзерцателното си преживяване на душата си, схващат тази душа и я приемат в пряко съзерцание по такъв начин, че знаят: Това може да премине през портата на смъртта като безсмъртието на душата; и тогава те стигат до понятия, които са глупави за обикновения опит, но които, тъй като не пасват на обикновения опит, са точно подходящи за опит, който надхвърля обикновения опит. Тези, които искат да намерят само обичайните понятия в духовната наука, не могат да постигнат това. Тази духовна наука изисква вътрешна подвижност, еластичност на ума, за да може човек да стигне до нови понятия. Повечето хора искат да си спестят това от вътрешна мързел. Те вярват, че духовният свят трябва да е нещо като по-fino копие на сетивния свят; те си представят духовния свят отново материален, субстанциален. Но ако преживеете света духовно, нищо от това, с което сте свикнали, не остава в него; вместо това се пробужда нещо съвсем ново, което все още не сте познавали, но с което трябва да обогатите душата си, за да изпитате в себе си това, което е безсмъртно в човешката душа.

Когато говорят за духовния свят, към който принадлежи душата в безсмъртното, такива хора първо трябва да формират думите, понятията. Ето защо трябва да ви се извиня, така да се каже, за днешната лекция. В лекция като тази, където се говори за духовния свят с термини, предназначени за обикновения живот, човек трябва да се бори с думите. Трябва да се твърди, че когато се формулират думи, които надхвърлят обикновените думи, се прибегва до думи, които са неудобни за онези, които искат да се придържат към обикновеното. Отново и отново се появяват критици и казват: Това, което казахте, дори не съществува. Знам това. Знам, е, разбира се, тези господа знаят много, безкрайно много, но когато прилагат старите си понятия към нещо, което трябва да има напълно нови понятия, тогава тяхната критика не е подходяща за това, което искат да характеризират. Но в немския интелектуален живот имаме умове – Новалис е един от тях – които знаят как да говорят на език, който наистина е немски език, но въпреки това е като нещо, като чудесно жива есенция, дестилирана от немския език, за да покаже нещо, което е толкова реално, колкото сетивния свят, което е реалността, в която душата преминава, когато преминава през портата на смъртта. Това, което казват такива хора, може да окаже влияние върху онези, които са възприемчиви към него. А сега ще ви дам един забележителен пример; твърде красив е, за да ви скрия как е работил Новалис. Умишлено се стремя да цитирам влиянието му върху един белгийско-френски поет-философ, белгийско-френски поет-философ, който е

изучавал Новалис, който, както той твърди, се е потопил изцяло в този Новалис, който е получил впечатление, което той описва по следния начин.

Трябва да кажа, преди да представя това, че да, друг, както скоро ще чуете, може би друг белгийско-френски поет-философ, Морис Метерлинк, веднага след избухването на войната и отново и отново, е намирал особено обидни думи за германските „варвари“ и е предприел яростни действия срещу тази „варварска култура“. Това е Морис Метерлинк, за чиято слава в света германският интелектуален живот е допринесъл повече от френския интелектуален живот. Е, но благодарността не е нещо, което трябва да се изисква в днешно време. Той наистина много обиждаше и хулеше тези германски „варвари“, следвайки примера на другите, които споменах вчера.

В контраст с това, има друг белгийско-френски поет-философ, Новалис, който се е оставил да бъде повлиян от един от най-немските немски поети-философи, с всичко, което е имал да каже за безсмъртното в човешкото същество, и след това говори за това влияние. Той не може да не каже: Когато човек чете Софокъл или Шекспир по този начин, когато човек вижда какво правят и страдат фигурите на Софокъл, какво преживяват героите на Шекспир, какво преживяват дори Хамлет, тогава това, което тези хора правят и страдат, е изцяло земно; то интересува само земния човек. Но, казва белгийско-френският поет-философ, ако дух от друга планета или английско същество – простете изрази, имам предвид същество, което е ангел, казва белгийско-френският поет; не можете да се позовавате на думите на Гьоте във „Фауст“, които са донякъде двусмислени: „Те фъфлят английски, когато лъжат“, това е вмъкнато в скоби. Този белгийско-френски поет-философ казва: Ако дух слезе от други светове, той не би могъл да се свърже с преживяванията на героите на Софокъл и Шекспир; това са само земни неща.

Но в Новалис този белгийско-френски поет-философ открива душа, която има какво да преживее, какво да каже, което би заинтересувало дори духове, които един ден биха слезли от вселената, за да посетят земята, защото Новалис говори за вечното в човешката душа, което трябва да интересува не само човешките души, доколкото те живеят в тялото, но трябва да интересува и това, което принадлежи на целия извънземен свят. И с красиви думи този белгийско-френски поет-философ говори за това, което е преживял в Новалис, немския поет-философ:

Но ако му бяха необходими други доказателства, те биха го отвели сред онези, чиито произведения почти довеждат до тишина.

Той има предвид, че обикновеният език на деня е за преходното, но за безсмъртното, може да се каже, че всъщност трябва да се мълчи за него или да се намери друг език.

Тя би отворила портата на царството, където някои я обичаха заради самата нея, без да се тревожат за малките жестове на тялото ѝ. Те биха се изкачили заедно до самотните плато, където съзнанието се издига [една стъпка] и където всички, които са неспокойни за себе си,

[чувстват] внимателно оглеждат огромния пръстен, който свързва света на привидностите с нашите висши светове. Тя би отишла с него до границите на човечеството; защото в точката, където човекът сякаш свършва, той вероятно едва започва и най-съществените и неизчерпаеми части са само в невидимото, където той трябва да бъде постоянно нащрек. Само на тези висоти са мисли, които душата може да одобри, и образи, които приличат на нея и са толкова властни, колкото е и тя. Там човечеството е управлявало за миг и тези слабо осветени върхове са може би единствените светлини, които възвестяват земята в духовното царство. Тяхното отражение наистина има цвета на нашата душа. Чувстваме, че страстите на ума и тялото биха наподобявали звъна на камбани в очите на чужд разум; но хората, за които говорях, са излезли от малкото селце на страстите в своите произведения и са казали неща, които са ценни и за онези, които не принадлежат към земната общност.

Такива са думите на френско-белгийския поет-философ. Ако не беше чул Морис Метерлинк да хули „варварите“ [това, което произлиза от „варварството“], както е говорил френско-белгийският поет-философ, както ви чета, той нямаше да каже на Морис Метерлинк:

Всъщност е трудно да се усъмниш в душата си и да разпознаеш нейния слаб, детински глас сред безполезния шум, който я заобикаля.

Без съмнение френско-белгийският поет-философ, когото ви четях, би нарекъл такъв безполезен лаялец „варварски бърборко“ с неговия „Варварски разговор“. Да, но има една уловка, защото това, което казах по-рано, може би беше много основателно, тъй като думите са от самия Морис Метерлинк - макар и написани преди избухването на войната!

Това са нещата, които преживяваме днес; затова казах вчера: Това, което преживяваме в света днес, е характерна глава от психиатрията. Защото какво следва от невероятно парадоксалния факт, че същият Морис Метерлинк изрича тези думи за немския Новалис – а по-късно хули и проклина целия немски народ като „варварски народ“? Какво следва от факта, че това, което е казал преди години и което ви прочетох, е дълбоко лъжливо и нечестно? Това е особеното на нашата съвременна култура, скъпи уважаеми присъстващи, че тъй като тази култура е толкова пълна, така да се каже, с това, което вече е натрупано чрез езика и чрез привидностите, неистинската душа може да произведе и много красиви думи, красиво звучащи думи, но думи, които могат да бъдат вътрешно лъжливи. Но именно един от пътищата на душата води към духа по начина, който описах, е, че всичко, което душата поражда, през което преминава, е истина в най-дълбокото вътрешно същество, разтърсваща истина.

Ако само нещо е просто фраза, само нещо е лъжливо в душата по пътя към духовния свят, тогава човек не може да намери този път към духовния свят. Следвайки този, който е казал: „Аз съм пътят, истината и животът“, тоест връзката на трите, такъв начин за подражание на този, който е казал това, е този път на истината. И ако той е само фраза, колкото и красиво да звучи една фраза, той няма да намери истината; той ще намери само голямата измама, която може да проникне

и в душата, където душата иска да намери това, с което е свързана като със своята безсмъртна част. Само вътрешната истина довежда душата във връзка с това, което, като Божествено, прониква и обгръща света.

И когато, отново, изхождайки от немския духовен живот, майсторът Екхарт философът говори красиво и дълбоко за факта, че в ума има искра, която запалва това, което може да живее от божественото в индивида, което може да живее, тогава трябва да се каже, че човешката душа може истински да изпита това, което, подобно на искра в ума, трябва да се запали, само ако е дълбоко вярна на себе си. Това обаче изисква себепознание. Но това себепознание е трудно постижимо в живота. Това, което постигаме – това, което обясних – е, че човешкото същество със своята душа и дух излиза от физическото и тогава то има пред себе си обичайното си земно „аз“, както иначе има пред себе си външни неща. Но то трябва да може да види земното си „аз“ и преди да започне този духовен път, трябва да може да придобие себепознанието като вътрешен навик.

Но колко е трудно това може да се види от следния сравнителен пример: д-р Ернст Мах, много известен съвременен виенски професор, бивш жител на Прага, написал различни книги, които са високо ценени днес, дава пример на третата страница от книгата си „Анализ на усещанията“ за това колко е трудно да се стигне до себепознание, дори по отношение на физическата форма. Той разказва: „Като млад мъж, веднъж видях лице в профил на витрина на магазин, докато пресичах улицата. Имаше две огледала, обърнати едно срещу друго. Помислих си: Какъв човек срещам с отблъскващо, дори отвратително лице; и бях не малко изненадан, когато открих, че това е моят собствен образ пред мен, разкрит ми от начина, по който бяха подредени огледалата.“ И като втори пример, същият професор разказва същата история на трета страница от книгата си: „Веднъж, когато бях доста уморен от пътуване, се качих на автобус. Видях един мъж да се качва от другата страна и си помислих“, казва той, признава си го, напълно честен е, „какъв мърляв, неприятен учител се качва там. И отново видях: аз съм.“ И добавя: „Така че познавах хабитуса на вида по-добре от моя собствен.“

Една дама, която беше чула това, след като аз го бях казал в други лекции, разказа пример за подобна липса на самосъзнание по отношение на външния си вид, която беше преживяла с роднина. Тя влязла в ресторант в непознат град. Не се ориентирала особено. Докато вървяла към стената, видяла дама, която идвала към нея от другата страна. „Е, що за грозно селско момиче е това?“, помислила си тя. Тя била много елегантна градска жена. Едва когато заговорила с дамата и не получила отговор, тя се разпознала.

Това са примери, които бих казал, че са взети от най-грубата външна чувственост. Но дори ако човек има толкова малко прозрение за външната си физическа чувственост, той има още по-малко прозрение за душата в обикновения живот. Но

тази възможност да се вгледа в себе си, да се познае като външен обект, е част от истинското разбиране на това, което е безсмъртно в човешкото същество.

И този, който наистина се потапя в духовния свят и тогава може да следва и реалното в този духовен свят, може да следва - казвам това без предразсъдъци - човешкото същество не само в живота му между раждането и смъртта, но и отвъд смъртта, който знае, че когато общува с душата си, душата поглежда назад към смъртта и именно поглеждайки назад, тя поглежда назад към себе си в самопознанието, към това, което човек е преживял между раждането и смъртта. Себепознанието е, така да се каже, окоето на безсмъртния дух. Чрез себепознанието ние трябва да видим целия духовен свят във времето, което преживяваме духовно между смъртта и новото раждане. Всичко това е наистина, за да можем да кажем: семената, които трябва да дойдат до по-нататъшно развитие и разгръщане с течение на времето, се съдържат в немския духовен живот, който трябва да бъде схванат по жив начин. Тогава истинското знание, истинското духовно разбиране ще се появи от този немски духовен живот в бъдеще.

Ако се вгледате малко в духовната културна история на съвременната епоха, може да си помислите, че тя ви води до заключението, че немският дух, с неговата поддържаща сила, е призван да развие идеализма си, който е развил у своите велики философи, в спиритуализъм, в духовно познание, в духовен опит, в научно познание. Човек е изкушен да каже, че немският дух е бил притискан, потискан и потискан от чуждия дух. Виждаме как Гьоте, който е изцяло вкоренен в немския дух, въздъхва под това, което идва от Франция, особено по негово време.

Докато немският ум всъщност е предназначен да разпознава все по-интимно духа, който прониква и пронизва света, френският ум е по-скоро предназначен да схваща всичко, което може да бъде схванато от интелекта, да рационализира. Това може да се види дори в особеността на френската поезия. Разумът обаче, който е свързан с мозъка, е способен по същество само да развива материализъм.

Следователно материализмът е по същество истински френски продукт и само чрез влиянието на френския интелектуален живот върху немския интелектуален живот е било засенчено това, което е трябвало да се появи от живите сили, които се крият именно в немския характер, в немския дух. Материализмът не е в немския характер, когато е заловен в най-дълбоката му интимна вътрешност. Тази вътрешна френскост, този вътрешен материализъм, също трябва да бъде победен от немския дух с течение на времето.

И ако проследим един характерен феномен от развитието на светогледа на Британските острови, особено по отношение на водещата философия там, можем да го обобщим, като кажем, че британският философ – и това може да се докаже подробно навсякъде – се връща към това, към което се връщаха Лок, Хобс и т.н.: само за да приема това, което виждат сетивата, и това, което е комбинирано от това, и да прави интелекта само слуга на сетивното възприятие. Това води до

външен емпиризъм или до скептицизъм, до съмнение. Но това също е повлияло дълбоко на немския ум и това е нещо, от което той също трябва да се освободи. В края на краищата, ние преживяваме някои неща в нашето време точно под повърхността на съзнанието на душата си.

Докато Англия, със своя мироглед, беше призвана да се кълне в чисто сетивни проявления, а Франция беше призвана да култивира човека от рационализма, от интелекта, до изречението „Човекът като машина“, германският дух - след като се еманципира от Франция - култивира идеализъм, който е предшественик на спиритуализма, на действителната наука за духа. Идеализмът не се стреми да остане обвързан с материализма, който е обвързан само с интелекта; той не се стреми да остане обвързан с емпиризма на английската идентичност, който иска да се придържа само към сетивата, нито с рационализма на френската идентичност, а се стреми да схване това, което живее в душата. Вчера показах това с образа на Фихте. Но като я освободи от чужди влияния, като германецът се постави духовно на себе си, германският идеализъм ще включи живото духовно познание на културата на бъдещето.

Ако някой все още се стреми да направи нещо за това живо духовно познание днес, той все още среща голяма съпротива засега. Ако мога да спомена това тук в лично качество: от 80-те години на миналия век се стремя да установя теорията за цветовете на Гьоте, да установя дълбочината на тази теория за цветовете, в лицето на материалистичната английска нютонова физика, в която духовното разбиране на физическото също е реално. Лесно е да се разбере защо физиката възразява срещу теорията за цветовете на Гьоте. Всички възражения могат да бъдат изброени. Но теорията за цветовете на Гьоте сама по себе си е научен продукт, който живо прониква във физическата реалност на цветовете. И когато духовното познание завладее човешката култура, ще се осъзнае колко безкрайно превъзхожда тази теория за цветовете английската. Днес обаче все още говорим на глухи уши; съответните писания все още не се четат – или се четат само от малък кръг. Но винаги е било така.

Гьоте е установил естествен – от това, което се крие в немския идеализъм като предшественик на истинската духовна наука – светоглед за развитието, за това как се развиват живите същества. Пиша за това от 1880-те години, за да покажа как тази Гьотеова теория за развитието е духовен възглед. Това е основата, поради която Гьоте е успял да осъществи това, което е успял да подчертае пред Шилер, а именно, че той вече вижда идеята в реалността. Но дори и тук единият проповядва на глухи уши; защото другият е по-удобен. Тази доктрина на Гьоте е била неудобна за приемане от човечеството. И когато се появи Дарвин и представи всичко това по по-удобен начин, по външно-сетивен начин, по начин, който толкова добре подхожда на английския ум, тя беше приета, тя заля света; и трудната, неудобна, но

духовна доктрина на Гьоте, хората подминаха. Когато Дарвин я представи по удобен начин, теорията за еволюцията, тя беше приета.

И друг пример е показан от великия философ Хегел, който също има много общо с този град. Той показва как немският астрономически философ, философският астроном, на когото науката дължи толкова много, Йоханес Кеплер, е постигнал велики неща по отношение на разбирането на световния контекст. Да, наистина, Кеплер е бил обект на известната епиграма на Кестнер; тъй като е виждал през хода на звездите, тъй като е виждал през всичко това и го е формулирал в прекрасни формули, той е трябвало да живее живот, за който епиграмистът [Кестнер] казва:

Толкова високо

не се беше издигал никой смъртен,
както се издигна Кеплер – и умря от глад.

Той знаеше само как да забавлява умовете,
затова телата го оставиха без хляб.

Но Хегел отива по-далеч и показва, че известната Нютонова теория за гравитацията, на която всеки физик твърди, че се основава съвременната физика, не е нищо повече от това, което швабският Кеплер е постигнал, изразено в математически формули. Истинското нещо е на Кеплер. Да говорим за легитимността на нютонизма е да се изправим пред историческа лъжа.

Немският дух ще трябва да се изправи сам. Това ще се открие сред многото тъжни, но и славни събития на нашето време като маркер на историческото развитие на човечеството. Обаче това, което е действало толкова старателно от запад и северозапад върху човешките души по такъв начин, че да направи пътя, който описах, пътя към духовния свят, по-труден за тях, го е направило.

Сега ще кажа нещо, простете ми, което мнозина ще сметнат за много глупаво; но знам, че това е истината. Може би ще дойде времето, когато тази истина може да бъде показана подробно. Всичко, което е необходимо, е време. Мога да го кажа само така: пътят е бил напълно блокиран за душите от детството нататък – сега той вече се е подобрил, но все още трябва да се подобрява все повече и повече – пътят е бил напълно блокиран за душите, възможността свободно да се разгърнат в силите, които са били посочени, за да се извърви пътят към духовния свят. В резултат на това пътят е прокаран – казвам това искрено, не от просто национален шовинизъм, а от психологическо, културно-историческо знание – пътят е прокаран, защото отровата на Робинзон Крузо от отровата на Дефо все още трови и замърсява живота на много момчета и момичета; и в това се крие това, което се вкоренява в душата, за да я пропита с емпиризма на английското.

Много, много вътрешни победи, победи, които са в интерес на немската култура, все още ще трябва да бъдат извоювани. Но това, което се случва сега, е великият, кървав, но и славен предвестник. И тези, които сега преминават през портата на

смъртта като героични души – духовният учен по-специално трябва да посочи това, защото знае как душите преминават през смъртта като реалности и защото знае как онези, които са мъртви, продължават да живеят в живота само в различна форма – те ще бъдат сред нас във висш смисъл със своите неизразходвани сили. Защото в тяхната душевно-духовна същност има нещо, което все още може да го прави десетилетия наред. Това са млади, процъфтяващи човешки животи, които напускат земята в наше време. В тях все още има много, което би могло да осигури на тялото формиращи сили за цял дълъг живот, за десетилетия напред. Но това все още ще живее и ще се изплита отделно от тяхната безсмъртна душевна част; това ще бъде там в духовната сфера; това ще бъде там, това ще помогне, когато човечеството го посрещне с разбиране в създаването на истински духовен мироглед, в такъв мироглед, който е духовен до мозъка на костите си, който е научен в най-пълния смисъл, в най-строгия смисъл на думата. Духовната наука по този начин ще може да бъде нещо много живо и реално. Защото духовният учен знае, че когато това, което може да даде в резултат на своите изследвания, оживее в душите, тези души ще станат дотолкова част от живота на земята, че голямата пропаст, която днес зее като материалистичен мироглед между физическото и свръхсетивното, ще бъде преодоляна.

В много по-реален смисъл, отколкото човек предполага днес, хората ще живеят в светоглед, който ще им показва не само земните граждани, които са непосредствено присъстващи, но и хората, преминали през портата на смъртта в тяхната ефективност. Но това е светоглед, който едновременно с това ни предупреждава да видим големия брой смъртни случаи, които нашето съдбовно време ни е донесло. Много кръв, много смърт, много несгоди, много страдания и болка, много смелост, много готовност за жертвоприношения, огромно величие се влива и преплита през това, което ни заобикаля в нашето съдбовно, натоварено със съдба, световноисторически значимо настояще. Но е особено уместно в това настояще време да посочим това, което сочи отвъд всяка смърт, отвъд всеки просто временен живот, към това, което е скрито, към това, което е безсмъртно в човешкото същество.

Не всеки ще може да стане духовен изследовател, както не всеки може да стане химик. Но ще дойдат времена, когато това, което малцина химици дават на човечеството, ще бъде плодотворно за всички, така че това, което отделните духовни изследователи могат да дадат, ще бъде от полза за цялото човечество и за тяхното съвместно съществуване. Не е нужно човек самият да бъде духовен изследовател, за да открие истината в резултатите, открити от духовните изследователи; човек трябва само да е свободен от предразсъдъците, които днешните навици на мислене му поставят на пътя, и нещата, за които днес се загатва, духовната наука, могат да бъдат разбрани. За да открие сам фактите, да, да каже само едно изречение от това, което формира основната част от днешното

разглеждане, човек сам трябва да извърви пътя на духовното изследване. За да проникне в духовния свят, където живеят божествени духовни същества, които са също толкова реални, колкото нещата и съществата на физическия свят, за да донесе наистина послания от този свят и тези същества, човек сам трябва да извърви пътя на духовното изследване.

За да се разбере какво идва от духовните светове, човек наистина трябва само да има безпристрастно чувство за истина. Хората, които не могат да повярват, че това чувство може да се обедини само с това, което духовните изследвания казват днес, не осъзнават, че това не е чувство за истина, а навици на мислене, породени от предразсъдъци. Но когато тези навици на мислене бъдат премахнати, точно както старите навици на мислене бяха премахнати пред лицето на коперниковия мироглед, тогава духовната наука ще донесе нещо безкрайно по-плодотворно по отношение на духовния и душевния живот на човешкия опит, отколкото естествената наука е донесла за външния живот. Защото това, което носи естествената наука, се отнася до това, което ни заобикаля, до това, което изграждаме за себе си, до много неща, които правят живота ни удобен и приятен, до това, което е полезно за нас. Но това, което духовната наука може да даде, е нещо, което всяка душа желае, стига само да осъзнае силите на това желание в духовното и душевното; това, което дава възможност на хората да се развиват по такъв начин, че душите им да не могат да бъдат увлечени в пустота, самота, дисхармония на живота, а това, което укрепва душата, за да може тя силно да се изправи срещу живота, което ще изисква от тази душа все повече и повече сложност на бъдещето.

Духовната наука ще включи в духовното развитие нещо, което ще предизвика живо осъзнаване в душата на това, което е безсмъртно в човешкото същество. И в това съвместно съществуване с безсмъртната част на душата, човекът наистина ще знае, ще знае, че светът е по-обхванат от това, което виждат сетивата, от това, което човек преживява във времето. Знанието, което няма да остане абстрактно или теоретично, ще бъде концентрирано в определени чувства, които правят душата вътрешно щастлива и поносима, но също така ще я направят трудолюбива, силна и способна.

В заключение бих искал да обобща с няколко думи какво може да се събуди в душата чрез духовната наука. Бих искал да завърша с това, което, както казах, успях да кажа само с кратки щрихи, като рисунка с въглен, по днешния въпрос: „Какво е безсмъртното в човека?“ Нека това избледнее в думите, които са, така да се каже, остатък от чувството за духовно-научно познание и от духовно-научната изповед по отношение на въпроса на днешното размишление:

Човешките сетива говорят

за нещата в необятността на пространството;

те се променят с течение на времето.

Пробуждайки се,
човешката душа се пробужда
от необятността на пространството
и необезпокоявана от течението на времето
в потока на ставане на вечността!

10. Корени и цветове на немския интелектуален живот

Според непълни, обобщаващи бележки

Уважаеми присъстващи, няма нужда да се спираме на причините, поради които тези две лекции са посветени на разглеждането на германския интелектуален живот в тези съдбовни времена. Нашите чувства естествено трябва да бъдат насочени към това, което германският народ трябва да защитава, затворен във велика крепост. Нашите врагове днес не само говорят за собствената си храброст по такъв начин, че разчитат не само на оръжията си, но и на глада, над който вярват, че имат власт. Те също така се опитват усилено да убедят себе си и другите, че германският народ има в себе си духовна същност, която не си струва да се пази. Ние сме като затворени в крепост, не само заобиколени от грохота на оръжия, но и, по страхлив начин, от глад. Възниква въпросът каква е германската същност, германският дух, който трябва да бъде защитен пред лицето на променящите се ветрове. Разбира се, че духовната наука може да се изрази само като резултат, като отношение. Това, което беше най-атакувано преди духовната наука да се появи в съвременната култура, беше нещо, което съвременната култура повече или по-малко беше загубила. Понятието за народната душа не е абстрактно заради определени характерни особености, а е реална същност за духовното око, така че, когато разпределяме същността на външната природа към четирите сфери, ние разпознаваме същества с индивидуалност в духовната наука, същества с индивидуалност. Следователно, ние говорим за различни народни души на отделните народи, както се говори за това, което е в действителност на външните сетива. Само когато човек се опита да види германската национална душа в германската нация, той получава истинска представа за духовната наука. Тогава обаче трябва да се говори и за душата на индивида. Психологията говори за нея, но по такъв начин, че вижда хаотична смесица от волеви импулси и мисли. Духовната наука не може да говори по този начин.

Светът все повече ще осъзнава, че истинското научно разглеждане на душата трябва да вземе предвид тройната ѝ природа. Точно както физикът разграничава дъговите нюанси на жълтеникаво-червеникавото, зеленото и синьо-виолетовото в светлината, така и в същия истински научен смисъл духовната наука ще трябва да признае, че душата се изразява в три форми: като чувствителна душа, доколкото обхваща всичко инстинктивно, което не произтича от яркостта на мисълта, както е в червеникаво-жълтеникавото. В зелено се разкрива душата на разума. Както синьо-виолетовата е в светлината, така е и човешката душа, която може да се нарече душа на съзнанието. Това разграничение не е произволно, а произтича от по-внимателно разглеждане на това какво означава да си човек, какво е свързано с човешкия дух чрез най-благородната сърцевина, какво преминава през раждането и смъртта, вечното, накъде води всичко това, какво е в подсъзнанието, дори в подобното на

сън: вечната сърцевина на битието. Интелектуалната душа стои сред нюансите на душата, като зеления цвят сред светлината. Чрез идеи и понятия, то е свързано с вечното и се излива навън с временното и преходното. В настоящето то живее с всички качества, които държат човешкото същество здраво стъпило на земята, но които са и временни, разкриващи се едва между раждането и смъртта. Тази структура е нещо наистина реално. Светлината живее във всички цветови нюанси и така човешкото е живее като действително себепознание във всичките три душевни нюанса.

Народните души в смисъл на духовната наука се различават по такъв начин, че една народна душа, например, за предпочитане обхваща индивида в скалата на чувството. Разбира се, отделният човек може да се издигне над народното до общочовешкото. Това, което казвам, важи, стига той да преживява себе си в своята националност. Начинът, по който човекът стои в своята нация, предлага, така да се каже, връзка между сетивната душа и националната душа. Това, което действа, ще завладее импулсите и страстите. Това имаме в италианската националност. Във втори случай, когато националната душа работи в интелектуалната душа, прониквайки във възгледите, мисленето, понятията и идеите на отделните националности, можем да наблюдаваме това във френската националност. И където националната душа работи в съзнателната душа, която в момента е най-преходна и е напълно обвързана с физическия свят, можем да наблюдаваме това в британския народ в настоящето.

Осъзнавам, че това, което казвам, не се основава единствено на наблюдения на настоящето. Мнозина тук знаят, че говоря това от години. От друга страна, знам, че това постепенно ще стане част от човешкото познание, точно както светлината в различните си цветове е част от физическата наука. Тъй като пряката връзка с народната душа се изразява и в трите душевни члена, с цялостното управление и сплитане на душата в човешкото същество, ние разгледахме връзката на отделния германец, доколкото той принадлежи към немската идентичност, с неговата народна душа. По този начин човек може да получи представа за своеобразните национални култури на отделните народи. Може да се каже още повече за просветление.

Западните народи са имали специална връзка с колективната душа на народната душа. Те са добавили това към културата по такъв начин, че участват в една народна епоха, различна от тази на германците. Те се свързват с това, което идва от гръко-римските и по-ранните култури. Така те се свързват с това, което се е появило като течение от древни времена, което се явява като незряла епоха на народите в сравнение с германската, където индивидът схваща себе си като особен мислител, където не слуша митологии, нещо, идващо отвън, а се стреми да стигне до мироглед чрез собствената си преценка. Германецът е влязъл в европейската култура в зряла възраст. Така един народ може да бъде разбран, докато друг народ преживява

съвсем различна епоха. Трябва да се знае, че всички народи са преминали през ясновидска епоха преди това. Споменах как Лудвиг Лайстнер все още не е осъзнал напълно, че всички митове, всички картинни разкази, идват от време, когато хората все още са имали ясновидство, не състояние на сън, а не напълно будни, състояние, което показва реалността, но в образи. Това, което гърците, римляните, народите на Европа изобразяват в своите митове и легенди, е само един израз на това, което отделните народи наистина са преживели. Това вече е направено в „Загадките на Сфинкса“. Зависи от това как един народ преминава през прехода от древно ясновидство към по-късно ясновидство, може да се каже към научно познание. Навсякъде откриваме, че светогледът на германеца навлиза в цялостното разположение, докато другите са били все още в по-незряло състояние на ума, когато са излезли от древно ясновидство. Техният светоглед се е формирал сякаш [инстинктивно]. Тяхното аз не е било напълно присъстващо. Дори християнството все още се усеща сякаш е донесено отвън. Когато човек вижда картини, казва, че те са там, така казват тези народи, светогледът е там.

Германският народ е различен. Той се изправя срещу нас, докато преживява големия сблъсък с романските народи от юга; там той вече е отвъд етапа, който имаме в най-старите истории, митове, личността е това, което се подчертава. В „Песен за Нибелунгите“ усещаме, че всичко зависи от проявата на човешките лични качества, смелостта и т.н., какво може да изстрада човекът. Другите хора са изправени пред това, което виждат. В „Песен за Нибелунгите“ германецът е лично свързан с това, което е изобразил. Когато „Песен за Нибелунгите“ вече е преодоляна, фигура от нея е използвана от Рихард Вагнер; Брюнхилда, Хаген, Зигфрид. В „Песен за Нибелунгите“ виждаме как централноевропейските германски народи са се свързвали с други култури. За германските народи е било необходимо да формират мироглед чрез собствените си усилия. Той е трябвало да се различава от това, което се е разгръщало около тях. Това, което се е появило в разцвета на италианското изкуство у Данте, трябва да се сравни с „Парцивал“ на Волфрам фон Ешенбах. В „Божествена комедия“ на Данте, сбор от образи води нагоре, свързани в началото със средновековната схоластика. И как личностите на Данте са оформени от страстите. Колко изолирана е „Божествена комедия“ на Данте от човешкото. В „Парцивал“ изобразяването на човешката душа е такова, че самата душа присъства с всичко, което живее в нея, че душата напредва само чрез това, с което живее в най-съкровено си състояние. Тогава виждаме, че немският дух не може да стигне до мироглед, който му се представя като откровение, а че иска да го има като интимно преживяване на душата, както всяка концепция иска да бъде преживяна.

Трябва да се види как във времето на немския мистицизъм, Майстер Екхард, Таулер, те описват съвместното съществуване на отделните човешки души с духа. Това е, така да се каже, диалог между отделния германец и духа на народа, в който душата присъства с всичките си страдания и блаженства. Душата трябва да стане

много тиха, да изхвърли това, което е самата тя, и да бъде само в тайната си стаичка, тогава тя е със своя Бог, преживява това, което я пронизва като божествено. Настроението, което може да преживее, е прекрасно, това, което управлява и движи във вселената, когато позволи на Бог да управлява в нея. По-късно, в „Ангелус Силезиус“, тази интимна заедност е изразена в догматични изказвания. Той споменава:

Аз нито умирам, нито живея. Самият Бог умира в мен,

И това, за което аз трябва да живея, и той живее, и за което.

Умирам и живея за Бога: ако искам да живея за Него вечно,

Тогава и аз трябва да се откажа от призрака си заради него завинаги.

Душата е изпълнена с божественото духовно, но тъй като Бог не може да умре, смъртта е само привидност. Така някой като Якоб Бьоме, който е много популярен в немския духовен живот, усеща душата, която не преминава през жизненоважните органи, а е вечното ядро на битието в тялото, все още напълно съзнателна в тялото. Умирането е ново раждане: „Който не умре, преди да умре, ще загине, когато умре“, тоест, този, който не насочва вниманието си към това, което преминава през портала на смъртта. Накъдето и да погледнем, можем да видим светогледа на германския дух по такъв начин, че нищо не проблясва от старата гледна точка във времето, когато той иска да придобие нов светоглед. Неговият аз е здраво установен в пренасянето на цялата си сила и ефикасност във външния свят на сетивата. Виждаме, когато в романската култура народите приемат християнството, как се появява силно аскетично течение, как се отделя човешкият аз, отделя се мисленето му. Но германецът не може толкова лесно да отхвърли това, което е негов собствен аз, и затова ще го пренесе в много възгледи за духовното и божественото в природата, точно както в „Песен за нибелунгите“ плачът произлиза от блаженството, а скръбта от страданието. Природата не може напълно да задоволи душата; ако не види свръхсетивното в нея, тя трябва да изглежда трагична, докато човек не види през завесата на природата онова, чрез което не загива. В това се крият корените на германския духовен живот.

Това, което е произведено по-късно, е създало цветето през осемнадесети и деветнадесети век, което води до мироглед. Винаги в националното, а не в индивидуалното, виждаме всичко в Италия да излиза наяве във връзка със страстите, във Франция - това, което стимулира ума, това, което насърчава абстрактни идеи-тенденции. Всичко схематизира, всичко привежда в система, зад която се крие азът. Там казват, че стиховете без рима не са поетични, че няма закръгляване. Навсякъде е едно и също, особено по отношение на рационализма. Едно и също е във всички области, човек не може да види отвъд него, човек трябва да се издигне със себе си до схематизираното. Немската същност трябва да живее интимно в това, което разгръща като опит до свръхсетивното. При алитерацията

преминава непосредственото чувство на душата, там тя се стреми към нея чрез интимното развитие на самата душа, а не чрез рима.

В рамките на британската националност това, което се отнася до преходното, до външния сетивен свят, би било емпиризъм, какъвто е рационализмът във френската националност. Идеализмът е в основата си оригиналната област, която се превръща в преки корени на немския интелектуален живот. От това може да се разбере как Дарвиновата система за природата е успяла да преследва чисто материалното от британския ум, както при философа Лок, и да зърне религиозния аспект наред с него, без да го схваща чрез опит, както прави немският ум.

Английският ум е бил възпрепятстван от същата радикална грешка, която Хекел е направил от достойнствата на немския ум: да създаде монистичен мироглед от Дарвиновата система за природата. Малко по малко духовната наука трябва да се разгърне по такъв начин, че не само да има идеализъм, но и да го пропие с духовно сплитане. Неудобно е да се живее до великите немски философи по отношение на това, което са преживели в пълния сок на мислите си. Вижда се как това включва плодовете на истинските, действителни духовни осъзнавания. Немският дух е напреднал от корена до цвета, което включва надеждата, че плодът, духовното осъзнаване, ще дойде от него. Това немско духовно прозрение все още ще има много да каже за развитието на света като цяло. То ни засяга и именно то ще трябва да бъде защитено от враговете, които хулят и очернят, които стигат дотам, че да станат жертва на психични заболявания заради немската същност.

В разцвета на немския интелектуален живот стои Лесинг. Бих искал да насоча вниманието ви към неговото завещание „Образованието на човешката раса“. Той се чувства принуден да приеме, че душата трябва да премине през живота не само веднъж, а многократно. Умните хора казват, че Лесинг вече е остарял по това време. Можем да преминем от Лесинг към Хердер, който, в противовес на рационализма на Волтер, че идеите трябва да живеят в историята, казва, че не са идеите, а зад тях се тълпят реални същности, конкретен дух. Той вече посочва духовното познание, казва, че културата на земята няма да загине, преди да настъпи просветлението. Един разцвет на това интимно съвместно съществуване на индивидуалната душа с духовното, на стремежа към мироглед отвътре на истинската личност, е „Фауст“, с който никой друг народ не може да се сравни. Той не е художествено завършен, а втората част е естетически оспорима в много отношения. Но стремежът към популярен мироглед се превръща в него в непрекъснато преживяване на себе си, на Аза. Фауст се стреми да надхвърли това, което може да бъде дадено отвън, да влезе в диалог с конкретния дух. Той наистина го има около себе си в цялата реалност и когато иска да го отведе до източниците на живота, неговият двойник Мефисто идва да го посрещне. Фауст го вика: „В твоята нищожност се надявам да намеря Всичкото“. Това е истински немска поговорка, тя не води до нищожност, а до източника на съществуване. Чрез болка и страдание Фауст търси това, което е

недостатъчно за чисто външното. Тези, които се потапят в съкровените стремежи на немския дух, остават с впечатлението за лудост, както е изразено от света в едно наистина полудяло списание: „Грабежът беше лозунгът на немската раса през всички времена“.

Ето докъде е стигнал европейският свят в преценката си за германския дух с непросветения интелектуалец! Хебел е казал: „Всички по същество мразят германската същност - това беше отдавна - както лошите мразят доброто. Ако успеят да я изкоренят, ще трябва след това да я изгребват от гроба с пирони.“ Настроенията, които сега идват от чужбина като патологични явления, отдавна са се формирали като интелектуални течения от страстите, присъстващи в националностите, на които е приписан само един образ на душата, докато германецът трябва да пожертва цялата душа на олтара на интелектуалното съществуване. Само пожертваната душа връща това, което възниква от жертвения огън. Другите търсят само чрез отделни нюанси на душата. Това може да се подчертае сега, където германската същност е толкова очерняна.

Няма ли известна истина в думите на някой, който казва: „Германия извърши [най-значителната революция на съвременното време], Реформацията.“ Това е горда дума за германската същност, която се отнася към останалите, както висшата математика се отнася към елементарната математика. Казана е в Париж през 1870 г. от Ернест Ренан. В същото писмо, когато се сравни с него, може да се види какъв контраст има между това, към което се стреми Централна Европа по отношение на светогледа и как иска да го живее, и как е на Запад, дори когато се занимава с най-висшите проблеми като „Животът на Исус“.

Винаги трябва да чуваме, че Централна Европа е искала войната. Но нека слушаме от Франция до Германия. Той – Ренан – вярва, че германците трябва да внимават да не вземат земя от французите и че тогава французите ще се подобрят и ще осъзнаят, че са започнали войната несправедливо. Давид Фридрих Щраус, до когото е адресирано писмото, отговаря, че Ренан трябва да му прости, но че не може да гледа на Галия като на разкаяла се Магдалена. След това Ренан казва, че във Франция има течение, което казва, че ако целостта на Франция бъде спасена, ние – французите – ще поправим грешката на откраднатата преди това Елзас-Лотарингия, не чрез отмъщение; различно е, ако трябва да отстъпят Елзас-Лотарингия, тогава ще има омраза и вечната цел ще бъде унищожаването на германската раса.

Рационализмът е способен да каже: точно както във висшата математика, унищожението следва от съюза с всеки, който се предлага. Такава логика е горчива болка, противоречие, което се подиграва на всичко, което е естествено чувство. Няма нужда да се възхвалява себе си, за да се характеризира какво е станало с немския народ чрез преследването на интимен мироглед.

На Запад и Северозапад, сред британския народ, няма разбиране; за тях е невъзможно дори да възприемат основния нерв на немското същество, нито на Изток. Там се е развил славянофилизмът и той е пропит с идеята, че това, което живее на Запад като култура, е гнило и трябва да бъде заменено с това, което самото то има. А ние сме на Запад, на Русия! Отделният руски човек е толкова привързан към своята национална душа, че тя все още не му влияе, че все още не е обхванала нито индивидуалния душевен нюанс, нито цялостната му същност, а по-скоро се носи като облак над това, което отделният човек преживява.

Индивидуалната душа все още не е достигната от него.

В това, което италианската култура произвежда по отношение на емоционалната култура, във френския рационализъм, в британския емпиризъм, можем да видим как народната душа оживява. При руския народ тя витае над преживяването, поради което православната религия, която е станала напълно скована, е позволено да се разпространи върху индивида, който се прекланя пред нея, но не е обзет от нея. Той не се стреми да получи духовен живот, а се смирява под игото, превивайки се отвън. Тъжно впечатление е да присъстваш на такава православна служба в *Österfeiern*, тъй като индивидът се държи доста безлично към случващото се, не приемайки нищо лично. Именно в това се търси превъзходство над Запада. В това, което се произвежда като необходим резултат от целия централноевропейски дух, спасение би могло да се намери там на изток, но в славянофилството се съпротивляват на развитието на ума, поглъщайки нещо от това, което е трябвало да бъде включено в душата на руския народ. Тези, които са се издигнали над нивото на бруталното славянофилство, които са донесли факела на войната и жестоката война, са осъзнали това.

Един от тези проницателни умове беше Соловьев. Той не е фаустовска душа, а иска да гледа нагоре със смирение. Следователно, това, което остава в него, е това, което живее в индивидуалната руска душа, анархия на душата. Можем да проследим това до Соловьев, въпреки огромното му величие. [...] Соловьев трябваше да се запита: Какво можем да предложим оттук, в Централна Европа? Съществува дълбоко неразбиране между Изтока и Централна Европа. Защо Централна Европа е мразена от Източна Европа? Той казва: Когато Европа гледа нашите претенции и искания, се чува, че е нещо велико, но това, което можем да предложим от същността на нашия народ, можем само да бръщолевим фрази. Дори там, където германският дух е напълно преживян, навсякъде има такава омраза, която се е подготвяла от дълго, дълго време, каквато е сега, може да се каже, по един болезнен начин. Това, което се представя като знак в това съдбовно време, е предупреждение към германската душа да осъзнае истински своята мисия. Тази война може да бъде своеобразно предупреждение за мнозина. Ще трябва да се отучим от много неща, ако искаме да осъзнаем германския дух.

Възможно е този човек да е бил възхищаван като един от помирителните духове между Германия и Запада. Романът е бил възхваляван като произведение на изкуството, сякаш родено от самия дух на музиката, според критика Шефан Цвайг от „Берлински тагеблат“. Тогава хората са били изумени, че Ромен Ролан се е присъединил към хора на очернянето срещу Германия. Ето как са били подготвени събитията, които сега се развиват.

Можем само да кажем, че от всичко, което това време ще и трябва да донесе, от сбора на кръв, страдание, смърт, но също и на смелост и храброст, трябва да произлезе предупреждение за всеки да осъзнае какво крие това тяло, което може да се нарече германски народ, в стремежа си да схване духовния свят, да схване това, което може да просветли хората за тяхната съдба. Нищо не може да бъде подчертано достатъчно рязко в настоящето, за да доведе до задълбочаване на това, което е изникнало от корените през вековете, за да процъфтява, и което сега дава надеждата да даде и плодове. Всеки, който приема духовната наука конкретно, а не само като абстрактна надежда, може да каже, че отделният човек може да умре, но че една нация не трябва да умре, преди да е изпълнила задачата си. Следователно, чувства на надежда и увереност това събитие може да събуди в нас, ако се потапяме все повече и повече в корените и цветовете на германския интелектуален живот.

Няма да подбирям думите си, за да обобща, а по-скоро ще ви предложа едно стихотворение от сборника на австрийския поет Ферхер фон Щайнванд „Немски звуци от Австрия“: „Гости от Кифхойзер“. Всеки човек в това стихотворение изразява по свой начин как работи немският дух, но един човек изразява много дълбоко и силно това, което немският народ може да изрази, когато черпи от корените и цветовете на немския дух: това, което извира от загадките на тази земя, Това, което намира сърцата, което завладява умовете, което извира вечно от звездите и разкрива неподражаем Бог; което сякаш е изгубено от времето и света и въпреки това се разлива около нас в хиляди потоци: това е първичната сила, присъща на немския дух, да каже това ясно, той съзнателно се е заклел!

11. Какво е безсмъртното в човешкото същество?

Уважаеми присъстващи! Освен общия интерес, който представляват въпроси като този, който е предмет на днешното ни размишление, има и много специална причина човешките души да се занимават с подобни размисли в наше време. Както се осмелих да предложа вчера и както трябва да е очевидно за всяко интуитивно чувство днес, ние преминаваме през кръв и смърт и въпросът за природата на човешката душа ни изправя пред хиляди пъти. Родителите също скърбят или се страхуват за своите синове, сестри и братя, а също така виждаме много признаци, че сред великите и значими неща, които трябва да предположим, че се случват в разгара на нашите трудни времена, може би вниманието на хората ще бъде насочено към размисли като този, който ще ни занимава днес. Сега, от гледна точка на духовната наука, за която ми е позволено да говоря от много години, включително и тук, в този град, наистина не е лесно днес да се обсъжда въпросът: Какво е безсмъртно в човешкото същество? Защото може да се каже: пред лицето на претенцията наистина да се третира такъв въпрос научно, най-разнообразните навици на мислене, най-разнообразните начини за представяне на нашето време, които - казвам отново съвсем разбираемо - искат да се борят с това, което може да се каже от гледна точка на духовната наука, съвсем разбираемо, въз основа на предпоставките за това, което те считат за истинска наука. Наистина е вярно, че цялото развитие на научното мислене, както можем да го проследим, през последните няколко века и особено през деветнадесети век, е в голямо противоречие с това, което духовната наука има да каже по тези въпроси днес. И трябва да се подчертава отново и отново, скъпа публика, че наистина не бих говорил от духовна гледна точка, както е предвидено тук, за въпроси като безсмъртието на човешката душа, ако не съм наясно с факта, че това, което духовната наука има да каже, може и наистина взема предвид, или поне може да вземе предвид, всичко, което наричаме истински, истински научен прогрес, научни постижения в нашето настояще време. Истинската духовна наука не иска да бъде бъркана с многото неща, които се смятат за свързани с истинската духовна наука и които също така представят всякакви причини и мнения за обекти, като този, с който се занимаваме днес. С оглед на такива мнения трябва да се подчертае, че истински честните изследвания и честното мислене са породили съображения и възгледи, които, бих казал, са в пряко противоречие с всичко, което сякаш говори за безсмъртието на човешката душа. И трябва да се каже, трябва да се каже искрено, че противниците на идеята за безсмъртието са показали най-висока степен на проникателност и преценка, ако се погледне самата способност за мислене, самата сила на преценка, и всеки, който е добре запознат с тези въпроси, ще каже, че качеството на това, което е било изтъкнато напоследък от противниците на идеята за безсмъртието, се основава на много по-добри основи от много, много

от това, което се изтъква в полза на това безсмъртие. Запознат съм с безбройните аргументи и причини на противниците на безсмъртието и мога да кажа, че изпитвам най-голямо уважение към това, което е представено от тази страна. Само въз основа на такива предпоставки може да се каже по положителен начин по въпроса: Какво е безсмъртно в човешкото същество?

На този въпрос може да се отговори истински само от гледна точка на духовната наука и отговорът може наистина да се сравни с това, което днес иначе се счита за наука. За да проведе изследване върху природата на безсмъртието, човешката душа трябва да поеме по пътя, който я води в сферите на духовното съществуване, в сферите на свръхсетивния свят. И аз често съм си позволявал тук да обяснявам как човешката душа трябва да продължи, за да намери наистина пътя към духовните светове, към свръхсетивното съществуване. Днес, тъй като по време на последното си посещение тук говорих по-специално от определена гледна точка за това как човешката душа намира пътя си към духовните светове, ще приема казаното тогава за даденост и няма да говоря отново за това какво трябва да направи човешката душа, за да може наистина да провежда духовни изследвания. Ще спомена само, че само онзи може да стигне до истинско научно разглеждане на духовно-научните въпроси, който е способен да поддържа същата гледна точка по отношение на тези духовно-научни въпроси, каквато се заема по отношение на научните изследвания, които се намират в чисто физическата, химическата или някаква друга сетивно-възприемаема област.

Всеки ще признае, че когато има вода пред себе си, никакви спекулации или преценки не му помагат да каже, че тази вода съдържа вещество като водород, водата е течност, водата гаси огън; водородът е газ, който гори, и ако погледнете водата, е невъзможно да се заключи от това наблюдение на водата каквото и да е чрез размисъл или чрез какъвто и да е вид изследване, което не се свежда до това, което химикът нарича разлагане на водата, да се посочи, че във водата има нещо, което има напълно различни свойства от водата. Като се включи тази гледна точка, човек ще свикне да признава, че действителният дух на човешкото същество, действителната душа на човешкото същество, не може да бъде разпозната от това, което срещаме с човешкото същество във външния свят, точно както същността на водорода може да бъде разпозната от водата. Точно както химикът трябва да отдели водорода от водата чрез своите специални методи, така че да има свойствата му пред себе си, така и духовният изследовател трябва да извлече от човешкото същество това, което е духовна душа и не може да бъде разпознато в човека, какъвто стои пред нас, трябва да го извлече от обикновения човек, така да се каже, чрез духовна химия. Тогава то се проявява по същия начин, както водородът се проявява по отношение на водата, тъй като душевно-духовното има съвсем различни свойства, съвсем различно вътрешно същество, отколкото човешкото същество има в ежедневието, тоест в сетивната реалност.

Но методът за издигане на душата и духовното от човешкото същество, както се явява на сетивата, е, разбира се, отново чисто духовно дело. То не може да се осъществи чрез някаква външна дейност, а само чрез това, което душата изработва в себе си, което душата преживява в себе си. И често съм обяснявал тук как чрез определен начин на концентриране върху мислите, чрез определени видове вътрешен опит, който може да се опише като медитация, накратко, чрез определени интимни вътрешни процеси, които се практикуват с търпение и постоянство, душата може да стигне до откритие в себе си. Можете да прочетете повече за това в моето писание „Как да познаваме висшите светове“ и в моята „Окултна наука“, също в края на моята „Теософия“. Както казах, това, което се казва там, е описание на действието на мислите, чувствата, волята и емоциите, на определено вътрешно поведение на душата, чрез което душата прави вътрешно откритие, а именно, че в тази душа има сили в покой, вътрешен живот в покой, който изобщо не се наблюдава в ежедневието. В ежедневието си, когато гледаме душата, осъзнаваме, че нашата умствена дейност се осъществява в живота на мислите и представите, в живота на чувствата и усещанията и в живота на волевите импулси.

Сега, разглеждайки това, което можем да наблюдаваме за душата по отношение на нейната способност да възприема, чувства и воли, бих искал да кажа, че днес хората спорят по въпроса за безсмъртието по същия начин, както Симий се изправя срещу Сократ в стария диалог на Платон за безсмъртието. Сократ ни изправя директно, като застава пред смъртта. Това, което е преживял през своя философски живот, ни се показва, докато говори, че е стигнал до осъзнаването, че в душата могат да се открият сили, които не предхождат това душевно преживяване в ежедневието. Симий, който му отговаря, не знае нищо за такова възможно задълбочаване на душевния живот. Затова той казва: Това, което душата преживява, не е нищо повече от звуците на лютня; когато лютнята звучи, физическите части на лютнята са в движение и това се изразява в звуци; но когато лютнята е унищожена, всяко звучене спира. По този начин той също сравнява живота на човешката душа с лютнята. Лютнята е, така да се каже, физическото и когато се извършват физически дейности, тези физически дейности се чуват – образно казано – в душевното преживяване. Но когато външният инструмент на физическото бъде унищожен, тогава и душевният живот е унищожен, точно както звукът на лютнята вече не може да бъде налице, когато самата лютня бъде унищожена. Може да се каже, че отговорът на Симий на Сократ съдържа по принцип всички възражения, които днешното мислене, което иска да бъде здраво основано на науката, има срещу идеята за безсмъртие. И тези възражения изглеждат основателни, защото всеки психиатър може да ви каже как това, което се нарича човешки душевен живот, това живеене извън душата в мисли, в идеи, в чувства и волеви импулси, е нарушено от факта, че нещо във външните органи, в нервната система, не е в ред. И може да се

каже: Такива аргументи, съвсем разбираемо, трябва да имат решаващо влияние върху днешните убеждения. Защо имат решаващо влияние?

Е, виждате ли, уважаема публика, защото в най-широкия обхват на днешното мислене въпросът за безсмъртието е зададен съвсем погрешно. Вниманието е фокусирано върху живота на душата, както той се изразява в живота на мислите и чувствата, в живота на импулсите на волята, и тогава възниква въпросът: Какво всъщност остава от това, което душата преживява в себе си в ежедневието, когато физическата смърт завладее тялото, когато тялото е унищожено? И със сигурност има много хора, които си казват: Като гледам мисленето, чувстването и волята, аз преживявам нещо вътрешно, което не е идентично с физическото и което трябва да има съществуване, когато портата на смъртта се отвори над физическото съществуване. Сега духовната наука показва какво е този живот на душата, който може да бъде представен, усетен, почувстван и желан. Начинът, по който го преживяваме в душата, целият този вътрешен живот на душата, е по същество нищо повече от огледален образ. И това, което преживяваме в душата – това е сравнение, което определено се отнася до реалността. Това, което душата преживява вътрешно, просто наблюдавайки физическото си съществуване, може да се сравни с образа, който огледалото създава, когато минаваме покрай него. И този, който търси вечността на този душевен живот, търси вечността на просто огледалните образи и тези образи всъщност се предизвикват по такъв начин, че действителната душа се отразява, а огледалото е тялото, е телесната същност на човешкото същество. Когато минаваме покрай огледалото, огледалото е причината да виждаме образа; но образът се отразява обратно към нас от огледалото. Този, който пита: Кое от това, което преживяваме в ежедневието на човешката душа, е безсмъртно, трябва да попита: Да, къде е отишъл огледалният образ, който огледалото хвърля към мен, когато вече не стоя пред огледалото?

Това е толкова ужасно подвеждащото - човек търси същността на безсмъртието в нещо, което е по същество просто образ. И тогава е съвсем естествено да се цитират причини, безброй причини, защото това, което се появява в образа, разбира се, не може да се запази, когато огледалото, тоест телесността, е отминала, животът е престанал. Само по себе си е очевидно, че човек може да даде причини за това, че това не може да бъде безсмъртно, защото тези образи трябва да изчезнат, когато човек премине през портата на смъртта. Ако човек не знае нищо друго освен какво е човешкото тяло и какво може да обясни то в областта на анатомичната, биологичната и химическата наука, ако не знае нищо друго освен това, което обикновеният психолог счита за душевен живот, тогава той не е в сферата на това, което е безсмъртно в човека, и е прав, когато казва: Всичко, което човек преживява по този начин, не може да се докаже като безсмъртно по никакъв начин. Ето защо възраженията срещу безсмъртието, които се повдигат от научна

гледна точка, са толкова убедителни, защото доказват [смъртността] на това, което е наистина смъртно.

Духовната наука, от друга страна, има задачата да надхвърли тази смъртност в друга сфера, където може да се открие природата на безсмъртното в човешкото същество. Това безсмъртие не се крие в преживяванията, които душата може да има в ежедневието, а се крие в по-дълбоките същности на душата, в които тя първо трябва да навлезе чрез духовния път на познанието - навлизането ѝ чрез енергизиране на мисленето до степен на медитация и концентрация, а също така енергизира живота на чувствата и усещанията, като по този начин извежда от дълбините му в съзнанието му това, което не е в съзнанието му в ежедневието. Стигаме до безсмъртното в човешкото същество най-добре, ако първо се запитахме какво, така да се каже, стои като крайна точка в нашето ежедневие.

Това, което се явява като крайна точка, е това, което приписваме на паметта, на спомена. Спомняме си преживявания, които сме имали, или неща, с които сме се сблъскали в живота. Какво означава това? Не означава нищо друго освен това: от преживяването, от съзерцанието, в душата остава вътрешна същност, остава образ и този образ може, когато преживяването, когато обектът вече не е около нас, този образ от своя страна да възникне преди съзнанието. Тогава има образ преди съзнанието. Как се е появил този образ? Той се е появил, защото човекът, така да се каже, се е изправил срещу събитието или нещото с вътрешната, жива сила на душата и е направил нещо вътрешно чрез преживяването, чрез нещото. И това, което е направил вътрешно, той може да преживее отново, то може да възникне отново в образа. Можем да си припомним житейските си преживявания от живота си между раждането и смъртта само до определен момент. В ежедневието всеки си спомня до определен момент във времето, който, разбира се, все още се намира в ранното детство, но който не съвпада с раждането. Нещо се случва с човек между раждането и момента във времето, до който по-късно си спомня. Каква е действителната основа за този факт?

Да, силите на душата, чрез които си спомняме преживяното, вече присъстват в човешката природа преди момента във времето, до който си спомняме. Никаква сила, дори в духовния свят, не се заражда - това е закон, който важи за духовния живот, точно както важи за физическия живот, където е разпозната - всички сили само се трансформират. Силите, които можем да наречем сили на паметта и които играят толкова голяма роля за непрекъснатостта на нашия душевен живот, също съществуват преди момента във времето, до който си спомняме. Но каква е задачата на тези сили преди този момент във времето? Те имат задачата да окажат формиращ ефект в човешкия организъм; те са формиращи сили.

Когато човек навлезе във физическо съществуване, той първо трябва да преработи това, което е наследил, по пластичен начин в продължение на определен период от време – това може да се проследи и анатомично, и физиологично – и го

преработва отвътре навън. Все още неразвитата нервна система и другите органи първо се преработват пластично от вътрешните сили на душата. И това, което е казано тук образно, но сочи към една реалност, е, че в определен момент от времето, до който човек си спомня, външният физически организъм на човека е толкова втвърден, толкова пластично преработен, че тези формиращи сили могат да спрат своето формиране, своето пластично оформяне. В този момент, тъй като формиращите сили вече не се използват за пластичното оформяне на тялото, тялото започва вече да не абсорбира тези формиращи сили в себе си, а вместо това ги хвърля обратно във вътрешността на душата, хвърля ги обратно като огледало. В този момент ние вече не започваме да изливаме душевната си дейност в тялото. Отразяването на душевната дейност е основата на цялата човешка памет.

Наистина се изправяме пред тялото си като пред огледало и по-специално паметта може да ни покаже как нашето вътрешно духовно преживяване е сбор от отражения. Когато застанем пред огледало, нямаме нищо друго, освен пасивно да се предадем на случващото се. Физическите сили карат един образ да се отразява обратно от огледалото само по себе си. Но сега нека предположим, че сме били способни – което, разбира се, не е възможно във външния физически свят – да направим чрез собствената си сила това, което иначе прави огледалото: бихме могли да преживеем себе си вътрешно, да преживеем себе си толкова силно, че да можем да си представим образ на себе си без огледало – не можем да направим това физически, но може да се случи духовно и психически. Може да се случи духовно и психически, защото душата усилюва своите преживявания на мислене, чувство и воля. Тогава душата е способна да усили силата, която иначе ни противопоставя в обичайния ни ежедневен живот като силата на спомена, така че душата вече да не се нуждае от тялото, за да преживява образи вътрешно, тъй като иначе има такива образи в паметта си само от минали размишления. Тогава душата достига до такова вътрешно укрепване, че наистина стои там, сякаш хвърляме огледален образ във въздуха чрез телесните си сили, без огледало да е налице. Силите, чрез които душата, така да се каже, формира ментален образ на себе си, без да взема предвид отражението на тялото, не се намират в обикновеното ежедневно съзнание, а първо трябва да бъдат изведени от дълбините на съзнанието чрез укрепване на душевния живот. Но когато душата извлече тези сили, които винаги са в нея, но незабелязани от нея в обикновения живот, тогава тя е преживяла вътрешно това, което действа като формиращи сили, когато човешкото същество е получило тялото си от своите предци. Тогава тя живее в тези формиращи сили, не в нещо, което се предава чрез тялото, а което първо формира самото тяло. Тогава с душата се случва нещо подобно, както с водорода, когато той наистина е издигнат от водата.

Чрез такива вътрешни душевни процеси, душата наистина се освобождава от тялото, така се издига от физическото, че сега тя преживява себе си в това, което е

независимо от тялото, да, от което самото тяло зависи. Виждате ли, ако просто погледнете какво преживява душата в себе си, не стигате до това, което е било там преди раждането или, да речем, зачеването и това, което може да премине през портата на смъртта. По-скоро трябва да се спуснете под повърхността на обикновения живот, така да се каже, и да извадите наяве по-дълбоки сили, които се изразяват само когато душата се е освободила от тялото; и това освобождение наистина може да се случи, а методите, чрез които се случва, са точно тези, които могат да се нарекат тези на духовна химия.

Но след това, когато сме освободили душата, тя наистина ни изправя пред различни качества от физическото, точно както водородът се изправя пред водата. Докато ние, когато сме в обикновения ежедневен живот, със сигурност се нуждаем от тялото да има образи преди духовното виждане, когато сме отделили душата, ние сме упълномощени, подтикнати, ако искаме да преживеем нещо, да го преживеем от вътрешните, активни сили на душата. Човек трябва да полага постоянни усилия, трябва да бъде постоянно активен. Ако иска да стане духовен изследовател, той не може просто пасивно да се отдаде.

И така, първото нещо, с което се сблъскваме, е усиляване, засилване на това, което иначе срещаме в силата на спомена, в силата на паметта; това е свободно формиране, отново на образи, наречени въображения, които човек създава, като осъзнава вътрешно, чрез преживяване, какво е душата, свободна от тялото. Душата създава свой собствен контраобраз и осъзнава, че отвъд тялото тя е нещо, което може да я пренесе през портата на смъртта. Тъй като човек очаква, че може да се спре на вътрешните преживявания, които вече има в ежедневието, той прави толкова много грешки по отношение на безсмъртието.

Ако все още вярвате, че можете да отговорите на въпроса „Какво е безсмъртното в човешкото същество?“, като разгледате какво човек преживява вътрешно в душата си в ежедневието, тогава не можете да опровергавате аргументите на някой, който иска да докаже безсмъртието, защото той винаги ще бъде прав. Просто е неудобно да бъдеш поставен в позицията, в която трябва да намериш съвсем различни понятия от тези, които имаш, да намериш съвсем различен научен език и начин на говорене, така да се каже. Това е, което човек преживява отново и отново, когато се обсъждат подобни неща; след това идва този, който иска да ги опровергае и казва: Имам едни или други идеи, които противоречат на казаното от теб. Разбира се, говорещият знае всичко това сам; защото от понятията и идеите, които човек вече има, не може да намери безсмъртие; човек трябва да премине към други понятия, точно както не може да намери понятие за водород от идеите, които има за водата. Последното нещо, до което стигаме в обикновения си умствен живот, е пасивната памет, която ни помага да имаме телесната ни организация. Първата духовно-научна дейност, чрез която навлизаме в безсмъртния човек, е дейност, извършвана

от освободената от тялото душа, която чрез собствената си вътрешна сила извиква образ на душевното същество.

Но когато развиваме душата си по пътя към духовните светове, тогава нашето обикновено мислене, такова, каквото го имаме, при което се разпростираме със сетивата си върху външния свят и след това вътрешно създаваме мисловни образи, всъщност става различно в душата ни. То става различно. Точно както силата на паметта се трансформира във висша сила, така и силата на мисълта се трансформира във висша сила. Докато мислите ни обикновено са мимолетни сенки на мислите, душата започва да възприема пътя, който също води до, бих искал да кажа, свободно формиране на въображения от паметта. Да, от живота на мисълта се развива нещо, което би могло да се сравни със сянка, която човек е разпознал като сянка, внезапно започваща да развива свой собствен живот, или със сянка, хвърлена от човек, внезапно започващ да бяга. Така е и с нашите мисли, те започват да развиват свой собствен живот; човек вече не е в същото положение спрямо тях, както спрямо обикновените мисловни сенки.

Преди една мисъл се е съединявала с друга и се е отделяла от нея; сега мислите започват да развиват свой собствен живот. Мисълта се насища с реалността, така да се каже, става субстанциална и отива като вътрешна същност към друга мисъл. Животът на мисълта се насища с реалността, той се изпълва. Човек си проправя път от живота на мисловните сенки в живота тъкане, към което самото мислене избира и възниква.

И така е с живота на волята и чувството. Ние преживяваме живота на волята в обикновеното си съществуване, като правим това или онова чрез посредничеството на тялото си; той произлиза от живота на желанието. Това, което човек преживява като воля и за което казва, че идва от душата му, престава да има тази форма. Човек се научава да разпознава как нещо се влива в живота на волята, което е извън него, нещо, което е извън душата, как бива погълнат от воля, която преминава през целия свят. По този начин човек бива издигнат от тялото си с неговото мислене, чувстване, воля и памет и бива пренесен в друг свят.

Но човек стои по отношение на тялото, а също и по отношение на външния живот по същия начин, както стои по отношение на външните обекти в сетивното възприятие. Точно както човек стои по отношение на масата и я гледа отвън, така той гледа тялото и обикновените преживявания между раждането и момента, в който започва наблюдението; той ги вижда като нещо външно, защото е напуснал тялото с душата. Ето защо е толкова невероятно важно, че по пътя, който душата трябва да поеме в духовния свят, самопознанието играе основна роля, истинското самопознание. И всеки, който знае колко трудно е самопознанието и колко е далеч от ежедневието, осъзнава, че трябва да е трудно да се стигне до вътрешното преживяване на душата чрез духовно изследване, в което душата преживява себе си независимо от тялото с напълно нови качества.

Ако погледнем какво имат хората по отношение на самопознанието, ще трябва да признаем казаното току-що. Ще бъде даден един пример сред многото. Много известен съвременен философ, д-р Ернст Мах, направи едно много забележително изказване на третата страница на известната си книга „Анализ на усещанията“ за, бих казал, липсата на самопознание по отношение на най-висшето. Известният съвременен философ разказва следната история за себе си.

Той казва: Като много млад мъж, веднъж вървял по улицата и срещнал човек, за когото си помислил: „Какво отблъскващо лице идва към мен!“ И тогава открил, че е минал покрай огледало и че огледалата са наклонени така, че вижда собствения си образ. Така той сбъркал това с „неприлично лице“, толкова малко представа имал за собственото си лице. И по-нататък той разказва как, когато вече бил университетски професор, се качил на автобус след изморително пътуване с влак и видял още някой да се качва. Помислил си: какъв жалък учител се качва тук? И отново трябвало да открие, че това, което го е застанало там, е неговият собствен огледален образ. Така че, казал той, разпознах по-добре общия си хабитус от индивидуалния си специален хабитус.

Точно както е далеч от човек в обичайния ход на живота да гледа собствената си физическа форма, още по-далеч е от него да направи нещо, за да опознае наистина душата си, наистина да я прозре. Но ако искате да вървите по духовния път, по пътя на свръхсетивното изследване, което сякаш изтръгва душата от тялото, трябва да се подкрепите със себепознание. Защото само като не обмисляте само това, което правите сега, а как всъщност се характеризирате, така че да имате навика да представяте нещата по определен начин, как сте по-дълбоко в душата, само по този начин човек може да развие способността, необходима за истинско визуализиране на много различните качества на това, което е безсмъртно в човешкото същество, за разлика от това, което обикновено има пред себе си като собствено душевно същество.

Ако се върна към факта, че първото свойство на душата, когато тя навлезе в духовния свят, когато схване своето безсмъртие, е развита способност за запомняне, свободно формираща се способност за запомняне, тогава трябва да се каже, че този вид вътрешна душевна дейност сега е доста различна от тази на обикновената памет. Този вид вътрешна способност може да се сравни с навик, който човек е придобил. Например, след като наистина сте усвоили изкуството да представяте нещо във въображението чрез укрепване на душевните сили, което сега е контраобразът на душата, свободна от тялото, тогава не е възможно например да си спомните този контраобраз на душата, свободна от тялото, в по-късен момент, както бихте си спомнили нещо, което сте преживели по-рано с обикновената си сила на спомен.

С обикновената сила на спомените човек има образи, които изплуват от хоризонта на живота на душата. Това не е така с това, което душата преживява като своето

безсмъртно същество. Дори и да го е преживял веднъж, е напразно да се появява; човек трябва да го извика втори път чрез същите дейности, както първия път. Достатъчно трудно е да си спомниш мимолетен сън, защото сънят възниква само когато силите, които са го предизвикали, са задействани. Много по-трудно е да преживееш отново преживяване от вида, описан чрез обикновената сила на паметта, защото то не е там като образ. Образът трябва да бъде предизвикан отново. Това, което остава, е засиленото преживяване на самата душа.

Следователно това са напълно нови сили и за да се доближим до тях, човек трябва да придобие нови идеи и нови понятия.

Бих казал, че безсмъртното в човека се крие забулено от обикновения живот на душата. И това, което човек мисли, чувства и желае в обикновения живот на душата, не е достатъчно, за да характеризира безсмъртното в човека. Но тази безсмъртна част от нашата природа се крие зад обикновения ни умствен живот и духовното изследване е методът за извеждане на тази безсмъртна част на повърхността. И когато човек наистина е укрепил душевните си сили до такава степен, че може, в свободна вътрешна дейност, да преобрази това, което е неговата природа, в образи, тогава свръхсетивният свят му се разкрива през няколко етапа.

Първото нещо, което се случва, когато човек е укрепил и подсилил вътрешния си душевен живот чрез току-що споменатите процеси, е, че вижда света, с който се сблъсква и когато е в тялото, от гледна точка, която душата заема, когато е извън тялото. Там всичко е различно. Например, не можем да мислим за нещата извън тялото по същия начин, както в тялото; защото животът на мисълта в тялото се състои в това, че душата невидимо управлява всичко и хвърля вътрешните си лъчи на дейност върху тялото, което ги отразява обратно към него. Това са тогава мислите; по същество те нямат външна същност.

Но когато сме изправени пред същия свят отвън тялото, тогава не можем да мислим по този начин; защото тогава не можем да отразяваме обратно от тялото вътрешната душевна дейност, а трябва да я отразяваме обратно от това, което е извън сетивното. Тогава трябва да живеем и да вътчаваме в свръхсетивното; тогава трябва да позволим на духовното да ни излъчва обратно от самите неща. Тогава никакви мисли не се излъчват обратно към нас, а ние преживяваме това, което са били оживени мисли преди това. Така преживяваме сенките на мислите, които са оживели. Чувстваме се сякаш разпръснати върху всичко, което гледаме. Когато сме извън тялото с душата, ние се съединяваме с всичко, което може да стане обект на нашето съзерцание, и ние живеем в това, което е мисловна дейност. Но това вече са мисли, които са движещи се и пълни с живот.

И подобно е с живота на чувството и волята. Сега ние сме изляти върху това, което е точно извън нас, когато сме в тялото. Там ние преживяваме, че всъщност всичко, което иначе ни е представено в сенчести мисли, в абстрактни мисловни образи на нещата, е по същество живо. Тогава светът се изпълва със скрита същност, която се

крие зад сетивното съществуване. Ние се потапяме в света на цветовете, които ни се появяват на повърхността, живеем в повърхността и възприемаме външното творение на цвета. Ние се потапяме в свят на елементарно движение. Това е първият етап, бих казал, от това как преживяваме света извън тялото. Всяка абстрактна мисъл спира, всичко е в движение и ние самите сме поставени в средата на движещия се живот. И когато сме завършили първата стъпка и това, което предприемаме в интимното душевно развитие, продължава да оказва влияние върху тази душа, тогава стигаме до друга стъпка. В тази първа стъпка на духовното преживяване ние, така да се каже, сме видели същия свят, който виждаме в тялото от сетивна страна.

Но следващата стъпка е наистина да възприемем един напълно нов свят, който няма нищо общо с външния сетивен свят. Може би най-лесно ще се изразя, като посоча следното. В моята „Окултна наука“ се опитах да опиша как нашата Земя, каквато е сега, с всичко, което се развива върху нея, се е появила от по-ранни планетарни условия, как е била друго световно тяло, преди да стане Земя. След това се опитах да опиша това друго световно тяло, което е загинало първо. Тъй като нищо от това друго световно тяло не е останало днес, то може да се види само чрез реални наблюдения на космоса отвън тялото, защото тогава перспективата се отваря и към периоди от време, които иначе не могат да бъдат обхванати.

Сега бих трябвало да опиша това по такъв начин, че всеки, който смята за възможно това, което му учат петте сетива, който само иска да го признае, трябва основно да счита това описание на развитието на Земята за изкривено и безумно, защото това, което сега е възможно на Земята, е било невъзможно с предшественика ѝ и тъй като нещата са били възможни тогава, са били възможни събития, които са невъзможни на днешната Земя. Но такива събития могат да се видят само когато човек излезе от света, в който сега сме затворени, и влезе в един съвсем различен свят от обикновения. Така на следващото ниво човек стига до светове, които имат съвсем различни свойства, които са съвсем различно устроени от това, което може да се наблюдава от Земята. И влизайки в тези светове, човек вече е в състояние да наблюдава каква е средата на душата, какъв е духовният живот на душата, преди душата, чрез раждане или, да кажем, чрез зачеване, да поеме това, което ѝ е отредено по отношение на физическите, материалните, телесните неща. Човек вижда в него, когато наблюдава този много различен свят, в света, през който душата преминава от смърт, с която е приключил предишен живот на земята, до раждането или, да кажем, зачатиято, където тя навлиза в този живот на земята. Първо душата се отделя от тялото, излиза извън тялото и наблюдава света, в който ние иначе съществуваме. Но с напредването си тя вижда нов свят и в този свят преживява формиращите сили, чрез които живее в духовен свят във времената, когато не е физически въплътена, чрез самия естествен ход на развитие.

И тогава, когато душата е готова да наблюдава този духовен свят – който е съвсем различен свят от този, който наблюдаваме чрез сетивните органи – тогава, от своя страна, от този духовен свят, тя може да наблюдава какво всъщност е най-дълбоката същност на човешкото същество и какво преминава през раждания и смърти, какво е наистина вечната, безсмъртната част на човешката душа. Ние осъзнаваме това, което се крие дълбоко в нас, само когато го гледаме от друг свят с различни характеристики, отколкото от този свят, който е само образ, нарисуван от душата ни от огледалото на тялото. Ние опознаваме себе си в най-дълбоката си същност от хоризонта на един свят, който разпознаваме, но в който не сме наясно с най-съкровената си същност, въпреки че тя е в нас, ако използваме само ежедневните си сили. И само когато погледнем към вътрешната си същност от този друг свят, сме способни да погледнем назад към миналите си животи на земята, защото те могат да бъдат зърнати само чрез поглед към свръхсетивното в човешката природа.

От всички наши предишни земни животи, това, което преживяваме в ежедневието като смъртни хора, е отминало. Вечното, което също почива в нашето същество като наша същност в цялата тази преходност, е преминало през раждания и смърти, през живот между раждане и смърт, после отново през живот в духовното; то ще премине през живота, който от своя страна ще премине между смъртта и новото раждане и новото раждане и смъртта. Безсмъртното започва там, където свършва смъртното, което е мимолетна притча за него. Безсмъртното почива дълбоко в човешката природа и е свързано със светове, скрити от сетивното наблюдение. Така че не чрез позоваване на определение или нещо друго, а чрез описание на това как душата намира пътя си към други светове, освен тези, дадени от сетивата, човек може да хвърли светлина върху въпроса, бих казал, да покаже начина за осветляване на този въпрос: Какво е безсмъртно в човешкото същество?

Ще дойдат времена, когато това, което е посочено тук накратко, сякаш с рисунки с въглен, ще се счита за истинска наука, точно както физиката и химията се считат за истинска наука днес. Колкото и мисловни навици да пречат на това, човечеството ще свикне да привлича това свръхсетивно в сферата на научното. Всъщност, точно както човечеството е свикнало да приема обикновения физически мироглед на Коперника, който също противоречи на твърденията на петте сетива – физическото, когато се разглежда в правилната светлина, трябва да се приеме, че противоречи на твърденията на петте сетива – и човечеството е свикнало с това, ще свикне да приема наука от свръхсетивното, дори ако тази наука противоречи на това, което обикновено се нарича твърдения на петте сетива и на интелекта. И в наше време е така, че в продължение на векове външната наука наистина е постигала напредък. Тази външна наука води – трябва да признаем – по съвсем разбираем начин до отричане на възможността да се отговори на въпроса: Какво в човешкото същество е безсмъртно?

Нека подчертая още веднъж: всичко, което се казва, че с леко разрушаване на мозъка ни се нарушава душевният ни живот и че това доказва, че душевният живот е свързан с мозъка, всичко това е неопровержимо. И не науката за безсмъртието ще триумфира и ще се утвърди в културата, срещу която следователно се бори естествената наука, а тази, която признава, че естествената наука е права от нейна гледна точка с твърденията си. Науката, която първо търси безсмъртното в човешкото същество чрез пътищата, които душата първо трябва да извърви, ще триумфира науката, която не говори на обикновения научен език за известното, а говори за безсмъртното като за нещо все още непознато за обикновения душевен живот. Неразбирането относно естествената наука произтича просто от факта, че днес е лесно за естественика да спечели спора, когато става въпрос за това, което му се казва, че идва от предполагаема духовна наука. Той трябва само да посочи как мозъчните нарушения нарушават нормалното мислене, как с възрастта душевният живот отслабва. Това, което отслабва, са само образите на това, което първо трябва да бъде открито, и ако някой му противоречи, тогава само го смущава, тогава само го прави непокорен; защото той е прав за това, което единствено той вижда като душевен живот.

Човечеството ще трябва да свикне да копае много по-дълбоко, ако иска да отговори на нуждите на науката за свръхсетивното в бъдеще, тъй като тези нужди вече са съзнателно присъстващи в много човешки души и несъзнателно в безброй други, така че тези човешки души вече не могат да бъдат задоволени с това, което старите традиции или емоционални представи могат да им дадат, когато става въпрос за въпроса: Какво е безсмъртно в човешкото същество?

Но в културното развитие ще навлезе духовна наука, която ще изследва безсмъртната същност на човешката душа по такъв начин, че да не противоречи на факта, че безсмъртното не може да бъде разпознато от това, което се вижда у човека в ежедневието, както водородът не може да бъде разпознат от водата. В културното развитие на човека ще навлезе духовна наука, която ще говори за това, което трябва да бъде открито като безсмъртно в човека. То е там, но трябва да бъде открито, точно както това, което се отнася за науката, винаги е било там, но все още не е било открито. И точно както някога не е имало естествена наука в съвременния смисъл, а тя едва е възникнала, така и това, което е безсмъртно в човека, винаги присъства в дъното на смъртната част на човешката душа, но първо трябва да се появи за съзнанието и ще стане, когато възникне нуждата от развитие на такива знания, за хората това, което ще ги изпълни с утеха, сигурност и сила в най-трудните моменти от живота и което ще им отговори на въпроси, на които обикновената наука не може да отговори.

Ще дойде време, когато човешкият живот ще бъде само наполовина пълноценен, ако не знае нищо за това, което духовната наука ни дава. И дори ако много хора все още вярват днес, че човек може да живее без тази духовна наука, в цялото

човечество ще се развият житейски потребности, които ще направят духовната наука, в посочения днес смисъл, абсолютна необходимост за живот. Днес нещата все още са такива, че някой, който стои здраво на почвата на естествената наука, не може да бъде опроверган от това, което обикновено се разбира под безсмъртна душа, тъй като той трябва да е прав в своите възражения; но ще дойдат времена, когато ще се признае, че тези възражения със сигурност могат да бъдат направени, но че те не се отнасят до това, което духовната наука наистина разкрива за безсмъртната природа на човека.

Ако имате огледало с неравности, тогава отражението също ще бъде неравномерно, а ако изобщо нямате огледало, тогава няма да се вижда никакво отражение и ще осъзнаете, че това са сравненията за безсмъртната душа с телесния живот. Ако нещо е нарушено във физическото, тогава и смъртната душа трябва да е нарушена и това, което казва науката, трябва да е правилно. По същия начин, когато нещо в тялото е станало неизползваемо с напредване на възрастта, обикновеният живот на душата, който е единственият, който се преживява, не може да се изрази. В бъдеще истинската духовна наука ще бъде в пълна хармония с това, което казва естествената наука; но много от предразсъдъците, които все още се придържат към хората днес, ще трябва да бъдат преодоляни.

Например, някои философски концепции за човешката душа ще трябва да бъдат преодоляни. Знам много добре какво е казала философията за понятието за субстанция; но всичко, което тя мисли за това, което се развива като душа, е такова, че позволява на нещо субстанциално, което по някакъв начин е по-фина форма на това, което човек обикновено има пред себе си, да премине през портата на смъртта, докато това, което наистина преминава, е чисто духовно нещо, духовен процес и оставя зад гърба си всичко, което човек има в обикновения опит. Но чуваме, че първата свръхсетивна сила на душата е по-нататъшно развитие на силата на паметта, че тя е висша форма на силата на паметта. И това е важно, защото когато душата преминава през портата на смъртта, тя развива такива способности във времето, което след това претърпява, способности, към които, преди всичко, се развива тази повишена сила на паметта, това гледане на противоположността на това, което самата душа е. Това означава, че това, което остава за душата, след като е преминала през портата на смъртта, от настоящия живот, е истински висш спомен, поглед назад към този живот.

Нищо в истинския духовно-научен смисъл не противоречи на общоприетия факт, че човекът, докато преминава през времето между смъртта и новото раждане, винаги може да погледне назад във висш спомен върху това, през което е преминал тук, между раждането и смъртта. Бих искал да кажа: където свършва споменът, започва висшият спомен и след смъртта ние сме в плен, жив контакт с това, което сме преживели тук. Това са неразвити, примитивни мисли, които все още могат да предизвикат безпокойство у хората, сякаш връзката, прозрението за това, което са

преживели тук, липсва. Тя не ѝ липсва това. В духовното си съществуване, със своите напълно различни способности и характеристики, душата преживява пълна връзка, продължение на живота, който преминава между раждането и смъртта, с това, което се намира между раждането и смъртта. И това е важното, че като се издига изкуствено от тялото, душата развива повишена, засилена сила на паметта като своя първа сила. Точно както тази свръхсетивна, познаваща душа може да формира контра-образа на себе си, така и след смъртта тя има силата да съзерцава във видение това, което е преживяла в тялото. Човек винаги трябва да има предвид, че свойствата на душата, които всъщност се изследват чрез духовната наука, се съдържат също толкова малко в ежедневието, колкото свойствата на водорода вече се съдържат във водата.

За човечеството е предвидена наука като духовна наука, която не е просто абстрактна наука, не е просто наука на мисълта, а която в своите ефекти ще се влее в живота на чувствата, в живота на чувствата, в живота на душата, така че в бъдещето у човека да възникне тревожният въпрос: Какво е безсмъртното в човека? Тогава той ще знае, че съществува духовна наука, която говори за това в настоящия човешки живот, което е независимо от смъртта и раждането. Тогава човекът ще знае, че неговото безсмъртие не започва едва след смъртта, а че безсмъртните са силите, които присъстват в обикновения живот, но под повърхността на този живот. И силите, които са необходими за новия живот на бъдещето за човека, ще произтичат от такова осъзнаване на неговата жива, безсмъртна част.

Тези хора, които ще кажат, че човек не бива да се занимава с това безсмъртие, ще се сблъскат с благотворното съдържание за човешката душа, което духовната наука ще донесе, точно както човекът, който казва: „Имам пред себе си парче кръгло желязо; вие казвате, че в него има скрита сила. Какво значение има това за мен?“ Другият човек ще използва желязото по-висш начин, който признава магнитната сила, скрита в желязото. Той води до пълноценен живот, който трябва да принадлежи на човека, който не само знае какво показва ежедневието, но и знае, че то е пронизано от безсмъртното ядро на битието, което преминава през раждането и смъртта на човешкото същество. И може да се спомене, дори и да не е пряко свързано, че тази духовна наука, както е предвидена тук, е всъщност това, което вчера беше посочено като възможен плод именно на немския идеализъм. Както казах, дори и да е само външно изисквано от събитията на времето, това, което трябва да се каже сега, може би все пак ще бъде казано. Виждаме как немският интелектуален живот в началото на XVIII и XIX век се е развил в мислите на немския философски идеализъм у Фихте, Шелинг и Хегел, философите, на които днес се противопоставят толкова силно, чието величие тепърва ще бъде признато отново. Каква е особеността на този немски идеализъм, тъй като той се простира и до поетите Лесинг, Хердер, Шилер, Гьоте и т.н.? Същественото е, че тези личности чувстват нещо живо в живота на мисълта и че не говорят просто за тези мисли,

както се говори за сенките на мислите в обикновения живот, а усещат, че наистина има нещо живо в мислите, дори ако духовната наука все още не би могла да бъде продукт на своето време; но те говорят за реалността на мислите. Днес знаем, че това идва от факта, че когато душата изживява себе си, тя вече не живее в сенките на мислите, а показва този живот на сянка, който е отвън. Именно поради тази причина, точно както плодът е скрит в цвета, сега се проявява нещо, което наистина може да ни даде сигурната надежда, че в развитието на германския духовен живот, който в момента отминава, ще се разкрие пътят от идеализма към истинската духовна наука. Има различни признаци за това.

Наистина, други народи също са се стремили да проникнат в духовния свят, но винаги са го правили по много по-външен начин. Когато човек види как един философ, Трокслер или Шуберт, който днес изобщо не е [добре познат], се е стремил да се издигне в свръхсетивния свят, като обогатява душата, а не като иска да се издигне чрез външни машинации, тогава човек вижда вътрешния път на духовното развитие в духовната наука. И в делото на един мислител, в широкообхватното дело на Херман Грим, може да се види как духовният мироглед на немския интелектуален живот, неговите корени и цветове, дават плодове навсякъде. Два примера ще са достатъчни.

Херман Грим е възхитителен историк на изкуството. В това художествено изследване човек вижда как той се потапя в произведението на изкуството, как оживява отвътре, от другата душа, това, което иска да представи, как наистина излиза с душата си дори в художественото съзерцание. Ако човек се запита за причините и не иска да се отклони в абстрактното, тогава открива причините за тази особена способност в начина, по който самият той се е държал в поетичното си произведение на изкуството. Той казва например, че е написал новела „Певецът“ или роман „Непобедими сили“, че иска да влее съзнание в тези произведения на изкуството, че животът не се ограничава до това, което се случва между раждането и смъртта, а [с това, което] се крие отвъд смъртта.

В „Певецът“ един мъж се влюбва в донякъде флиртуваща женска героиня, след което изпада в ужасно екзистенциално отчаяние и се застрелва. Сега е показано как приятелят на този мъж трябва да бди над певицата през следващите няколко нощи, как тази певица – както Херман Грим представя нещата, човек има ясното усещане, че не иска да представи нещо, което е внушение, а нещо, което е свързано с обективните процеси на света – че тази певица, неспособна да заспи, говори на този, който трябва да я бди. Тогава мъжът, който се е застрелял, влиза през вратата и се приближава до нея. И човек вижда, че това не е замислено като обикновена история на въображението, а че Херман Грим иска да опише как случващото се в живота има траен ефект. Показано е как смъртта на певицата е свързана с това, което е останало от другия, че животът се простира отвъд обикновения живот.

И ако духовната наука, която цитирах като душа, отделена от тялото, която с определена част става отново видима за ясновидското зрение, тя ни показва, че чрез специфичния шок на живота, човекът, който се е отделил чрез смъртта, всъщност се появява. Не давам такива примери, защото те се срещат в литературата; само духовният учен, който гледа на нещата по специализиран начин, може да каже: Това представяне е подходящо за Херман Грим. Този въпрос трябва да се повдигне, за да се покаже как подобно духовно преживяване постепенно се проявява в изключителни духове, че самите те артистично и истински представят как човешкото същество достига отвъд смъртта със своето безсмъртие.

И в романа „Unüberwindlichen Mächten“ („Непреодолими сили“) от Херман Грим, той показва как любимият е застрелян, но в безсмъртието си остава в духовния свят, докато опечаленият любим умира. Тя вече има зародиша на смъртта в тялото си и умира. И сега Херман Грим, в едно чудесно експертно представяне, показва как - докато Еми, това е името ѝ, умира - форма се издига от тялото, ръка от ръка, глава от глава, духовен образ на това, което е било физическо. Там виждаме как наистина, бих казал, плодотворният импулс на духовната наука се е съдържал в разцвета на немския интелектуален живот, в немския идеализъм и, продължавайки да работи, е създал духовно течение, което сочи към това, което духовната наука търси днес.

Ако само хората, които искат да изучават най-съкровенията същност на германския национален дух, отиваха на правилните места, те не биха изобразявали един донякъде тесногръд учител като типа германец, както прави Ролан, а биха видели колко велики и могъщи неща се подготвят зад това, което е живо в германското културно развитие днес. Могат да се цитират стотици подготвителни трудове, за да се покаже как формиращите сили в германския интелектуален живот сочат към духовната наука.

Сред стотиците примери могат да се цитират следните: Директор на училище в Бидгошч, който е живял самотен живот и е починал през 1868 г., е написал трактат за безсмъртието на душата. Той не е от особена стойност, защото представя рационални аргументи, които могат да бъдат опровергани от науката. Но човекът, на когото този директор на училището – Йохан Хайнрих Дайнхард е било името му – е оставил наследството си, може да свидетелства, че Дайнхард е възнамерявал да публикува второ издание на гореспоменатото си есе. В него той е искал да цитира всички рационални аргументи, които е цитирал, но същевременно да обясни как чрез вътрешно задълбочаване на душевните сили му е станало ясно, че душата развива висше, етерно тяло във физическото тяло, което пренася през портата на смъртта, за да може след това да продължи да живее в ново тяло. Това ново тяло, за което говори Дайнхард, не е нищо друго освен това, което духовният учен изпитва, освобождавайки душата от инструментите на тялото. Така виждаме как първите

кълнове на духовно-научните плодове се появяват навсякъде в немския интелектуален живот.

Особено когато сравним тази немска духовна култура с други духовни култури, откриваме, че тази духовна култура е особено подходяща да следва пътя, който трябва да бъде пътят към духовния свят в бъдещето, а именно пътя, който води чрез енергизиране, чрез укрепване на силите на самата човешка душа, до това, което иначе изобщо не навлиза в човешкото съзнание. Това е, което аз, както казах, дори и само външно свързано с това, което би трябвало да се обясни днес, което аз - може би не заради логически, а заради емоционален контекст - но ми беше позволено да спомена във време, когато чрез събитията от онова време въпросът „Какво е безсмъртното в човешкото същество?“ идва пред душата ни по такъв смислен начин всеки ден, където смъртта повдига стократно въпроса за безсмъртното всеки ден, където виждаме как нашите смели, саможертвени съвременници преминават през портата на смъртта, и не с волята, с която преминават през портата на смъртта, искат да дадат доказателства за материалистичен мироглед, а за факта, че в тях съзнателно или несъзнателно живее сигурността: Със смъртта, не просто смърт, се постига живот, по-висш живот в най-разнообразни форми.

Копнежът за сигурност по въпроса за безсмъртието е осезаем вече днес. Той ще става все по-интензивен и все по-пламенен. И в това отношение, настоящите съдбоносни времена могат да бъдат факла, която в блясъка си показва, че е дошло времето човечеството да развие ново търсене и ново търсене по въпроса за безсмъртието. Това търсене и търсене ще доведат до духовна наука. Днес трябва да се дадат някои щрихи за същността на тази духовна наука. Преди всичко, трябва да се посочи как духовният изследовател на бъдещето ще покаже на човека, който повдига въпроса, че днес разглеждаме нещо, което първо се отделя от обикновения човешки живот и което чрез начина, по който се представя, се доказва като безсмъртната част на човешкото същество.

Исках само да намекна как човечеството в бъдеще ще може да се образува по въпроса за това какво е безсмъртното в човека, точно както хората днес се образуват за това какво се съдържа в материалните сили, заедно с физиците и химиците. Точно както днес не всеки трябва да бъде химик, физик, биолог, за да се възползва от постиженията на химията, физиката и биологията в най-разнообразни форми, така и в бъдеще не всеки трябва да бъде духовен изследовател, ако иска да укрепи живота си с това, което духовното изследване може да му даде. И ако човек само изчисти предразсъдъците на настоящето, неговите навици на мислене, ще се научи да признае, че макар резултатите от духовното изследване да могат да бъдат открити само чрез самото изследване, здравото човешко разбиране, здравото чувство за истина на всяко човешко същество може да види, схване, намери потвърдено това, което казва духовният изследовател. Не че нещо в човешката

душа всъщност противоречи на твърденията на духовната наука, но именно предразсъдъците, с които човек си поставя препятствия по пътя, все още възпират духовната наука днес.

Но с това бих искал да обобща с няколко думи какво формира самото съдържание на днешното ми размишление, като изразя в няколко реда чувствата, които възникват от това размишление. Това, което може да се излее в целия ум като осъзнаване на този, който ще повдигне въпроса „Какво е безсмъртното за човешкото същество®“ в бъдеще, това бих искал да изразя в следващите редове, които са предназначени да бъдат резултат от ума на това, което се опитам да изразя.

Сетивата говорят на човека
за нещата в необятността на пространството;
силата на душата се провъзгласява за
промяна в хода на времето.
Пробуждайки се до духовно същество,
вътрешното същество на човека се освобождава
от ограниченията на тялото
и в мисълта си съзира реалностите
на дълбокото управление на собственото съществуване
в царството на вечността.

12. Същността на духовната наука и познанието за трансценденталния свят

Базел, 9 април 1915 г.

Уважаеми присъстващи! Невъзможно е да убедиш някого директно или да искаш да убедиш някого с размисъл в областта на духовната наука, както ще се предприеме тази вечер, и би било наивно да се предполага такова нещо. Защото духовната наука като такава, както е предвидена тук, е в ранните етапи на своето развитие и тя иска само постепенно да стане част от културното развитие, от духовния живот на хората. Днес идеите, изтъкнати от духовната наука, напълно противоречат на обичайните представи на най-широките кръгове. И е много по-естествено, бих казал много по-очаквано, да възникнат възражения срещу нещата, както трябваше да бъдат казани тази вечер, че тези неща се възприемат като фантазии, като сънища. Това е много по-очаквано, отколкото ако нещата бъдат незабавно одобрени. По-специално, всеки, който се е запознал с областта на духовната наука или нейните резултати, няма да предположи, че може лесно да убеди някого. По-скоро това, което е резултат от духовната наука, трябва много бавно и постепенно, както винаги е било с духовния прогрес в света, да стане част от нашите мисловни навици, от целия ни начин на възприемане на времето.

И затова е твърде разбираемо, дори самоочевидно, че от много страни – и биха могли да се цитират много повече страни, отколкото могат да бъдат споменати в това въведение – днес трябва да се повдигат възражения и противоречия, дори подигравки и подигравки срещу резултатите на духовната наука. Преди всичко най-очевидното възражение е, че духовната наука противоречи на добре обоснованите постижения и идеи на естествената наука, която е постигнала такъв голям и мощен напредък в наше време. Днешната лекция може би ще може да хвърли известна светлина върху това възражение по-специално. Но възражения възникват и от други страни и както се надявам да стане ясно в днешните и утрешните лекции, бих казал разбираеми, но неоснователни възражения.

Религиозно настроеният човек, привърженикът на тази или онази религиозна общност, лесно си мисли - и отново казвам: разбираемо - че духовната наука би могла по някакъв начин да се държи враждебно или антагонистично спрямо религиозното задълбочаване и религиозния живот на човешката душа. И по-специално, днес все още ще има много хора, които са убедени, че духовната наука - в това, че иска да води душата към свят, който не е светът на сетивата и не е светът на обикновения ум, към свят на духовни същности и духовни дейности - трябва да попадне във всевъзможни суеверия и по някакъв начин да ги разпространи сред онези, които искат да станат последователи на духовната наука.

По-специално, бих могъл да кажа, че някои съвременни възгледи трябва да бъдат осмивани, когато духовната наука отстоява най-фундаменталния си принцип, а

именно, че човекът в своята цялост, в своята цялост, не е просто това, което отговаря на нашите външни сетива, това, което той изглежда на себе си за своите външни сетива, и това, което изглежда на интелекта, който е свързан с мозъка, с нервната система. Съвсем естествено е, че от определени гледни точки днес това не само се възприема като блян, но и се осмива, когато се казва, че това физическо човешко същество, както е изучавано от обикновената наука, това физическо тяло, както то трябва да се счита от мнозина днес за единственото реално нещо - трябва да кажа - не е единственото нещо, което може да бъде разпознато в едно човешко същество, а е, това физическо тяло, само един крайник на цялото човешко същество.

Свръхестествено и невидимо, така да се каже, - това е един резултат от духовната наука - в това физическо тяло и под него се намира едно фино, духовно човешко същество, което по определен начин, както ще видим, е дори действащият, производителът, създателът и активаторът на физическото тяло. И когато духовната наука говори за това второ, свръхсетивно, невидимо тяло да се нарича етерно тяло, както казах, е напълно разбираемо, че такъв резултат се представя като сяпо предположение, осмивано като фантазия. И ако духовната наука не може да бъде удовлетворена, освен ако не установи, освен този физически човек, и току-що споменатия духовен човек, а трябва да предположи и по-висша връзка на човешката природа в допълнение към това, и ако от някои страни тази по-висша връзка на човешката природа се нарича астрал, по причини, към които ще се върнем днес, тогава, както казах, би било почти наивно да се вярва, че подобни предположения не биха били осмивани от гледна точка, която често се счита за единствената научна днес.

В хода на настоящото ни изследване искаме да създадем малка основа за такива свръхсетивни членове на човешката природа, като представим на душевния ум начина, по който духовната наука може да стигне до такива предположения, какво трябва да направи духовният учен, за да му бъде позволено да представи такива предположения на човешкото познание.

Истинската, истинска духовна наука е изцяло в хармония с естествената наука, каквато тя се е развила с нейните прекрасни резултати. Всъщност, тя не само е в хармония с нея, но дори иска да бъде истински, автентичен наследник на естественонаучните изследвания на духовните явления, на явленията на духовния свят. И когато днес, по отношение на живота на душата, радикалният естествоизпитател казва: Не признаваме ли, че този живот на душата, както живее и се развива в човека, стои в тясна връзка, във взаимоотношение с физическите явления? Или не следва ли от това, че този живот на душата е абсолютно материално зависим, като светлината и топлината на пламъка, от физическия, материалния живот? Когато днешният учен, казвам не от някакво нерелигиозно чувство, а от най-фундаменталното си убеждение, представя това, тогава трябва да

се каже, че истинската духовна наука, каквато започва да се развива днес, защото това, което естествената наука наистина има да каже по отношение на загатнатото, не противоречи на естествената наука. Напротив, тя е напълно в съгласие с естествената наука по всичко, което е законният резултат от естествената наука. Ако погледнем душата такава, каквато тя първоначално се представя в живота, докато преминаваме през този живот между раждането и смъртта, ако погледнем този душевен живот, когато виждаме през себе си чрез себепознание по отношение на нашия вътрешен душевен живот, можем да кажем, че този душевен живот се осъществява в мислене, чувство и воля. И по същество, в тези три дейности на душевния живот, в мисленето, чувството и волята, ние имаме обхвата, хоризонта на душевния живот пред нас. И ако някой, който все още не е стъпил на почвата на духовната наука, но би имал нужда, бих искал да кажа, да разбере нещо за човешкото същество, да предположи нещо, което преминава през портата на смъртта и след смъртта обитава в духовен свят, когато такъв човек погледне обикновеното мислене, чувство и воля, които се представят в ежедневието на човека, и след това, по някаква философска или друга причина, каже: Това мислене, чувство и воля е нещо, което няма нищо общо с материалните процеси в човешкото тяло, и ако някой иска да спаси душата на човека от физическо унищожение или от физическата природа като цяло, научният изследовател би дошъл и би казал: Но вижте, само леко нараняване на нервната система е необходимо, за да се подкопае това мислене, чувство и воля. Така че, както светлината и топлината зависят от пламъка, от горивото, така и мисленето, чувството и волята зависят от физическите процеси. Ако те бъдат прекъснати по някакъв начин, тогава мисленето, чувството и волята не могат да протичат по правилния начин.

По правдоподобен начин физиологията, психологията и медицината знаят как да цитират всевъзможни причини, за да докажат, че мисленето, чувството и волята са изцяло обвързани с тези материални процеси на нервната система, с физическото тяло като цяло.

Освен това се посочва: може да се види как в младостта, с развитието на физическото тяло, се развива и душевният живот; как в напреднала възраст, когато активността на физическите процеси намалява, намаляват и мисленето, чувството и волята. Дали научно мислещият човек правилно казва: „Не можем ли да видим, че това, което наричаме душевен живот, е само следствие от физически и материални процеси?“ Естественият учен може да попита: „Остава ли нещо, което би могло да се каже, че влиза в духовния свят през портата на смъртта като живо вътрешно същество?“

Отново и отново естествените науки насочват вниманието ни към едно вековно противоречие в обяснението на човешката душа, което срещаме в прекрасния диалог на Платон за безсмъртието на човешката душа, свързан със смъртта на Сократ. Там виждаме как Сократ възразява срещу Симий, срещу този, който казва:

Ах, целият този душевен живот на човека, можем да го схванем като нещо като игра, звуците на лютня, а лютнята е физическото човешко тяло. Когато силите на физическия човешки живот се разгърнат, сякаш струните на лютнята се разгръщат и произвеждат звук и дават контекста на звуците. Физическите дейности и материалните процеси на човешкото тяло пораждаат душевния живот, а когато лютнята е унищожена, хармониите на лютнята също спират. Но в момента, в който това, което поражда материални процеси в човека, е унищожено, това, което е резултат от звученето на човешките дейности, също спира, а с него и душевният живот.

И дори може да се каже, скъпи мои присъстващи, че ако човек не изхожда от субективната нужда на човешкия живот, от копнежа за живот, свободен от тялото, тогава е много трудно да се избяга, ако има само необходимото чувство за подкрепящите сили на съвременните научни идеи, много е трудно да се избяга от това, което науката има да каже от своята гледна точка в току-що споменатата посока. Трудно е да се избяга от това, защото причините, които трябва да се дадат за факта, че животът на душата, както е известен, както се случва в ежедневно мислене, чувстване и воля, наистина е демонстративно зависим от физическите процеси. Причините, които трябва да бъдат представени за това, са сериозни за всеки, който е способен да прозре през подкрепящите сили на тези причини, който изобщо е способен да проникне в това, което съвременната естествена наука може да даде за общото познание за света, какво има да каже.

Но духовната наука стои - и това трябва да се подчертае особено - по отношение на всичко казано дотук, изцяло на основата на съвременната естествена наука. И има - разбира се, не мога да спомена целия обхват на това, което би трябвало да се спомене сега - няма нищо, което може легитимно да се изтъкне в посочената посока от страна на естествената наука, което истинската, истинска духовна наука би противоречало. Истинската, истинска духовна наука трябва напълно да признае, че това мислене, каквото ни се сблъсква в ежедневието, че това чувство и воля, каквито ни се сблъскват в ежедневието, са резултат от физическите и материални процеси на тялото и следователно трябва да бъдат угаснали в момента, в който тялото престане да функционира при смъртта. Всичко, което естествената наука има да каже за този ежедневен живот на душата - и само това е, което има да каже - трябва да бъде и валидна предпоставка за истинската, истинска духовна наука.

Но сега, за първи път, се появява истинска и автентична духовна наука, водеща до пътища на духовно изследване, които надхвърлят обикновеното мислене, чувстване и воля и които знаят как да цитират още една същност на човешката душа. Да, духовната наука казва, че това, което човек преживява в обикновения живот като мислене, чувстване и воля, е изцяло зависимо от телесните процеси. Но зад това мислене, чувстване и воля стоят други душевни сили, душевни сили, които са невидими и неуловими за обикновения душевен живот и които са независими от

физическото, и които преминават през портата на смъртта, когато тялото претърпява разпад.

Обикновеното мислене се осъществява по такъв начин, че в ежедневието си възприемаме нещата чрез сетивата си и свързваме мислите си с това възприятие. Това, което правим, особено в духовната наука, трябва да се признае в най-сериозен смисъл, че всичко това е свързано с материалните процеси на нервната система. Действителната душа изобщо не се появява в ежедневието, дори не и в мислещото съзнание. Този душевен живот, както ще видим след малко, също стои зад обикновените мисли и идеи и именно този душевен живот предизвиква материалните процеси. И тъй като материалните процеси протичат в нервната система, образите се създават от истинския душевен живот. Тези образи са нашите мисли. Тези образи, така да се каже, не се различават от огледалния образ, който виждаме, когато стоим пред огледало.

Като човешки същества, ние стоим пред огледало – това е замислено като сравнение, но би трябвало да означава нещо повече от просто сравнение – ако не можем да видим себе си, виждаме своя образ. Образът е там само докато огледалото стои пред нас; това зависи изцяло от природата на огледалото. Скъпи възлюбени присъстващи, с нашия душевен живот, с нашия истински душевен живот, който духовната наука едва сега открива, който не се състои от обикновено мислене, чувстване и воля, ние стоим като човека пред огледалото, който не може да види себе си; и това, което този човек прави, е, че предизвиква процеси в нервната си система в несъзнаваното. Но това е, което прави нервната система огледало, а мислите и идеите се отразяват обратно от това огледало. Мислите и идеите са там само докато нервната система е способна да функционира. Точно както огледалният образ няма своя собствена реалност, така и това, което обикновено наричаме наше мислене, няма друга реалност освен образ, истински образ. То зависи от това душевният живот да се отразява в материалните процеси на нервната система.

Сега, това, което живее в мисленето, действителната душевна сила, която може да се сравни с човека, стоящ пред огледалото и на когото мислите му се явяват само като образ, тази действителна душевна сила трябва първо да бъде открита чрез духовната наука. И в по-ранни лекции вече посочих оттук как истинският, скрит душевен живот може да бъде разпознат в чисто образното съществуване, което преживяваме в ежедневието мислене и въображение; бих искал да кажа това, което присъства в мисленето като скрита душевна сила на мисленето.

Посочих – можете да прочетете повече за това в моите книги, в „Как да познаем висшите светове?“ и във втората част на „Окултна наука“. Мога само да загатна принципите на тези неща в краткото време, с което разполагам тук. Вече загатнах какво тогава трябва да се случи в душата, така че това, което се отразява в мислите и образите в картината, да осъзнае себе си, така че животът на душата да бъде

истински схванат в онзи елемент, който остава напълно несъзнателен за нея в обикновения, ежедневен живот. Това, което душата трябва да постигне в себе си, са интимни вътрешни процеси и преживявания на самата душа. Ако прилагаме само мисленето и въображението, които имаме в обикновения си ежедневен опит, тогава никога няма да открием истинската, свръхсетивна душа, която обитава в нас и която преминава през портата на смъртта, дори когато тялото е унищожено. За това трябва да предприемем определени вътрешни, интимни процеси в нашето мислене, в нашето ежедневно мислене, които се наричат медитация и концентрация на мисълта. Мога само накратко да загатна за това.

Докато обикновено следваме обичайните закони - наложени ни от света - и оставяме една мисъл да следва друга, в медитацията и концентрацията, във вътрешното усилие и напън на мисълта, ние се опитваме, чрез вътрешен произвол, да поставим в центъра на вниманието си определени мисли, които самите ние формираме или които получаваме отнякъде. Опитваме се не само да се оставим да бъдем водени от света по отношение на мисленето, но и да концентрираме вътрешно душевните си сили по такъв начин, че тези душевни сили да бъдат насочени към една-единствена поредица от идеи за по-дълъг период от време. Стремим се да развием вътрешна дейност на мислене, която иначе човек никога не би развил в живота, и да гледаме с цялата си вътрешна сила към една-единствена мисъл; това се нарича медитация, концентриране върху една мисъл.

Не е важно просто да си помислите дадена мисъл, а тази мисъл да не е подтикната от външен стимул, а да възниква отвътре, да достига до центъра на вашето съзнание и да остава в душата ви дълго време, така че да можете, така да се каже, да огледате тази мисъл навътре, така че душата ви да се насочи към нея. Не зависи от това какво казва тази мисъл или дали е вярна по отношение на външните проявления, а от вътрешния фокус на душата. Важно е вътрешното преживяване на душата, това, което тя преживява в своята вътрешно засилена мисловна дейност. Не зависи от това, което душата представя. Затова е по-добре да се съсредоточите върху алегорична идея, която не изобразява нищо външно. Затова е важно да използвате вътрешни сили, от които човек иначе не би се нуждаел за това представяне. Тогава обаче е необходимо да има много търпение и постоянство, защото понякога са необходими години, за да се развие вътрешен навик за мислене, така да се каже, който се развива в тази концентрация, до такава степен, че това, което е скрито, което се крие зад мисленето, което е активно в мисленето, така да се каже, но не се вижда от обикновеното съзнание, това да дойде в съзнанието. Ако вие, и наистина често в продължение на години, в търпение, енергия и постоянство, сега не казвам просто неговото мислене, а неговите вътрешни сили, които са в основата на мисленето, от скритите, дълбоки основи, тогава осъзнавате какво означава не просто да мислите, а да формирате в мисълта, да засилите вътрешния си опит в мисълта. Това, което произлиза от това, дами и

господа, е абсолютно ново преживяване на живота, нещо, което човек не може да има, ако не е засилил мислите си по описания начин. Както казах, можете да прочетете повече за това в споменатите книги; сега мога да дам само основните принципи.

Какво открива човек, когато експериментира чисто в сферата на душата и духа? Е, скъпи слушатели, това, което открива, може най-добре да се характеризира със следните думи: Докъде всъщност ни води обикновеното мислене? Ако наистина погледнем това обикновено мислене, както се развива в човека в ежедневието, с отворен ум, трябва да кажем: то стига до това, което наричаме спомняне, до припомнянето, до разгръщането на паметта. Успяхме да посочим, че това, което всъщност живее в мисленето, стои пред телесното като пред огледало и че това, което са обикновените мисли, се отразява обратно от тялото. Но след това това мислене, това въображение развива такива мисли, такива идеи, които, както обикновено се мисли, така да се каже, се вкореняват в душевния живот, остават там, така че по-късно човек може да погледне отново назад и, без да е налице външно преживяване, това, което е преживял по-рано, намира ехо в собствения душевен живот. По принцип цялата философия и цялата наука се основава на факта, че човек може да развие памет, че може да погледне назад към това, което вече не е налице. И именно по отношение на това, което човек може да нарече памет, истински правилното научно схващане за света е в пълна хармония с духовния изследовател. Не бива обаче да се вярва – и прогресивната естествена наука ще докаже това, тя ще докаже това, което сега ще трябва да обясня като резултат от духовната наука – че нещо като фотографско изображение на преживяване остава в душата, когато то е извикано в паметта. Нито пък бива да вярваме, че в нервната система остава нещо, което, когато отново се активира, има сходство с преживяванията, които сме имали преди години или дори вчера. Всъщност представите, които хората, работещи в областта на естествените науки, имат днес, все още са до известна степен неадекватни. Но именно посоката на естествените науки води до това, което ще кажа.

Какво всъщност остава, когато имаме преживяване, а след това минават дни или години и по-късно си спомняме преживяното от кладенеца на паметта си? Какво остава тогава? Остава ли образ? Не.

Уважаеми участници, естествените науки в частност ще докажат, че това, което остава в тялото, когато си спомняме нещо, не прилича, така да се каже, на това, което си спомняме, повече отколкото на буквите на лист хартия. И ние четем това, което си спомняме, докато четем тези букви. Естествените науки ще докажат, че този спомен има сходство с подсъзнателното четене, че това, което остава в паметта ни, не са нищо друго освен знаци, които първо трябва да бъдат интерпретирани от по-дълбокия душевен живот. Точно както някой би описал: Има буква, която има вертикална линия, линия нагоре, извивка, има буква, която има

извивката напред, след това вертикални линии и така нататък – как човек не чете, а как този, който се е научил да чете, не описва това, което е на хартия, а по-скоро, чрез способността си да чете, формира определени идеи, които нямат нищо общо с това, което е на хартията, така е и с това, което остава като знак в телесната организация във връзка с това, което след това имаме в действително преживяната памет. Тази памет е вътрешно четене. Както казах, науката ще докаже това, особено от своя гледна точка. Тя все повече ще се отдалечава от авантюристичните идеи, които има в момента. Скоро ще видите, че духовната наука може да стигне до такова прозрение, както току-що беше изразено, когато се обсъждат други видове духовно-научни идеи.

По този начин мисленето на човешкото същество стига до точка, в която то надхвърля простото възприемане на огледални образи, до един вид обратно четене, до подсъзнателно обратно четене. Това също е вид огледало; но това, което се отразява, са само знаци, не действителен образ, а знаци, които по-късно предизвикваме чрез това, което имаме в себе си като душевна сила, до това, което е тогава възраждането на паметта. Нека отбележим от това, че когато тъкаме и живеем в спомените си, ние всъщност тъкаме и живеем в истински духовен свят. В момента, когато мисленето преминава в паметта, в това мислене вече действа по-дълбока, чисто духовно-душевна сила; човек просто не иска да го признае по обикновения начин. Защото, когато си спомняме, не можем да извикаме процеса, който е останал в мозъка - това не би било нищо повече от описание на буквите. Ние живеем и тъкаме в едно реално същество. В едно реално вътрешно преживяване ние сме в спомен. Именно чрез паметта човек се издига от мисленето, чувството и волята, които все още са свързани с тялото в най-широк смисъл, до духовното. И когато човек тренира достатъчно волята си, той осъзнава, че когато живее в паметта, той живее в душата, в душата, която е независима от тялото, в това, че само знаците са в тялото.

Когато чрез медитация и концентрация мисленето се засили и оживи по описания начин, човек стига до трансформирането на самото мислене в това, което не е в обикновения живот. Тогава това мислене придобива вътрешна активност. Същото е с това мислене, както когато човек застане пред огледало и го направи толкова активно, че по този начин изтрие огледалния образ и след това осъзнае себе си като стоящ там в собствената си душевна сила. Така е и с мисленето в концентрация. Вие угасявате обикновените мисли, но се събуждате в силата на мисленето и тогава осъзнавате: Вие се събуждате в нещо, което вече няма нищо условно в тялото; осъзнавате нещо съвсем ново. Забелязвате и разликата, която се състои във факта, че обикновеното мислене е напълно обвързано с тялото; ако тялото не отразява мисленето обратно като огледален образ, то не е там. Но сега човек осъзнава, че има мислене, което е независимо от телесното преживяване. Както казах, днес е трудно човек лесно да признае, без обичайните идеи и навици

на мислене, че наистина съществува вътрешна душевна сила, която стои в основата на мисленето, и че тази сила става толкова осъзната, че човекът, преживявайки това вътрешно преживяване, става напълно независим от тялото. Така че може да се каже: Мислителят, преживявайки себе си в силата на мисленето, в собственото си мислене, се изплъзва от тялото и става независим от тялото. Сега той може също да прецени, че тази вътрешна сила на мисленето е наистина нещо, което е независимо от тялото. С концентрацията е постигнат реален процес, душата се е превърнала в нещо друго, е станала това, което може да познае себе си независимо от тялото. И сега, точно когато търпеливо, упорито и енергично сте правили такива упражнения, чрез които сте ставали все по-силни вътрешно и сте стигнали до преживяване, се случва нещо значимо; случва се вътрешно трагично преживяване. Бих искал да кажа, че е така: по принцип всеки, който сериозно се подлага на тези методи на духовно изследване, трябва да преживее тези процеси. Случаят е, че чрез концентриране и развиване на душевните сили, на които се основава мисленето, ние наистина се чувстваме все по-живи вътрешно. Но това е възможно само до определен момент. Настъпва момент във вътрешното преживяване, когато вътрешната сила свършва, когато, без преувеличение, може да се каже, че цялото бреме на един непознат свят тежи върху душата. И тогава възможността за преживяване на това засилено мислене изчезва. Човек усеща как това вътрешно преживяване е угасено от непозната сила. Ако човек прави само упражненията, които изброих дотук, наистина би стигнал до момент чрез тези упражнения, в който, сякаш в някакво вътрешно, огромно напрежение, човек чувства, че душата му се е разтворила в нищото.

Следователно, никой истински духовно-научен метод не може да препоръча за пътя в духовния свят само това, което ви е представено сега. По-скоро, други упражнения трябва да се правят едновременно с тази медитация, с тази концентрация. Защото успяхте да видите как обсъжданата досега практика се развива и черпи от душевните сили, на които се основава мисленето. Ние наистина бихме навлезли в явления, които биха ни разкъсали като огромна съпротива от непозната сила, ако искахме да правим това упражнение едностранчиво. В допълнение към това мислене, трябва да се развие и човешката воля, която е по-скоро активната душевна сила. Когато човек започне не само да задълбочава мисленето си чрез медитация и концентрация, но и да търси вътрешна сила за това мислене, която иначе е скрита в дълбокия кладенец на душевния живот, едва тогава той стига до правилното нещо.

Разбира се, сега е възможно – отново се позовавам на споменатите книги – човек да направи своя волеви живот все по-спокоен и ведър чрез интимно, вътрешно самоанализиране, да извлече от него все повече и повече от това, което представляват обикновените егоистични стремежи и страсти на човешката душа. Но бих искал да спомена онези упражнения, чрез които човек най-сигурно може да

стигне до вътрешно развит душевен живот по същия начин, както се стига до развитието на мислещия живот по другия начин. Там трябва да подходим към нещо, което навлиза в човешкия живот по такъв мистериозен, често ужасен, но винаги непостижим за обикновения опит начин. Това е, което наричаме човешка съдба. Не че можем да развиваме волята си само пред лицето на съдбата, както сега ни се представя. Но това е, в известен смисъл, позиция по отношение на човешката съдба, която трябва да бъде характеризирана сега, следващият начин, по който можем да постигнем това вътрешно култивиране на волята в нас.

Тази съдба, как се отнася към човека в обикновения живот? Ами, често се казва: ударите на съдбата ни сполетяват. Нещо се случва и ние можем да бъдем или със съчувствие, или с антипатичност докоснати от това, което ни се случва; можем да предприемем това или онова срещу ударите на съдбата, но в този живот между раждането и смъртта ще усещаме съдбата като сила, която оформя живота ни, но към която можем да се отнесем само като към непостижима, мистериозна сила. Но ако погледнете този човешки живот без предразсъдъци, ще стигнете до различен поглед върху съдбата в обикновения живот. Нека се опитаме да разберем как сме това, което сме в този момент от живота – не абстрактно, а в реалността. Нека се опитаме да разберем как сме това, което сме в действителност. Можем да направим това или онова; правим това или онова; способни сме да приложим тази или онази сила, да отхвърлим това или онова в себе си. Нека помислим как можем да направим това, как сме се превърнали в цялостното човешко същество, което сме сега, как сме това. Ще открием, че ако погледнем назад към живота си, нещо се е случило преди толкова много години, което се е намесило в живота ни сякаш случайно. Ако не ни се беше случило, нямаше да направим това или онова, нямаше да развием тази или онази сила, нямаше да придобием тези или онези наклонности. Начинът, по който сме конфигурирани днес, е резултат от това, което съдбата ни е донесла по онова време. След години го виждаме по съвсем различен начин. Виждаме, че съдбата ни е изковала. Дори не бихме могли да пишем днес, ако не бяхме живели през втората половина на деветнадесети век, когато ни учеха как да пишем.

Какво тогава наричаме нашето аз? Какво е то друго освен резултат от нашата съдба, резултат от това, което се е вляло в нас, това, което сега искаме, защото искаме да го направим, ако съдбата не беше оформила волята ни, не беше изковала волята ни, в живота между раждането и смъртта? Когато се изправим пред съдбата си по този начин, осъзнаваме, че ние самите, нашето его, нашето аз, всъщност сме продукт на тази съдба, че тази съдба се е съгостила в нашето аз, в нашето его, точно както масата на минерала се съгисти в кристал. Ние сме формирани от нашата съдба. Това, което искаме сега, се е съгостило от всичко, което е формирало нашата съдба.

Ако живеете абстрактно в тези мисли, те не означават много, скъпи присъстващи, но ако погледнете целия си вътрешен душевен живот, с целостта на вашите чувства и

усещания, може да се каже, сякаш към нещо много съществено, към фиксирана точка, тогава започвате да развивате определени чувства, определени усещания към тази съдба. Може да развиете благодарност към тази съдба, че ви е оформила това, което сте сега, дори и да ви е нанесла ужасни и болезнени удари. Но всички чувства, които възникват, могат да бъдат характеризирани с една обща черта: вие растете заедно със съдбата си в живота между раждането и смъртта; научавате се да разпознавате как сте резултат от тази съдба, как съдбата е присъща на това, което сте. В резултат на това вие растете заедно с целия си поток на съдбата. Това, което имате в себе си като чувство за собствена идентичност, е това, което изтръгвате от себе си и с което се идентифицирате интимно в потока на съдбата. Това обаче не трябва да остане абстрактна мисъл, а дълбоко, вътрешно преживяване, което трябва отново да бъде, че душата се освобождава от тази телесност и сега вече не се чувства като „аз“ само в кожата си, а наистина се чувства в потока на съдбата си. Човек поглежда съдбата си и си казва: Това си ти самият; ти нямаше да бъдеш това, което си, ако не беше твоята съдба.

Точно както силата на мисълта се освобождава от тялото, както беше описано по-рано, така и подобно съзерцание - но то трябва да обхване ума, чувството, волята - освобождава човешкото същество от тялото и се влива в съдбата.

Но това не спира дотук, това е странното, но чрез едното упражнение на силата на мисълта, което споменах, и другото упражнение, което го изтръгва от самия него и го отъждествява със съдбата му, той застава пред един наистина нов свят. Ако правим само упражнението за мислене, бихме стигнали до точката, в която казваме: сякаш цялото развитие на света ни чака. Но ако правим едновременно цялото упражнение, което се отнася до волята и чрез което може да се формира възглед за съдбата, тогава се стимулира и упражнението за мислене.

Двете упражнения се стимулират взаимно и създават нещо съвсем ново от душата, изтръгвайки я от тялото. И докато в обикновения спомен човекът все още трябва да живее в тялото си, за да се появят образите, образите от спомена за минали преживявания - наистина трябва да има знаци във физическото - ние сме способни да развием свят от образи; възниква един съвсем нов свят, който преди това ни е бил непознат. Това упражнение на волята трябва да върви ръка за ръка с упражнението за мислене.

Защо наричам това упражнение, което е свързано със съдбата, упражнение на волята? Защото човекът стига до това наистина да си каже: тази съдба не просто ми се е случила, а аз съм я искал. Колкото вярно е, че волята, която развивам, е спечелена от съдбата, толкова вярно е, че аз съм оформил съдбата си от волята си. Чрез практикуването на това упражнение на волята, човекът е способен да изтръгне волята си от себе си и да се отъждестви със съдбата си. И така, като задълбочава мисленето си и по този начин открива нова сила на душата, нова сила на мисленето, и като изтръгва волята си от себе си и я развива в нова сила, човекът е способен да

има пред себе си не просто един свят, а да има пред себе си свят, който преживява по такъв начин, че знае, преживявайки го, че е независим от тялото си, че живее само в духовно-менталното.

За да се разберем по-добре, трябва да се каже, че човекът по някакъв начин познава това, което сега описах като свят от образи, който се появява пред него, когато той открие скрита сила в себе си чрез медитация и концентрация. Човекът знае за какво говоря, но го познава по един просто хаотичен начин, в хаотични образи, в откъслечни образи на въображението. Когато човек потъва в сън всеки ден, от това могат да възникнат образи на сънища, както е добре известно. Но какво имаме пред себе си в тези образи на сънища? Сега, виждате ли, когато човек живее в сънищата си, както е в обикновения живот, няма нищо особено в тези сънища. Но когато човек постепенно открива силата на мисълта като задълбочена сила в себе си, тогава знае, че с душата, с която излиза от тялото, той вече е и извън тялото в съня, само че остава в безсъзнание в процеса.

По време на сън човек не е в тялото си, а е излязъл от него с това, което е открил по описания начин. Но първоначално не е развил силите, така че душата остава в безсъзнание, когато е извън тялото. Но сънищата могат да се появят. Те възникват от факта, че човешкото същество е обвързано с тялото чрез вътрешна сила. По време на буден живот тялото отразява душевния живот в мислене, чувстване и воля. Сънищата се формират от тялото, което отразява душевния живот. В това състояние човек не разбира какво се случва. Само като духовен изследовател човек може да разбере, че по време на сън човек наистина е извън тялото. Само духовен изследовател може да разбере, че тялото е обект за спящата душа извън него. Тъй като човекът все още няма пълно разбиране за тези неща, той интерпретира всичко в контекста на обикновения живот. Само когато душевният живот на човек се задълбочи, както описах, човек не стига само до съновидения живот, съвсем не само до съновидения живот, нито до нещо болезнено, сомнамбулистично, а стига до живот, който също се случва в образи, но в образи, за които знае, че означават нещо реално, че не са огледални отражения.

Какво означават тези образи? Чрез развиването на душевната сила, на която се основава мисленето, човек се сблъсква с нещо подобно на сила на паметта, която вече не е обвързана с телесни знаци, а се развива свободно в душевно-духовния свят. Това съвсем не е като нещото, което познаваме като сомнамбулично ясновидство, а един вътрешен живот ни среща, който по своята конфигурация е същият като силата на спомена. И сега човек може да се научи да дешифрира това, което разпознава като принадлежащо на себе си, но което е било в него, без съзнателно да го усеща; това е този свят от образи. От него човек постепенно осъзнава, че това е светът, от който първоначално се е формирала нашата физичност, нашият физически живот. Човек разпознава от това, което осъзнава, че то се е свързало с това, което е дошло при него като физическо от баща и майка

чрез наследство, което ни се обявява в това физическо като нашето аз, което е слязло от духовния свят и ни прониква и оформя вътрешно. Стигаме до осъзнаването, че идваме от състояние, съществувало преди нашето раждане, състояние в духовен свят. Към нас идва един въображаем свят. Но този въображаем свят съдържа всичко, което се съединява с физическата материалност, която сме наследили от баща си и майка си. Този свят съдържа вечната душа, която сега действа във физическото тяло, която се отразява в мисленето, чувствата и волята; истинският душевен живот, който не може да бъде изследван с научни методи, който стои зад всичко, което е известно като душевен живот в обикновения живот. Именно той сега преминава и през портала на смъртта в духовен свят. И по този начин нашият живот е пряко включен в живота, който се случва в духовния свят, в духовно съществуване. Това се превръща в преживяване за истинско духовно изследване, истинско вътрешно преживяване.

И когато духовният изследовател е напреднал дотолкова, че да приложи това изкуство на вътрешното експериментирание, той преживява не само това, което сега познава като свой духовен и психологически опит; той не просто преживява нещо, което може толкова лесно да бъде осмивано. Той наистина преживява, че има ефирно, по-fino съществуване, че открива по-fino тяло под физическото си тяло, което слиза от духовния свят и се връща в духовния свят. Той не само преживява това, но както ние не само имаме очи и уши, но и сами преживяваме нещата от света, които стоят извън нас, така можем, в момента, когато навлезем в собственото си духовно същество, да влезем в контакт с духовното същество, което е в основата на цялото битие. Ние навлизаме в един елементарен свят, в свят, където се случват духовни преживявания и процеси, които не сме познавали преди и които са в основата на всички физически преживявания и процеси. Това не е философска спекулация, не е нещо въображаемо, за което говори духовната наука; това е резултат от най-сериозно изследване. Вярно е, че това изследване не се провежда в лаборатория с външни предмети и инструменти във външни дейности, а протича в директни вътрешни, интимни преживявания на самата душа. Душевно-духовното трябва да се изследва чрез методи, които се прилагат към духовно-душевното в човека. Разбира се, голяма вреда се нанася на духовната наука от хора, които вярват, че вече могат да стоят в тази духовна наука, говорейки за всякакви глупости, които могат да бъдат постигнати без отричане в душата, без работа в душата, която е много по-трудна, много повече отричане от работата във външните природни науки.

Ако многократно се вярва, че някой, който е приложил този духовно-научен метод към душата си, може да провъзгласи каквото и да било за духовния свят, тогава човек има наивна представа за тези неща. Работата, която трябва да се извърши, за да се изследва и най-малкото нещо в духовния свят, изисква истинско вътрешно усилие на човешката душа. Душата първо трябва да се откъсне от физическото за

конкретната област, която иска да изследва духовно, за да се постави в духовното. И не може да се каже, че може да се запишат правилата, по които душата се издига до безтелесна реализация, в малка книжка и след това да се каже: Следвайте тези правила и ще влезете в област, която води в духовния свят. По-скоро трябва да се каже: това, което трябва да се случи там, се променя според предпоставките, които човек носи със себе си. Не може да се схване в отделни правила, а човек трябва да разпознае вътрешно чрез пряк опит: Сега сте изправени пред истински нов свят, напълно истински нов свят, а не свят на фантазии.

Когато сме размишлявали върху собствената си душа и дух и сме способни да видим, че с душата и духа си ние също навлизаме в духовен и душевен свят на свръхсетивни процеси, можем да се запитаем отново: Какво се случва, когато тогава развием и волята си, използвайки примера на съдбата? Къде се озовава човекът, когато си каже: Волята ми е в целия поток на моята съдба; казвам „Да“ на всичко, което ме е засегнало; аз самият съм излязъл от това, което е потокът на моята съдба; не съм в себе си, а в потока на съдбата? Когато човек наистина преживее едно цяло със съдбата, тогава той стига до преживяване на нещо още по-висше в човешката природа. Ние не просто преживяваме това, което описах, че е там преди раждането. По-скоро, развивайки волята си, ние преживяваме сърцевината на нашето същество, която се намира много дълбоко в душата ни. И постепенно се научаваме да разпознаваме: Да, тази съдба, наистина е така, че само човекът, който отъждествява тази съдба със своето същество, може истински да я схване. Точно както някой, който никога не е чувал за естествените науки, не може да разгадае защо вижда мълнии, гръмотевици и други сили на природата навън, тъй като те стоят пред такъв човек съвсем неразбираемо пред душата, но тези процеси могат да бъдат обяснени от някой, който е изучавал естествените науки, така е и със съдбата, използвайки духовно-научния метод. Нещо влиза в съдбата, което ние самите сме в по-дълбоката си същност. Ние се вливаме в съдбата си. Но като се влеем в съдбата с цялото си същество, ние опознаваме вътрешната си душевна сърцевина.

След това обаче трябва да се научите да използвате знанията, които сте придобили, за да анализирате тази съдба. Точно както природните явления са били дешифрирани само в продължение на векове, така и вие трябва да се научите да дешифрирате съдбата, за да откриете вътрешен ред. Тогава откриваме, че това, което се представя като наша съдба, когато се идентифицираме с него, представлява това, което сме били в предишни животи. И като опознаем вътрешния ред на нашата съдба, ние научаваме, че тази съдба е свързана с по-ранни животи на земята. По този начин познанията ни за живота ни не се състоят от общ преглед на настоящия ни живот на земята, а ние осъзнаваме, че нашата съдба съдържа това, което някога или многократно е било присъстващо за нас като земен живот, което сега е формирало това, което въображаемо сме разпознали в образи като наше

същество, така че то да се разкрие такова, каквото стои пред нас сега. Това, което изследваме чрез силата на задълбоченото мислене, ние се научаваме да свързваме със свръхсетивния си живот преди раждането и след смъртта. И това, което изследваме, като задълбочаваме волята и съдбата си, ние се научаваме да разбираме по такъв начин, че да ни препраща към по-ранни земни животи и да ни насочва към бъдещи земни животи. Докато тази съдба се слива със света на вътрешните образи, ние знаем, че този свят на образи е като ядро, което поема нашата съдба и я пренася в живот между смъртта и новото раждане, и от своя страна ни води към ново земно съществуване.

По този начин, като задълбочаваме мисленето си, ние опознаваме част от човешката природа. Учим се да разпознаваме, така да се каже, нашето етерно същество, това, което като свръхсетивно тяло е в основата на нашето физическо тяло, като душевна сила. Когато духовният изследовател говори за етерно тяло, това етерно тяло се открива чрез метод, който е също толкова надежден, колкото методът, използван от химика за отделяне на водород от кислород. Точно както не може да се види от водата, че тя съдържа вещество, което гори, водород, докато водата гаси огъня, така и когато човек стои пред вас, ако просто погледнете човека с обикновения си ум, не можете да видите, че свръхсетивният човек в този физически човек живее и може да продължи живота си отвъд раждането и смъртта; но който може да бъде изследван със също толкова сигурни, дори и вътрешни научни методи, както е току-що споменатият метод, чрез духовната наука, която се издига заедно с нея до ранга на истинска наука. Това, което е в основата на човека като етерно същество - не спекулация, не някаква фантазия води до това, а реално преживяване, преживяване, което обаче първо трябва да бъде развито.

Като отидем още по-далеч и задълбочим волята си, ние стигаме до разбирането на астралния човек – лесно е да се осмее думата „астрален“ човек, но тази дума е оправдана, както ще видим по-късно, ние стигаме до разбирането на астралния човек, човека, който се развива от живот в живот и който след това осъзнава, че вече не е обвързан с тялото си, а е свързан с целия свят. По този начин човекът разпознава себе си в астралното си тяло, в това, че е зависим от целия космос, в който царуват законите на звездния свят. Следователно, в сравнителен израз, може да се нарече този човек, който не е обвързан от законите на това, което преживяваме между раждането и смъртта, а от законите на целия свят, астрален човек.

Виждате, че всеки, който се обръща към духовната наука, може наистина да живее с убеждението, че с тази духовна наука сме в края на едно духовно развитие.

Духовният учен, както вече споменах тук, не се притеснява, когато му се казва: Да, вие твърдите нещо, което изобщо не можете да твърдите, ако използвате петте си сетива. Вие добре знаете, че така е било казано и когато Коперник се е опитвал да накара хората да разберат, че Земята не стои неподвижно и Слънцето се върти

около Земята, а че обратното, Слънцето стои неподвижно, така да се каже, и Земята се върти около Слънцето. Това също е противоречало на петте сетива и е отнело много време на хората да адаптират начина си на мислене към това, което е било по-добра истина от по-ранната, която е съответствала на петте сетива.

Това, което се изследва от дълбините на битието, първо трябва да се утвърди в разбирането на хората, въпреки съпротивата на света. Духовният изследовател не се притеснява, че това ще се случи, но е нужно време.

И по същия начин може да се каже: Да, това, което духовният изследовател трябва да представи като свят, който стои над обикновения свят на сетивата, е много различно от това, което човек възприема в този свят. То трябва да бъде различно. Защото по отношение на всичко, което съдържа обикновения живот на душата, това мислене, чувство и воля, за които науката може да говори само когато стане психология, духовният изследовател е в пълно съгласие с естествения учен. Той няма да говори по дилетантски начин за безсмъртие, което просто живее в образи, което трябва да изчезне с огледалото на мозъка, с физичността в тази форма. Но именно това е особеността на духовната наука: тя е съгласна с естествената наука във всичко, което съдържа, и никога не казва, че духовната наука трябва да се обърне срещу естествената наука, защото духовният изследовател напълно признава всички оправдани критики към естествената наука. Той открива само чрез своите методи това, което не може да присъства в обикновения живот и което въпреки това е това, което трябва да се разглежда като вечна, безсмъртна същност на човека, който преминава през раждания и смърти и през повтарящи се земни животи и който носи в себе си характера на вечния.

Когато естествоизпитателят дойде и каже: Според моя начин на мислене трябва да отхвърля това, — тогава духовният изследовател трябва да каже на естествоизпитателя: Затова дайте вашите причини. Тогава естествоизпитателят дава причината: Душевният живот зависи от мозъка. Духовният изследовател ще каже: Прав сте. Той ще се съгласи с естествоизпитателя по всички въпроси. Но той ще каже: Едва тогава, след като човек е навлязъл във вашата територия, започва изследването на духовно-душевния живот, което е свързано със съвсем различни сили от тези, за които естествената наука е напълно оправдана. Следователно наистина е напълно разбираемо недоразумение, когато едното или другото възражение се повдига срещу духовната наука от гледна точка на естествената наука. Духовната наука знае много добре какво има в естествената наука. И би било дилетантство в областта на духовната наука, ако тя се противопостави на естествената наука. И не може да се каже, че духовният изследовател култивира суеверие по някакъв начин.

Тази духовна наука води към истински духовен свят. Чрез откриването на истинския духовен свят - не духовния свят, който е измислен от онези, които само искат да измислят духовен свят, но не могат да го намерят - тя всъщност се изправя срещу

суеверията. Духовната наука е именно това, което може и ще излекува всички суеверни вярвания. Суеверията процъфтяват там, където духовната наука не е приета, но хората все още искат да влязат в духовния свят. Духовната наука води хората в духовния свят по напълно задоволителен начин и им показва истинския ход на духовно събитие зад света на сетивата. Тя показва на човешкото същество, че душата му, като духовно същество, е част от този духовен свят и че е образувала самото тяло от този духовен свят преди раждането си, с което е част от този земен живот. Но чрез откриването на истински духовен свят, се противодейства на един неоправдан духовен свят, какъвто е в основата на суеверните вярвания.

А що се отнася до позицията на духовната наука по отношение на религията, и тук човек много често се сблъсква с недоразумения. Ще трябва да се спра на това по-подробно утре в моята лекция, която има за цел да предостави информация за сградата, която строим като място за грижа за този нов вид наука, духовната наука. Днес си позволих да ви говоря само за част от нея, за да стимулирам душите ви, със сигурност не с намерението да ви убеждавам, а само за да ви дам храна за размисъл.

Темата ще бъде как духовната наука трябва да се култивира в сграда, която в своя художествен дизайн може наистина да служи като среда за тази духовна наука и да покаже какво се има предвид под сграда, какво се има предвид под поставянето на духовната наука в художествените начинания на нашето време. По този начин ще бъде хвърлен прожектор и върху степента, до която е неоснователно, когато религиозните умове вярват, че трябва да се отнасят към духовната наука като към нещо враждебно на религията. Днес бих искал да кажа само това по въпроса: Макар че е вярно, че естествената наука със своите идеи води хората да се отклоняват от религията, да се отчуждават от религиозните идеи, духовната наука, като показва на хората как духовният свят е реалност, как духовният свят наистина съществува, ще стимулира умовете на хората по такъв начин, че дори онези, които може да се смятат за просветени, могат от своя страна да намерят религиозно задълбочаване. Духовната наука не може да замести религията. Тя не може да разубеди никого от неговата религия. Това е така, защото задачата на религията е различна от тази на духовната наука. Религията трябва да се култивира наред с духовната наука. Но като се представя като наука за духовния свят, духовната наука не отклонява, подобно на естествената наука, желаещите да бъдат просветени, от религията, а по-скоро ги води към религията. И затова онези, които са искрени по отношение на религиозния живот, трябва да приветстват духовната наука като движението, което може да доведе просветените хора до по-дълбоко религиозно преживяване, до религиозно съзерцание, до истинска, неподправена вяра.

Но бих искал да говоря за това утре във връзка с това, което ще имам да кажа за мястото за грижа, което ще бъде построено за духовната наука в Дорнах. Но това, което се опитам да развия пред вас днес като основа на духовната наука, трябва да

бъде нещо, което в крайна сметка може да се обобщи в едно основно усещане за човешката душа. Защото това е особеността на духовната наука, че тя не просто стимулира нашия интелект, който е свързан с мозъка, но че говори за това, което живее във всяка човешка душа, независимо от всяко многообразие. Човек не бива да мисли, че трябва да стане духовен изследовател, но всеки може да стане такъв. Бих ви помолил да прочетете за това в моите книги.

Не е нужно да сте духовен изследовател, но духовният изследовател говори за това, което е във всеки човек, за това, което живее във всяка човешка душа. Той говори за това в човека, което преминава през раждания и смърти; за това, което е вечно в човешката душа. И това, което казва духовният изследовател, може да бъде разбрано от всяко човешко същество, което просто премахне отломките и препятствията в себе си, възникнали поради днешните навици на мислене. И това, в известен смисъл, ще бъде духовно-научното развитие на бъдещето, че ще има индивидуални духовни изследователи, както има индивидуални химици, които ще предоставят на разположение на всички това, което произвеждат чрез своите изследвания. Ще има индивидуални духовни изследователи, които ще бъдат водени в духовния свят чрез това, което е описано като духовно-научен метод, и те ще могат да говорят за този духовен свят. Но това, което ще кажат за този духовен свят, ще може да бъде записано във всяка душа с разбиране, когато многото предразсъдъци, които все още съществуват днес, бъдат премахнати. Но това ще може да породи нов живот в душата, живот, от който душата се нуждае пред лицето на все по-сложните и комплексни условия на външния свят, които в днешно време навсякъде, където и да погледнем в не-неутралните страни, представят такава тъжна картина. Но дори и отделно от тези аспекти: можем да разпознаем, че душата ще се нуждае от тези силни жизнени сили пред лицето на все по-сложни и комплексни обстоятелства. Духовната наука иска да даде на душата тези засилени жизнени сили, които ще стимулират вътрешно удовлетворение и укрепване в нея, което може да се справи с всичко, което ще се влее в душата, повече отколкото някога е било в миналото.

И така, сега бих искал да обобщя, не с рационална преценка, а с изречение, изпълнено с чувства, това, което се опитам да внуша на вашите души чрез тези размисли. Защото не е важно това, което интелектуално запомняме и знаем за духовната наука, а това, което е събудено в душата като директни преживявания на чувства, емоции и ум.

И това, което би трябвало да бъде стимулирано от думите на лекцията, сега бих искал да го обединя в едно общо усещане, което, като резултат, би трябвало да обобщи лекцията и да я завърши:

Сетивата на човека говорят с
нещата в необятността на пространството;
те въздействат върху човешката душа,

променяйки се с течение на времето.
Преживявайки себе си, душата схваща
безграничността на пространството,
безграничността на времето,
царството на битието на духа
в неговата вечна уникалност.

13. Стойността на екстрасензорното знание за човешката душа

Уважаеми участници! От доста време насам имам привилегията да изнасям лекции тук, във Виена, всяка година по теми от това, което смея да нарека духовно-научен мироглед. Приятелите на нашия духовно-научен мироглед тук, във Виена, са на мнение, че дори в тези съдбоносни и изпълнени със събития времена, не би било неуместно да се проведат две такива лекции от тази духовно-научна област тази година и това може би се дължи на факта, че тази духовно-научна област докосва най-дълбоките основи на човешката душа, онези основи, в които човешката душа е свързана със силите, които наричаме вечни, с онези сили, за които се отнасят думите на Гьоте: „Всичко преходно е само притча.“

Едно разглеждане от областта на духовната наука е насочено по-специално към онези основи на човешката душа, от които произтичат както най-суровите разочарования и най-трудните изпитания на живота, така и възхитителните дела, които се извършват по толкова значим начин в наше време за спасението и прогреса на човечеството. Духовната наука, скъпи присъстващи, се основава на възглед за живота, който в никакъв случай не е един от признатите в нашето настояще време, възглед, който е напълно отхвърлен от най-образованите от нашите образовани по различни причини; отхвърлен, от една страна, защото се смята за напълно противоречив на всичко, което научният свят наблюдава на нашето време, защото, от друга страна, както ще видим, е свързан по много подвеждащ начин с плитчините на човешкото суеверие, защото освен това погрешно се разглежда като гледна точка, която отнема на много хора това, което им дава подкрепа и сигурност в живота - правилното придържане към религиозните вярвания.

Надявам се, скъпи присъстващи, че и трите погрешни схващания от духовно-научна гледна точка могат поне донякъде да бъдат разсеяни от това, което днешното размишление ще се опита да предложи. Въпреки това, трябва да се каже още от самото начало, че противопоставянето на духовната наука и дори обвинението, че тя напълно противоречи на това, което днес в най-широките кръгове дори се нарича здрав разум, че всички тези предизвикателства и обвинения са напълно разбираеми за човека, който стои изцяло на почвата на тази духовна наука. И толкова разбираеми, толкова разбираеми са те за него, че той трябва многократно да напомня на хората, че в хода на човешкото развитие това, което изглежда самоочевидно за една отминала епоха, това, което единствено съответства на здравия разум, трябва да бъде заменено с нещо напълно противоположно. Винаги трябва да си спомняме за такъв обрат в човешкото развитие, какъвто се наблюдава в днешно време, когато по-новата естествена наука е завладяла човешкия мироглед. По времето, когато Коперник въвежда нов поглед върху

пространствената вселена, хората трябва да скъсат с всичко, което векове, дори може да се каже хилядолетия, се е смятало за показвано от здравите пет сетива и разбираемо от здравия разум. Човешката душа се придържа към това, с което е свикнала в мисленето и въображението си, точно както има хора - макар че това е гротескен пример - които, след като се нанесат в нов апартамент, все още се прибират вкъщи, мислейки за стария си апартамент вечер. Точно както хората в този гротескен пример показват как се придържат към навиците си на мислене, така те правят същото и по отношение на големите светогледни въпроси и светогледни гледни точки. Векове наред човечеството е било образовано и е свикнало със светоглед, който е противоположен на това, което духовната наука иска да донесе на настоящето и бъдещето. И затова днес човек би бил по-изненадан, ако, бих казал, още при първия намек някой, който все още не е чувал за духовната наука в смисъла, в който е предвидена тук, веднага се съгласи с нещо, отколкото ако при такава първа среща с тази духовна наука възникне противоречие върху противоречие.

В последната си лекция тук се опитах да осветля пътищата, които водят към тази духовна наука. Днес, тъй като бих искал да се докосна до това, което духовният учен може и може да почувства в нашето съдбоносно време, ще мога само накратко и схематично да намекна как духовната наука стига до своите прозрения, до тези прозрения, които са също толкова оспорвани и толкова трудни за разбиране днес. Първото възражение, което трябва да се повдигне, съвсем разбираемо, именно в душите на днешния ден, които са сред най-образованите, е, че духовната наука сякаш противоречи на всичко, което е постигнато на твърдата основа на естествената наука. Трудно е да се осъзнае, че духовната наука, за нашето време и за непосредственото бъдеще на човечеството, се стреми да постигне в областта на духовното познание, за познанието на душата, това, което естествената наука е постигнала за външното, пространственото и времевото познание и неговото приложение в практическия човешки живот. Трудно е също така да се осъзнае, че тази духовна наука, когато бъде разгледана задълбочено, е в пълна хармония с всички забележителни постижения, които естествената наука е направила през последните няколко века. Всъщност духовната наука не иска да бъде нищо друго освен продължение на естественонаучния мироглед за духовната сфера. Именно защото се стреми към това, методът на духовната наука трябва да се отнася към всички човешки дейности, особено към най-интимните човешки дейности на мислене, чувстване и воля, съвсем различно от външната наука, призната днес. Често повтаряното твърдение, че духовната наука не е в хармония с религиозните чувства на човека, също се основава на пълно неразбиране. Напротив, вярно е точно обратното. Всъщност може да се каже, че докато външната естествена наука често е отчуждавала хората от религиозното чувство и е карала мнозина да вярват, че са особено просветени, когато отхвърлят всичко религиозно, духовната наука,

защото тя също научно сочи към душата в духовното, ще засили именно религиозния живот в съзнанието на хората. Тя ще върне хората към религията в най-красивия смисъл на думата, докато външната естествена наука ги е отчуждавала от нея.

Преди всичко ще бъде обсъден пътят, който духовната наука изминава към своите прозрения. Този път е описан подробно преди всичко в моята книга „Как да познаваме висшите светове“, на която трябва да се позова, тъй като тук мога да дам само няколко, бих казал, щрихи с въглен, за да скицирам пътя на духовната наука. Човешкото мислене и човешкото въображение трябва да се третират по съвсем различен начин за целите на духовната наука, отколкото за целите на външната наука и външния живот. Как се държим, уважаеми присъстващи, когато поставяме мисленето и въображението в служба на външната наука и външния живот? Ние се държим по такъв начин, че формираме понятия, образи и идеи за това, което ни заобикаля, въз основа на това, което ни показват сетивата ни в нашата среда. И ние сме оправдано доволни от този външен поглед върху света, когато стигнем до точката, в която нашите идеи и образи ни дават картина на това, което се случва навън в природата и в човешкия живот. В обичайния ход на съществуване хората се стремят към ментален образ на живота на природата и на историческия живот. Но силата на мисълта, която се използва по начина, указан за обикновената наука и обикновения живот, трябва да се използва по съвсем различен начин, когато се следва пътят на духовната наука, пътят на духовното изследване.

Не става въпрос за духовния изследовател да мисли за това, което сетивата външно разкриват на човека; не става въпрос за използване на мисълта, за да се получи картина на външна, възприемана реалност, а по-скоро за използване на мисълта като жива сила, която живее в чистия вътрешен живот на душата, бих казал в самообразование, приложено към душата. Мисълта не се използва като отражение на външната реалност; мисълта се използва по такъв начин, че се преживява в съзнанието. И се преживява вътрешно по такъв начин, че душата се фокусира върху тази мисъл, фокусирайки се по такъв начин, че насочва вниманието си единствено към една мисъл или монотонен поток от мисли за дълго, дълго време, така че това, което се мисли, но това, което има значение, е вътрешното усилие на душата, вътрешният разход на душата, който човек трябва да претърпи, когато чрез вътрешно усилие, чрез вътрешна концентрация, фокусира цялото си внимание върху една вътрешна точка, върху една мисъл, върху една идея.

Където свършва обикновената наука, където свършва мисленето на обикновения живот, там започва работата на духовния учен. Това, което трябва да се има предвид за обикновената наука, се възприема от духовно-научния метод и сякаш се потапя като семе в почвата на душата. Вие задавате на собствения си опит въпроса: Какво прави вашата мисъл, върху която сте съсредоточили целия си душевен живот, изключвайки обръщането на внимание на всичко останало? Какво прави мисълта,

когато се отдадете изцяло на нея, когато забравите всичко, което някога сте възприемали, какви са вашите навици, вашите преживявания, вашите склонности, вашите страсти, когато живеете единствено и изключително в тази мисъл, когато се потопите изцяло в живота на вашата душа?

С този духовно-научен метод човек сам си намира облекчение, когато дори не вземе мисъл, заимствана от външния живот. С такава мисъл, която отразява нещо от сферата на външния живот, човек е твърде изкушен да погледне тази външна истина на мисълта. Но в този случай не е важна външната истина, а това, което мисълта поражда в нас и това, което преживяваме, когато позволим на мисълта да действа в душата ни като жива същност. Затова е най-добре да се фиксира символична мисъл, мисъл, която не изобразява нищо външно, така да се каже, навътре. Това, което имам предвид, е следното: мисълта „Мъдростта свети в светлината“ е проста мисъл; със сигурност не е истина в смисъла на външна наука. Но това не е въпросът. Важното е такава мисъл да бъде поставена в центъра на живота на душата и всички сили на душата, както току-що описах, да бъдат насочени към тази мисъл за определен период от време. Едва с преживяването на мисълта, до която стигат външният живот и обикновената наука, започва изследването в духовната сфера. Ако човек не свързва думата с каквито и да било мистични понятия в лошия смисъл, той нарича такъв живот и преплитане в мисълта, което трябва да се продължава дълго, дълго време с търпение, постоянство и вътрешна енергия, медитация в мисълта, концентрация върху определени мисли. Това са, така да се каже, технически изрази на духовно-научния метод.

Духовният изследовател, уважаеми присъстващи, когато описва тези неща, не може да не говори като химика, когато накратко описва методите, които използва в своята лаборатория, за да подслушва едни или други природни сили и явления. Духовният изследовател трябва да влезе във вътрешна лаборатория на душата, в която търси всичко, свързано с щастието на нашата душа, с нейното издигане, с всички най-дълбоки душевни мистерии, душевни болки и душевни въпроси. И това, което той преживява в тази чисто вътрешна лаборатория, е това, за което само той може да говори, преживяванията на това, което не може да бъде представено във външно зрение, пред външните очи, а само в интимното вътрешно, но обективно, несубективно вътрешно преживяване. Задачата на духовната наука е постепенно да включи съществуването на такава вътрешна, духовна лабораторна работа в духовната култура на човечеството като солиден мироглед.

Всяко едно възражение, повдигнато от научния мироглед, уважаеми присъстващи, е толкова добре известно на духовния изследовател, колкото и това, което може да се каже срещу неговите изследвания като цяло. Например, духовният изследовател знае, че може да се твърди, че това, което душата постига, като фокусира вниманието си изцяло върху мисли в интимния си живот, е само това, че душата може да си внуши, че всичко, до което душата стига по този начин, е вид

самовнушение. Разбира се, духовният изследовател знае това, но за някой, който не е запознат с духовната наука и знае само какво казва съвременната естествена наука за методите на внушение, е непознато, че чрез специалния начин, по който духовният изследовател, чисто вътрешно, с всички душевни сили, които е развил съзнателно, в пълно съзнание, насочени към някаква мисъл, към някакво вътрешно преживяване - то може да бъде и преживяване на волята -, [как] този духовен изследовател живее вътрешно в онази част от душата си, която е приспана в хипнотично внушение. Именно това, което се приспива при хипнотично внушение, докато външното физическо, бих казал, имитира душевните функции, се развива чрез метода на духовната наука. Именно тези сили се извличат от най-съкровения душевен живот, върху който при обикновеното внушение се разпространяват сън и парализа. Всички методи на духовно изследване работят за това вътрешното преживяване да стане независимо от външното физическо преживяване, да се събудят във вътрешното преживяване онези силни сили, чрез които мисленето, въображението разгръща свой собствен живот.

И когато духовният изследовател е работил в „лабораторията на собствената си душа“ достатъчно дълго време, тогава – и не става въпрос за това да се случи това, а за това да се изчака да се случи, както трябва да се чака, както трябва да се чака с цъфтежа, докато силите му на растеж се развият чрез обективния световен контекст до такава степен, че да разцъфне – тогава се случва това, което би трябвало да изглежда фантастично, мечтателно, абсурдно и парадоксално за сегашния ни начин на мислене.

Защото това, което се постига по този начин, скъпи присъстващи, е пълно отделяне на духовно-умствения опит от физическия, телесен опит. Колкото и невероятно да изглежда на някой, който никога не е чувал за химия, че водата пред вас може да бъде разложена на водород и кислород чрез силите на електричеството или по някакъв друг начин, че водородът, който е съвсем различен от водата, всъщност може да бъде извлечен от водата, колкото и невероятно да изглежда на всеки, който никога не е чувал за химия, колкото и малко вероятно да изглежда на всеки, който никога не е чувал за химия, толкова малко вероятно, разбира се, трябва да изглежда на някой, който не иска да се занимава с духовна наука, че съществуват такива вътрешни, бих казал, вътрешно развиващи се, мисловни процеси, чрез които се освобождава това в човека, което не е подвластно на раждане и смърт, не е подвластно на външен живот, а преминава през раждане и смърт като вечна част от човека, че това е наистина отделено от физическите условия и че е научно схванато в своята независимост, във вечното си значение, за което „всичко преходно е само притча“.

Очевидно е, че особено в наше време на всяка крачка възникват реални възражения срещу това, което се твърди по този начин. Съвсем естествено е някой, който е, така да се каже, обучен в по-новите, добре обосновани навици на мислене,

да дойде и да каже: Ето, ето, идва духовният изследовател и говори за факта, че има вътрешни методи на духовно преживяване, чрез които душевно-духовното може да бъде освободено, така че да се появи в първоначалната си същност и независимо от раждането и смъртта, точно както водородът се появява, когато се освободи от водата, от всичките си свойства и цялостното си поведение.

Не можем ли да видим, че това води до най-тъмните дълбини на суеверието, след като науката е демонстрирала толкова подробно как умственият и духовният опит зависи от физическия опит, как този умствен и духовен опит расте с развитието на човешкото същество през годините, от детството нататък? Душевният и духовният опит растат в същата степен, в която се развиват физическите функции. Виждаме как духовният живот отново избледнява в напреднала възраст, когато телесните функции намаляват или постепенно се парализират. Освен това виждаме – и това е именно благодарение на големия напредък в психиатричните изследвания – как умствените функции се изключват с увреждането само на една част от човешкия мозък и нервна система. Не осъзнаваме ли тук как всичко от душевно-духовна природа е в най-висшия смисъл само следствие от физическо-телесното? Сега идва духовният изследовател и обяснява, че тази духовно-душевна природа може да бъде отделена от физическо-телесното.

Да, скъпи мои, ако духовният изследовател трябваше да се разбунтува срещу добре обоснованите предположения на съвременната наука, тогава той нямаше да има никаква надежда някога да въведе знанията си в светогледа на човечеството, защото тази по-нова наука се основава на основателни причини, дори ако днес все още има това или онова хипотетично или неоснователно твърдение сред твърденията си. Цялото ѝ отношение, цялата ѝ вътрешна тенденция е напълно оправдана и води до най-големите постижения на човечеството. Духовната наука няма да отрече това, а ще го признае точно толкова, колкото всеки естественик или всеки, който изповядва естествената наука, трябва да го признае.

Но, скъпи присъстващи, духовната наука в истинския смисъл на думата не се основава на различна основа от естествената наука, дори по отношение на всичко, за което естествената наука може да говори. Когато разглеждаме обикновеното мислене в ежедневието и обикновената наука, как изглежда това на духовния изследовател? Струва му се, че това обикновено мислене, това, което човек може да събере в мисленето и въображението си в обикновения живот и в обикновената наука, е свързано в най-строг смисъл с живота на човешкото тяло, в по-тесен смисъл с човешката нервна система. И доколкото естествената наука днес вече започва да показва знание в тази посока, което обещава да даде много повече в бъдеще, духовният изследовател стои изцяло на основата на естествената наука. Но за естествената наука става въпрос само за обикновено мислене, за вътрешната сила на мисленето, която все още не е отделена от физическото. Духовният изследовател е добре информиран за мислите от ежедневието, за това, което може да се

представи в обикновената наука. Цялото това мислене за ежедневието е също толкова обвързано с физическото, ако трябва да се осъзнае в човешкото същество, колкото образът, който трябва да ни се яви на самите нас, е обвързан с огледалото, пред което стоим.

Духовната наука в частност разпознава, чрез връзките, които вижда, когато напредва по описаните пътища, че това, което сега е описано като висша сила в силата на мисълта и до което духовната наука може да стигне, че това се отразява активно в органите на телесния живот и че нищо не може да навлезе в живота между раждането и смъртта в съзнанието като това, което се явява на съзнанието с помощта на физичността, която отразява душевния живот. Точно както човек стои пред образа, отразен от огледалото, и вижда не себе си, а образа, отразен от огледалото, така и душата, надарена със силата, открита за първи път по пътя на духовното изследване, стои зад мисленето, което е ежедневно мислене; а ежедневно мислене е мимолетно отражение, отразено от живота на тялото. Всичкото знание, което естествената наука може да предостави в своята област, е истинско, защото се занимава с това, което все още не е демонстрирано като действителната сила, която стои зад обикновения живот на съзнанието и която преминава през раждания и смърти, което принадлежи на един съвсем различен свят от този, който виждаме със сетивата си.

Следователно може да се каже: духовната наука не казва „не“ на нищо от това, което казва науката; тя само обяснява, че човек може да отиде отвъд тази естествена наука, точно както се отива отвъд движенията на ръцете в обикновения живот в научната химия. И всеки, който иска да се обърне срещу духовната наука от научна гледна точка, не се обръща срещу нея, защото се съмнява в нещо научно за духовната наука, а се обръща срещу духовната наука от чиста тирания, от желанието да не приема нищо друго освен това, което обича да приема. Човек трябва изкуствено да заеме позицията, че никой не е позволено да знае нищо друго освен това, което самият той знае, ако иска да отхвърли духовната наука в нейното твърдение да продължи пътя на естествената наука.

Но сега, скъпи присъстващи, както казах, духовният изследовател може до известна степен да позволи на другия човек, който все още не се е заел с духовно изследване, да надникне в неговата или нейната „душевна лаборатория“. Защото този живот в душевната лаборатория на духовния изследовател води до много неща, които не са известни и на обикновения опит и наблюдение. Духовното изследване не е свързано само с онези преживявания, с които е свързана външната наука, духовното изследване е свързано с най-дълбоките сътресения на душевния живот, с най-съкровенията трагедия на душевния живот, с отвеждането на душата до самотни, ледени висоти, с падането на душата в ужасни бездни на съществуването. Разбира се, скъпи уважаеми присъстващи, първите стъпки на духовното изследване, както е посочено в моята книга „Как да постигнем познание за висшите светове“,

могат да бъдат предприети от всеки и всеки може по този начин да се убеди в правилността на указанията на духовния изследовател. Но когато човек следва пътя на духовното изследване до неговия край, той води през преживявания като току-що посочените. Преди всичко, в момента, когато чрез описания метод човек успее да отдели вътрешната сила на мисълта от опората, която тя има в мозъка, в момента, когато мисленето на човек в неговия душевно-духовен опит се издига от тялото му – защото е буквално правилно – в същия момент, когато вечните сили на човека наистина се зърват в душата, в този момент духовният изследовател чувства, сякаш, бих искал да кажа, може да изпита растежа на растението.

Нека предположим, че растението би могло да преживее, че би могло да преживее всички свои собствени характеристики, цялото си собствено същество, докато се разгръща от лист на лист, към цветето, към пъстроцветното цвете, и след това, развило се в пъстроцветното цвете, би трябвало да се потопи с цялото си същество в силите, които образуват семето, което изобщо не е предопределено за този живот на растението в настоящето, а е предопределено да пренесе този растителен живот отвъд настоящето в растението, което ще се развие от това растение в бъдеще. Растението би преживяло, като концентрира всичките си сили на преживяване в този зародиш, сякаш, събирайки тези сили заедно, то развива именно това, което е като убиване, умиране на външното същество, което се е развило в листата и в пъстрите цветове. То би преживяло как би трябвало да умре самото, като това, което е било, за да може да продължи да живее чрез семето. Така човешката душа трябва да преживее, ако наистина премине през това, което току-що е скицирано пред вас с няколко реда въглен.

Уважаеми присъстващи, духовният изследовател преживява как все повече се потапя в това, което свързва душата му с това, което е възприел чрез мислите си. Но това не му се струва сега, в душевния му живот, сякаш само преживява нещо ново, а сякаш сега живее в силите, които чрез вътрешната си особеност биха били убиващи сили за външния живот, които са свързани с всичко, което умъртвява външния живот, което парализира външния живот ден след ден, час след час. И така е, сякаш човек е стоял в него в живота, е чувствал цялата радост, целия жар в живота, цялата оправдана радост, целия оправдан жар в живота, с радост е вложил цялата си енергия в живота и сега, за да разпознае, трябва да се измъкне от този живот, но трябва да се обърне именно към онези сили, които непрекъснато се борят с този живот. Човек би искал да каже, че човек трябва да напусне дружелюбието на живота, дружелюбното единение с природата, нейната красота и величие и да влезе в уединение, където човек е наистина само със себе си, където може да обърне погледа си само към собствените си най-съкровени сили.

Сега може да изглежда, уважаеми присъстващи, че целият този процес на духовно изследване е крайно нездравословен. Но трябва да имаме предвид, че това е когнитивен процес. Точно както нищо в тази стая не се променя по отношение на

външния си вид от факта, че очите ми са насочени към тази стая и мислите ми визуализират тази стая, така и това знание не променя нищо в тази стая. Всичко, което духовният изследовател преживява, е знание и всичко, което след това вижда чрез знанието си, лежи, незабелязано от външния живот, в основата на всеки душевен живот. Само чрез наблюдение духовният изследовател може да се убеди в това, което наистина живее във всяка душа. Във всяка душа живеят силите, които постоянно черпят живот от час на час, от минута на минута, от секунда на секунда, точно както растителният зародиш черпи от настоящото растение.

Само чрез това съзерцание, уважаеми присъстващи, само чрез това потапяне в силите, които поддържат живота, човек се потапя в осъзнаването как, отново и отново, това, което е смъртта, се преодолява. Защото, както човек вижда, че животът се поддържа от силите, които са постоянно активни от раждането до физическата смърт, което духовният изследовател преживява, така и човек се убеждава чрез духовното изследване, че същите тези сили преодоляват и смъртта, която завършва физическия живот като порта, и въвежда човека в света на духовното. Духовната наука не разбира смъртта по начина, по който бихме искали да я разпознаем от страх от смъртта, от очакване на друг живот, но духовната наука я разпознава, като води духовните сили на познанието на душата към смъртта и след това вижда как смъртта действа през целия живот на човек, така че когато стигне до своя край, тя може да бъде преодоляна от същите сили, които винаги са в основата на нашите души.

И още една трудност възниква, уважаеми присъстващи, за този, който по този начин изследва духовния свят, бих искал да повтора отново и отново във вътрешна душевна лаборатория. Тази друга трудност е следната: когато мисленето, когато си представянето се е отделило по този начин от физическото, когато човешкото същество сега знае: сега живеете в духовно-душевната сфера по такъв начин, че не сте в тялото си, че се движите чисто в тъканта на самата душевно-духовна, когато човекът се е развил до тази степен във вътрешната си духовна лаборатория, тогава той живее в душевно-духовни сили, които са най-малко, най-малко свързани с това, което наричаме наши сили на паметта. И когато разгледаме какво зависи от нашите сили на паметта, как целият ни живот не би могъл да съществува в ежедневието, ако не помним какво сме преживели в предишния момент, ако не помним през целия си живот това, което носи съгласуваност в живота ни, носи съгласуваност в живота ни, когато разгледаме какво означава паметта, тогава ще можем да разберем колко различно действат върху душата онези сили, които почти трябва да спрат пред силата на паметта, които не се харесват на нищо в обикновената сила на паметта в ежедневието.

Така се случва, че първоначално, когато духовният изследовател достигне точката, в която е наистина освободен от телесния живот в своя духовен и душевен живот, неговото представяне се разсейва като сън, който не може да бъде запомнен, и

едва когато човек продължава търпеливо със споменатите упражнения, упражненията по медитация и концентрация, се развива друга сила на мястото на обикновената памет, която не бива да участва в това. Бихме могли да наречем тази сила „вътрешна сила на навика“. Ние ставаме способни многократно да изпълняваме, по навик, това, което по този начин сме усвоили като вътрешно преживяване. Изпълняваме вътрешния жест отново и отново, така да се каже. Духовната наука не може да работи на базата на паметта, а отива отвъд тази обикновена основна сила на живота, отвъд паметта, и отпечатва такива навици върху духовно-душевната сфера, която е била освободена от физическото, така че човек да може многократно да изпълнява вътрешните задачи, които трябва да се изпълнят, за да се чувства в едно със своята свободна духовно-душевна сфера в духовния свят.

Ако аз, скъпи присъстващи, мога да засегна нещо лично – само за да внеса нещо по-ясно – нека бъде следното: Когато говорим за неща, които се преживяват чрез външните сетива, тогава е така, че ако например веднъж съм изнесъл лекция, си спомням как съм я изнесъл, така че когато я изнасям за дванадесети, за тридесети път, я представям от вътрешното си същество по съвсем различен начин от първия, втория, третия път, когато все още не съм я запомнил напълно. Това не е така, когато човек говори съвсем искрено за въпроси на духовната наука, а по-скоро всеки път, чрез вътрешните жестове, които душата е придобила, съдържанието на духовната наука трябва да бъде изведено наново. Няма значение дали човек говори за нещо за първи път или за стотен път, защото паметта на човек е по-скоро пречка, отколкото помощ. Разбира се, човек винаги може да преразкаже по памет какво е говорил за съдържанието на духовната наука, но този, който стои на почвата на истинската духовна наука, честно и искрено, чувства вътрешно задължение да представя с постоянно обновена живост това, което самият той преживява. Следователно той трябва да го преживява отново и отново, защото го представя не по памет, не чрез знание, а чрез умение, което е придобил.

Но целият ни вътрешен душевен живот се променя и по друг начин. Когато действаме интимно по описания начин, отново и отново извършвайки такива вътрешни, вече можем да кажем чисто концептуални, действия на волята, чрез които поставяме просто мисловно съдържание в центъра на нашето съзнание и се потапяме напълно в него, тогава ние също преживяваме нещо чрез нашата воля. Но този живот на волята е различен от този, който е в основата на външните действия. Това, което е в основата на външните действия, развива живот на волята, в който волята е спяща. Защото начинът, по който човешкото същество се намесва с мислите си във волята си – това наистина е стара загадка на философията, която няма да бъде обсъждана по-нататък тук – връзката между мисълта и външното действие, е в дълбоките основи на душевния живот. Но именно в тези дълбоки слоеве на душата трябва да слезе духовната наука, ако иска да се издигне до

свърхсетивното познание. И като многократно, многократно оживява вътрешно това, което е обект на медитация и концентрация в мисленето, като прави това отново и отново от вътрешната воля, от силните вътрешни душевни сили – повторението е важно – в душата протичат други процеси, освен тези на външното действие. В душата се случват такива дейности, които не протичат по същия начин като външните действия, където винаги трябва да се намесваме с мислите си, а по-скоро такива, които се повтарят редовно, бих казал вътрешно, автоматично.

Това често е обезпокоително за онези, които се занимават с духовни методи, че чрез практикуване и многократно фиксиране на душата си върху тази или онази мисъл - но те трябва да го правят многократно, търпеливо, упорито, енергично, упорито - често е обезпокоително, че цялата вътрешна дейност става толкова механична, колкото дишането за тялото, където ние също не осъзнаваме как импулсът на дишането се намесва. Докато от една страна се издигаме в най-висшето духовно състояние на съзнанието, на самата мисъл, което ни води до това, което стои зад мисълта, до вътрешното преживяване на силата на мисълта, самите задачи, които изпълняваме в непрекъснато повторение, стават сякаш механични, така че постепенно се научаваме да усещаме как нещо се случва в този откъснат душевен живот, който е толкова свойствен за него, в ритмична последователност, както дишането е свойствено за тялото в ритмична последователност. Ние преживяваме телесността си като външна за нас и преживяваме душата си като издигната от телесното, но по такъв начин, че сякаш е във вътрешно действие, но сега е изправена пред тялото с това вътрешно действие.

Това, от своя страна, уважаеми присъстващи, е свързано с това, което бихме могли да наречем: най-дълбокото вътрешно разтърсване на душата. Точно както човек се спуска в самота, в самота, която убива всяко външно наблюдение на света, когато отиде от едната страна на изразите на умствената сила, чрез които по същество се състои целият ни ежедневен живот, така и той се спуска от другата страна сякаш към автоматичния живот, като към живота, който се случва в нас, но без нашата намеса. Точно както ставаме напълно активни от една страна, толкова активни, че дори не сме подкрепени от паметта, от друга страна осъзнаваме нещо в нас, което е активно само по себе си, което можем само да гледаме, което можем само да наблюдаваме. Наистина, така се чувстваме сякаш омагьосани, сякаш заплени от такъв житейски автоматизъм, който ни съпътства през целия живот, усещаме цялата малодушност на живота, всичко, което показва тежестта, тежестта на живота, всичко това може да ни завладее и всеки, който не стигне до споменатия етап на познание с правилния метод и достатъчна подготовка, може лесно да достигне точка на пълно отчаяние във вътрешния си живот, когато види какво има в него.

Защото отново, само чрез знанието осъзнаваме всичко, което е в нас, че в основата на живота е житейският автоматизъм, когато човек вижда как е поставен в живота и какво чрез човешкото същество като часовников механизъм - но само по духовен

начин, не механично като часовников механизъм - е това, което се разпространява из цялата вселена като космически жизнени сили. Там човек се научава да съчувства на цялата вселена като едно цяло, като част от тази вселена, но се чувства в нея сякаш е напълно отчужден от себе си, сякаш е станал вкаменелост, петрефакт в този живот. Тогава осъзнава, че всичко, което преживява, е само осъзнаването на това, което е там долу в душата. А това е вечна борба между това, което е вкаменело в нас, сякаш се стреми към автоматизъм, и от друга страна, сякаш се издига в духовно уединение за вечна дейност, вътрешна война, вътрешен живот на борба, който е отдръпнат от нас пред погледа на ежедневието. Описаното е в дъното на душата ни. И от такъв вътрешен живот на борба, от борба, която протича във всяка душа, която духовният изследовател само наблюдава, от такъв живот на борба, той черпи своите знания. И това, което сега намирате в литературата на духовната наука, е извлечено от дълбините на душата, извлечено от този живот на борба.

Разбира се, казвам, че всеки може да премине през началото на духовното изследване и по този начин всеки може да се убеди днес, че това, което духовното изследване представя, е правилно. Но това, през което човек трябва да премине, когато стигне до решителни повратни точки по отношение на духовното познание, идва от вътрешните преживявания на душата, които са изпълнени с борба, бурно движение и трагедия. Тези преживявания идват от области на душата, които раздвижват всичко, всичко, и човек придобива уважение към живота и към мъдростта, която прониква в живота, когато осъзнае, че в ежедневието човек има благодатта да има воал, изтъкан върху всичко, което е на дъното на душата му. Но човечеството се развива, уважаеми присъстващи. И времето на развитие, в което хората можеха да живеят само в съзнание, лишени от воал на това, което управлява и живее в дълбините на душата, тези времена приключват и се отварят времена, в които човечеството трябва, чрез естествените сили на душата, да се запознае с това, което живее и се движи в дълбините на душата. Точно както в определен момент от човешкото развитие хората е трябвало да бъдат разубедени от схващането, в съответствие с по-ранния здрав разум, че земята стои неподвижно, а звездното небе и слънцето се движат около нея. Именно в рамките на земната еволюция човечеството трябва да бъде разубедено от идеята, че целият душевен живот е изграден върху такава основа, каквато току-що беше описана.

Човечеството иска да осъзнае, че житейските грижи, които носим със себе си, житейските триумфи, жаждата за живот и страданието, жизнената сила, житейските разочарования и житейските дела, на които се възхищаваме у своите събратя, че всичко това се постига чрез победа, която се случва въз основа на подсъзнателния душевен опит. Фактът, че живеем, защото зад света на сетивата действат сили, които са ангажирани в най-оживена борба за постигане на това, на което се радваме, това, което дава смисъл на живота ни, ще даде на хората ободряваща

душевна сила в бъдеще, когато те ще знаят за какво трябва да се бори, какво трябва да се изстрада и какво трябва да се преодолее в света на сетивата, чрез непознати сили. Това ще даде на човека живо усещане за връзката му с духовните сили, които стоят зад света на сетивата.

И когато човек има общ поглед върху двете бойни полета на живота на мисълта, който е отделен от тялото, и живота на волята, който е отделен от тялото, тогава той навлиза в онова познание за повтарящите се земни животи, което днес изглежда толкова фантастично за нашия начин на мислене, въпреки че Лесинг го е утвърждавал в рамките на духовния живот на съвременното човечество. И той навлиза в реалните връзки на човешката съдба, които ни представят толкова много загадки.

Това, което бих искал да засегна днес, е, че когато гледаме на живота, този живот ни се явява с това, което изразява в ежедневието, например чрез победи и войни на непознати духовни сили, но на разпознаваеми духовни сили; и затова, когато разпознаваме живота, ние разпознаваме и великите събития на времето по различен начин от обичайния.

Ние, уважаеми присъстващи, наистина стоим в нашето съдбоносно настояще в трудни събития, които също обещават велики неща. Може да се зададе въпросът: какво влияние могат да окажат нещата, които преживяваме сега – смелите дела на смелостта, смелите дела на преодоляване на страха от смъртта, благородните дела на готовността за жертвоготовност – върху душа, която попива това, което духовното изследване иска да даде на човечеството? Ние не живеем в малко време! От месеци събитията около нас ни се представят по начин, който, може да се каже, не е виждан в цялата човешка история, не в такъв мащаб и с такова значение. Ако съберем различните националности, воюващи на страната на централноевропейските сили, дори като изключим дребните племенни различия, се стига до двадесет и един различни народа от най-разнообразните части на света. А ако преброим различните народи, воюващи на страната на централноевропейските сили, получаваме, отново като изключим дребните племенни различия, четиринадесет воюващи отделни народи; така че можем да кажем, че върху голяма част от обитаемата земя днес тридесет и пет народа, като изключим дребните племенни различия, се воюват помежду си. И ако от гледна точка на духовната наука обърнем поглед към това, което се намесва по такъв мощен исторически начин в нашето време, о, там пред нас се появява един много особен нюанс на чувството.

Какво всъщност означава, че духовната наука по същество иска да бъде само продължение на естествената наука? Да, уважаеми присъстващи, това, което Гьоте толкова много подчертаваше, е, че ще стигнем до истинска наука само когато вече не гледаме на природата, на това, което видимо ни заобикаля, от гледна точка на целесъобразността, когато вече не питаме: „Защо волът има рога? За да може да

бодe“, а когато осъзнаем, че волът бодe, защото има рога, когато разглеждаме всичко от гледна точка на причината, а не от гледна точка на целесъобразността. Ако това е особеността на външния мироглед, ако най-добрите умове са се борили за този причинно-следствен мироглед, питайки за причините навсякъде, тогава духовната наука също стои на почвата на това да пита за причините, но за по-дълбоките причини, които се изплъзват на сетивното възприятие.

Във връзка с това, което се случва около нас, обаче, по отношение на историческите събития, нещо друго трябва да се развие като контрапункт на духовната наука. Ако видите как силните се проявяват около нас, виждате как човечеството страда и развива най-смелите актове на героизъм, тогава сте водени от наблюдението на това, което човешката воля разгръща към чувствата - не можете да докажете това, защото се основава на трансформация на целия живот на чувствата. Тогава човек е воден от чувството да гледа на всичко в този живот, в който е поставен, не от гледна точка на това как преобладават причините, а от гледна точка на това, което трябва да възникне като цели, като последици, от това, за което се води в гореща борба, което се постига чрез големи жертви. Точно както в живота, който наблюдаваме, трябва да гледаме причините навсякъде, така и в това, което преживяваме, както преживяваме днес, трябва да гледаме последиците навсякъде. И тези последици, о, тези последици, те стават значими за нас преди всичко, като ни позволяват да видим от духовно-научна гледна точка как това, което се нарича централноевропейски духовен живот, всъщност образува едно цяло.

О, този централноевропейски интелектуален живот, как е постигнат в основата си и как се различава по своята особеност – не искам сега да правя никакви ценностни оценки – от този интелектуален живот, от който сега е обграден и обсаден като в могъща крепост! За тези, които могат да схванат духовните връзки, тази особеност на централноевропейския интелектуален живот е очевидна с пълна яснота. Може да се каже, че цветовете разкриват какво е в корените. И така, нека обърнем погледа си, само като пример, към едно цвете на централноевропейския интелектуален живот, към цвете, което е добре познато на вас, уважаеми присъстващи, върху което всички вие често сте оставяли душата си да се спира, към това, което сякаш от всички дълбини на централноевропейския интелектуален живот, великият дух на новото време, Гьоте, е създал в своя „Фауст“. И ще посочим само един пасаж от този Фауст. Виждаме Фауст в началото на историята, преминал през живота и научил всичко, което може да се научи чрез обикновено мислене:

Сега, уви! Изучавах философия,
юриспруденция и медицина,
а за съжаление и теология!
Много старателно, с големи усилия.
Ето ме, горкият глупак, какъвто съм,
и съм мъдър както преди.

Гьоте е написал това през 70-те години на 18-ти век, по време на стремежите и копнежите на младостта си. Това, което хората са постигнали във външното мислене и външните изследвания по това време, е повлияло на неговия централноевропейски ум. Сега нека проследим хода на този централноевропейски духовен живот, след като Гьоте е написал тази сцена във „Фауст“, която днес е станала почти тривиална, но която, ако ѝ позволите да въздейства върху душата ви в нейната елементарна оригиналност, е дълбоко трогателна. Откакто Гьоте е написал това, преминало е през душата му, в централноевропейския интелектуален живот са действали умове, които са се опитвали да проникнат до източниците на живота по истински фаустовски начин, със смела интелектуална смелост, със смела философска смелост.

Днес великите идеалистични мислители на Централна Европа, Фихте, Шелинг, Хегел и другите, са неразбрани. Няма нужда да се задълбочаваме в съдържанието на това, което са създали; в най-строгия смисъл човек дори може да се противопостави на голяма част от това, което са създали по съдържание. Достатъчно е обаче да се погледне най-съкровеният, най-честен и искрен стремеж и път към истината, от който са се стремяли и по който са били готови да вървят, и е нужно само да се погледне как тези мислители наистина са осъществили това фаустовско слово – да разширят собственото си аз до аз-а на целия свят, да станат свидетели на това, което е в целия космос.

И така, как пред нас стои мислител, който е вкоренен в централноевропейската култура в най-видния смисъл, подобно на Йохан Готлиб Фихте? От най-съкровения нерв на човешката воля и мисъл, от волята, носена от мисълта, от мисълта, пронизана от волята, той се стреми да схване онова в човека, чрез което човекът може да се свърже в собственото си аз с вечното, божествено аз, което управлява и духа през света. И така, както той също изискваше, в него имаше едно нещо, за което той живееше, мислеше и философски се стремеше, така че когато беше в последните часове на трескавия си делириум от болестта на жена си, който тя беше придобила, докато се грижеше за воините, който той получи от болестта на жена си, той, най-централноевропейецът от философите, все още живееше в трескавата заблуда в непосредствения живот на своето време, в живота, чрез който Централна Европа искаше да се освободи от тиранията на Западна Европа, с преминаването на Рейн от Блюхер, живееше философът Фихте. Тази велика, могъща личност, която вътрешно събуди живота и укрепи народа си по онова време с могъщите си „Речи към германската нация“, остави своя отпечатък върху трескавите му фантазии. Виждаме как тези мислители минават. И бихме могли да кажем нещо подобно за другите, дори и да не сме съгласни със съдържанието на техните мисли, по отношение на техния велик и мощен стремеж. Виждаме как най-добрите сили на централноевропейската култура разцъфтяват и минават, същите сили, за които може би вярваме, че сега работят по съвсем различен начин в полза и прогрес на

Централна Европа по бойните полета на изток и запад. Виждаме ги как се издигат към духовната светлина в бъдещето.

И сега се питаме, уважаеми присъстващи, нека предположим, че Гьоте все още е живял през 1840 г., все още е живял по онова време, когато интелектуалният подвиг на Фихте, прекрасната художествена конструкция на вселената на Шелинг, великолепият логически образ на вселената на Хегел са били хвърлени върху централноевропейската култура - о, тези мислители, те наистина донесоха философията в нова форма на човечеството и, ако вземем предвид, че Фихте е написал „естествено право“, Хегел е написал „естествено право“, те също така са обновили юриспруденцията, Шелинг е издавал медицинско списание, потапял се е дълбоко в медицината, а теолозите са искали те да бъдат, общо взето, всички тези философи. Но какво би направил Гьоте, ако беше започнал своя „Фауст“ през 1840 г., вместо през 1770 г.? Какво би поставил в началото на сагата за „Фауст“? Със сигурност не това, въпреки факта, че тези велики, могъщи мислители са ходили по духовните небеса на Централна Европа. Въпреки това, той със сигурност не би поставил:

Сега, слава Богу, изучих
философия при Фихте, Шелинг, Хегел,
право, а сега и медицина,
и стоя тук сега, изключително доволен, аз, мъдрец!

Не, той отново би започнал през 1840 г.:

Хабемун, сх! Философия,
юриспруденция и медицина,
и за съжаление също и теология!
Изучих ги всичките с голямо усърдие.
И сега стоя, горкият глупак,
и съм мъдър както преди.

Това е, което характеризира централноевропейската култура! Тази централноевропейска култура ще бъде разбрана в най-дълбоката си особеност само постепенно от онези, които живеят в нея. Тази централноевропейска култура е истински израз на това, което е написано и във „Фауст“: „Който се стреми, можем да го изкупим“ - вечен стремеж. И когато един етап на стремеж е постигнат, самият стремеж води отвъд този етап. Човек се ражда като французин, човек се ражда като италианец, човек се ражда като англичанин и знае какво е; но човек трябва да се образова, за да стане това, което е като централноевропейец, човек трябва да се стреми в душата си не само веднъж, но и непрекъснато да постигне това, което ни прави централноевропейец. По този начин тя се превръща в индивид в най-висшия смисъл, по този начин тя се превръща в такова, в което всеки човек трябва да работи пряко, такова, което винаги трябва да се постига наново.

Ако мога, само за да внеса нещо ясно, да засегна нещо лично, мога да кажа, че като австриец, живях в детството си, през шейсетте и седемдесетте години тук, в

Австрия, във време, когато в Австрия имаше пълно противопоставяне на всичко, което се случваше в Германския райх, когато все още беше трудно за австрийците, включително австрийските германци, да гледат със задоволство на случващото се в Германския райх. А тогава живеехме противно на това, което трябваше да бъде преодоляно първо, от германския индивидуализъм, за да може да се изкове Райхът, който сега се бори на страната на Австрия срещу обсаждащите голямата централноевропейска крепост.

Всичко трябва да се постигне за централноевропейската култура. Би било приятно да се каже, ако думата не се разбира погрешно: в други националности, в други държави човек се ражда в това, което е; в Централна Европа човек трябва да придобие всичко – отново според една Гьотеова поговорка: „Това, което си наследил от бащите си, придобий го, за да го притежаваш.“ Но това поражда отношение, което прониква в цялата централноевропейска култура като магическо дихание, което изковава централноевропейското, дори всички национални различия, което съзнателно се стреми към това, което човек е. И това също така гарантира, че всичко, което вече е постигнато в Централна Европа, винаги трябва да се увеличава и издига в непрекъснат стремеж, че духът на стремеж, бих казал фаустовското настроение, трябва да се продължи.

Точно както Фауст би казал същото през 1840 г. в началото на своите търсения, така и през 1770 г., въпреки толкова много интелектуални усилия, положени за Централна Европа, така и това, което вече е направено, се обновява постоянно от централноевропейската душевност. И така ние стоим, подкрепени именно от духовните научни чувства, пълни с надежда за това, което трябва да се развие като цел и следствие от кръвта и смъртта, страданието и болката, от жертвоприношението и приношението, от нашето време.

О, уважаеми присъстващи, разбира се, не мога да навлизам във всички подробности на нашето съдбоносно време. Но ако това, което е завладяло света в материалистичен смисъл в последно време, е могло да се развие само от борба, тогава това, което трябва да се разпространи от духовния живот на Централна Европа, ще се развива все повече и повече по големия свят, по териториите на всички народи, които днес все още се борят срещу тази Централна Европа. То трябва да се развие от борба и война. А укрепването на душевната сила ще се случи, ако вземем предвид, че можем да покажем чрез духовната наука как в отделните човешки животи това, което е същността на живота, се развива въз основа на това, което е войната и борбата в дълбините на душата, както трябваше да го опишем.

Сега, във външния живот, уважаеми присъстващи, хората са свидетели и участници в борби отново и отново и тези борби трябва да са там. Точно както тези борби са забулени от благотворен воал в душата на индивида, така и ние трябва да бъдем поставени във външния, исторически живот в тези борби, от които трябва да се

развие това, което е външният, исторически живот. Точно както това, което гръцкият живот стана за света, се разви в борбата срещу могъщите персийски армии, и точно както това, което беше внесено от римската и латинската култура в световната цивилизация, се разви въз основа на тежки борби, така и това, което е във фаустовския стремеж – и този фаустовски стремеж стига чак до онези души, които не знаят нищо за Фауст – трябва да се разпростре върху почва, напоена с кръвта на нашите най-благородни, в атмосфера, пропита с чувствата, които могат да се развият само днес в нашето съдбоносно време.

Често се подчертава, особено в Германия напоследък, че поради условията на развитие на съвременното време тази война се води основно само по външни причини, че се води, за да може безкрайното усърдие на тези, които работят във външната индустрия и външната търговия, да се приложи свободно в света. Разбира се, подобни твърдения са абсолютно верни и не бива да се противопоставят по никакъв начин. Живеем в материалистична епоха, горе-долу, що се отнася до материалния ни живот, и дори най-трудните жертви, които правим, са в името на материалните блага. Но ние сме сигурни, че от тази Централна Европа, дори само материална култура, се внася в света, през портите, отворени от борбата в най-разнообразните чужди области, ако може би не от самите бащи, то от синовете на онези, които излизат в чужди области в индустрията и търговията, и която се носи навсякъде от онези, които навлизат в индустрията и търговията. Всичко, което израства от този дух, който е намерил своя цветен израз в онзи Фауст, който иска да „стои в открито пространство с отворен народ“ и който иска да постигне свобода и живот само като ги завладява отново всеки ден.

И ако погледнем към особеностите на този централноевропейски интелектуален живот, как той е изковал народите на Централна Европа, ако погледнем към тази фаустовска особеност, тогава трябва да кажем: този централноевропейски интелектуален живот е призван да даде душата на световно-земното тяло, да включи душата в земното развитие на човечеството. Много е забележително, че например чуваме от северозапад - можем да го чуем всеки ден, уважаеми присъстващи - че онези могъщи външни материални завоевания, които жителите на Британските острови например са направили, че тези - сякаш ни се подиграват, обиждат ни в Централна Европа, такива думи се извикват отново и отново от чужбина, че всичко, което трябва да се предприеме, трябва да се предприеме в името на свободата, на освобождението на народите.

Сега, дами и господа, не може да се отрече, че жителите на Британските острови са постигнали големи завоевания в областта на външния и материалния живот. Но вижте за какво са били извършени тези завоевания! От 1856 до 1900 г. Англия е водила 34 завоевателни войни, завладяла е четири милиона квадратни мили земя и е направила 57 милиона души нови британски поданици – това е в течение на около 44 до 45 години, 34 завоевателни войни! Материалната култура, която само

Британската империя е успяла да разпространи по света, е израснала от това. От кръв и смърт, от страдание и болка, от многобройни жертвоприношения, трябва да се роди това, което в хода на историята узрява като жизнена субстанция за човечеството.

И ако искаме да хвърлим светлина върху интелектуалния живот в Централна Европа в сравнение с това, което духовната наука ни показва за отделния човек, ще кажем: Ако погледнем неговите ефекти, ако погледнем целите, които са скрити в това, което днес напоява почвата с кръв, виждаме, че застрашената област трябва да бъде възстановена като такива ефекти. Точно както човек трябва непрекъснато да отвоюва отново тялото си след няколко години, за да може то да бъде инструмент за душата, така и във външния исторически живот народът на Централна Европа трябва да отвоюва отново своята територия, за да бъде тя още по-добре екипирана с душевните качества, чрез които това централноевропейско човечество ще може да пренесе в бъдещето това, което е вкоренено в дълбините на неговия душевен живот.

О, когато погледнем това, което можем да видим във външния живот на нашето съдбоносно време, сравнено с това, което духовната наука казва за индивидуалния човешки живот, тогава става разбираемо не само за ума, но и за цялото сърце, че знаем какво се подготвя за бъдещето, защото то може да бъде подготвено само чрез борба и война, тогава се учим по определен начин - колкото и болезнено да е в индивидуалния случай, който трябва да се случи около нас - ние се учим да го разбираме като в служба на великото развитие на човечеството, в това, че трябва да чувстваме, че сме част от него с всеки миг от живота си. И така, чрез истинско съзерцание на индивидуалния живот, човешкото същество се помирява с най-съдбоносните събития, които се случват около него.

Позволете ми да обобща казаното от мен с няколко думи, в които изразявам, бих искал да кажа, това, което съм развил като индивидуални резултати от духовното изследване, по начин, който ми е интуитивен. Бих искал да изразя с няколко думи какво има духовната наука, за да обхване човешката душа в нейния най-интимен живот, така че чрез това обхващане да може да се роди основно чувство и основна воля, които разбират и проникват в живота. Това, което си позволих да кажа, може да се обобщи в следните думи, които душата, укрепена от духовната наука, може да направи основни ценности на собственото си същество:

Където свършва сетивното познание,
там стои портата,
реалностите на живота
към съществото на душата се отварят;
ключът създава душата,
когато тя се укрепва в себе си
в борбата, световните сили
на собствената си основа

водят с човешки сили;
когато тя прогонва от себе си
съня, който обгръща силите на познанието
на границите на сетивата ѝ
с дух.

14. Съдбата на човека в светлината на познанието за духовните светове

Уважаеми присъстващи! Като продължение на духовно-научните разсъждения, които бяха представени тук онзи ден, днес бих искал да дам продължение на предложеното, продължение, което има за цел да приложи придобитите перспективи към важния въпрос за човешката съдба.

В лекцията онзи ден, скъпи присъстващи, беше посочено, че духовната наука е изцяло основана на вътрешната работа на човешката душа и бих искал накратко да повтора няколко мисли от лекцията онзи ден. Целта на духовното изследване никога не е, както в другите науки, които се простират до външния живот и до външния свят на фактите, да се култивират външно възприемаеми дейности за сетивата, никога да се осъществява външният свят по какъвто и да е начин, а пътят към духовния свят е интимен път на човешката душа. И едно звено в този път на човешката душа, чрез което тази душа се подготвя да влезе в духовния свят, както вече беше посочено онзи ден, е специален начин на третиране на това, което наричаме човешко въображение, човешко мислене.

Казах: Като ни позволява да надникнем в неговата вътрешна духовна лаборатория, така да се каже, духовният изследовател трябва да посочи, че въображението и мисленето на човешката душа трябва да се третират по съвсем различен начин, отколкото се третират в ежедневието или във външната наука. Във външната наука ние разглеждаме мисълта, идеята, понятието, което сме придобили въз основа на сетивно наблюдение или въз основа на експеримент или по някакъв друг начин; ние разглеждаме понятието като това, което сме придобили, като това, което ни отразява външния свят. И в това, че то изобразява, било то процеси във външния свят, било то закони, природни закони или други подобни във външния свят, ние сме удовлетворени, когато, така да се каже, сме стигнали до мисълта, когато сме стигнали до идеята за това, което се случва отвън, или как външните процеси са свързани по закономерен начин.

Но тук започва духовно-научното изследване, където свършва работата на ума, животът на ума в ежедневието или във външната наука. Смисълът на духовно-научното изследване не е да имаш мисъл, не мисъл като отражение на външния свят, а да живееш с мисълта, с идеята във вътрешната душа. Така че, както вече споменах, в това вътрешно упражнение, в тази вътрешна работа на духовния свят, изобщо няма значение дали сме в мисълта, в идеята, чрез която практикуваме душата, чрез която развиваме душата, така да се каже, във висше самообразование, дали изобразяваме нещо външно в мисълта, във въображението, дали в обикновения смисъл на външната наука или на външния живот тези мисли са образи на нещо във външния свят; те могат да бъдат символи, както споменах. Важното е да потопим мисъл в душата, да станем напълно едно с тази мисъл, да

отклоним цялото си внимание от това, което иначе ни занимава в света, и сякаш да фиксираме всички сили на душата в нас върху тази една мисъл.

И сега, правейки това, трябва веднага да осъзнаем, че изпълняваме съвсем различна задача от задачите на обикновената наука. В задачите на обикновената, външна наука можем да спрем, когато имаме мисълта, можем да бъдем доволни, когато имаме мисълта. И ние сме убедени в обикновената наука, когато мисълта логически ни удовлетворява, когато мисълта съответства на нашето чувство за истина; тогава можем да спрем изследователската си работа за известно време. Това не е така с начина, по който човек прави духовно изследване. Никога не спираш, когато имаш мисълта, която поставяш в центъра на съзнанието си чрез произвол, чрез вътрешна волева инициатива; по същество нямаш нищо, когато си поставил мисълта в центъра на съзнанието си и си насочил вниманието на всички сили, концентрирани в душата, към нея. Точно както човек има много малко, когато е заровил семето на растението в земята, така и човек има много малко, когато е закрепил мисълта в душата. Трябва да се изчака, докато силите от въздуха, силите от земята, силите от слънцето и така нататък си взаимодействат, за да развият растителния зародиш в растение - трябва да се изчака и да се види какво не правим ние, какво прави космосът, какво прави външният свят.

По абсолютно същия начин ние, като духовни изследователи, трябва да се отнасяме към една мисъл. Трябва, така да се каже, да я потопим в почвата на целия душевен живот и след това да чакаме и да видим какво ще стане в нея. Не можем да си помогнем, освен да повтаряме един и същ процес на разглеждане на мисълта всеки ден. Не отнема много време, минути са достатъчни всеки ден, но трябва да се повтаря всеки ден; и отнема много, много време. И всичко, което можем да направим, е да чакаме и да видим какво ще стане с тази мисъл, като ѝ посветим всички сили на душата и не гледаме нищо друго, не чувстваме нищо друго, не усещаме нищо друго освен тази мисъл. Важното в духовното изследване е да наблюдаваме как нещо расте в нас. Докато в други изследвания е важно да се изпълни определена задача и да се изследва закономерната връзка чрез мисълта, тоест, докато става въпрос за правене на нещо, което има, бих казал, начало и край чрез нашата собствена воля, в духовното изследване трябва да наблюдаваме какво ще стане с нарастващата, поникваща мисъл в нас.

И тогава идва времето – по-рано за някои, по-късно за други, в зависимост от това как е подредена съдбата им – тогава идва времето, когато скритите в душата сили стават активни и все по-активни, и чрез прилагане на тази вътрешна енергия, която иначе не можем да призовем в ежедневието си и в обикновената наука, ние наистина осъществяваме това, което може да се каже, че наистина откъсва нашата душевно-духовна част от физическо-телесното и тя напуска физическо-телесното. Изразявайки тази мисъл и обръщайки внимание на факта, че това е духовно-научен метод, човек веднага докосва нещо в този духовно-научен метод, което напълно

противоречи на мисловните навици на настоящето. . Изразявайки тази мисъл и обръщайки внимание на това какво е духовно-научен метод, човек веднага докосва нещо в този духовно-научен метод, което напълно противоречи на мисловните навици на настоящето. Тези мисловни навици на настоящето не могат да си представят, че е наистина възможно човек да намери такава вътрешна сила в душата си, че духовното и психическото му аз да е толкова откъснато от физическото и телесното, както водородът се откъсва от водата чрез процедурите, използвани от химика. Но всичко зависи от това дали човешкото същество, продължавайки да прави току-що описаното на най-елементарно ниво, наистина започва да възприема друг човек, живеещ в него, друг човек, който е в основата на нашето съществуване и който не е нужно да използва външните сетива, за да има свят около себе си, който не е нужно да използва ума, който е свързан с мозъка или нервната система, за да има външен свят около себе си.

Светогледът, уважаеми присъстващи, който съответства на днешното мислене и който често подчертава, че стои на солидната основа на толкова възхитителната естествена наука, този светоглед често говори за границите на човешкото познание, той говори за него по такъв начин, че казва: Да, може да има духовен свят, свръхсетивен свят, който е в основата на сетивните факти и всичко, което може да бъде познато чрез интелекта, който е свързан с мозъка, но хората не са предназначени да проникнат в този свят. И знаем, че в хода на човешкото развитие е имало философии отново и отново, философии, които са се стремили да определят границите на човешкото познание.

По същество тези граници на познанието са само границите на онези прозрения, които са обвързани с физическото и телесното. И защо това е така, може да се види и от духовния изследовател, ако той наистина приложи описаните в няколко щриха методи към душевния си живот. Защото се случва едно много специфично явление, когато човек се стреми, чрез все по-енергична и енергична концентрация на душевната сила в посочения смисъл, да стане, така да се каже, напълно едно с това, което е поставил в центъра на своето възприятие, на своето мислене, на цялото си съзнание. След известно време човек забелязва как нещо наистина расте навътре, нещо наистина се свива навътре, а именно нашата душевно-духовна природа, която е зависима от тялото. Но след известно време човек забелязва, че се насочва право към противоположната крайност. Не само всякакви други мисли продължават да влизат в внимателното му съзнание и го объркват по пътя, който търси с душевния си живот, но това е нещо, което може да бъде преодоляно сравнително бързо. Обаче, това, с което се сблъсква духовният изследовател, когато се опитва да развие душата си, е, че докато първоначално изпитва увеличение на силите, които иначе лежат в основата на мисленето - [в определен момент настъпва това, което би могло да се нарече „потъмняване, отслабване“ на тази вътрешна душевна сила], и това, което душата изпитва там, е по същество доста мъчително. Защото човек

изпитва не по-малко от чувство на приближаваща безсилие, безсилие, което си казва: Уви, тези душевни сили не са достатъчни, за да проникнат в целия обхват на духовния свят! Това обзема съзнанието като ужасно парализиращ сън. И това, дами и господа, е това, до което тези философи не си позволяват да се доближат, когато говорят за границите на познанието, а това, което душата, бих казал, чувства несъзнателно, когато философства.

Защото не само това живее в дълбините на душата, за което душата е наясно в обикновения живот, но там долу, в дълбините на душата, в скритите дълбини на душата, живее толкова много, което не е в ежедневно съзнание. И фактът, че ние не знаем нищо за това, не означава, че това, което е там долу в съзнанието, не е ефективно. Там, в несъзнаваното, има нещо, което духовният изследовател изпитва в момента, когато има това чувство на безсилие, за което току-що говорих.

Духовният изследовател забелязва: в душата има несъзнателен страх, страх от загуба на способността да възприема и разбира света. И няма друг начин да се преодолее този страх, веднага щом стане осъзнат, освен да се засилят вече описаните усилия за концентриране на душевния живот все повече и повече. Тогава, бих казал, в празното пространство на съзнанието, в което силата, която иначе е в основата на мисленето и чувстването, вече е била парализирана, навлиза това, което може да навлезе чрез увеличената сила и вътрешна енергия на душевния живот.

Това беше скрит страх, такъв, който не беше осъзнат, когато Кант говореше за границите на човешкото познание. Той чувстваше, че знанието, в което тялото ни помага, не може да надхвърли сферата на сетивния живот и законите на сетивния живот. Той не искаше да използва духовно-научния метод. Той го наричаше, макар че усещаше, че има нещо като развитие на душата към независимост от физическото тяло, той го наричаше: „приключение на разума“. И Гьоте даде великия, може да се каже, могъщия отговор, че човек трябва да се осмели да премине през това приключение на разума.

Безсилието е това, което човек наистина има на дъното на душата си, това, което винаги е на дъното на душата му. И бихме искали да кажем, уважаеми присъстващи, че това безсилие на дъното на човешката душа е напълно оправдано. Защото, ако това безсилие не беше там, тогава стремежът на човека би бил непобедим да използва душевно-духовните си сили завинаги за това, което води отвъд сетивния свят. Но фактът, че ние чувстваме, възприемаме и разпознаваме света на сетивата, се основава на факта, че ние, бих казал, свикваме с физическото си тяло, с физическо-телесното и че го считаме за необходимост да живеем във връзка със света в това физическо-телесно. Точно както човек провежда химичен експеримент по такъв начин, че той води до аномалността на външната природа и по този начин я разплита, така и човек трябва да развие нещо аномално в душата си, нещо

анормално за ежедневието, за да може наистина да погледне в духовния свят, бих казал чрез вътрешната химия.

И живеейки в духовния свят, човек със сигурност получава различна представа за това новопридобито знание, отколкото е имал за всички знания преди. Да, знанието е нещо, което толкова много хора свързват с идеята, че човек всъщност разпознава най-добре, когато се ограничи до интелекта и външните сетива, които по същество ни оставят трезви и студени и които заемат само част от живота ни. В момента, в който духовният изследовател наистина навлезе в духовния свят по описания начин, в момента, в който е откъснал душата и духа си от физическото тяло, той е обграден от духовен свят, точно както е обграден от сетивен свят в тялото. В същия момент, в който духовният изследовател наистина навлезе в този свят на духовното, в същия този момент той се чувства сякаш се е събудил в тази духовна сфера. Но в същото време той чувства, че вече не може да бъде със света само с част от душевния си живот, както е при външното познание, а че трябва да потопи цялото си същество в това, което му се представя като духовен свят.

Толкова абстрактен, бих казал дори трезвен и сух, колкото е светът, който оживява и заема само част от душата ни, както светът на обикновеното познание, така и връзката с духовния свят е също толкова интензивно ефективна в душата ни. Може да се каже: в обикновения смисъл на думата, интелектуалното познание за външния свят не може да ни нарани или да ни причини болка. В момента, в който навлизаме в духовния свят по описания начин, ние трябва да се потопим с цялата си душа в съществата, които принадлежат на света, в който навлизаме. Всичко, което разпознаваме там, прави най-дълбокото, най-интензивно впечатление върху чувството ни за удоволствие или болка, върху чувството ни за възвишеност или върху чувството ни за потиснатост. Цялото ни същество е потопено. С цялото си същество ние трябва да живеем със света, в който живеем, независимо дали е пълен с мъка или радост. И отново, това е страх, но тайно изпитван страх, който не достига до съзнанието, който пречи на обикновеното съзнание да се потопи в този свят. Наистина, човек не обеднява от световно съдържание, когато се приближава до този духовен свят. Напротив, уважаеми присъстващи, човек става по-богат на световно съдържание, защото осъзнава на какво всъщност се основава този страх от подсъзнателно безсилие. Той се основава на факта, че светът е много по-богат, безкрайно по-богат в своята слава, в своето величие, във вътрешната си закономерност, отколкото това, което сме способни да мислим само когато използваме силите, обвързани с тялото ни.

И богатствата на света са това, което непосредствено изниква пред душата по един завладяващ и вцепеняващ начин, когато тя се изправя срещу духовния свят чрез вътрешна сила. Но душата, която е обвързана с физическото чрез своето съзнание, въпреки че не знае нищо за него, се чувства безсилна и иска да избегне това безсилие от страх, безсилието, което съществува пред лицето на духовния свят.

Затова виждаме как, от една страна, хората се свиват и се заблуждават относно границите на знанието, така че казват, че знанието изобщо не може да проникне в духовния свят, или, от друга страна, когато имат дълбок копнеж за духовния свят, го задоволяват по съвсем различен начин от описания. Описаният начин е този на истинското, истинско духовно изследване. Но описаният начин предполага, че човек е сериозен в желанието си да се освободи от физическото тяло. Това може да се постигне само чрез повишена вътрешна душевна активност, това може да се постигне само чрез прилагане на енергия, която никога не ни е необходима като вътрешна енергия в ежедневието или в ежедневната наука.

Но хората искат да приложат точно това, с което са свикнали в ежедневието, когато се приближават до висшите светове. Човешкото съзнание, в края на краищата, усеща точно описаното безсилие и, бих казал, по начин, който е напълно разбираем, това съзнание усеща това описано безсилие именно когато иска да се изправи срещу по-интензивния, по-богатия, по-възвишения свят на духа.

Следователно, човек би предпочел да елиминира това, което обитава тялото му, вместо да се напъга в по-голяма степен, за да разпознае духовния свят. Чувството за скрито безсилие го кара да стигне до заключението, че именно защото е безсилен пред духовния живот, той трябва да елиминира средствата, чрез които разпознава в обикновения живот; вместо да го развива, той иска да го елиминира. Тогава той не се приближава, за да разпознае духовния свят, да развие вътрешното си същество, а тогава се приближава и търси или чрез някакви външни събития, или като използва, както се казва, медиум, в който именно духовното, вместо да бъде развито, спи, той се опитва да получи познание за духовния свят чрез автоматизма на телесния живот на медиума, без неговото вътрешно участие. Съществува само страховито свиване от преживяването на отново преживяването на безсъзнанието. Защото това чувство на безсъзнание трябва да бъде преживяно; само като го преодолее, като го преживее съзнателно, човек напредва в познанието. Но в тайното чувство на това чувство на безсъзнание е именно това, което човек иска да изключи, това, което го води към духовно познание. Ето защо толкова много хора търсят чрез медиуми или спиритисти да общуват с тях от духовния свят. Лесно е да се види, че това търсене чрез медиуми или спиритисти е крайността, върховният израз на чувството за безсилие пред лицето на духовния свят.

Но нашето време, уважаеми присъстващи, се нуждае от сила, от мощ, защото тъй като външният живот става все по-сложен и по-сложен от чудесно развиващата се естествена наука, особено в нейните социални разклонения, човекът, желаейки да проникне в духовния свят, трябва да развива все по-силни и по-силни сили. Това, което се обръща към слабостта, изключвайки духовното и душевното, никога не може да има бъдеще; то може да приспива и приспива човека пред лицето на това, което трябва да бъде извадено от скритите дълбини на душата.

Сега човек може да си представи доколко казаното се отхвърля като – нека го кажа отново – умствен лабораторен процес на мисловните навици на нашето настояще, доколко се отхвърля, човек може да си представи, когато види, че точно обратната крайност на описаното се е превърнала в идеал за голяма част от образованите хора днес. Защото къде е воден духовният изследовател, когато навлиза в духовния свят по току-що описания метод? Той е воден да си каже: Не само сетивният свят живее във вашата среда, но и духовен свят живее във вашата среда! И той разпознава: Този духовен свят съдържа причините, основите за съществуването на сетивния свят. Но идеалът на много от тези, които наистина вярват, че като обучени и образовани хора стоят на твърдата основа на естествената наука, с която, както споменах онзи ден, духовната наука всъщност е в пълна хармония. Но повечето от онези хора, чиято природа е посочена, които вярват, че виждат идеала в елиминирането на всичко, което се намира по характеризирания начин, вярват, че идеалът за познаване на природата е да се виждат навсякъде само механично взаимодействащи причини и факти, да се елиминира всичко духовно от външните природни процеси. Това е идеалът на много хора, които имат съвременните начини на мислене.

И по същество се смята за остатък от старо суеверие да се вижда нещо духовно в природата или зад природата; [по-скоро човек иска] да обясни колкото е възможно повече от природата само чрез факти, които са изградени според модела на това, което може да се наблюдава от сетивата. По този начин човек иска да разбере външната физика, биологията, физиологията и дори процесите на душата. Намекнах за това онзи ден.

Идеалът за знание, което изключва всичко, до което стига духовният изследовател, когато прилага духовно-научни методи, е идеалът на най-образованите хора, много от най-образованите хора днес. Така че може да се каже: механичният природен ред е това, което се приема за основа на природата. А противоположността на това, скъпи дами и господа, е наблюдението на човешкия живот. След като сме свикнали да виждаме само механичен ред в природата, ние свикваме да отхвърляме точно това, до което трябва да стигне духовният изследовател. И сбор от съвпадения е основно това, което хората виждат в това, което им се случва в живота им между раждането и смъртта, във физическия живот на тялото.

И така, как човек се отнася към това, което се случва в този живот между раждането и смъртта? Когато му се случи нещо, което той смята за удар на съдбата, за добро или за лошо, първоначалната му реакция на този удар на съдбата е това, което може да се нарече симпатия и антипатия на ума. Точно както човек търси причини и следствия във външната природа, той по същество оставя това, което играе роля в неговата съдба, като просто поредица, като просто поредица от съвпадения.

Сега, дами и господа, тъй като можем да кажем, че духовно-душевното съдържание, пробудено в духовния изследовател, всъщност дреме в човешкото същество в

обикновения живот, трябва да се каже, че дори в напълно будния живот, когато човек е ангажиран с действие, когато човек действа по такъв начин, че използва външното си тяло и външния сетивен свят, за да извършва действия, нещо в човека също спи. И това, което спи там, му пречи да види връзка в процеса, който се развива, в съвпаденията на живота. По принцип това, което се случва с човека в контекста на живота, е същото като това, което се случва с много хора в хода на историята и все още се случва днес пред лицето на природните факти. Човек, който не изучава естествени науки, вижда изгрева и залеза на слънцето; той наблюдава отделните положения на слънцето; за него съществуват външни факти, които се случват във времето и в пространството. Тогава той, със своето мислене, със своята наука, със своите методи, се приближава до това, което иначе са външни факти, и внася съгласуваност в този свят на външни факти, като замества простото виждане във фактите със съгласуваността, която се изразява в законите на природата. Човекът не внася такава връзка в това, което нарича външни житейски съвпадения, първоначално, защото силите в него, които означават същото за тази област, както силите на познанието означават за фактите на външната природа, остават латентни за обикновения живот. Трябва да приложим знанията си към фактите на външната природа, за да видим закони във външната природа. Според обичайните навици на мислене, човек не е склонен да прилага към това, което се случва като негова съдба между раждането и смъртта, такива вътрешни процеси, каквито прилага към фактите на външната природа. И сега ще покажа пътя, който възниква за духовното изследване, за да се внесе подобен закон в поредицата от събития на съдбата, както външното мислене го внася в поредицата от природни факти. Това, което наричаме съдба, бих искал да кажа, нека го разгледаме само - не за да кажа нещо специално за това сега, а само за да илюстрирам това, което искам да кажа по-късно - нека разгледаме това, което наричаме съдба, преди всичко за живота между раждането и смъртта, за външния живот, който винаги ни заобикаля, в който винаги сме обгърнати и който нашата съдба ни налага. Можем да кажем, че когато се вгледаме в който и да е етап от живота си: Какво всъщност сме ние в този етап от живота си? Да, казваме: ние сме Аз, ние сме Аз; имаме определен вътрешен душевен живот. Но някои неща в този вътрешен душевен живот, които лежат на повърхността, се научаваме да разбираме и гледаме по съвсем различен начин, когато погледнем назад към по-ранните фази от живота си. Ако например, след като сме навършили петдесет, четиридесет и пет или четиридесет години, си позволим да погледнем назад – да речем, към времето, през което сме преминали между десетата и осемнадесетата или двадесетата година – когато погледнем назад към така наречените съвпадения на съдбата, които са се случили в живота ни по това време, да, когато напълно осъзнаем какво се крие в тези съвпадения на съдбата, тогава много скоро ще можем да си кажем следното: Сега можеш да направиш нещо. Способен си да мислиш по този или онзи

начин, да действаш по този или онзи начин. По принцип ти не си нищо друго освен тази способност, тази способност да разбираш, тази способност да действаш. Това, че разбираш нещо повече или по-малко духовно, че действаш по един или друг начин, това е основно това, което си ти. Защо си ти? Само си помисли как би бил различен, как би бил наистина съвсем различно вътрешно аз, ако не се бяха случили събитията, за които можеш да погледнеш назад между десетата и двадесетата година. Те те изковаха в това, което стана; това, което стана там, е концентрирано във твоето аз. Тези събития сега действат от теб по много начини. Те са те концентрирали по същество; те са оформили твоето аз. И когато изучаваме себе си в определен момент от живота си, го откриваме, бих казал, сглобено като сбор от събираеми. Сега човек може да изследва живота си по този начин. Не става въпрос за намиране на всякакви интересни неща в живота си. Това, което в обикновения живот наричаме самонаблюдение, всъщност не води душата много далеч отвъд самата нея. Но има особен начин за развитие на душевния живот на човек, когато наистина гледа на преживяванията на съдбата, които има, със симпатия или антипатия, но когато ги гледа по такъв начин, че те са основата на това, което всъщност е.

Не това прозрение е важно в духовното изследване, а чувството, че си намерил себе си в резултат, като продукт на своята съдба! Това чувство може все повече да се пробужда в самия теб. И сега две неща могат да се съберат: това, което човек е събудил преди това като духовен изследовател чрез концентрацията на мисълта, на чувството, както е било описано, това, което човек е преживял като излизане на духовната душа от физическото-телесното, и развитието на това чувство. Те могат да се срещнат в душата, тези чувства, точно както в обикновения живот между раждането и смъртта човек всъщност е резултат от съдбата.

И когато човек медитира по този начин, когато развие това оцветяване, този нюанс на чувството в душата, когато се концентрира все повече и повече върху това как, така да се каже, вътрешното „аз“ на човешкото същество се влива напълно и в потока на нашата съдба, когато направи тези идеи напълно живи в себе си, когато стигне до буквалното виждане: Да, това, което си във вътрешното си същество, като твое „аз“, виждаш да се влива в твоята съдба. Когато това стане много живо, когато се повтаря отново и отново, така че да се превърне в обичайно вътрешно преживяване, тогава ние наистина преживяваме трансформация, трансформация на душевния си живот. Преживяваме такава трансформация, такава трансформация на душевния си живот, че едва сега го преживяваме като изпълнено, завършено цяло, което може да се нарече духовна душа, свободна от тялото.

И този душевен живот, този духовно-душев живот, който е свободен от тялото, ни се показва, уважаеми присъстващи, когато продължаваме духовно-научните методи, както са описани, и ни се показва като това, което е в основата на нашия живот между раждането и смъртта. Той не се разкрива чрез логическа дедукция, а чрез

развиване на такъв вътрешен живот, както е описан, душата сякаш отваря духовно око, за да използваме този израз на Гюте; сякаш окото все още не се е развило и едва се е развило в хода на живота и тогава зрението ни се е отворило, така е, когато работим върху вътрешното си същество, че в нашето вътрешно същество се появява нов човек, човек, който сега стои пред нас по такъв начин, че той вече не е просто резултат от съдбата, както е било казано по тривиален начин за времето между раждането и смъртта, а че той наистина расте заедно със съдбата си. И сега възниква нещо ново; така че, ако човек е развил душата, отново възниква нещо, което може да се нарече: възприемане на таен страх, иначе скрит в душата. Така че, когато позволите на душата, сякаш като я видите в реката на съдбата, да се откъсне от тялото, тогава, тогава откривате - не какво сте като телесно човешко същество - а тогава откривате в духовния свят, който вече сте победили по описания начин, сега откривате себе си. Сега откривате това, което никога преди не сте знаели за себе си, сега откривате истинското човешко същество. Сега откривате човешкото същество, което е в основата на обикновеното човешко същество, което живее между раждането и смъртта - или, в този смисъл, между зачеването и смъртта. Сега откриваме човешкото същество, което слиза от духовен свят като истинска причина за физическото човешко съществуване, което има привличане към това, което може да му бъде дадено по родовата линия, чрез родители и прародители, което сваля силите от духовния свят, които се формират само чрез това, което може да му бъде дадено материално чрез родители и прародители. И сега, уважаеми присъстващи, факт, към който, бих казал, великият съвременен мислител Лесинг посочи с дълбока вътрешна истина, сега истина се превръща в осъзнаването, че това, което действа в нашето тяло, е резултат от предишни животи на земята. И че това, което действа скрито в нашето тяло, без ние да можем да го усетим в обикновения си живот, че това е като зародиш, който след смъртта първо навлиза в духовен свят и след като се е развил в този духовен свят по такъв начин, както трябва да се развие растителният зародиш, той се събира отново, така да се каже, за нов живот на земята. Осъзнаването, че целият човешки живот протича по такъв начин, че има повтарящи се земни животи за човека, това осъзнаване трябва да бъде придобито чрез разграничаване на душата от физическото тяло. В обикновеното преживяване, уважаеми присъстващи, човек има само една-единствена препратка към това, което живее в нас като човешко ядро, което преминава от живот в живот и винаги остава в духовен свят между смъртта и новото раждане. В духовното познание човек живее в това ядро на живота, в тази същност на човешкото същество. В обикновения живот имаме определена отправна точка за това само когато човек заспива през нощта. Духовно-научното наблюдение показва, че заспиването е обусловено от факта, че това, което е ядрото на душата и духа на човек, наистина се издига от физическото тяло. Но тъй като силите не са развити, както беше споменато днес, това духовно-душевно ядро на битието остава

несъзнателно от заспиването до събуждането. Но много често, както всеки знае, нещо изплува от това несъзнаване на обикновения живот насън: хаотичните, но често и много интересни структури на съня.

Това, което се представя на човек в съня, много често се наблюдава неправилно. Сред многото сънищни образи – разбира се, не мога да навлизам в големи подробности за това какво представя един сън, въпреки че би било много интересно да се види какво може да преживее човек там – най-интересните сънища са може би тези, в които някой в по-късен етап от живота си, за сънувания живот, за сънуващото съзнание, вижда някаква сцена, в която се появяват хора, с които може да не е имал контакт от дълго време, много от които може да са починали, хора, с които сега влиза във взаимоотношения в сънуващото си съзнание. Могат да се разгърнат цели истории. Ако гледате на такъв сън в смисъл на обикновена паметова дейност, много грешите. Би отнело твърде много време, за да обясня това изречение по-подробно, въпреки че може да бъде обяснено по-подробно.

Ако искате правилно да оцените събитията от един сън, които се случват в подсъзнанието, изобщо не е нужно да гледате съдържанието. Тези образи, всичко, което се случва, е по същество толкова важно за същността на съня, колкото би било, ако някой каже: „Има лист хартия, върху него намирам вертикална линия, линия, която върви накриво отляво наляво, линия, която върви накриво отляво надясно и така нататък. По този начин той би описал всички букви, които са на хартията.“ Но не човекът, който описва буквите на листа хартия, се отнася към хартията по правилния начин. По-скоро единственият човек, който се отнася към нея по правилния начин, е човекът, който, след като се е научил да чете, дешифрира значението на това, което буквите, комбинирани в думи, изразяват, без дори да осъзнава как изглеждат буквите. Това, което сънят представя, по отношение на това, което е по същество, всъщност не е нищо друго освен букви, които обаче не са толкова точни, колкото буквите на нашето обикновено писане, а се променят с всеки сън. И това е по-дълбоко осъзнаване, което може да погледне съня и да го разшифрова, точно както ние оставаме в несъзнание за несъзнаваното, когато четем формите на отделните букви и думи; това е, което всъщност се съдържа в процесите на съня, по-скоро е характерът на човешката душевна сърцевина, който извиква тези образи.

Например, ние сънуваме, че човек, който отдавна е починал, ни казва това или онова, че прави това или онова с нас. Не го сънуваме, защото този образ на съня иска да ни каже нещо специално, а го сънуваме, защото нашата душевна същност има вътрешно качество, вътрешна сила, която може най-добре да се визуализира по този начин, може най-добре да се визуализира, като се постави във връзка, символично във връзка с човек, с този човек, когото сме срещнали в живота. Това, което изобщо не се изразява в съня, което е в дъното на душата като вътрешна сила

на душата, като характер на душата, това е същественото нещо. И ако човек се заеме с научното разпознаване на преживяването от съня, именно чрез споменатия метод на духовно изследване, като го усъвършенства по този начин, ако човек се заеме не с тълкуване, а с научното разпознаване на преживяването от съня, тогава той също открива в преживяванията от съня, че нещо, което е в човек, е оформено от специални обстоятелства - които също биха могли да бъдат описани, но които краткото време, с което разполагаме днес, не позволява - в такива образи. И духовните изследвания ни показват, че това, което човек е придобил във времето между смъртта и новото раждане, е узряло в него като жизнено ядро, като жизнен зародиш.

Ние действаме и мислим в живота между раждането и смъртта, но това, което мислим и как действаме, винаги изразява само част от това, което сме, а именно частта, която живее чрез факта, че сме в тяло. Точно както същността на другия човек, която е била описана и открита чрез духовната наука, е скрита в ежедневието на човека, така и това ядро на битието е скрито в човешкото същество. Само чрез тези специални случаи в нашия конкретен живот, например в нашия живот в сънища, човешката душевна сърцевина, която е свободна от тялото, когато заспим или се събудим, и все още не е напълно едно цяло с телесния живот, се разкрива. Как се отразява в телесния живот, с който е все още несъвършено обединена, и какво е преминало през човешкото същество във всяко действие, но е било съхранено, какво е останало, какво не сме изживели напълно, какво сме включили в нашето вътрешно „аз“. В сънищата се разкрива това, което преминава през портата на смъртта, което преминава през духовен свят, за да се появи отново в нов живот на земята. Въпреки това, човек може да го разпознае чрез съня само ако духовното изследване е предшествовало всичко това, уважаеми участници! Така виждаме как в хода на духовното изследване човек не само трябва да преживее несъзнателността, за която говорихме, и как, преодолявайки тази несъзнателност, той трябва да намери пътя си в духовния свят, но също така виждаме как човек трябва първо да открие истинското си аз.

Сега, преди това откритие, човек изпитва таен страх. Защото процесът е процес на изгубване на себе си в тялото като човешки същества, докато откриваме себе си като истински човешки същества, които преминават от живот в живот. Като духовен изследовател, човекът първо трябва да свикне да гледа на себе си извън себе си в света; първо трябва да свикне да открива себе си в съдбоносното си дело и като събере смелостта да преодолее страха и срамежливостта, които изпитва към себе си, той открива себе си в истинското си аз. И сега откривате, че това истинско аз е ковачницата на това, което иначе ни се струва като резултат от съвпаденията в живота. Сега откривате себе си в своята съдба. И едно съвсем ново чувство, едно съвсем ново преживяване се преплита и нахлува през душата.

Изправени сме пред тежък удар на съдбата, удар на съдбата, с който иначе се сблъскваме само когато ни причинява горчивина и страдание, когато разтърсва ума ни и се чувстваме нещастни под негово влияние. Ако като духовен изследовател сте открили висшето си аз по описания начин, си казвате: Преминали сте през много земни животи с това ваше висше аз. Живели сте, мислили и действали сте в тези земни животи по такъв начин, че сте донесли със себе си определено качество в душата си от предишни животи. Това качество на душата се прилепва към вас, точно както магнитната сила е в магнита. Това качество, тази сила, упражнява тайно привличане върху събитието, което е влязло в живота ви като нещастие, точно както магнитът привлича железни стружки. Вие сами сте потърсили това нещастие за себе си!

Не виждаме ли в живота какво може да бъде, след като сме придобили тази гледна точка, почетни участници? Вървим през живота. Много, много минава през очите, ушите, умовите, чувствата и волята ни. Срещаме много хора. Сред много, много хора има един, към когото сякаш се чувстваме привлечени от мистериозни сили на нашето същество, с когото влизаме в житейско партньорство в приятелство или по друг начин. Защо направихме това? Защото силите, които сме донесли със себе си от предишни животи, са се намирали в нас и защото тези сили са били привлечени от това, което живее в душата на този човек, точно както магнит се привлича от железни стружки. Тази сила е минала покрай другия човек. Но чрез това ние оформяме за себе си всичко, което сега преживяваме заедно с този човек, като съдба.

По същия начин обаче ние също оформяме съдбата си, като се спускаме от духовния свят, в който живеем между смъртта и новото раждане, към новото раждане. Във физическото ни съществуване на земята има онези сили, които нашите предци могат да ни дадат чрез наследство. Ние сме привлечени от онези сили, от които се нуждаем според качествата на нашата душа, и се свързваме с тях. Забелязваме тайната връзка, която съществува между нас – много преди раждането, преди зачеването – и тази, която може да ни бъде дадена от наследствените сили на нашите предци. Всъщност, по-точните духовни изследвания дори ни показват, уважаеми присъстващи, че тази връзка се е формирала много преди да може да се говори за нашето раждане или нашето зачеване.

След като логиката заеме мястото на това, което в момента се смята за логика, но всъщност е чиста нелогика, ще се наложи съвсем различен начин на мислене. Днес много хора казват: Виждате, че човек, който проявява определени качества в живота, трябва да ги е наследил от своите родители или предци. Духовната наука иска да дойде и да покаже, че човешкото същество, като сърцевина, така да се каже, обгръща наследените качества, които е избрало за себе си. Според днешното мислене, трябва да се радваме, че външната наука ни е довела до разпознаване как

качествата на предците се възраждат в потомците, както може да обясни обикновената физиология.

И по-специално сърцевината на тази логика е това, което хората искат да разиграят, когато казват: можете да видите това в гения. Ако наблюдавате гения, можете да видите, че качествата, които са концентрирани в гения, могат да бъдат открити в родителите, бабите и дядовците и така нататък. Геният обикновено се появява в края на една серия от развития. Хубава логика! Защото е доста подобно на това, когато някой намери за особено полезно да обясни, че е мокър, когато е паднал във вода и е издърпван. Разбира се, ако сте в края на линия на наследство, трябва да носите качествата, които са ви обграждали в тялото чрез тази линия на наследство, точно както водата ви обгражда, когато паднете в поток. Но би имало истинска логика в това, ако човек може да покаже, че това, което е живяло в предците като качества на гения, ще живее и в потомците. Не като гледате нагоре от гения към предците, а като слизате от гения към потомците, това би било истинска логика. Вие дори не осъзнавате как противоречията на цялата логика, когато продължавате по този начин, когато съдите така, както се случва. Защото ще останете красиви, че винаги търсите качествата на гения в потомците. Човек трябва само да посочи великите гении и след това да покаже как понякога изглежда това, особено с техните потомци! Тук човек скоро ще открие, че това, което човек е работил за себе си, това, което е той вътре в себе си, че това е, което осигурява привличащата сила за събитията, за всички процеси на външния живот, които се сливат в неговата съдба.

Така ще можем да кажем: От раждането до смъртта ние внасяме ред в поредицата от другите ни съвпадения на съдбата, когато разпознаем себе си, когато преодолеем страха си от себе си и разпознаем себе си в истинската си човечност. Защото тогава ние също така осъзнаваме, че сами сме си причинили нещастие, защото искаме да се защитим срещу това нещастие, защото ни е липсвала сила и липсата на тази сила е събудила в нас качество, което формира привличане именно към това нещастие.

В допълнение към такъв мироглед, който по този начин открива действителния човек в съдбата, идва и осъзнаването, че единствената причина, поради която човек не иска да открие себе си в съдбата си, е, че се страхува да стигне до този възглед. Това е трудно, уважаеми присъстващи, но щом истините на духовното изследване бъдат открити, тогава човек не е нужно да бъде духовен изследовател – въпреки че, както обясних онзи ден, до известна степен всеки днес може да стане духовен изследовател, спазвайки правилата, написани в книгата „Как да познаваме висшите светове“. До известна степен, казах аз – но човек не е нужно да бъде. След като истините на духовното изследване бъдат изразени, те могат да бъдат разбрани и разпознати чрез чувството за истина, което съществува във всеки, стига то да е безпристрастно.

Точно както не е нужно човек да е химик, за да се възползва от всичко, което произвежда – тук не е нужно човек да го разбира, а само да се възползва от него – така и не е нужно човек да е духовен учен, за да открие истината, защото, с една тривиална дума, да открие истината е ползата от духовно-научните открития. Точно както човек може да прилага химически продукти в живота, така може да прилага и това, което духовното изследване носи, защото то е там и човек трябва само да се обърне към него без предразсъдъците, които произтичат от обикновените навици на мислене, които са били достатъчно описани, ако човек само не се обърне към него, това ще окаже влияние върху естествения човек.

Духовният изследовател не разчита на нищо друго, на никакъв авторитет, той не разчита на нищо друго освен на факта, че не открива и не изследва нищо друго освен това, което живее във всяка душа. Чрез неговото знание нищо не се добавя към реалността; това, което открива, живее във всяка душа. Следователно, то трябва само да бъде изразено, следователно това, което живее в дълбините на всяка човешка душа, трябва да изповядва това, което духовният изследовател има да каже.

Дори и това да не е така днес, да, ако трябва да изглежда разбираемо, както казах онзи ден, че днес се изразява много повече съпротива, пренебрежение, презрение и подигравки към това, което духовният изследовател има да каже, все пак е вярно, че развитието в близкото бъдеще ще протече по такъв начин, че хората просто ще бъдат склонни да признаят, че човешкият живот в действителност продължава през много земни животи, че съдбата става разбираема за нас, когато видим висшето човешко същество да преобладава дори по посочения начин, в тази съдба. Така хората ще бъдат склонни да признаят това, както са били склонни да признаят това, което, както беше казано по онова време, „противоречи на здравите пет сетива“, а именно, че не земята стои неподвижно, слънцето се движи и звездите се движат, а че е обратното, земята се движи около слънцето.

Тези, които идват днес и казват: „Това, което духовният изследовател има да каже, противоречи на здравите пет сетива!“, са на същото място като онези хора, които са дошли по времето на Коперник и са казали: „Е, слънцето да стои неподвижно, това противоречи на здравите пет сетива!“ Никой здрав, мислещ човек не може да признае това. Както в онези дни – вече съм казвал това тук в по-ранни години – както в онези дни, когато новото учение на Коперник е било прието, Джордано Бруно е дошъл и е казал: Нашите пет сетива са ни научили, че горе е синият небосвод и под този небосвод се въртят звездите. Но истината е, че там горе няма син небосвод, а само ограниченията на човешкото възприятие определят небосвода – небосводът ви се струва – докато вселената се простира в безкрайността и във вселената са вградени безбройните звезди. Точно както Джордано Бруно е трябвало да разкрие пространствения свод като просто привидение, което е предизвикано от ограниченията на човешкото възприятие, така и духовната наука

трябва, бих казал, да разкрие времевия свод на човешкия душевен живот, който е ограничен от раждането или, да речем, зачеването и смъртта. Точно както няма свод горе, няма граници, когато става въпрос за раждането или зачеването и смъртта. Там са ограничени само човешкото наблюдение и човешкото мислене в обикновения живот; и този единствен живот е вграден в целия поток на времето. Днес, уважаеми присъстващи, ние се намираме на точно същия повратен момент в духовното познание, на който светът се е намирал по отношение на естественото познание, когато Джордано Бруно е трябвало да изстъпи напред и да подчертае измамата на космическия свод, точно както ние днес трябва да подчертаем измамата на времевия свод, на раждането и смъртта. Но когато хората разберат, дори без да стават духовни изследователи - защото както има отделни химици, отделни астрономи, винаги ще има отделни духовни изследователи в бъдещето - когато хората са оставили настрана всички предразсъдъци срещу духовните изследвания, както са оставили настрана всички предразсъдъци срещу научния мироглед, тогава, както научният мироглед се е влял в дейностите на нашия външен живот, как той, бих казал, е изградил всичко около нас във външния ни живот в съвременния свят, така ще го направи и духовната наука по отношение на живота на душата, в който живеем като човешки същества, живеейки към бъдещето, тоест в това, което представляват духовно-научните идеи.

И преди всичко, трябва да се отбележи, че тези духовно-научни идеи са включени в нашите чувства и възприятия. И колко различни стават тези чувства и възприятия, когато са пропити, пропити и обляни с духовно-научни идеи, например, когато си зададем въпроса за съдбата. Ще открием, че съдбата е тясно свързана с това, което постига висшата част от нас, действителната духовна душа, която преминава от раждане на раждане. Точно както виждаме законите на природата във външната природа като връзка на външните природни факти, така ще видим и нашия висш аз, управляващ нашата съдба.

Разбира се, винаги може да се повдигне въпросът, само искам да го кажа като междуметка, скъпи дами и господа, дали това ще продължи винаги по този начин за цяла вечност със земния живот. Е, само докато Земята е при същите условия, каквито е сега, земният живот ще продължи по този начин. Духовната наука ни води директно назад – можете да прочетете повече за това в моята „Окултна наука“ – към много различни условия на Земята. Там човешкото същество също се е развило от много различни условия в живот, който го води през многократни животи на Земята. И когато Земята е приела съвсем различни форми, ще има и съвсем различни условия на Земята, както вече ни учи физиката, тогава човешкото същество също ще приеме съвсем различни форми. Този живот на земята е междинно състояние, от едно раждане до следващото. Но докато сега живеем този живот на земята, духовната наука е това, което внася съгласуваност във всички наши съвпадения на съдбата, това, което ни позволява да растем заедно със

съдбата си. И със сигурност е така в нашето време, и не искам да се чувства неуместно, когато се казва, че трудният период, през който преминаваме през тези дни, седмици и месеци, трябва особено да насочи душите ни към такова разбиране на човешката съдба. Виждаме – както споменах онзи ден – как в безброй страдания, но и в безброй актове на смела храброст, във възхитителни актове на жертвоготовност, това, което трябва да се живее в хода на историята, се живее именно чрез днешните събития.

И как може човек, който се озовава в тези събития, да почувства принадлежност към тези събития, как може да почувства принадлежност към тези съдбовни събития на нашето време, ако може да почувства как тайната връзка на привличане, за която се казва, че произтича от неговото същество и подготвя съдбата му, го е поставила именно в това съдбовно време? Как се чувства човек, растящ заедно с толкова трудно време, когато усеща растящото заедно между човешкото същество във висшия смисъл и съдбата в смисъла на духовната наука? И как расте това доверие, което трябва да имаме в събитията, когато вижда връзката между човешкото същество и неговата съдба? От една страна, виждаме как ние, с нашия висш аз, сме избрали това време като наш подходящ живот, като живот, който най-точно съответства на качествата, които сме скрили в същността си, и как сме се поставили в това време. По този начин ние също така придобиваме увереност: ще имаме силата наистина да изпълним изискванията, които това време трябва да ни постави. Не чрез просто увещаване, не чрез просто убеждаване, не по някакъв сантиментален начин искаме да бъдем подтикнати от духовната наука да имаме увереност, а като си кажем: едното винаги изисква другото. Качествата в душата ни, които са ни довели в това време, са свързани с други, които също ще ни позволят да водим това, което времето ни позволява да преживеем, до такива цели, каквито бяха представени в лекцията онзи ден като произтичащи от изискванията на нашето време.

Ние не разчитаме на увещания, не на сантиментални увещания, а на знанието, което можем да имаме за силите, които са там, за да победят, след като са били там силите, които са ни довели във времето. Защото човек, уважаеми присъстващи, когато наистина се потопи в духовната наука с душата си, той придобива пълно осъзнаване за нея: Да, там долу във вашите дълбини има душевни сили, за които не знаете нищо, но които могат да излязат от тези дълбини! Преди всичко човек придобива доверие в себе си, доверие в силите, които са в него, в дълбините на душата му. Това е, което се крие в самата духовна наука като укрепваща душевна сила. И ако отново подхванем нишката на това, което си позволих да подхвана онзи ден, на централноевропейската култура, как тя е, може да се каже, затворена от враговете си, сякаш във велика крепост, можем да кажем: това доверие се укрепва в нас по още един начин.

Онзи ден посочих как тази централноевропейска култура е наистина призвана да развие един много специален духовен живот и как този духовен живот може да се характеризира, като се каже, че членовете на други националности се раждат в своята националност; както се раждат, така да се каже, хората стоят в рамките на своята нация и когато видите [как други нации подчертават националния принцип], винаги откривате, че това се свързва с факта, че човекът е роден в тази нация. Именно това е особеното на централноевропейския народ, в което се превръща. Да използваме думите на Гьоте: „Който се стреми, ние можем да го изкупим“ - това е мотото на централноевропейца. Да откриеш какво е човек, това е най-важното. Да откриеш през живота си какво е човек като централноевропейско културно същество, това е особеността на централноевропейца, търсенето, стремежа. И така, когато се вгледаме, бих казал, правилно в народните духове на централноевропейските хора, откриваме навсякъде, като зародишно предразположени, точно това, което духовната наука иска да изрази като своята най-съкровена жизнена сила, която се надява все повече да се включва в културата. И там виждаме, че зародишите се появяват навсякъде в централноевропейската културна душа, точно както е вярно, че зародишите, ако се култивират по правилния начин, трябва да се развият в цветя и плодове, така е вярно, че можем да се доверим, че това ще даде цветове и плодове и че няма да бъде възможно да се попречи на този централноевропейски духовен живот да даде тези цветове и плодове, независимо колко врагове се издигат срещу него на изток и запад, на север и на юг. Защото силите се крият в него, силите не се крият в нищо, което идва отвън на този централноевропейски духовен живот.

Така виждаме, за да посоча само няколко примера, как в централноевропейския интелектуален живот има хора, които са изцяло потопени в него с всичките му душевни сили и които, бих искал да предложа, сочат към това, което духовната наука в пълната си светлина иска да представи на човечеството. В тази връзка бих искал да насоча вниманието към един дух, който, особено при сегашните условия, е оказал още по-малко влияние върху централноевропейския интелектуален живот, но който е наистина изцяло потопен в него и е характерен за този централноевропейски интелектуален живот в най-дълбок смисъл: може да се нарече „заместникът на Гьоте“. Говоря за Херман Грим, великия историк на изкуството от втората половина на деветнадесети век. Не искам да навлизам в особеностите на изкуствоведските изследвания на Херман Грим, които днес са толкова погрешно разбирани от мнозина. Но бих искал да отбележа, че Херман Грим е написал прекрасни новели, а също и един изключително значим роман, озаглавен „Unüberwindliche Mächte“ (Непреодолими сили).

Бих искал само с няколко щриха да насоча вниманието към нещо в това произведение на изкуството – което не е било разпознато, което се съдържа в това произведение на изкуството и което ние разпознаваме като характерно за

централноевропейския интелектуален живот. Бих искал да подчертая няколко характерни черти. Херман Грим се опитва да изобрази съдбата на хората, но навсякъде той чувства нуждата да работи като художник в посока на това, което духовната наука трябва да внесе в живия научен живот на човечеството, а именно: да свърже човешката съдба не само с това, което може да бъде представено външно като събития, които могат да бъдат преследвани от ума, но и с това, което стои зад тези събития.

Той е написал новела „Певицата“, една много забележителна новела. Споменавам тази новела не защото искам да докажа нещо за духовната наука чрез произведение на изкуството, а по обратната причина, защото искам да покажа как някой, който се е потопил в духовната наука, може да открие, че тук един художник описва нещо по такъв начин, че духовният изследовател да го почувства: той не описва определени духовни процеси по дилетантски начин, а описва духовните процеси по такъв начин, че те да съответстват на това, което духовният изследовател трябва постепенно да открие. В този певец откриваме изображение на това как една донякъде флиртуваща, но въпреки това духовно напреднала дама упражнява силно привличане върху човек, който трябва да се изправи срещу нея в живота. Но дамата го привлича, този, който я обича толкова много, и отново го отблъсква. И сега новелата е конструирана по такъв начин, че този, който я пише, който разказва историята на себе си, не е любимият, а някой друг, който участва в разказването ѝ от първо лице. Той казва, че се е запознал с любовника на дамата, че е видял как любовникът е привлечен от дамата, а после отблъснат от нея, и как накрая любовникът е напълно отлъчен от дамата и как губи всякаква утеха, всякаква надежда и всякаква сигурност в живота. Сега виждаме как другият мъж, който е негов приятел, по-късно го среща по време на пътуване, след като той вече е загубил всякаква увереност в живота, как го отвежда в дома си, как научава за него, как е толкова натъжен до смърт, че наистина вече не иска да живее. Така че този приятел довежда самата певица; тя трябва да дойде в къщата, за да могат двамата да се срещнат отново. Междувременно обаче любовникът е уредил така, че когато двамата, приятелят и певецът, пристигнат в дома на приятеля, да се произнесе изстрел и любовникът да сложи край на живота си чрез самоубийство при пристигането им. И сега виждаме, както е описано по прекрасен начин от Херман Грим, как тази дама е в къщата на приятеля си през следващите няколко нощи и как тя преживява - след като любовникът се е самоубил - как тя преживява, в духовна форма, това, което е преминало през портата на смъртта от нейния любовник. И Херман Грим ни позволява да усетим, че това, което е излязло през смъртта, всъщност е определящият фактор на съдбата. То е толкова важна част от това, че именно чрез ефекта, който произтича от появата на мъртвеца, бих казал призрачното явление, самата дама се изпарява и накрая умира.

Отново, както и със съня, не искам да наблягам твърде много на представеното съдържание, а по-скоро на факта, че тук имаме художник, който не се спира само на едностранчивата реалност на външния сетивен свят и на простото обобщение на външните съвпадения на съдбата, както се казва, а се опитва да види веригите на човешката съдба във връзката им с това, което преминава през портата на смъртта, а също и да го представи художествено.

Херман Грим прави това не само веднъж, както показва с великия си роман „Невъзмутима мечта“. Той го показва, като оставя героинята на романа, младата Еми, да преживее как този, който се е превърнал в най-ценното нещо на света за нея, е убит. Той не завършва със самоубийство, той е убит. Тя, героинята, вече е болна, но със смъртта на любимия си, тя сега чезне. И сега Херман Грим живо описва колко особена е смъртта, как това, което е преминало през портата на смъртта, играе роля в случая на простреляния – той е бил прострелян, не е завършил живота си със самоубийство – как това все още е свързано с душата на живите, как влияе на живите, как образува мистериозна връзка и всъщност причинява немощта в това същество, Еми. И сега Херман Грим описва дори това, което само духовният изследовател може да разбере в пълното му значение: той описва как духовната форма, която преминава през смъртта в духовния свят, наистина се издига. Херман Грим прекрасно описва как, все още във физическото тяло, бих казал имитирайки глава и ръце и цялата фигура, духът се издига и преминава в духовния свят, за да се съедини като дух, като духа на Еми, с духа на нейния любим приятел. И тук Херман Грим показва, че търси силите, които действително разиграват човешката съдба в духовния свят. Така виждаме у този художник как зародишът на духовно-научното задълбочаване присъства в централноевропейската интелектуална култура.

Понякога този зародиш в централноевропейската духовна култура излиза на преден план по много особен начин. Само за да спомена един пример от стотиците и стотиците, които биха могли да бъдат споменати, бих искал да подчертая този на един немски учител, който някога е написал трактат за безсмъртието на душата. Той искал да публикува второто издание на този трактат. Негов приятел го публикувал в посмъртните писания. Колкото и да е странно, този приятел на директора на училището, Йохан Хайнрих Дайнхард, прави много интересно тълкуване в една бележка. Той казва, че директорът на училището му писал преди смъртта си, казвайки, че ако самият той публикува второ издание на това есе, ще трябва да опише до какво е стигнал, а именно, че в живота между раждането и смъртта се изгражда духовно-душевно същество чрез това, за което човекът е работил, и то преминава през портата на смъртта в духовния свят.

Когато човек види как начинът, по който централноевропейският интелектуален живот формира мисли и чувства, как той се стреми, как навсякъде сочи към това,

което духовната наука иска, как зародишът сочи към цветовете и плодовете, всичко това сочи към духовната наука.

И отново бих искал да кажа: И това ни става ясно, особено когато погледнем австрийската част от централноевропейския интелектуален живот и цитираме някои примери, и това също ни става ясно, както беше споменато онзи ден, че в дъното на душата има болка, страдание и борба и че само чрез побеждаване на болката, страданието и борбата и, както видяхме днес, чрез преодоляване на страха и безсилието, е възможно човешкото същество да развие съкровището на живота си. Това също ни се представя във външния живот, в целия начин на стремеж, и това сега особено, бих искал да кажа, в австрийската част от централноевропейския интелектуален живот.

Има един дух, един чудесно привлекателен австрийски дух, Бартоломеус Карнери. Когато дарвинизмът навлезе в съвременния интелектуален живот, други духове го развиха по такъв начин, че изведоха логическите последици и формираха едностранчив мироглед, едностранчивия мироглед на материализма. Бартоломеус Карнери написа книги като прекрасната „Морал и дарвинизъм“. Дори и да не е съгласен със съдържанието - защото, разбира се, Карнери е стигнал едва до началото и не е познавал духовната наука - ако човек се задълбочи в такава книга, каквато е написал в последния период от живота си, книгата „Съвременен човек“, тогава вижда как този човек, който е бил толкова вкоренен в австрийския централноевропейски интелектуален живот, не е могъл да не схване дарвинизма не само интелектуално, но и от гледна точка на това, което човек носи в ума си като морална сила. И така Бартоломеус Карнери извлече емоционални и морални последици от дарвинизма и основа идеализъм по прекрасен начин, основан на дарвинизма. Някой може да сметне това за погрешно, но този своеобразен идеализъм на Бартоломеус Карнери е характерен за централноевропейския интелектуален живот.

И можем да погледнем към друг ум, който е наистина характерен, бих казал, именно за определено състояние на развитие на централноевропейския интелектуален живот, към австрийския поет Роберт Хамерлинг, който едновременно с книгата си „Атомизмът на волята“ показва, че е бил и велик философ, който в последните си години пророчески представя механизацията на човешкия живот в своя „Хомункулус“ и посочва необходимостта от преодоляване на тази механизация на живота.

Въпреки това, уважаеми присъстващи, ние все още не сме намерили вътрешната сила да усетим напълно всичко, което е имало жизненоважно, духовно въздействие у духове като гореспоменатите Херман Грим, Бартоломеус Карнери и Роберт Хамерлинг. Тези, които често доминират литературата днес, са имали съвсем други занимания. Но нашето велико съдбоносно време ще покаже къде се намират великите нерви на централноевропейския културен живот.

Имаше хора, които не можеха достатъчно да се потопят във величието, което се крие в характеризирането, а вместо това се възхищаваха на величието на един дух, който би трябвало да е особено забележителен, който е бил особено възхищаван през последните години и който беше посрещнат с удивление, когато той, като французин, се изказа толкова омразно срещу централноевропейската интелектуална култура. Имам предвид Ромен Ролан, автора на романа „Жан-Кристоф“. Справедливо е да се каже, уважаеми присъстващи, че точно както Роберт Хамерлинг и Херман Грим имаха дълбоко чувство за реалност, тъй като знаеха, че трябва да търсят реалността в нейната пълнота дори там, където сетивата вече не достигат, както е вярно при Ромен Ролан, в неговия „Жан-Кристоф“, може да се каже почти омраза към реалността, склонност гротескно да се изопачава реалността, защото тя иска да бъде гледана само външно. И много възхищаваният роман, който в очите на мнозина се смята за един от най-великите, „Жан-Кристоф“, е, в очите на всеки, който може да усети това, който може да усети закръглеността и същността на едно същество, този роман е, в създаването на героя, Жан-Кристоф, хаотична смесица, смесена от характеристиките на Бетовен, Рихард Вагнер, Рихард Щраус и Густав Малер.

Точно както елементите на тези четирима велики никога не биха могли да се съчетаят в човек по природа, така и този хаос никога не може да се събере в здравословна артистична природа. Тези, които знаеха какво представлява Ромен Ролан и неговото истинско изкуство, наистина не се изненадваха, че този Ромен Ролан така гротескно погрешно е преценил централноевропейския интелектуален живот след избухването на войната. Ако само можехме наистина да стигнем до същината на нещата, тогава много неща щяха да бъдат разбираеми, особено в настоящето.

Всичко това обаче не може да ни направи обезсърчителни. Казано беше онзи ден и беше споменато отново в днешната лекция: това, което е изградено върху повърхността на човешкия живот върху подземие, върху борбата и войната на противоположни сили, съдържа страх и безсилие, но върху него е изградено нещо, което въпреки това трябва да бъде смелостта да се изправиш пред живота и развитието на живота; и така е и във външния свят. И може би не е случайно, че особеността, която ни поражда с такова прекрасно съчувствие във философските писания на Бартоломеус Карнери, е възникнала в живот, който е бил физически и телесно тежко обременен в парализирано тяло; в тяло, което е било парализирано дълго време, Карнери се е борил за прозренията на своя благороден идеализъм. Там виждаме как съкровищата на ума се изтръгват от тялото. А Роберт Хамерлинг, той е лежал десетилетия наред проснат от тежка болест. Родено от страданието е това, което извисява хората, след като се е родило! Това, което възниква от страданието, може да бъде именно това, което пронизва живота с най-висша наслада и най-висша радост.

Когато човек надникне в тайните на живота и открие такива особености – последното е, бих казал, особено подчертано само защото не изглежда да е съвпадение – когато човек открие такива особености, тогава ще открие още повече в този централноевропейски интелектуален живот характера, за който той копнее навсякъде – за такова задълбочаване на духа, каквото бъдещето трябва да изисква от хората. Навсякъде умовете работят, за да открият това, което Гьоте не е написал в своя „Фауст“ в младостта си, а едва по-късно, след като самият Гьоте е узрял, е включил в своя „Фауст“.

Възвишени Духу, ти ми даде, [даде ми] всичко,
защо те помолих. Ти не напразно
обърна лицето си към мен в огъня.

Даде ми славната природа на едно царство,
силата да го усещам и да му се наслаждавам. Не
само хладнокръвно удивляващи се посетители допусках, но
ми позволяваш да погледна в дълбоките ѝ гърди,
като в пазвата на приятел.

Ти водиш редицата от живите
покрай мен и ме учиш на моите братя
в тихия храст, във въздуха и водата.

И когато бурята бучи и скърца в гората,
гигантският смърч се срутва, смачквайки съседни клони и стволоче, и хълмът гърми кухо,
докато пада. Тогава ме водиш до безопасната пещера, тогава ми показваш мен самия и моето
собствено сърце се отваря за неговите дълбоки, тайни чудеса.

Там виждаме, бих казал, цялата гама от човешки опит; вече виждаме, по един
предчувствителен начин, цялата гама от човешки опит, такава, каквато тя ще бъде
разкрита от това, което духовната наука трябва да изследва за човека на бъдещето.
Но именно защото този централноевропейски духовен живот има характера на
стремеж, характера на ставане, той ще се стреми все повече и повече да вижда
свързаното навсякъде, да вижда свързано навсякъде, да живее и в свързано във
външната природа. Духът вътре в човека ще намери духа отвън, истински ще
разпознае братята в гората и поляната и във всичко живо. Тоест, човешкото аз ще
се разшири и ще се слее и ще се потопи в цялата вселена. И човекът ще бъде
отведен до сигурната пещера и ще му се отворят мистериозните чудеса на
ставането и същността на духа – когато той преодолее страха си чрез духовната
наука, за да намери истинското си аз във великия поток на съдбата.

О, силите, които са насочени срещу този централноевропейски духовен живот,
чувстващ се като единен, велик духовен организъм, също са част от този
централноевропейски духовен живот. Ако мога отново да насоча вниманието към
нещо лично, не за да повдигна нещо лично, а само за да изясня нещо, бих искал да
кажа: За хората от Централна Европа е трудно наистина да постигнат това, което им
е било предопределено да постигнат, да постигнат, да се обединят в едно цяло,

защото трябва да го постигнат чрез живота – не чрез това, към което самите те не се стремят, чрез физическо раждане, а чрез живота, който сами избират за себе си в своята съдба. Ето защо това ми направи значително впечатление – и ми е позволено да спомена това лично нещо, защото наистина прекарах половината от живота си в австрийската си родина, а другата половина от живота си в Германския райх и следователно, поставяйки двете на една и съща скала, наистина успях добре да ги сравня. Позволено ми е да спомена такива неща, защото не само съм го направил. Но мога да кажа това, защото съм придобил не само интелектуална, но и чувствителна преценка в хода на живота си. Това ми направи мъчително впечатление, когато седях в хотел във Ваймар с Херман Грим и разговорът, който по това време Херман Грим насочваше към различни наистина неотложни и интересни неща, след това стигна и до австрийския поет Грилпарцер, този типично австрийски поет. Херман Грим ми каза тогава: „Грилпарцер, не мога да го разбера; казаха ми, че Грилпарцер също е смятан за велик немски поет. Веднъж минах през Мюнхен, останах там няколко дни и получих няколко тома драми на Грилпарцер, изпратени от библиотеката. Опитах се – казва Херман Грим – да видя дали мога да усетя това, което казват хората, че Грилпарцер също е велик поет. Но ми се струваше, сякаш Грилпарцер изобщо не е немски поет, а сякаш това, което е в неговите драми, са преводи от напълно чужд език. Така говореше почетният гост, когото аз самият днес трябваше да опиша като характерен дух, като един от най-дълбоките и най-смислени духове на централноевропейския интелектуален живот. Следователно, той може да бъде цитиран за факта колко силно е чувството за индивидуалност у отделните членове на това централноевропейско културно човечество.“

Дори ако тези хора от централноевропейската цивилизация не принадлежаха към различни националности, дори ако всички принадлежаха към една нация, като Грилпарцер и Херман Грим, те са толкова индивидуално устроени, че могат да се намерят един друг само след големи трудности. Това е свързано с противостоящите сили, които присъстват. Но колкото по-големи са тези противостоящи сили, толкова по-големи трябва да бъдат силите, които се прилагат, за да оформят цялото в единно, органично цяло. Тогава именно в това, както в леглото на културното течение, може и трябва да се намери задълбочаването за духовния живот, което може да се намери истински само в Централна Европа, защото този централноевропейски духовен живот се стреми към духовното задълбочаване, което днес си позволих да посоча с няколко много неадекватни, но все пак няколко шриха като цели на духовната наука. Този централноевропейски духовен живот не може да почива, докато не развие цветовете и плодовете на това, което се крие в него като зародиш.

И всеки, който се е научил да разчита на движещата и поддържаща сила на вътрешните духовни сили, знае от това вътрешно знание, че този

централноевропейски духовен живот, колкото и обсаден и заплашен да бъде и колкото и да се борят и водят срещу него враговете му, няма да изчезне от историята, докато не включи всичко, което може да даде на световната култура. И това, уважаеми присъстващи, все още е велико и могъщо начинание, защото ние разпознаваме този духовен живот на Централна Европа все още не като цветове и плодове, а като зародиш, който трябва да се развие. И върху движещата сила на зародиша градят онези, които днес търсят смелост и сила за нашите съдбовни дни от самото духовно познание. Този централноевропейски духовен живот няма да се откаже от това, което е присъщо в него, чрез умове като Гьоте и всички останали. Гьоте е казал велико и мощно слово по отношение на единното разпознаване на света като дух и като външна физичност за онези, които се свиват от страх от себепознанието и от безсилието да разпознаят света. За тях Гьоте също е казал правилните думи, винаги намирайки правилните думи от своя, бих казал инстинктивен, дух на познанието, като казва, подхващайки дума, изречена от друг, един от малодушните: „Никой сътворен дух не прониква в най-съкровената част на природата!“

Не, казва Гьоте, това, което е в човека, е способно, стига да е правилно развито, да проникне в най-съкровената част на природата и във вътрешния нерв на света.

Затова Гьоте казва с могъщия си език, отхвърляйки Халеровото „Никой сътворен дух не прониква в най-съкровената част на природата“:

Чувам това да се повтаря от почти шестдесет години.

И го проклинам, но скришом.

Халер продължава:

Щастлив е мъжът, на когото тя
показва само външната обвивка.

- а именно природата - и тогава Гьоте казва:

Природата няма нито сърцевина
, нито черупка,

тя е всичко едновременно.

Ти сам си изпитан най-много,
независимо дали си сърцевина или черупка.

Централноевропейският интелектуален живот обаче има задачата да развие зърното в черупката на душата си навсякъде. И така, днес, с няколко думи, нека обобща по начин, който е в съответствие с моите чувства, това, което исках да илюстрирам в днешната, а също и във вчерашната лекция, а именно, че човекът е наистина създаден не само да се впусне в природата, да проникне в духовността, която прониква в природата, но е създаден и да се разпознае в потока на своята съдба, да се помири с тази съдба и да разбере защо тя е сраснала със съдбата на своето време.

Гьоте посочва същото чувство със смислени, макар и прости думи. Той посочва, че това, което човек търси в духовното си развитие, наистина е мистерия, но мистерия,

която може да бъде проучена. Гьоте е знаел, че светът е непосилно превъзходен, което вече може да оправдае безсилието на познанието, но е знаел също, че това безсилие може да бъде преодоляно, че човек може да проникне през завесата на природата. Ето защо искаме да завършим това размишление с думите на Гьоте, защото те истински и чувствително обобщават каква е позицията на духовната наука, какво духовната наука иска да илюстрира:

Когато наблюдавате природата, винаги трябва
да разглеждате всичко като едно цяло;
нищо не е вътре, нищо не е вън.

Гьоте казва, че това, което е скрито дълбоко в нас, го откриваме отвън, а това, което разпознаваме като външно, включително външните ходове на съдбата - както казва духовната наука - го разпознаваме като съдби на висшия човек.

Защото това, което е вътре, е и отвън.

Затова грабнете без бавене
свещената обществена тайна.

Това, уважаеми присъстващи, е отношението на Гьоте, което в пълно развитие ще бъде отношението на духовната наука и ще може да лежи в основата на онова душевно настроение, онова душевно укрепване, което може да възникне от духовната наука, в трудни времена, но също и в такива съдбовни времена, каквито преживяваме днес, както ги преживяваме отново в нашето настояще.

15. Свръхестественото знание и неговата ободряваща душевна сила в нашето съдбоносно време

Уважаеми участници! От няколко години насам имам привилегията да представям тук многократно въпроси, свързани с мирогледа от гледна точка на духовната наука, което ще бъде и основата на днешните размисли.

Сега, приятелите на нашия духовно-научен мироглед тук по същество са на мнение, че подобна лекция трябва да се изнесе и тази година, в тези наши трудни времена. И това може би не е неуместно, защото духовната наука, както е разбираана тук, е наистина свързана с най-дълбоките въпроси на човешкото сърце, на човешкия живот, на човешката душа, с всички въпроси, които стигат до дъното на горчивите разочарования от човешкия живот и импулсите, които стоят в основата на смелите, дръзки, жертвоготовни дела на времето, което носи толкова много в утробата си и в което ние в момента живеем.

Разбира се, духовната наука, както е разбираана тук, не е много подходяща в нашето време, нито е в съответствие с мисленето на най-широките кръгове. И всеки, който е напълно потопен в темата за духовната наука, няма да я намери за неразбираема, когато едно противоречие след друго, едно противопоставяне след друго, възникват срещу казаното тук от духовно-научна гледна точка. Също така е много по-разбираемо за представителя на тази духовна наука, когато общото мнение и общото мнение виждат нещо фантастично и мечтателно в тази духовна наука. Такива съждения се твърдят преди всичко от онези, които са имали малък досег с тази духовна наука. Това е по-лесно за разбиране, отколкото ако някой би се съгласил с такива непознати неща. По-специално, има три гледни точки, които винаги се твърдят от противниците на духовната наука.

Преди всичко се казва, че това, което иска да се представи като духовна наука, противоречи на светоглед, основан на чувствените основи на научните изследвания в настоящето. Второто възражение, което също трябва да бъде повдигнато, е, че тази духовна наука, по самата си природа, би могла лесно да доведе до тъмните страни на човешката душа, до суеверия, предразсъдъци и други подобни. И трети момент, който все още се твърди, е, че най-ценните, най-уважаваните човешки чувства и емоции, религиозните чувства, биха били по някакъв начин засегнати от това, което духовната наука трябва да твърди.

Сега, уважаеми присъстващи, надявам се, че от предложенията, които ще си позволя да дам тази вечер, може да се види как тези три възражения срещу духовната наука или, може да се каже още, срещу свръхсетивното познание, могат да бъдат победени.

Първо, нека разгледаме връзката на духовната наука с естественонаучното мислене, с един естественонаучен светоглед в наши дни. Отново и отново съм подчертавал тук, че истинската, недилетантска духовна наука по никакъв начин

няма да се бунтува срещу нищо, което е доказан резултат от съвременния естествонаучен светоглед. Напротив, духовната наука иска да бъде продължение на това, което е естествената наука за външния, сетивен и външно-практически живот, това, което естествената наука е постигнала в такава висока и възхитителна степен през последните векове. По този начин духовната наука се стреми да бъде наука в същия смисъл, както естествената наука е наука за външния свят. Следователно, тази духовна наука трябва да поеме по съвсем различен път, трябва да изследва по съвсем различен начин, отколкото естествената наука трябва да изпълнява своята задача. И тъй като, особено през последните няколко века, а именно от деветнадесети век до днес, сме свикнали да считаме за истински научен само начина, по който се подхожда към нещата, които естествената наука прави, е съвсем естествено, че в момента хората все още не искат да приемат за наука нещо, което от една страна иска да бъде наука, но като духовна наука трябва да е различно от естествената наука.

По принцип е така, че духовната наука започва своите изследвания само там, където свършва естествената наука, където обикновеното, ежедневно мислене. И най-лесно е да се добие представа за това какво иска и трябва да бъде духовната наука, как иска да се позиционира в цялостния културен процес на времето, като се обърне внимание на това как тя се различава от естествонаучните изследвания и ежедневно мислене. В хода на такива научни изследвания и в обикновеното мислене ние разглеждаме обектите на сетивния свят, които са около нас. Опитваме се да схванем законите на процесите на този сетивен свят с нашето мислене, свързано с мозъка. Опитваме се да внесем съгласуваност в последователността на явленията. И като цяло, за обикновеното мислене, а също и за обикновената наука, ние сме напълно доволни от факта, че сме придобили понятия, представи и идеи за това, което се разгръща пред сетивата ни или какво се случва в хода на историческото развитие на човечеството. Когато сме стигнали до тези понятия, представи и идеи и когато можем да се убедим, че те изобразяват нещо от външната сетивна реалност, ние сме задоволили нуждата си от това външно знание. Но там, където обикновената наука, това ежедневно мислене, трябва да спре, там духовната наука трябва да започне своите изследвания. Духовната наука не е за провеждане на външни експерименти или прилагане на каквито и да е изследователски методи, основани на неща, които могат да бъдат външно наблюдавани чрез сетивата, а за изучаване на най-съкровените процеси на душата, които обаче първо трябва да бъдат предизвикани. Духовният изследовател се занимава с чисто духовно-душевна работа в духовна лаборатория, както химикът се занимава със сетивна работа във външна лаборатория и нейните процеси. И както химикът позволява на хората да видят това, което може да извлече от природата чрез своите процеси, така и духовният изследовател трябва да може да позволи на хората да видят в съкровените душевни процеси, които обаче, както в химическата

лаборатория процесите трябва да бъдат предизвикани чрез експерименти, първо трябва да бъдат предизвикани. На това човек трябва да обърне особено внимание. Човек не стига до резултатите на духовната наука чрез преживявания на душата, които вече има в обикновения живот или в обикновената наука, а само чрез предизвикване на душевно-духовни процеси, които изобщо не съществуват в обикновеното мислене, в обикновеното въображение и чувстване.

Това, което душата трябва да постигне, обикновено се нарича медитация, концентрация на мисълта. И моята задача ще бъде да скицирам, поне с няколко реда, картината, която би трябвало да представя какво трябва да направи духовният изследовател, за да намери пътя към духовните светове. Можете да намерите всичко по-подробно в моите книги, в „Как да познаваме висшите светове“ и във втората част на моята „Окултна наука“.

Става въпрос за това, че човек третира мисълта, понятието, усещането, накратко, целия душевен живот на човека по различен начин, отколкото е свикнал да го третира в ежедневието и в обикновената наука. Там, където свършва ежедневието, трябва да започне духовното изследване. Не става въпрос за това да имаш мисъл за духовната наука, а за това да живееш вътрешно, да станеш напълно едно цяло с мисловно преживяване, с интуитивно възприятие. Следователно, изобщо не е важно, не е чак толкова съществено, да имаш мисъл, интуитивно възприятие, което първоначално изобразява нещо външно. Бих искал да кажа, че човек преживява по-интимно в духовното изследване, ако първоначално се посвети на такива мисловни преживявания, които не изобразяват нищо външно. Бих искал да дам пример за това, един прост пример.

Да предположим, че някой си формира идеята: „В светлината, която се разпространява в пространството, мъдростта се разпространява в света.“ Това със сигурност не е мисъл, която който и да е учен или външният, материален живот ще разпознае. Но смисълът не е да се изобрази нещо, което е реално във външния, сетивния смисъл, а сега напълно да се потопи мисълта в почвата на душевния живот и да се събуди силата в душата, която трябва да се събуди, ако такава мисъл иска да се задържи изцяло в душевния живот чрез вътрешно усилие. Човек трябва да разсее вниманието си от всичко останало, което вижда и чува в света; от всичко останало, за което си спомня в живота; от всичко, което може да изпита като страдание и радост в живота, особено чувствата, които възникват от страстите, от инстинктивния живот; човек трябва да се разсее от всичко това за времето, в което иска да се потопи изцяло в такава мисъл, която поставя в центъра на душевния си живот чрез вътрешен произвол.

Всички тези душевни сили, които иначе се използват за разгръщания се живот на душата, се черпят от външния живот, включително от ежедневието вътрешен живот. Защото важното не е, че човек има тази мисъл, върху която иска да се концентрира, не какво съдържа тя, а вътрешната, духовно-душевна дейност, духовно-душевната

работа за осъзнаване на това, което душата прави, като се фиксира върху една-единствена мисъл. Но такова упражнение не бива да се прави само веднъж като нещо временно или да се повтаря няколко пъти, и тогава не бива да се очаква, че някои преживявания вече ще се случат. Това упражнение, в зависимост от личното разположение на човека, трябва да се продължава с години. За някои хора отнема по-малко време, за други повече. Но търпение, постоянство и вътрешна енергия трябва да се приложат, за да може да се поеме по пътя на духовното изследване по този начин. Преди всичко упражнението на търпение трябва да се състои в задържане на една и съща мисъл отново и отново – скоро ще видите защо това трябва да е така. Важното не е промяната на мислите, а тази концентрирана душевна дейност.

Сега, когато душата е подтикната по този начин да изпълни произволна задача, която иначе не използва във външния живот, тогава човек постепенно забелязва, че това, което душата прави, става все по-независимо от това, от което иначе много зависи, от телесното, от външното телесно. Човек трябва сам да преживее какво произтича от тази заедност, тази много интимна заедност с такава душевна дейност. И това е, което изглежда толкова гротескно, дори парадоксално, за мислещите навици на нашето време, когато човек чува какво може да произтича от такова вътрешно усилие на душевния живот. Точно както някой, който никога не е чувал за химия и е виждал само вода, може да си представи, че водородът, който има съвсем различни свойства от водата - водата е течна и гаси огъня, водородът е газ и гори сам - може да се извлече от вода, водородът е нещо различно от водата, но той е във водата и го забелязват само когато сте го извели чрез химични методи. За някой, който никога не е виждал това, който никога не е чувал за химия, ще звучи удивително, че вещество, което гори, може да се получи от вода.

По същия начин, ще звучи парадоксално и фантастично за някой, който никога не е чувал за духовни преживявания или подобни преживявания в душата, когато му се каже, че чрез многократното усилие на душата в описаната посока, духовно-душевният елемент наистина се освобождава от физическо-телесния елемент, че духовно-духовният става напълно свободен и може да се говори за факта, че краят на пътя, чието начало, както вече беше споменато, беше характеризирано с няколко щриха, е, че човек преживява: Вече не си в тялото си с мисленето си, с мозъка си, ти си извън тялото си с него. Твоето тяло се е превърнало в обект извън теб самия, както обектите на сетивния свят са извън физическото тяло.

Това е велико и значимо преживяване, до което се издига духовният изследовател. Да изпиташ веднъж наистина, че човек може да бъде независим в духовните и умствените си дейности от физическото и телесното, е едно от най-мъчителните неща, през които човек може да премине в умствения си опит. И това трябва да се подчертае: методите на духовния изследовател не са такива, които го оставят толкова безразличен, колкото външните научни методи. Дори да трябваше да ви

описа това, което може да ви се е сторило абстрактен вътрешен процес, той въпреки това е свързан с целия ни душевен живот, ако човек наистина успее да засилва целия си душевен живот с това, което е било внесено в центъра на душевния му живот чрез свободната воля. Не само мислите, но и импулсите на емоциите и импулсите на волята се движат нагоре от дълбините на душата. Човек има чувството, че цялото му вътрешно същество е привлечено от това, което мисълта, върху която се е концентрирал, е изтръгнала от него. Началото на пътя е, че човек се чувства енергизиран вътрешно, така да се каже, и се издига до единственото усещане, което за първи път се усеща напълно: Вие се откъсвате от физическото си тяло; пренасяте се в съвсем различен свят, в който физическото ви тяло не може да се движи. Не ви казвам нещо конструирано, а реалните преживявания на изследователя.

В началото имате това преживяване на излизане от физическото тяло. Но след това това преживяване се променя. Ако продължавате да полагате усилия в тази посока, ще забележите, че вместо да засилвате допълнително това вътрешно преживяване, сега усещате как то се парализира, този вътрешен живот; как става все по-слаб. До определен момент става все по-силен, но след това става все по-слаб. Така че човек има усещането: не започва външно-физическо припадане, а умствено-духовно припадане. Човек има чувството, че ще загуби всичките си духовни преживявания, когато напусне тялото си, сякаш някаква неизвестна сила му ги отнема.

Ако се опитам да характеризирам това, което човек преживява вътрешно, ще трябва да прибегна до понятия и сравнения, но те предполагат повече от обичайните сравнения, които в началото може да изглеждат непознати. Нека предположим, че едно растение расте от земята, към листата и цветовете и накрая към плода. В това растение има и силата, която в крайна сметка поражда зародиша. Нека предположим, че зародишът би могъл да стане съзнателен, като отглежда растението по този начин. Нека предположим, че зародишът би трябвало да има чувството: Ставам все по-могъщ, все по-способен да създам ново растение от себе си. Но зародишът знае, че старото растение умира. Той знае: Аз вземам силата му; само като накарам листата да падат и цветовете да увяхват, мога да процъфтявам като зародиш. Всичко това трябва да загуби смисъла си, тогава мога да се развия като зародиш.

Така е и когато се потопите в духовния и душевния свят по описания начин, който вече е освободен от тялото. Човек се чувства сякаш живее в елемент, който винаги е на дъното на душата, но целият човешки живот между раждането и смъртта носи в себе си сили, които всъщност го разрушават; сили, които постепенно карат човешкото същество да умре, човешкото същество такова, каквото е във физическия живот, водещи го към смъртта. Човек не може да гледа на този процес в дълбините на човешката душа, без първо да е представил пред духовното око причините,

които съществуват в човека като причини за смъртта, която ще го сполети във физическия живот.

Следователно, за тези, които са знаели нещо за този процес през вековете, опитът, който се има предвид, е такъв, че те са казали: Човек пристига до портата на смъртта; човек се разкрива, когато душата и духът се отделят от тялото, че той непрекъснато е дърпан и парализиран от най-доброто, което има в ежедневието, от това, което е нашият най-съкровен жизнен актив във физическото тяло. Това е скрито от нас в обикновения живот. Там ние само се наслаждаваме на плодовете. Забелязваме, че можем да мислим и чувстваме. Духовният изследовател е направил откритието, че ако наистина извади от тялото си това, което е в основата на мисленето и чувстването, то е това, което всъщност постоянно поглъща тялото, което живее в човека като силата на мисълта, като силата на чувството, като силата на волята. В истинската си форма това е това, което приютава разрушителните сили на тялото и което в крайна сметка наистина се концентрира в смъртта.

Можете да разберете, че мъдрите водачи на света са имали основателна причина да забулят тези процеси за обикновения живот. Но всеки, който иска да изследва истината, не трябва да се страхува от истинската природа на това, което действа в дълбините на душата и е винаги налице. Ето защо се говори за безсилие, което обзема човек, когато е извървял пътя на духовното изследване до определен момент в вътрешно концентрирания душевен живот. И когато човек е направил всичко, за да продължи по този път, тогава силите се усилват, тогава човек най-накрая преодолява това вътрешно безсилие и живее напълно съзнателно в духовната душа, но сега отделен от физическото-телесно, живее в духовната душа. Сега трябва да се подчертае, че както духовният изследовател като цяло е добре запознат с противоречията между научния мироглед и това, което трябва да твърди, той е добре запознат и с това, което може да бъде възразено в детайли относно това, което трябва да представи.

Така духовният изследовател знае много добре, че медицински или научно образованият човек може да каже: Да, ние сме добре запознати с това, което ни казвате, че когато човек се хипнотизира или си внушава определена идея, той навлиза в състояние, в което след това живее в ненормално съзнание, в патологично състояние. Но ние също така знаем, че такова състояние не може да доведе до нищо здравословно, до никакво истинско познание. Това, на което науката и научно образованите могат да възразят по този начин, е много добре известно на духовния изследовател. Но човекът, който повдига подобни възражения срещу духовната наука, не е запознат с това, което духовното изследване представя, така че пътят, познат на лекаря и естествения учен, се избягва. Защото това, което лекарят и естественият учен познават и характеризират по току-що обсъдения начин, е точно това, което духовният изследовател избягва, защото всичко това все още е свързано с тялото по определен начин. Споменатото

безсъзнание, всички разстройващи неща, през които преминава душата, се преживяват чисто в духовната и душевна сфера; физическото изобщо не е замесено.

Тези, които са запознати с методите на духовното изследване, ще открият, че това, което духовното изследване предоставя като свои методи и което се крие след изцелението на душата, е обратното на това, което лекарите или естествените учени смятат за основа на тази концентрация и медитация. Защото всичко, което се преживява там, не се преживява по същия начин, както в хипнотизирано състояние или внушение, а се основава именно на това, че духовната душа се освобождава от това, което може да бъде хипнотизирано или да се стигне до внушение. Това, което се приспива, когато някой е хипнотизиран, това, което се изключва, когато на някого се дават внушителни идеи, е това, което се оживява в духовното изследване и това е това, което се изключва в това, което е засегнато като в автомат, това, което прави хипнотизаторът или внушаващият. При хипнозата и внушението това, което се събужда в духовното изследване, е да бъде приспивано. Мога само да загатна за всички тези неща; можете да прочетете повече за тях в моите книги и в нашата литература като цяло.

Ако духовният изследовател сега продължи по описания път, той стига до реално преживяване на духовно-душевно ядро. Това духовно-душевно ядро може да се сравни с нещо външно; може да се сравни с растителния зародиш, който се формира от силите, които постепенно възникват в растението, оформяйки се отвъд листата, венчелистчетата и след това се превръщайки в ново растение. По този начин духовната наука може да говори за духовно-душевно ядро в човешкото същество. Но тук трябва специално да обърна внимание на факта, че целият процес на духовно изследване е процес на познание. Това, което духовният изследовател открива, не се постига чрез развиване на методите в самия него. Всички методи, които той развива в себе си по този начин, не водят до нищо ново в човешката душа, а само до познание за това, което вече е там в човешката душа. Можем да кажем, че растителният зародиш, който е открит от духовния изследовател, не се променя в нито едно от свойствата си, когато го гледам. По същия начин, това, което лежи в дъното на душата и е само покрито за ежедневието, не се променя, когато духовният изследовател прилага методите си към собствената си душа. Той гледа само това, което е в дъното на душата. Така че това духовно-душевно ядро е в дъното на всяка човешка душа. Духовният изследовател открива само, че носи това духовно-душевно ядро в душата си, подобно на растителния зародиш, който расте от едно растение на друго.

Той знае, че това, което преминава през раждане и смърт, това, което е съществувало в духовно-душевния свят преди раждането, това, което е слязло от духовния свят, не се дължи на телесно-физически процеси, а че самото то, живеейки в тялото, работи върху формирането на тялото; че след това, от своя

страна, преминава през портата на смъртта в духовен свят, след като е било изтъкано и обработено между раждането и смъртта в телесния живот. Това е същността на духовната наука, че това духовно-душевно ядро на човешкото същество е истински съзерцано.

Ако сега продължим медитацията и концентрацията си върху живота, а именно от страната на волята, и продължим този интимен душевен живот, тогава забелязваме нещо друго. Необходимо е обаче да се отнасяме към волята също толкова интимно, колкото се отнасяме към мисълта в медитацията и концентрацията, по погълнатия начин, който току-що беше описан. За да поясня това, бих искал да кажа следното. Това е нещо просто, защото тези неща винаги започват от нещо просто; първите стъпки следват от обикновения живот. Само когато следваме пътя енергично с вътрешна сила, може да се постигне край на това мъчително нещо, за което говорих.

Можем просто да размишляваме върху собствената си съдба. В ежедневието си преживяваме как външните обстоятелства ни носят радост, болка, отречение и смелост. По принцип в ежедневието си хората се отнасят към тези обрати на съдбата по същия начин, както се отнасят към природните явления. Този, който няма представа за природните закони, вижда изгрева и залеза на слънцето и звездите, изгряващи в нощното небе; той вижда процесите, които иначе се развиват около него, но не вижда никаква връзка между тях. Сега, чрез научното познание, човекът започва да вижда закони в тези последователни факти и процеси. Ако сме стигнали дотам в хода на човешкото развитие, че всеки образован човек признава, че външните факти и природните процеси могат да бъдат разбрани чрез закономерни връзки, тогава сме достигнали само началната точка на времето, което ще реши да прозре и през случващото се като така наречените житейски съдби, така че да може да се намери връзка в тях. Как можем да намерим тази връзка? Не по такъв абстрактен начин, че да търсим закони, както в естествените науки и историята. Това зависи и от отдадеността на човешките душевни сили на изследването. Но, както казах, започвайки от простото, можем да изясним тези два пътя към духовния свят.

Ако се запитаме: Какво сме ние като човешки същества, които можем да правим това или онова, които сме придобили способности? Ако размислим как сме придобили тези способности, как сме придобили това, което можем да правим, ще се върнем към по-ранния период от настоящия ни живот. Ако не преглеждаме живота си безразсъдно, а наистина се поставим в тези житейски контексти, трябва да си кажем: Сега не бих могъл да направя нещо, което мога, ако определени съвпадения на съдбата не ме бяха сполетели между десетата и двадесетата година. Именно защото това или онова ми се случи, аз получих тези способности. И ако проследите този ход на мисли по-нататък, ще стигнете до заключението, че всъщност дължите това, което сте, на съдбата си, че това, което сега е цялото ни аз,

се е събрало чрез съдбата. Това, което азът е за света, е това, което човек може да направи. И ще откриете тясна връзка между това, което разбирате, и това, което някога сте преживели като превратностите на живота. И когато не просто упражняваме интелекта си в този поток от мисли, а ангажираме цялата си душа, тоест цялата си чувствителна и волева природа, когато отдадем целия си ум на това желание и се потопим в такъв процес на преживяване, тогава това, което сме, израства отвъд нас самите и се превръща в съдба. Казваме си: Съдбата е това, което ни поддържа. Точно както морето носи айсберга по вълните си, така и съдбата, която наблюдаваме, носи нашето аз. Нашата съдба го е направила това, което е сега. Това може да бъде началото на такова вътрешно преживяване.

Но ако не позволите на това вътрешно преживяване да проблесне, както сте свикнали да правите във външното си съществуване, а вместо това му позволите да се случва отново и отново като духовно-душевно преживяване, ако го повтаряте отново и отново, тогава въпросът отива много по-далеч. Тогава от него ще възникне духовно-душевно преживяване, което е независимо от тялото, подобно на описаните по-горе процеси, само че това преживяване е съвсем различно. Сега то ни показва как всъщност не растем в нашето духовно и умствено ядро, а трябва да си представим, че растем заедно с цялата вселена. Ние се изливаме в цялата си вселена, така да се каже. И откриваме себе си, не сега вътре в нас, а във външния свят, където преди сме възприемали само обекти, които са извън нас. Това е отново дълъг път. Знаем, че това, което иначе сме свикнали да намираме в себе си, получаваме от света; трябва да се изгубим в начина, по който винаги сме, и трябва да се приемем отново от духовния свят, в който се намираме сега.

Човек изпитва несъзнателно отвращение към това преживяване в дъното на душата си. Той изпитва известен страх от това преживяване, само че не го осъзнава. В душата ни има много неща, които не достигат до съзнанието ни. Но този страх е покрит и с воал. Защото откриваме как преди сме се чувствали като растителния зародиш [празнина в текста], когато се чувства особено силен, когато сме изпитвали безсилие, сега се чувстваме сякаш сме били издигнати, но не по същия начин, както в предишното упражнение, когато губим почвата под краката си, а сега се чувстваш сякаш си омагьосан, сякаш си вкаменен, замръзнал; чувстваш сякаш всичко в нас, което е живо, е замръзнало в камък, като каменна маса, заседнала в съществуването си. Сега осъзнаваш, че се учиш все повече и повече и повече да различаваш: твърдото показва нещо, което иска да продължи вечно, дори в смъртта, и това, което разпознаваш в него, иска да премине през портата на смъртта, иска да влезе в духовен свят.

Нещо в нас гарантира, че съществуването ни не свършва със смъртта, а както растението носи в себе си зародиша на ново растение, носи в себе си зародиша на по-късен духовен живот, за да се върне след това към нов живот на земята. Това, което човек преживява по този начин, може да се опише по следния начин: Една

година забелязвате тази скованост; след няколко години намирате резултатите от живота си за още по-твърди; след още няколко години преживявате още по-труден живот и накрая откривате в преживяванията си какво сте донесли със себе си от духовния свят чрез раждането; каквото сте донесли от по-ранни земни животи в този живот и каквото се отделя, поглъща в настоящия живот; каквото е подтикнато да образува тялото между раждането и смъртта, да запълва обикновения живот между раждането и смъртта. Човек преживява как в дъното на душата си, в подсъзнанието, това, което лежи преди настоящия живот на земята, се сблъсква с това, което ще лежи след настоящия живот на земята. И човек възприема в дъното на душата си безсилието на това, което все още не може да живее, борейки се с това, което вече не може да живее.

И откривайки тази борба в дъното на душата си, човек започва да знае какво всъщност представлява този човешки живот. Започва да осъзнава, че този човешки живот наистина ни носи благата, които смятаме за ценни най-вече в обикновения човешки живот. Но в същото време забелязва, че тези блага, всичко, което преживяваме в будно състояние, е изградено върху борба, която се води в дълбините на душата. В началото е трудно да се погледне към тази борба. И когато един философ говори за границите на познанието, той по същество не знае за какво говори. За какво говори? Това, което описах като приближаващото безсилие, което човек не иска да позволи да го обземе; това, което описах като страха, от който човек потръпва, който не излиза наяве; философът не иска да го остави да излезе наяве. Той прави всичко, за да го потисне, и го маскира, като казва: Човек не може да познае света. Той не може да го познае, без да поеме по пътя през безсилието и страха. Но този път трябва да се избягва. И като не си признава това, човек заявява: човешкото познание не може да стигне по-далеч от мястото, където Кант го е описал като своя предел.

Но истинската причина за фиксирането върху границите на знанието се крие в това, което току-що обясних. Но ако наистина погледнете какво се случва в дъното на душата, няма да срещнете плах или унил поглед към живота, а ще знаете, че този живот, дори най-обикновеният живот, който най-обикновеният човек може да води, се основава на факта, че в душата му се случва безкрайно много. Да, животът, който прилагаме в мислене, чувстване и воля за ежедневните си задачи, трябва да бъде породен от духовни и душевни сили, които се намират под прага на съзнанието, в истинска борба; той трябва да бъде спечелен чрез велика и могъща победа. Това, че можем да живеем като човешки същества между раждането и смъртта, е благодарение на победата на силите, които управляват в нас, както е описано. Пътят на духовното изследване е път на големи жертви. Но резултатът е такъв, че ни дава сила на душата, защото вътрешно преживяваме, че не бихме могли да бъдем хора, ако непознати духовни сили нямаха огромна задача да изпълнят, като ни насочат към това, което сме в ежедневието.

Ние побеждаваме доверието, вярата и надеждата като сила на душата, когато позволим на прозренията на духовното изследване да ни въздействат. И възражението, което би се състояло например в това да кажем: Да, но всичко това може да бъде преживяно само от духовния изследовател. Не, не е така. Точно както химикът провежда експериментите си в лабораторията, а другите хора не присъстват, така и духовният изследовател провежда тези експерименти в своята духовно-душевна лаборатория, експерименти като току-що споменатите. И точно както химикът предава това, което е изследвал, в полза на широката общественост, така и духовният изследовател може да представи това, което е изследвал, на своите събратя по подходящ начин. И точно както не е нужно да си химик, за да имаш продуктите и техните приложения, които химикът произвежда, така и не е нужно да си духовен изследовател, за да разбереш - сега казвам „да разбереш“, а не просто „да се възползваш от“ - какво духовният изследовател създава в своята духовна лаборатория, ако само преодолееш предразсъдъците, които произтичат от придържането към обичайните навици на мислене.

Именно това винаги трябва да се казва: за да изследва нещата, да види онова, което се търчи и живее зад живота, човек се нуждае от духовно изследване. Но щом нещата са били изследвани и изразени от духовния изследовател на обикновен език, тогава само предразсъдъкът, с който човек е бил възпитан от обикновената наука, винаги му казва: Това не е вярно. Защото духовната наука се обръща към онова, което като естествено чувство за истина е не само придобито, но и вродено на човека. И ще дойде време, със сигурност ще дойде време, когато хората няма да разберат, че някога са се съпротивлявали на резултатите от духовната наука. Тогава хората ще си кажат: Да, единствената причина, поради която не са разбирали какво казват духовните изследователи, какво представят на хората като резултати от своите изследвания, е била, че са били свикнали, чрез научни методи, които са се превърнали в обичайна практика, да приемат само това, което се нарича „научно“, и че не са искали да мислят безпристрастно за това, което казват духовните изследователи. Само поради това те не са го виждали.

Въпреки че - както можете да прочетете в книгата ми „Как да познаваме висшите светове“ - всеки може да стане духовен изследовател до известна степен, поне дотолкова, доколкото чрез вътрешно развитие на душата може да разпознае като истина това, което духовният изследовател открива по пътя си, не е нужно да бъде такъв. Но чрез обикновено, здраво човешко разбиране, ако не е замъглено от предразсъдъци, може да се разпознае какво казва духовното изследване. И духовният изследовател трябва да каже: Той се потапя в начина, по който духовната култура се е развила в света, и тогава знае, че истината и познанието за истината ще си проправят път през всички предразсъдъци. Днес всеки, който се придържа към конвенционалните идеи на науката, може съвсем разбираемо да дойде и да каже: Да, това, което казва такъв фантастичен духовен изследовател,

противоречи на здравия разум, на здравите пет сетива! Да, когато Коперник дойде и заяви: Земята се движи, а не Слънцето; Земята се движи около Слънцето; Земята не остава неподвижна и се върти около Слънцето и звездите, но това се симулира само от движението на Земята - това беше така, противоречише на това, в което здравите пет сетива винаги са вярвали дотогава. Външният мироглед можеше да се изгради само върху факта, че човек вече не се доверява на петте сетива.

Човечеството също е свикнало с това, дори и да е отнело много време. И затова ще трябва да свикне и с това, което духовната наука трябва да провъзгласи. Можем да си спомним какво е изразил Джордано Бруно, когато в дълбоко чувстващата си душа е размишлявал върху това, което Коперник е донесъл на човечеството. Можем да си спомним как е казал: Вие, хората, гледате нагоре и виждате синия небесен свод. Но това изобщо не е там; по-скоро, чрез факта, че вашето зрение работи по определен начин, вие създавате синия небосвод за себе си. Правейки това, вие си поставяте граници. Но пространството се простира до безкрайност. Вашата зрителна способност е виновна за съществуването на синия небосвод. И безкраен брой светове са вградени в безкрайното пространство. Както твърди Джордано Бруно, това е причинило обида.

И както Джордано Бруно е говорил по отношение на пространството, така и днес духовният изследовател трябва да каже: Това, което човекът поставя като граница, е като времева твърд. В действителност няма граница, както няма граница и за синия небосвод. По-скоро човешкото въображение поставя свои собствени граници. Но както пространството се простира върху безброй светове, така и времето се разширява в своя ход. И в хода на времето са вградени последователните земни животи на човека, за които Лесинг, в най-зрелия плод на живота си, вече е говорил като в духовен завет. Много умните хора казват, да, Лесинг е написал много важни неща, но след това е остарял и е измислил тази безумна идея за повтарящи се земни животи. Това е методът, по който се оценяват дори най-великите умове; това, което е най-висшият разцвет на един велик дух, се разглежда като продукт на упадъка на старостта. Но това, което е възникнало като истина в духа на Лесинг, не само ще осигури външни ползи, но преди всичко ще има силата на живота. Това ще даде възможност на все по-сложния душевен живот на хората да намери своя път в този живот, който виждаме да приближава и който ще става все по-сложен. Хората ще се нуждаят от духовно-научно знание като основа за своя духовен опит, който в бъдеще ще трябва да ги води през обстоятелства, които стават все по-трудни. Духовната наука ще стои редом с научните изследвания. Духът ще бъде изследван по този начин. Точно както в това тяло имаме сетивния свят и природните процеси около нас, така и по отношение на духовно-душевното тяло имаме духовен свят около нас и принадлежим към духовен свят, в който живеем във времето, което изтича между смъртта и новото раждане и което също принадлежи на нашия живот. Тази духовна наука иска да бъде наука не само за ума, не само за външни

изследвания, а наука за целия човек, за човешката душа. Тя ще изпълни душата с това, което е еликсирът на живота. В допълнение към сетивно-физическия свят, човекът ще разпознае духовния свят такъв, какъвто е в действителност. Но по този начин всички просто тъмни, подобни на сънища представи за духовния свят ще бъдат отхвърлени. Защото суеверието се бори най-добре, като наистина опознаем духовния свят, като наистина придобием представи за света на духа.

И когато от друга страна се казва, че религиозните идеи и чувства са застрашени от духовната наука, трябва да се отговори, че именно поради научния мироглед много хора са били разубедени от своите религиозни чувства. Но духовната наука ни води именно до признаването на духовен свят. Следователно, духовната наука, науката за духа, ще доведе именно онези хора, които са били или могат да бъдат отчуждени от религиозното мислене, обратно към религиозното мислене и чувстване. Ходът на света не може да бъде спрял със сила, а си върви по своя път. И както се е смятало, че коперниковият мироглед може по някакъв начин да застраши религиозния живот, така че религията се е надигнала срещу него, така тя трябва да го направи и днес срещу духовно-научния мироглед. Обаче, както се е утвърдил коперниковият мироглед, така и духовно-научният мироглед ще се утвърди в душите, без да нарушава религиозния живот. Да, дори ще може да се каже за духовно-научния мироглед: Когато хората дойдат и кажат: Не води ли духовната наука кампания срещу религиозните идеи? И когато от такива страни се повдигат всякакви неща, включително клеветата и разпространение на неистини, срещу духовната наука, човек би искал да каже: Каква представа за силата на тази религия имат онези, които, така да се каже, по професия са в тези общности, може би дори упражняват длъжност, каква представа имат те, ако могат да повярват, че духовната наука би могла да ги застраши! Онзи, който наистина е пропит с вярата в силата на своите религиозни идеи, казва: силата на религията е толкова голяма, че човек не трябва да се страхува от духовната наука, че можем да позволим на това, което е истина в тази област, да се доближи до това, което науката е създала; да, много по-скоро. Духовната наука ще върне много хора към вярата, към религиозния опит и религиозното чувство, точно както научният мироглед е отчуждил много хора от религията.

Тази вечер не става въпрос само за това да ви представим идеи, които отразяват само знание, така да се каже, а за това да покажем как духовната наука може да ангажира цялата ни душа, целия ни ум, как може да даде сила за укрепване на мощта и смелостта; как човек може да бъде изпълнен с нещо, което излъчва от преживяванията на духовната наука, как може да се укрепи с нея, как може да се изправи пред живота по-силен и по-енергичен.

Вече казах, че най-всекидневието е победа над противостоящи сили в дълбините на душата. Ако се запознаем с факта, че имаме нещо подобно в дъното на душата си, тогава можем да се изправим пред това, което все по-сложно и по-сложно ще

нахлува в живота ни. Ако знаем, че животът означава да печелим победи под прага, тогава ще имаме силата на душата, от която се нуждаем в горчивите разочарования на живота, а също и пред лицето на изискванията на такова съдбоносно време като нашето. И дори ако това, което казах като цяло за духовната наука и възможността за свръхсетивно познание, изглежда само повърхностно и слабо свързано, вътрешно ще усетите, че е добре свързано с това, което нашите съдбоносни дни, в хода на които живеем, бих искал все пак да премина към едно много кратко, сбито описание на това, което духовният учен може да чувства за това наше съдбоносно време.

Ако наблюдаваме, от една страна, как животът, който водим, може да не изглежда особено развълнуван и бурен, а е изграден върху скрита бурна основа, тогава и ние си представяме себе си по различен начин в бурята на историческия живот, когато той е развълнуван, както е в наши дни.

Сега бих искал да обърна внимание на нещо, което не произтича теоретично, а сантиментално от резултатите на духовната наука за историческия живот, за мястото на човека в историческия живот. Трябва да се подчертае, че дори естествонаучният миоглед, и още повече духовната наука, се е стремяла да приложи към заобикалящата ни среда това, което се нарича причинно-следствено мислене. На хората им е отнело много време да свикнат с това причинно-следствено мислене. Гьоте още е твърдял: Защо винаги искаме да твърдим, че волът има рога, за да се боде с тях? Трябва да се погледне организацията и да се покаже как силите на растеж са се развили в рогата. Трябва да се погледнат причините, а не винаги да се говори само за целта. Най-големите гении на съвременната мисъл са посочвали това и все повече външната естествена наука също се движи в тази посока. А духовната наука отива много по-далеч в разглеждането на причините, на неизвестните причини. Но именно като се мисли причинно-следствено във връзка със случващото се, човек се води до това; в живия опит на духовно-научните резултати то се превръща в чувство. Като разглеждаме случващото се като събития, не е толкова важно да се питаме за причините, колкото за следствията. Сякаш казваме: Намираме се насред грандиозни събития, подобни на които никога преди не са се случвали в световната история, поне не докато човешкото мислене се е развивало съзнателно. В края на краищата, ако пренебрегнем дребните племенни различия, 34 различни нации по света днес воюват помежду си. Какво се разпалва! И ние знаем какво отделните нации мислят една за друга, казват една за друга, твърдят една за друга. Но духовното изследване ни води, и резултатите от духовната наука ни водят, преди всичко, до осъзнаването, че вълна от историческо развитие се издига от непознати дълбини, точно както мисленето, волята и чувствата възникват от непознати дълбини.

Ние не преживяваме подсъзнателните душевни борби, които носим в себе си, но преживяваме противоречиви сили в историята; ние сме точно в средата на тях. Във

външния свят ние се намираме в нещо, което духовното изследване ни показва за индивидуалния човешки вътрешен живот. И тъй като ние, защото водим ежедневието си, стоим там, сякаш сме вътре в борбите там долу - мислите ли, че не бихме се запитали за причината за борбата, а по-скоро: Какво може да произлезе от нея? Борбата като такава не би могла да се изправи срещу нас по този начин. Ако сравним тези борби, не бихме били доволни, ако не кажем: Да, тези борби развиват това, в което човешкото същество първо става, това, което първо идва в съзнанието в мисленето, чувстването и усещането. И когато сме потопени в исторически борби, сме водени да се запитаме: Какво ще стане с тези борби? И наистина, декламацията, която ни изправя днес в нашето материалистично време, защото все още не сме придобили чувствата, които току-що характеризирах, декламацията, която се е появила днес - Кой е виновен за войната? - което винаги завършва с това, че едната нация обвинява другата, изчезва като безплодно от гледната точка, която се избира, когато се казва: Е, тези събития, те са там, те са възникнали в хода на формирането на света; какво може да възникне като следствие от тези борби, какво може да възникне от това, когато повече от тридесет нации по света се борят една срещу друга? И тук трябва да се каже: когато подобни събития се сблъскват, зависи от гледната точка дали човек може да наблюдава справедливо. И това е възможно в Централна Европа. Защото, както духовният изследовател вижда процеса на световната еволюция, той може да каже: Този централноевропейски духовен живот, който сега изглежда обсаден сякаш в могъща крепост, е такъв, който се развива от тези борби с противоположни сили в ценно, всеобхватно благо. Бих могъл да цитирам много примери, за да опиша какво живее в тялото на централноевропейския интелектуален живот, което е създавало великите гении на Централна Европа, със силите, които Централна Европа притежава и които някога са намирали израз в истински духовни постижения, а днес намират израз на бойните полета, където кръвта и смъртта решават съдбата на душата и тялото. От всичко това, тъй като човек разпознава нещата по техните цветове и плодове, бих искал да характеризирам това, което присъства в най-съкровено ядро на този централноевропейски интелектуален живот, в целия този централноевропейски интелектуален живот, във всички централноевропейски народи. Един от най-характерните духове на Централна Европа несъмнено е Гьоте. Могат да се назоват и други, но нека отделим Гьоте. Това, което е било дадено на човечеството от най-дълбоката същност на гения на Гьоте, че нещо подобно не би могло да бъде създадено от човечеството, живеещо извън Централна Европа, ще трябва да се признае, както и какво трябва да се каже по отношение на следното. Това, което Гьоте е дал на човечеството, се вижда, особено в неговото величие, от факта, че още като млад мъж Гьоте е написал чувството, което се намира в началото на неговия „Фауст“:

Сега, уви! Философия,
право и медицина,
а за съжаление и теология,
изучих старателно, с горещи усилия.

Ето ме, горкият глупак, и съм мъдър както преди!

Днес тези думи са станали тривиални за много хора. Но ако се потопите изцяло в душата на Гьоте, тогава усещате цялата връзка с това, което можете да придобиете, което искате да придобиете в думите [към] земния дух.

Но каква е позицията на Гьоте там? Нека вземем това настроение и, след като Гьоте го е записал, нека сега помислим за следващия период, когато великите философски гении – Фихте, Хегел, Шелинг – са преминали през Централна Европа. Не е нужно да се съгласяваме със съдържанието на техните учения, а когато погледнем към голямата духовна енергия, с която Фихте представя това, което преподава като философия; когато видим как това, което преподава, произтича от цялата му личност; как той се стреми да направи философията израз на цялото човешко същество.

Следващото не е предназначено да предизвика сантиментални чувства, а да покаже как Фихте представлява един аспект от централноевропейския гений. Може да се опише как Фихте, който се чувстваше тясно свързан с великите събития, случили се по бойните полета на неговия народ, загина. Как той, който през целия си живот е съсредоточавал мислите си по най-остър начин, за да открие тайните на света, как е живял в трескав делириум в последните часове, е бил свидетел на преминаването на Рейн с Блюхер, как е живял с всичко, което е трябвало да се случи по това време, за да спаси Централна Европа от западната тирания. В своя делириум Фихте е чувствал, че е в центъра на тези събития, той, философът, който едновременно е бил цялостна личност, личност, която едновременно е внесла „човека“ във философията си, дори в своя делириум. Така може да се каже по отношение на Фихте: там централноевропейският дух се стреми към холистично схващане за света, а при Шелинг, при Хегел - човек трябва само да погледне как е представена истината там. А сега нека се върнем към този Фауст, за когото Гьоте говори в средата на осемнадесети век:

Сега, уви!, съм учил философия,
право и медицина,
и за съжаление и теология!
с голямо усърдие и усилия.
Ето ме, горкият глупак!
И не съм по-мъдър от преди.

Да предположим, че Гьоте би могъл да живее през четиридесетте години на деветнадесети век, след като великите философи са преминали през развитието на времето, да предположим, че той би започнал своя „Фауст“ през четиридесетте години, след като е преминал през културата на времето, през това, което са

постигнали Фихте, Шелинг, Хегел. Те наистина са били представители на юриспруденцията; Хегел е написал „Естествено право“, Шелинг – списание за медицина; тези философи са искали да бъдат истински богослови. Мислите ли, че ако Гьоте беше написал тези думи през четиридесетте години, след толкова много неща, които са се случили в немския интелектуален живот, той би написал: „Сега, слава Богу, изучих философия, право при Фихте, Шелинг, Хегел, Кант и сега, слава Богу, стоя като мъдрец и съм толкова умен, колкото никой преди не е могъл да стане!“ Не, през четиридесетте години на деветнадесети век Гьоте със сигурност би написал същото в началото на своя „Фауст“, както и през седемдесетте години на осемнадесети век.

Сега, уви! Аз съм учил философия,
право и медицина,
и за съжаление, теология
с голямо усърдие.
Ето ме, бедният глупак,
и не съм по-мъдър от преди!

Това е особеността на централноевропейския интелектуален живот, този фаустовски стремеж, който може да бъде разпознат най-добре от неговите представители, този непрестанен стремеж и никога несъзнаването на това, че е завършил. Това е, което направи Фихте толкова велик, от централноевропейска интелектуална култура, че ни показва, че в тази култура трябва да живеят хора, които никога не могат да бъдат завършени, никога не могат да бъдат напълно развити. И е справедливо да се каже, че в Италия и Франция се раждаш такъв, какъвто си. Ти си италианец, ти си французин и се отнасяш към това, с което си се родил. В Централна Европа не можеш да кажеш това. Там трябва да откриеш чрез собствения си начин на мислене какво означава да си човешко същество. Ти отиваш отвъд това, с което си се родил, в това, което можеш да постигнеш сам. И това е дълбока поговорка на Гьоте:

Това, което си наследил от бащите си,
придобий го, за да го притежаваш.

А другият казва:

Който се стреми, ние можем да го изкупим.

Това е една от характеристиките, но и най-значимата, на този централноевропейски интелектуален живот: никога да не почиваш, никога да не стоиш на едно място. Ти ставаш централноевропейец. Ти си французин, ти си британец – ти ставаш централноевропейец! Тази централноевропейска духовна култура стои пред човечеството като славен идеал. Това е, което я прави толкова тясно свързана с това, което днес е представено като самата духовна наука. И когато Фауст казва – а Гьоте е написал тези думи едва в много напреднала възраст – тези думи, които

изразяват цялото отношение на човешкото същество към света около него и към самия него:

Възвишени Духу, ти ми даде, даде ми всичко,
защо те помолих. Ти не напразно
обърна лицето си в огън към мен.

Даде ми славната природа на царството,
силата да чувствам, да се наслаждавам. Не
студено удивляващото посещение, което ти само позволяваш,
позволи ми да погледна в дълбоките ѝ гърди,
като в пазвата на приятел.

Ти водиш редицата от живите
пред мен и ме учиш

да познавам братята си в тихия храст, във въздуха и водата.

И когато бурята реве и скърци в гората,
гигантските ели събарят съседни клони
и съседни стволоче се смазват,
и хълмът приглушава кухи гръмотевици,
тогава ме водиш до безопасната пещера, показваш
тогава мен самия и собствените ми гърди.

Тайни дълбоки чудеса се отварят.

Ето го Фауст. Ето го този стремеж, който трябва да мисли живо дори пред лицето на вселената и намира не само материя, не само вещества, но навсякъде и поддържащата сила на това, което е в нас самите във вселената отвън. Духът на човешкия дух се издига в други същности навсякъде. Но този стремеж също така насочва човека обратно към самия него, към факта, че той трябва да намери себе си. Когато огледаме всичко това, трябва да кажем: О, този централноевропейски духовен живот, той досега се е показал, че съдържа семената на това, което днес може да се усети като цели на самата духовна наука. Този централноевропейски духовен живот не може да бъде унищожен от враговете си. Защото всеки, който разбира неговата природа, знае, че той все още има много да прави в света, че не само расте и се оправдава външно, но и че е силен отвътре. И човек може и може да усети как духовната наука намира точно подходящата почва в този централноевропейски духовен живот. Защото това, което е централноевропейско, когато се прилага към душата, не може да доведе до нищо друго освен до задълбочаване на духовната наука. Следователно, може да се каже, че ако през последните векове, в предимно материалистически векове, са били осъществявани завоевания от който и да е друг регион на света освен Европа, то именно тези, които са осъществявани от централноевропейското население, сега трябва да бъдат осъществявани, защото мистериозно зад всичко, което виждаме толкова болезнено да се разгръща около нас днес, живее стремежът да се създаде дом за духа, като се защитава централноевропейската култура сякаш в могъща крепост срещу нейните врагове.

Днес в Северозападната част на САЩ има хора, които твърдят, че трябва да се застъпят за свободата на малките нации, за благосъстоянието на малките нации, че трябва да се разбунтуват срещу централноевропейския милитаризъм, срещу жаждата за завоевания на Централна Европа. Британците, на които е било писано да разпространят материална култура по цялата земя, са водили 34 завоевателни войни от 1856 до 1900 г., в които са завладели 4 милиона квадратни мили земя и са направили 57 милиона души британски поданици. Човек трябва само да помисли за тези цифри и ще осъзнае истината, която може да се крие в поговорката, че човек иска да елиминира централноевропейската жажда за завоевания от света. Това дори не е ценностна преценка. Но трябва да се каже: От централноевропейската интелектуална култура е видно, че тя ще развие духовното в резултат на това, за което сега трябва да се бори с кръв, което трябва да се постигне с толкова много жертви, което трябва да се роди с толкова много болка.

Често се казва, че настоящата война е чисто политическа война и че се води от отделни държави за материални интереси. Можем да видим как дори материалните завоевания носят фаустовски характер и че това не е включено само като външно знание, а като отношение към човешкото и световно развитие, което звучи толкова характерно като централноевропейско настроение от фаустовската легенда. Да, има, както в цвете, знакът на това, което живее в централноевропейската култура, а именно това, което Гьоте показва на върховете на човечеството, за което се бори днес на Изток и Запад. Защото както ръката трябва да се счита за част от човешкото същество, както мозъкът, така и бойците отвън трябва да се считат за духовен израз на целия народ. Това е един-единствен организъм. Както ръката не може да се отдели от главата, така и това, което се извършва отвън с жертва на кръв и живот, не може да се мисли отделно от това, което живее духовно в централноевропейската култура.

Един френски философ, уважаван в много среди днес, изнесе лекция точно по Коледа, в която каза, че всичко в Германия е материализирано. Старият идеализъм отдавна беше избледнял и навсякъде се срещаха само духовните резултати под формата на военни механизми. Той не можеше да отрече, че френските механистични инструменти също работят, но не можеше да се насити на острата оценка на централноевропейската същност, която сега би станала напълно и крайно материалистична. Този френски философ – да, не знам дали все още може да се нарича с името „Бергсон“ днес, не звучи особено френско, може би междувременно вече го е френчифицирал – човек би трябвало да му отговори: Да, разпознавате ли централноевропейската същност в механизмите на войната? Може би очаквахте войниците да дойдат и да рецитират Новалис, Гьоте или Шилер, вместо да стрелят с оръдия и пушки? Както и да е, в документите няма много логика за настоящата ситуация. Съвсем очевидно е, че те много искат да докажат, че по същество само германците са виновни за войната; те я искаха! Но тази логика не е по-добра от

другата, която доказва чрез строга логика, че германците всъщност до известна степен са виновни за трудния, жесток ход на войната. Все пак те са изобретили барута! Ако не бяха го направили, той нямаше да се използва днес. Не може да се каже, че французите са изобретили барута. Има много подобни примери. Те наистина са навсякъде в днешната логика. Може да се каже още: без изкуството на печатарството, което също е изобретено в Централна Европа, не би било възможно да бъдат отпечатани онези своеобразни „истини“, които сега се изливат върху Централна Европа от британската и френската преса.

По този начин със сигурност може да се каже, че централноевропейската култура е виновна за всичко това. В тази материалистическа епоха ние просто сме заслепени от късогледство. Това може да се види навсякъде. В контраст с това трябва да се твърди, че действителният характер на централноевропейската култура не се реализира в това. Трябва да се каже, че този характер, ядрото на централноевропейската култура, се проявява само в зародиш. Човек го зърва, когато се замисли по-нататък, как дава все повече плодове и как трябва да разпали именно идеализъм, спиритуализъм, духовния живот на човечеството. И тогава забелязва как тя носи душата, именно от вида връзки, които духовната наука предоставя. Така че може да се каже също, че духовната наука се явява като плод, който може да се усети за бъдещето и който трябва да се развие от това, което е най-дълбоката, най-съкровена същност на централноевропейската култура.

Следователно чувството, което се ражда от духовната наука, дава на централноевропейските хора сила и увереност, надежда и вяра за това, което нашето съдбовно време носи в гърдите си. Тази вяра може да възникне от това, което духовната наука дава, когато обхване целия ум.

Затова сега бих искал да обобщя, не абстрактно, а по начин, който е в съответствие с моите чувства, това, което вече изложих подробно чрез твърде дългото си размишление. Защото най-доброто, което духовната наука може да даде, е, че тя в крайна сметка не води до знание, не до списък с едни или други закони, а че това, което може да се познае в нея, е концентрирано в едно фундаментално чувство, което поставя човешкото същество в света по такъв начин, че то знае: вие не стоите само с тялото във физическа вселена, но стоите в душевно-духовна вселена със своето безсмъртно, вечно аз. Чрез раждането и смъртта вие сте познали смъртта като животворяща. С това чувство онези, които разбират духовната наука, преминават през живота, вдъхновени от душата, изпълнени с надежда и също така пълни със сила, и с това чувство бих искал сега да завърша размисъла си тази вечер пред вашите души:

Където свършва сетивното познание,
там стои портата,
реалностите на живота
се разкриват на душата.

Душата създава ключа,
когато стане силна в себе си
в борбата, която световните сили
водят на своя земя
с човешките сили,
когато прогонва през себе си
заблудата на силите на познанието
в техните сетивни ограничения,
обвити в духовна нощ.

16. Свръхестественото познание и неговата укрепваща душевна сила в нашето съдбоносно време

Уважаеми присъстващи, още в по-ранни години ми беше позволено да изнасям лекции в този град по въпроси на светогледа, които се основават на това, което смея да нарека „духовна наука“. И също така в това наше съдбовно време, приятелите на нашия духовно-научен светоглед тук, в този град, смятаха, че би било възможно да говорим за някои неща в областта на тази духовна наука тук. И това би трябвало да е подходящо и за това време; в края на краищата, това, което тук се нарича духовна наука, е за най-дълбоките, най-съдбоносните неща в човешките същества, за това, което води хората до най-горчивите разочарования в живота, но също и за онези чувства, които виждаме да се разгръщат толкова мощно в нашето време по отношение на смелостта и готовността за жертви.

Сега, скъпи присъстващи, това, което се нарича духовна наука в смисъла на днешните размисли, в никакъв случай не е нещо, което може да намери одобрение или признание в широките кръгове на нашето съвремие. И трябва да се каже, че именно човекът, който е изцяло и с цялата си душа потопен в този духовно-научен мироглед, ще намери за самоочевидно, че именно най-образованите хора в нашето време възразяват срещу това, което тази духовна наука представя. И ще им се стори много по-разбираемо, когато се каже, че тази духовна наука е сбор от сънища, фантазии или дори по-лошо, отколкото когато някой, който е напълно потопен в мисловните модели, появили се през последните няколко века, е потопен в научно обучение, което е в съответствие с времето, ако би могъл веднага да се съгласи с тази духовна наука от пръв поглед.

В частност, съвсем очевидно и разбираемо е, че възражения, може би дори подигравки и презрение, ще бъдат повдигнати срещу това, което тази духовна наука има да каже, особено от три страни. Първо, от онези, които вярват, че в днешно време стоят на твърдата основа на научния мироглед. Те ще трябва да кажат – и аз казвам изрично – те ще трябва да кажат и днес, че тази духовна наука отрича всичко, което толкова възхитителната естествена наука е постигнала за човечеството през последните три до четири века по най-внимателен начин, както теоретично, така и практически, в човешкото развитие. И от друга страна, възражение след възражение ще трябва да бъде повдигнато срещу тази духовна наука от страната, която вярва, че всичко възможно от стари суеверия и стари предразсъдъци трябва да бъде изброено чрез това, което тази духовна наука има да предложи.

И все пак, срещу тази духовна наука винаги може да се издигне и трета страна. Това е мнението, че най-ценното, най-дълбоко значимото нещо, което човешката душа може да притежава и носи в живота, че религиозният елемент може да бъде застрашен от това, което духовната наука има да каже.

Сега, уважаеми присъстващи, надявам се, че дори и да не се спра директно на опровержението на възраженията от тези различни страни, самите забележки тази вечер ще покажат колко неоснователно и основано на недоразумения е това, което се говори срещу духовната наука. Преди всичко, какво иска да бъде тази духовна наука? Тя иска да бъде такава за нашето време, такава за настоящия път на развитие на човечеството, подходящо продължение на това, което толкова възхитителната естествена наука е донесла на човечеството. Само че, обаче, тя иска да бъде това, което е естествената наука за външния живот и външните сетивни наблюдения, тя иска да бъде това за наблюденията, за прозренията на духовния свят. И именно поради тази причина, защото иска да бъде истинският, истинският наследник на естествената наука в областта на духовната наука, тя трябва по определен начин, за да бъде също толкова научна, колкото е естествената наука в своите области, да поеме по различни пътища и методи от естествената наука. И за да стигна директно до същината, бих искал да обсъдя връзката между това какво представлява един духовен изследовател, изследовател в областта на духовните светове, за разлика от естествения учен, който разширява своите сетивни наблюдения, своите експерименти, своето мислене до това, което е разпръснато във времето и пространството. Особено ако духовната наука иска да бъде истински научна, тя трябва в известен смисъл да продължи своите изследвания там, където е естествената наука, където свършва цялото мислене, чувстване и усещане на ежедневието. И тук веднага стигаме до това, което е в пряко противоречие с мисловните навици на най-големите кръгове от образовани хора в нашето общество днес.

Когато си потопен в ежедневието, когато оставиш сетивата си да се реят из това ежедневие, когато мислиш, когато чувстваш за това ежедневие, тогава си с право удовлетворен, когато мислиш, чувстваш, усещаш, си представяш и имаш идеи за това, което е там навън в пространството и преминава през времето. И човек осъзнава, отново с пълно основание, че има знание, че има нещо, което може да задоволи хората, че има, така да се каже, образи в понятия и идеи за това, което се случва в пространството и времето. Човек остава, така да се каже, с понятията и идеите, той ги запазва като това, в което е преобразил външния свят.

Като духовен изследовател, човек трябва да започне от точката, където спира със своите възприятия и идеи, за да намери пътя си към духовните светове. Бих искал да кажа: духовният изследовател също има свои лабораторни и експериментални методи, точно както естествоизпитателят и химикът. Но неговата лаборатория е разположена изцяло в самата душа. Неговите методи не са такива, каквито използват химикът, физикът, клиницистът, които извършват работата си в пространството и времето и чиято работа включва слушане на законите на пространството и времето. Работата на духовния изследовател включва интимни процеси, които протичат изцяло в самата душа. Докато в ежедневието, докато в

обикновената наука човек спира на представи и понятия, в духовното изследване човек трябва да започне с понятия, идеи и възприятия. И човек не трябва да съхранява тези възприятия, които получава във външния свят, в душата, а трябва да живее интимно с това, което душата развива в живота на възприятието и чувството, живеейки заедно по различен начин от този, с който е свикнал в обикновеното съществуване на деня. И тъй като не искам да говоря абстрактно, а наистина искам да покажа какъв е пътят на духовното изследване, бих искал да премина директно към конкретни неща.

Душата на човек трябва да се превърне в нещо съвсем различно от това, което е в ежедневието, ако иска да наблюдава това, което е в духовния свят. И може да стане такава, ако свикне да живее вътрешно с това, което иначе би било просто... Нека предположим, че поставяме някаква произволна идея, понятие, от нашата собствена вътрешна душевна сила в центъра на нашето съзнание и сега, вместо да се питаме, както правим в ежедневието, както правим в обикновената наука, „Какво ни изразява тази концепция?“ Вместо това, като духовни изследователи, ние се опитваме да живеем с понятието, идеята, чувството, а също и с импулса на волята, да живеем в медитация; имам предвид да живеем минути или половин час. При това е дори по-изгодно, ако не използваме понятия и възприятия, които изобразяват нещо външно за тази, бих казал, вътрешна лабораторна работа на душата, а ако използваме възприятия, идеи, които са символи, които не изобразяват нищо външно.

Това, което имам предвид, е, вземете например идеята: „В светлината, която прониква и управлява света, живее живата мъдрост.“ Разбира се, някой би могъл да каже: тази идея не изобразява нищо реално. Тя е чисто продукт на въображението. Не е това въпросът. Въпросът е, че сега поставяме тази идея в центъра на нашето съзнание, че сега оттегляме вниманието си от всичко останало, което е около нас в ежедневието или което представлява предмета на науката. Това означава, че всички сетивни впечатления, всички представи, които изобразяват нещо външно, образи от паметта, емоции, трябва да бъдат забравени в моментите, когато поставим такава представа в центъра на всички наши душевни дейности, както току-що беше характеризирано. След това събираме всички сили на душата си, които иначе разпределяме между външни възприятия и външни преживявания; концентрираме ги и ги фиксираме върху тази единствена идея. Сега не зависи от това, което имаме предвид. Ето защо казах: такава идея може да се формира по-добре чрез упражняване на волята. Не зависи от това какво си представяме, а от факта, че прилагаме вътрешно онези силни сили, които душата трябва да приложи, за да концентрира всичко, което е в нея, чрез вътрешна воля в тази вътрешна работа към тази една точка. Правенето на това само веднъж или два пъти няма никакво влияние върху човешката душа. Но е различно, когато превърнем това, което току-що беше характеризирано, в непрекъснато упражнение на душата. В

зависимост от разположението на човека, един човек може да се наложи да концентрира вътрешния си душевен живот върху една точка само за няколко седмици, докато друг може да се наложи да го прави с години, винаги за кратки периоди от време. Важното е винаги да повтаряме една и съща идея по правилния начин или да я редуваме с други идеи.

Разбира се, тук мога да обсъдя само принципите; можете да намерите повече подробности в книгата ми „Как да познаваме висшите светове“, а също и във втората част на моята „Окултна наука“, където обсъждам как да се осъществи тази, бих искал да повтарям отново и отново, лабораторна работа на душата в детайли. Това е нещо, което лесно се описва и за което човек може да си представи, че протича лесно в душата; но бих искал да приложа думата, използвана от Гьоте, към него: „Въпреки че изглежда лесно, все пак лесното е трудно.“ Защото въпросът е, че силите, които душата прилага в такива задачи, са напълно необучени в обикновения живот. Така че, като разсейва вниманието на човек от всички външни и вътрешни впечатления и концентрира целия си психически живот чрез вътрешен произвол – тези задачи се наричат „медитация“ и „концентрация“ – в душата се случва вътрешна, интимна промяна. Тази промяна не настъпва веднага; нито може да се постигне просто с решението: „Сега ще направя много и след това ще постигна това, което съм си поставил за цел.“ Това не е така. По-скоро същественото е да не използваме понятие, идея, чувство или друг емоционален импулс по същия начин, както обикновено, а да живеем с тях, да им се отдаваме изцяло.

Тогава трябва да чакаме не какво ще направим с тях, а в какво ще се превърнат, когато им се отдадем. Вътрешната ни душа се трансформира, сякаш сме зрители на случващото се в нас, като се идентифицираме напълно с това, което сме поставили в центъра на съзнанието си. Не е нужно много време през деня. Няколко минути са достатъчни за някои, половин час за други през деня; но това трябва да се прави непрекъснато в продължение на дълго време и отново и отново тези иначе скрити сили на душата трябва да бъдат насочени по такъв начин, както току-що описох. Тогава този, който се посвещава на такива упражнения, който наистина иска да стане духовен изследовател, забелязва, че в него се случва нещо, за което човек няма представа във външния живот. Нито пък човек може да има представа как някой, който никога не е чувал за химия, може да си представи, че водородът може да се освободи от водата чрез специални химични процеси; водород, който е газ, който изглежда съвсем различно от водата, който гори, докато водата гаси. Точно както някой, който никога не е чувал за химия, не може да има представа какво може да се получи от водата като водород, така и в обикновения живот човек не може да има представа какво се случва, когато душата, с разход на огромна вътрешна енергия и постоянство, постоянно концентрира сили, които иначе не прилага, върху една точка.

Тогава душата постепенно осъзнава, че се случва нещо, което не се случва в обикновения живот. Душата изпитва откъсване от физическото тяло. За духовния изследовател е едно от най-мъчителните преживявания да преживее това, което е отричано в ежедневието или във външната наука. Не може да се каже, че душата вече е откъсната от обикновения живот. Не, тя е свързана с него. Но докато духовният изследовател работи по описания начин, душата постепенно ще изглежда откъсната от физическото. Той наистина изпитва това откъсване, преди наистина да може да се каже, че духовно-душевното се изплъзва от физическото-телесното. Той навлиза в състояние, в което знае: Вече не си в тялото с мислите и чувствата си, а си извън тялото. Именно това трябва да се преживее, което най-научно настроеният светоглед на настоящето отрича - че съществува духовно-душевен живот, независим от тялото.

Това, което духовният изследовател преживява след това, е изненадващо. В началото човек усеща как живее все по-силно и по-силно в себе си, в сили, които преди не е познавал. След това идва момент, в който тази вътрешна, силна енергия и мощ, в която човек вече се чувства, бих казал, като в някакво вътрешно благополучие, се приглушава, че се приглушава. И идва момент, в който човек изпитва нещо като тъмнина, разпростираща се върху съзнанието, което е придобил извън тялото. Може да се каже още: един вид вътрешна безсилност, изчезване и потъване в нещо, което има като вътрешно преживяване.

Всичко, през което преминава духовният изследовател, не е толкова безразлично за душата, колкото преживяванията, през които преминава обикновеният учен. Защото това обзема целия му ум, заема цялото му внимание, излива върху душата богатство от първоначално мъчителни преживявания. Преживяването, което човек изпитва, когато напредва по посочения начин, е нещо като разрушение, като огромно чувство на самота.

И има нещо друго, което човек преживява, което ще характеризирам чрез сравнение, но което би трябвало да е повече от сравнение: Да предположим, че зародишът, който се развива в растението, може да си представи нещо, може да мисли. Докато растението расте от корена до отделните листа и до цвета, зародишът се подготвя; в него се намират силите, които по-късно ще се развият в ново растение. Той може да се развива само като черпи сили от цялото растение. Сега нека предположим, че би могъл да съчувства на живота на растението – какво би трябвало да чувства? Той би трябвало да си каже: Като ставам все по-силен и по-силен, като се развивам все повече и повече, аз го правя за сметка на растението, върху което се развивам. Карам това, което е в листата и цветовете, да увяхва и да пада, защото силите в мен стават силни. Това трябва да умре. И така, този, който напредва по описания начин, чрез концентрация, чрез медитация, до това, което наистина е истинско ядро, но духовно-душевно ядро в целия живот на човека - така той чувства, наистина, така чувства и усеща, сякаш трябва да почувства самото това

тяло, до същата степен, в която се развива, като увяхващо, като разтапящо се, в цялата вселена. Но всеки, който иска да има истинско знание в духовния свят, трябва да има това чувство.

Сега знаете, че обикновената научна философия говори за границите на познанието, за факта, че човешкото познание не може да проникне отвъд определена точка. Много хора казват, че човек не може да проникне отвъд това, което е дадено на сетивата, което се схваща от интелекта, който е свързан с мозъка. Привеждат се логически доказателства, за да се покаже, че човек не може да надхвърли определени граници на познанието. Но тези логически доказателства са много специален въпрос. Нещо може да бъде много добре доказано логически, но животът, животът в истината, преодолява това, което е само логическо доказателство. Ще поясня какво всъщност искам да кажа чрез сравнение, въпреки че това сравнение е предназначено да бъде повече от просто сравнение.

Помислете: в дните преди изобретяването на микроскопа някои хора са усещали, че могат да бъдат открити най-малките клетки и структури в растенията, но са казвали: човешките сетива са така устроени, че такива малки клетки не могат да се видят. Следователно, дори и да са налице, те никога няма да бъдат видени. Такова доказателство би могло да бъде съвсем правилно. Нищо не може да се каже против него. Но животът е отишъл отвъд това: те са открили микроскопа и са открили малките растителни клетки.

В един момент човечеството на настоящето и бъдещето ще трябва да се примири с факта, че доказателствата не означават нищо, когато става въпрос за знание. Нещо може да бъде стриктно доказано и въпреки това животът в истината може да го надхвърли. Някой може да каже: Ето, идва такъв сложен духовен изследовател и говори за факта, че човешкото същество, човешкото познание, може да расте в духовния свят, докато Кант и други неопровержимо са доказали, че човешкото познание има граници. Духовният изследовател изобщо не иска да се докосва до такива доказателства. Но те не са по-ценни от споменатото по-рано доказателство. Животът ще го надхвърли. Но друг въпрос: как изобщо има философи, които говорят за границите на познанието, които казват, че човек не може да проникне в духовните сфери?

Сега, това, което духовният изследовател открива, не е създадено от него, то е само разпознато; разпознавайки нещо, човек не променя това, което е там. Това, което духовният изследовател преживява като вътрешна безсилност на душата, като вътрешна самота на душата, винаги е разпръснато на дъното на душата. То лежи там долу в душата, покрито само с воал на милостива мъдрост и остава несъзнателно за човека. И сега идва философът; той работи само със съзнанието, което е свързано с мозъка. Той не знае, че там долу в душата има таен страх и срамежливост от издигане до точката, където знанието първоначално се усеща като самотна безсилност. Той не знае нищо за това и несъзнателно се отдръпва от него. Той се

страхува само да отиде по-далеч от мисленето, което е свързано с мозъка. Сега, това, което описах, не трае - или поне не би трябвало да трае повече от определено време.

Човешкото същество не само трябва да навлезе във вътрешното настроение, което току-що описах, но ако иска да стане истински духовен изследовател, трябва да направи паралелно упражнение. Той трябва да направи друго упражнение, което ще намерите подробно описано в моята книга „Как да познаваме висшите светове“. Навсякъде, където методите за духовно изследване се практикуват правилно, току-що описаният подход не е единственият, който се препоръчва, но се преподава и другият подход.

Този друг път – най-добре мога да го обясня чрез следното – е свързан с разбирането какво обхваща думата „съдба“ за човешкия живот, което е безкрайно важно. Какво обхваща думата „съдба“ за човешкия живот! Но как се отнасят към човека тези факти, които обикновено се наричат съдба? Ние живеем в света. Това, което ни идва като страдание или радост, като болка или предизвикващо удоволствие съдба, обикновено се разбира като съвпадения, които се случват на хората. А ходът на нашата съдба между раждането и смъртта се разбира като сбор от събития, в контекста на които човек не гледа по-далеч от това дали намира едно нещо за приятно или друго за неприятно. Когато човек се изправи пред съдбата си в обикновения живот, е все едно някой, който никога не е чувал за естествената наука, се изправя пред фактите на външния свят. Слънцето изгрява; звездите изгряват и залязват; вятърът и времето идват и си отиват и така нататък. Някой, който никога не е чувал за естествената наука, не търси никаква връзка в тези факти; той не търси законите, които ги управляват.

Но както някой, който не е чувал за естествена наука, се отнася към естествения учен, така и човекът в обикновения живот се отнася към духовния учен, както духовният учен сега трябва да разбере тази съдба. Започваме от нещо много обикновено, от най-всекидневното в този наш човешки живот. Нека се запитаме без предразсъдъци и с отворен ум какво сме ние спрямо себе си във всеки един момент от живота си – нека засега говорим само за обикновения живот между раждането и смъртта. Да, това, което наричаме наше аз, се състои в това, което можем да направим, на какво сме способни, какви са нашите способности, колко силно или слабо се изправяме пред живота. Но откъде идва това?

Ако погледнем на живота по този начин, ще можем да го видим, когато погледнем назад от по-късна възраст към по-ранна, да речем двайсетте години, ще можем да видим, че сме били изправени пред тези или други събития, които наричаме съвпадения на съдбата. Нека помислим: Това, което ни се е случило чрез тези събития, определя на какво сме способни днес. Ако не ни се беше случило, щяхме да бъдем съвсем различен човек. Ние сме станали това, което сме, чрез нашите преживявания. Това, което се има предвид тук, може да се опише като „лесно“, но и

тук може да се каже: „Но лесното е трудно“. Защото духовният изследовател първо бива въведен в духовната наука, като гледа съдбата, както ковачът прави с нас самите с цялото си умение, с всичките си способности, и като прави това гледане вътрешно упражнение, той става все по-осъзнат, че всъщност не е нищо друго освен това, което съдбата е изковала от него. Погледнете потока на вашата съдба, тогава ще откриете, че се оставяте напълно; трябва да следвате себе си, докато тече в съдбата. Това трябва да се превърне в навик за чувство, за пробуждане у човека, така че той наистина да излезе от себе си по този начин и да види себе си като свой създател в течащия поток на преживяването на съдбата. Ако това се повтаря отново и отново, тогава нещо от преживяването на съдбата ни отпада.

По-рано казах, че в обикновения живот гледаме на съдбата си по такъв начин, че едното нещо е симпатично, а другото антипатично. Това чувство за това кое е симпатично и кое антипатично престава, трябва да престане, когато гледаме на съдбата като на създател на самите нас. И колкото повече преодоляваме това съчувствие и антипатия методично в себе си, в най-съкровената лаборатория на душата, толкова повече започваме да гледаме нагоре към съдбата и да казваме: Ти си ме създал, аз съм излязъл от теб, толкова повече се задълбочава това чувство за отъждествяване със съдбата. Но с това се случва много повече. Докато това усещане възниква все повече и повече, доброволно чрез вътрешна медитация - сега повече чрез медитация на усещането и чувството - ние ставаме свободни в това усещане и чувство, свободни от физическото си тяло. И усещаме как отново излизаме от тази физичност, но сега не в унищожение, а така че, излизайки от себе си, като в целия външен свят, във вселената, в космоса, се сливаме.

Но не в това, което ние в този смисъл [празнина в текста], а чрез нашата съдба, която е волева. Ние се сливаме със себе си в елемента на волята на висши духовни същества, въткарвайки и живеейки света. Излизаме от себе си и имаме чувството: окото върху теб е вградено в твоя организъм, така че ти си вплетен в целия космос. Ти си волево изтръгнат от космоса, ти си акт на воля от космоса.

И ако човек иска да характеризира това, което чувства отново, по един разтърсващ начин – защото всичко, което е духовно-научен метод, е едновременно, поне в началото си, преплетено с разтърсващи събития – ако човек иска да характеризира това, би могъл да го изрази със следните думи: Това, което беше или си мислеше, че си, това аз с всичките му способности, с всичко, което си, всъщност си загубил. Това първо се е изляло в света на съдбата, след това в общата вселена и ти трябва да приемеш себе си от целия свят по нов начин, да се изправиш пред себе си. Това се превръща в преживяване, в което си казваш: Вече не си това, което беше преди. Но срещаш висш аз от целия свят, поглеждаш себе си.

Това чувство от своя страна е свързано с нещо подсъзнателно в чувството, което човек не познава в обикновения живот, върху което от своя страна милостиво е изтъкан воал, с чувството на страх, страхът от това, което е човек в действителност,

когато се окаже такъв, какъвто светът иска да бъде. И този страх трябва да бъде преодолян. Не можете да стигнете до истинско себепознание, освен ако първо не преодолеете страха от себе си.

Така че трябва да преминете през две преживявания: един вид чувство на безсилие и един вид чувство на страх. Докато опознавате самотата чрез първото преживяване, вие се озовавате чрез второто преживяване, така че това, което сте загубили по-рано, като сте излезли от тялото чрез медитация, концентрация, това, което е преминало в един вид чувство на унищожение, сега ви се явява отново от другата страна, като виждате как сте желани от вселената. Вие сте отразени от вселената.

Тези, които в хода на човешкото развитие са имали известни познания за такива наистина дълбоки преживявания на познание, са уместно описали какво може да се преживее там: духовният изследовател се доближава до портата на смъртта, като преживява тези преживявания. И наистина, това, което първоначално е било описано като вид безсъзнание, води човек до близостта на смъртта. Нека сега разгледаме как външният живот се представя в обикновеното съществуване. Израствайки в детството, той ни се представя с това, че силата ни расте. Но когато животът отново тръгва надолу, виждаме как разрушението завладява живота ни. И че се насочваме към смъртта, ни се показва от разрушението. И всичко, което човек знае за смъртта в обикновения живот, не е нищо друго, освен че смъртта е разрушението на това, което човек е станал чрез раждането. И тъй като човек се вкопчва във външното разрушение, смъртта му се явява като завършек на външния живот.

Когато имаме описаното първо преживяване, осъзнаваме, че всъщност дължим мисленето си, душевния си живот, на самите сили, които имат разрушителен ефект върху човешкото тяло; това е, което е толкова трагично шокиращо в развитието на познанието. Виждаме, че душевният ни живот е свързан не със силите на растежа, а именно с разрушителните сили, със силите, които в обикновения живот действат от раждането към смъртта. И така осъзнаваме, че с всичко, което започва с раждането, животът е отдаден на тези разрушителни сили, в които е вкоренен нашият душевен живот чрез преодоляване на външните физически сили на растежа.

Тогава ние преживяваме, че човешкото същество се нуждае от момента на смъртта, момента, в който физическото тяло отпада, и че този момент дава съзнание за живот в духовния свят, точно както силите на раждането дават съзнание за обикновения живот. Забелязваме, че смъртта е създателят на съзнанието след смъртта, че имаме смъртта като създател на следсмъртното съзнание. И ние осъзнаваме значението на смъртта за живота; ние осъзнаваме как смъртта, винаги преобладаваща в нас, ни води, като духовни изследователи, да осъзнаем, че носим в себе си ядро на битието, което, като духовна душа, излиза от нас след смъртта.

Точно както растителният зародиш излиза от растението и дава ново растение, така

и това духовно-душевно ядро на нашето същество преминава през портата на смъртта в духовен свят, където след това продължава да се развива. И точно както ние самите сме се развили от света, така ни става ясно чрез другия как сме искали от живота.

И когато духовният изследовател развие описаното в две посоки и духовно-душевият аспект се освободи от физическо-телесния аспект, тогава външният, физическо-сетивен свят потъва. Духовният изследовател знае, че го е оставил зад гърба си, но навлиза в духовен свят. Сега той знае, че е активен в този духовен свят. Той знае, че е същност там, защото се е научил да наблюдава как тази същност може да се отдели от физическото тяло. И наблюдавайки как човек иска да избяга от света, той стига до съвсем различно съдържание на света. Човек получава различно осъзнаване за свят, който не е познавал преди, който е истински духовен свят. И сега наистина се превръща в преживяване, че зад сетивно-физическия свят има свят на духовни същества, че физическият свят е воал, зад който се намират духовните същества. Така че, когато човек е открил за себе си как е изгонен от вселената, той открива духовния свят, свят на реални същества, а не само на понятия и идеи, както казва пантеизмът. Да, човек открива много повече. Именно чрез развиването на този елемент на чувство, това чувство, което започва с отъждествяването със съдбата, човекът постепенно навлиза в света, в който хората се намират, когато са преминали през портата на смъртта.

Не искам да се отдръпна от това, уважаеми присъстващи, защото не искам да говоря само абстрактно, а по-скоро да покажа нещо конкретно и наистина да цитирам нещо конкретно: това, което се случва в духовния свят, човек го преживява по различен начин, отколкото преживява нещата тук, във физическо-сетивния свят. Тук същностите са извън нас, ние стоим пред тях, възприемаме ги, разбираме ги чрез интелекта. Когато излезем от тялото си по описания начин, ние сме обзети от същностите на духовния свят. Бих искал да кажа: сякаш отпред, същностите и фактите в сетивния свят се приближават към нас. Взимайки ни, така да се каже, отзад и поставяйки ни в себе си, ние осъзнаваме какво наистина съществува в духовния свят като същности.

Днес бих искал да ви дам един-единствен пример. Бих искал да кажа още от самото начало, че съм напълно наясно, че особено когато човек се впуска в такива отделни примери, възниква това, което се повтаря отново и отново: „Всичко това е просто една луда фантазия!“ И намирам за напълно разбираемо, че мисловните навици на настоящето говорят по този начин. Но ще кажа след малко каква гледна точка трябва да заеме духовният изследовател по този въпрос. Преди време - простете ми, че споменавам нещо лично, но химикът също трябва да спомене това, за да покаже какво е открил в своята лаборатория - преди време бях длъжен да проследя исторически духовния ход на човешкото развитие в определена посока. Това беше, когато пишех въведението към книгата си „Загадките на философията“. В уводна

глава исках да представя основните аспекти, които са оформили периодите на философията в развитието на човечеството. Успях да разбера, че важни импулси са присъствали в западния интелектуален живот, особено през първите няколко века от християнското развитие. Но ако човек се заеме сериозно с изучаването на интелектуалния живот, много скоро ще има възможността да осъзнае колко скромен става по отношение на това, което човешкото чувство за изследване може да постигне в дълбините на света. И тук открито признавам – и именно от откровеността, с която го признавам, ще можете да усетите нещо от истината, която прониква в това, което ще се каже – открито признавам, че отначало намирах собственото си чувство за изследване за притъпено именно пред философската особеност на първите християнски векове. Един приятел на нашето духовно движение беше починал известно време преди това; и това, което беше в духовния свят като душата на този наш приятел, можех да усетя като приближаващо се към мен, докато търсех тези особености на философското развитие през първите християнски векове. И тъй като познавах тази личност доста добре тук, във физическия свят, беше възможно да разпозная това, което сега проникваше в моите собствени чувства и мисли – имам предвид това проникване отзад – като идващо от тази личност. И много скоро успях да се запозная с тази душа, която имаше по-точно прозрение след смъртта за първите християнски векове; и в моето собствено описание на особеностите на характера на първите християнски векове, в него се е вливало това, което тази душа е вдъхновявала. И това, което самият аз успях да направя по това време, това, което характеризирах в моите „Мистерии на философията“ за този период, дължа на духовния съюз с тази така наречена мъртва душа, която току-що беше влязла в духовния свят известно време преди това. Духовният изследовател, по-специално, ще го намери за напълно разбираемо в днешно време, когато подобни неща, когато бъдат изразени, срещат само подигравки и презрение. Обаче, скъпи присъстващи, подигравки, презрение и противоречия относно „фантазията“ вече са били повдигнати, когато се е появило нещо, което противоречи на начина на мислене на хората. Мога да си представя, че има хора, които казват: Това, което той твърди, е напълно противно на петте сетива! Имало е време, когато е било разумно петте сетива да вярват, че земята е неподвижна и че слънцето се движи около земята, а звездите около земята. Това е било напълно в съответствие с петте сетива. Тогава Коперник дойде и обясни, че в действителност е съвсем различно. И както хората са свикнали, много бавно свиквайки, да приемат за истина това, което противоречи на така наречените пет сетива, така и човечеството ще свикне да приема това, което изглежда противоречи на петте сетива по отношение на посоченото тук за проникването в духовните светове.

След Коперник, Джордано Бруно е този, който, след като е погълнал с цялата си душа коперниковия мироглед, е казал: развитието на сетивата ви - а по онова

време то наистина е съответствало на всички здрави сетива - ви кара да видите синия небосвод там горе. Приемате го за реалност, но той изобщо не е там. Безкрайните светове са вградени в безкрайното пространство и само ограниченията на вашите способности правят така, че синият небосвод да е там горе. Така този небосвод е бил обяснен като ограничение на човешката способност да вижда. Но по този начин съществува и времеви небосвод за материалистическото мислене. Той е ограничен от едната страна от раждането, а от другата - от смъртта. Точно както го няма синият космически небосвод, така го няма и този времеви небосвод, тази граница на живота, която тече между раждането и смъртта, но животът се простира отвъд раждането и смъртта в безкрайността. И в тази безкрайност е вграден истинският човешки живот.

Както е добре известно, великият мислител, водещият мислител на новото време, Лесинг, пръв говори за факта, че целият исторически ход на човечеството има само един смисъл, ако си представим, че хората завършват живота си в повтарящи се животи на земята; така че целият човешки живот протича по такъв начин, че ние живеем между раждането и смъртта, или всъщност между зачеването и смъртта, след това водим духовен живот между смъртта и новото раждане, влизаме отново в земен живот чрез ново раждане и така нататък, докато не възникнат условия, за които това вече не важи. По същия начин можем да погледнем назад в миналото към повтарящите се земни животи. Не мога да навлизам в това, което е предшествовало като условия преди началото на повтарящите се земни животи. Лесинг, както казват хората, Лесинг наистина е създал велики неща, но когато е написал „Образованието на човешката раса“, той вече е бил грохнал. Въпреки това, това е най-значимият духовен документ, който Лесинг е дал на човечеството. В него той е първият, който обръща внимание на връзката между миналото и бъдещето на световното развитие. Нашите души самите са живели в минали епохи и са пренесли плодовете на тези животи в нашето настояще; и това, което преживяват сега, те от своя страна ще пренесат в по-късни епохи, прилагайки го в по-късни епохи. Това е като мощно предчувствие за това, което се преживява като реалност от онези, които по този начин освобождават душата от тялото, които наистина проникват в духовната и душевна същност на съществото по описания начин. Когато видите как сте желани от вселената, нещо в това желано, това, което сте сега самите вие, в тази съдба, която сте си подготвили в предишни животи. Първо трябва да се издигнете, както описах, за да срещнете това висше аз. След това виждате това висше аз през повтарящите се животи на земята.

Това е също толкова резултат от истинската наука, колкото са резултатите от физиката, астрономията и химията. Тези неща няма да се различават от това, което Коперник и Джордано Бруно донесоха на човечеството. Коперник имаше своите противници, които се бориха ожесточено с него. Джордано Бруно имаше трагична съдба, той беше изгорен. Днес хората вече не се изгарят, а им се смеят. Това се

случва с онези, които мислят нестандартно в днешния свят. Тези, които искат да донесат необходимото за бъдещето в духовните области, днес са заклеявявани като фантазьори, като мечтатели, да, като по-лоши неща.

Разбира се, днес ще има много наивни хора, които ще кажат: Да, това, което Коперник е открил, са факти, докато това, което духовните изследвания откриват, са неща, които са били въображаеми! Хората, които говорят по този начин, не знаят колко са наивни и как Коперник не е наблюдавал факти; не е било така, че той е взел стол и е седнал в пространството, както показват на децата в училище; но всичко това е било само резултат от изчисления и нищо друго; със сигурност не е било факт, който може да се наблюдава със сетивата.

Духовният изследовател, скъпи присъстващи, трябва да погледне хода на духовното развитие на човечеството, тогава ще знае, въпреки всички противоречия, че днес многобройни души копнеят за по-дълбоко познание за това, което живее в нас и което побеждава раждането и смъртта, каква е нашата вечна същност и че това може да бъде изследвано.

Сега би могло да се каже: Да, тогава само духовният изследовател може да знае, че има духовни светове освен материалния и че човешкото същество принадлежи към последния. Това не е правилно. Точно както химикът в своята лаборатория постига определени резултати, които след това се правят практически полезни, така и духовният изследовател в духовната лаборатория постига определени резултати. Точно както човек не е нужно да е химик, за да използва това, което химията произвежда, така и не е нужно самият той да е духовен изследовател, за да разпознае в нейната истина какво е духовната наука. Подчертавам разликата много изрично: В химията човек може да установи истината чрез практическа употреба; в духовното изследване става въпрос за това духовният изследовател да може да изследва това, което може да бъде изследвано само чрез духовно изследване. Но когато то бъде изследвано, всяка душа може да види и това, което духовният изследовател има да каже. Ако не е в състояние да го направи, това е само защото е блокирала собствения си път с предразсъдъци, формирани през векове от чисто научна гледна точка. Когато хората отхвърлят тези предразсъдъци, те ще могат да възприемат това, което духовният изследовател има да каже, дори ако самите те не са духовни изследователи. В известен смисъл и до известна степен, всеки днес може да стане духовен изследовател, спазвайки правилата, които можете да намерите в моята книга „Как да познаваме висшите светове“; въпреки че всеки днес може да стане духовен изследовател дотолкова, доколкото може сам да се увери чрез вътрешното си развитие, че всяка дума, която духовният изследовател казва, е истина.

Новите истини винаги противоречат на старите предразсъдъци. Напълно разбираемо е, че такива нови истини първоначално се приемат само с враждебност. Но сега, когато погледнем какво провъзгласяват духовните изследователи – бих

могъл само да скицирам картината на духовното изследване с няколко щриха на въглена, така да се каже; всичко останало можете да намерите в книгите, в нашата литература – какво всъщност внася то в живота на човек? Подчертавал съм го многократно: това, което духовният изследовател носи първо, е знание. Само като погледне тази стая, нищо не се променя, стаята би била същата и без да я погледна. Чрез разпознаването духовният изследовател не създава духовната същност, която идва от вечните елементи. Духовният изследовател не прави нищо друго, освен да разпознае това, което е в душата, което остава само в безсъзнание, което бучи и тъче и съществува там долу. Така че, когато духовният изследовател се възнесе, както е описано, е така, че той първо трябва да се пребори с чувството за самота и безсилие. И начинът, по който се чувства, може да се сравни само с една единствена нота от соната, която има своето значение в цялата соната, губейки се. Точно както този тон трябва да се чувства, тъй като черпи цялото си значение от сонатата, така се чувства и човек, когато е доведен до състояние на самотна безсилност от първото упражнение; той усеща вечността, която е в него, но в изолация.

И чрез другото упражнение, където човек преодолява вътрешния си страх, където той се изправя пред себе си, където осъзнаването идва пред душата му, че преминава през повтарящи се животи на земята, звукът отново влиза в сонатата. Това е, което онези, които са усетили нещо от тези неща, са нарекли музиката на сферите. Музиката на сферите не е философска абстракция, която хората си измислят като философи, а реалност, истина. Когато я чуете – като човешка душа, самият звук в другите звуци – вие не чувате съвкупността от звуците, а вие сте звук и преживявате себе си в музиката на сферите. Но преди да стигнете до това какво е духовната реалност, какво живее, тъче, тече и работи, преди да се издигнете до нея, трябва да разграничите едното усещане, при което се чувствате сякаш се разтапате – докато самият вие ставате самотни – това, което е физическо, от физическото; и от друга страна, човек чувства как страхът го пронизва, като това, което иска да напусне света, вселената, показвайки се, бихме искали да кажем, като стремеж към вкаменяване, към вкаменяване. От една страна, човек чувства, сякаш духовният свят се слива с унищожението – няма други думи, с които да го изразя – как се влива в океана на света; от друга страна, човек чувства това, което се втвърдява в самия него. Тази борба винаги се води на дъното на душата. И какво печелим, когато духовната наука насочва вниманието ни към това, което тя разпознава? Знаем, че нашето ежедневие, в което мислим, чувстваме и желаем, протича така, както го имаме като наше житейско наследство, но не би могло да продължи, ако не беше това, което се крие отдолу, което би довело до безсилие и страх, ако не беше милостиво покрито с воал и разкрито само чрез духовно изследване. Но така се чувства човек по отношение на прозренията на духовната наука, които са оставали скрити в продължение на векове, когато човечеството още не е било подготвено, а

са били достъпни само за малцина; така се чувства човек по отношение на тези духовно-научни резултати, които сега постепенно и към бъдещето трябва да проникнат в духовното развитие на човечеството.

В резултат на проникването на тези духовно-научни открития става ясно какво се крие в дъното на душата, каква борба се води – борби в страх и безсилие – и как този ежедневен живот може да бъде постигнат само чрез победа над подсъзнателните сили. Но това кара човек да се чувства като човек в света, върху основата на система от противоположни сили, срещу които човекът, дори и да живее само в ежедневието си съзнание, е победител. Но това ни носи сила, сила на душата, знанието, че животът е победа; в дъното на душата ни свръхсетивните сили се борят една срещу друга, за да постигнат, във взаимната игра на силите си, това, което сме в ежедневието. Това е велика победа, която е най-ежедневна за нас; тя е плод на победите, на играта на противоположни сили и сили, свръхсетивни сили и сили, които постоянно се борят в дъното на душата ни. Резултатите от духовната наука ще могат да влеят душевна сила, душевна твърдост и вътрешна смелост в човешките души.

И така, ако съм характеризирал действителната духовно-научна област според нейното съдържание и методи, тогава тя може да изглежда, ако не външно рационална, то поне интуитивно правилна, в нашето съдбовно време, когато кажа няколко думи за това как тези укрепващи душата сили трябва да имат определено значение в нашето съдбовно време, когато живеем във време на външни борби и противостоящи сили, в борби във външния, исторически свят, по такъв начин, че наистина да можем да възприемем в тях външен физически образ на това, което току-що успяхме да характеризираме, че можем да кажем: То се открива, бори се в подсъзнанието на душата от духовната наука. Обикновеният ежедневен живот се изгражда като жизнен актив върху сили, които се противопоставят една на друга. Ако знаем, че индивидуалният човешки живот е победа над сили, които се противопоставят една на друга, тогава, особено във време като днешното, ние придобиваме смелост и увереност, че борбите, в които се намираме, могат да бъдат сравнени с това, което се случва в дъното на всяка човешка душа. И както плодът на борбите в дълбините на душата се явява като победа в най-обикновения живот, така можем да обърнем погледа си към това, което ще се появи като следствие, като плод на борбите на силите, които ни противопоставят във външния свят.

В друг смисъл духовната наука е по същество само продължение на естествената наука. Гьоте е този, който се разбунтува срещу теорията за целта, срещу това, което бихме могли да наречем причинно-следствена теория. Гьоте е този, който подчертава, че човек ще стигне до истинска наука само когато вече не гледа на природата само от съображения за цел, когато вече не пита: Защо волът има рога? За да може да бодее! — а че волът бодее, защото има рога. Гьоте е казал: това причинно-следствено мислене все повече прониква в научния мироглед. Духовната

наука води именно до духовните причини. По този начин тя продължава причинно-следственото мислене още по-нататък до причините, които са недостъпни за външно наблюдение.

Когато се изразява мнение, често дори по клеветнически начин, но също така често и с добри намерения, че духовната наука е склонна да прогони всяко религиозно чувство, тогава трябва да се каже, че духовният изследовател има по-високо мнение за това какво е религията, отколкото някой, който вярва, че духовната наука може по някакъв начин да разруши религията. Религията не е била разрушена от научния мироглед за всеки, който може да вижда през нещата. Това, което е религия, е толкова силно за този, който вижда през нея, че никоя наука не може да го разруши. Докато обаче научният мироглед на някои, които се чувстват свободни, защото разбират само една четвърт или една осма от науката, ги е отчуждил от религията, хората ще бъдат върнати към религията чрез духовно задълбочаване, защото чрез духовната наука те ще опознаят истинския духовен свят и защото ще научат, че душите им са свързани с него. Това ще задълбочи чувствата на хората до такава степен, че дори онези, които вече са били отчуждени от религията, ще се върнат към нея във все по-голяма степен.

Другото важно нещо е, че по отношение на случващото се исторически, около нас, духовната наука ще ни отведе до следствията, до това, което трябва да се преживее. Ние гледаме към причините за това, което е там, а не към това, което сме. Но когато се сблъскваме с факти в историята, е важно да разбираме фактите по такъв начин, че да гледаме преди всичко на следствията. Как обаче днешната дискусия е повлияна от материалистическия мироглед? Как се простира до въпроса кои народи са искали войната и кои не, и кои са причинили това или онова?

Духовно-научното наблюдение води, както иначе води до истинските причини, именно до следствията. Човек гледа към това, което трябва да се постигне в противопоставящите се сили чрез жертвоприношение на кръв и живот. Ние го гледаме така, както гледаме подсъзнателния живот на душата; виждаме как от него се развива съзнателният живот на душата. Гледаме какво ни заобикаля в нашето време, какво ни трогва с болка, но и ни дава надежда, и какво може да възникне като следствие.

И всеки от нас трябва да стои здраво на земята, на която съдбата ни е поставила. Ние стоим в централноевропейската култура. Съдбата ни е поставила на тази земя на централноевропейската култура. Всеки, който е запознат с тази централноевропейска култура, дори и този, който веднъж е разпознал действието и тъкането на духа, ще види, че той е като тялото на духовна душа, която е активна в нея. Сега бих могъл да цитирам много неща, които се появяват в наше време като действителната характерна душа и дух на централноевропейската култура. Ще дам само един пример, но бих искал да имаме предвид, че както ръката не може да се мисли, без да се мисли за нея във връзка с това, което човешкото същество мисли и

чувства, така и това, което европейските синове на Изток и Запад, смело извършват с кръв и жертва, това, за което се бори с кръв и живот, не може да се мисли по друг начин, освен в контекста на целия централноевропейски интелектуален живот, с това, което най-добрите времена на този интелектуален живот са дали като цветове на този интелектуален живот.

Точно както това, което душата на човек е създала, е свързано с това, което ръцете му са създали, така и това, което Гьоте, Шилер, Лесинг и Хегел са създали, е тясно свързано с това, което воините на Изток и Запад трябва да постигнат като централноевропейски същества. Тези неща са едно и също нещо. Но ние разпознаваме нещата по плодовете им. Затова искаме да подчертаем един – дори няма да кажа един плод, а едната страна от плодовете на този централноевропейски духовен живот, за да видим дали той има нещо особено характерно, което не е свойствено на останалите, които, като в могъща крепост, обграждат този централноевропейски духовен живот днес. Но за това трябва да навлезем в подробности.

Беше наистина знаменателно събитие, когато Гьоте, този представител на немския, централноевропейския интелектуален живот, този дух, който в най-висшите моменти на своето творчество, успя да проведе интимен диалог с немския национален дух и да създаде това, което немският дух на немския народ е нашепвал през вековете, когато е написал думите, с които започва неговият „Фауст“, онези думи, които са били записани още през 70-те години на 18-ти век като негова собствена изповед, която е вложил в устата на Фауст. Гьоте се огледа за всичко, което светът на сетивата и науката може да даде. Той копнееше за това, което се намира отвъд света на сетивата, което изразява с думи, които днес са станали почти тривиални, но които, когато се почувстват в цялата си елементарна сила, се появяват като нещо доста мощно в индивидуалния човешки опит:

Сега, уви! Изучавах философия,
право и медицина,
а за съжаление и теология
с голямо старание.

Ето ме, горкият глупак,
и не съм по-мъдър от преди!

Така стои „Фауст“ според чувствата на Гьоте през седемдесетте години на осемнадесети век.

След това настъпи онзи велик период в германския, централноевропейския интелектуален живот, който се характеризира не само с велики музиканти, велики творци в други области, но и с велики идеалистични философи на германския живот. Не е нужно да се съгласяваме със съдържанието на трудовете на тези философи – Фихте, Шелинг, Хегел – достатъчно е само да погледнем как са се опитвали да се доближат до вечните истини, за да добием представа за великите и

мощни думи на Фихте: „Какъв философ си, зависи от това какъв човек си.“ Той искаше да свърже целия човек с това, което извира от човешкото същество като истина. Затова той успя да подслушва германския национален дух, онези дълбоки, но и проникващи и вътрешни думи, които той изрича в мъчителните времена на Германия в своите „Речи към германския народ“, които имат толкова голям ефект. Това, което е живял, мислил и към което е стремял философски, е било толкова единно в него, че когато се е разболял – жена му е донесла болест от болницата, където се е грижила за болни воители, която е била предадена и на него – когато е заболял от треска и е бил изправен пред смъртта, там, в последните си часове, синът му е бил до него. Той ни разказва, че дори в трескавите сънища на този най-немски от философите, този световен философ, той е преживявал едновременно – и преживяването му е било толкова голямо – това, което се е преживявало в Централна Европа по онова време, когато вече е бил... В трескавите си сънища Фихте се е чувствал част от армията при преминаването на Рейн от Блюхер; и е бил напълно потопен в това, той, философът, който се е стремял през целия си живот към най-трезво, най-откъснато, най-кристално ясно мислене. Неговият опит върви ръка за ръка с този на неговия народ, дори в техните трескави сънища. Това е човек от едно цяло.

Централноевропейските философи са се стремели – човек може да мисли както си иска за съдържанието – но човек трябва да вижда този стремеж като стремеж, като израз на човечността. От друга страна, помислете за чудесното художествено изграждане на света, което Шелинг е издигнал, помислете за великолепия логически образ на вселената на Хегел – как всички те са преминали през първата половина на новия век, тези велики философски фигури и всичко, което са донесли на света! А сега да предположим, че Гьоте е бил все още жив през 1840 г. и е пренаписал началото на своя „Фауст“. Великите философи са живели. Фихте е написал за „естествено право“, Хегел е написал за „естествено право“, те са обновили юриспруденцията, Шелинг е писал за медицината, всички са искали да бъдат теолози – те са добавили много към това, което е било налице преди това и за което Гьоте е казал:

Уви, сега съм изучавал философия,
юриспруденция и медицина,
а за съжаление и теология
с голямо старание.

Ето ме, горкият глупак,
и не съм по-мъдър от преди!

Огромни неща са се втели в немския интелектуален живот чрез тях. Можете ли тогава да повярвате, че ако Гьоте беше започнал своя „Фауст“ през 1840 г., той щеше да започне:

Сега, слава Богу, съм учил философия при Фихте,
естествено право при Шелинг,

а право и медицина.

Ето ме, мъдър човек,

и то по-мъдър от всякога.

Гьоте никога не би написал това като начало на „Фауст“, а по-скоро би започнал своя Фауст:

Аз сега, уви!, съм изучавал философия,

юриспруденция и медицина,

а за съжаление и теология

с голямо усърдие.

Ето ме, аз, бедният глупак,

и цялата ми мъдрост е както преди!

Но това е важното нещо, което изразява по представителен начин как в централноевропейския интелектуален живот съществува определен стремеж, вечен стремеж; и веднага щом приключите с стремежа си, отново се връщате към стремежа. Ето как се намирате в това, което схващате като собствена националност. Докато човек е италианец, британец или французин по силата на това, че е роден в тази нация, като германец или централноевропейец, той трябва да открие какво е националност, каква е най-съкровенията същност на националността.

Това, което наследяваш от бащите си,

винаги трябва да го завладееш, за да го притежаваш.

И като народ, Централна Европа също трябваше да завладее това - простете ми, че отново повдигам нещо лично - бих искал да кажа: може би мога да си припиша скромна преценка за това коване на централноевропейска националност.

Половината от живота си, приблизително от 60-те до 80-те години на миналия век, съм живял в моята австрийска родина, а другата половина - в Германия. Все още бях в онази Австрия, където всичко, което се случваше в Германия, беше мразено като следствие от 1866 г. И сега човек преживява това сливане, това изковаване във велика централноевропейска, в световен културен акт, това е, в което се е превърнала. И когато погледнем в какво се е превърнала тази Централна Европа, включително всички останали националности, които принадлежат към тази велика крепост, какво държи в себе си, трябва да помним, че тя е като душата на човешкото същество, която завладява чрез труда си, че по този начин е свързана с това, което е духовно-научното стремеж. Това трябва да отведе душата отвъд самата себе си. Но централноевропейският стремеж е на този път да се превърне в духовно-научен стремеж. Следователно, човек може да си представи, че това, което някога е било, ще се появи в бъдеще като разцъфтяване на централноевропейската същност, че има своите семена в това, което централноевропейският фолклор съдържа и което е великолепно представено във „Фауст“. Преплитането с вселената, усещането за себе си във вселената, преживяващият страх, който характеризирах, когато човек иска да застане пред вечното - колко красиво го е характеризирал Гьоте, когато е писал в по-късните си години:

Възвишени Духу, ти ми даде, даде ми всичко,
защо поисках. Ти не напразно
обърна лицето си към мен в огън.

Даде ми славната Природа за царство,
Сила да я усетя, да ѝ се насладя. Не
само студено удивляващо посещение, което допускаш,
позволи ми да погледна в дълбоките ѝ гърди,
като в пазвата на приятел.

Ти водиш редицата от живите
пред мен и ме учиш на моите братя
в тихия храст, във въздуха и водата.

И когато бурята реве и скърца в гората,

Гигантският смърч се срути, смачквайки съседни клони и стволлове, и хълмът гърми кухо с
падането си, тогава ме водиш към безопасната пещера, тогава ме показваш на самия мен и на
собствената ми гръд, дълбоките, тайни чудеса се отварят.

Интимното преплитане на това, което е човекът, с това, което е външно - където
навсякъде в лежащите под тях същества са братя, тоест душевни същества, както
самият човек е духовно-душевно същество - вече се съдържа в това, което Гьоте и
другите гении са установили поетично. Точно както стъблото и листата, цветовете и
плодовете се развиват от зародиша на растението, така и най-висшият духовен
плод на централноевропейската култура трябва да се развие от това, което поклъва.
Тези, които се потапят в духовните въпроси, могат да разпознаят, не по външни, а
по вътрешни причини, жизнеността, която живее в стремежа на
централноевропейската култура към духа. Когато погледнем тази
централноевропейска култура и видим нейния стремеж към спиритуализъм - не към
идеализъм, а към спиритуализъм - можем да си кажем: има причини да бъдем
уверени, да погледнем на настоящата тежка борба от гледна точка на духовната
наука и да си кажем: точно както индивидуалният човешки живот е изграден върху
борбата и войната на противоположните сили - ние виждаме война и борба в
подсъзнанието, върху което са изградени нашите жизнени активи - така и ние сме в
разгара на борба и война; но историческите жизнени ценности, културните
ценности, ще излязат от тези борби. И доколкото се чувстваме едно цяло с
централноевропейския интелектуален живот, ние си казваме: идеализмът,
духовността на този централноевропейски интелектуален живот ще трябва да се
развиe от нашето време, което, както човек може да усети, носи нещо много
дълбоко в гърдите си.

Всъщност, нашата материалистична епоха също е изградена върху борбата. Има
една нация на северозапад – днес не бива да се правят ценностни оценки, а само
характеристики – британците, които най-шумно заявяват, че искат да се борят за
свобода, че трябва да се борят срещу централноевропейското „варварство“, че не
искат войната. В Централна Европа непрекъснато чуваме, и то с обидни думи, че

Централна Европа е искала войната. Може би някой може да попита: Не е ли водил британският народ война в миналото, например в годините, когато в Централна Европа се е желал най-дълбок мир в името на благословията и спасението? От 1856 до 1900 г. Англия води 34 войни, завладява четири милиона квадратни мили земя за чисто материална култура, която разпространява по целия свят, и прави 57 милиона души нови британски поданици. Това е материална култура, скъпи участници, която се основава на борбата. Всъщност може да се види, че логиката не процъфтява в нашата материалистична култура, особено в най-широкия смисъл. Има един френски философ – да, не знам дали сега трябва да го наричаме „син на планината“; преди го наричаха „Бергсон“; сега нещата се променят. Бергсон, който беше много надценен, но поне се опита да представи философия на живота в лицето на мъртвата материалистическа философия – миналата зима той произнесе реч в Академията на науките в Париж, в която характеризира германския интелектуален живот по следния начин: Ако погледнете Германия днес, целият идеализъм е отминал, изправени сме само пред механизми, цялата култура е станала механична. Той посочва оръдията и всичко, което е създадено като механично средство за противопоставяне на Запада. Може би някой може да отговори с въпрос, който да характеризира как мисълта и логиката се прилагат днес: Очаквал ли е Бергсон, че когато централноевропейската култура бъде атакувана, хората ще застанат на границата на Рейн и ще цитират Шилер и Гьоте, за да докажат, че централноевропейската култура е останала духовна?

Но понякога хората искат да отидат още по-дълбоко и тогава казват например: Не искахме тази война! Истинската причина за тази война се крие в Централна Европа! Логиката, която човек прилага към това, ако наистина я прозре – а духовната наука също учи на известна гъвкавост на ума, тя прави мислите толкова флуидни, че лошата логика причинява болка – ако човек я прозре, тогава логиката, която често се прилага днес, е следната: може да се каже също, че да, много, много от подигравките, презрението и обидите са били чути от Запад до Централна Европа. Да, нищо от това нямаше да се случи, ако не беше изобретено изкуството на печатарството. Германците са изобретили изкуството на печатарството, така че те са виновни за тези клевети. И нямаше да има стрелба, нито от въздуха, нито от земята, ако германците не бяха изобретили барута. Германците вече са изобретили барута веднъж. Не е вярно, не може да се каже, че французите са изобретили барута. Така че е вината на германците, че народите се изправят една срещу друга с оръдия!

Колкото и изтъркана да е тази логика, толкова изтъркана е днешната логика, която се прилага към това, което наистина се развива от централноевропейската култура: истински живот, който се развива в духовното, пред което човек изпитва таен страх, като пред висша сила. Но ако е било казано, че настоящата война се води само за материални интереси, тогава това може да е вярно в ограничен смисъл. Разбира се, голяма част от това, което може да се постигне само чрез тази война, трябва да се

постигне за търговията и индустрията, за материалната култура на Централна Европа. Но е сигурно, че ако не от нашите бащи, които работят като индустриалци и излизат в света, то поне от нашите синове, това, което като етос на Централна Европа, който е намерил своя израз във Фауст, който произлиза от Вагнер, Бетовен, Фихте и Шелинг, ще бъде пренесено в целия свят; и това ще бъде нов елемент в целия свят. И точно както нашият обикновен, ежедневен живот е изграден върху победа над противоположните сили, така и централноевропейското културно наследство ще се изгради като победа над това, за което трябва да се стремим толкова пламенно.

Това е, което наистина се очертава като укрепваща сила на душата от прозренията на духовната наука. Да, противоположни сили сега се раздвижват около нас в света, точно както душевните подводни течения се раздвижват в отделния човек. Но точно както субстанцията на живота се издига от тези душевни основи, така и културното наследство ще се издигне от това, за което някога е трябвало да се бори. 34 нации - без да броим по-малките национални различия - 34 нации се борят помежду си днес; и виждаме как се разпространява бойното настроение. Но ние гледаме какво се случва, като гледаме нагоре към това, което трябва да се получи като ефекти. И ние в Централна Европа, когато съзерцаваме всичко това духовно, можем да си кажем: Точно както отделният човек, от своя страна, трябва да изгради тялото си във всяко отделно въплъщение и трябва да го изгражда отново и отново от седем до седем години - защото след седем години всички съставки са се променили, тялото трябва да бъде възстановено няколко пъти, така и хората трябва да преминат през борби, така и човечеството трябва да премине през цялата болка днес, за да стигне до по-висш живот.

Това, през което Европа преминава сега, трябва да служи като предупреждение във висш смисъл. Това, което е тялото на Централна Европа, трябва да бъде завладяно наново срещу това, което нахлува от изток и запад. И не е без основание, че в бъдеще това, което трябва да възникне от великите духовни семена, които се стремят към вътрешно развитие в Централна Европа, което трябва да се развие, след като почвата наоколо е напоена с кръвта на нашите най-благородни, въздухът е пропит с чувствата, които произтичат от жертвите, станали необходими в нашето време, когато този въздух е тежък от болката и страданието на онези, които като братя и сестри, бащи и майки, дъщери и синове са загубили своите близки.

Интуитивно, казах аз, дори и не интелектуално, това, което си позволих да добавя към вече дългата лекция, може да се почувства във връзка с казаното, защото трябва да се покаже как това, което идва от духовната наука като укрепване на душата, наистина ни сближава с това, което е вечното, побеждаващо смъртта и всяка съпротива безсмъртно ядро на нашето същество в човека, за което само притча е временното умирање.

И тъй като, когато видим, че това съкровище на живота се основава на победата, можем да имаме само укрепване на душата, а не припадък на душата в резултат на духовната наука, така че духовната наука ни води до това, което сега бих искал да обобща не с отделни интелектуални думи, а с чувство. Най-хубавото нещо, което може да произлезе от духовната наука, е тя да не остане просто теория, просто набор от знания, а да се излее в емоционалния ни живот, да се превърне в сила, която укрепва душата ни. Защото тя ни показва, че най-съкровеното същество на човека започва едва там, където свършват впечатленията от сетивния свят, където интелектът няма какво повече да каже. В заключение бих искал да обобща с няколко думи, по емоционален и интуитивен начин, това, което може да произлезе от духовната наука като чувство, като основно настроение на душата, по всяко време и особено в нашето съдбоносно време, което носи толкова много в утробата си. Това ще завърши лекцията, с която исках да говоря за принципите и перспективите на духовната наука:

Където свършва сетивното познание,
там стои портата,
реалностите на живота
към отварянето на душата.
Ключът се създава от душата,
когато тя стане силна в себе си
в борбата, която световните сили
на собствената си земя
с човешки сили водят,
когато прогонва през себе си
съня, който обгръща силите на познанието
на границите на сетивата ѝ
с духовна нощ.

17. Поддържащата сила на немския дух в светлината на духовната наука и с поглед към нашите съдбовни времена.

Уважаеми присъстващи! В миналото почти всяка година успявах да изнеса лекция в този град в областта, която напоследък наричам духовна наука. Тъй като нашите приятели също поискаха подобно размишление в тези съдбовни времена, то ще бъде изнесено тази вечер. Но ще разберете, че в нашето настояще време, когато всички наши чувства, емоции и мисли са съсредоточени върху великите събития, върху онези събития, които изискват толкова много надежди, толкова много увереност, върху събитията, които несъмнено най-значимите събития се разгръщат сега, събития, които също причиняват толкова много болка и страдание. Ще разберете, че в това време такова размишление, особено ако то е основано на духовно-научния мироглед, трябва да бъде направено и с оглед на съдбовните събития на нашето време. Но не може да бъде моя задача да добавя още едно от многобройните размисли, които се излагат днес в лекции за нещата, които толкова мощно движат нашето време. По-скоро моя задача трябва да бъде да кажа, от гледна точка на духовната наука, от която винаги съм говорил тук, какво може да се каже накратко за нашето време именно от тази гледна точка.

Многократно е подчертавано, че настоящата борба, настоящата могъща борба, в която всъщност, освен по-малките племенни и езикови различия, 35 различни народа на земята воюват помежду си; често е казвано, че тази могъща борба е причинена преди всичко от съвременните търговски, икономически, социални и политически антагонизми и че е от първостепенно значение да се погледне ясно и енергично на реалността и въпросните ценности, а не да се замъгляват тези съображения с метафизични спекулации. От гледна точка на духовната наука, човек може само да се съгласи с такъв възглед и никога да не му се противопоставя. Но духовната наука иска да застане и на позицията на реалността. Това е един от начините, по които медитацията тази вечер ще се различава от онези, които толкова често се практикуват, тъй като тя взема предвид реалистичното напътствие на нашите съвременници, като същевременно отчита, че тази могъща борба е, в края на краищата, част от целия ход на човешкото развитие, в което преди всичко действат велики импулси, които могат да бъдат постигнати само чрез духовно съзерцание. Може да се каже още: По онова време, когато германските племена от Централна Европа заплашваха южните империи, Римската империя в началото на Средновековието, само римските сфери на интереси със своите социални и политически намерения бяха изправени пред това, което щеше да дойде от Централна Европа. Разбира се, по онова време човек можеше с основание да говори по този начин. Но ако погледнем на нещата днес и преценим от по-висока гледна точка, както е необходимо днес, защото светът е напреднал, бихме видели,

че ако тези борби не бяха се случили тогава, преустройството на Европа чрез тези борби, които първоначално бяха причинени от римските сфери на интерес, разбира се, се беше случило по определен начин - тогава цялото западно развитие до наше време би придобило различно лице. Това е едно нещо.

Другото нещо обаче е, че всеки, който следи интелектуалното развитие на народите, интелектуалното развитие в историята, трябва наистина да стигне до заключението, без да се отдава на никакви фантазии, без да спекулира, че това, което сега се води между тридесет и пет нации на земята, всъщност е със сигурност най-значимото нещо, което можем да си представим за настоящето. Не думите ще я разрешат, нито мислите и човешките философии, а храбростта на армиите. Но зад всичко това може да се види друга борба, борба на духовни сили, борба на светогледи. И без да навлизам в това, което често е било казвано, може би трябва да подчертая, че историята един ден ще сметне за най-абсурдното твърдение, че Централна Европа по някакъв начин е била непосредствената причина за тази световна война. Все по-ясно ще се вижда, особено когато се гледа от по-висока перспектива, че Централна Европа и по-специално германският народ са въввлечени в чисто отбранителна борба. Но ако погледнем тази отбранителна борба, тогава от определена гледна точка можем да видим как тази борба е част от една голяма, могъща отбранителна борба, която германският интелектуален живот, интелектуалните импулси, вече е трябвало да водят отчасти, и отчасти с все по-голяма сила, срещу това, което е и един вид интелектуално обкръжение на централноевропейския интелектуален живот. Това, което имам предвид, бих искал да характеризирам със симптом, който може да не ви се стори много смислен. Но човек би могъл да цитира много неща и винаги би намерил едно и също нещо. Това, което в много отношения причисляваме към най-великите и най-значимите неща, които духовният живот на съвременното време е възприел, се нарича „идеята за развитие“, „мирогледът за развитие“. И никой не се уморява да подчертава колко важно за цялостното развитие на духовния живот на човечеството е било, че хората са се научили да виждат как не отделните същества на света около нас стоят едно до друго, а как са се развивали отделно; как може да се проследи поредица от развитие от най-нисшите същества до човека.

Този, който, изхождайки от най-дълбоките импулси на подкрепящите сили на германския дух, говори за подобно развитие в дълбоко вътрешен смисъл, не е никой друг, а Гьоте. И може да се каже, че от Гьоте насам германската култура е имала едно прекрасно, по един гьотеовски израз: духовно учение за развитието. Това духовно учение за развитието не е възприето нито в общия светоглед, нито в европейския светоглед. За разлика от това, са необходими пет до шест десетилетия, за да може общото съзнание на съвременното културно човечество да приеме учението за развитието - но под каква форма - под формата на дарвинизъм.

Когато се каже нещо подобно, за мнозина днес то все още изглежда има шовинистичен оттенък. Но бъдещите времена ще го видят с цялата сила, която му е присъща. Дарвинизмът е придал на идеята за развитие материалистичен [утилитарен] уклон; и в този уклон, който му е бил наложен, идеята за развитие е била включена в съвременните културни идеи от изцяло английски мислител. И по-дълбоката германска идея за развитие определено е изправена пред необходимостта да се защити. В бъдеще светът ще осъзнае, че не е необходимо да се казва, че дарвинизмът е нещо погрешно, нещо неправилно, а че ще е необходимо да се вземат по-дълбоките основи, по-енергичните знания от източниците на германския интелектуален живот и за идеята за развитие. С други думи, ще е необходимо да се изковат оръжия, които могат да защитят духовните блага на Централна Европа срещу атаките, които се водят в безброй области, както в току-що споменатата област, срещу този централноевропейски интелектуален живот. И както не е важно, когато човек е в разгара на борба между народи, каквато съществува днес, да води война с едни или други думи, така да се каже, между отделни народи, независимо дали са думи на омраза или съчувствие, а по-скоро, както е много по-естествено, да заеме позицията, че трябва да защитава това, което признава за свое отечество, както защитава семейството си, без да омаловажава нищо друго, така и в областта на духовните борби, с които, както всичко показва, ще се сблъскаме в близко бъдеще по огромен начин, е важно да бъдем напълно пропити с това какви са силите на този централноевропейски, особено немски, интелектуален живот. В тези сили ще има оръжия, които ще са необходими в бъдеще. Не мога да навлизам в повече подробности, но бих искал да предложа, че настоящата борба с външни оръжия ще бъде само началото на това, което предстои по отношение на духовните борби, и че злонамерените, злонамерени, клеветнически възгледи, които се хвърлят срещу немската култура от всички страни, вече ни показват началото.

Ако сега искаме да говорим за тези неща от гледна точка на духовната наука, разбира се, наш дълг е поне с няколко думи да характеризираме тази гледна точка на духовната наука. Въпреки че днес, както и в други лекции, които също съм изнасял в този град, не мога да навлизам в подробностите на тази духовна наука, която трябва да навлезе в развитието на времето и света като нещо ново, и въпреки че няма да мога да кажа нищо убедително в полза на духовната наука, все пак бих искал с няколко думи, с няколко гледни точки, да посоча какво иска духовната наука.

Духовната наука иска да бъде истинска наука за духа. Преди всичко тя иска да покаже как човешкият душевен живот, това, което наричаме нашата най-съкровена човешка природа, е свързан с истинския и истински дух, който тече и се влита през природата и човечеството. И както естествената наука обновява светогледа на човечеството преди няколко века, така и духовната наука днес иска да навлезе в

духовното развитие на човечеството по много подобен начин, макар и от различна гледна точка.

Бих искал да обърна внимание на следното: ако кажете на някой, който не знае нищо за химия, който никога не е чувал за химия и познава само вода – разбира се, можем да си представим такъв човек само хипотетично – че в тази вода, която е течна и гаси огъня, гаси огъня, има газ, който може да се отдели, а именно водород; този водород гори, той не е течен, а газообразен, така че човекът, който никога не е чувал за химия, може да сметне това за силно фантастична идея. Естествената наука е превърнала това в много обикновена, дори тривиална идея днес. Със сигурност е имало време, когато тези, които са твърждали подобни неща, са били смятани за фантазьори.

Днес, от друга страна, всеки, който не знае нищо за духовната наука, се смята за фантазьор, който казва: Когато имаме пред себе си човешкото тяло с душата му, то се представя по такъв начин, че не можем да разпознаем същността на това, което е пряко свързано с него, докато тази същност е вътре в самото тяло. Човек трябва да я отдели чрез духовно-научния метод, духовната душа от физическото тяло, както се отделя водородът от водата чрез химични методи, ако иска да я разпознае. Този духовно-научен метод не се осъществява във външна лаборатория, а в интимните процеси на самата човешка душа.

Но съществуват духовно-научни методи, чрез които човек може наистина да стане духовен учен, чрез които може да отдели духовната си душа от физическото тяло, така че тя да бъде отвън, както водородът е отвън водата. Но тогава духовният изследовател живее в тази духовно-душевна сфера. Той се научава да разпознава характеристиките и природата на тази духовно-душевна сфера, това, което преминава през раждането и смъртта в човека, това, което преминава през портата на смъртта в духовен свят и след това, след смъртта, свят с по-висше съзнание, със съзнание, което духовният изследовател се научава да разпознава, когато прилага духовно-научния метод към душата си, точно както химикът научава свойствата на водата, когато прилага химичните методи. Ще дойде време, когато хората ще говорят за тези неща, както говорят днес за коперниковия светоглед, който също някога е бил смятан за фантазия, или за подобни неща.

Точно както днес духовният изследовател трябва да представи на човечеството истината, че в нас има духовно ядро, което преминава през портата на смъртта, за да се върне към повтарящи се животи на земята, към повтарящи се и повтарящи се животи на земята, така и един ден това ще бъде истина, както идеята за развитие във външната естествена наука се счита за истина днес. Ако днес това, което духовният изследовател казва, съвсем естествено се разглежда от много страни като сън, като фантазия, тогава онези, които са се потопили в тези неща, могат да посочат как в определен момент коперниканството, което е общопризнато днес, е било смятано за противоречащо на петте сетива. И така е и днес. Това, което

духовната наука казва за повтарящите се животи на земята, за независимостта на душата и т.н., се казва, че противоречи на петте сетива. А ако вземете материалистическа гледна точка, ще кажете: животът на душата е затворен между раждането и смъртта.

Човек трябва да сравни такъв възглед с друг възглед, който все още е съществувал през Средновековието: че синият свод се извисява над нас, което е заключение, граница, пространствена граница. Съвременната наука ни показва, че тази граница се формира само от нашата способност да виждаме, че пространството се простира в безкраен свят, че ние сме вградени в безкрайно пространство на земята. Когато съвременната наука се заражда, синият свод е пробит и разпознат като нещо, което се предизвиква от човешкото зрение. Чрез духовната наука ще се разпознае, че границите, които се стремят да ограждат живота между раждането и смъртта, са като синия свод по отношение на пространството. Чрез духовната наука хората ще се научат да гледат отвъд този времеви свод, който е зададен от раждането и смъртта, и ще открият човешкия живот, вграден в линия на развитие, от която той излиза отново и отново.

Между земните животи се намират области на развитие от чисто духовно естество. И така, като се научи да преживява себе си по този начин, духовният изследовател има какво да заяви в духовната наука: в духовната и душевна сфера човешкото същество чувства, не чрез философски разсъждения, а чрез опит, връзка с реалния духовен свят, който обгражда физическото, от който духовната душа се освобождава - духовната наука говори за преживяване на духовния свят, духовен свят, в който се намират духовни същества, както физическите същества са около нас тук.

Може би все още е донякъде непопулярно днес, ако човек е задължен да представя тези основни понятия на духовната наука по този начин. Но ние живеем във време, в което човечеството живее във време на трансформация на цялото мислене. Точно както Коперник или Галилей трябваше да бъдат предвидени в зората на съвременната естествена наука, така и в духовната наука може да се види нещо, което лежи, така да се каже, в лоното на нашето време.

Ако сега проследим германския духовен живот и наистина се потопим в него, тогава от гледна точка на духовната наука ще трябва да придобием много определена представа за германския духовен живот, за това, което постоянно се е разкривало в него. Не мога да навлизам в подробности сега, само по отношение на последните времена на германския духовен живот. Така, казах аз, особеността на духовната наука е, че духовният изследовател, чрез своя специален духовно-научен метод, се учи да преживява себе си в духовната душа, която е освободена от физическото тяло и сега познава себе си не във времето, а във вечността.

Нека видим, като визуализираме този духовен възглед, как най-немският от философите, Йохан Готлиб Фихте, бих казал, е живял своята вяра в безсмъртието и

вярата си в душата. Фихте, подобно на своите съвременници, все още не е бил способен да има истинска духовна наука. Но как е черпил от духовния живот и е познавал този живот във връзка с живота на националния си дух, е показано в речите, които е отправял към своя народ в едно от най-трудните времена за Германия. Но днес не искам да говоря за това, а по-скоро за това как Фихте се е изразил например, където е искал да даде философски „насоки за блажен живот“ за своето учение за безсмъртието и душата. Там той казва:

Не мога да призная, че човек търси главното в безсмъртния човешки живот едва след смъртта. Най-важното за мен е да осъзнаем в този живот на тялото вътре в нас това, което преминава през портата на смъртта и след това отива в духовен свят и продължава да живее в него. Заради този невидим елемент, който живее в нас, аз искам да живея през този земен живот. Това все още не е духовна наука, но е зародиш на духовната наука. И този зародиш на духовната наука може да се намери навсякъде, където погледнем към плодовете на немския интелектуален живот. Навсякъде откриваме стремежа, копнежа да не се задоволяваме с абстракциите на мисълта, с външния дух на науката, от който се ражда науката на сетивата или комбинацията от чувственото. Немецът не търси само понятия и идеи, но и тяхната връзка с живия дух. Немецът се чувства трогнат, когато може да осъзнае, че науката не е външно усвояване на знанието, а че е истинският живот на знанието, към който се стреми, така че душата да общува с духа, който прониква и пронизва света. В реалната връзка с това, което духовно прониква и пронизва света, немецът иска да види идеала на своето познание, че не иска просто да усвоява идеи, не само понятия, наука, която е като образ на нещо външно. Той иска да има нещо в душата си, което тече като духовна жизнена кръв в него, като самия Бог, който живее в него. И това е изразено по-интензивно и мощно в творение, каквото никой народ по света няма; което може и да не е на върха на световното сътворение в художествен смисъл, но в начина, по който се изразява, в това, че германецът не се стреми към просто външна визуална връзка с духа, а към конфронтация, духовно око в духовно око, с духа. Знаете, че под това творение имам предвид Гьотевата поезия на „Фауст“.

Не виждаме ли у Фауст как съзнанието му се отвърща от всичко, което е просто външно знание, какво е просто извеждане от нещо външно? Не виждаме ли как той се стреми към източника на живота, проявлението на духа; как се стреми да се изправи лице в лице с този дух? Как се отвърща от външното и се стреми да преживее свръхсетивните светове? Германецът никога не може да се задоволи с нещо, което е постигнал като знание. Това се вижда най-добре, като се погледне следното: началото на „Фауст“ на Гьоте е станало почти тривиално. То отразява настроението на Гьоте през 70-те години на 18 век. Виждаме как Фауст иска да се измъкне от едно знание, което не е свързано с живия духовен свят. Когато схванем цялата му дълбочина, ние се разтърсваме, когато Фауст изрича думите:

Уви, сега съм изучавал философия,
юриспруденция и медицина,
а за съжаление и теология
задълбочено, с голямо усилие.

Ето ме, горкият глупак,
и съм мъдър както преди!

Нека сега видим как се развива този немски интелектуален живот. Нека видим как Гьоте, през 1770-те години, копнее за появата на земния дух, за източниците на интелектуалния живот, за висше себепознание, което се постига чрез потапяне на душата в живата духовност на трансценденталния свят.

След това виждаме колко много са се стремели немските философи в това отношение след времето на Гьоте. Виждаме, че след като Гьоте написва своя „Фауст“, немската мисъл, немската поезия и немската музика се стремят да погледнат на нещата от най-дълбоките им източници. Виждаме появата на мислители като Фихте, Шелинг и Хегел; виждаме как те се свързват с Гьоте; виждаме как те създават нещо от знание, което би трябвало да е по-оригинално от всичко, което е било преди това, което също би трябвало да идва от самите дълбини на човешката душа; виждаме, че те създават философия; и когато вземем предвид, че Хегел е създал „естествено право“ и че Шелинг е публикувал медицинско списание, че всички тези умове са търсили обновление на науката, отчаяни от Фауст! Те са се стремели и да обновят теологията, защото всички са искали да бъдат богослови. Виждаме как цялото това величие, което все още не е оценено правилно, извира от фундаменталните сили на немския дух и може би можем да кажем: Гьоте би могъл да стои там, след като е видял всичко това да минава покрай него, и да каже: Това, което изпитвах в отчаяние тогава през 70-те години на 18-ти век, е било блестящо извадено от немския дух от изворите на живота! И нека предположим, че Гьоте е станал дори по-възрастен, отколкото е бил; нека предположим – и вярвам, че никой не би оспорил тази хипотеза – че Гьоте е започнал през 1840 г. [или нека предположим, че е бил дори по-млад] да пише отново „Фауст“ след всичко, което се е случило междувременно в немския интелектуален живот, можем ли да повярваме, че началото на „Фауст“ около 1840 г. би звучало така:

Сега, слава Богу, изучих философия,
право и медицина, при Фихте, Шелинг, Хегел
и, слава Богу, теология,
с голям плам и усърдие,
и ето ме, мъдър човек,
толкова мъдър, колкото човек може да бъде.

Мислите ли, че началото на „Фауст“ би звучало така? Със сигурност не. Би звучало точно по същия начин, както през 1772 г. Точно по същия начин!

Но какво ни казва това? Свидетелства, че в същността на тази типично немска, гьотеанска идея за Фауст е да се разглежда всичко, което вече е постигнато, не като нещо, което може да задоволи индивида, а че в този немски духовен живот, където той се проявява именно в неговите представители, е вкоренен стремеж, че всеки индивид от своя страна трябва да премине през, във всяка епоха, едно вечно ставане, никога не бивайки завършен. Това е така, защото немският интелектуален живот може да опише схващането на духовното като истинско само ако духът е преживян. Но то никога не може да бъде преживяно, ако човек иска да го схване по установен начин. За да преживее духа, човек винаги трябва да се обръща към него по обновен начин. Но това е типично немска черта и същевременно е това, което може да се нарече „поддържаща сила на немския дух“.

Не понятия, не идеи, не нещо, придобито с разум, е това, към което се стреми германецът, а това, към което трябва да се стреми, е това, което може да бъде схванато отново по всяко време в първоначална сила. Не духът в ковчег, а вечно живият дух се стреми. Така че можем да кажем: Вярно е, че не виждаме архетипно германски стремеж в по-старите времена по същия начин, както виждаме духовната наука днес. Но виждаме семената; в това, което живее в най-доброто, виждаме същия стремеж към пряко преживяване на връзката с духа. Това винаги се наблюдава отново. Това означава: предполага се истински живот на духа, в който се намира индивидът. Това означава: поддържащата сила на духа живее в него по такъв начин, че те водят таен диалог, че той е докоснат от това, което германският дух иска от него. И това виждаме да продължава да действа дори там, където германският интелектуален живот е бил изтласкан обратно върху себе си от атаки отляво и отдясно, отгоре и отдолу; виждаме как оригиналният германец, носен от истинския дух, продължава да действа. Бих искал да спомена само едно от многото явления, които биха могли да бъдат цитирани от втората половина на деветнадесети век.

Един от най-важните представители на немския дух през втората половина на деветнадесети век, който днес все още не е напълно признат, е Херман Грим, син на единия, племенник на другия от братята Грим, великите изследователи на митове и легенди, изследователят на немския език. Херман Грим е известен най-напред като немски културен историк, като историк на изкуството. Ако сега се задълбочите в историята на изкуството на Херман Грим, ще се натъкнете на нещо своеобразно. В трудовете на Херман Грим няма нищо от това, което би могло да се нарече педантична ерудиция, от външна систематика, а има нещо, което изначално извира от духовното. Най-важното, което човек може да извлече от произведенията на Херман Грим, трябва да се чете между редовете, трябва да се усети от казаното. Защо? Защото в Херман Грим живее поддържащата сила на немския дух, която е съживена от него и чрез която той се оставя да бъде нашепнат във всеки отделен случай чрез вдъхновение за това, което има да каже за дадено художествено

явление. Така че човек не може да не усети близостта между този, който пише, и този, който го вдъхновява, човек усеща жив разговор на германския национален дух с този, който ни говори чрез книгите си от гледна точка на историята на изкуството. Този Херман Грим се е подготвил по особен начин за своята професия в областта на историята на изкуството. В младостта си е написал новели, а също и един значителен роман. Признанието за тези неща също принадлежи към живото германско интелектуално наследство. Защото не заради германския им характер те са забравени, а защото отвън са били отправени атаки срещу германската интелектуална собственост.

Ще опиша накратко една от новелите на Херман Грим. Ще видим скоро каква е целта ѝ. Новелата се казва „Певецата“. Представена ни е много красива характеристика на жена. Виждаме мъж в обкръжението на жената. Мъжът е дълбоко влюбен в жената; жената се облича повече в благородно флиртуващо същество. Той страда ужасно. Херман Грим е написал така наречената новела от първо лице с тази новела. Това, което той пише, е сякаш историята е разказана от човек, който живее в съседство с двойката и преживява всичко, което се случва. И така, в новелата авторът – но в действителност, разбира се, негов приятел – описва събитията, които се случват. Кокетното поведение на певица най-накрая подлудява влюбения. Той се дистанцира от нея. Не може да понесе ситуацията. По-късно приятелят му го среща отново и вижда, че той напълно се е разпаднал. Той го приема в къщата си и вижда, че този човек е стигнал до ръба на гроба заради любовта му. Той вижда, че е на ръба на самоубийството всеки момент. Затова го отвежда в къщата си. Но вижда, че е необходимо певицата да дойде там. Той я довежда. И ето, докато се приближава към къщата с певицата, която трябва да дойде като последна надежда на нещастника, така да се каже, те чуват изстрел. Нещастният влюбен се е прострелял, той е мъртъв. Съдържанието на новелата е чудесно красиво в своите характеристики; но това не е важно за мен сега. Важното за мен е какво се случва с певицата сега, след като е намерила само мъртвия, самоубийствен любовник. Певецата остава в къщата на приятелката си известно време. Тя обяснява на приятелката си, че не може да остане в тази къща, че преживява ужасни неща в тази къща. Приятелят, на когото разказва преживяванията си, разбира се, не вярва в това; той е рационалист. Той мисли така, както мислят рационалистите на днешно време. Затова тя го моли да бди с нея една нощ. И там той се убеждава в това, което се случва с тази жена в резултат на смъртта на любовника ѝ. Той сам вижда как жената се изправя. Вижда фигура да влиза през вратата; тоест, разпознава я само по думите, не вижда фигурата, но чрез това, което вижда жената, се убеждава, че това наистина е субективно, но истинско преживяване, че жената наистина е в контакт с мъртвите, че това е въпрос на действие на съдбата, която хвърля лъчите си върху смъртта.

Не защото искам да използвам художествено произведение, за да докажа духовната наука, а защото духовният учен трябва да каже: Херман Грим описва като експерт по духовна наука, Херман Грим иска да опише, че съдбата на човек не се разбира само между раждането и смъртта. Тази новела е чудесно трогателна, дълбоко трогателна, защото описва живота на човек след смъртта.

Това не е временно явление в писането. В своя велик културно-исторически роман Херман Грим отново описва женски персонаж, който също трябва да преживее смъртта на любимия си. Той описва колко реална е смъртта, как настъпва смъртта на героя, как духовната фигура се издига от физическата фигура. Сега Херман Грим описва как - подходящо - тази фигура навлиза в духовния свят и как остава връзка между мъртвите и това, което се издига от физическото тяло на героинята. Описвам тези неща, защото те показват как в немската литература, където човек се сблъсква с представители на германския дух, поддържащата сила на германския дух действа по такъв начин, че романистът, романистът, също може да го направи, ако иска да се издигне в света на реалната, свръхсетивна реалност. Показва ни се как най-добрите умове не се спират на външната, видима реалност, а как следват човешката душа в духовния свят. Тези представители на германския характер все още не са имали духовна наука, но душите им са били така насочени, че са усещали поддържащата сила на германския дух, която иска да отведе германския характер към преживяването на духовното. Следователно, човек може да има най-силна увереност в развитието на духовната наука, когато се вгледа в това, което се крие като зародиш на тази духовна наука в немския идеализъм, в немския копнеж не по абстрактното, а по живия дух, който живее в свръхсетивния свят, точно както минералният свят, растителният свят и животинският свят живеят в сетивния свят около нас. Това свидетелства за факта, че да си немец означава да си свързан по много специфичен начин като отделно човешко същество с цялостния духовен живот. И в това отношение немският опит не само лесно се разбира погрешно, но и бива атакуван и ще бъде атакуван отново и отново. Не е лесно за немския опит, който е по-дълбок от всичко, което се е развило около него, да се заеме с оръжията, с които немският интелектуален живот, който е бил притиснат в ъгъла, ще трябва да се защитава в течение на хилядолетия срещу враждебните сили, идващи отвсякъде чрез условията на живота.

Какво тогава произтича от тези оригинални немски духовни импулси? Те може би могат да бъдат характеризирани най-добре, като се посочи по-старо време. Този немски духовен живот не се е появил за първи път с този характер в днешно време, а вече през Средновековието. Ако се върнем към мистика Ангелус Силезиус, той е оставил много изказвания. Едно особено значимо изказване е там, където казва: „Не аз като човешка душа изпитвам смъртта, в дълбините на моята човешка душа обитава Бог, а Бог изпитва смъртта в мен.“ Дълбочината на такова изказване не е очевидна веднага. То доказва първичното немско мислене, чувство и усещане,

което изпитва в себе си същество със световния дух, който прониква и преплита всичко. Нека само помислим за думите на Фауст:

[Ehrlicher Geist, du gabst mir, gabst mir alles,
Warum ich bat. Du hast mir nicht umsonst
Dein Angesicht im Feuer zugewendet.
Gabst mir die herrliche Natur zum Königreich,
Kraft, sie zu fühlen, zu genießen. Nicht
Допускаш само студени, учудени посетители,
Позволи ми да погледна в дълбоките им гърди,
Като в пазвата на приятел.

Ти водиш рода на живите
пред мен и ме учиш на моите братя
В мъчаливия храст, във въздуха и водата.

И когато бурята в гората реве и скърца, Гигантският смърч се прекатурва, смачквайки съседните клони, И съседните стволоче, помитайки надолу, И хълмът гърми кухо с падането си; Тогава ти ме водиш към безопасната пещера, показваш Тогава себе си и моята тайна на гърдите, дълбоки чудеса се отварят.)

Това е, което германецът винаги е търсил в най-добрите си представители. Това е, което е търсил: да намери истински в душата си, да намери в най-дълбокото си същество живия дух, да живее заедно с този жив дух. Така че Ангелус Силезиус, в цялата си особеност, вече излага велики идеи за безсмъртие, когато говори за преживяването на смъртта. Защото Бог може да се усети само като жив. Но този, който преживява Бога по този начин в себе си, знае, че е безсмъртен. Защото Бог трябва да е безсмъртен, следователно смъртта може да бъде само привидност. От това чувство на германската душа произтича дори разбирането за безсмъртния живот за тази германска душа. Но това е, което е дало на тази германска душа тази сигурност, тази твърда основа в нейното развитие. Това е, което винаги е доближавало тази германска душа, от всички национални души, най-близо до това, което днес наричаме духовна наука. Бих искал да ви запозная с това от определена гледна точка.

Нека сравним този немски духовен живот с източния духовен живот, не в неговите по-нисши области, а нека се издигнем до най-висшите области на руския духовен живот. Нека се опитаме да си представим един от най-изявените руски улове, Соловьов. Соловьов, който наистина е взел всичко, което е било в руския интелектуален живот, в душата си и го е върнал като мироглед – не само като това, което се нарича „философски мироглед“, а по такъв начин, че човек да усети как руският живот вибрира – е дал нещо, което е живяло в тази дълбока душа. Тук мога да се позова само на неговите произведения, само малка част от които са преведени, не мога да навлизам във всички тях. Но бих искал да отбележа, че този философ, който е запазил вярата си през целия си живот – вярата, която живее в много руснаци, този западноевропейски живот, а и централноевропейски живот, е

умиращ живот, чието обновление може да дойде само от Русия. Той живее според тази грешка. Но тази грешка придава на неговата философия особен характер. И отново и отново, във въодушевяващи речи, Соловьев уверява своя народ в творческите и поддържащи сили в него. След това дойде краят на живота му. Соловьев завърши живота си, като все повече стигна до оскъден мироглед, който ще характеризирам, като го сравня с това, което съществува в подобна област в немския мироглед.

Нека видим какво живее в германския мироглед: това е сигурността, че човешката душа може да живее заедно с духа на света, че може да води диалог с духа на света. Видяхме това в представителната фигура на Фауст. Соловьев не говори за сигурността на духовния опит по начина, по който човешката душа говори от германската природа. По-скоро той говори така: Да, руският народ има велика мисия, но тя се изпълнява от божествено същество от другия свят, което чрез благодат завладява руския народ и му дава неговата мисия. Бог трябва да действа в руския народ. И руснаците чакат чудото, един бог, един вид проявление на Христовата светлина, да се появи и да призове руския народ към неговата задача. В централноевропейската духовна култура хората знаят, че могат да преживеят душата си, могат да преживеят Бога в душата си. Соловьев чака това, което го тласка, подтиква и подтиква отвън; той чака чудото. Но сега, в годината на смъртта на Соловьев, забележителното е, че Соловьев се яви пред петербургската публика с реч, която сигурно е била чудесно трогателна, защото от думите му говореше нещо дълбоко емоционално, което толкова убеди публиката, че тази сила на убеждаване премина върху хората като магическо дихание. Той каза: „Всичко, в което някога се е вярвало, че човечеството е способно да намери нещо в себе си, което би го изкупило, което би го довело до божествено състояние, е суетна измама и илюзия. Всичко, което е измама, е това, което вярва, че човечеството някога ще намери силата в себе си да изпита божественото чрез това, което е сега. Не, подчертава Соловджоу, всичко, което човечеството има от силата сега, всичко, което има от привидно най-висша култура, трябва да погине. „Целият свят лежи в руини“ - такива са думите му - защото в днешното човечество няма нищо, което би могло да доведе това човечество до духовна цел. Едва когато всичко е погинало, Богът, който изкупва душите, ще се намеси отвън на разтворената земя, погиналата земя. Не можем да намерим нищо в душите си, което да ни сочи към нещо, което бихме могли да търсим самите ние.“

И той описва подробно какво очаква. Като в мощно видение, той вижда как азиатските народи се приближават, вижда как те воюват срещу Европа, вижда как през двадесети, двадесет и първи век християнството ще е упаднало до такава степен, че само една десета от тези, които са на земята, ще бъдат все още християни, докато целият свят ще бъде зает от суров, материалистичен мироглед, който се излива върху света, защото „целият свят е в състояние на разпад“. Онзи,

който е слушал какво е говорил най-великият философски ум на руския народ с дълбока вяра малко преди смъртта си, само седмици преди смъртта си, би могъл да попита: Какво е могло да вдъхнови починалия да каже: Душата ми, чрез собствената си сила, е загубила цялата вечност.

Нека вместо това разгледаме завещанието на един германец. И днес има хора, които се присмиват на знаменателното завещание на Лесинг „Образованието на човешката раса“, в което той описва как развитието продължава през всички времена, как душите се завръщат. Защото Лесинг е първият, който е включил доктрината за повтарящите се земни животи в германския духовен живот. Хората често казват: Е, да, Лесинг е бил велик човек, но когато е написал това „Образование на човешката раса“, той е бил вече старец. Е, хората винаги подреждат това, което искат да признаят, както искат. Но Лесинг не е отслабнал, а по-скоро се е издигнал до дълбоко чувство за това пряко общуване, това говорене на човешката душа с живия дух, който излива своята поддържаща сила върху душата на индивида, така че индивидуалната душа да може да живее с нея в поддържащата сила на германския дух. Лесинг е казал нещо подобно на следното като заключителни думи на завещанието си: Не е ли ясно на душата ми от това, което преживява в себе си, че трябва непрекъснато да се връща към нов живот на земята, за да продължава да учи нови неща и да се развива все по-високо? Това би отнело много време, е, не е ли вечността моя? - Това е, което Лесинг извлича от дълбините на самата човешка душа, това е, което той залага в завещанието си. Това е духовна култура, която се свежда до различни думи от тази, която казва: Никога няма да намерим силата от самата човешка душа.

От такова съпоставяне на различни настроения човек ще разбере, че на Изток се утвърждава руското духовно настроение, което стои без разбиране по отношение на случващото се в Централна Европа и което не пренебрегва всичко, което се очертава тук като жив духовен живот, а винаги говори за разлагащата се култура на Запада. Така така наречените интелектуалци оправдават от духовна гледна точка това, което винаги са възнамерявали да правят срещу Запада, включително и политически. Ужасната война, в която сме въввлечени, е причинена както от настроенията на Изтока, така и от външни интереси. Но тези настроения няма да изчезнат с тази война. За да се приведе в действие германският интелектуален живот, ще е необходимо да се изковат оръжия от духа, от който най-великите умове на Централна Европа са взели оръжията си, защото тази конфронтация с духа трябва винаги да се подновява.

И как, по един напълно естествен процес, враговете на този немски интелектуален живот трябва да бъдат обкръжени – можем да видим това, ако погледнем как се разбира немският интелектуален живот, немският интелектуален живот, който успях да скицирам в рисунка с въглен, предмет на много дискусии. В защита и в опит да разбере този немски интелектуален живот, бих искал да припомня един западен

дух, който наистина принадлежи към най-добрите [западни духове] на деветнадесети век, американец, който е писал на английски, Емерсън. Той наистина не е човек, когото да се призовава, когато човек иска да опише контраста между западния и немския интелектуален живот, основан на предразсъдъци. Емерсън изобразява англичаните като хора от първия свят; но странно, той поставя германците по-високо. Въпреки описанието на Емерсън на англичаните като хора от първия свят, той казва:

Англичаните не оценяват дълбочината на германския интелектуален живот.

Германецът мисли за Европа.

Но сега бих искал да спомена нещо друго, което е много характерно от гледната точка, на която основах това размишление днес. Емерсън написа две прекрасни есета, едното за Шекспир и едното за Гьоте. За съжаление, хората днес четат само с половин ум, но би било интересно, ако редица хора наистина направиха това, което ще предложа. Би било интересно да се включат в есетата, които Емерсън написа и които носят заглавието „Представители на човешката раса“, като прочетат двете есета, едното за „Шекспир или поетът“, другото за „Гьоте или писателят“. Няма да повярвате, че съм толкова брутален, или, може да се каже, толкова „варварски“, че искам да очерна Шекспир по някакъв начин, или че не го почитам в най-висока степен като един от най-великите поети на човечеството. Това е той, и за Емерсън. И Емерсън заявява, че ако искате да характеризирате поета, трябва да назовете Шекспир представителен поет. За сравнение, трябва да наречете Гьоте представителен писател. Сега човек не трябва просто да чете какво има там, а трябва да усети от думите какво е преминало през цялата душа на представящия, когато е давал характеристиките. Емерсън се опитва да представи Шекспир като представител на поета като цяло, въз основа на характеристиките на английската национална душа, а след това Гьоте като представител на писателя като цяло. И Емерсън се стреми да извлече чертите, които човек трябва да вземе предвид, ако иска наистина да характеризира Шекспир вътрешно. И при Емерсън е така, че когато се сблъсква с някаква външност, той характеризира единствената външност с цялата сила на думата, сякаш няма нищо друго, той се потапя в индивидуалната външност. В Шекспир, когато обсъжда Шекспир, в Гьоте, когато обсъжда Гьоте. [Това е специален дар.] И какво се стреми да изрази той, когато съзерцава Шекспир, Шекспир поетът, [когато той смята за най-изящния поет и този за най-изящния от англичаните, а този за най-изящния от народите]? Той се чувства длъжен да каже, докато характеризира Шекспир: Оригинален ум не е, както обикновено се смята, този, който създава всичко от себе си, а този, който работи като Шекспир, който отива навсякъде и взема интелектуалната собственост, която може да намери. И сега той показва как цяла Англия е мислила като Шекспир, как той е бил само ехото на своя народ. От друга страна, той се опитва да покаже как Шекспир е използвал френски и италиански източници, как е събрал всичко заедно, за да стане Шекспир,

как е станал великият човек, като е организиран великите интелектуални блага от други светове и други народи. До това стига Емерсън чрез Шекспир. И бих искал да ви прочета няколко характерни думи:

Великите мъже се отличават повече с всеобхватния си ум [и] с височината на гледната точка, от която гледат надолу, отколкото с оригиналността си. Ако изискваме онази оригиналност, която подобно на паяк плете собствената си мрежа от собствените си вътрешности, която сама намира глината, оформя камъни от нея и издига къщата, тогава великите мъже в никакъв случай не са оригинални. Същността на истински ценната оригиналност не се крие в несходството с другите.

Така Емерсън характеризира Шекспир по такъв начин, че да покаже: Трябва да покаже защо Шекспир е толкова неоригинален. „Същността на истински ценната оригиналност не се крие в несходството с другите.“

И една поговорка, на която трябва да се отдаде особено голяма стойност в характеристиките на Шекспир от Емерсън, е следната, която не е казана от мен, но Емерсън говори така за Шекспир:

Сред писателите се е превърнало в практическо правило, че щом някой е показал способността си да създаде нещо оригинално, той може дискретно да открадне произведенията на други.

Така че, когато характеризира един от най-великите улове на световния ред, Емерсън не се нуждае от нищо друго освен да извини Шекспир за това, че е оригинален, дори като краде от другите и комбинира откраднатото. Трябва да се вгледаме малко по-дълбоко в импулсите на човешкото развитие, когато се намираме в такъв знаменателен световен период като днешния.

И тогава обръщаме страницата, особено в красивия превод на Херман Грим, който той е направил на есетата на Емерсън за Шекспир и Гьоте. Нека сега се обърнем към Гьоте. Отново Емерсън се задълбочава в Гьоте, погълнат от същността на Гьоте, сякаш нищо друго не съществува. И какво идва на ум на Емерсън сега, за да характеризира Гьоте като представител на писането? Той измисля следните думи: Цялата природа, всеки камък, всичко, което е и ще бъде, се стреми да бъде изразено. Целият свят се стреми към изразяване. И благодетелстваните човешки души, на които другите души не могат да подражават, които следователно стоят сами, те намират думите, за да изразят, борейки се със световния дух, това, което се бори със световния дух.

С Шекспир, Емерсън описва как той [прави препратки навсякъде].

С Гьоте той описва как самият Гьоте е свързан със световния дух, който действа в отделните сфери на природата. Сравнете едното с другото. За Гьоте Емерсън казва: В моите очи писателят е човек, чието място е било предвидено в изграждането на света.

В директен контраст с началото на света, той посочва Гьоте. Шекспир, според него, трябва да бъде извинен. И освен това казва за Гьоте:

Позицията, която е заел, не е негова заслуга, но той е влязъл в света от раждането си като свободен, [надзираващ] гений.

За Шекспир той казва:

Лесно е да се види, че всичко най-хубаво, което някога е било написано и направено по света, не е дело на един човек, а продукт на огромно, съвместно усилие, в което хиляда като един, всички водени от един-единствен импулс, са си подавали ръка.

Шекспир е обяснен изцяло извън средата, извън света, който го заобикаля. Относно Гьоте, Емерсън казва:

Той е само око и инстинктивно се обръща към мястото, където се крие истината. Кажи нещо и той веднага ще разбере дали е истина или лъжа. Мрази го да повтаря бабините приказки, дори и да са се радвали на добросъвестността на човечеството от хиляда години, и да бъде изправен пред глупак от тях. Никой друг не е нужно да напруга очите си, за да му покаже той дали нещо е истина или лъжа.

Вярвам, скъпа публика, че човек може да почувства нещо дълбоко и смислено, като сравни есето на Емерсън за Шекспир с есето му за Гьоте; навсякъде ще усети, че този американец е имал известно право да каже: „Англичаните [не оценяват дълбочината на немския интелектуален живот. Немецът мисли за Европа.] Той се опита да го проумее, но проучвайки го, той усети нещо от това, което днес искам да характеризирам като живите сили на немския дух, които проникват във всяка отделна душа; не онази сила, която произтича от общността на човешките същества, а от прякото общуване на индивидуалната душа с духа. И човек може да усети как Емерсън е пропит с тази поддържаща сила на немския дух, когато в края на размишлението си върху Гьоте той изрича думи, които трябва да се приемат с чувство, а не само с ума. В края на размишлението си върху Шекспир Емерсън казва:

Трябва да се признае, че това бяха само несвършени истории на несвършени хора. Светът все още чака поета-свещеник, помирителя, който, за разлика от Шекспир, не играе, който, за разлика от погребващия труп Сведенборг, не търси в гробове, а който ще вижда, ще говори и ще действа с еднакъв ентузиазъм. Защото знанието ще придаде блясък на слънчевата светлина; справедливостта е по-красива от тайните предпочитания, а любовта е съвместима с всеобхватната мъдрост.

Какви чувства вдъхва Шекспир у Емерсън? Чувството, че трябва да чакаме идването на този, който ще донесе помирение.

Какво вдъхновява у него съзерцанието на Гьоте? В края на съзерцанието той казва: Тайната на гения е да не толерираме лъжата, да превърнем всичко, което осъзнаваме, в истина; в изтънчеността на съвременния живот, в изкуството и науката, в книгите и в хората, да събудим вярата, сигурността и доверието и да почитаме всяка истина, когато започваме и когато завършваме, докато вървим напред и докато продължаваме напред, не само като я познаваме, но и като я превърнем в правило за действие.

Така не само Гьоте, но и Шекспир са вдъхновили Емерсън да не чака никого. А думите, които току-що прочетох, са предшествани от следното:

Ние също трябва да напишем свещени писания, за да съединим отново небето и земята.

Днес бихме казали: Трябва да се потопим в духовната наука, в това, което може да бъде човешката наука. Но Емерсън не схваща дълбочината на немския интелектуален живот и е фундаментално враждебен към него.

Именно затова обаче германският интелектуален живот ще бъде в един вид отбранителна позиция още дълго време. Защото той преживява странни неща дори с онези, за които се твърди, че се опитват да проникнат в този германски интелектуален живот. Бих искал да ви дам и пример за това.

Тези, които са сравнително запознати с интелектуалния живот на близкото минало, може би са се изненадали, че толкова големи надежди са били възлагани на някои германци, преди тази война да научи хората, да речем, на някой като Ромен Ролан, на различен урок. Хората, които са му се възхищавали, до известна степен представляват прекъсване в интелектуалния живот на настоящето. Тези, които са му се възхищавали, не са могли наистина да разберат как е могъл да говори толкова презрително за германците след избухването на войната. Наистина е имало възможност да се прочетат странни статии в Германия за Ромен Ролан. Ще спомена само едно произведение на Ромен Ролан, „Жан-Кристоф“. В този роман Ромен Ролан изобразява един германец, но след малко ще видите как. Дори това описание на Жан-Кристоф е казано: то е дадено от човек, който никога не е бил докоснат от истинската вътрешна сила на духовния живот. Какво е Жан-Кристоф в двутомния роман? Това е немски музикант и как той се развива в своята немскост. Ромен Ролан иска да опише точно това. И той наистина описва нещо, да, не може да се каже другояче, освен хаотична смесица от съдбите на различни германци като Бетовен, Рихард Щраус, Вагнер, Густав Малер и т.н. Всичко това е смесено по най-невъзможния начин и това придава напълно невъзможния характер на Жан-Кристоф, който е бил толкова възхищаван, но който се показва като нищо повече от резултат от неспособността на един творец да се изправи срещу реалността, която не само регистрира външната природа, но и прониква в дълбините на съществуването и може да види невъзможността за смесване на такъв хаос. Напълно осъзнавам, че може да има много хора, които ще интерпретират това, което ще кажа за Ромен Ролан, като „варварско“. Но вярвам, че мога да се справя с това, което тези хора защитават от привидната си естетическа превъзходство, когато става въпрос за преценка на особената естетическа и артистична природа на хора като Ромен Ролан. [Това няма нищо общо с казаното от Шилер на Гьоте: „Хората казват, че има нещо неморално във Вилхелм Майстер. Не, героите са такива, каквито трябва да бъдат.“] Защото при Ромен Ролан никога не знаеш какво казва авторът и какво казват героите му. Следователно, това, което казват героите му, може да се разглежда като отношението на самия Ромен Ролан. Това отношение ни се среща навсякъде, където той говори за немскост. Например, той описва бащата на Жан-Кристоф.

Сега ще цитирам само няколко важни неща, които можем да кажем, че са скорошната преценка на един французин за германския характер. И ще цитирам доказателства, защото имаше хора, които казаха: Този роман е първият велик акт от 1870 г. насам, който ще доведе до помирение между германци и французи. Никой

политически акт не е толкова важен за това помирение, колкото романът на Ромен Ролан, така казваха хората. Е, всеки, който прочете романа, ще се съгласи с мен, ако аз не съм съгласен. Не може да се каже, че Ромен Ролан не е искал да каже това, което казват героите му, просто трябва да се погледне на това от художествена гледна точка. Защото това, което чуваме от този Ромен Ролан, този „помиритель между германщината и френщината“, наскоро ни беше представено по най-клеветнически начин като германско „варварство“ от Запада. Така се казва за бащата:

Той беше добър оратор, добре сложен, макар и малко едър, и от типа, който се смята за класическа красота в Германия: широко, безизразно чело, силни правилни черти и къдрава брада: Юпитер от бреговете на Рейн.

След това той характеризира редица камерни музиканти, които смята за типични за немската камерна музика, по следния начин:

Те не свиреха нито много точно, нито много в такт; но никога не се отклоняваха от релси и вярно следваха посочените изразителни маркировки. Те притежаваха онази музикална лекота, която изисква малко, и онова съвършенство в посредствеността, което е в изобилие у расата, наричана най-музикалната в света.

Ромен Ролан характеризира чичо Теодор, доведения син на дядото на Жан-Кристоф, по следния начин:

Той беше съдружник в голяма търговска къща, която имаше бизнес връзки с Африка и Далечния изток. Той беше типичен пример за новия тип германци, които подигравателно отхвърлят стария идеализъм на расата и, опиянени от победата, практикуват култ, доказващ, че не са свикнали да живеят под този знак. Но тъй като е невъзможно внезапно да се промени вековната природа на един народ, потиснатият идеализъм продължаваше да се появява отново в езика, поведението, моралните възгледи и цитатите на Гьоте по повод на най-малките вътрешни събития; и така, чрез странния опит да се съгласуват почтените принципи на старата германска буржоазия с цинизма на тези нови търговци, се получи странна смесица от съвестност и личен интерес, смесица, която има доста гаден мирис на лицемерие, което се свежда до превръщането на германската сила, алчност и преследване на личен интерес в символ на всичко правилно, на всяка справедливост и истина.

Това е описанието на Ромен Ролан за някои германци. Чували сме го отново чрез Ромен Ролан. Но след това ни се разказва за самия Жан-Кристоф:

Липсваше му онзи послушен германски идеализъм, който отказва да види и не вижда това, което би му било неудобно да открие, от страх да не разруши комфортното спокойствие на преценката си и комфорта на живота си.

Разбира се, Ромен Ролан вижда немския идеализъм, но иска да го покаже в светлината, която според него е истинската светлина. Той иска да характеризира този немски идеализъм донякъде и там казва за този немски идеализъм – тъй като Ромен Ролан е добър музикант, приятелите му твърдят, че разбира особено добре немската музика, той може да се позовава на нея – Ромен Ролан се стреми да характеризира немския идеализъм като това, за което германците се заблуждават като синя мъгла, която германците се страхуват да видят и затова идеализират. Той

вижда в него нещо, с което германците маскират всякакви неща, за да не видят реалността. След това казва:

Германците не са идеалисти, защото фалшифицират чувствата си.

– той говори, моля да бъда чут, той говори така, сякаш това е характерно за Шуман и Вагнер – не това е проблемът в музиката, че идеализмът фалшифицира чувствата, а че чувствата са фалшиви, това е показано у Шуман. Германецът се чувства фалшив. Това са думите на самия Ромен Ролан:

Но именно неговият пример доведе Кристоф до осъзнаването, че най-лошата фалшивост на немското изкуство не се крие там, където художниците искат да изразят чувства, които не изпитват, а по-скоро там, където изразяват чувства, които изпитват, но които сами по себе си са фалшиви. Музиката е безмилостно огледало на душата. Колкото по-наивен и доверчив е един немски музикант, толкова повече разкрива слабостите на немската душа, нейната несигурна основа, нейната [мека] чувствителност, липсата на откровеност, нейния донякъде крив идеализъм, нейната неспособност да види себе си, да се осмели да се погледне в лицето. Той иска да стигне до самата същност на този немски идеализъм. Ето защо той се позовава на г-жа фон Щал, която някога е характеризирала германците, както съобщава Ромен Ролан. Тя е казала:

Те са добре възпитани. Използват философски разум, за да обяснят най-нефилософското нещо на света: уважението към властта и привикването към страх, което превръща уважението във възхищение.

Ромен Ролан се позовава на тези думи на г-жа фон Стаел.

Кристоф откри това чувство и в най-големия, и в най-малкия [в Германия]

– казва той. И след това, за да каже нещо доста характерно за германците, добавя: от Вилхелм Тел, преднамереният, дребнав буржоа с мускули на портиер, който, както казва свободният еврейин Бьорне, „за да помири честта и страха, ходи с наведени очи пред поста на „скъпия господин“ Геслер, за да може да се позове на факта, че този, който не се е подчинил, не е видял шапката“, до едрия, седемдесетгодишен професор Вайсе, един от най-уважаваните учени в града, който, когато един лейтенант го подминава, бързо му отстъпва място на тротоара и слиза на пътя.

Той мразеше бруталния милитаризъм, който усещаше да го тежи, всички тези саби, дрънчащи по тротоара, онези пирамиди от пушки и оръдия, разположени пред казармата, готови за огън с насочени дула към града.

Чуваме всичко това отново сега. Романът вече съдържа същите думи, които чуваме отново сега, с единствената разлика, че по-късно французите вече не са смятали, че дулата са насочени само към техните собствени германски градове, а са усещали, че могат да бъдат насочени и другаде.

Но не може да се каже, че Ромен Ролан е напълно несправедлив към германците, които той характеризира по този начин. Той наистина намира, че тези германци нямат нищо от истинския естет. В музиката той им приписва известен талант.

Нарича мисленето „ясно, но мъгливо“ и т.н. Но според този французин, който се смята за един от най-добрите умове във Франция днес, германците нямат много чувство за красота. Той описва едно германско момиче: „Носът [празнината в

текста] горе от едната страна, долу от другата.“ Това, според него, е типичното германско момиче. Моля ви също да помислите върху следните думи:

Германците имат късмет в своята толерантност към физическите несъвършенства: те успяват да не ги виждат; дори могат да ги украсят с доброжелателно въображение, откривайки неочаквани връзки между [лицето], което искат да видят, и най-великолепните примери за човешка красота.

Това се отнася за лицето с носа, което току-що описах. Нямаше да е нужно много убеждаване, за да накара стария Ойлер да заяви, че внучката му има носа на Юнона Лудовизи.

Но не може да се каже, че Ромен Ролан е или иска да бъде напълно несправедлив. Той също така хвали там, където иска да хвали, и разпознава в германския характер това, което вярва, че може да признае. Например, след като е показал как този Жан-Кристоф, който е толкова талантлив човек, че не може да го понесе в германския свят, се стреми навън, защото такъв гений не може да процъфтява в германския свят. След като показва това, той най-накрая го кани да бъде гост на професор, когото иска да изобрази като типичен германец. И това, което се разгръща в присъствието на този германски професор, е къде Ромен Ролан наистина хвали германците, намирайки нещо похвално в тях. Виждате ли, професорът полага големи усилия икономката му да приготви възможно най-добрата храна. И тя, толкова убедена, че е постигнала велико изкуство, оставя вратата откритата, за да види как господата се наслаждават на храната си. Това беше изложба на незабравима, честна, неподправена немска кухня, с ароматите на всички билки, гъстите сосове, подхранващите супи, образцовите месни ястия, монументалния шаран, киселото зеле, гъските, домашните сладкиши, хлябовете с анасон и кимион. Виждате, че той също има какво добро да каже за германците! И той особено се възползва от храната, която вече е взета, и от това, че трябва да бъде описан истински германец, пеещ германец. Той го описва по такъв начин, че можете да видите; той всъщност се чуди защо този конкретен екземпляр може да пее и дори да пее добре. Той казва, че германецът всъщност няма представа как да пее: Те са обзети от силата на песента и песента действа чрез тях като чрез инструмент. Духът на песните ги обзема и те му се подчиняват. Защото душата на германеца трябва да го направи. Тази душа се подчинява на песента, както войникът се подчинява на генерала. Така нареченият немски милитаризъм е проникнал дълбоко в душата на онези, които днес говорят за него със сладострастни изрази. Сега той описва истински певец, като казва: Той беше дебел мъж, който винаги се потеше, когато ходеше, но особено когато издаваше звуци. - Той описва неговата природа, фигурата му. След това казва: Приличаше на баварец, особен вид немец. Той казва, че има много такива баварци, защото те притежават „тайната на тази човешка раса, която се е появила чрез система на хранене с паста, подобна на начина, по който се уговяват домашните птици“.

Той иска да разбере как изглеждат хората, които всъщност са способни да практикуват това немско изкуство на пеене, на което и той се възхищава. Сега не е чудно, че тази смесица от Бетовен, Щраус, Вагнер и Малер, която има особеността да няма искра от нито едното от четирите в душата си, не може да понесе тази изкуствена конструкция в Германия. Той трябва да се измъкне от немската идентичност! Казват, че макар и да не го знае, немското объркване го тласка към „Златния Париж“.

Но инстинктивно погледът му се насочи към латинския Юг. И най-напред към Франция. Към Франция, вечното [убежище] от германското объркване.

Сега се описва как този, който трябва да напусне немската идентичност, трябва да намери своя път в латинската култура. Там той се превръща във велик мистик.

Надявам се да ме извините да не следвам по-нататъшните пътища. Но там бихме открили много характеристики на това, което трябва да се нарече неразбиране на това, което поддържа и носи отделния германец от опорната сила на живия дух, с който немската същност се чувства свързана.

Следователно може да се каже, че за всички, които вярват, че бъдещето на човечеството се крие в силното и енергично представяне на интелектуалния живот чрез световна култура, трябва да е ясно как германският дух все още не е завършил мисията си в света, но как този германски дух е положил семената, от които може да се види, че те трябва да продължат да процъфтяват все по-изобилно.

И това ни се струва като фундаменталната сила на немския дух, това, което познаваме: можем само да се надяваме на цветовете и плодовете на бъдещето. Ние стоим уверено всред него, в живия опит на немския дух. Това трябва да ни даде и силата за необходимата защита, за защитата и на немския интелектуален живот, който, както може би малцина днес вече подозират, е в фундаментална борба, точно толкова, колкото и външният живот на непосредственото настояще.

Би било неуместно да се представя размисъл, който е предназначен само като утеха. Кой се нуждаеше от слаба утеха или от думи на сила или подобни, когато една нация, която знае как да защитава своите блага с такава сила, е показала и вече почти година устоява със сила, смелост и готовност за жертви?

Но трябва да осъзнаем, че немският дух трябва да бъде нащрек, точно както е трябвало да бъде нащрек външният немски живот. И когато се вгледаме по-дълбоко в този духовен живот на немеца, откриваме нещо, за което можем да кажем: Това е ядрото и коренът на немската идентичност: нейният копнеж по живия дух, нейното съжителство с живия дух.

На онези, които днес хулят германците и казват: Когато ги хулим, нямаме предвид този германски дух, трябва да се каже: Струва ни се като някой, който казва: Знам, че има човек със силни ръце, но когато той използва тези ръце, не ни харесва!

Френският философ Бергсон каза в коледна реч, че германският ум днес показва, че вече не може да схване живота, може да схване само механистичното. Днес срещу

французите стоят само оръдия; виждат се само механизми, идващи от Германия, и армии.

Няма много логика в това, което казва, както обикновено липсва логика днес, когато световната ситуация се обсъжда толкова красиво. Би трябвало да попитате този философ Бергсон дали е очаквал френските войници да бъдат изправени пред рецитации на стихотворения на Шилер или пред произведенията на Новалис. Но един поглед, който можех само да загатна със слаби думи – поглед в същността и живота, в корените на немския дух, ни показва, че, гледайки този дух, можем да кажем:

То не само не е завършило; то показва, че поема по възходящия си път към един напълно разцъфтяващ и плодотворен духовен живот. И всеки, който може да се довери на вътрешната сила, може да има най-голяма увереност в това, което немският дух е готов да постигне. И всеки, който има такова прозрение за вътрешната ефективност на немския дух, знае също какви велики и могъщи неща трябва да бъдат защитени с външни оръжия днес; той знае, че душата на немската нация има още много, много повече да понесе.

Затова, позволете ми да изразя това, което исках да ви кажа днес, с няколко думи и ви моля да извлечете повече от това, което е в основата на моите думи като чувства и емоции. Накрая, нека го обобща с няколко думи, основани на моите чувства, които би трябвало да са думи на увереност за душата, от това, което може да се знае за поддържащата сила на немския дух, в миналото и в бъдещето. Бих искал да кажа: Ако проследите в мислите си това, което аз успях да скицирам само с няколко реда въглен, все повече ще стигате до чувството, което бих искал да изразя накрая с думите:

Немският дух не е изпълнил

Онова, което трябва да донесе на света.

Той живее с надежда в тревоги за бъдещето,

Той се надява на бъдещи дела, пълни с живот; —

В дълбините на своето същество той силно чувства

Скрити неща, които все още трябва да узреят. —

Как може желание за неговия край да се зароди във властта на врага без разбиране, докато животът му се разкрива, който го държи в корените на неговото същество?

Ръкописно резюме на съдържанието за цензурата.

По време на войната публичните събития са били под надзора на цензурните власти. За тази цел Рудолф Щайнер е написал следното съдържание за лекцията си, насрочена за 16 юни 1915 г. в Дюселдорф (Нова Зеландия 1564-1566).

Съдържание на лекцията, която ще изнесе д-р Рудолф Щайнер в Дюселдорф.

Лекцията вече е била изнесена в Берлин, Лайпциг и в подобна форма в Мюнхен.

Лекцията започва с представянето на личности, които в съдбоносни времена в развитието на немската култура са поставили сигурността, увереността, истинската непобедимост на немското същество пред душата на народа, като са извиквали

дълбокото проникване на душата с действената сила на управляващия дух. За тях този „дух“ не е бил „концепция“ или „идея“, както е за натуралистично мислещото съзнание; за тях духът е бил реално същество, с което душата поддържа връзка в най-дълбокия си вътреш, откъдето черпи духовна жизнена сила, точно както тялото черпи физическа жизнена сила от въздуха през белите дробове.

Така Фихте застана сред народа си, когато той трябваше да се издигне към свободата, поддържан само от собствените си сили, като показва как немският народ, за разлика от романските народи, вече доказва чрез езика си, че е свързан в самата си същност с най-съкровения корени на жизнения импулс на духовното съществуване. Немецът не усеща духовния живот като нещо, което се разпознава само в отделната човешка душа, а като нещо, което царува над тази отделна душа като самостоятелно същество и което носи отделната душа.

От това съзнание се е появило творение в рамките на германската култура, което е възможно само в рамките на германския народ: „Фауст“ на Гьоте. Фауст се стреми от мъртвото знание към вътрешен жив контакт със същността на духа. Във „Фауст“ най-древното германско съзнание за природата и света оживява отново по нов начин. Не е нужно да се отрича голямото значение на Шекспир; но все пак трябва да се каже, че във „Фауст“ всичко човешко се издига на по-благородна висота, отколкото в „Хамлет“. Помислете как, когато се сблъска с истински духовното, последното може да се върне само към съмнение и несигурност, към безнадеждния въпрос: „Да бъдеш или да не бъдеш?“. За разлика от това, когато се сблъска със силата на злото, с материалните неща, Фауст утвърждава вътрешната сигурност в победата на връзката си с духа: „В твоето нищо се надявам да намеря Всичкото.“

Тези, които принадлежат към народите, които днес не искат да хулят достатъчно германските дела, сигурно са стигнали до същото заключение, което Ернест Ренан е изразил през 1870 г., когато са усетили естеството на това в развитието на германската култура. 70, че Германия е добавила нещо към развитието на човечеството по отношение на „дълбочина и обхват“, че „за тези, които са го преживели, е сякаш познават само елементарна математика в сравнение с тези, които владеят диференциалното смятане“.

Тази връзка на германската душа с поддържащата сила на световно-господаряващия дух е събудила в умове като този на Хердер съзнанието за световнозначимата задача на германската култура, за факта, че тази култура има принос за цялостното образование на човешката раса, доколкото това осветява възвишената цел да се работи „докато всичко се случи, докато геният на просвещението не премине през земята“.

Това съзнание стопля душата на Лесинг, докато пишеше несравнимия си завет за „образованието на човешкия род“, който издигаше всяко съзерцание на историята до преживяване на вечната духовна дейност на света чрез човешката душа.

И това съзнание живее и до днес в най-изящните умове на немския народ. Сега ще бъде показано как тази фундаментална сила на немския дух е довела до дълбок мироглед и поглед върху живота у отделните личности от деветнадесети век. Характеризира се истинският немски характер на Херман Грим; споменават се и по-малко известни личности, за да се покаже какъв е специфичният немски характер в мисленето, чувстването и преживяването.

Накрая се предлага как в наши дни съзнанието, идващо от източниците, в които германската същност е тясно свързана със силата на духа, може да живее в германския ум и как това съзнание може да се уповава на силата си в света на враговете, пред лицето на които трябва да се утвърди в нашите съдбовни дни.

17. Поддържащата сила на немския дух в светлината на духовната наука и с поглед към нашите съдбовни времена.

Уважаеми присъстващи! В миналото почти всяка година успях да изнеса лекция в този град в областта, която напоследък наричам духовна наука. Тъй като нашите приятели също поискаха подобно размишление в тези съдбовни времена, то ще бъде изнесено тази вечер. Но ще разберете, че в нашето настояще време, когато всички наши чувства, емоции и мисли са съсредоточени върху великите събития, върху онези събития, които изискват толкова много надежди, толкова много увереност, върху събитията, които несъмнено най-значимите събития се разгръщат сега, събития, които също причиняват толкова много болка и страдание. Ще разберете, че в това време такова размишление, особено ако то е основано на духовно-научния мироглед, трябва да бъде направено и с оглед на съдбовните събития на нашето време. Но не може да бъде моя задача да добавя още едно от многобройните размисли, които се излагат днес в лекции за нещата, които толкова мощно движат нашето време. По-скоро моя задача трябва да бъде да кажа, от гледна точка на духовната наука, от която винаги съм говорил тук, какво може да се каже накратко за нашето време именно от тази гледна точка.

Многократно е подчертавано, че настоящата борба, настоящата могъща борба, в която всъщност, освен по-малките племенни и езикови различия, 35 различни народа на земята воюват помежду си; често е казвано, че тази могъща борба е причинена преди всичко от съвременните търговски, икономически, социални и политически антагонизми и че е от първостепенно значение да се погледне ясно и енергично на реалността и въпросните ценности, а не да се замъгляват тези съображения с метафизични спекулации. От гледна точка на духовната наука, човек може само да се съгласи с такъв възглед и никога да не му се противопоставя. Но духовната наука иска да застане и на позицията на реалността. Това е един от начините, по които медитацията тази вечер ще се различава от онези, които толкова често се практикуват, тъй като тя взема предвид реалистичното напътствие

на нашите съвременници, като същевременно отчита, че тази могъща борба е, в края на краищата, част от целия ход на човешкото развитие, в което преди всичко действат велики импулси, които могат да бъдат постигнати само чрез духовно съзерцание. Може да се каже още: По онова време, когато германските племена от Централна Европа заплашваха южните империи, Римската империя в началото на Средновековието, само римските сфери на интереси със своите социални и политически намерения бяха изправени пред това, което щеше да дойде от Централна Европа. Разбира се, по онова време човек можеше с основание да говори по този начин. Но ако погледнем на нещата днес и преценим от по-висока гледна точка, както е необходимо днес, защото светът е напреднал, бихме видели, че ако тези борби не бяха се случили тогава, преустройството на Европа чрез тези борби, които първоначално бяха причинени от римските сфери на интерес, разбира се, се беше случило по определен начин - тогава цялото западно развитие до наше време би придобило различно лице. Това е едно нещо.

Другото нещо обаче е, че всеки, който следи интелектуалното развитие на народите, интелектуалното развитие в историята, трябва наистина да стигне до заключението, без да се отдава на никакви фантазии, без да спекулира, че това, което сега се води между тридесет и пет нации на земята, всъщност е със сигурност най-значимото нещо, което можем да си представим за настоящето. Не думите ще я разрешат, нито мислите и човешките философии, а храбростта на армиите. Но зад всичко това може да се види друга борба, борба на духовни сили, борба на светогледи. И без да навлизам в това, което често е било казвано, може би трябва да подчертая, че историята един ден ще сметне за най-абсурдното твърдение, че Централна Европа по някакъв начин е била непосредствената причина за тази световна война. Все по-ясно ще се вижда, особено когато се гледа от по-висока перспектива, че Централна Европа и по-специално германският народ са въввлечени в чисто отбранителна борба. Но ако погледнем тази отбранителна борба, тогава от определена гледна точка можем да видим как тази борба е част от една голяма, могъща отбранителна борба, която германският интелектуален живот, интелектуалните импулси, вече е трябвало да водят отчасти, и отчасти с все по-голяма сила, срещу това, което е и един вид интелектуално обкръжение на централноевропейския интелектуален живот. Това, което имам предвид, бих искал да характеризирам със симптом, който може да не ви се стори много смислен. Но човек би могъл да цитира много неща и винаги би намерил едно и също нещо. Това, което в много отношения причисляваме към най-великите и най-значимите неща, които духовният живот на съвременното време е възприел, се нарича „идеята за развитие“, „мирогледът за развитие“. И никой не се уморява да подчертава колко важно за цялостното развитие на духовния живот на човечеството е било, че хората са се научили да виждат как не отделните същества на света около нас стоят едно

до друго, а как са се развивали отделно; как може да се проследи поредица от развитие от най-нисшите същества до човека.

Този, който, изхождайки от най-дълбоките импулси на подкрепящите сили на германския дух, говори за подобно развитие в дълбоко вътрешен смисъл, не е никой друг, а Гьоте. И може да се каже, че от Гьоте насам германската култура е имала едно прекрасно, по един гьотеовски израз: духовно учение за развитието. Това духовно учение за развитието не е възприето нито в общия светоглед, нито в европейския светоглед. За разлика от това, са необходими пет до шест десетилетия, за да може общото съзнание на съвременното културно човечество да приеме учението за развитието - но под каква форма - под формата на дарвинизъм. Когато се каже нещо подобно, за мнозина днес то все още изглежда има шовинистичен оттенък. Но бъдещите времена ще го видят с цялата сила, която му е присъща. Дарвинизмът е придал на идеята за развитие материалистичен [утилитарен] уклон; и в този уклон, който му е бил наложен, идеята за развитие е била включена в съвременните културни идеи от изцяло английски мислител. И по-дълбоката германска идея за развитие определено е изправена пред необходимостта да се защити. В бъдеще светът ще осъзнае, че не е необходимо да се казва, че дарвинизмът е нещо погрешно, нещо неправилно, а че ще е необходимо да се вземат по-дълбоките основи, по-енергичните знания от източниците на германския интелектуален живот и за идеята за развитие. С други думи, ще е необходимо да се изковат оръжия, които могат да защитят духовните блага на Централна Европа срещу атаките, които се водят в безброй области, както в току-що споменатата област, срещу този централноевропейски интелектуален живот. И както не е важно, когато човек е в разгара на борба между народи, каквато съществува днес, да води война с едни или други думи, така да се каже, между отделни народи, независимо дали са думи на омраза или съчувствие, а по-скоро, както е много по-естествено, да заеме позицията, че трябва да защитава това, което признава за свое отечество, както защитава семейството си, без да омаловажава нищо друго, така и в областта на духовните борби, с които, както всичко показва, ще се сблъскаме в близко бъдеще по огромен начин, е важно да бъдем напълно пропити с това какви са силите на този централноевропейски, особено немски, интелектуален живот. В тези сили ще има оръжия, които ще са необходими в бъдеще. Не мога да навлизам в повече подробности, но бих искал да предложа, че настоящата борба с външни оръжия ще бъде само началото на това, което предстои по отношение на духовните борби, и че злонамерените, злонамерени, клеветнически възгледи, които се хвърлят срещу немската култура от всички страни, вече ни показват началото.

Ако сега искаме да говорим за тези неща от гледна точка на духовната наука, разбира се, наш дълг е поне с няколко думи да характеризираме тази гледна точка на духовната наука. Въпреки че днес, както и в други лекции, които също съм

изнасял в този град, не мога да навлизам в подробностите на тази духовна наука, която трябва да навлезе в развитието на времето и света като нещо ново, и въпреки че няма да мога да кажа нищо убедително в полза на духовната наука, все пак бих искал с няколко думи, с няколко гледни точки, да посоча какво иска духовната наука.

Духовната наука иска да бъде истинска наука за духа. Преди всичко тя иска да покаже как човешкият душевен живот, това, което наричаме нашата най-съкровена човешка природа, е свързан с истинския и истински дух, който тече и се вплита през природата и човечеството. И както естествената наука обновява светогледа на човечеството преди няколко века, така и духовната наука днес иска да навлезе в духовното развитие на човечеството по много подобен начин, макар и от различна гледна точка.

Бих искал да обърна внимание на следното: ако кажете на някой, който не знае нищо за химия, който никога не е чувал за химия и познава само вода – разбира се, можем да си представим такъв човек само хипотетично – че в тази вода, която е течна и гаси огъня, гаси огъня, има газ, който може да се отдели, а именно водород; този водород гори, той не е течен, а газообразен, така че човекът, който никога не е чувал за химия, може да сметне това за силно фантастична идея. Естествената наука е превърнала това в много обикновена, дори тривиална идея днес. Със сигурност е имало време, когато тези, които са твърждали подобни неща, са били смятани за фантазьори.

Днес, от друга страна, всеки, който не знае нищо за духовната наука, се смята за фантазьор, който казва: Когато имаме пред себе си човешкото тяло с душата му, то се представя по такъв начин, че не можем да разпознаем същността на това, което е пряко свързано с него, докато тази същност е вътре в самото тяло. Човек трябва да я отдели чрез духовно-научния метод, духовната душа от физическото тяло, както се отделя водородът от водата чрез химични методи, ако иска да я разпознае. Този духовно-научен метод не се осъществява във външна лаборатория, а в интимните процеси на самата човешка душа.

Но съществуват духовно-научни методи, чрез които човек може наистина да стане духовен учен, чрез които може да отдели духовната си душа от физическото тяло, така че тя да бъде отвън, както водородът е отвън водата. Но тогава духовният изследовател живее в тази духовно-душевна сфера. Той се научава да разпознава характеристиките и природата на тази духовно-душевна сфера, това, което преминава през раждането и смъртта в човека, това, което преминава през портата на смъртта в духовен свят и след това, след смъртта, свят с по-висше съзнание, със съзнание, което духовният изследовател се научава да разпознава, когато прилага духовно-научния метод към душата си, точно както химикът научава свойствата на водата, когато прилага химичните методи. Ще дойде време, когато хората ще

говорят за тези неща, както говорят днес за коперниковия светоглед, който също някога е бил смятан за фантазия, или за подобни неща.

Точно както днес духовният изследовател трябва да представи на човечеството истината, че в нас има духовно ядро, което преминава през портата на смъртта, за да се върне към повтарящи се животи на земята, към повтарящи се и повтарящи се животи на земята, така и един ден това ще бъде истина, както идеята за развитие във външната естествена наука се счита за истина днес. Ако днес това, което духовният изследовател казва, съвсем естествено се разглежда от много страни като сън, като фантазия, тогава онези, които са се потопили в тези неща, могат да посочат как в определен момент коперниканството, което е общопризнато днес, е било смятано за противоречащо на петте сетива. И така е и днес. Това, което духовната наука казва за повтарящите се животи на земята, за независимостта на душата и т.н., се казва, че противоречи на петте сетива. А ако вземете материалистическа гледна точка, ще кажете: животът на душата е затворен между раждането и смъртта.

Човек трябва да сравни такъв възглед с друг възглед, който все още е съществувал през Средновековието: че синият свод се извисява над нас, което е заключение, граница, пространствена граница. Съвременната наука ни показва, че тази граница се формира само от нашата способност да виждаме, че пространството се простира в безкраен свят, че ние сме вградени в безкрайно пространство на земята. Когато съвременната наука се заражда, синият свод е пробит и разпознат като нещо, което се предизвиква от човешкото зрение. Чрез духовната наука ще се разпознае, че границите, които се стремят да ограждат живота между раждането и смъртта, са като синия свод по отношение на пространството. Чрез духовната наука хората ще се научат да гледат отвъд този времеви свод, който е зададен от раждането и смъртта, и ще открият човешкия живот, вграден в линия на развитие, от която той излиза отново и отново.

Между земните животи се намират области на развитие от чисто духовно естество. И така, като се научи да преживява себе си по този начин, духовният изследовател има какво да заяви в духовната наука: в духовната и душевна сфера човешкото същество чувства, не чрез философски разсъждения, а чрез опит, връзка с реалния духовен свят, който обгражда физическото, от който духовната душа се освобождава - духовната наука говори за преживяване на духовния свят, духовен свят, в който се намират духовни същества, както физическите същества са около нас тук.

Може би все още е донякъде непопулярно днес, ако човек е задължен да представя тези основни понятия на духовната наука по този начин. Но ние живеем във време, в което човечеството живее във време на трансформация на цялото мислене. Точно както Коперник или Галилей трябваше да бъдат предвидени в зората на

съвременната естествена наука, така и в духовната наука може да се види нещо, което лежи, така да се каже, в лоното на нашето време.

Ако сега проследим германския духовен живот и наистина се потопим в него, тогава от гледна точка на духовната наука ще трябва да придобием много определена представа за германския духовен живот, за това, което постоянно се е разкривало в него. Не мога да навлизам в подробности сега, само по отношение на последните времена на германския духовен живот. Така, казах аз, особеността на духовната наука е, че духовният изследовател, чрез своя специален духовно-научен метод, се учи да преживява себе си в духовната душа, която е освободена от физическото тяло и сега познава себе си не във времето, а във вечността.

Нека видим, като визуализираме този духовен възглед, как най-немският от философите, Йохан Готлиб Фихте, бих казал, е живял своята вяра в безсмъртието и вярата си в душата. Фихте, подобно на своите съвременници, все още не е бил способен да има истинска духовна наука. Но как е черпил от духовния живот и е познавал този живот във връзка с живота на националния си дух, е показано в речите, които е отправял към своя народ в едно от най-трудните времена за Германия. Но днес не искам да говоря за това, а по-скоро за това как Фихте се е изразил например, където е искал да даде философски „насоки за блажен живот“ за своето учение за безсмъртието и душата. Там той казва:

Не мога да призная, че човек търси главното в безсмъртния човешки живот едва след смъртта. Най-важното за мен е да осъзнаем в този живот на тялото вътре в нас това, което преминава през портата на смъртта и след това отива в духовен свят и продължава да живее в него. Заради този невидим елемент, който живее в нас, аз искам да живея през този земен живот. Това все още не е духовна наука, но е зародиш на духовната наука. И този зародиш на духовната наука може да се намери навсякъде, където погледнем към плодовете на немския интелектуален живот. Навсякъде откриваме стремежа, копнежа да не се задоволяваме с абстракциите на мисълта, с външния дух на науката, от който се ражда науката на сетивата или комбинацията от чувственото. Немецът не търси само понятия и идеи, но и тяхната връзка с живия дух. Немецът се чувства трогнат, когато може да осъзнае, че науката не е външно усвояване на знанието, а че е истинският живот на знанието, към който се стреми, така че душата да общува с духа, който прониква и пронизва света. В реалната връзка с това, което духовно прониква и пронизва света, немецът иска да види идеала на своето познание, че не иска просто да усвоява идеи, не само понятия, наука, която е като образ на нещо външно. Той иска да има нещо в душата си, което тече като духовна жизнена кръв в него, като самия Бог, който живее в него. И това е изразено по-интензивно и мощно в творение, каквото никой народ по света няма; което може и да не е на върха на световното сътворение в художествен смисъл, но в начина, по който се изразява, в това, че германецът не се стреми към просто външна визуална връзка с духа, а към

конфронтация, духовно око в духовно око, с духа. Знаете, че под това творение имам предвид Гьотевата поезия на „Фауст“.

Не виждаме ли у Фауст как съзнанието му се отвръща от всичко, което е просто външно знание, какво е просто извеждане от нещо външно? Не виждаме ли как той се стреми към източника на живота, проявлението на духа; как се стреми да се изправи лице в лице с този дух? Как се отвръща от външното и се стреми да преживее свръхсетивните светове? Германецът никога не може да се задоволи с нещо, което е постигнал като знание. Това се вижда най-добре, като се погледне следното: началото на „Фауст“ на Гьоте е станало почти тривиално. То отразява настроението на Гьоте през 70-те години на 18 век. Виждаме как Фауст иска да се измъкне от едно знание, което не е свързано с живия духовен свят. Когато схванем цялата му дълбочина, ние се разтърсваме, когато Фауст изрича думите:

Уви, сега съм изучавал философия,
юриспруденция и медицина,
а за съжаление и теология
задълбочено, с голямо усилие.
Ето ме, горкият глупак,
и съм мъдър както преди!

Нека сега видим как се развива този немски интелектуален живот. Нека видим как Гьоте, през 1770-те години, копнее за появата на земния дух, за източниците на интелектуалния живот, за висше себепознание, което се постига чрез потапяне на душата в живата духовност на трансценденталния свят.

След това виждаме колко много са се стремели немските философи в това отношение след времето на Гьоте. Виждаме, че след като Гьоте написва своя „Фауст“, немската мисъл, немската поезия и немската музика се стремят да погледнат на нещата от най-дълбоките им източници. Виждаме появата на мислители като Фихте, Шелинг и Хегел; виждаме как те се свързват с Гьоте; виждаме как те създават нещо от знание, което би трябвало да е по-оригинално от всичко, което е било преди това, което също би трябвало да идва от самите дълбини на човешката душа; виждаме, че те създават философия; и когато вземем предвид, че Хегел е създал „естествено право“ и че Шелинг е публикувал медицинско списание, че всички тези умове са търсили обновление на науката, отчаяни от Фауст! Те са се стремели и да обновят теологията, защото всички са искали да бъдат богослови. Виждаме как цялото това величие, което все още не е оценено правилно, извира от фундаменталните сили на немския дух и може би можем да кажем: Гьоте би могъл да стои там, след като е видял всичко това да минава покрай него, и да каже: Това, което изпитвах в отчаяние тогава през 70-те години на 18-ти век, е било блестящо извадено от немския дух от изворите на живота! И нека предположим, че Гьоте е станал дори по-възрастен, отколкото е бил; нека предположим – и вярвам, че никой не би оспорил тази хипотеза – че Гьоте е

започнал през 1840 г. [или нека предположим, че е бил дори по-млад] да пише отново „Фауст“ след всичко, което се е случило междувременно в немския интелектуален живот, можем ли да повярваме, че началото на „Фауст“ около 1840 г. би звучало така:

Сега, слава Богу, изучих философия,
право и медицина, при Фихте, Шелинг, Хегел
и, слава Богу, теология,
с голям плам и усърдие,
и ето ме, мъдър човек,
толкова мъдър, колкото човек може да бъде.

Мислите ли, че началото на „Фауст“ би звучало така? Със сигурност не. Би звучало точно по същия начин, както през 1772 г. Точно по същия начин!

Но какво ни казва това? Свидетелства, че в същността на тази типично немска, гьотеанска идея за Фауст е да се разглежда всичко, което вече е постигнато, не като нещо, което може да задоволи индивида, а че в този немски духовен живот, където той се проявява именно в неговите представители, е вкоренен стремеж, че всеки индивид от своя страна трябва да премине през, във всяка епоха, едно вечно ставане, никога не бивайки завършен. Това е така, защото немският интелектуален живот може да опише схващането на духовното като истинско само ако духът е преживян. Но то никога не може да бъде преживяно, ако човек иска да го схване по установен начин. За да преживее духа, човек винаги трябва да се обръща към него по обновен начин. Но това е типично немска черта и същевременно е това, което може да се нарече „поддържаща сила на немския дух“.

Не понятия, не идеи, не нещо, придобито с разум, е това, към което се стреми германецът, а това, към което трябва да се стреми, е това, което може да бъде схванато отново по всяко време в първоначална сила. Не духът в ковчег, а вечно живият дух се стреми. Така че можем да кажем: Вярно е, че не виждаме архетипно германски стремеж в по-старите времена по същия начин, както виждаме духовната наука днес. Но виждаме семената; в това, което живее в най-доброто, виждаме същия стремеж към пряко преживяване на връзката с духа. Това винаги се наблюдава отново. Това означава: предполага се истински живот на духа, в който се намира индивидът. Това означава: поддържащата сила на духа живее в него по такъв начин, че те водят таен диалог, че той е докоснат от това, което германският дух иска от него. И това виждаме да продължава да действа дори там, където германският интелектуален живот е бил изтласкан обратно върху себе си от атаки отляво и отдясно, отгоре и отдолу; виждаме как оригиналният германец, носен от истинския дух, продължава да действа. Бих искал да спомена само едно от многото явления, които биха могли да бъдат цитирани от втората половина на деветнадесети век.

Един от най-важните представители на немския дух през втората половина на деветнадесети век, който днес все още не е напълно признат, е Херман Грим, син на единия, племенник на другия от братята Грим, великите изследователи на митове и легенди, изследователят на немския език. Херман Грим е известен най-напред като немски културен историк, като историк на изкуството. Ако сега се задълбочите в историята на изкуството на Херман Грим, ще се натъкнете на нещо своеобразно. В трудовете на Херман Грим няма нищо от това, което би могло да се нарече педантична ерудиция, от външна систематика, а има нещо, което изначално извира от духовното. Най-важното, което човек може да извлече от произведенията на Херман Грим, трябва да се чете между редовете, трябва да се усети от казаното. Защо? Защото в Херман Грим живее поддържащата сила на немския дух, която е съживена от него и чрез която той се оставя да бъде нашепнат във всеки отделен случай чрез вдъхновение за това, което има да каже за дадено художествено явление. Така че човек не може да не усети близостта между този, който пише, и този, който го вдъхновява, човек усеща жив разговор на германския национален дух с този, който ни говори чрез книгите си от гледна точка на историята на изкуството. Този Херман Грим се е подготвил по особен начин за своята професия в областта на историята на изкуството. В младостта си е написал новели, а също и един значителен роман. Признанието за тези неща също принадлежи към живото германско интелектуално наследство. Защото не заради германския им характер те са забравени, а защото отвън са били отправени атаки срещу германската интелектуална собственост.

Ще опиша накратко една от новелите на Херман Грим. Ще видим скоро каква е целта ѝ. Новелата се казва „Певицата“. Представена ни е много красива характеристика на жена. Виждаме мъж в обкръжението на жената. Мъжът е дълбоко влюбен в жената; жената се облича повече в благородно флиртуващо същество. Той страда ужасно. Херман Грим е написал така наречената новела от първо лице с тази новела. Това, което той пише, е сякаш историята е разказана от човек, който живее в съседство с двойката и преживява всичко, което се случва. И така, в новелата авторът – но в действителност, разбира се, негов приятел – описва събитията, които се случват. Кокетното поведение на певица най-накрая подлудява влюбения. Той се дистанцира от нея. Не може да понесе ситуацията. По-късно приятелят му го среща отново и вижда, че той напълно се е разпаднал. Той го приема в къщата си и вижда, че този човек е стигнал до ръба на гроба заради любовта му. Той вижда, че е на ръба на самоубийството всеки момент. Затова го отвежда в къщата си. Но вижда, че е необходимо певицата да дойде там. Той я довежда. И ето, докато се приближава към къщата с певицата, която трябва да дойде като последна надежда на нещастника, така да се каже, те чуват изстрел. Нещастният влюбен се е прострелял, той е мъртъв. Съдържанието на новелата е чудесно красиво в своите характеристики; но това не е важно за мен сега. Важното за мен е какво се случва с

певицата сега, след като е намерила само мъртвия, самоубийствен любовник. Певицата остава в къщата на приятелката си известно време. Тя обяснява на приятелката си, че не може да остане в тази къща, че преживява ужасни неща в тази къща. Приятелят, на когото разказва преживяванията си, разбира се, не вярва в това; той е рационалист. Той мисли така, както мислят рационалистите на днешно време. Затова тя го моли да бди с нея една нощ. И там той се убеждава в това, което се случва с тази жена в резултат на смъртта на любовника ѝ. Той сам вижда как жената се изправя. Вижда фигура да влиза през вратата; тоест, разпознава я само по думите, не вижда фигурата, но чрез това, което вижда жената, се убеждава, че това наистина е субективно, но истинско преживяване, че жената наистина е в контакт с мъртвите, че това е въпрос на действие на съдбата, която хвърля лъчите си върху смъртта.

Не защото искам да използвам художествено произведение, за да докажа духовната наука, а защото духовният учен трябва да каже: Херман Грим описва като експерт по духовна наука, Херман Грим иска да опише, че съдбата на човек не се разбира само между раждането и смъртта. Тази новела е чудесно трогателна, дълбоко трогателна, защото описва живота на човек след смъртта.

Това не е временно явление в писането. В своя велик културно-исторически роман Херман Грим отново описва женски персонаж, който също трябва да преживее смъртта на любимия си. Той описва колко реална е смъртта, как настъпва смъртта на героя, как духовната фигура се издига от физическата фигура. Сега Херман Грим описва как - подходящо - тази фигура навлиза в духовния свят и как остава връзка между мъртвите и това, което се издига от физическото тяло на героинята. Описвам тези неща, защото те показват как в немската литература, където човек се сблъсква с представители на германския дух, поддържащата сила на германския дух действа по такъв начин, че романистът, романистът, също може да го направи, ако иска да се издигне в света на реалната, свръхсетивна реалност. Показва ни се как най-добрите умове не се спират на външната, видима реалност, а как следват човешката душа в духовния свят. Тези представители на германския характер все още не са имали духовна наука, но душите им са били така насочени, че са усещали поддържащата сила на германския дух, която иска да отведе германския характер към преживяването на духовното. Следователно, човек може да има най-силна увереност в развитието на духовната наука, когато се вгледа в това, което се крие като зародиш на тази духовна наука в немския идеализъм, в немския копнеж не по абстрактното, а по живия дух, който живее в свръхсетивния свят, точно както минералният свят, растителният свят и животинският свят живеят в сетивния свят около нас. Това свидетелства за факта, че да си немец означава да си свързан по много специфичен начин като отделно човешко същество с цялостния духовен живот. И в това отношение немският опит не само лесно се разбира погрешно, но и бива атакуван и ще бъде атакуван отново и отново. Не е лесно за немския опит,

който е по-дълбок от всичко, което се е развило около него, да се заеме с оръжията, с които немският интелектуален живот, който е бил притиснат в ъгъла, ще трябва да се защитава в течение на хилядолетия срещу враждебните сили, идващи отвсякъде чрез условията на живота.

Какво тогава произтича от тези оригинални немски духовни импулси? Те може би могат да бъдат характеризирани най-добре, като се посочи по-старо време. Този немски духовен живот не се е появил за първи път с този характер в днешно време, а вече през Средновековието. Ако се върнем към мистика Ангелус Силезиус, той е оставил много изказвания. Едно особено значимо изказване е там, където казва: „Не аз като човешка душа изпитвам смъртта, в дълбините на моята човешка душа обитава Бог, а Бог изпитва смъртта в мен.“ Дълбочината на такова изказване не е очевидна веднага. То доказва първичното немско мислене, чувство и усещане, което изпитва в себе си същество със световния дух, който прониква и преплита всичко. Нека само помислим за думите на Фауст:

[Ehrlicher Geist, du gabst mir, gabst mir alles,
Warum ich bat. Du hast mir nicht umsonst
Dein Angesicht im Feuer zugewendet.
Gabst mir die herrliche Natur zum Königreich,
Kraft, sie zu fühlen, zu genießen. Nicht
Допускаш само студени, учудени посетители,
Позволи ми да погледна в дълбоките им гърди,
Като в пазвата на приятел.
Ти водиш рода на живите
пред мен и ме учиш на моите братя
В мълчаливия храст, във въздуха и водата.

И когато бурята в гората реве и скърца, Гигантският смърч се прекатурва, смачквайки съседните клони, И съседните стволоче, помитайки надолу, И хълмът гърми кухо с падането си; Тогава ти ме водиш към безопасната пещера, показваш Тогава себе си и моята тайна на гърдите, дълбоки чудеса се отварят.)

Това е, което германецът винаги е търсил в най-добрите си представители. Това е, което е търсил: да намери истински в душата си, да намери в най-дълбокото си същество живия дух, да живее заедно с този жив дух. Така че Ангелус Силезиус, в цялата си особеност, вече излага велики идеи за безсмъртие, когато говори за преживяването на смъртта. Защото Бог може да се усети само като жив. Но този, който преживява Бога по този начин в себе си, знае, че е безсмъртен. Защото Бог трябва да е безсмъртен, следователно смъртта може да бъде само привидност. От това чувство на германската душа произтича дори разбирането за безсмъртния живот за тази германска душа. Но това е, което е дало на тази германска душа тази сигурност, тази твърда основа в нейното развитие. Това е, което винаги е доближавало тази германска душа, от всички национални души, най-близо до това,

което днес наричаме духовна наука. Бих искал да ви запозная с това от определена гледна точка.

Нека сравним този немски духовен живот с източния духовен живот, не в неговите по-нисши области, а нека се издигнем до най-висшите области на руския духовен живот. Нека се опитаме да си представим един от най-изявените руски умове, Соловьев. Соловьев, който наистина е взел всичко, което е било в руския интелектуален живот, в душата си и го е върнал като мироглед – не само като това, което се нарича „философски мироглед“, а по такъв начин, че човек да усети как руският живот вибрира – е дал нещо, което е живяло в тази дълбока душа. Тук мога да се позова само на неговите произведения, само малка част от които са преведени, не мога да навлизам във всички тях. Но бих искал да отбележа, че този философ, който е запазил вярата си през целия си живот – вярата, която живее в много руснаци, този западноевропейски живот, а и централноевропейски живот, е умиращ живот, чието обновление може да дойде само от Русия. Той живее според тази грешка. Но тази грешка придава на неговата философия особен характер. И отново и отново, във въодушевяващи речи, Соловьев уверява своя народ в творческите и поддържащи сили в него. След това дойде краят на живота му. Соловьев завърши живота си, като все повече стигна до оскъден мироглед, който ще характеризирам, като го сравня с това, което съществува в подобна област в немския мироглед.

Нека видим какво живее в германския мироглед: това е сигурността, че човешката душа може да живее заедно с духа на света, че може да води диалог с духа на света. Видяхме това в представителната фигура на Фауст. Соловьев не говори за сигурността на духовния опит по начина, по който човешката душа говори от германската природа. По-скоро той говори така: Да, руският народ има велика мисия, но тя се изпълнява от божествено същество от другия свят, което чрез благодат завладява руския народ и му дава неговата мисия. Бог трябва да действа в руския народ. И руснаците чакат чудото, един бог, един вид проявление на Христовата светлина, да се появи и да призове руския народ към неговата задача. В централноевропейската духовна култура хората знаят, че могат да преживеят душата си, могат да преживеят Бога в душата си. Соловьев чака това, което го тласка, подтиква и подтиква отвън; той чака чудото. Но сега, в годината на смъртта на Соловьев, забележителното е, че Соловьев се яви пред петербургската публика с реч, която сигурно е била чудесно трогателна, защото от думите му говореше нещо дълбоко емоционално, което толкова убеди публиката, че тази сила на убеждаване премина върху хората като магическо дихание. Той каза: „Всичко, в което някога се е вярвало, че човечеството е способно да намери нещо в себе си, което би го изкупило, което би го довело до божествено състояние, е суетна измама и илюзия. Всичко, което е измама, е това, което вярва, че човечеството някога ще намери силата в себе си да изпита божественото чрез това, което е сега. Не, подчертава

Соловджоу, всичко, което човечеството има от силата сега, всичко, което има от привидно най-висша култура, трябва да погине. „Целият свят лежи в руини“ - такива са думите му - защото в днешното човечество няма нищо, което би могло да доведе това човечество до духовна цел. Едва когато всичко е погинало, Богът, който изкупва душите, ще се намеси отвън на разтворената земя, погиналата земя. Не можем да намерим нищо в душите си, което да ни сочи към нещо, което бихме могли да търсим самите ние.“

И той описва подробно какво очаква. Като в мощно видение, той вижда как азиатските народи се приближават, вижда как те воюват срещу Европа, вижда как през двадесети, двадесет и първи век християнството ще е упаднало до такава степен, че само една десета от тези, които са на земята, ще бъдат все още християни, докато целият свят ще бъде злят от суров, материалистичен мироглед, който се излива върху света, защото „целият свят е в състояние на разпад“. Онзи, който е слушал какво е говорил най-великият философски ум на руския народ с дълбока вяра малко преди смъртта си, само седмици преди смъртта си, би могъл да попита: Какво е могло да вдъхнови починалия да каже: Душата ми, чрез собствената си сила, е загубила цялата вечност.

Нека вместо това разгледаме завещанието на един германец. И днес има хора, които се присмиват на знаменателното завещание на Лесинг „Образованието на човешката раса“, в което той описва как развитието продължава през всички времена, как душите се завръщат. Защото Лесинг е първият, който е включил доктрината за повтарящите се земни животи в германския духовен живот. Хората често казват: Е, да, Лесинг е бил велик човек, но когато е написал това „Образование на човешката раса“, той е бил вече старец. Е, хората винаги подреждат това, което искат да признаят, както искат. Но Лесинг не е отслабнал, а по-скоро се е издигнал до дълбоко чувство за това пряко общуване, това говорене на човешката душа с живия дух, който излива своята поддържаща сила върху душата на индивида, така че индивидуалната душа да може да живее с нея в поддържащата сила на германския дух. Лесинг е казал нещо подобно на следното като заключителни думи на завещанието си: Не е ли ясно на душата ми от това, което преживява в себе си, че трябва непрекъснато да се връща към нов живот на земята, за да продължава да учи нови неща и да се развива все по-високо? Това би отнело много време, е, не е ли вечността моя? - Това е, което Лесинг извлича от дълбините на самата човешка душа, това е, което той залага в завещанието си. Това е духовна култура, която се свежда до различни думи от тази, която казва: Никога няма да намерим силата от самата човешка душа.

От такова съпоставяне на различни настроения човек ще разбере, че на Изток се утвърждава руското духовно настроение, което стои без разбиране по отношение на случващото се в Централна Европа и което не пренебрегва всичко, което се очертава тук като жив духовен живот, а винаги говори за разлагащата се култура на

Запада. Така така наречените интелектуалци оправдават от духовна гледна точка това, което винаги са възнамерявали да правят срещу Запада, включително и политически. Ужасната война, в която сме въввлечени, е причинена както от настроенията на Изтока, така и от външни интереси. Но тези настроения няма да изчезнат с тази война. За да се приведе в действие германският интелектуален живот, ще е необходимо да се изковат оръжия от духа, от който най-великите умове на Централна Европа са взели оръжията си, защото тази конфронтация с духа трябва винаги да се подновява.

И как, по един напълно естествен процес, враговете на този немски интелектуален живот трябва да бъдат обкръжени – можем да видим това, ако погледнем как се разбира немският интелектуален живот, немският интелектуален живот, който успях да скицирам в рисунка с въглен, предмет на много дискусии. В защита и в опит да разбере този немски интелектуален живот, бих искал да припомня един западен дух, който наистина принадлежи към най-добрите [западни духове] на деветнадесети век, американец, който е писал на английски, Емерсън. Той наистина не е човек, когото да се призовава, когато човек иска да опише контраста между западния и немския интелектуален живот, основан на предразсъдъци. Емерсън изобразява англичаните като хора от първия свят; но странно, той поставя германците по-високо. Въпреки описанието на Емерсън на англичаните като хора от първия свят, той казва:

Англичаните не оценяват дълбочината на германския интелектуален живот.

Германецът мисли за Европа.

Но сега бих искал да спомена нещо друго, което е много характерно от гледната точка, на която основах това размишление днес. Емерсън написа две прекрасни есета, едното за Шекспир и едното за Гьоте. За съжаление, хората днес четат само с половин ум, но би било интересно, ако редица хора наистина направиха това, което ще предложи. Би било интересно да се включат в есетата, които Емерсън написа и които носят заглавието „Представители на човешката раса“, като прочетат двете есета, едното за „Шекспир или поетът“, другото за „Гьоте или писателят“. Няма да повярвате, че съм толкова брутален, или, може да се каже, толкова „варварски“, че искам да очерня Шекспир по някакъв начин, или че не го почитам в най-висока степен като един от най-великите поети на човечеството. Това е той, и за Емерсън. И Емерсън заявява, че ако искате да характеризирате поета, трябва да назовете Шекспир представителен поет. За сравнение, трябва да наречете Гьоте представителен писател. Сега човек не трябва просто да чете какво има там, а трябва да усети от думите какво е преминало през цялата душа на представящия, когато е давал характеристиките. Емерсън се опитва да представи Шекспир като представител на поета като цяло, въз основа на характеристиките на английската национална душа, а след това Гьоте като представител на писателя като цяло. И Емерсън се стреми да извлече чертите, които човек трябва да вземе предвид, ако

иска наистина да характеризира Шекспир вътрешно. И при Емерсън е така, че когато се сблъсква с някаква външност, той характеризира единствената външност с цялата сила на думата, сякаш няма нищо друго, той се потапя в индивидуалната външност. В Шекспир, когато обсъжда Шекспир, в Гьоте, когато обсъжда Гьоте. [Това е специален дар.] И какво се стреми да изрази той, когато съзерцава Шекспир, Шекспир поетът, [когото той смята за най-изящния поет и този за най-изящния от англичаните, а този за най-изящния от народите]? Той се чувства длъжен да каже, докато характеризира Шекспир: Оригинален ум не е, както обикновено се смята, този, който създава всичко от себе си, а този, който работи като Шекспир, който отива навсякъде и взема интелектуалната собственост, която може да намери. И сега той показва как цяла Англия е мислила като Шекспир, как той е бил само ехото на своя народ. От друга страна, той се опитва да покаже как Шекспир е използвал френски и италиански източници, как е събрал всичко заедно, за да стане Шекспир, как е станал великият човек, като е организирал великите интелектуални блага от други светове и други народи. До това стига Емерсън чрез Шекспир. И бих искал да ви прочета няколко характерни думи:

Великите мъже се отличават повече с всеобхватния си ум [и] с височината на гледната точка, от която гледат надолу, отколкото с оригиналността си. Ако изискваме онази оригиналност, която подобно на паяк плете собствената си мрежа от собствените си вътрешности, която сама намира глината, оформя камъни от нея и издига къщата, тогава великите мъже в никакъв случай не са оригинални. Същността на истински ценната оригиналност не се крие в несходството с другите.

Така Емерсън характеризира Шекспир по такъв начин, че да покаже: Трябва да покаже защо Шекспир е толкова неоригинален. „Същността на истински ценната оригиналност не се крие в несходството с другите.“

И една поговорка, на която трябва да се отдаде особено голяма стойност в характеристиките на Шекспир от Емерсън, е следната, която не е казана от мен, но Емерсън говори така за Шекспир:

Сред писателите се е превърнало в практическо правило, че щом някой е показал способността си да създаде нещо оригинално, той може дискретно да открадне произведенията на други.

Така че, когато характеризира един от най-великите улове на световния ред, Емерсън не се нуждае от нищо друго освен да извини Шекспир за това, че е оригинален, дори като краде от другите и комбинира откраднатото. Трябва да се вгледаме малко по-дълбоко в импулсите на човешкото развитие, когато се намираме в такъв знаменателен световен период като днешния.

И тогава обръщаме страницата, особено в красивия превод на Херман Грим, който той е направил на есетата на Емерсън за Шекспир и Гьоте. Нека сега се обърнем към Гьоте. Отново Емерсън се задълбочава в Гьоте, погълнат от същността на Гьоте, сякаш нищо друго не съществува. И какво идва на ум на Емерсън сега, за да характеризира Гьоте като представител на писането? Той измисля следните думи: Цялата природа, всеки камък, всичко, което е и ще бъде, се стреми да бъде

изразено. Целият свят се стреми към изразяване. И благодетелстваните човешки души, на които другите души не могат да подражават, които следователно стоят сами, те намират думите, за да изразят, борейки се със световния дух, това, което се бори със световния дух.

С Шекспир, Емерсън описва как той [прави препратки навсякъде].

С Гьоте той описва как самият Гьоте е свързан със световния дух, който действа в отделните сфери на природата. Сравнете едното с другото. За Гьоте Емерсън казва: В моите очи писателят е човек, чието място е било предвидено в изграждането на света.

В директен контраст с началото на света, той посочва Гьоте. Шекспир, според него, трябва да бъде извинен. И освен това казва за Гьоте:

Позицията, която е заел, не е негова заслуга, но той е влязъл в света от раждането си като свободен, [надзираващ] гений.

За Шекспир той казва:

Лесно е да се види, че всичко най-хубаво, което някога е било написано и направено по света, не е дело на един човек, а продукт на огромно, съвместно усилие, в което хиляда като един, всички водени от един-единствен импулс, са си подавали ръка.

Шекспир е обяснен изцяло извън средата, извън света, който го заобикаля. Относно Гьоте, Емерсън казва:

Той е само око и инстинктивно се обръща към мястото, където се крие истината. Кажеш нещо и той веднага ще разбере дали е истина или лъжа. Мрази го да повтаря бабините приказки, дори и да са се радвали на добросъвестността на човечеството от хиляда години, и да бъде изправен пред глупак от тях. Никой друг не е нужно да напруга очите си, за да му покаже той дали нещо е истина или лъжа.

Вярвам, скъпа публика, че човек може да почувства нещо дълбоко и смислено, като сравни есето на Емерсън за Шекспир с есето му за Гьоте; навсякъде ще усети, че този американец е имал известно право да каже: „Англичаните [не оценяват дълбочината на немския интелектуален живот. Немецът мисли за Европа.] Той се опита да го проумее, но проучвайки го, той усети нещо от това, което днес искам да характеризирам като живите сили на немския дух, които проникват във всяка отделна душа; не онази сила, която произтича от общността на човешките същества, а от прякото общуване на индивидуалната душа с духа. И човек може да усети как Емерсън е пропит с тази поддържаща сила на немския дух, когато в края на размишлението си върху Гьоте той изрича думи, които трябва да се приемат с чувство, а не само с ума. В края на размишлението си върху Шекспир Емерсън казва:

Трябва да се признае, че това бяха само несвършени истории на несвършени хора. Светът все още чака поета-свещеник, помирителя, който, за разлика от Шекспир, не играе, който, за разлика от погребващия труп Сведенборг, не търси в гробове, а който ще вижда, ще говори и ще действа с еднакъв ентусиазъм. Защото знанието ще придаде блясък на слънчевата светлина; справедливостта е по-красива от тайните предпочитания, а любовта е съвместима с всеобхватната мъдрост.

Какви чувства вдъхва Шекспир у Емерсън? Чувството, че трябва да чакаме идването на този, който ще донесе помирение.

Какво вдъхновява у него съзерцанието на Гьоте? В края на съзерцанието той казва: Тайната на гения е да не толерираме лъжата, да превърнем всичко, което осъзнаваме, в истина; в изтънчеността на съвременния живот, в изкуството и науката, в книгите и в хората, да събудим вярата, сигурността и доверието и да почитаме всяка истина, когато започваме и когато завършваме, докато вървим напред и докато продължаваме напред, не само като я познаваме, но и като я превърнем в правило за действие.

Така не само Гьоте, но и Шекспир са вдъхновили Емерсън да не чака никого. А думите, които току-що прочетох, са предшествани от следното:

Ние също трябва да напишем свещени писания, за да съединим отново небето и земята.

Днес бихме казали: Трябва да се потопим в духовната наука, в това, което може да бъде човешката наука. Но Емерсън не схваща дълбочината на немския интелектуален живот и е фундаментално враждебен към него.

Именно затова обаче германският интелектуален живот ще бъде в един вид отбранителна позиция още дълго време. Защото той преживява странни неща дори с онези, за които се твърди, че се опитват да проникнат в този германски интелектуален живот. Бих искал да ви дам и пример за това.

Тези, които са сравнително запознати с интелектуалния живот на близкото минало, може би са се изненадали, че толкова големи надежди са били възлагани на някои германци, преди тази война да научи хората, да речем, на някой като Ромен Ролан, на различен урок. Хората, които са му се възхищавали, до известна степен представляват прекъсване в интелектуалния живот на настоящето. Тези, които са му се възхищавали, не са могли наистина да разберат как е могъл да говори толкова презрително за германците след избухването на войната. Наистина е имало възможност да се прочетат странни статии в Германия за Ромен Ролан. Ще спомена само едно произведение на Ромен Ролан, „Жан-Кристоф“. В този роман Ромен Ролан изобразява един германец, но след малко ще видите как. Дори това описание на Жан-Кристоф е казано: то е дадено от човек, който никога не е бил докоснат от истинската вътрешна сила на духовния живот. Какво е Жан-Кристоф в двутомния роман? Това е немски музикант и как той се развива в своята немскост. Ромен Ролан иска да опише точно това. И той наистина описва нещо, да, не може да се каже другояче, освен хаотична смесица от съдбите на различни германци като Бетовен, Рихард Щраус, Вагнер, Густав Малер и т.н. Всичко това е смесено по най-невъзможния начин и това придава напълно невъзможния характер на Жан-Кристоф, който е бил толкова възхищаван, но който се показва като нищо повече от резултат от неспособността на един творец да се изправи срещу реалността, която не само регистрира външната природа, но и прониква в дълбините на съществуването и може да види невъзможността за смесване на такъв хаос.

Напълно осъзнавам, че може да има много хора, които ще интерпретират това, което ще кажа за Ромен Ролан, като „варварско“. Но вярвам, че мога да се справя с това, което тези хора защитават от привидната си естетическа превъзходство, когато става въпрос за преценка на особената естетическа и артистична природа на хора като Ромен Ролан. [Това няма нищо общо с казаното от Шилер на Гьоте: „Хората казват, че има нещо неморално във Вилхелм Майстер. Не, героите са такива, каквито трябва да бъдат.“] Защото при Ромен Ролан никога не знаеш какво казва авторът и какво казват героите му. Следователно, това, което казват героите му, може да се разглежда като отношението на самия Ромен Ролан. Това отношение ни се среща навсякъде, където той говори за немскост. Например, той описва бащата на Жан-Кристоф.

Сега ще цитирам само няколко важни неща, които можем да кажем, че са скорошната преценка на един французин за германския характер. И ще цитирам доказателства, защото имаше хора, които казаха: Този роман е първият велик акт от 1870 г. насам, който ще доведе до помирение между германци и французи. Никой политически акт не е толкова важен за това помирение, колкото романът на Ромен Ролан, така казваха хората. Е, всеки, който прочете романа, ще се съгласи с мен, ако аз не съм съгласен. Не може да се каже, че Ромен Ролан не е искал да каже това, което казват героите му, просто трябва да се погледне на това от художествена гледна точка. Защото това, което чуваме от този Ромен Ролан, този „помиритель между германщината и френщината“, наскоро ни беше представено по най-клеветнически начин като германско „варварство“ от Запада. Така се казва за бащата:

Той беше добър оратор, добре сложен, макар и малко едър, и от типа, който се смята за класическа красота в Германия: широко, безизразно чело, силни правилни черти и къдрава брада: Юпитер от бреговете на Рейн.

След това той характеризира редица камерни музиканти, които смята за типични за немската камерна музика, по следния начин:

Те не свиреха нито много точно, нито много в такт; но никога не се отклоняваха от релси и вярно следваха посочените изразителни маркировки. Те притежаваха онази музикална лекота, която изисква малко, и онова съвършенство в посредствеността, което е в изобилие у расата, наричана най-музикалната в света.

Ромен Ролан характеризира чичо Теодор, доведения син на дядото на Жан-Кристоф, по следния начин:

Той беше съдружник в голяма търговска къща, която имаше бизнес връзки с Африка и Далечния изток. Той беше типичен пример за новия тип германци, които подигравателно отхвърлят стария идеализъм на расата и, опиянени от победата, практикуват култ, доказващ, че не са свикнали да живеят под този знак. Но тъй като е невъзможно внезапно да се промени вековната природа на един народ, потиснатият идеализъм продължаваше да се появява отново в езика, поведението, моралните възгледи и цитатите на Гьоте по повод на най-малките вътрешни събития; и така, чрез странния опит да се съгласуват почтените принципи на старата

германска буржоазия с цинизма на тези нови търговци, се получи странна смесица от съвестност и личен интерес, смесица, която има доста гаден мирис на лицемерие, което се свежда до превръщането на германската сила, алчност и преследване на личен интерес в символ на всичко правилно, на всяка справедливост и истина.

Това е описанието на Ромен Ролан за някои германци. Чували сме го отново чрез Ромен Ролан. Но след това ни се разказва за самия Жан-Кристоф:

Липсваше му онзи послушен германски идеализъм, който отказва да види и не вижда това, което би му било неудобно да открие, от страх да не разруши комфортното спокойствие на преценката си и комфорта на живота си.

Разбира се, Ромен Ролан вижда немския идеализъм, но иска да го покаже в светлината, която според него е истинската светлина. Той иска да характеризира този немски идеализъм донякъде и там казва за този немски идеализъм – тъй като Ромен Ролан е добър музикант, приятелите му твърдят, че разбира особено добре немската музика, той може да се позовава на нея – Ромен Ролан се стреми да характеризира немския идеализъм като това, за което германците се заблуждават като синя мъгла, която германците се страхуват да видят и затова идеализират. Той вижда в него нещо, с което германците маскират всякакви неща, за да не видят реалността. След това казва:

Германците не са идеалисти, защото фалшифицират чувствата си.

– той говори, моля да бъда чут, той говори така, сякаш това е характерно за Шуман и Вагнер – не това е проблемът в музиката, че идеализмът фалшифицира чувствата, а че чувствата са фалшиви, това е показано у Шуман. Германецът се чувства фалшив. Това са думите на самия Ромен Ролан:

Но именно неговият пример доведе Кристоф до осъзнаването, че най-лошата фалшивост на немското изкуство не се крие там, където художниците искат да изразят чувства, които не изпитват, а по-скоро там, където изразяват чувства, които изпитват, но които сами по себе си са фалшиви. Музиката е безмилостно огледало на душата. Колкото по-наивен и доверчив е един немски музикант, толкова повече разкрива слабостите на немската душа, нейната несигурна основа, нейната [мека] чувствителност, липсата на откровеност, нейния донякъде крив идеализъм, нейната неспособност да види себе си, да се осмели да се погледне в лицето.

Той иска да стигне до самата същност на този немски идеализъм. Ето защо той се позовава на г-жа фон Щал, която някога е характеризирала германците, както съобщава Ромен Ролан. Тя е казала:

Те са добре възпитани. Използват философски разум, за да обяснят най-нефилософското нещо на света: уважението към властта и привикването към страх, което превръща уважението във възхищение.

Ромен Ролан се позовава на тези думи на г-жа фон Стаел.

Кристоф откри това чувство и в най-големия, и в най-малкия [в Германия]

— казва той. И след това, за да каже нещо доста характерно за германците, добавя: от Вилхелм Тел, преднамереният, дребнав буржоа с мускули на портиер, който, както казва свободният евреин Бьорне, „за да помири честта и страха, ходи с наведени очи пред поста на „скъпия господин“ Геслер, за да може да се позове на факта, че този, който не се е подчинил, не

е видял шапката“, до едрия, седемдесетгодишен професор Вайсе, един от най-уважаваните учени в града, който, когато един лейтенант го подминава, бързо му отстъпва място на тротоара и слиза на пътя.

Той мразеше бруталния милитаризъм, който усещаше да го тежи, всички тези саби, дрънчащи по тротоара, онези пирамиди от пушки и оръдия, разположени пред казармата, готови за огън с насочени дула към града.

Чуваме всичко това отново сега. Романът вече съдържа същите думи, които чуваме отново сега, с единствената разлика, че по-късно французите вече не са смятали, че дулата са насочени само към техните собствени германски градове, а са усещали, че могат да бъдат насочени и другаде.

Но не може да се каже, че Ромен Ролан е напълно несправедлив към германците, които той характеризира по този начин. Той наистина намира, че тези германци нямат нищо от истинския естет. В музиката той им приписва известен талант.

Нарича мисленето „ясно, но мъгливо“ и т.н. Но според този французин, който се смята за един от най-добрите умове във Франция днес, германците нямат много чувство за красота. Той описва едно германско момиче: „Носът [празнината в текста] горе от едната страна, долу от другата.“ Това, според него, е типичното германско момиче. Моля ви също да помислите върху следните думи:

Германците имат късмет в своята толерантност към физическите несъвършенства: те успяват да не ги виждат; дори могат да ги украсят с доброжелателно въображение, откривайки неочаквани връзки между [лицето], което искат да видят, и най-великолепните примери за човешка красота.

Това се отнася за лицето с носа, което току-що описах. Нямах да е нужно много убеждаване, за да накара стария Ойлер да заяви, че внучката му има носа на Юнона Лудовизи.

Но не може да се каже, че Ромен Ролан е или иска да бъде напълно несправедлив. Той също така хвали там, където иска да хвали, и разпознава в германския характер това, което вярва, че може да признае. Например, след като е показал как този Жан-Кристоф, който е толкова талантлив човек, че не може да го понесе в германския свят, се стреми навън, защото такъв гений не може да процъфтява в германския свят. След като показва това, той най-накрая го кани да бъде гост на професор, когото иска да изобрази като типичен германец. И това, което се разгръща в присъствието на този германски професор, е къде Ромен Ролан наистина хвали германците, намирайки нещо похвално в тях. Виждате ли, професорът полага големи усилия икономката му да приготви възможно най-добрата храна. И тя, толкова убедена, че е постигнала велико изкуство, оставя вратата откритата, за да види как господата се наслаждават на храната си. Това беше изложба на незабравима, честна, неподправена немска кухня, с ароматите на всички билки, гъстите сосове, подхранващите супи, образцовите месни ястия, монументалния шаран, киселото зеле, гъските, домашните сладкиши, хлябовете с анасон и кимион.

Виждате, че той също има какво добро да каже за германците! И той особено се възползва от храната, която вече е взета, и от това, че трябва да бъде описан истински германец, пеещ германец. Той го описва по такъв начин, че можете да видите; той всъщност се чуди защо този конкретен екземпляр може да пее и дори да пее добре. Той казва, че германецът всъщност няма представа как да пее:

Те са обзети от силата на песента и песента действа чрез тях като чрез инструмент. Духът на песните ги обзема и те му се подчиняват. Защото душата на германеца трябва да го направи. Тази душа се подчинява на песента, както войникът се подчинява на генерала.

Така нареченият немски милитаризъм е проникнал дълбоко в душата на онези, които днес говорят за него със сладострастни изрази. Сега той описва истински певец, като казва: Той беше дебел мъж, който винаги се потеше, когато ходеше, но особено когато издаваше звуци. - Той описва неговата природа, фигурата му. След това казва: Приличаше на баварец, особен вид немец. Той казва, че има много такива баварци, защото те притежават „тайната на тази човешка раса, която се е появила чрез система на хранене с паста, подобна на начина, по който се уговяват домашните птици“.

Той иска да разбере как изглеждат хората, които всъщност са способни да практикуват това немско изкуство на пеене, на което и той се възхищава.

Сега не е чудно, че тази смесица от Бетовен, Щраус, Вагнер и Малер, която има особеността да няма искра от нито едното от четирите в душата си, не може да понесе тази изкуствена конструкция в Германия. Той трябва да се измъкне от немската идентичност! Казват, че макар и да не го знае, немското объркване го тласка към „Златния Париж“.

Но инстинктивно погледът му се насочи към латинския Юг. И най-напред към Франция. Към Франция, вечното [убежище] от германското объркване.

Сега се описва как този, който трябва да напусне немската идентичност, трябва да намери своя път в латинската култура. Там той се превръща във велик мистик.

Надявам се да ме извините да не следвам по-нататъшните пътища. Но там бихме открили много характеристики на това, което трябва да се нарече неразбиране на това, което поддържа и носи отделния германец от опорната сила на живия дух, с който немската същност се чувства свързана.

Следователно може да се каже, че за всички, които вярват, че бъдещето на човечеството се крие в силното и енергично представяне на интелектуалния живот чрез световна култура, трябва да е ясно как германският дух все още не е завършил мисията си в света, но как този германски дух е положил семената, от които може да се види, че те трябва да продължат да процъфтяват все по-изобилно.

И това ни се струва като фундаменталната сила на немския дух, това, което познаваме: можем само да се надяваме на цветовете и плодовете на бъдещето. Ние стоим уверено всред него, в живия опит на немския дух. Това трябва да ни даде и силата за необходимата защита, за защитата и на немския интелектуален живот,

който, както може би малцина днес вече подозират, е в фундаментална борба, точно толкова, колкото и външният живот на непосредственото настояще.

Би било неуместно да се представя размисъл, който е предназначен само като утеха. Кой се нуждаеше от слаба утеха или от думи на сила или подобни, когато една нация, която знае как да защитава своите блага с такава сила, е показала и вече почти година устоява със сила, смелост и готовност за жертви?

Но трябва да осъзнаем, че немският дух трябва да бъде нащрек, точно както е трябвало да бъде нащрек външният немски живот. И когато се вгледаме по-дълбоко в този духовен живот на немеца, откриваме нещо, за което можем да кажем: Това е ядрото и коренът на немската идентичност: нейният копнеж по живия дух, нейното съжителство с живия дух.

На онези, които днес хулят германците и казват: Когато ги хулим, нямаме предвид този германски дух, трябва да се каже: Струва ни се като някой, който казва: Знам, че има човек със силни ръце, но когато той използва тези ръце, не ни харесва! Френският философ Бергсон каза в коледна реч, че германският ум днес показва, че вече не може да схване живота, може да схване само механистичното. Днес срещу французите стоят само оръдия; виждат се само механизми, идващи от Германия, и армии.

Няма много логика в това, което казва, както обикновено липсва логика днес, когато световната ситуация се обсъжда толкова красиво. Би трябвало да попитате този философ Бергсон дали е очаквал френските войници да бъдат изправени пред рецитации на стихотворения на Шилер или пред произведенията на Новалис. Но един поглед, който можех само да загатна със слаби думи – поглед в същността и живота, в корените на немския дух, ни показва, че, гледайки този дух, можем да кажем:

То не само не е завършило; то показва, че поема по възходящия си път към един напълно разцъфтяващ и плодотворен духовен живот. И всеки, който може да се довери на вътрешната сила, може да има най-голяма увереност в това, което немският дух е готов да постигне. И всеки, който има такова прозрение за вътрешната ефективност на немския дух, знае също какви велики и могъщи неща трябва да бъдат защитени с външни оръжия днес; той знае, че душата на немската нация има още много, много повече да понесе.

Затова, позволете ми да изразя това, което исках да ви кажа днес, с няколко думи и ви моля да извлечете повече от това, което е в основата на моите думи като чувства и емоции. Накрая, нека го обобща с няколко думи, основани на моите чувства, които би трябвало да са думи на увереност за душата, от това, което може да се знае за поддържащата сила на немския дух, в миналото и в бъдещето. Бих искал да кажа: Ако проследите в мислите си това, което аз успях да скицирам само с няколко реда въглен, все повече ще стигате до чувството, което бих искал да изразя накрая с думите:

Немският дух не е изпълнил
Онова, което трябва да донесе на света.
Той живее с надежда в тревоги за бъдещето,
Той се надява на бъдещи дела, пълни с живот; —
В дълбините на своето същество той силно чувства
Скрити неща, които все още трябва да узреят. —
Как може желание за неговия край да се зароди във властта на врага без разбиране, докато животът му се разкрива, който го държи в корените на неговото същество?

Ръкописно резюме на съдържанието за цензурата.

По време на войната публичните събития са били под надзора на цензурните власти. За тази цел Рудолф Щайнер е написал следното съдържание за лекцията си, насрочена за 16 юни 1915 г. в Дюселдорф (Нова Зеландия 1564-1566).

Съдържание на лекцията, която ще изнесе д-р Рудолф Щайнер в Дюселдорф.
Лекцията вече е била изнесена в Берлин, Лайпциг и в подобна форма в Мюнхен.
Лекцията започва с представянето на личности, които в съдбоносни времена в развитието на немската култура са поставили сигурността, увереността, истинската непобедимост на немското същество пред душата на народа, като са извиквали дълбокото проникване на душата с действителната сила на управляващия дух. За тях този „дух“ не е бил „концепция“ или „идея“, както е за натуралистично мислещото съзнание; за тях духът е бил реално същество, с което душата поддържа връзка в най-дълбокия си вътреш, откъдето черпи духовна жизнена сила, точно както тялото черпи физическа жизнена сила от въздуха през белите дробове.

Така Фихте застана сред народа си, когато той трябваше да се издигне към свободата, поддържан само от собствените си сили, като показва как немският народ, за разлика от романските народи, вече доказва чрез езика си, че е свързан в самата си същност с най-съкровения корени на жизнения импулс на духовното съществуване. Немецът не усеща духовния живот като нещо, което се разпознава само в отделната човешка душа, а като нещо, което царува над тази отделна душа като самостоятелно същество и което носи отделната душа.

От това съзнание се е появило творение в рамките на германската култура, което е възможно само в рамките на германския народ: „Фауст“ на Гьоте. Фауст се стреми от мъртвото знание към вътрешен жив контакт със същността на духа. Във „Фауст“ най-древното германско съзнание за природата и света оживява отново по нов начин. Не е нужно да се отрича голямото значение на Шекспир; но все пак трябва да се каже, че във „Фауст“ всичко човешко се издига на по-благородна висота, отколкото в „Хамлет“. Помислете как, когато се сблъска с истински духовното, последното може да се върне само към съмнение и несигурност, към безнадеждния въпрос: „Да бъдеш или да не бъдеш?“. За разлика от това, когато се сблъска със силата на злото, с материалните неща, Фауст утвърждава вътрешната сигурност в победата на връзката си с духа: „В твоето нищо се надявам да намеря Всичкото.“

Тези, които принадлежат към народите, които днес не искат да хулят достатъчно германските дела, сигурно са стигнали до същото заключение, което Ернест Ренан е изразил през 1870 г., когато са усетили естеството на това в развитието на германската култура. 70, че Германия е добавила нещо към развитието на човечеството по отношение на „дълбочина и обхват“, че „за тези, които са го преживели, е сякаш познават само елементарна математика в сравнение с тези, които владеят диференциалното смятане“.

Тази връзка на германската душа с поддържащата сила на световно-господаряващия дух е събудила в умове като този на Хердер съзнанието за световнозначимата задача на германската култура, за факта, че тази култура има принос за цялостното образование на човешката раса, доколкото това осветява възвишената цел да се работи „докато всичко се случи, докато геният на просвещението не премине през земята“.

Това съзнание стопля душата на Лесинг, докато пишеше несравнимия си завет за „образованието на човешкия род“, който издигаше всяко съзерцание на историята до преживяване на вечната духовна дейност на света чрез човешката душа.

И това съзнание живее и до днес в най-изящните умове на немския народ. Сега ще бъде показано как тази фундаментална сила на немския дух е довела до дълбок миросглед и поглед върху живота у отделните личности от деветнадесети век.

Характеризира се истинският немски характер на Херман Грим; споменават се и по-малко известни личности, за да се покаже какъв е специфичният немски характер в мисленето, чувстването и преживяването.

Накрая се предлага как в наши дни съзнанието, идващо от източниците, в които германската същност е тясно свързана със силата на духа, може да живее в германския ум и как това съзнание може да се уповава на силата си в света на враговете, пред лицето на които трябва да се утвърди в нашите съдбовни дни.

18. Подмладяващите сили на германската национална душа в светлината на духовната наука и с оглед на нашите съдбовни времена

Скъпи възлюбени! В продължение на много години имах привилегията да изнасям тук една или повече лекции всяка година по темата, която смея да нарека духовно-научен мироглед. Приятелите на нашия духовно-научен мироглед бяха на мнение, че дори в нашите съдбоносни времена подобна лекция трябва да бъде изнесена отново тук, в този град.

Ще разберете, скъпи дами и господа, че от гледна точка на духовно-научния мироглед, размишлението върху нашето време трябва да насочи нашите чувства и емоции към това, което ни движи в нашето непосредствено настояще като негово най-съдбоносно съдържание. Виждаме различни народи на земята да се борят помежду си. Преди всичко виждаме Централна Европа, сякаш затворена във велика, могъща крепост, бореща се за най-свещените блага. Всяка човешка душа тогава, дори ако иска да насочи мислите си към най-важните, може би най-висшите загадъчни въпроси на съществуването, трябва да вземе със себе си чувствата, които идват от събитията, които несъмнено носят нещо изключително значимо в утробата си, изискват от нас увереност, сила, надежда и най-вече изискват от нас да наблюдаваме фактите с отворени очи, да позволим и на силите да дойдат пред душата ни с отворени очи, които влизат в действие в настоящето.

Сега наистина не е моето намерение да добавям още едно размишление към вече преобладаващата литература и изобилните лекции за настоящите ни събития. Днешната дискусия ще обхване редица други теми, които често са били обсъждани в нашето съвремие. Вече беше казано, и не без основание, че човек не бива да позволява ясният и сигурен поглед върху конфликтните интереси, заложили в настоящето, да се помрачи, да се замъгли от всякакъв вид мистицизъм, всякакъв вид метафизика, че човек трябва да е наясно с факта, че настоящата борба дължи съществуването си на политически причини, социални причини и интересите на народите, и че със сигурност не бива да се говори за факта, че духовният живот може по някакъв начин да се нарече плодотворен сред причините за настоящите събития.

Разбира се, сега, скъпа публика, духовният учен има всички основания да внимава да не изпада във всякакви спекулации за това как самите световни духове са влезли в конфликт помежду си или други подобни. Но едно нещо винаги трябва да се подчертава: Дори в онези древни времена, в началото на Средновековието, когато нашите предци, нашите германски предци, жителите на Централна Европа, са били изправени пред старата Римска империя, която е към своя край, дори тогава хората са могли да кажат: Става въпрос само за сферите на интерес, от една страна германските народи на Централна Европа, от друга страна народите на

Южна Европа, и човек не бива да позволява ясният поглед да бъде помрачен от всякакви съображения на интелектуални течения или други подобни, когато разглежда непосредствения въпрос.

Разбира се, за непосредственото настояще, за гледната точка, която гледа само на непосредственото настояще, това е така, напълно е оправдано. Въпреки това, може би може да се обмисли следното. Човек ще може да каже: Да, разбира се, както английските и германските интереси, политическите интереси, правилно се разглеждат като противоположни един на друг и са довели до война, така и в онези дни централноевропейските и южноевропейските интереси са били противоположни един на друг; но ако човек вземе предвид цялата история, която е последвала тези събития, все пак ще трябва да каже: Да, Европа е била оформена тогава така, както е трябвало да бъде оформена, за да може да се осъществи цялото културно развитие с цялото му съдържание, което оттогава се е утвърдило. И всичко, което се е случило интелектуално след това, вече е било в утробата на събитията тогава. Начинът, по който християнството се е вкоренило в Европа, е зависел от валидността, която германските народи са успели да установят за себе си по това време. Цялата последваща култура, в която ние едва започваме да се потапяме, е била оформена от случилото се по това време.

Дълг на хората от днешното време е да не живеят живота си само инстинктивно по същия начин, както например хората от онова време. Времената са се развили и сега става въпрос за това да позволим на случващото се пред душата ни, дори от определена по-висша гледна точка – не искам да казвам, че това е в основата на събитията, бих искал да подчертая това – но това, което се изразява в огромната борба, която никога преди не е била виждана в човешкото развитие, да бъде видяно с отворени очи, тоест с пълно съзнание, искам да подчертая това.

Това е едно нещо. Другото нещо обаче, скъпа публика, е следното: всеки, който разглежда духовните събития на настоящето и миналото, доколкото настоящето се е развило от това минало, ще види, че не само в настоящето, но и по същество отдавна се води борба, борба на народите на земята, на хората на земята за духовни блага, борба, която често е била пренебрегвана в своята специфична природа и може би особено през последните няколко десетилетия. Но това, което се случва днес, това, за което трябва да се бори днес с кръв и смърт, трябва да ни напомня да погледнем какво се случва в душите и как в това, към което душите се стремят и искат, има и бойно поле на нашата земя.

Не е моя отговорност да се намесвам в политически въпроси. Но мога да засегна факта, че в бъдеще всички декламации и софистики, които се практикуват днес за причините за войната, за това какво е направил единият или другият, за да предизвика войната, ще се изкристализират, особено когато все по-дълбоко в бъдещето, което може би не е чак толкова далечно, ситуацията ще се разбере, че става въпрос за защита, която народите от Централна Европа, по-специално

германският народ, трябва да водят срещу могъщи нации, които не искат това да се случи. За обективния наблюдател е ясно и ще става все по-ясно, че германският народ трябва да води отбранителна битка. Обръщам внимание на това, защото думата отбранителна борба трябва да се прилага и към духовните блага, които трябва да бъдат дадени от дълбините на германската национална душа на света, но които трябва да бъдат защитени от атаки, които вече не се представят като атаки, но въпреки това са атаки в духовен смисъл, така да се каже, на сцената на световните събития.

За да илюстрирам какво всъщност имам предвид, нека дам един пример, който изглежда доста отдалечен, но е само пример. Повече от век нашата немска интелектуална култура включва определена област на интелектуалната собственост, чиято огромна стойност, за съжаление, все още не е напълно призната. Отдавна, когато се говори за цялостен светоглед, хармоничен с настоящето, се споменава идеята за еволюция. Казват, че човечеството е напреднало дотам, че е осъзнало, че отделните форми на живот не съществуват една до друга, а че отделните форми се развиват една до друга. С огромна величина – да използваме този израз – по духовно подходящ начин, Гьоте, в края на осемнадесети век, от дълбините на немското мислене, на немските интелектуални изследвания, е поставил тази идея за развитие в световното развитие, в световната култура. И може да се каже, че начинът, по който Гьоте е поставил идеята за развитие в духовната световна култура, е едно от най-великите неща, които са се появили в развитието на човечеството, поне в духовната област, дори ако го сравним с всичко, което Гьоте е постигнал като поет.

Сега трябва да се каже, че не всичко, което Гьоте е дал на човечеството, се е вляло директно във великия поток на духовния прогрес. По принцип малцина са осъзнали пълната стойност на духовното постижение на Гьоте. От друга страна, идеята за еволюцията е навлязла в световната култура чрез дарвинизма, бих казал в чисто външна, по-материалистично-утилитарна форма, от негерманска етническа група. Разбира се, не може да се каже, че има нещо като борба и война, когато се гледа на нещата толкова външно и повърхностно. Но ако ги погледнете вътрешно, е ясно, че нещо по-голямо просто е било избутано назад от интелектуалната и външна сила на по-малко значима, повлияна от Англия Дарвинова идея. Това е едно. Но биха могли да се цитират безброй примери за това. Могат да се цитират безброй неща – не е нужно да се занимаваме тук с по-дълбоките причини – че в рамките на германската култура са дадени импулси, които са потиснати като такива, дори срещу които се води борба, които трябва да бъдат заменени от онези, които са ги обградили. Интелектуалното обкръжение е започнало отдавна. И това ще бъде, може да се каже, световен късмет – ако думата не е разбрана погрешно – ще бъде световен късмет, ако това, което сега преживяваме по такъв труден начин, ни накара да осъзнаем, че се нуждаем и от духовни оръжия. Бъдещето ще ни научи, че се

нуждаем от духовни оръжия, за да защитим по-дълбокото от по-малко дълбокото. За тези, които погледнат малко по-дълбоко, това, което се случва днес от кръв и смърт, е само начало; начало на борба, която ще се проведе и на духовната сцена. Сега много неща могат да помогнат да се намери пътят в объркването, възникнало по отношение на духовните течения - самата дума, разбира се, е оспорвана днес, но все още може да се използва, защото най-добре описва настоящата ситуация. И днешното размишление е предназначено да посочи пътя.

Духовната наука в никакъв случай не е нещо - както се има предвид тук - което вече е признато в по-широки кръгове днес. По-скоро духовната наука е нещо, което дори се счита за глупост, за фантазия или блян в по-широки кръгове. Но духовният учен не се оставя да бъде обезкуражен от това. Когато Коперник изложи новия естественонаучен мироглед във връзка с първите им мисли, когато се появили Коперник и Галилей, това, което те имаха да кажат на човечеството, също се възприемаше като фантазия в очите на онези, които искаха да се придържат към това, което съответстваше на тяхното обичайно мислене. Който наблюдава начина, по който истината напредва през света, знае, че духовната наука днес е в точно същото положение, в което е била естествената наука преди няколко века. И той намира за разбираемо, дори самоочевидно, че тя все още се възприема от огромното мнозинство от хората днес като фантазия, като блян или нещо по-лошо. В предишни лекции имах да представя най-различни неща от областта на духовната наука, как погледът трябва да бъде насочен към нещо друго. Днес мога само да представя, не да докажа, а само да намекна за някои основни идеи, които биха могли да ни интересуват днес, духовно-научните възгледи.

Понякога говорим за душата на нацията. Душата на нацията обаче е понятие, което, надяваме се, може да бъде поставено в нова светлина от духовната наука. Какво е душата на нацията в нашето повече или по-малко материалистично мислещо време? Е, ако някой иска да се издигне до понятието за национална душа, той казва: човек разглежда качествата, които винаги се появяват в една национална общност, тоест какво е общото между група хора, които се наричат нация, и след това стига до абстрактно понятие и не мисли за нищо друго, за нищо реално, когато говори за националната душа.

Духовният учен обаче говори за душата на един народ като за нещо много реално, като нещо, което може да се нарече лична реалност, като нещо лично реално.

Духовният учен говори от своите духовно-научни изследвания, че както сме заобиколени във физическия свят от царството на минералите, растенията, животните и човешките същества, така сме заобиколени и от висши сфери на душата и духа, от същества от свръхсетивния свят. Той не говори за тези същества от свръхсетивния свят, сякаш са абстрактни понятия, а говори за тези същности, сякаш са реални реалности. Точно както някой в древността, който не е имал представа за природата на атмосферата, е могъл да вярва, че няма нищо около

мястото, където живеем, докато съвременният човек знае, разбира се, че е заобиколен от въздух, така и човекът, който е запознат с духовната наука, знае, че по отношение на нашата душа и дух ние сме заобиколени от духовни същества навсякъде. Но не в смисъла на пантеизма, а в смисъла на духовен свят, който е населен с духовни същества навсякъде. И ние също така броим народната душа към такива духовни същества, броим индивидуалните народни души на различните народи. Говорим за реални и индивидуални същества, когато говорим за народните души на отделните народи. Днес мога само накратко да загатна за това, защото времето е ограничено.

Но какво представлява националната душа като цяло, може да се разбере само чрез разглеждане на връзката на тази национална душа с индивидуалната душа в рамките на такава нация. И тук веднага стигаме до област, където цялата днешна психология е съвсем неадекватна пред духовните изследвания. С това разглеждане, особено по отношение на съзерцанието на душата, човек стои в началото на един напълно нов начин на гледане на нещата с духовната наука. Човекът, който говори за душата по обичайния начин на душевната наука днес, говори за душата като за нещо просто, в което воля, чувство, мислене и т.н. се извисяват нагоре и надолу. За духовния изследовател това е все едно да говорим за цвят като цяло или за светлина като цяло. Всеки, който е чувал малко за физика, знае, че можем да проникнем зад природата на светлината, като наблюдаваме дъговата лента на целия спектър, като наблюдаваме как светлината се проявява във връзка с явленията на света, да кажем седмкратно или, за простота, тройно. От една страна, светлината се проявява в спектъра по такъв начин, че имаме, така да се каже, червеникавожълто от външната страна, зелено в средата и синьо-виолетово от другата страна. И именно чрез това ние разбираме начина, по който работи светлината. Това ни позволява да погледнем на светлината от гледна точка на начина, по който тя работи, и да знаем, че светлината наистина живее в седемте цвята на спектъра.

Точно както физикът днес приема това за даденост, така и науката за душата един ден ще приема за даденост, но и като научна необходимост, тройния начин на действие на душата. И това, което в областта на духовната наука, така да се каже, се изразява в душата, както червеникаво-жълтото се изразява в светлината, ние наричаме в духовната наука, по отношение на душата, сетивна душа. И това, което така да се каже, представлява центъра на душата, както зеленото е центърът на лентата от цветове, ние наричаме разумна или чувствителна душа. И това, което така да се каже, се появява от другата страна като проявление на душата, както синьо-виолетовото се появява в лентата от цветове, ние наричаме съзнателна душа. И духовната наука трябва да застане на позицията, че човек разпознава душата от тази структура, точно както човек разпознава начина на действие на светлината от цветната лента. И точно както светлината се изразява навсякъде, във всяка връзка,

във всеки нюанс на цветната лента, така и тройният ефект на душата се изразява чрез това, което наричаме нашето аз, нашето действително Аз. Наистина ще дойде време, когато ще има наука за душата, толкова научна, колкото е днешната физика, когато спектърът на душата ще бъде характеризиран като чувствителна душа, като умствена или чувстваща душа, като съзнателна душа.

И ако сега погледнем отделните народи на Европа, ще открием: Това, което ги характеризира – но сега по реален начин, а не по абстрактния начин, както е характеризирано от предишната етнология – това, което характеризира тези народи, е как народната душа, истинската, реална народна душа, се отнася към индивидуалната душа, душата на отделния човек, който принадлежи към общността на народите.

И тук откриваме, на първо място, че цялата природа на италианския народ може да бъде разбрана по един сияен начин чрез това – не мога да навлизам в подробности сега, но ако беше описано изцяло, би се видяло как това, което преди беше етнология, би се развило по сияен начин. Италианският народ се характеризира с факта, че народната душа, доколкото принадлежи на неговата националност, се намесва в индивидуалната душа на италианския народ, доколкото принадлежи на неговата националност, по такъв начин, че тази намеса се случва предимно в сетивната душа. Всичко, което се е появило като италианска култура, е, сравнително казано, израз на диалог между италианската народна душа и сетивната душа на отделните членове на италианския народ. И цялата едностранчивост, но и цялото величие на италианското развитие се основава на факта, че връзката на душевния живот, нюансът на душевния живот, който наричаме сетивна душа, е вдъхновен и подтикнат едностранчиво от силите на италианската народна душа.

Сега някой може да си помисли, че говоря само за абстрактни понятия с всички тези неща. Това абсолютно не е така. Защото духовната наука ни показва допълнително, че тези три члена на живота на душата, които бяха изброени, са наистина свързани с цялото същество, всеобхватното същество на човешката душа. И от изследванията в духовната наука можем да кажем, че това, което наричаме сетивна душа, първоначално формира израз на всички страсти, всички импулсивни аспекти на човешката природа; че тя е израз на усещанията, които извират от центъра на човешката душа. Но в същото време тя е и частта от човешката душа, която, колкото и елементарна да е, колкото и първоначално да е на детско ниво, толкова е свързана с това, което преминава през ражданията и смъртите на човешката душа, което принадлежи към вечната част на човешката душа, което преминава през портата на смъртта и влиза в духовния свят след смъртта. Много повече от другите аспекти на живота на душата е това, което се разгръща в сетивната душа, това, което принадлежи на вечното в душата.

Но към вечното принадлежи и това, че сетивната душа съдържа само това, което е свързано с вечното във временното, така че човешкото същество пряко живее този

вечен като елементарен живот. Ако можех да разширя това по-нататък, което би отнело много часове, това би ни посочило как именно чрез този диалог и тези взаимодействия между италианската народна душа и индивидуалната душа като сетивна душа се е родила великата италианска живопис, е родила се е поезията на Данте, който, да речем, е дал картина на вечното в своята „Божествена комедия“. Всички тези носители на италианската култура са дали тези неща по такъв начин, че човек трябва да каже: Това, което са дали, е резултат от взаимодействието на националната душа с сетивната душа на индивида, чрез всичко, което е достъпно за сетивната душа на индивидуалната душа. Тези неща ще бъдат характеризирани по-подробно, когато се обърнем към други народи и сравним техните характеристики с тези на италианския народ.

Но сега се случва нещо много особено. Освен общите факти, които току-що споменах, трябва да имаме предвид и това, че на всяка епоха, на всяка историческа епоха е отредено, така да се каже, въздействието върху определена част от човешката душа като специална мисия в течение на времето. Не може да се каже, че мъдростта, която управлява в развитието на света, е винаги една и съща във всички епохи, така че сетивната душа, душата на разбирането или ума, съзнателната душа да могат да работят по един и същи начин. Това, което идва от човешката душа, трябва да отговаря на изискванията на световната култура. И сега, по-задълбоченото разглеждане на духовното развитие на по-новите народи и особено на Европа показва, че дейността на сетивната душа е по същество приключила към средата или края на шестнадесети век и че следователно величието на един народ, който се основава на сетивната душа, трябва да бъде завършено към шестнадесети век. Това от своя страна обяснява защо всичко, което се е формирало в италианската култура от това време до наши дни, създава впечатление за остаряло и това може да се каже съвсем обективно. Когато освежаваме душата си – и това е дълбоко удовлетворяващо за всички – като черпим от същността на Южна Европа, както са правили толкова много творци, като Гьоте и други, това се дължи на величието на италианския национален дух, който през шестнадесети век; другото е всичко следствие и лесно може да се покаже как е подготвен в дълбините на историческите импулси, че това, което оттогава се твърди като италианско величие, трябва да звучи толкова кухо и празно. Тези неща сега могат само да бъдат загатнати, както казах.

Някои неща, тъй като трябва да бъдат споменати накратко, трябва да бъдат заявени донякъде радикално; но ако следвате представените тук мисли, ще видите колко по-лесно те могат да проникнат в разбирането, което трябва да търсим в настоящето, разбирането за взаимовръзките между народите на Европа. Ако сега разгледаме френската национална душа, трябва да потърсим съществените особености във факта, че има взаимодействие между съвсем истинската национална душа и интелектуалната или емоционалната душа.

И всичко, което френската култура някога е постигнала, може да се обясни с това своеобразно взаимодействие между националната душа и интелектуалната или емоционалната душа на индивидите, принадлежащи към френската нация. Това обяснява и защо французите са особено предразположени към комбиниране и сглобяване на факти и към прилагане дори на най-дълбоките понятия само по начин, удобен за този свят. Това обяснява защо дори в поезията на френския народ, дори когато тя се издига до класическите висоти, все още има стремеж да се изгражда възможно най-систематично, например в драмата, да се действа, доколкото е възможно, според определени правила; това е особеността на интелектуалната душа. Тази интелектуална или емоционална душа довежда до проявление в душата това, което, така да се каже, наполовина сочи към вечността на душата, но което, от друга страна, сочи към напълно преходното временно, което душата преживява само във физическия свят, във връзка с физическото между раждането и смъртта.

Напоследък някои психологически общества отново размишляват защо френският ум в частност е толкова материалистичен, защо, да речем, дори най-великият философ на френския народ, Декарт – или Картезиус – е изградил философия изцяло по модела на математиката. Това не е поради друга причина, освен че цялата култура на френския ум произтича от взаимодействието между душата на народа и душата на ума или душата. Колко често ние, германците, сме доста странни, когато се опитваме да установим хармония между смисъл и форма в поезията, когато се опитваме преди всичко да позволим на съдържанието да се влее във формата по такъв начин, че съдържанието да създаде своята форма, как сме, когато сега гледаме на същото нещо в художествените продукти на интелектуалната или емоционалната душа на французите, където е особено важно да се изгражда ритъм и рима по систематичен начин. Французите имат съвсем различно чувство за ритъм и рима от нас, германците. Ние, германците, сме напълно способни – и Гьоте показва това в много от своите драми – да създаваме римувани ритми без рима. Французите, които искат да бъдат оправдано френски поети, намират това за напълно невъзможно. Всичко, което съставлява своеобразния характер на френската поезия, това, което съставлява своеобразието на френските характери, произтича от взаимодействието на френската национална душа с интелектуалната или емоционалната душа на индивида.

Ако сега се обърнем към англичаните, ще открием, че отделният британец, който търси връзката си с националната душа в своята националност, е подложен преди всичко на взаимодействие между тази национална душа и съзнателната душа. Тази съзнателна душа е това, което по отношение на външния човек, по отношение на всичко, което човекът представлява в отношенията си със света на сетивата, е най-силно развитата част от душата. Но в същото време тя е единственото нещо, което е ограничено до света, през който преминаваме между раждането и смъртта. Можем,

така да се каже, да погледнем към най-възвишените изрази на британския дух, навсякъде ще открием, че неговите изрази идват от взаимодействието на британската национална душа със съзнателната душа на отделния британец, която, така да се каже, е насочена към физическия свят с най-добрите си сили.

Тази особеност на британския характер ще ни стане още по-очевидна, ако веднага споменем особеността на взаимодействието между германската национална душа и душата на отделния германец. Там виждаме – и ще разберем това по-късно чрез отделните изрази на германската природа – там виждаме, че както светлината се проявява във всички цвятни нюанси, както червеникаво-жълтото, зеленото, синьо-виолетовото са все изрази на светлината, така и душата като цяло е израз на себе си, на Аза. И това, което съставлява субстанцията на германския народ, е изцяло вкоренено в егото, в себе си. И взаимодействието между това, което наричаме германска национална душа, и отделния германец, доколкото той стои в рамките на своята националност, е взаимодействието между националната душа и егото. Оттук и особеността на германската душа, че тя не е едностранчиво настроена към откровенията на сетивната душа, интелектуалната душа или душата на разума, или душата на съзнанието, а че се изразява понякога по един, а понякога по друг начин; че се стреми към универсалност, към всеобхватност и че едновременно с това се стреми към вътрешна дълбочина, винаги желаейки да преживее по-дълбоко всички различни нюанси на душевния живот по жив начин. Може да се каже, че както Азът, себето, е най-дълбоката част на човешкото същество, а сетивната душа, умствената или емоционалната душа, и съзнателната душа са нейните изрази, така е и с германеца, доколкото той принадлежи към своя народ, че по отношение на най-интимната част от своя ум, по отношение на дълбините на душата си, когато се издига до най-доброто, което може да произтече от германската природа, той води диалог с най-дълбоката си душа с духа на своя народ. По този начин той също има чувство, понякога само инстинкт, но на върховете на човечеството и ясно съзнание за тази конфронтация с духовните сили на света.

Ако сега отново погледнем към особеностите на британския народ, ще ни стане ясно – и бих искал да дам пример, който е велик, защото никой няма да ме обвини, че цитирам Шекспир, за да го очерна, и аз, разбира се, бих се сметнал за луд, както всеки друг, бих се сметнал за глупак, ако се усъмнявах дори най-малко във величието на Шекспир; разбира се, аз смятам Шекспир за един от най-добрите поети в света – но едно е да разпознаваш основите на ефективността на света, а друго е да си формираш ценностни преценки.

Нека разгледаме едно от най-характерните произведения на Шекспир, произведението, в което мислите и чувствата на Шекспир могат да дойдат до нас толкова пълно от душата му, нека разгледаме неговия „Хамлет“. Нека видим как истински загадки на света и на човечеството са доведени до душата ни в „Хамлет“. „Да бъдеш или да не бъдеш, това е въпросът.“ Появява се призракът на бащата на

Хамлет; може да се каже, че мъртвите нахлуват в света на живите. Но разпознаваме ли величието на Шекспир, от една страна, именно във факта, че той е способен да представи героите си по такъв чудесно рязко очертан начин, в типична и напълно индивидуална характеристика, показвайки ни именно, че частта от душата му, която се нарича съзнателна душа, е насочена към външно-историческото. Това, което е солидно в света за човека на два крака и се разкрива чрез човека, е характеризирано от Шекспир от съзнателната душа с чудесно остър контур. Това е забележителното, че той е станал един от най-великите, че е успял да характеризира един свят от съзнателната душа, такъв, какъвто стои пред нас. Това е характеристиката.

Но нека го погледнем точно в точката, в която иска да докосне границата, която води отвъд сетивния свят към свръхсетивното. Той иска да я докосне. Той иска да премине тази граница. Душата на Хамлет показва какво се случва с човек, който иска да премине тази граница. Поставя се въпросът: да бъдеш или да не бъдеш? Той гледа към другия свят, но докъде стига Хамлет? Той стига само до прага, той гледа в онази земя, от която още никой пътник не се е върнал.

В това се състои цялостното действие на съзнателната душа, тъй като поетът е велик в характеризирането на това, което е във физическия свят; но несигурността веднага обзема душата, когато тя иска да излезе отвъд физическия свят. Шекспир в частност ни показва как и той е излязъл от взаимодействието на народната душа със съзнателната душа.

Ако сега сравним това с епизод от най-великата световна поема, която е и най-великата немска поема и най-голямото немско интелектуално постижение, ще извикаме сцената от втората част на „Фауст“ на Гьоте, където въпросът „да бъдеш или да не бъдеш“ също възниква пред човешката душа, а духовният свят и чувствено-материалният свят стоят пред човешката душа, изпълнени със значение. Мефисто е там, той има ключа към духовния свят, но е представител на материалистическия възглед, той е представител на онези същества, които виждат само материалното, преходното, извън духа. Той има ключа, точно както науката има ключа към висшите тайни, но ако е изпълнена само с материализъм, тя не може да проникне в тези тайни. Гьоте дори изобразява Мефисто като човек, който трябва да се постави във връзка с висшите мистерии. И Мефисто отправя към Фауст въпрос, който е толкова тясно свързан с въпроса на Хамлет: „Ще влезеш в неопределеното, ще стигнеш до нищото.“ Има препратка към това, което трябва да се утвърди във Фауст като дух. И Фауст отговаря на Мефисто: „В твоята нищожност се надявам да намеря Всичкото.“

Виждате ли, това е отговорът, който идва от дълбините на Аз-а, Аз-ът, който знае, че е свързан със световния дух, Аз-ът, който е пряко подсилен от факта, че именно германският Аз преживява взаимодействието между националната душа и това, което живее като Аз в душата. Само съмнението навлиза в едностранчивостта на

съзнателната душа, хамлетовското съмнение, именно това, което наистина се преживява като най-дълбоко. Тогава влиза увереността и казва: Защото преживявам божественото, което тече и е през света в моето собствено вътрешно същество, знам, че трябва да намеря Всичкото в твоето [Нищо]. Това е важното, че именно тази природа на германската същност е изразена в най-голямото германско интелектуално постижение. И това, което обсъдих в тази една сцена от Фауст, преминава, подобно на духа на Фауст, през целия Фауст. Това е важното, че в този момент това влияние на народната душа в дълбините на душата се изразява чрез всички нюанси на душата.

Но това е и толкова трудно за разбиране от другите европейци. Именно това им се струва като загадка. А загадките, които не могат да бъдат решени, е най-добре да бъдат прогонени от душата чрез средства, каквито сега се използват в изтънчените и клеветнически декламации, отправяни отвсякъде от омраза към германския национален характер, защото той не може да бъде разбран.

Но от това взаимодействие на националната душа с индивидуалната душа на човешкото същество, доколкото това човешко същество е вкоренено в своята националност, следва това, което бих искал да нарека вечно подмладяващата сила на германския дух, на германската национална душа. Защото, като култивира най-съкровената си същност, като е способен да води диалог с националната душа, германецът винаги се приближава до тази национална душа. И когато някой културен период е изтекъл, когато един културен период е омръзнал и е умрял, тогава настъпва ново взаимодействие на германската национална душа с националния дух, подмладяване на цялото същество. Но чрез този директен контакт с националната душа, германската същност не само подмладява това, което живее в самия германски дух, но и това, което, като духовна култура в света, също трябва да се влее в германската същност.

Нека видим как християнството се е вляло в старите, изтъркани култури в края на древността. О, може да се наблюдава как това християнство е възприело стари форми, древни форми на религии в гръцкия и римския народ. Как това, което е било гръцка философия, е било наслагвано като религиозен елемент, наслагвано върху това, което е било внесено в човешкото развитие като жив импулс, като дело на живия Христос.

И тогава виждаме как християнството навлиза в самоосвежаващия се и подмладяващ дух на немското същество. Това може да се наблюдава в отделни явления. Нека например видим как е написана „Хелианда“ през IX век, един немски начин за представяне на събитията в Палестина, групирани около Христос Исус. Ако позволим на тази забележителна поема от IX век да ни въздейства, тя ни показва преди всичко особеността, че тук, от немския дух, са описани събитията около Христос Исус, който е приел Христос Исус изцяло в собствения си ум, който вижда в него копнеж, идеал, да живее в собствения си душевен живот по

такъв начин, че силите на Христос да проникнат в този собствен душевен живот. Всичко, което е немска душа, трябва да бъде пропито с християнството. Това е източникът на чувството, което възниква, когато четем Хелианда и му позволяваме да въздейства в човек: Всичко това е свързано с нас, вечното на Христос ни е описано по такъв начин, че не изглежда като обновяващо, като подмладяващо стара култура, а по-скоро сякаш силата на самия Христос е погълната от младежки свежето си постижение и е пряко присъстваща, подмладяваща се.

И тогава виждаме как например такава дълбока поезия, която, разбира се, не е възникнала на немска почва в първоначалната си форма, като Парцифал – и бих могъл да назова и други – как такава поезия е била обзета от немската същност, как е била задълбочена, как авантюристичният характер, който преди е бил свързан с Парцифал, ни се явява в произведенията на Волфрам фон Ешенбах, а по-късно и в тези на други писатели, и как виждаме Парцифал като представител на стремящата се човешка душа като цяло. Виждаме в него нещо, което живее по такъв начин, че стремежът му е тясно свързан със силите в човешката душа, които се стремят към най-висшето, към пътя към духовното. И виждаме например как средновековният религиозен духовен живот е обхванат толкова дълбоко от силата на това, което току-що обясних. Виждаме например в творчеството на Майстер Екхарт, този дълбок немски мистик, как той постоянно говори за факта, че божественото трябва да се слее със самата душа, за да може душата да усети как Бог живее в нея. Да, че всичко, което душата преживява като мислене, чувстване и воля, може да бъде преживяно така, сякаш самият Бог мисли, чувства и желае в нея. Да позволиш на Бог да управлява напълно в теб се превръща в идеала на немския мистицизъм, идеала на Майстер Екхарт и други.

И ако проследим хода на това духовно течение, ще открием многобройни негови изрази, които ни показват същия начин на мислене. Един от неговите изрази, бих искал да ви го представя сега, защото може да покаже този начин на мислене толкова изключително характерно. Това е поговорка на Ангелус Силезиус:

Аз умирам и не живея. Самият Бог умира в мен,
и това, за което аз трябва да живея, той също живее, и за което.

Тук имаме пряко доказателство за интимния съюз на индивидуалната човешка душа с всеобхватния дух на света. И не виждаме ли в това израз на една безкрайно дълбока идея за безсмъртие, идея за безсмъртие, която може да ни изправи, така да се каже, в гигантско величие? Тук Ангелус Силезий казва: Аз умирам и не живея, самият Бог умира в мен. Но когато самият Бог умира в мен, това означава, че събитието на смъртта се преживява от Бога, който живее в мен; тогава смъртта може да бъде само привидение, защото Бог не може да умре в мен! Вижда се, че този дълбок немски мистик схваща дори мисълта за смъртта във връзка с божественото, живо проникване на света и стига до сигурността на безсмъртието от преживяването на божествения свят в себе си. Това произтича от факта, че немецът

не може да остане със старо осъзнаване, а, както е толкова великолепно изразено във Фауст, винаги се стреми към източниците на живота. И дори да е изучил всичко, както самият Фауст, той се стреми отвъд всичко, стреми се към директен контакт с духа на света. Защото това е особената природа, това е същността, че азът търси взаимодействие с националната душа в германския интелектуален живот.

Следователно, от тази природа на своята същност, истинският германски ум се чувства в хармония и с вечните сили на света, които лежат отвъд смъртта.

Ето защо откриваме толкова дълбоки думи в произведенията на Якоб Бьоме, а по-късно и в тези на Фихте, по различен начин и в двата, но и в двата случая стремящи се в една и съща посока. Те казват: Който схваща същността на смъртта от дълбините на човешката душа, всъщност схваща това, което вече е безсмъртно в смъртната човешка природа. Това, което носим със себе си през смъртта, е азът, който имаме в себе си дори докато живеем тук, на земята, между раждането и смъртта. Следователно, Якоб Бьоме, а по-късно и Фихте, подобно на Якоб Бьоме, смята за най-висша цел да осъзнаем това, което преминава през портата на смъртта, това, което живее в човека като вечно, да го осъзнаем още в земния живот, така че това, което може да бъде разпознато като напълно развито вечно, да може да бъде пренесено през портата на смъртта, извън смъртното тяло. И тук Якоб Бьоме изразява по прекрасен начин поговорката, която е толкова характерна за особеността на немския национален характер, както е описана. Той казва: Който не умре преди да умре, загива, когато умре.

Това са дълбоки думи! Защото трябва да се каже: Тези, които не са способни да се съединят по време на земния си живот в тяло с безсмъртното, не могат по правилен начин да постигнат съзнанието за единството си с духа, освободен от тялото след смъртта.

Който не умре преди да умре,
ще загине, когато умре.

Тези думи са изречени с такава дълбочина на чувството и са изречени от някой, който иска да разгърне най-добрите си сили, като позволи на духа и душата на своята нация да вплете в нейните собствени дълбини това, което иска да ѝ даде. В това отношение руският национален дух е неразбираем, съвсем неразбираем, именно по отношение на това, което е най-дълбоко характерно за германската национална душа. Този руски национален дух, чиято характерна особеност, колкото и странна да изглежда на някои, може да изглежда странна и на други, но тъй като мога да характеризирам много неща само много накратко, понякога трябва да се използват радикални думи - този руски национален дух, чиято особеност по отношение на западноевропейската и преди всичко централноевропейската интелектуална култура е арогантността, гордостта. Когато хората често говорят за скромността на руския национален дух, това се основава, по отношение на това,

което ние виждаме като характерно, на пълно неразбиране на най-съкровените импулси на този руски национален дух. Ако човек може да види в италианския народ как има взаимодействие между националната душа и душата на индивида; ако човек може да види във френския народ как има взаимодействие между националната душа и душата на ума или емоциите; в британския народ как има взаимодействие между националната душа и съзнателната душа на индивида; и в немското същество, пряко преживяване на националната душа в себе си на индивида, тогава трябва да се каже: руското същество и до днес живее по такъв начин, въпреки всички сили, които носи в себе си, че руската национална душа все още не е намерила своя път в индивидуалната душа. Ето защо някой, който е изцяло потопен в руската национална идентичност, независимо дали като философ или като художник, не изпитва онзи вид интимно съжителство, което германецът търси чрез току-що описаните характеристики в своето същество.

Руският човек не познава това вливане на силите на националната душа в собствената душа, в индивидуалната душа. Руският човек вижда нещо в националната душа, което се носи над индивидуалните души като мъгла. Руският човек, дори дълбок философ като Соловьев, който е най-великият философски ум на руския народ, не говори както би говорил един германец, например казвайки: „Аз се уповавам на най-дълбокото ядро на душата си, което е в мен, и то може да се свърже с божественото, което тече и се вплита в света.“ И затова той е сигурен в истинския духовен прогрес на човечеството, защото чувства в себе си силата, чрез която Бог царува в него, която намира израз във великите творения на немския дух. Този разговор, който всеки германец, най-простият, най-оригиналният германец инстинктивно усеща, е по същество съвсем непознат дори за философстващия руски човек. И така виждаме, особено в случая с най-забележителния дух на руския народ, на руския светогледен стремеж, в Соловьев, починал през 1900 г., виждаме в този велик философ: когато преглеждаме неговите произведения, тогава човек трябва – простете израза – да излезе от кожата си на Западна Европа, за да се вживее в това, което среща там. То има величие – което не бива да се отрича, величието трябва да се признава, където и да се намира в света – но то има величие по такъв начин, че когато Соловьев например говори за това, което трябва да се случи чрез руската култура, то ще дойде сякаш от висините на мъглата, като някаква храна, като нещо, което трябва да се поръси по благодат в определен момент в делата на руския народ. Той чака чудо. Когато самият Бог действа от висините на отвъдното в хората, тогава хората ще тръгнат напред.

Руснакът вижда народния дух над отделните души; той не го вижда да действа в трите характеризирани душевни сили, камо ли наистина да може да схване онова интимно преживяване на духа в самата индивидуална душа, което е именно характеристиката на централноевропейския народен стремеж. Следователно, ние откриваме и у великия философ особеността, че народната душа не схваща със

своите сили нито сетивната душа, нито интелектуалната душа, нито емоционалната душа, нито съзнателната душа. У Соловьев откриваме особеността, че тези индивидуални душевни сили действат у него. Виждаме как те нанизват една идея и едно усещане след друга според правила, които ние в Централна Европа никога не бихме могли да възприемем като логика или вътрешна необходимост. Виждаме, така да се каже, духът на народа, почитан от руския народ, да се носи във въздушни висини. И виждаме: там душите могат да бъдат активни със своите хаотично вихрушки душевни сили. Забележително е, че това може да се изясни именно в случая с един от най-великите умове на руския свят.

И отново и отново трябва да си припомним знаменателните думи, изречени от Лесинг в неговия Завет. О, този Завет на Лесинг, който се нарича „Образованието на човешката раса“! Той обяснява как цялото развитие на човечеството е едно велико единство. И той излага идея, която чрез духовната наука ще бъде издигната до ранга на научна истина: идеята за повтарящите се земни животи на човешките същества. Днес има много умни хора, които казват: Е, Лесинг е създал велики неща, но след това е остарял. Не е нужно да се отдава толкова голямо значение на факта, че той е измислил идеята, че душата винаги пренася отново в по-късна епоха това, което може да бъде направено плодотворно в по-късна епоха от по-ранна. Но Лесинг наистина не е остарял и не е омръзнал, нито е станал слабоумен, както казват много умни хора, дори и да не го казват във връзка с това „Образование на човешката раса“. По-скоро именно в този момент Лесинг схваща в най-дълбок смисъл това, което човешката душа изпитва, когато може да изпита господството на световния дух в себе си като най-характерното за най-дълбоките си преживявания. От това съзнание Лесинг изрича тежките думи като в завещание: „Чувствам се като човешка душа чрез собственото си съдържание, чрез собствената си същност; и аз съм се издигал от време на време, от вечността към вечността.“ Чрез това, което съм, аз съм безсмъртен. И сега той заключава: „Не е ли цялата вечност моя?“ Съществува концепция за духа, културна концепция, която е пряко следствие от тази вечно подмладяваща се сила на германската национална душа.

Нека сравним това с убеждението на великия руски философ Соловьев, че това, което човек може да постигне, може да бъде постигнато само чрез чудо, даващо на руския народ неговата мисия. Ако сравним тези две убеждения, имаме всички основания да разберем защо това, което е руско по природа, не може да разбере какво е западноевропейско, какво е централноевропейско и особено какво е немско по природа. И в това се крие цялата арогантност, цялата арогантност на руските интелектуалци, тези руски интелектуалци, които отдавна говорят за това как това, което Западът е постигнал по отношение на културата, всъщност е гнило, узряло за унищожение и че трябва да бъде заменено с нещо, което би могло да се появи от силите на руския характер в световната култура. На това не се обръщаше много внимание във времена, които не бяха толкова разкъсвани от война, колкото

нашите сегашни съдбоносни времена, но винаги е било основният тон на руския интелектуален живот, че западната култура е гнила.

Виждали сме най-разнообразни умове, Хомяков, Катков, Аксаков и т.н., да се появяват в руския интелектуален живот през деветнадесети век. Всички те многократно казват: западноевропейският интелектуализъм трябва да загине. Един от тези умове дори стигна дотам, че да каже: В тази западноевропейска култура всичко е било водено от импулсите на изкуството към онзи човешки егоизъм, към онзи егоистичен индивидуализъм, който разделя хората и основава всичко, което трябва да се изгради върху насилие, върху робство и омраза.

Според важни руски умове на деветнадесети век, това са характеристиките на западноевропейската култура: „насилие, робство и омраза“. Докато според същите умове руската култура се основава на „свобода, съгласие и любов“.

Сега, Соловьов беше важен ум, важен дух. И именно защото беше толкова велик, чувството, което трябваше да развие от интимната си връзка с руската същност, беше, че той казва: националната душа все още се рее над нас. Ние все още не сме се свързали с нея в нашите индивидуални души. Бог трябва да извърши чудо, трябва да ни излъчи това, което трябва да бъде нашата мисия.

Но той беше убеден, че от руския народ зависи да изкупи света, защото западноевропейската култура е достигнала предсмъртната си агония, защото е станала омаловажена. Затова той, Соловьов, казва по-нататък: Ние не искаме да унищожим тази западноевропейска култура, а искаме да я излекуваме.

Току-що казаното за руската култура не бива да се разглежда като особен импулс в духовността на руския народ. Защото именно в Русия това, което трябва да се спомене, може да се причисли към симптомите, произтичащи от инстинктите на националността. Следователно, у Соловьов, както и у неговите предшественици славянофили (въпреки че той се е борил срещу тях), виждаме връзка между това, което те, от своята арогантност, характеризират като мисия на руския народ; виждаме как от това извеждат целия ход на бъдещата политика. Виждаме ги, от тези импулси, да изискват Русия да се разширява все повече и повече срещу Запада, Константинопол да стане руски град, Мраморно море да стане руско езеро и т.н. Всичко, което преживяваме днес, всичко, което е в основата на атаката, която руската същност също политически води срещу централноевропейската, германската същност, всичко е напълно пронизано, по отношение на чувствата и емоциите, особено у най-добрите руснаци, от току-що характеризираното, от надменното убеждение, че само Русия може да спаси европейската култура, всъщност световната култура.

Именно контрастът между немската и руската природа позволява да се разбере какви са движещите сили на нашата съвременна световна култура и в какви борби ще бъде въввлечена немската природа в бъдещето, което със сигурност ще дойде.

Уважаеми присъстващи, можем да се обърнем към „Фауст“ на Гьоте, когато искаме да покажем това, което се споменава тук като подмладяващи сили на немската национална душа, това, което е характеризирano като такова. Не виждаме ли Фауст да стои там – Гьоте е написал тази сцена през 70-те години на 18-ти век, думите са станали почти тривиални, чути толкова често и вероятно вече декламирани от самите тях – виждаме Фауст да стои там, искащ да избяга от всичко, което е попил от силите на миналото, защото иска да се свърже директно в душата си с живото знание, чуваме неговите думи:

Уви, сега съм учил философия,
право и медицина,

и за съжаление също и теология

докрай, с големи усилия.

Ето ме, горкият глупак, какъвто съм,

и не съм по-мъдър от преди!

Гьоте е писал това от собственото си съзнание, от това, което самият той е чувствал през седемдесетте години на осемнадесети век.

След това дойде това, което наистина може да се нарече „подмладяване на немския дух“ чрез немския идеализъм. Самият Гьоте, подобно на Фауст, се стреми да поеме източниците на живота с мисленето, чувствата и волята си в душата си. След това великата немска идеалистична философия, която беше изтласкана именно от нахлуването на френския, а също и руския мироглед, дойде в самата Централна Европа. След това дойде това, което трябва да се разглежда като постижение: фактът, че тези борби отново направиха възможно величието на този немски философски идеализъм да бъде обсъждано в по-широки кръгове.

И така, дойдоха те, Фихте, Шелинг, Хегел, които се опитаха да представят правото и медицината на немския народ по подмладен начин. И те не бяха само философи, защото Шелинг написа годишник за медицина; Фихте написа трактат за държавата. И всички те искаха да бъдат теолози. Немските интелектуални сили, които изплуваха от дълбините на немската душа, след като Гьоте написа тези думи за Фауст, бяха огромни.

Уви, сега съм изучавал философия,
право и медицина,

а за съжаление и теология

докрай, с голямо старание.

Ето ме, горкият глупак, който съм,

и съм мъдър както преди!

Но нека сега предположим, че Гьоте не е написал тези думи на „Фауст“ през 1772 г., а едва през 1840 г., след като през немската душа е преминала нова философия,

нова юриспруденция, нова теология. Мислите ли, че Гьоте, ако беше написал началото на „Фауст“ през 1840 г., едва след като излезе от фаустовското настроение, би написал думите така:

Сега, слава Богу,
съм учил при Фихте, Шелинг, Хегел;
ето ме, мъдрецът,
и вече не е нужно да бъда толкова глупав, колкото преди?

Дори през 1790-те, въпреки цялото това величие, което е преминало през немската култура, Гьоте със сигурност би казал:

Сега, уви!, съм изучавал философия,
право и медицина,
а за съжаление и теология
с голямо усърдие и усилия.

Ето ме, горкият глупак, който съм,
и не съм по-мъдър от преди!

И отново, както и преди, Фауст би копнеел за източниците на живота и би потърсил убежището си в живия дух, който щеше да му се яви. Германецът не жадува за знание, което е остаряло; той винаги жадува за онова знание, което е изтекло от дълбините на душата и е излязло във видимия свят. Той жадува за подмладяващата сила на самия германски дух, какъвто той живее във взаимовръзката между германската национална душа и германската душа на отделния човек.

Това е, което човек трябва да почувства, дами и господа, ако иска да си представи фундаменталния характер на немския дух. И може да се каже: това наистина е било усетено, усетено дори от онези, които сега се осмеляват да казват най-клеветническите, омразни и отровни неща за особеностите на немския дух на най-различни езици.

Нека погледнем например на Запад. Много е странно: ако отидем на далечния Запад, ще открием един превъзходен дух на деветнадесети век, Ралф Уолдо Емерсън. Емерсън, както е естествено за англописец, посочва англичаните като първия народ в света. И все пак в многобройни пасажи от своите произведения той ни показва, че цени германците повече от англичаните. И днес можем да размишляваме върху някои от казаните от този англописец думи, защото би било неприятно за нас да дадем характеристика на собствената си природа със собствени думи. Емерсън, който е имал чувство за подмладяващата сила на германската национална душа, е казал следното за Гьоте:

Едно [качество] в частност, което Гьоте споделя с целия си народ, го отличава както в очите на френската, така и на английската публика:

— говорено на английски през деветнадесети век, имайте предвид —
че всичко в творчеството му е основано единствено на вътрешна истина.

Сега бих искал да кажа: Какво повече бихте могли да искате? На английски чувате, че Гьоте е представител на германизма, че той изразява нещо, което е общо с

цялата нация: „че всичко в неговото творчество се основава единствено на вътрешна истина“.

В Англия и Америка хората уважават таланта, но са доволни само когато той работи за или против някоя от техните убеждения. Във Франция хората са във възторг, когато видят брилянтни идеи, независимо къде водят. Във всички тези страни обаче талантливите мъже пишат докъдето стигат дарбите им. Ако това, което представят, стимулира проникателния читател и не съдържа нищо, което да нарушава добрите обноски, то се счита за достатъчно. Толкова много колони, толкова много приятно и полезно прекарани часове. Немският ум не притежава нито френската жизненост, нито разбирането на англичанина, усъвършенствано за практичност, нито, накрая, американската авантюристичност. Това, което притежава обаче, е известна честност, която никога не спира до външния вид на нещата, а винаги се връща към главния въпрос: „Накъде отива това?“ Немската публика изисква от писателя да стои над нещата и просто да се изразява по тях. Интелектуалната пъргавина е налице, добре и хубаво: какво защитава тя? Какво е мнението на човека? Откъде черпи идеите си?

Англичаните [...] виждат само индивида, те не знаят как да схванат човечеството като цяло според висши закони.

Германците мислят за Европа.

Англичаните не оценяват дълбочината на немския гений.

Уважаеми присъстващи, целият характер на тази презентация показва това, което се опитам да ви характеризирам днес от гледна точка на духовната наука. Емерсън усеща нещо от тази интимна връзка между „аз-а“ на отделния германец и това, което преминава през света като Дух на Истината, като идеал, който наистина витае над германското развитие. Емерсън също усеща това, както казва със следните думи:

Поради тази причина отличителните термини, използвани във висшата разговорна реч, са с немски произход. Докато англичаните и французите, които са споменавани с отличие заради своята проникателност и ерудиция, подхождат към своите изследвания и гледна точка с известна повърхностност и личният им характер не е твърде дълбоко свързан с това, което са възприели, и с начина, по който се изразяват, Гьоте, главата и съдържанието на германската нация, говори не защото има талант, а защото истината съсредоточава лъчите си в душата му и блести от нея. Той е мъдър в най-висша степен, макар че мъдростта му често може да бъде замъглена от таланта му. Колкото и превъзходно да е това, което казва, в очите му има нещо още по-добро. [...] Той притежава онази страховита независимост, която произтича от контакта с истината.

От многото от омразните думи, които чуваме днес, скъпа публика, ако сте чувствителни към подобни тонове, можете да различите това, което Емерсън нарича „страховитата независимост, която извира от истината“. Тази независимост, която е толкова непоносима за онези, които не могат да съберат съчувствие към подобни неща. Човек наистина не е нужно да бъде шовинист, за да изрази тези неща. Те възникват не само обективно за наблюдателя, който стои в средата на духовната същност, но и за онези, които могат да се издигнат над особеностите на своята нация.

Но човек изпитва подобни чувства и на други места и за да илюстрирам до известна степен това, което обсъдих от духовно-научното изследване, бих искал да добавя и следното: Може би знаете, че един от онези, които са изrekli най-бруталните, омразни, отровни думи срещу германските „варвари“, е бил белгийско-френският поет Метерлинк, Метерлинк, който самият той е намерил толкова много признание в германския характер. Бих искал да обърна внимание на един особен сънародник на Метерлинк. И бих искал да ви разкажа малко за този сънародник съвсем накратко. И така, той е сънародник на Метерлинк и френско-белгийски поет. Когато говори за влиянието, което един архетипно германски дух, една архетипно германска душа е оказала върху него, когато говори за влиянието, което Новалис е оказал върху него, този френско-белгийски поет казва някои много странни и значими неща. Беше отдавна, но все още е характерно да чуеш белгиец, който пише на френски, да говори за това в какво се е превърнала душата на Новалис за него. Този белгиец казва: „Не е ли Новалис, от своята немска уникалност, дух, който е създал нещо, което дори не може да бъде изразено, което изобщо не е ограничено до земното!“

И така, този белгийски писател измисля нещо особено, за да опише чисто духовното влияние и дълбокото впечатление, което Новалис прави върху него. Той се сеща да каже: Когато четете Шилер или Шекспир, намирате всичко, което е поетично изобразено у Шилер и Шекспир, но то е интересно само за преживяванията на хората на земята. Но ако някой иска да характеризира това, което душата на Новалис е написала, би трябвало да предположи, че духове от духовните висини, духове от други планети биха се интересували от това. Това, което Шилер и Шекспир са казали, е интересно само за хората на земята; това, което Новалис е написал, трябва да интересува и ангели, трябва да интересува и същества, които никога не са чували за земята. Толкова значимо, толкова дълбоко свързано е това, което Новалис е написал с духовните сили на германската национална душа. Той характеризира по много своеобразен начин естеството на влиянието, което оригиналният германец, Новалис, е оказал върху него, и казва: Но ако му е нужно друго доказателство, то би го отвело сред онези, чиито дела почти пораждат тишина. Тя би отворила портата на царството, където някои я обичат заради самата нея, без да се тревожат за малките жестове на телата си. Те биха се изкачили заедно до самотните плата, където съзнанието се издига [с една стъпка] и където всички, които са неспокойни за себе си, [чувстват] внимателно оглеждат огромния пръстен, който свързва света на привидностите с нашите висши светове. Тя би отишла с него до границите на човечеството; защото в точката, където човекът сякаш свършва, той вероятно [само] започва, а най-съществените и неизчерпаеми части са [само] в невидимото, където той трябва да бъде непрестанно нащрек. Само на тези висоти има мисли, които душата може да одобри, и идеи [които приличат и са] толкова властни, колкото е тя. Там човечеството е управлявало за миг и тези слабо осветени върхове са може би единствените светлини, които възвестяват земята в духовното царство. Тяхното отражение наистина има цвета на нашата душа. Чувстваме, че страстите на ума и

тялото биха наподобявали звън на камбани в очите на [странен] разум; но [хората, за които говоря, са излезли от малкото село на страстите в своите произведения и са казали неща, които са ценни и за онези, които не принадлежат към земната общност [брой].

Този френскописец белгиец се чувства впечатлен от Новалис. Той усеща магическия полъх на германския дух, който се лее от Новалис към него. Ако човек би повярвал на казаното от неговия сънародник Метерлинк за германското „варварство“ след избухването на войната, не би повярвал, че този белгиец би казал: О, тези безполезни крещящи, които прибягват само до фрази, те трябва да мълчат, когато става въпрос за въпроси на ума!

Всъщност е трудно да се усъмниш в душата си и да разпознаеш слабия ѝ детски глас сред безполезния шум, който я заобикаля.

Да, скъпи мои присъстващи, френско-писащият белгиец, когото цитирах тук, вече говори, но донякъде ви озадачих. Това е същият човек, който е казал това, което прочетох за Новалис; това е самият Метерлинк. Той е говорил по този начин само в здравите дни на душата си. Човек може само да повярва, когато чете, че това е казано от съвсем различна личност. Ето какво се е случило с онези, които някога са усетили нещо от магическия полъх на немската душа. Самият Метерлинк е писал за Новалис по този начин.

От това можем да видим какво ще е необходимо, за да защитим германската душа срещу погрешната преценка на нейната същност, с оръжията, които ние самите трябва да вземем от нея като нейни членове. И тази защита наистина ще става все по-необходима. Каква е ползата от това, че германската душа, след като е станала част и от външната култура, вече е разбрана! Това, което я отделя от онези, които са станали нейни врагове, ще говори все по-силно, ако не бъде защитено от самата германска същност. И в това, което чуваме днес, човек ще трябва да се убеди, тъй като [това, което чухме] е в някои отношения само начало, особено по отношение на по-дълбоките течения на човешкия живот.

Бих искал да дам друг пример. Малко преди избухването на тази война, една англичанка написа книга за Германия. Да, виждате ли, англичанка, която се различава от много свои сънароднички по това, че наистина опозна германския характер. Защото беше в Германия осем години. Тя опозна университети, клиники, болници, учебни заведения, всякакви места. Но тя опозна и германския характер, който, като еманация на германската душа, все пак трябва да присъства във всяка душа, дори и да се маскира и крие в обикновения живот. Книгата е написана малко преди войната. Както казах, не в Берлин, не в Кьолн или Лайпциг, а в Англия и на английски език, за Германия беше казано следното:

Четем много [...] за новата Германия и нейния нов дух. Но няма нова Германия, нито нов дух. Това, което съществува, е зрялата работа на поколенията, която винаги е била такава.

Заслепени от внезапния блясък на просперитета на Германия, ние сме склонни да забравим, че освен просперитета, тя рядко е заемала друго място освен едно от най-добрите сред нациите.

В религията и философията Германия е блестяла във време, когато всичко около нея е било тъмно; в литературата тя е оказала епохално въздействие; в музиката винаги е доминирала. [...] Немската литература, немската религия, немската философия са за нас книги със седем печата. Това, което знаем, е колко дредноута има Германия и колко се е увеличила търговията ѝ. Истински важен не е дредноутът, а мозъкът на неговия строител, смелостта и талантът на неговия командир. Истински важно не е увеличението на продажбите, а човешките качества, които са го подтикнали.

Преди четиридесет години Германия се бореше за съществуването си и все още се бори за него днес. Напълно погрешно е да се смята, че Германия вече е в разцвета си. Тя води тиха, но решителна битка срещу могъщи съперници, чиято сила и опит са натрупани преди поколения. На всяка граница и отвъд водата, противниците седят, търговски и политически, с нетърпение очаквайки момента, в който Германия се отпусне поне малко, за да могат да се нахвърлят върху нея и да я смажат. Германия знае това много добре.

Би било добре, ако се вслушат и в онези, които сега размишляват върху причината за войната, ако се вслушат и в онези, които казват какво трябва да бъде настроението в Германия спрямо онези, които са се скрили в периода преди тази война.

И ако попитаме, скъпи мои присъстващи: Как разбирате немската култура, когато бихте искали да унищожите тази немска култура с повече или по-малко гордост или от други гледни точки? Още няколко характеристики по този въпрос в края. Има например един истински руски интелектуалец на нашето време. Ако човек вземе последната му книга, може да се стори впечатление от последните думи, които казва за Гьоте, че той смята Гьоте за един от най-великите в развитието на човечеството. Знаем как Гьоте е свързан с това, което трябва да се нарече подмладяващи сили на немската национална душа. Знаем, че неговият „Фауст“, ако не в художествен смисъл, то поне по силата на характеризирането на човечеството, се издига над всички други произведения на световната литература. Знаем колко безсмислено би било да характеризираме Гьоте, без първо да видим великия дух на модерното време, който цари в Гьоте и от който би могъл да се роди неговият „Фауст“. Мерешковски, руският интелектуалец, който със сигурност познава „Фауст“ и немската култура толкова добре, колкото може да ги познава, съди за Гьоте от това, което току-що нарекох характерната арогантност на руския интелектуалец. Той съди същия Гьоте, за когото говори Емерсън, както прочетох по-рано, като се осмелява да каже следните думи:

Когато Гьоте говори за Френската революция, той внезапно се прекланя пред земята, както гигант може да бъде смакан от зло заклинание и да се свие до размерите на джудже; от елински полубог той се превръща в немски буржоа и – нека сянката на олимпийца се смили над мен – в немски филистер, „хер фон Гьоте“, таен съветник на херцога на Ваймар и почтен син на почтения франкфуртски търговец.

За някои хора няма значение дали подобни думи може да са правилни, ако човек е педант, а дали човекът, който намира за уместно да говори такива думи за Гьоте,

изобщо разбира величието на Гьоте. Понякога не е важно какво казва човек, а дали изобщо е способен да каже нещо конкретно за даден предмет или даден човек. Казах: Човек трябва да търси руския национален дух, сякаш се носи над руската индивидуална душа. Но това означава, че тази индивидуална руска душа, да речем, може лесно да живее сякаш „там долу“, без да бъде докосната от националния си дух, без да има и онази увереност и сигурност, които произтичат от начина на боравене с националния дух, както успяхме да го характеризираме с немската национална душа. Следователно, проникнато от поетични ценности, но въпреки това като мироглед, може да възникне това, което Мерешковски нарича „бос мироглед“ като най-нов вид руски мироглед. Сега знаем как този бос мироглед възниква основно от настроението, което трябва да настъпи, когато човек се чувства толкова напълно заземен и не може да намери връзката с народната душа, да види в духа, така да се каже, това, което човекът е извън духовното. Материализмът все още не е взел това напълно сериозно, но е характерно, че този руски индивидуален дух го е взел сериозно в своя мироглед. И така той отрича всичко духовно и стига до това, което един важен руски поет нарича характеристика на човека. Наистина не бих споменал това, ако се случваше само тук-там. Но това е нещо, до което стига духът на Изтока, което характеризира импулсите, които живеят там.

Да, какво е той за теб, този човек? Разбираш ли? Хваща те за яката и те мачка под нокъта като бълха! Тогава може да ти стане мъчно за него! ... Да! Тогава може да му разкриеш цялата си глупост. Той ще те подложи на седем различни мъчения заради съжалението ти. Ще увие червата ти около ръката си и ще издърпа всички вени от тялото ти, по един сантиметър на час. ... О, ти... Жалко! Молете се на Бог да бъдете бити безмилостно и това е всичко! ... Жалко! ... Уф! А Максим Горки казва, че тези думи са изречени изцяло от душата му, защото така той възприема това, което човек може да открие като своя ценност, когато се вгледа в себе си такъв, какъвто е всъщност.

Човек трябва да съпостави тези неща с многото неща, дошли от Изтока, арогантността и арогантността на руския интелектуализъм през последните няколко години, чийто резултат е настроението, което днес говори за кръв и смърт. Сред руските интелектуалци, които споменах по-рано, трябва да споменем и Юшаков, който е написал книги, които не са намерили голяма аудитория, но въпреки това показват какво е било в съзнанието на много интелектуалци в Русия. Юшаков има следните идеи за хода на световната култура. Бих искал накратко да ви представя тези идеи. Той казва: Този Запад, всичко, което този Запад на Европа е постигнал в културата, е свършило. Ако погледнете на Изток, ще откриете, че всъщност в него все още има нещо на подмладяване, на зародиши, от които може да се развие нещо. Но Западът не може да развие това. Този Запад винаги е показвал [...] празнина в текста].

[За разлика от това, в края на деветнадесети век Юшаков пише за руско-английския въпрос в Азия: Що се отнася до мисията на Русия в Азия, това, което англичаните

правят там, е гнило до мозъка на костите си. Това, което Русия прави там, е безкрайно по-духовно.]

Англичаните – казва Юшаков – са се държали спрямо Азия така, сякаш вярват, че азиатските народи съществуват само за да „се обличат в английски платове, да се бият помежду си с английски оръжия, да работят с английски инструменти, да се хранят от английски съдове и да си играят с английски дрънкулки“.

Само Русия, вярва Юшаков, е способна да почувства близост с тази Азия, която сега лежи просната, стенеща под изнасилването на Европа, защото все още не може да схване вътрешното човешко същество, което е разболено и състарено от егото, подобно на европейския Запад.

Това е интересна книга, публикувана през 1885 г., за отношенията между Англия и Русия. Тя подчертава превъзходството и арогантността на руснаците над английското. През 1885 г. на Юшаков му хрумва следната идея:

Този Запад, за него е свършен. Ако погледнете на Изток, все още има нещо, което може да се развие, Западът, особено Англия, са причинили помрачението на Индия, Персия.

Какво направиха англичаните в Азия? Те си присвоиха всичко, което някога е било установено в Азия от силата на Ариман. Те се промъкнаха там, където Ормузд работеше. Те се настаниха навсякъде, където имаше светлина, за да се насладят на плодовете на тази светлина. Но какво направиха руснаците? Руснаците отидоха навсякъде, където Азия беше обедняла, където Азия беше заплашена и обедняла, където хората бяха слезли, където хората бяха потиснати и угнетявани, където хората бяха потопени в бедност и мрак. Русия се погрижи за тези хора. Ето защо Русия има своята мисия в Азия. Следователно световната борба между Русия и Англия трябва да избухне в Азия. Русия трябва да бъде възстановена в правата на Ормузд срещу Ариман, след като се е държала по този начин, докато англичаните само се намесиха в това, което е установено в Азия по отношение на плодородието, величието и красотата, и го експлоатираха.

Ето как този руснак говори за Англия. И казва: Англия експлоатира милиони индуси. Нейното величие и мощ зависят от хората там. Не желая нищо подобно за отечеството си. Мога само да се радвам, че то е достатъчно далеч от това тъжно състояние на нещата.

Не би ли могъл човек да пожелае днешните руснаци, които се възхищават на англичаните, да отделят малко време, за да проучат тази книга на Юшаков, която е публикувана едва през 1885 г. и разглежда отношенията между Русия и Англия? Би било интересно понякога, ако хората опознаят нещо от движещите сили, които са действали и ще продължат да действат върху силите, довели до това, което сега е около нас, което достига до душите ни.

Вярвам, скъпа публика, че казаното от мен, основано на духовно-научните основи на природата на немското същество, може да бъде обосновано, дори ако е

илюстрирано с това или онова. И бих могъл да цитирам подобни доказателства в подкрепа на това, което казвам дълго, дълго време. Човек би могъл да цитира такива неща толкова дълго, че никой в стаята няма да слуша.

Всичко това обаче би осветлило единствената истина, която е толкова важна сега, когато първо трябва да изковем оръжията, за да защитим това, което е атакувано и духовно, и което ще бъде все повече обграждано, всичко това би ни довело до единствената велика истина, с която човек трябва да се примири, истината, че германецът, по силата на непосредствения си национален характер, е могъл да види пряката връзка, преживяната връзка на индивидуалната душа с националния дух.

И когато видим как този германски идеализъм винаги е действал в цялостното настроение на германския народ и неговите велики представители, особено във времето, което можем да наречем великата епоха на германския дух, как има семена и когато видим какво всичко се съдържа в тези зародиши, тогава можем да си кажем: Можем да се доверим и на вътрешната сила на германския характер, точно както се доверяваме на зародишите, които трябва да се развият в цветовете и плодове в природата; можем да имаме доверие в германския духовен живот. И знаем, че в много отношения той все още съдържа зародишите и че съдържа силата на вечното подмладяване, че тази сила е негова собствена. И от това знаем какво правят онези, които с големи жертви на изток и на запад трябва да защитават това, което е затворено като в голяма крепост в Централна Европа.

Но има и начин да се насочи погледът на душата към вътрешните сили на духовния свят. Тогава човек не гледа на този немски народ така, както може би го гледат днес враговете на немския дух, а по-скоро по такъв начин, че да си каже: немският дух все още не е напълно реализиран. Той има в себе си сили, които са само зародишни сили, които първо трябва да се развият напълно в бъдеще. Следователно, от такива разсъждения, колкото и несъвършено да са представени, както биха могли да бъдат представени само в една лекция за толкова кратко време, въпреки това произлиза това, което може да се обобщи в определени чувства, чувства, които дават на немската душа увереност, смелост и надежда, именно от дълбините на това същество.

От една страна, днес сме напълно убедени, че няма нужда да вдъхваме смелост и увереност на онези, които трябва да страдат и кървят за великите събития на времето, основани на сигурни, истински знания и прозрения – целият ход на събитията в сферата на германското битие, централноевропейското битие, показва, че това не е необходимо. Европейското битие показва как германците са воювали, как са знаели как да водят тази война. Не, не за да говорим за това, а за да говорим за това, което царува и действа в най-съкровено същество на германската душа, така че да ни даде [и на тези на бойното поле] сигурност за бъдещето и да ни изпълни с надежда. Именно за да посочим това, бяха направени днешните

размисли. И затова бих искал да обобщя, защото чувствата са най-важното нещо, чувствата, които стоят в основата на отделните думи на тази вечер. Бих искал да обобщя някои от чувствата, които, както вярвам, могат да възникнат у германското чувство и настроения именно от съзерцанието на германската същност и връзката ѝ с германския национален дух:

Немският дух все още не е осъществен,

това, което трябва да донесе на света.

Той живее с надежда в бъдещи грижи,

надява се на бъдещи дела, пълни с живот; —

В дълбините на своето същество той чувства могъщи

скрити неща, които все още трябва да узреят.

Как може човек да желае края си, без да разбира,

19. „Варварите“ на Шилер и Фихте

Какво живее в душите на онези, които се жертват навън днес? Всички души на водачите са включени в него, сякаш трябва да живеят в хората на настоящето. Искаме да се съсредоточим върху двама по-специално, като живи примери, не за да предизвикаме сантиментални чувства, а като образцови борци. Нека започнем със смъртта на Шилер и Фихте. (Херман Грим е цитиран за смъртта на Шилер.) Гьоте почина, заспа, но Шилер умря! Тялото му се беше разложило, но душата му беше победоносна. Духът, който живееше в тялото на Шилер, все още имаше много да каже на хората. Още по-значима беше смъртта на Йохан Готлиб Фихте. Той произнесе на народа си най-немските речи. На смъртния си одър синът му му донесе новината за преминаването на Рейн от Блюхер. Той беше трескав, мислеше си, че е на бойното поле, и тогава немската философия влезе в действие. Той отхвърли лекарството и каза: „Не ми трябва лекарство, оздравях, чувствам го.“ И така умря.

Най-великите синове на Германия учат как германецът чувства своята националност различно от другите народи. Германецът не е, той става. Гьоте го изразява по следния начин: „Само онзи заслужава своята германска националност, който винаги трябва сам да я завладее.“ Най-величественото творение за превръщането на човека е създадено от Шилер: „естетическите писма“. За него въпросът за същността на германството винаги е бил облечен във форма: същността на германството се усеща най-дълбоко от онзи, който винаги търси идеала за човечеството в него. Не под принудата на чиста логическа необходимост, нито само под тази на сетивата, нито само под това, което идва от физическия свят. Всичко това не е истинското човешко същество. Шилер иска да внуши в човека равновесието между чувствеността и разума, че човек никога не е достатъчен, че винаги се пита: Как да стана човек? Това живее във всичките му стихотворения в основата. Хуманитарните науки искат само да продължат импулсите, дошли чрез нашите духовни герои. В речите на Фихте има три въпроса, които днес би било невъзможно да се зададат: първо, има ли германска нация; второ, струва ли си или не си струва да се съхранява. Шилер и Фихте самите са отговорът на това; трето, има ли сигурно средство за съхранение и какво е то. Фихте вярвал, че това средство е образованието. Духовната наука е това образование. Всеки човек може да го получи. Но като нация германците са най-тясно свързани с идеята, че истинското човечество не почива в материалното, а в духовното. Признаването на невидимото като единствено истинско нещо, това го нарича Фихте. Именно към това се стреми духовната наука. Как човешкото същество съзнателно ще продължи да живее в душата си след смъртта, духовната наука говори за тази истинска реалност, а не абстрактно от духа. Тя е смела пред лицето на пасивната наука. Фихте не е изразил това, но стимулът за невидимото е дошъл от него. Фихте е искал да даде на нацията

си различно образование. Колко много хора се вкопчват в старото, той изразява в притча, която сякаш идва от съвременната духовна наука: Времето ми се струва като труп (цитатът беше много по-дълъг, започва с тези думи).

Който е запознат с живота на душата непосредствено след смъртта, не би могъл да направи друго сравнение. Това трябва да е възможността немският дух да оформи всичко, което е в него. Фихте казва: Пътят на немца е жетвата на цялото му време. Това, което тези гении са вдъхнали като импулси, продължава да живее в сърцето на Европа. Не искаме да кажем, както биха могли Фихте и Шилер, в какво са се превърнали хората от Централна Европа. Днес ни наричат „варвари“ от запад, изток и северозапад.

Емерсън казва за Гьоте: „Едно качество, което Гьоте споделя с целия си народ, е вътрешната истина. Англия има талант, Франция има брилянтни идеи. Германският ум притежава известна честност, която никога не се спира на привидността.“

(Всичко това и още е цитирано от Емерсън.) Следователно отличителните понятия, използвани във висшия разговор, са изцяло немски.

(След това се цитира г-жа Уайли, чиято книга „Осем години в Германия“ е откъсната в „Süddeutsche Monatshefte“.) Това е адресирано към англичаните от г-жа Уайли:

Германската литература, германската религия, германската философия са книги със седем печата за нас. Знаем колко кораби имат. Грешно е да се смята, че Германия вече е в разцвета си. Тя знае, че на източните и западните ѝ граници и над водата дебнат, чакайки да отслабне малко, за да могат да атакуват. (Цитатът продължава.)

(След това се цитира Херман Грим:) Всички тук са готови да се жертват за отечеството си, но да го правят чрез война е далеч от нашите представи. Франция представя военните си планове като морално изискване и изисква от Германия да ги признае като такива. (Цитатът продължава малко по-нататък.)

Да се върнем към последните дни на юни, когато започна кампанията в пресата в Санкт Петербург. Натискът върху десницата на Австрия. (Тук е цитиран Бисмарк, речта му по повод законопроекта за отбрана от 6 февруари 1888 г. Става дума за политиката на Русия срещу Австрия, като по този начин се сблъсква Германия с Русия. И след това отново Бисмарк в същата реч, където казва:) Ако поискам един милиард за агресивна война, не знам дали бихте имали увереността да го дадете. Надявам се, че не.

(След това се цитира речта на Манчестър, която се е провела едва тази или миналата година, в която ораторът, англичанин, е подчертал следните три характеристики на германците: истина, задълбоченост и лоялност. И се казва, че предговорът към тази книга, в която се появява речта на Манчестър, е написан от лорд Халдейн и в него се цитира как Халдейн специално възхвалява силата и прямотата на Германия като образцови. Книгата е сборник от речи, произнесени в различни градове по повод посещения на, струва ми се, германски градски съвети.)

(След това се казва, че включването на Босна и Херцеговина е било част от балканската мисия на Австрия и се споменава агитацията на Хербст, която е накарала Бисмарк да нарече Хербст и неговите поддръжници „Хербстцайтлозен“. Д-р Щайнер казва:) Това е една от думите на културната история. Лорд Сейлсбъри е дал на Австрия тази мисия – а именно Босна и Херцеговина – и сега Австрия дължи убийството на престолонаследника на политиката на Англия. Цялата омраза от Изток произтича от тази мисия, която е била дадена на Австрия от английската политика. И въпреки това днес Англия иска да си отмъсти за това, което сама е направила. Вярно ли е това, изчерпателно или вярно ли е? И ние сме наречени „варвари“. (След това се обсъжда наказанието на Австрия и отново се цитира Бисмарк. След това се споменава нарушаването на белгийския неутралитет. Отново се цитира Бисмарк, където той казва, че войната не се води от любов. Следва изречението на д-р Щайнер: Никога преди не се е случвало това един народ да се жертва за друг. (Споменават се Шилер и Гьоте, като и двамата искат да кажат, че човек най-добре открива германеца в себе си, когато открива човешкото в себе си, когато стои над нещата, но и над националностите.)

Днес много се говори за естеството на връзката между германците и другите народи на Европа. Как мразят англичаните заради огромното предизвикателство (така се казва). Аз не вярвам в тази омраза. Има случаи, в които ние обичаме вас, англичаните, повече, отколкото вие обичате себе си. Къде е Шекспир по-култивиран, къде е по-ценен, или поне по-разбран, отколкото в Англия? В германския характер! Германците са показали, че обичат англичаните повече, отколкото обичат себе си.

(След това се споменава Гьоте, Фауст и Евфорион.) Кой е бил моделът за Евфорион? Англичанинът Байрон. Гьоте е обичал същността на англичаните.

Ако погледнем на Запад, виждаме как оттам е взета фигурата на девойката. Тя е прославена и живее в сърцата на немския народ: Шилер. След няколко години същото ще се каже и за Изтока.

Още една поговорка на Бисмарк: Ние, германците, се боим от Бог и от никого друг на света. Какво можем да обещаем на всеки, който иска да ни помогне да изпълним световната си мисия? Колкото и да се разпространява германският дух по земята, човекът, който носи германския дух и германския ум в себе си, никога няма да се изправи срещу думите на Фауст: „На свободна земя, свободен...“ и така нататък. Никога германецът няма да унищожи легитимен корен. Можем ли да мразим, както мразят другите? Не! Не можем. Ние се изправяме срещу противостоящите сили като символ, както е дадено от Гьоте в неговия „Мефисто“!

(Цитиран е Емерсън: Светът е млад. Трябва да напишем свещени писания, за да обединим отново света на духа и света на земята. Признаването на истината е принципът на Гьоте, казва Емерсън. След това следва последен цитат от Бисмарк,

който е казан в смисъла на Бисмарк от д-р Щайнер): Германецът мрази духа на лъжата, духа на неистината, но не мрази нищо и никого друг на света!

20. Защо наричат хората на Шилер и Фихте „варвари“?

Разсъждение, основано на духовната наука

Текстът на лекцията е създаден въз основа на транскрипция на много труден за четене стенографски запис от Хеда Хумел (ST HH 2) с помощта на много четлив, но непълен стенографски запис от Йохана Арнолд (ST JA 12). Многобройни неясни пасажки остават неразрешени. По документални причини лекцията въпреки това е публикувана в приложението, но само във фрагментарно състояние. Допълненията от редактора и попълнените цитати са в квадратни скоби. Цитатите обикновено са били записвани само фрагментарно и в двете стенограми. Следователно редакторът е допълнил цитатите според оригиналния цитат. Самият цитат и дължината му са извлечени от записаните фрагменти или от начина, по който са били цитирани от Рудолф Щайнер в други подобни лекции в настоящия том. В някои случаи са били вмъкнати думи или пасажки от стенографските бележки на Йохана Арнолд; те са посочени във всеки отделен случай.

Уважаеми присъстващи! Почти всяка година напоследък имах честта да изнасям лекция тук, в този град, в областта на културните наблюдения, която си позволявам да нарека „духовно-научен мироглед“. Тъй като приятелите на нашето духовно движение в този град имаха желание и аз да изнеса такава лекция тази година в тези съдбовни времена, ще изглежда разбираемо, ако подобно размишление в нашето време е свързано с това, което засяга хората от непосредственото настояще в най-дълбоките им тревоги, хората от непосредственото настояще в най-дълбоките им чувства, което дълбоко засяга всички наши умове - мислещи, чувстващи и волеви - когато е свързано с това, което се случва около нас в такова велико, мощно и всеобхватно настояще и което едновременно с това е причинило толкова много жертви, толкова много болка и страдание за нашето настояще човечество. Но не за да добавя още едно размишление към огромната съвременна военна литература, която е толкова изобилно изразена в брошури, книги и лекции, дори и да се провежда днес, а защото човек наистина би могъл да повярва, скъпа публика, че по отношение на това, което преживяваме, едно духовно-научно размишление също има какво да каже, дори ако, разбира се, това не може да бъде това, което другите лекции от минали години, които съм изнесъл тук и които са свързани с този или онзи въпрос на духовната наука; дори ако е необходимо духовно-научният аспект да се крие повече в природата на съзерцанието, в предизвиканите усещания, такова духовно-научно размишление все още може да изглежда оправдано с оглед на събитията.

Въпреки това, скъпи присъстващи, вече се възрази срещу голяма част от казаното – особено срещу казаното от гледна точка на някакво духовно разбиране на настоящите ни събития – че човек се занимава преди всичко с чисто политически

въпрос на нациите. Дори се смята за съмнително, когато какъвто и да е вид духовно съображение се намесва в преценката на текущите събития и по всякакви дълбоки причини се отрича причината за това, което чувстваме, че се случва. Казано е, че не бива да се заблуждаваме с метафизична мъгла, когато сме изправени пред днешните събития, а да виждаме реалността с ясно мислене; да не украсяваме с всякакви мъгли думите, които толкова горещо се оспорват в света, а просто и ясно да виждаме какво се случва. И наистина, бих казал, отделно от всякакви духовни съображения, е, че на първо място има чисто политически сблъсък на интереси между нациите – да избира една – например между немския и английския народ, чисто външен сблъсък на интереси на политическото минало и политическото бъдеще на Германия.

Сега, скъпи мои присъстващи, човек би могъл дори, ако застане на [чисто] духовно-научна гледна точка, която също е обърната към реалностите, а не към фантазиите, да бъде в хармония с подобно искане, ако от друга страна, трябва да се има предвид, че в началото на Средновековието, когато германските народи са се борили срещу Римската империя, би могло да се говори и за сблъсък на интереси между германските народи и Римската империя. Но от сблъсъка на интереси по това време, малко по малко, се е развило всичко, което ни е заобикаляло като култура от по-ново време. Цялата духовна реалност, в която са вградени нашите души днес, се е съдържала в това. Например фактът, че християнството е възникнало от гръко-римско-ориенталския свят по това време, че едновременно с това християнство елементарните сили на германските народи са се утвърдили на европейска почва и са се показали в хода на историческото развитие, че само чрез притока на християнски импулси в германските народи - в техните елементарни сили - е могло да се осъществи това, което виждаме да се развива като европейска култура; така че наистина трябва да се каже: За пряко разглеждане на настоящето, бих казал, че в близко бъдеще има само управляеми сблъсъци на интереси. За тези, които погледнат малко по-навътре обаче, случващото се в историята е това, което може да съдържа най-дълбоките импулси за бъдещото развитие на човечеството; и преди всичко за това трябва да говорим.

Разбира се, с думи, с мисли, с понятия, които са достъпни само за говорещия или за литературата или науката, не може да се направи нищо решаващо за великите събития, които се разгръщат. Това се решава от оръжията, от смелата храброст на онези, които са на полето на събитията. Но ако разгледате съвременната история в нейния контекст с миналото и с възможното бъдеще, скъпа публика, тогава наистина – бих казал, породено от съдбовните събития на нашето време – ще стигнете до гледна точка, която прави по-задълбоченото разглеждане на нашите настоящи дела не само възможно или желателно, но може би дори необходимо.

Вече е ясно от редица съображения, които са били използвани и от други в настоящето, че въпреки всички клевети – отляво и отдясно, от север и юг – срещу

Централна Европа в това време, това, което ще се окаже солиден исторически факт в бъдеще, въпреки всички тези възражения, е, че централноевропейските народи водят защита в тази могъща борба на настоящето, защита, която не са те провели. Тази войнствена защита, в която – вярвам, че по-ранните времена не биха могли да си представят това – в която се борят 34 отделни народа на земята – тази войнствена борба се явява пред по-задълбоченото световно наблюдение като израз на една съвсем друга борба, за една могъща битка, която също се води сред духовете, за битка, в която Централна Европа, и преди всичко германският дух, сега също стои в отбранителна позиция, борейки се за най-свещените блага, както се случва на външните бойни полета. И това е мисълта, върху която трябва да се основават днешните размисли. Не само икономическите, външните и политическите блага на германския народ са били атакувани в настоящето - всъщност те са били в миналото и ще бъдат в бъдеще - не само икономическите, външните и политическите блага на германския народ са били атакувани, но и духовният живот е бил атакуван и всъщност е принуден да се защитава. И ще трябва да се изковат оръжия, за да се защити този духовен живот, точно както оръжия трябва да се използват за защита на политическия, икономическия и социалния живот.

Днес чуваме как от всички страни отекват призива: „Тези немски варвари!“ Някои хора дори добавят: [нечетлива дума]. „Как са дегенерирали те, хората, сред които някога са живели умове като Гьоте, Шилер, Фихте и т.н.“

Сега съм сигурен, че онези от вас, които имат духовен мироглед, няма да приемат твърде сериозно тези обвинения във варварство. Защото със същата софистика, със същите глупости, с които се провъзгласява днес, [обвинението] един ден ще бъде опровергано. Един ден ще се намерят думи за него, точно както днес се намират стотици истински думи, за да го оправдаят. Един ден хората ще кажат: „Да, това, което германците имат, когато говорят за Фихте, Шилер, Гьоте и другите, Бетовен, това, разбира се, не е това, което ние имаме предвид, когато говорихме за варвари.“ Това, което се имаше предвид, ще кажат те, беше начинът, по който се водеше войната, начинът, по който Германия се отнасяше с другите народи по време на самата война. Но когато се вгледате по-задълбочено, нещата не са толкова прости. За всеки, който е дори малко запознат с развитието на божествената култура, на божествената духовна култура, не за първи път се чува поговорката, че това, което ни е най-скъпо, това, което наричаме душата си, това, което наричаме културата си, може по същество да се нарече „варварство“. И колкото и странно да е, драги мои слушатели, напоследък – човек често вижда думата „варварство“ – може би най-вече, колкото и трудно да е за вярване, може би най-вече обвинението във „варварство“ срещу централноевропейската култура, срещу Русия, идва от руска страна. И тук не е нужно да се позоваваме на външна вестникарска литература или външни вестникарски изявления, а именно на това,

което водещите духове на руската същност са защитавали като най-значимото си виждане.

И за да можем веднага да преминем към нещо конкретно, трябва да отбележим как един наистина значим дух сам по себе си се е появил в руския интелектуален живот през деветнадесети век: Хомяков. Той се е опитал да обхване и характеризира целия ход на европейската култура от своята руска гледна точка. Той се е опитал да даде картина на европейската история. Три сили, казва той, преобладават в хода на това европейско културно развитие. Първата сила е тази, която все още произтича от древния романизъм. Втората е тази, която произтича от неразбраното християнство. Третата сила е тази, която произтича от западноевропейското варварство. Обаче по това време това, което се е появило чрез народите на Запада, които сега са съюзници на Русия, също е било включено в това западноевропейско варварство. И как Хомяков, от негова гледна точка, се е опитал да характеризира цялото „варварство“ - както го е изразил - на Запада? Той е казал, че това, което е вкоренено в дълбините на човешката душа и е пряко основано на божественото, е наследено от европейското духовно развитие от романизма. Този романизъм се е развил и е все още ефективен днес като рационализъм на мисълта. Този романизъм е ценял само външните държавни институции, външното материално и социално съвместно съществуване. Но той не е имал усет за дълбочината на християнството, за християнството, което трябва да събуди импулси в най-съкровената кътче на човешкото същество, в най-дълбоките дълбини на човешката душа. Хомяков смята, че римляните не са разбирали, че християнството може да бъде трансформирано или продължено само чрез импулси от душата, а само чрез външни средства на държавни, социални, чисто политически институции. Но това, според Хомяков, е основата за обвинението в рационализъм, в чисто интелектуална култура, която според неговите идеи доминира по такъв дълбок начин цялото европейско варварство.

И тогава тези европейски народи се опитали да продължат хода на развитие, започнат от римляните, казва Хомяков, по такъв начин, че само извикали в мисълта си онова, което трябвало да движи всички сили на душата като християнски импулс, превръщайки го в схоластика, философия, рационализирано християнство, основана на мисълта, научна суматоха и суета. И трансплантиран – както смята Хомяков – този романизъм, това рационализирано християнство било във варварската душа на Централна и Западна Европа, [това било] най-значимите им инстинкти и импулси били просто въведени. Само от такова християнство можело да произлезе подчинението на всяко чуждо мнение и налагането на собствено мнение на всяко друго мнение, и по този начин вечна война и подчинение; така казва Хомяков, който, гледайки Русия, иска да опише цялата централно- и западноевропейска култура като „варварство“. И един от неговите наследници, Аксаков, заявява, напълно в съгласие с Хомяков, че ако човек проучи

западноевропейското варварство, навсякъде ще открие дух на подчинение, омраза, ограничаване на свободата, докато - както той, Аксаков, вярва - цялата руска същност е пронизана в дълбините си от „свобода, съгласие и мир“.

Уважаеми присъстваци, Данилевски е един от онези, които задават тона за по-нататъшното развитие на този славизъм, чието продължение днес се нарича панславизъм. В него, по-специално, има много ясен израз на това, което, така да се каже, руската душа може да мисли, да чувства като мисъл, за това, което от тази страна се нарича от Централна и Западна Европа „варварство“, това, което, например с Данилевски, трябва да се нарече, от гледна точка на руснака, „гнилият, духовен живот на Запада“. Това е изразът, който многократно е попадал в ползването ни, особено напоследък.

Данилевски се опитва да покаже как в историческото развитие на варварския европейски Запад последователно са се очертавали определени типове културно развитие: романо-германският тип, който Данилевски смята, че първоначално стои зад мъглата. Той се отличава с факта, че хората не са успели да проникнат до това, което душата може да схване в най-дълбоките си дълбини, [което] може да изпълни душата със съзнанието, че е свързана с божествения дух на света. Това съзнание е било само нещо концептуално, нещо външно, научно-рационално в романо-германското същество. Чисто германският тип европейски живот трябва да бъде заменен от истински руския тип и този истински руски тип трябва да знае, че за тези, които принадлежат към такъв културен тип, няма нищо в целия широк свят освен връзката с този културен тип. Всичко, което може да бъде благословия за бъдещото човечество, трябва да се намери в това, което руският народ може да предложи. Това, на което руският народ е способен, трябва да е видно и от задачите на руския народ.

[Следващото изречение е несигурно четене.] И правилното е това, което произтича от такива задачи, но грешното е това, което не произтича от тези задачи. За германското чувство за истина изглежда странно, когато човек чуе, че разпространението на Русия на Балканите и завладяването на Константинопол се считат за част от това, което би трябвало да се счита за истинно – както [за] Данилевски. Той говореше за факта, че философската истина и това, което човек мисли за света, зависи от факта, че човек се стреми да завладее Константинопол. Това, което може да излезе наяве чрез такъв възглед, е демонстрирано тук, бих казал, в малък пример.

Данилевски казва, че за Русия „следващата цел е анексирането на Константинопол“, [...] „без да се обръща внимание на последствията, които биха могли да възникнат за самата Европа, за човечеството, за свободата, за културата“. Това е целта, към която трябва да се стремим. „Без любов и без омраза – защото в този свят, който ни е чужд“, [тоест] всичко, което живее толкова далеч от уникалния културен тип на руския народ, „нищо не може да предизвика нашето съчувствие или антипатия – в

еднаква степен, безразлични към всички, към червеното и бялото [...]. /пропускателни нечетлив пасаж] „Най-вредно и опасно за Русия в Европа е балансът на политическите сили и всяко негово нарушение, от която и страна да дойде, следователно е полезно и желателно. [...] Трябва най-накрая да се откажем от всякаква солидарност с европейските интереси.“

Уважаеми присъстващи, един от най-великите умове, които източноевропейската култура е създала, наистина уникален ум, Соловьов, изобщо не намираше тези възгледи за ясни. За Соловьов също беше ясно, че западноевропейската култура е узряла за унищожение. За Соловьов беше ясно също, че спасението може да дойде само от руската същност, но Соловьов успяваше да види, че може да се застъпва за това, което виждаше като ориентирано към бъдещето, защото виждаше бъдеще в същността на руския народ и виждаше какви хаотични и безредни сили този народ таи в душите си в настоящето, особено в душите на онези, които задават тона. И така Соловьов, великият философ, стана най-суровият критик в самата Русия на руския характер, който се характеризира от Хомяков, Данилевски, Катков, Аксаков и други, и който е намерил своя външен израз, бих казал симптоматичен израз, в това, което Русия в момента планира срещу Европа в своето алчно и [нечетливо слово] присвояване.

Соловьов обвиняваше онези, сред които самият той обичаше да живее – славянофилите – че нямат усет за това кое е истински идеално, истински духовно, че смесват двете и че смесват усетът за големите заблуди на културата с това, което е [продаваемо], което би трябвало да живее само сред онези, които са празни приказки, корумпираеми хора, корумпираеми за всеки лозунг, който се хвърля на пътя на културата. И така, Соловьов, самият руснак, намери думи – и не може да се каже за него, че е бил приятел на западноевропейските обичаи – за да характеризира това, което духовно се подготвя там, думи, на които наистина можем да повярваме заради искрения му философски дух, заради най-дълбоката му връзка с руската национална душа. Соловьов каза: „Европа [...] ни гледа с опасение и недоволство, защото стихийната сила на руския народ е мрачна и загадъчна, духовните и културните му сили са по-нисши, а исканията му, от друга страна, са ясни, решителни и велики. Шумът на нашия национализъм, който се стреми да смаже Турция и Австрия, да победи германците, да превземе Константинопол и, ако е възможно, да завладее Индия, отеква силно в Европа.“

Политиката, както е казал Соловьов в края на деветнадесети век, е всичко, което живее в опозиция на доминиращите души на този руски народ.

„Ако ни питат как ще бъдем полезни за човечеството след завладяването и унищожаването на всичко това, можем само да мълчим или да изричаме безсмислени фрази. [...] По този начин [...] най-същественият, всъщност единственият важен въпрос, на който честният и разумен патриотизъм трябва да отговори, не е силата и мисията на Русия, а нейните грехове.“

Не германец, не западноевропейец, а Соловьев, който познаваше руското си наистина по-добре от всеки друг, изрече тези думи. Но Соловьев направи повече от това. Той погледна онези, които бяха архитектите на това, с което се сблъскваме днес, по такъв болезнен начин. Той погледна всички онези, които бяха съблазнили руската душа да повярва в тяхната панславянска мисия. И какво откри? Откри богатство от панславянска литература около себе си. Попадна на нещо странно, нещо, което трябваше да характеризира по следния начин: „Да, какво искате? Искате да упрекнете Запада с гнила култура, култура, потънала във варварство! Казвате, че цялото късмет на човечеството трябва да произтича от това, което живее в руския народ днес, вие разпространявате това само с научни принципи, [но само] под научна маска! Проверих откъде [сте] взели тази научна маска!“

И той беше погледнал нагоре, погледнал внимателно нагоре. Веднъж беше погледнал Данилевски [и] Катков малко - бих казал, ако думата не беше оправдана, но все пак ще го кажа - на духовните пръсти и стигна до заключението, че мисловните форми, мисловните намерения, с които тези хора са работили като съблазнители, всички те са били взети от гнилия Запад и най-важната от тези мисловни форми, с които е работил славянизмът, той е открил, колкото и да е любопитно, у западноевропейския философ дьо Местр, който е бил дълбоко потопен в йезуитизма. Тези славянофили дори не си направиха труда да изучават самия дьо Местр, а [Гастон] Бержере, донякъде [нечетлива дума] на ума. Западното, лошо европейско мислене даде тласък на славянските теории.

И [той] погледна през рамото на Данилевски по отношение на неговите [културно] исторически типове. И Соловьев намери един полулуд писател, [Хайнрих] Рюкерт, който написа книга през 50-те години на 19-ти век, в която научно анализира глупостите, които Данилевски [нечетлива дума] [направи за развитието на съвременната история]. Това беше откритието, което Соловьев направи за импулсите, които бяха живи около него. Това бяха оръжията, донесени от Запада, за да характеризират този Запад като гнила култура. Сега, скъпи мои присъстващи, бих искал да кажа как един фундаментален тон звучи през целия духовен живот на последните векове на Изтока от тази поговорка за варварския, гнил Запад, който е изцяло потопен в интелектуална култура и насилие. Ако се вгледате по-внимателно, ще кажете, че всички, които говорят за Запада на Изток, са станали сънливи, мечтателни, всичко това е било включено в центъра на Европа от дълбините на германската душа, на общата световна култура. Дори това, което наричаме наши съкровища, които идват от Фихте, Шилер, Гьоте и други, чиито имена не могат да бъдат назовани, разбира се, са се превърнали в мечтателни.

Но, уважаеми присъстващи, ако някой се опита да даде на душите на онези, които са изникнали на почвата на Изтока – която се смята за толкова варварска – това, което е изникнало там, ако им даде това, което току-що беше споменато, тогава няма да се справи, както е трябвало да изпита благородникът [нечетливо име],

който е пресади немския хегелиански идеализъм в Русия. Той го направи прекрасно, но не само не намери отзвук, но навсякъде срещаше само отхвърляне, противоречие, подигравки и презрение. И ако се вгледате по-внимателно на какво се основава всичко това, тогава се оказва, че целият начин, по който немският дух стои спрямо това – това, което той има да даде на световната култура, не като представител на някакъв исторически тип, а като излияние на дълбините на душата си – как немският дух стои спрямо всичко това: дълбоката връзка на немския дух с неговия мироглед, начинът, по който неговият немски мироглед извира от дълбините на душата, дълбините, в които душата е преплетена с божествено-духовното.

Виждаме този начин най-добре изразен у Гьоте, Шилер [и] Фихте и може би е време днес да обърнем поглед към това, тъй като за едно бъдеще, което със сигурност ще дойде, германецът също се нуждае от духовни оръжия от арсеналите, които нашите народни духове са издигнали, духове като Шилер, като Фихте. И не за да предизвикам сантиментални чувства, а, бих искал да кажа, за да ни представим самата същност на германския характер, илюстрирана от двама важни представители на тази същност – свързана именно с онези моменти от живота на двама велики духа на германския народ, Шилер и Фихте, с моментите, когато тези духове напуснаха физическия свят и преминаха в друг свят на духовния живот, в моментите на смъртта на Шилер и Фихте. Това трябва да се свърже с интимността, с която германецът толкова лесно изразява (нечетливата дума), която също така е непосредствено и все още изразена с думата: „Geistig-Menschliches“ (духовно-човешки). Тези, които трябва да бдят над духовния живот на германския народ в тази нова епоха, можем да погледнем и от това, което ни е предадено исторически, към последните моменти на Шилер.

След това по-младият Вос, син на преводача на Омир, Вос, ни въвежда в смъртната камера на Шилер и ни показва как в седмиците и дните преди Шилер да легне в последния си покой, в цялото му поведение и външен вид пред света и хората, нещо говореше за огромната вътрешна победа на духа, душата – езикът, който идва върху тяло, което всъщност вече е мъртво – това е било написано от Шилер с огромната сила, която е събрал [празнина в стенографията] и е записал тези последни дни, но ги е записал с пълна сила. След това е трябвало да легне. След това виждаме как в последните си мигове той все още е обърнал душата си към това – към онова, което е искал да отвори за човечеството от духовните светове – виждаме как тогава той, как е приел най-малкото си дете, го е поел, е погледнал дълбоко в очите му и е разкрил това дете – гледайки в очите, в душата му може да се види нещо много смислено, може би болезнено трагично. След това върна детето и се обърна, като можеше да изрече само несвързани изречения.

Още веднъж, не за да събудя сантиментални чувства у вас, а за да покажа как един от най-великите германци е свързан с духовната същност и същността на своя

народ, вниманието е насочено към тази Шилерова история. Защото наистина можем да кажем, без да сме сантиментални, че погледът, който той отправя към детето си – с който Вос смята, че е искал да изрази колко много би искал да бъде детето, но не би могъл да бъде – този поглед – може да се мисли, че е срещнал целия германски народ – колко много все още е трябвало да бъде за тях и вече не е могъл да бъде, и по отношение на този народ; да, Шилер, той е изразил това, което мисли за световноисторическото призвание на този, неговия народ, какво мисли за всичко, което е свързано с това, което самият той е искал да бъде за своя народ, това, което Шилер, като в един вид завещание – то е намерено едва по-късно, век след като Шилер го е записал, то е достигнало до човешките очи едва с откриването на Шилеровите архиви – в него се вижда какво е мислил Шилер за това, каква трябва да бъде германската същност, от тази духовна концепция за света, за човечеството. Нека позволим на тези думи, които напоследък непрекъснато идват в душата на германците, да дойдат и в нашата душа:

Този, който формира и управлява духа [трябва в крайна сметка да стане владетел, защото най-накрая, в целта на времето, ако светът има план, ако човешкият живот изобщо има смисъл, най-накрая обичаят и разумът трябва да триумфират, грубата сила да се поддаде на формата и най-бавните хора ще настигнат всички бързи мимолетни.

[...]

е предопределен за най-висшето
и тъй като е сред
европейските народи,
той е ядрото на човечеството,
това са цветето и] листът.

[Той е избран от световния дух да работи
върху вечното изграждане на човешкото образование по време на борбата на времето, да
съхрани това, което времето носи,
затова е присвоил това, което преди е било чуждо
, и го е съхранил в себе си.

Всичко, което е било ценно в други времена
и народи, което е възникнало, развило се и избледняло с времето, той е съхранил; съкровищата
на вековете не са загубени за него. Не за да блести в момента и да играе своята роля, а за да
спечели великия процес на времето. Всеки народ има своя ден в историята, но
денят на германците е] жетвата на
цялото това време.

Уважаеми присъстващи, това, което Шилер имаше предвид тук, вече е това, в което
той е трябвало да вярва – предвид дълбоката му връзка с немската същност – ще
даде тласък за световно призвание на тази немска същност.

Но това, в което човек наистина може да повярва – стига да бъде чуто, усетено и почувствано от онези, които могат да мислят само наполовина или изобщо да не мислят, които не са свързани с германската същност – е, че то действа като агресивно същество, наистина по такъв начин, че се осъществява това, което трябва да се нарече – защото то вече се е развило и ще се развива все повече и повече – [неизбежност] германецът да защитава това, което има сред духовните си съкровища, срещу целия свят.

[Следващото изречение е несигурно тълкуване.] В този смисъл космополитът Шилер никога не е бил негативен дух по душа, макар че не е бил сляп за външни обстоятелства и интереси. Той е виждал толкова дълбоко в германския характер. В края на краищата той е изрекъл и думите:

Две могъщи нации [се борят
за еднолично владение на света;
за да погълнат свободата на всички страни,
те размахват тризъбеца и мълнията.
Златото трябва да тежи всеки пейзаж за тях
и, подобно на Бренус в трудни времена,
Франкът полага медния си меч
във везните на правосъдието.
Британците разпростират търговските си флоти
алчно като полипи;
и царството на свободната Амфитрита
иска да затвори, като собствения си дом.

Шилер би могъл да бъде и реален политик.

Друго явление, което се появява пред очите ни, когато наистина искаме да се замислим какви германски импулси са се втели в германското развитие, е Фихте, Йохан Готлиб Фихте, Фихте, великият философ, но същевременно и великият човек. И отново, последните мигове от външното земно съществуване на Фихте са поставени пред душата ни: Във време, когато Германия е в състояние на упадък, дълбоко засегната от европейския Запад, сякаш Фихте, бих казал, косвено се поддава на военните събития от онова време. Съпругата на Фихте, рядко срещана жена, се е донесла [военноболнична треска] от военна болнична служба.

[Тя] самата се възстанови; то беше прехвърлено на Фихте и той почина. В последните му мигове виждаме да се случва нещо изключително забележително: В делириума на треската, философът – философът, който е изрекъл великото слово, човек избира философията като свой мироглед, който зависи от характера му като човешко същество – философът, в когото човечеството и мисълта са в най-интимна хармония, лежеше там в своя трескав сън. Той беше свързан, не външно, а от най-дълбоките влакна на своето човешко същество, със събитията на времето. Той беше произнесъл речите, в които представи света, призоваващ германския народ по уникален, мощен и силен начин през най-болезнените и трудни времена. В неговия

делириум, трескавата фантазия на кристално чистия философ, тя се движи по театъра на военните действия по онова време, тази трескава мечта на ясномислещия философ стигна до преминаването на Рейн от Блюхер и той проговори, когато получи новината за германските победи, изразявайки най-дълбокото си удовлетворение от това, което му беше позволено да преживее само в трескав сън. И в него душата беше триумфирала над външното физическо, когато говореше. Като видя лекарството пред себе си в радостния си сън и неговото трогателно действие, той го отблъсна и каза: „Ще се оправя!“ и легна и умря. И така, от една отливка, от едно вътрешно единство произлиза този най-немски философ, но и този философ, който вижда немския [в него], призван да схване духовността на целия свят. Днес не е нужно да посочваме коя е основната идея на речта. Как Фихте се опитва да покаже как немската същност се различава от западноевропейската същност [по това, че немецът говори] оригинален език, който произлиза от най-елементарното му развитие, докато римлянинът говори език, който му е бил присаден по-късно и следователно не може да бъде свързан с най-дълбоките източници на самия живот, а с който немецът вече трябва да е свързан чрез езика си. Трябва само да посочим дълбокия, истински патос, с който Фихте представя немския характер на своя народ.

Но това, което духовната наука може да твърди по отношение на Фихте, е, че Фихте, от огромни дълбини, постоянно подчертава духовната основа на света. Всъщност всичко в неговата философия, в неговото мислене, което е било и над неговия народ, е било извлечено от знанието, което той е вярвал, че е придобил за най-дълбоката същност на своя народ. Наистина, всяко външно светознание, всичко, което се стреми да се основава на материални неща, има своите силни противници в истински немския светоглед на Фихте. Така Фихте казва:

Времето [и] вечността и безкрайността [го виждат]

- и той има предвид немската философия -

в [произтичането му от] появата и ставането видимо на онова Едно, което само по себе си е абсолютно невидимо, и само в тази невидимост се схваща, правилно се схваща.

[...] [Всяко постоянно съществуване, което се явява като недуховен живот, е само празна сянка, изхвърлена от погледа, многократно опосредствана от Нищото, в контраст с което и чрез разпознаването му като многократно опосредствано Нищо, самото виждане трябва да се издигне до разпознаването на собственото си Нищо и до признаването на Невидимото като] единствено [истинско].

Но, уважаеми присъстващи, Фихте не само посочи като цяло духовната основа на света, от която човешката душа, в най-трудните ситуации и в най-висшите задачи, трябва да черпи свой собствен импулс, не само защото духовната наука днес може да сочи към Фихте по такъв начин, че трябва да се каже, че духовната наука, която иска да въздейства върху бъдещето на човечеството, трябва да търси своите източници в това, което немският дух, по кристално ясен и дълбоко интимен начин,

е отворил за световното същество. Не само че Фихте посочи по този начин всички духовни основи на света, но именно у Фихте беше показано как някой, който иска да създаде своята философия от цялата същност на немската национална душа и едновременно с това като дълбок и истински израз на своята душа, как е чувствал и усещал това, което духовната наука трябва да издигне до пълна яснота днес и в бъдеще.

Фихте все още не е имал духовна наука, но в него са живели чувствата и възприятията, които могат да бъдат проникнати само чрез истинско духовно изследване. Тези възприятия и чувства сочат към световите, които духовната наука се стреми да разкрие чрез своите изследвания днес. И тук трябва да се подчертае само един момент, за да се покаже как духовната наука наистина може да бъде отнесена към Фихте. Духовната наука днес стои на основата на една изключително активна наука и [тя казва], че всяка външна наука, която се отдава само на мислите и външните сетива, може да разкрие само една, по-малката страна на света, която трябва да се намеси - за да се намери истинското съдържание на света - активна наука, която се обръща към скритите сили на душата, която трябва да бъде изведена от душата и която води до духовни уши и духовни очи. Тогава може да се покаже, че чрез такива сили може да се покаже, скъпа публика, че човек наистина може да знае нещо за това, което се намира отвъд раждането и смъртта. Духовната наука не просто говори по невеж начин за цялото духовно същество на човека, но може да бъде наблюдавана, както може да се наблюдава външната субстанция, когато човек само премине през необходимите методи. Човечеството не иска да знае това. Но в бъдеще, чрез духовната наука, човечеството ще научи – и тогава духовната наука говори като външна наука за кислорода и водорода – че човешката душа е нещо, което не може да бъде разпознато, докато е свързано с тялото, но може да бъде разпознато от духовните изследователи, когато е отделено от физическото.

Днес не повече от някой, който не е чувал за химия, вярва, че във водата има водород, който гори, докато водата гаси. Но както днес има физическа химия, така ще има и духовна химия. Тя ще говори за факта, че човек наистина може да изследва и наблюдава вечното битие на човека. Фихте все още не е могъл да говори за това. Времето за духовната наука ще дойде едва в нашето настояще. Но следното е много странно: ако духовният изследовател говори днес за вечното ядро на човешкото същество, той би говорил по такъв начин, че това ядро, след смъртта, получава своите духовни очи и уши, [слуша и] гледа [физическото] тяло, което е оставило след себе си, точно както ние днес гледаме външния свят.

Разбира се, в днешната лекция мога само да загатна за всичко това, без да го обяснявам подробно, а само да намекна, че току-що казаното от мен ще бъде включено в смисъла на духовна култура, както е била включена естествената наука преди векове. И точно както хората са възразявали срещу научния мироглед по онова време, те възразяват срещу духовната наука днес. Сега откриваме

забележителното нещо за Фихте, нещо, което обикновеният почитател може би пренебрегва в речите. Това ни съобщава нещо забележително. Той иска да каже, че е измислил образование, чрез което германският народ може да навлезе във време, в което германският народ ще се освободи от всякакво чуждо господство. Той каза, че тези, които са изцяло в настоящето [които са напълно обхванати от предразсъдъци], не мечтаят за образование, а сега иска да обясни как това, което иска [новото], му се струва във връзка с [предишното]; в това той се изразява много странно. Фокусът не е толкова върху мислите, колкото върху това, което се крие в чувствата му.

Време,

каза Фихте,

Струва ми се като [празна сянка] [която стои над трупа си, от който току-що я е прогонила армия от болести, и оплаква, и не може да откъсне поглед от някога толкова обичаната черупка, и отчаяно се опитва с всички средства да се върне в обиталището на чумата.

Освежителните ветрове на другия свят, в който е влязла починалата душа, вече са я поели и я обгръщат с топъл, любящ дъх. Тайните гласове на сестрите ѝ вече я поздравяват радостно и я приветстват. Тя вече се раздвижва и разширява във всички посоки, за да развие по-славната форма, в която трябва да израсне, но няма чувство за тези ветрове, нито слух за тези гласове, или, ако го е имала, е погълната от болка за загубата си, с която вярва, че е загубила себе си. Вярно е, че Фихте не говори по духовно-научен начин, а изразява възприятия и чувства, които съвременният духовен изследовател не би могъл да изрази по друг начин.

Можем да кажем, драги мои публика, че развитието, в което Фихте се е намесил по този начин, е призвано да даде на света много от това, което е духовното познание за света, какво е науката за духовния живот. И е разбираемо, драги мои публика, че онези, които не са запознати с тази немска същност, могат да усетят само нещо непознато в тази немска същност, нещо, което е опасно за тях по определен начин. Към това непознато, към което човек не иска да се приближи, се развива гузна съвест и тя се изразява в обвинения като това за „варварство“. Но винаги ли е било така? В това отношение е наистина интересно да се види как немският характер, в цялостното си развитие, е повлиял на изключителните улове на други народи. Със сигурност не е лесно да характеризираме немския характер у нас, германците, без да използваме думите на други хора. Разбира се, трябва да е допустимо да представяме онези, които са представители на този немски характер. Но когато днес чуваме думата, че германците са „варвари“, [и] я чуваме от всички страни, тогава със сигурност е уместно - защото това обвинение във „варварство“ не само осмива немската природа, но и защото засяга много от онези, които бих искал да кажа, интелектуалните представители на враждебните към нас националности, е уместно да видим какво са мислили видни интелектуални представители на други народи за немската природа, както са мислили [нечетливи думи], от източниците,

които току-що бяха споменати. Преди всичко трябва да се спомене Емерсън, видният представител на Америка. Той е казал следните думи за немската природа: Едно [качество по-специално, което Гьоте споделя с целия си народ, го отличава в очите както на френската, така и на английската публика, а именно, че всичко в творчеството му се основава единствено на вътрешна] истина.

Тези думи не са били изречени на немски в Белгия пред французите, [но] са изречени на английски от Емерсън. Той продължава:

В Англия и Америка [хората уважават таланта, но са доволни само когато той работи за или против партия по техните убеждения. Във Франция човек вече е възхитен да види брилянтни мисли, независимо къде отиват. Във всички тези страни обаче талантливите мъже пишат докъдето стигат дарбите им. Ако това, което представят, стимулира проникателния читател и не съдържа нищо, което нарушава добрите обноски, се счита за достатъчно. Толкова много колони, толкова приятно и полезно прекарани] часове. Германският ум

- както казва Емерсън на английски —,

Германският ум не притежава нито [френската жизнерадост, нито разбирането на англичанина, усъвършенствано за практичност, нито накрая американската авантюристичност; но това, което притежава, е известна честност, която никога не се спира пред външния вид на нещата, а винаги се връща към главния въпрос: „Накъде иска да стигне това?“ Германската публика изисква от един автор да стои над нещата и просто да изразява себе си. Интелектуалната пъргавина е налице, добре: какво защитава тя? Какво е мнението на човека?] Откъде черпи всички тези мисли?“

И освен това, Емерсън казва:

Англичаните [виждат само индивида, те не знаят как да схванат човечеството като цяло според висши закони.

Германците мислят за] Европа.

Никой германец не е казал: „Англичаните не оценяват дълбочината на германския [дух]“, както казва Емерсън на английски.

От подобни твърдения можем да видим антагонизма, който вече се е развил и ще продължи да се развива не само срещу външната политическа природа на Германия, но и срещу нейния интелектуален живот. Германският интелектуален живот трябва да бъде защитен и човек трябва да знае методите и оръжията, с които ще бъде защитен. Емерсън продължава:

Ето защо термините, използвани в [разговорите на високо ниво, са с немски] произход.

По този начин той посочва причината, поради която тази немска същност е толкова странна за другите народи, защото немският произход на тази [немска] същност е трябвало да създаде отличителните понятия за това какво е висше духовно съзерцание. Но немската същност ще трябва да защити тези отличителни понятия.

Докато англичаните и французите, които са споменати тук с отличие поради своята проникателност [и ерудиция], гледат на своите изследвания и гледна точка с известна повърхностност и личният им характер не е твърде дълбоко свързан с това, което са започнали, и с начина, по който се изразяват за него], Гьоте казва,

- и отново не само Гьоте, но той има предвид главата и съдържанието на германската нация -

[не защото има талант, а защото истината съсредоточава лъчите си в душата му и сияе] от нея.

Така мисли Емерсън, Гьоте, главата на германската нация, истината блести от душата на Гьоте и истината съсредоточава лъчите си в тази душа.

Той е мъдър в най-висша степен, [въпреки че мъдростта му често може да бъде замъглена от таланта му. Колкото и превъзходни да са думите му, той има нещо още по-добро наум.] [...] [Той притежава онази страховита независимост, която произтича от контакта с истината.

Впечатлението, което тази страховита независимост прави у другите, със сигурност поражда у тях онова, с което те искат да се спасят от тази страховита независимост. Това поражда обвинението във „варварство“. Какво би могло да се каже: Това беше отдавна, Емерсън написа тези думи през [първата] половина на деветнадесети век и това е основното, което винаги ни се казва с гняв, как германците са се изродили от времето на Гьоте, Фихте и Шилер в тази национална субстанция.

Това би звучало вярно, ако нямаше други думи, написани от един английски учен не много преди избухването на настоящата война. Тези думи бяха изречени от Херфорд, гелхртена, в един северен английски град, защото, както той казва, искал да използва думите си, за да привлече вниманието на английската публика, четяща вестници, към това, което се крие в основата на германския характер. А сега, какво мисли английската публика, четяща вестници, за думите, които ще ви прочета след малко, изречени не много преди войната в Англия от образованите умове, знаете от това, което намирате в английските вестници днес. Херфорд казва:

Високо предпочитаният елит сред сънародниците [на Декарт и Нютон]

- с което той има предвид французите и англичаните -

духът на науката е бил безспорно известен; но страстният стремеж към знания е бил преподаван на съвременна Европа, ако изобщо е бил преподаван, главно от [хиляди немски] изследователи,

не в [нечетлива дума], говорена в Англия на английски.

Въображението, [чувството и волята] отстояваха правото си да бъдат чути редом с разума или отвъд него, и под техния трансформиращ натиск вселената ставаше по-дълбока, по-широка и по-прекрасна. Ирационалното] беше [признато за източник на просветление]; [мъдростта беше почерпена от деца и цветя; науката, философията и поезията се сближиха.

- така казва англичанинът, нека го сравним с казаното от [нечетливите думи].

Обратно у дома в Англия

- така казва англичанинът на английски —

[това възраждане на въображението създава благородна поезия, но оставя науките и философията почти незасегнати. Един от ключовете за разбирането на целия период е фактът, че докато в Англия и Франция поетичните, философските и научните движения протичат предимно в отделни канали, в Германия] те се докосват и [или] се сливат напълно. [Уърдсуърт пее, а Бентам изчислява;] но Хегел улавя гения на поезията в мрежата на своята логика; и мисълта, която открива и обяснява, и въображението, което произвежда новост, работят заедно в плодотворна хармония в гения на] Гьоте.

И още от англичанина малко преди войната:

Във „Фауст“ [в края на богатия му на събития живот виждаме предвещаната днешна Германия, Германия на неспокойна, смела воля и действие, и можем да разберем още по-добре защо великият гражданин на света, в чиито очи държавата и националността са били подчинени и понякога вредни идеали, въпреки това претендира за неоспоримото си положение като най-висшия поет на Германския] Райх [освен Бисмарк], неговия създател.

И една поговорка, изречена не в Белгия преди французите, а в Англия на английски език, е от същия англичанин, който характеризира немския характер: „Няма немски думи, които да са по-дълбоко пропити със сока на националната етика от тези, които означават тези неща: истински, задълбочен, верен.“

Така ни звучеше от другата страна на Ламанша малко преди войната. Който и да каже – защото германските оръдия са неприятни или необходимата война не е социална – че германците са „варвари“, трябва да признае, че след като току-що каза, че този човек генерира най-благородните мисли в главата си и най-благородните чувства в сърцето си, той е грубиян, защото определено ще използва ръцете си. Подобно мнение е абсурдно и никаква софистика не може да помогне срещу такова мнение.

И същият англичанин продължи в онези лекции, които изнесе, както казах, за да научи публицистите:

[Като цяло, няма съмнение, че установяването на Германския райх е било от полза за световния мир. Това обяснение ще изглежда странно за онези], които не знаят нищо [освен събитията от настоящето и за които историята не е нищо повече от постоянно променящ се, ослепителен] кинематограф. Но историята трябва да бъде нещо повече. Нейна е задачата да позволи на светлината на миналото да освети обръкването на настоящето и в тази по-висша светлина нещата, които изглеждат болезнени, ще придобият естествен вид. Защото, когато погледнем към миналото, откриваме, че нашите предци са гледали на Франция с много по-голям страх, отколкото най-дивите бунтовници днес се страхуват от Германия.

Малко преди избухването на войната, това беше звукът, идващ от другата страна на Ламанша.

И страхът на нашите предци –

Той има предвид страха от Франция –

[...] И така, в обобщение, може да се покаже, че основаването на Германската империя е било предимство за Европа, а следователно и за] Великобритания.

- казва англичанинът -

Тъй като събитията [от годините 1866-1871] сложиха веднъж завинаги край на възможността за водене на хищнически войни срещу досега незащитения център на Европа, като по този начин елиминираха изкушението за война, което в по-ранните векове толкова често го е отклонявало от пътя, те позволиха на германския народ да развие дотогава ограничените си политически способности и помогнаха за установяването на нова европейска система на сигурна основа, която] поддържаше мира в продължение на четиридесет години. Тази благословия произтичаха от факта, че германското единство постигна с един замах това, което Великобритания, въпреки всичките си разходи за кръв и пари, никога не беше успяла да

постигне, а именно да осигури баланса на силите по такъв решителен начин, че една голяма война се превърна в най-опасния от всички рискове.

Ако смелостта на Англия е валидна за резултата от това историческо размишление, тогава вероятно се говори и в неговия смисъл – макар че самият той няма да го каже, защото в настоящето, както се казва [празнина в стенограмата] – тогава всичко, за което се говори и бълнува днес, е германската природа /празнина в стенограмата]. Това включва и това, което той нарича: „[Като цяло няма съмнение, че установяването на Германския райх е било от полза за световния мир.] Това обяснение ще изглежда странно на онези [които не знаят нищо друго освен събитията от настоящето, и] на онези [за които] [историята не е нищо друго освен вечно променящ се, ослепителен] кинематограф.“ Днес наистина изглежда вярно, че хората вярват, че не е нужно да знаят нищо за настоящето. И той ни напомня да разберем всичко, което се е случило от 1914 г. насам.

[Лорд] Халдейн, име, което е привлякло вниманието ви в човешката история, е написал предговор към отпечатването на своята лекция. И Халдейн пише в този предговор:

[Източникът на потока на неговия интелектуален и политически живот се крие в Реформацията. Но в края на осемнадесети и началото на деветнадесети век започва да тече уникално в световната история течение, което е толкова непрекъснато, колкото е характерно оттогава насам. От времето на Древна Гърция светът не е виждал такъв спектакъл на най-тясно сливане на живота на държавника с този на мислителя. Духът на днешна Германия е до голяма степен конкретен и практичен.]

И след това добави защо е написал това:

Само влиянието на истинското знание може да разсее облаците на недоверието и да ни освободи от бремето да се въоръжаваме срещу атаки, които в действителност никой от нас няма предвид.

Скъпи мои присъстващи, може би е невъзможно да се обобщи с няколко думи характерното за преценките, които видни хора от други народи са изказвали за германския характер в други времена. Човек може само да усети всички обиди и атаки срещу германския интелектуален живот, които се случват в света днес и срещу които германският интелектуален живот трябва да се защитава. Например, трябваше да преживеем как един изтъкнат белгийски интелектуалец, писал думите си на френски и бил особено признат в Германия, Морис Метерлинк, отправи най-горчиви обвинения срещу него, като го нарече германско „варварство“, че се е смесил напълно с шегаджиите на улицата и е използвал думи за така нареченото германско „варварство“, които са достойни само за тази улица.

Но нека чуем един сънародник на Метерлинк, някой, който е писал на същия език като него, и нека веднъж кажа [нечетлива дума]. Той иска да характеризира влиянието, което е изпитал, наред с други неща, от немския характер, където то се е проявило най-дълбоко, например у Новалис. Този френски белгиец, имам предвид този сънародник на Метерлинк – ще видим след малко колко близо е той до

Метерлинк – той казва, че когато позволиш на нещо подобно на това, което Новалис е създал, произтичащо от немската същност, да окаже влияние върху теб, можеш да кажеш, че наистина не можеш да намериш думи в Европа, за да характеризираш значението на тази сценична същност на Новалис. Трябва да изковаш думите по следния начин, когато Шекспир е писал това или онова: [Когато Шекспир или] Софокъл [оставят героите си да действат], те се занимават с човешки дела, които интересуват хората на земята. Новалис е създал нещо от дълбините на немската душа, от което не само хората на земята биха се интересували, ако си помислите, че ангелски същества, космически образувания, са слезли на земята. И ако искате да им предложите нещо, което би ги заинтересувало, не можете да измислите Шекспир или Софокъл. Това няма значение за тях; трябва да измислите нещо, което е толкова пропито с източниците на вечното – което има значение и за други духовни, ефирни светове – както е написал Новалис. И какво прави този сънародник на Метерлинк, когато говори за това, което е получил от вечната, тъкаща душа на Новалис:

Но ако той [имаше нужда от друго доказателство, тя щеше да го отведе сред онези, чиито произведения почти докосват тишината.

Той говори за мълчание, защото езикът не може да изрази това, което човек има да каже.

[Тя би отворила портата на царството, където някои я обичаха заради самата нея, без да се тревожат за малките жестове на тялото ѝ. Те биха отишли заедно до самотните плата, където съзнанието се издига с едно ниво и където всички, които са неспокойни за себе си, внимателно оглеждат огромния пръстен, който свързва света на привидностите с нашите висши светове. Тя би отишла с него до границите на човечеството; защото в точката, където човекът сякаш свършва, той вероятно едва започва и най-съществените и неизчерпаеми части са само в невидимото, където той трябва да бъде непрестанно нащрек. Само на тези висоти има мисли, които душата може да одобри, и идеи, които приличат на нея и са толкова властни, колкото е и тя. Там човечеството е царувало за миг и тези слабо осветени върхове са може би единствените светлини, които възвестяват земята в царството на духовете. Тяхното отражение наистина има цвета на нашата душа. Чувстваме, че страстите на ума и тялото в очите на странен разум биха наподобявали звъна на камбани; но хората, за които говоря, са излезли от малкото селце на страстите в своите произведения и са казали неща, които са ценни и за онези, които не принадлежат към земната общност.

Е, уважаеми присъстващи, за известно време ви занимавах с тези думи на една личност – както казах, близка до Метерлинк. Човек може да повярва, че това, което чувства тази личност, тя би могла да каже – когато е чула какво Морис Метерлинк е предположил да каже за немската природа в последно време – тя би могла да каже думите, тази душа:

Всъщност е трудно да се усъмниш в душата си и да чуеш нейния слаб детски глас сред безполезните] крещящи хора, които я заобикалят.

Но, скъпа публика, само за малко ви озадачих, бих искал да кажа /нечетлива дума>. Този, който казва това, което ви прочетох за Новалис, всъщност е самият

Метерлинк. И този, който говори за безполезните шумни хора, е самият Метерлинк. Дребнаво е да си съставиш мнение за отношението, което стои в основата на поговорката за германските „варвари“.

[Нечетлива дума], дами и господа, още през 1870 г. германецът [Давид Фридрих] Щраус води печатната си кореспонденция с Ренан, автора на „Животът на Исус“. Французинът изказва забележителни думи за германския характер по това време, когато Германия вече е нахлула във Франция във войната от 1870 г. Ренан посочва, че едва на по-късна възраст се запознава с германския интелектуален живот. Бих искал да ви представя какво е специалното в германския интелектуален живот чрез думите на самия Ренан:

„Германия“, казва Ренан, „направи най-значимата [революция на съвременното време, Реформацията, а също и] [...] [едно от най-красивите интелектуални развития, което добави ниво и дълбочина към немския ум, сравними с тези на някой], който познава само елементарна математика, и тези на някой, който е добре запознат с диференциалното] смятане.“

Не е нужно да се използват немски думи, за да се характеризира каква трябва да бъде германската същност за света. Но сега нека чуем същия Ренан да изразява какво мисли за бъдещето на Европа и нейната връзка с Франция. Той е казал много интересни думи. Той е посочил, че във Франция има две течения. Първото е това, което казва: Искане да се опитаме да не отстъпваме нищо на Германия, искане да се опитаме да установим ред в самата Франция и да сключим съюз с Германия за цивилизацията на Европа. Но след това той посочи друго течение, което казва: Искане само да имаме мир веднъж, да отстъпим Елзас-Лотарингия, но след това да сключим съюз с всеки, с когото можем да се съюзим срещу германската раса. Какъв вид преценка е това, дами и господа? Тоест, човек разбира, човек, който е един от лидерите на своята нация, разбира, че това, което е разпознал в германския интелектуален живот, е свързано с други неща, които са му били предложени [като диференциално смятане до елементарна математика]. И той намира за глупаво, че неговата нация сега се съюзява с всеки, който е на разположение като враг на тази германска същност. Да, човек не бива да приема историята като кинематограф, но трябва да се впусне в нея в дълбочина, ако иска да схване изречението, че германската същност ще има много да защитава в света и че огромната борба е само външният симптоматичен израз. И какви други думи чуваме от онези, които поради неспособността си – и нека кажем с думите на Ренан: да се издигнат до „диференциалното смятане на културата“ – ни наричат „варвари“, какво друго чуваме? Често чуваме, и винаги отново, че Германия е виновна за тази световна война. Само от късогледите може да се очаква да направят подобно твърдение. Лесно е да се докаже, дами и господа, как това, което сега се сблъсква помежду си по войнствен начин, е властвало и се е преплитало в Европа от години и е

настоявало за избухването ѝ. А да се каже, предвид случващото се в страните от Европа, че Германия е искала тази война, един ден ще бъде признато за чиста глупост, за безскрупулно твърдение на онези, които, за да оправдаят липсата си на скрупули, се страхуват от това, което германците наричат „варварство“.

По време на Френско-пруската война от 1870 г., човек с по-широк поглед върху европейските дела е казал следното – позволете ми да добавя това в заключение. Карл Фогт, естественикът, е казал следното по време на Френско-пруската война: Що се отнася до мен, аз нито за миг не се съмнявам, че конфликт между германския и славянския свят е неизбежен, че той ще бъде разпален или от Ориента, особено от Турция, или от националния спор в Австрия, може би и от двете, и че Русия ще поеме водещата роля в него от едната страна. Тази сила вече се готви за евентуалността; руската национална преса бълва огън и жупел срещу Германия. [-.] Германската преса вече издава своите предупредителни викове].

Пише се 1870 г.

Оттогава [след Кримската война Русия се събра, мина много време и изглежда, че сега се смята за уместно в [Санкт Петербург] отново да се повдигне ориенталският въпрос.] Ако Средиземно море

- той продължава -

[някога наричано „Френско море“ – термин по-скоро показан, отколкото истински – Русия има още по-позитивното намерение да превърне Черно море в Руско море, а Мраморно море – в руско езеро. Това, че Константинопол трябва да стане руски град, а Гърция – пряка васална държава на Русия, е фиксирана цел на руската политика, която намира своя лост за подкрепа в общата религия и в панславизма. Тогава Дунав ще бъде затворен при Железните врата от руската бариера.

И от това прозрение за необходимостта от тази война, от желанието за Изтока, писателят насочва вниманието към тази цел, колко отговорна трябва да стане тя за европейската цивилизация, ако Изтокът иска да намери своите съюзници в европейския Запад. /Пропускане на нечетлив пасаж.

Накрая бих искал да ви представя още нещо като доказателство, че не си имаме работа с нещо, което се е появило едва в нашето настояще, а с нещо, което неизбежно се е развило от европейския конфликт и което е подтикнало германците в Централна Европа да защитават тази същност. Бих искал да характеризирам с няколко думи какво се е случило от началото на 1914 г., отпреди малко повече от година. Тези, които са следили съвременната история, ще знаят, че това, което ще характеризирам, наистина улавя обстоятелствата на времето. Това, което можехме да видим на Изток, беше възходът на определена медийна кампания, която възприе идеалите на панславизма. И това показва, много преди убийството на австрийския престолонаследник, какво искат да се опитат да направят, за да задоволят исканията на Русия.

Следните думи биха могли да се съберат, за да опишат случилото се за малко повече от година: [...] как постепенно започна един вид прескампания в Санкт

Петербург, [...] как Германия беше заподозряна в това намерение. Тези [атаки] се увеличиха през следващите [седмици] до силни [искания за натиск, който трябва да окажем върху Австрия по въпроси, по които] не можехме да атакуваме австрийското законодателство [без повече шум]. Човек не можеше да помогне на това, защото [ако отчуждим Австрия, непременно ще станем зависими от Русия, ако не искахме да бъдем напълно изолирани в Европа. Дали такава зависимост би била поносима? Човек би могъл да повярва в миналото, че може да бъде поносима, защото си е казал: Нямаме конфликтни интереси; няма причина Русия някога да прекъсне приятелството с нас. Когато човек говори с руски приятели за подобни спорове, не може точно да им противоречи. Но събитията показаха, че дори пълното подчинение на нашата политика на руската – за определен период от време – не ни предпази от конфликт с Русия против нашата воля и против нашите стремежи.

Ето как би могло да се характеризира случилото се, да речем, до избухването на войната. Скъпа публика, думите, които току-що ви прочетох, за да характеризирам този последен период, не са мои. Трябва да ви ги прочета отново с малка промяна. Те бяха изречени от Бисмарк в германския Райхстаг на 6 февруари 1888 г. Там Бисмарк казва:

[...] как постепенно [в Санкт Петербург започна един вид прескампания, атакуваща германската политика и лично подозираща мен в скрити мотиви. Тези атаки се засилиха през следващата година] до 1879 г. [до силни искания за оказване на натиск върху Австрия по въпроси, по които не можехме лесно да оспорим австрийското законодателство. Не можех да помогна за това; защото ако се отчуждим от Австрия, непременно щяхме да станем зависими от Русия, ако не искахме да бъдем напълно изолирани в Европа. Дали такава зависимост би била поносима? По-рано вярвах, че може да бъде, казвайки си: Нямаме конфликтни интереси, няма причина Русия някога да прекъсне приятелството с нас. Поне не бях противоречил директно на руските си колеги, които ми обясняваха подобни неща. Инцидентът на конгреса ме разочарова и ми показва, че дори пълното подчинение на нашата политика (за определен период) на руската политика няма да ни предпази от конфликт с Русия против нашата воля и против нашите стремежи.

Същите думи важат и за 1914 г., които важаха по абсолютно същия начин и за 1888 г. И нека никой не казва, че тази война е била причинена от Централна Европа през 1914 г. по отношение на нейните причини. Течението винаги е било налице. Но аз вярвам, че единственото очертано днешно обсъждане показва, че атаката - която включва Германия и Австрия сякаш в голяма крепост и най-много би искала да изглади тази Централна Европа - не е насочена само срещу външната конфигурация, не само срещу социално-икономическите условия, но все повече ще бъде насочена срещу това, което е германската душа, какво е германският дух. Но може да се предположи, особено когато се разглеждат умове като Фихте и Шилер, че това, което се крие в германската същност и нейното развитие, едва сега започва да се осъзнава.

В нашите чувства и емоции, ние можем, чрез Фихте, да достигнем до познанието за духа, което трябва да продължи да се разпространява. За да отговорим на въпроса, защо наричат [хората „варварски народ“? За да отговорим на този въпрос,] е важно да разпознаем мъглата, с която хората искат да се заблуждават относно това, което непременно трябва да бъде защитено от германския народ в името на развитието на света. Германската смелост и храброст ще решат войната на настоящето. Но ще ни трябват оръжия, взети от най-свещената част на германската душа, за да защитим германската духовна същност, която по същата причина ще трябва и вече е преживяла атаки. Защото тази германска духовна същност - изградена върху познанието за духа, поставя своите цели върху [познанието за] духа - има за врагове всичко, което просто иска да надделее във външната философия, като например спенсерианската или данилевската, има за противници дори това, което би могло да се развие от френскостта на Декарт и т.н., и това, което има за други философии.

Тази немска същност черпи своята логика от по-дълбоки източници, от източници, с които иска да бъде свързана, тази немска същност, със самия дух. И логиката наистина е доста рядка в атаките, които все още се отправят днес, но ако погледнем философи като [Емил] Бутру, [нечетливо име], Бергсон – [нечетлива дума] вече не е Син на Монтан – начина, по който говорят, начина, по който са забравили как да схванат, да уловят живота и да гледат духа, как са сковани от външния материализъм, тогава човек би искал да попита: Наистина ли вярвате, че след като сте обградили Германия от всички страни, Германия ще се защити, като чете Новалис, Шилер и Гьоте по границите си и че тези поети няма да чуят вашите оръдия?

Вие извикахте това, което произлиза от немския дух само като механизъм. Но това няма да бъде без това от същността, което точно с [нечетливи думи] Фихте някога е трябвало да бъде изведено, както някой от него е казал съвсем уместно:

Неустоимото на същността е непрестанното настроение на неговия ум чрез [военна] защита на духовната същност.

Логиката, която преобладава тук, подобно на [нечетлива дума], свидетелства не за нищо повече от повърхностен преглед на фактите. Със същата логика, която се използва днес, за да се търси причината за тази война сред германците, може да се каже, че германците са виновни за това, че днес са атакувани от всички страни, защото човек може да атакува само тях, [защото] изкуството на печатането, те са го изобретили, германците. Така че те са виновни за позора, който им се нанася. Това е същата логика, която се чува много днес. Защото може да се отиде още по-далеч и да се каже, че все пак барутът се използва във варварска война. Не може да се каже за французите, че са изобретили барута. Трябва да се припише изобретяването на войната на германците. Така те всъщност са виновни и за факта, че тази война и всички войни от съвременното изобщо се водят. Но всичко това е само външно. И

това, което германецът е призван да извади от дълбините на духовния живот, това, което е присъщо на най-добрите му умове, това, към което са посочили най-добрите му умове, трябва да се каже, за да се покаже, че то диша миналото, то показва и бъдещето, то има вътрешни причини за развитие и сили за развитие и от тях германският ум и душа черпят увереност и надежда, че враговете няма да го надвият, че ще намери пътища и средства, ще намери сили и издръжливост да защити германския начин на живот за света.

Въз основа на чувствата, които са повлияли на всичко, което успях да ви кажа днес, бих искал да кажа няколко обобщаващи думи, с които бих искал да изразя какво [нечетлива дума] за нашата душа може да се роди от съзерцанието на това, което се случва с немската същност в наше време, какво се предсказва и говори от силата на врага на тази немска същност.

Всичко, което се говори и бърбори за немския характер, всичко, което се говори за упадъка на немския характер; не срещу немския характер, не просто от мрачни чувства, а от ясното осъзнаване на това какво представлява немският характер, са думите, с които бих искал да обобща основното съдържание на тази лекция:

[Немският дух все още не е постигнал
това, което трябва да донесе на света.]

Той [живее в бъдеще] с надежди, пълни с надежда,
[надява се на бъдещи дела, пълни с живот.

В дълбините на съществото си той чувства мощни
тайни, които все още трябва да узреят.

Как може един човек да желае края си, без да разбира,